ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
ЦРНА ГОРА
Бр. 11/27903

Monumenta Montenegrina

I

2

ID = 3878160

МУЗЕЈСКИ
ПРИМЈЕРАК

ЦЕНТРАЛНА НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
Сигн бр. II/27903/1/2

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina

Knjiga I

Tom 2

DUKLJA I PREVALITANA DO 400. GODINE

Pripremio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela
Ana Klikovac

Podgorica 2005.

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina

knjiga I

tom 2

DUKLJA I PREVALITANA DO 400. GODINE

IZ PROŠLOSTI CRNE GORE

POSEBNA IZDANJA

Urednik
prof. dr Đorđe Borozan

Recenzent
prof. dr Božidar Šekularac

L`INSTITUT HISTORIQUE DE LA MONTÉNÉGRO

Monumenta Montenegrina

volume I

livre 2

Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) et Prevalitana (Praevalitane) jusqu'à l'an 400

Podgorica 2005.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ЧЕРНОГОРИИ

Monumenta Montenegrina

том I

книга 2

Дукля (Dioclea, Doclea, Διοκλιασ) и Превалитана (Praevalitane) до 400 г.

Подгорица 2005.

VIZANTIJSKA PREVALITANA: DIOKLECIJANA (DIOKLEJA) KAO UTOČIŠTE MANIHEJA I UPORIŠTE ARIJANACA

"Zemlja svijeta je suština sama sobom, vječna i čudotvorna; njena je visina nedostižna, dubina se njena ne doseže pogledom. Nijedan neprijatelj, niti bilo ko zlih namjera tom zemljom ne može proći. Njena je spoljašnjost božanska..." (W. Henning: "Textes sogdiens", 533)

Na Balkanu se prve hrišćanske zajednice javljaju na razmedju stare i nove ere, u epohi kada pojam o jednom i jedinstvenom bogu kao platoničarsko-pitagorejska doktrina opstaje isključivo u krugovima filozofskih škola ili u velikim svetilištima posvijećenim najvećim solarnim kultovima Istoka, poput Apolona-Feba, Mitre i Atona; sveštenici i njihove kaste šire ideje o jedinstvenom božanskom biću koje najavljuje novu epohu "zlatnog doba" pod okriljem rimske vojne moći i helenskog znanja. Judaizam i jevrejska država, još pod zaštitom "prijatelja-Rima", ne pokazuju namjeru da nametnu kult svog vrhovnog božanstva Jehove - "novi helenizam" nudi privid mira, saglasnosti, sklada, i, što je najvažnije, trpeljivosti i medjusobnog razumijevanja kada su brojni religijski koncepti u pitanju. Tek u času kada se "stari saveznici" Jerusalim i Rim posvadjaju, kada jevrejska država pokuša da se osamostali i oslobodi bremena "zaštite" saveznika sa Apenina[1], iz učenih aleksandrijskih škola, pod upravom Jevreja i učenih Grka judeofila, počinje da se širi propaganda nove vjere u samo jednog boga, koji će objedinjavati atribute svih starih božanstava Istoka - Mitre, Apolona, Dionisa Svjetlosnog, Ahura Mazde, Anua i Amona[2]. Stara surevnjivost na bojnom polju poražene Helade i pobjednika Rima nalazi novu tačku oslonca; Heleni podržavaju kult novog božanstva, sa Jevrejima nude veliku reformu religije, a Rim u tome vidi opasnost, novu grčku premoć, stvaranje osnove da se helenizovani prostori Istoka izdvoje iz jedinstvene imperije i da se obnovi "Velika Grčka". Nova religija postaje zametak razdora: u času kada Egipat počne da pokazuje namjeru da se osamostali i kada članovi trijumvirata medjusobno zarate, hrišćanstvo se pojavljuje kao nova vjera Istoka, kadra da se suprotstavi vladajućem poretku rimskih božanstava, postavi pitanje njegovog nesavršenstva i svog legitimiteta. Uprkos progoni-

[1] Riječ je o velikom Pompejevom pohodu na Jerusalim i "njegovom zauzimanju 63. godine prije nove ere. (...) O posljedicama Pompejevog ulaska u Jerusalim svjedoče spisi esena iz Kumrana, u kojima se Rim predstavlja kao nova Niniva ili novi Vavilon. Hrišćani nijesu poznavali ove tekstove ali su našli jednu malo drugačiju sliku Rima u III knjizi *Sibilinskih orakula*, nesumnjivo aleksandrijskog porijekla, koji se datiraju na I vijek naše ere. Ova knjiga osudjuje rimsku oholost i moć, ponovo upotrebljavajući elemente helenske antirimske propagande, a izlažući dvije teorije o pravu na nasljedje carstava. Nakon 63. godine prije naše ere Jevreji , dakle, predstavljaju Rim kao zastrašujuću vojnu moć koja satire sva kraljevstva i kažnjava Grke. Ali, uloga Rima kao božanskog "instrumenta" samo je privremeno stanje i Bog će ga uskoro razoriti, jer se Rim smatra za posljednju imperiju koja prethodi dolasku Izbavitelja..." (*Hervé Inglebert: "Les Romains chrétiens face à l'histoire de Rome", Paris, 1996, p. 26-27*).

[2] "Mitra, u misterijama u Iranu, bio je solarno božanstvo i bog morala. Njegove su se misterije razlikovale od svih ostalih jer su zahtijevale disciplinu. (...) Da je Mitra, počev od zemlje svog porijekla, smatran za "spasitelja" uočava se već od IV vijeka prije naše ere u njegovim nazivima, kao što je *Miθrobouzanés,* a to se nalazi kasnije i na sasanidskim pečatima. Mitri se udovoljavalo, izgleda, žrtvom bika, to je predstavljalo njegovo djelo izbavljenja. (...) Brojni reljefi i statue boga (...) razvili su se u Egiptu. Zmija, znaci zodijaka, ključevi da se otvori i zatvori prolaz zvijezdama i dušama, četiri krila koja simbolizuju godišnja doba ili vjetrove, karakterišu velikog kosmičkog boga...." (*J. Duchesne-Guillemin: "La réligion de l'Iran ancien", Paris, 1962, p. 255-256*).

ma hrišćana koje vrše rimski carevi, rimske filozofske škole i učeni Italici na imperijalni nalog stvaraju teoriju o "Rimskom carstvu kao posredniku", posljednjoj imperiji "doba zla" i prvoj "zlatnog vijeka"[3].

Epoha hrišćanstva i rimske uprave na Ilirikumu od I do kraja III vijeka gotovo je nepoznata; na jednoj strani neproučeni tekstovi, a na drugoj različiti navodi u izvornicima, helenski nasuprot rimskim, izazivaju mnoštvo nedoumica - nije utvrdjeno kada i zbog čega Rimska imperija počinje da reorganizuje Ilirikum i njegove provincije[4]. Za razliku od latinskih, helenski izvori prvi spominju Slovene i to na razmedju stare i nove ere, kao skitski narod koji potpuno zaposijeda nekoliko provincija na Ilirikumu, medju njima i Makedoniju - "Makedoniju Skiti Sloveni drže..."[5] To posredno ukazuje da su čitav južni i središnji Balkan, kao i najveći dio Dalmacije[6], bili naseljeni skitsko-slovenskom populacijom, koja se sa Keltima razgraničavala na prostorima zapadne Panonije, Norika i Retije; ove činjenice na potpuno drugačiji način osvjetljavaju epohu poznog Rimskog carstva, proto-Vizantije i ranog hrišćanstva. Činjenica je da je od 49. godine prije nove ere Rimsko carstvo na Italikumu organizovano kao "prestoni grad sa sufraganima" - Avgust tu teritoriju dijeli na jedanaest regiona. Do III vijeka nema nijednog podatka na koji su način organizovane provincije, medju njima i Ilirikum, osim sporadičnih navoda koji ukazuju da se provincijama upravlja "po pravu osvajanja" - to znači da se ne zna kolike su, da li su imale autonomiju, na koji su način učestvovale u administriranju državom, da li su njihovi izabrani predstavnici činili makar dio senatskog upravno-administrativnog tijela?[7] "Nakon 27. godine prije nove ere postoje dvije vrste

---

[3] Novo učenje se javlja sredinom I stoljeća naše ere kada je konačno propao pokušaj da se obnovi Egipatsko carstvo nezavisno od Rima. "Za Filona i Josifa Flavija Rim ostaje zaštitnička moć Jevreja ili bar njihovih suverena i njihovih religijskih dobara. Oni stvaraju pohvalu rimskog carstva u kome mir vlada od Avgusta, dobročinitelja ljudskog roda. U ovom, porijeklom grčkom, okviru, jedino Kaligula Filonu izgleda kao car koji skreće sa tog puta..." (*Hervé Inglebert, op. cit. p. 27*).

[4] Grčki geograf Strabon, koji je stvarao u prvoj četvrtini I vijeka naše ere (preminuo 25. godine), u VII knjizi svoje "Geografije u 17 knjiga" ("*Στράβωνο γεωγραφικής χρηστομαθείας βίβλοι ιζ'*") Ilirikum vidi, kao i južni i sjeverni Italikum, kao dio helenskog prostora - pod vlašću Rima. Po njemu planina Adrius (Ardius) "Dalmaciju presijeca na dva dijela" vezujući jedan dio ove provincije za more, a drugi odvajajući od njega. Južno od Neretve (Naro) nalaze se ostrva Korčula i Mljet i taj prostor naseljavaju: ***Gali Boji i Skordisci, Iilirički (balkanski) narodi Autarijati, Ardiei i Dardanci, kao i trački narod Tribali - to je prostor provincija Makedonije i Trakije*** ("...Multae gentes defecerunt, e Gallis Boii et Scordistae, ex Illyricis Autariate, Ardiaei et Dardanii, e Tracibus Triballi. Jam vero ne nomen quidem Macedonum aut Thracum est...."). Nakon Risanskog zaliva ("...παραλίαν 'Ριζαί κόλπος έστί καί 'Ρίζων πόλις καί Δρίλων έφεξής ...") i njegovog velikog istoimenog grada, sve do rijeke Drilone, jedinstven je geografski prostor. Rijeka Drilona utvrdjuje granice izmedju Makedonije i Panonije ("...{ή} συνάπτει τοίς τε Μακεδονιακοίς καί τοίς Παιονικοίς έθνεσι πρός μεσημβρίαν..."). Izvan primorskih gradova nalaze se provincije Ilirija, Mezija (koju nastanjuje istoimeni narod - *Mysorum gentes*) i Epir. ("*Strabonis Geographicae Chrestomathiae libri septendecim", VII, 31-42*).

[5] "Et nunc sane totam Epirum et Graeciam fere et Peloponnesum et Macedoniam Scythae Slavi tenent.... - ...***καί Μακεδονίαν Σκύθαι Σκλάβοι νέμονται***..." (*ibid. VII, 47*). Po Grku Strabonu Sloveni naseljavaju i Epir i Grčku, kao i Peloponez.

[6] Ranosrednjevjekovni germanski izvori Dalmatince navode kao slovenski narod - "...Sclavi ***Dalmatae seu Daleminzii***....". Po njima Alemani, Huni i Goti su skitski narodi, isključujući Slovene - "...***maximas illas Scithicas gentes, id est Alemannos, Hunos, Gothos,*** magnis nultisque praeliis fudit...." (*Hugonis: "Chronicon", I, 50-55*).

[7] Pravo "prestoni grad sa sufraganima" (*civitas cum suffragio*) podrazumijevalo je "pravo da se glasa u Rimu i da se žele rimski magistrati (upravne kancelarije). (....) Hadrijan je reorganizovao italičku administraciju; 120. godine podijelio je Italikum na četiri distrikta. Marko Aurelije je postavio po jednog upravnika na čelo svakog: *juridicus*. (...) Godine 216. Karakala je ustanovio titulu *corrector*, koja je podrazumijevala vrhovnog funkcionera (....); pod Aurelijanom ta je titula postala stalna (...) Uistinu, evolucija administrativnog statusa Italikuma počinje sa Avgustovom epohom (....) Po pravilu rimske provincije nijesu se konstituisale po etničkim ili kulturnim entitetima ili starim kulturama; (....) do III vijeka za granice provincija znamo samo po nekim sitnim izmjenama. (....) Na istoku Azija, u strogom značenju tog pojma, Likija i Pamfilija, kao i Makedonija i Ahaja bili su ***senatske provincije***. Sve druge, Epir i Trakija, Bitinija, Galatija, Kilikija, tri Sirije (Sirija-Koelija, Sirija-Fenikija i Sirija-

provincija: senatske (u kojima je uspostavljen mir) i imperijalne (carske) (koje nijesu pokorene). Postoje takodje senatske provincije kojima upravljaju prokonzuli, imperijalne kojima upravljaju senatski izaslanici i imperijalne provincije kojima upravljaju komandanti konjice. Finansijska pitanja su u nadležnosti jednog kvestora u senatskim provincijama i prokuratora u imperijalnim"[8]. Ta pravila uz neznatne izmjene važe sve do epohe Dioklecijanovog stupanja na vlast - ovaj rimski car počinje veliku reformu države koja će koju deceniju kasnije omogućiti ozvaničenje hrišćanstva na čelu sa crkvenim licima kao vrhovnim administratorima u provincijama...

Provincije Makedonija i Prevalitana: Duklja i Dioklecijanopolis (Dioklecijana)

Provincija Makedonija sa svojim skitsko-slovenskim življem spominje se kao jedna od najznačajnijih, najvećih i najmoćnijih na Ilirikumu u epohi pozne rimske i protovizantijske vlasti. Činjenica da se Prevalitana u veoma kratkim vremenskim razdobljima tokom druge polovine III i u IV vijeku izdvaja iz Makedonije kao zasebna provincija, povremeno se uključujući u provinciju Dalmaciju ili Epir, čak i Donju Meziju i, po svemu sudeći Dardaniju, nameće niz pitanja na koja za sada nema pouzdanog odgovora. Prevalitana se kao geografski odredjena teritorija prvi put spominje u tekstovima koji slave vojničku umješnost iz I vijeka[9]; Tacit je spominje opet u vojnom značenju, kao logorište i bivak konjice početkom II stoljeća, a osnovno značenje ovog naziva na latinskom je "nešto što je jako", "čvrsto", izuzetno "moćno utvrdjeno"[10]. Naziv "Prevalitana" u najtješnjoj je vezi sa preimenovanjem helenske Diokleje (Διοκλιας) u "Dioklecijanov grad" - Diocletianopolis (Diocletiana) je jedno od najvažnijih ranohrišćanskih sjedišta, mitropolija, u epohi koja je prethodila Konstantinovom pobjedničkom pohodu na tron rimskog imperatora. Na osnovu šturih podataka valja pretpostaviti da je Duklja dobila naziv "Diokletiana" ("Dioklecijanopolj") u epohi Dioklecijanove vladavine u isto vrijeme kada i drugi grad takvog naziva u Kapadokiji, koji izvori sve do poznog srednjeg vijeka nazivaju "Diocletiana Secunda"[11] a vizantijski nakon X stoljeća po starom nazivu "Ko-

---

Palestina) i Arabija Petrija, bile su ***imperijalne (carske) provincije***. Neke od teritorija kao što su Pont i Kapadokija dobile su status "***Pridruženih država***" i nijesu više bile provincije. Na jugu Sicilija, prokonzulska i kirenaička Afrika potčinjene su senatskom administriranju, Numidija je dobila status legata koji se izdvajao darovanim položajem, dok su dvije Mauritanije (Tingitanska i Cezarska) imale komandanta konjice. Što se sjevera tiče, Dalmacija, Panonija (podijeljena na dvije provincije Trajanovom odlukom 103. godine), Mezija (podijeljena na dvije provincije Domicijanovom odlukom 86. godine) i Dakija (Hadrijanovom odlukom 119-120 podijeljena na Gornju i Donju, a potom je Marko Aurelije podijelio na tri dijela) su ***konzulske provincije***. Retija i Norik (ove je provincije obznanio Avgust 15. godine prije nove ere) najprije su bile ***prokuratorske,*** a ***pretorijanski legati*** postale su u II vijeku. Riječ "*provincia*" najprije označava svojstva jednog magistrata ili promagistrata, potom (....) upravu jednog regiona, najzad samu oblast. Po zakonu (*lex provinciae*) definiše se status provincije nakon osvajanja..." (*Jacques Bouineau: "Histoire des institutions I-XV siècle", Paris, 1994, p. 57-58*).

[8] *Ibid, p. 58*.

[9] Kao komanda i stacionar konjičkih jedinica u jednom spisu posvijećenom životu i velikim vojnim djelima Aleksandra Makedonskog, koji nije sačuvan a koji je napisao Kvint Kurcije Rufus, savremenik ili cara Klaudija ili Vespazijana (*Quintus Curtius Rufus: "De rebus gestis Alexandri Magni"*).

[10] Na razmedju stare i nove ere Tit Livije spominje "urbs praevalidus" što bi lako moglo da znači "Prevalitanski grad" a ne "moćno utvrdjeni" kako se do sada tumačilo u prevodima. Glagol "prae-vallo" označava "naprijed (s čela) utvrdjeni" grad, ali i "utvrdu (niz utvrda) koju talasi zapljuskuju" - što bi moglo da znači da je "Prevalitana čelna utvrda" provincije Makedonije prema moru. ("*Латинско-русский словарь", Москва, 1976, p. 806*).

[11] Grad u Kapadokiji pod imenom Kolonija, na obali rijeke Halin, osnovao je car Klaudije oko 50. godine, kao svoj i legat svoje žene. Spominje ga Plinije, ali je bio daleko poznatiji u epohi hrišćanstva kao grad Gregorija Nazijansa jednog od "svetih očeve crkve" i konstantinopoljskog ekumenskog patrijarha, čovjeka koji je pomogao caru Teodosiju da sazove Drugi vaseljenski sabor i da se uspostavi kodifikat o Sinu Božjem i Vječnoj Djevici.

lonia" a rijetko "Dioklea" (Doklea), i to, po svemu sudeći, nakon smještanja turskih plemena na prostore Kapadokije[12].

"Politička kriza u III vijeku stvorila je duboki jaz izmedju naroda i imperatora, ojačavajući moći-posrednike i inaugurišući nove grupe za pritisak. Uočava se dvostruki fenomen: institucije koje traže da postanu jače ali se u stvarnosti opterećuju samoizolacijom i od tog časa je društvo prepušteno kontroli lokalnih centara moći; bilo je neophodno da se sve reorganizuje - institucije su postajale sve sklerotičnije, nesposobne da se prilagode novom redu stvari, nasuprot društvu koje se radikalno preoblikovalo.(...) Dvije ličnosti, Dioklecijan i Konstantin dali su novu dimenziju carskoj funkciji: katkad član tetrarhije, katkad sam, monarh imperator je postao vrh svoda nove moći. Pošto sam nije mogao da vlada unutar Carstva, valjalo je podijeliti carsko upravljanje: Dioklecijanova je zamisao, nju savremena istoriografija naziva tetrarhijom (vladavinom četvorice), a stari pisci quattor principes mundi (četiri gospodara-vladara svijeta). (...) Dalmatinski oficir Gaj Valerije Aurelije Dioklecijan 20. novembra 284. godine proglasio se, uz pomoć trupa u Nikomediji, za avgusta, ubivši prefekta pretorije Apera. Pošto nije bilo moguće da se mirno vlada na Zapadu, oglasio je drugog oficira, Maksimijana, za cezara, 285. godine, a zatim, 286, za avgusta. Od tog će časa, dakle, postojati dva imperatora. Malo potom, Konstancije Hlor, general rodom sa Ilirikuma, pošto je ugušio pobunu Britanaca, dobio je titulu cezara. Galerije je, gotovo istovremeno, sebi dodijelio istu titulu ali za vojsku Istoka.... Ova tetrarhija nije imala neku veliku političku svrhu: Dioklecijan je samo prisilno i pod prinudom okolnosti prihvatio za savladara Maksimijana, naročito zbog izuzetno velikih teškoća i nevolja na Istoku i zbog obima zadataka; on se morao obratiti "cezarima" jer se duarhija (Dioklecijan-Maksimijan) pokazala neoperativnom. (...) Četiri čovjeka upravljala su carstvom, svaki je imao na raspolaganju svoj glavni grad i prostor za operativno djelovanje dostojno pažnje"[13]*. Još nijesu utvrdjene "četiri prestonice Rimske imperije" koje je utemeljila i obznanila Dioklecijanova vlast; pretpostavlja se da je Dioklecijan vladao iz Nikomedije ili Antiohije, Galerije iz Sirmijuma, Maksimijan iz Milana ili Akvileje, Konstancije Hlor iz Treva. Najnovija iščitavanja nedovoljno poznatih dokume-*

"Sed quum alterius quoque Coloniae, non adeo remote pariterque episcopatus jure fruentis, mentio sit illorum temporum illarumque provinciarum ecclesiasticis praesertim fastis (conferendus de utraque urbe Quenius in Orienre Christ.), ne cui fucum faciat nominum similitudo, pauea obiter de ista quoque urbe adnotare cogimur. Fuit Romana pariter Colonia, sed aliquando serius a Claudio imperatore condita, teste Plinio VI, 3, ibi nempe ubi prius Archelaïs fuerat ad flumen Halyn, in ea provincia quae post ***Diocletanum Secunda Cappadocia dicta est***. Nota urbs praecipue Bospori seu Bosporii episcopi laudibus. Gregorio Nazianzeno amicissimi, nec semel obvia in diversarum synodorum subscriptionibus hoc titulo, Κολώνεια τής δευτέρας Καππαδοκιας..." ("*Adnotationes historicae et philologicae", Recueil des historiens des croisades - Historiens grecs, vol. II, Paris, 1881, p.375*).

[12] Dioklecijana Sekunda ili "Kapadokijska Duklja" postaje crkva-podložnica, kao episkopsko sjedište, mitropoliji Laodikeji Frigije Pakatiane (*Laodicea Phrygiae Pacatianae*) tek "krajem XIII vijeka i ne treba je miješati sa episkopskim sjedištem istog imena u Dalmaciji"; nije poznat nijedan njen episkop i spominju je samo "*notitiae* sa kraja XIII stoljeća". Pisala se: "*Diokleia, Diocletianopolis, Doğla, Doghla*" i bila je povezana u toj epohi sa episkopskim sjedištima na od Turaka zauzetim prostorima: Ceretapa (Chairetopa, Keretapa, Kayihisar, Kaser-Yeşilova) koja je bila pod dvojnom upravom, arijanskom i kanonske crkve, i Cidyessus (Kedissos, Kidyessos, Kidiosou, Gőcek-Őyűk) koji je bio pod paskom zvanične crkve ali je vjerovatno pripadao monofizitskim ikonoklastima. (*Giorgio Fedalto: "Hierarchia Ecclesiastica Orientalis", vol. I - "Patriarchatus Constantinopolitanus", Padova, s.a. p. 156*). Diokleja-Diokletiana, stono mitropolitsko sjedište provincija Makedonije, Prevalitane i Mediteranske Dakije, do oko 900. godine bila je "arhiepiskopija-podložnica", preko Laodikeje Frigije Kapatiane, patrijarhata svetog Petra u Antiohiji (*"Monumenta Montenegrina", vol. I*).

[13] *Jacques Bouineau, op. cit. p. 87-88*. Dioklecijan je doslovno pozvao u pomoć Maksimijana jer je "jedan general Karozius (*Carausius*), odrijedjen da štiti obale Frizije, u Galiji i Britaniji, postavši zvanično titulom *dux,* proglašen od svojih vojnika aklamacijom za imperatora". Maksimijan nije mogao da izadje na kraj sa ovim generalom pa je Dioklecijan u iznudici, pošto je u Egiptu 296-297 izbila pobuna, morao da potraži pomoć Konstancija Hlora i Galerija.

nata iz doba vladavine tetrarha, sačuvanih uglavnom u nevelikim fragmentima, ukazuju da su Dioklecijan i Maksimijan upravljali iz patrijarhalnih sjedišta, apostolskih gradova Antiohije (apostol Petar) i Akvileje (prvi patrijarh apostol Marko).

To posredno ukazuje da je već tada "izvršena dislokacija moći iz dotadašnjih institucija imperije" - Rim je od 285. godine prestao da bude glavni grad carstva[14]. Diokleja, najvjerovatnije tada, mijenja svoje ime u "Diokleci janov grad - Diokletianopolis, Diokletiana" i tada se vezuje za patrijarhalno sjedište u Antiohiji, tadašnju prijestonicu iz koje je kao poglavar tetrarhije vladao Dioklecijan[15]. Nema, za sada, u do ovog časa proučenim izvorima, nijedne naznake da li se u okviru provincije Makedonije stvara "nezavisna oblast Prevalitana", ali se to, najvjerovatnije, dešava krajem 285. godine; Dioklecijan je obznanio takvu odluku odredjujući da na čelu "imperijalne oblasti" bude grad njegovog imena Diokleja-Doklecijanopolis, preko koga se administriralo Makedonijom i Epirom[16]. Prevalitana, Duklja, Ohrid i Skadar[17] činili su prostor pod "imperijalnom dvovlašću", bili su najjužnija od Dunavskih provincija (Makedonija se tada završavala sa Solunom), preko koje se ostvarivalo jedinstvo sa Dunavskim dijelom imperije kojim je iz Sirmijuma upravljao Dioklecijanu podredjeni Galerije. Praktično, Maksimijan i Konstancije Hlor upravljali su Zapadnim rimskim carstvom, a Dioklecijan i Galerije Istočnim, s time što je "prestonica Imperije" bila na Istoku, u starom patrijarhalnom sjedištu Antiohiji. Akvileja iz koje je upravljao Maksimijan, drugo "sveto sjedište hrišćanstva", bila je nadležna za poslove Zapada, a podrijedjena po pravu stolice vrhovnog sveštenika ("Pontifex Maximus") antiohijskoj prijestonici - u njoj je slavljen centralni državni kult boga-zaštitnike imperije Jupitera[18]. Na taj način izvršeno je i

---

[14] Tetrarsi nijesu imali iste atribute moći. Na čelu tetrarhije bio je Dioklecijan koji je nosio atribut moći "*Jovius,* Maksimijan je bio *Herculius*. Dakle, nije postojala jednakost medju četvoricom: na vrhu je bio Dioklecijan, za koga su morala da rade ostala trojica. (...) Dioklecijan i Maksimijan su nosili atribute moći *Pius, Felix, Invictus* (ova će titula od nasljednika biti promijenjena, počev od 324. godine, u *Victor*), *Augustus, Pontifex Maximus* (carevi će ovu titulu nositi do Teodosijeve vladavine), *Imperator* i "Otac Domovine". Obojica su posjedovali "nadimke-druga imena" vezana za pobjede koje su izvojevali, bili su zaogrnuti moći tribuna, konzula i prokonzula. Galerije i Konstancije Hlor samo su *Pontifex Maximus*, *Imperator*, takodje obojica su imali "druga imena-nadimke", i bili su titulari tribunata i konzulata". (*ibid. p. 89*) Dioklecijan, na vrhu tetrarhije, sa božanskim atributom moći *Jovius* bio je predodredjen da "obavlja svetu misiju kao Jupiter", najviše božanstvo rimskog panteona, dok se sa titulom *Herculius* Maksimijan smatrao za "ovlašćenika" najvišeg božanstva. Ta dva božanstva bila su "bogovi carstva" (*dies imperii*) i slavio ih je svaki član tetrarhije - za Dioklecijana taj "državni praznik" slavio se počev od 20. novembra 284. godine kada se oglasio za cara, dok su ga ostala trojica članova tetrarhije slavila na dane kada ih je Dioklecijan oglasio za savladare.

[15] Neki od savremenih komentatora poznorimskih i protovizantijskih spisa navode i dalje, zasnivajući stav na baroknoj i romantičarskoj istoriografiji, da je Dioklecijan vladao iz Nikomedije. Razlog je predrasuda: ovaj imperator ozloglašen je zbog progona hrišćana, pa se odbacuje činjenica da su dva sabora hrišćanskih sveštenika održana u Antiohiji i Nikomediji baš u doba njegove vlasti i, najvjerovatnije, na njegov zahtjev.

[16] Kako provincija Makedonija, sa Dioklejom i Lihnidom, tada postaje najznačajniji centar maniheizma na Ilirikumu, sa organizovanom svešteničkom kastom koja učestvuje u radu lokalne administracije, postavlja se pitanje da li je Dioklecijan bio pokrovitelj maniheja, na šta upućuju sačuvani fragmenti odluka sa sabora u Antiohiji i Nikomediji. Ukoliko je to tačno postaju jasni razlozi crkvene i protovizantijske istoriografije koja je ovog vladara oglasila za vinovnika "zločinačkih djela protiv hrišćana".

[17] Poznosrednjevjekovna latinska istoriografija smatrala je da je Prevalitana drugi naziv za Skadar. To su prihvatili Farlati, Koleti, Ugel, a preko njih dobar dio istoriografije sve do posljednjih decenija XX vijeka. Najnovija istraživanja ukazuju da je "Prevalitana" naziv oblasti, nikako grada, i to oblasti koja je bila pod poseb-nim, takozvanim "imperijalnim režimom uprave".

[18] Na Ilirikumu su u toj epohi slavljena mnoga stara božanstva Istoka, kojima je dodato "drugo ime" - vrhovnog rimskog boga Jupitera, čije je atribute moći nosio Dioklecijan. "Ustanovljenje istočnjačkih kultova direktno je vezano za prodiranje stranog vojnog elementa ili posredno za njegovo prisustvo u susjedstvu. Velika frigijska Boginja Majka malo se slavila na Ilirikumu, dok su sirijski solarni bogovi, a naročito Baal iz Komagena, obožavani pod rimskim nazivom - Jupiter Doliheus (*Jupiter Dolichenus*) je imao brojne vjernike u redovima voj-

simbolički objednjavanje carstva: veliki hram posvijećen Jupiteru Doliheusu u Rimu označavao je suvereno Diokleci janovo pravo da vlada imperijom; "vjersko-ideološka prijestonica" po tradiciji bio je grad na Tibru, ali je izgubio, i tokom narednih nekoliko vjekova neće ponovo steći, atribute administrativne moći carstva[19].

Sa Dioklecijanovom epohom i tetrarhijom počinje epoha gradjanskih ratova i konačnog rastakanja slike o Rimu kao jedinstvenoj imperijalnoj moći; došavši na vlast, Dioklecijan je sistem vladavine tetrarhije ograničio na dvadeset godina, pa je "1.maja 305. godine pod bremenom godina, bolestan i popuštajući možda pred Galerijevim stalnim pritiskom, abdicirao zajedno sa Maksimijanom"[20]*, povukavši se u Salonu, što je otvorilo prostor za bitku za nasljedje "prvog" u Rimskom carstvu. "Kada Galerije za cezare proglasi do tog časa nepoznatog Severa i svog nećaka Maksimina Daju" počinje epoha sukoba iz koje će kao pobjednik izaći Konstantin Veliki, a do tog časa nasilno marginalizovano hrišćanstvo postaće zvanična ideologija "novog Rimskog carstva"*[21].

Konstantin odlučuje da slijedi reforme države koje je započeo Dioklecijan, svjestan da imperija strateški može opstati jedino ako se pod punom kontrolom drže prostori Istoka i Ilirikuma; rimski Senat i centralne institucije imperijalne moći u gradu na Tibru ne pružaju garanciju da mogu da administriraju ogromnom državom, stalno izazivajući sukobe sa bogatim provincijama, najviše Egiptom i Sirijom, samim tim i sa hrišćanima koji su svoju crkvenu organizaciju utemeljili na tim prostorima. Svi vladari koji namjeravaju da vladaju Rimskom imperijom uporište traže na Ilirikumu, gdje smještaju svoje najbolje pohodne trupe, a od Dioklecijana prijestonicu povlače na Istok - samo je pitanje vremena kada će nova stolica carstva početi da se gradi na Bosforu. Na jedno pitanje još nema odgovora: zašto svi veliki rimski imperatori za svoje rezidencijalno-upravno vojno sjedište biraju prostore Ilirikuma na-

---

nika. Bezbrojni su spomenici koji ukazuju na rasprostranjenost ovog kulta izmedju Dunava i Jadranskog mora ili planine Balkana, naprimjer u Virunumu u Noriku, u Karnuntumu i Sirmijumu u Panoniji, u Ratariji u Gornjoj Meziji, u Mururatu u današnjoj Dobrudži, a da se ne spominju njegova svetilišta u prekodunavskoj Dakiji..." (*H. Leclercq: "Illyricum", DACL, vol. VII, Paris, 1926, p. 93*).

[19] Veliki hram Jupiteru Doliheusu bio je podignut u Rimu. Pretpostavke arheologa datiraju ga ili na vrijeme "Antonina, (...) ili od Komoda do Severa, te da je obnovljen i ojačan tokom III vijeka". (*P. Chini: "Iuppiter Dolichenus templum", Eva Margareta Steinby: "Lexicon topographicum urbis Romae", Roma, 1996, vol. III, p. 133*). Postojao je i "Dvorac Jupitera Doliheusa" posvijećen "*Iovi O(ptimo) M(aximo) Dolicheno*" (...) "koji je dar neke ličnosti sa srednjeistočnih prostora (Solin)", po svoj prilici Dioklecijana ili Galerija, ili članova njihove najbliže porodice. Ovaj spomenik arhelozi datiraju "na kraj II-III vijeka". (*L. Chioffi: "Iuppiter Dolichenus aedes", ibid. p. 132; M. Hőrig - E. Schwertheim: "Corpus cultus Iovis Dolicheni", CCID, nº 429, 1987, p. 281*).

[20] *Jacques Bouineau, op. cit. p. 89*. Još nije utvrdjen tačan datum Dioklecijanove smrti - prihvaćeno je da je preminuo izmedju 313. i 316. godine. Takodje nije poznato gdje je sve boravio tokom posljednje decenije svog života: po svemu sudeći, uz naznake da je kraće boravio u Draču i Licinijumu (Lješu ili Ulcinju - još nije utvrdjeno), veliki imperator je kraće vrijeme morao da boravi i u Diokleji, koja je tada nosila njegovo ime. Na takav zaključak zapućuje jedan od arheoloških nalaza sa Duklje; u ovom je gradu najvjerovatnije postojao hram posvijećen Jupiteru Doliheusu - tabla koja je "ugradjena u prvi stub mosta na Zlatici" (*Piero Sticotti: "Rimski grad Doclea u Crnoj Gori", Podgorica, 1999, p. 157*) govori o poklonu Publija Benija Egregija, komandanta kohorte i pratioca "princeps-a" (da li Dioklecijana nakon njegove abdikacije?), Dioklecijanovom bogu Jupiteru - "I(ovi) O(ptimo) M(aximo)" i "Epone regin(e)". Još neki od spomeničkih fragmenata zapućuju na sličan zaključak.

[21] "Zakonita Dioklecijanova i Maksimijanova djeca uklonjena su zbog rasporeda snaga u tetrarhiji, pa su stupila u sukob sa novim avgustima čim su ovi preuzeli insignacije moći. (...) U stvarnosti, nasilje je planulo tek nakon smrti Konstancija Hlora; njegovog zakonitog sina Konstantina vojska je proglasila za avgusta (smatra se da je Konstantin potplatio vojnike). U odgovor Galerije je institucionalizovao Severa kao nasljednika Konstancija Hlora, nadajući se da će umiriti Konstantina ako mu da titulu cezara. (Protiv Severa koji je morao da dobije najviše dostojanstvo pošto je bio cezar avgusta Konstancija Hlora). Do 312. godine o moći se razgovaralo preko oružja i to izmedju Konstantina, zakonitog sina Konstancija Hlora i Maksencija zakonitog Maksimijanovog sina. Godine 310. bilo je sedam avgusta. Tetrarhija nije nadživjela svog osnivača...." (*Jacques Bouineau, op. cit. p. 90*).

seljene Tračanima, Slovenima i Keltima - da li se medju njima osjećaju potpuno bezbjedno i kolika je uloga ovih naroda u imperijalnoj gardi? Na drugoj strani više nego očiti neprijateljstvo i podozrenje, čak i neskriveni prezir, dva velika imperatora-vojnika, Dioklecijana i Konstantina, prema sklerotičnim političko-administrativnim institucijama prijestonice, nameću niz pitanja o ulozi i značaju gradova sa Ilirikuma u upravljanju imperijom tokom III-IV vijeka na koja nema odgovora ni u posrednoj naznaci. Činjenica da će se kanonizacija hrišćanstva obavljati na Istoku, a da će se najveće, istorijski sudbonosne odluke, po novu vjeru i njeno utemeljenje na prostorima Zapadnog carstva donositi upravo na Ilirikumu, na posredan način ukazuje da su balkanski gradovi odlučujuće uticali na "pokrštavanje Evrope". Provincije Makedonija, Mezija, Dakija, Epir, Prevalitana, u toj će epohi sa svojim velikim gradskim centrima i moćno organizovanim kancelarijama odigrati odlučujuću ulogu, suprotstavljajući se institucijama Rima, podržavane od careva, predodrediće na koji će se način i kako odvijati hristijanizacija na prostorima od Britanskog ostrvlja do Mediterana.

Dioklecijanova reforma države u najtješnjoj je vezi sa utemeljenjem, i to moćnim, nove organizacije hrišćanske crkve; "u Africi i Italiji oduvijek se uočava obilje episkopija, episkopska su sjedišta smještena u gradićima, ali ne i u selima. Manje episkopija je bilo u Gornjoj Italiji, Galiji, Britaniji, Španiji, na Ilirikumu, a pod upravom episkopa koji su imali širu teritorijalnu jurisdikciju bile su sve brojnije parohije povjerene sveštenicima"[22]. Progoni hrišćana u epohi Dioklecijanove vladavine, koji su se po pravilu u dosadašnjim interpretacijama istorijskih dogadja vezivali isključivo za ime ovog velikog cara-vojnika, nijesu bili ni žestoki, niti, osim sporadičnih izuzetaka, vršeni po njegovom naredjenju. Progoni na Italikumu vršeni su po naredjenju Senata kome su izmicala prava administriranja, a te odluke vezivale su se u pisanim aktima za ime čelnog vladara tetrarhije, po protokolu i obavezi kada je u pitanju dekret sa snagom zakonske objave[23]. "U provincijama Ilirikuma, nasuprot tome, u Maloj Aziji, kao i u Egiptu, fanatizam Galerija i njegovog nećaka Cezara Maksimina Daja[24], razjarenih na hrišćane, bili su dugog maha. Tada su stradali, u Državama pod Galerijem, navodimo samo imena poznata po djelima dostojnim da se smatraju za vjerodostojna, sveti Filip, episkop Herakleje u Trakiji, sa sveštenikom Severom i djakonom Hermesom (22. oktobra), tri svete žene iz Soluna, Agapa, Honija i Irena (1. april), sveštenik Montan iz Singidunuma u Meziji (26. marta), episkop Irinej iz Sirmijuma (6. april), djakon Dimitrije i pet ili sedam posvećenih djevica iz istog grada (6. april), primicerijum lektora Polion iz Kibale u istoj provinciji,

---

[22] *Jules Lebreton et Jacques Zeiller: "De la fin du IIe siècle à la paix constantinienne", Paris, 1948, p. 397*. "U III vijeku jedan jedini episkop u Španiji upravlja vjernicima dvije crkve *Legio* (Leona) i *Asturica* (Astorga). Provincija Skitija koja se dijelila na više gradova imala je samo jednog episkopa i to u glavnom gradu provincije, Tomiju. U provinciji koja se naziva Evropa, u Trakiji, na početku V vijeka nije bilo više od četiri episkopa; svakom je pripadala hrišćanska populacija dva grada". (*ibid. p. 398*).

[23] "Vrlo vjerovatno za Dioklecijanove progone treba vezati jedan broj rimskih mučenika čije su doba stradanja i života nepoznati i o kojima su ostala svjedočenje u više nego sumnjivim "Pasijama". Ovi tekstovi, opšte gledano, smrt velikog broja hrišćana pripisuju velikom udaru na njih. Slave njihovo junaštvo: svetog Marka i Marcelina, svetu Agnesu, Petra i mnoge druge. Papa Marcelin umro je 24. oktobra 304. godine "podlijegavši, kaže Euzebije, progonu". Ali to (...) ne potvrdjuje odsustvo njegovog imena u kalendaru "Smjenjivanje episkopa" (*Depositio episcoporum*). (Jedan pozniji apokrif iz 500. godine i "Akta" tobožnjeg sabora u Sinuesu, kazuju da se ovaj papa saglasio da se tamjan ponudi bogovima. Možda je ponudio samo svete knjige. Donatisti - jeres koju je progonio Konstantin - primj. - u svakom slučaju koristili su ove navode, bila tačni ili ne.) Lukije, slavni svetac iz Sirakuze, i Kasijan u Imoli, gdje je, ako je vjerovati pjesniku Prudenciju, bio upravitelj škole, trebalo bi takodje da budu žrtve progona u Dioklecijanovo vrijeme...." (Praznik svetog Lukija, 13. decembar, zamijenio je u Sirakuzi paganski praznik u čast Telusa i Cerere, što posredno ukazuje da je u pitanju izmišljotina kako bi se potisnuli vladajući paganski praznici u važnim gradskim sjedištima - primj.) (*ibid. p. 466-467; J. Carcopino: "Salluste, le culte des Cereres et les Numides", Revue historique, Paris, 1928, vol. 158, fasc. 2, p. 1-6*).

[24] Pravi progoni hrišćana na Ilirikumu počeli su, znači, u epohi posljednjih godina Dioklecijanove vlasti i nastavili se za vrijeme nekih od njegovih nasljednika i po njihovom nalogu.

episkop Kvirinus iz Siska, takodje u Panoniji, čija godina smrti nije poznata (5. jun), episkop Viktorinus iz Petevija (2. novembra) i laik Florijan, šef kancelarije upravitelja (provincije) u Loriakumu u Noriku (4.maja). Mučenici iz Salone u Dalmaciji, episkop Domnio, sveštenik Asterius, djakon Septimus, vajar Anastazije, izmedju ostalih, o čijoj se sudbini ne zna, Feliks, Viktorikus, Gajanus, Paulinianus, Antonianus i Telius možda su već stradali prije Dioklecijanove abdikacije ("Pashalna hronika" navodi kao datume za Domnija i Feliksa, sedmi Dioklecijanov i šesti Maksimijanov konzulat, ali se sa izvjesnošću zna da je ovo datovanje netačno, pošto odgovara 299. godini; ukoliko se unese ispravka i smatra da se radi o epohi devetog i osmog konzulata, svjedočenje postaje veoma prihvatljivo jer se odnosi na 303. godinu)"[25]. Konfuzija u izvorima, nejasna slika razmjera progona hrišćana, u nekim od provincija njih nije bilo, najnovija istraživanja navode na pomisao da je u posljednjim godinama Dioklecijanove vladavine, upravo u vrijeme početka progona, počeo da bjesni gradjanski rat, koji je ostarjelog i bolesnog imperatora i njegovog savladara Maksimijana prinudio na abdikaciju. Na drugoj strani činjenica da se kao faktor moći u vremenu odmah nakon abdikacije pojavljuje jedan od članova tetrarhije, porijeklom sa prostora Mezije (da li Tračanin ili Sloven?) Konstancije Hlor, koji svog sina Konstantina predodredjuje za nasljednika, ukazuje da su progoni hrišćana vršeni samo u onim dijelovima imperije koji su težili da se osamostale i gdje je crkvena organizacija već počela da obavlja najznačajnije upravno-administrativne poslove.

Da su provincije južnog i središnjeg Ilirikuma jedan od centara hrišćanske moći ukazuju dvije izuzetno značajne činjenice: prva je poslanice rimskih pontifeksa i svjedočenja crkvenih istoričara iz epohe nakon Dioklecijanove i Maksimijanove abdikacije, koji provincije Makedoniju, Epir, pa i Meziju, označavaju kao najveće centre maniheizma u evropskom dijelu imperije. Druga je, utvrdjena tokom najnovijih istraživanja, da je Konstantin najveći dio svog vojničkog života, pripremajući se da zavojšti za osvajanje titule rimskog imperatora, pa čak i kada je zadobio, provodio u gradovima na Ilirikumu, u Solunu, Sirmijumu, Sardici, Naisusu, Herakleji i Skadru (najnovija istraživanja ukazuju da se Skadar a ne Amfipolj nazivao "Hrizopolj" - na grčkom "Zlatni grad")[26]. Iz ovih gradova, i iz Konstantinopolja koji je podizao, imperator je slao naloge i zapovijesti Senatu i rimskom pontifeksu. Ilirikum, koji je od Hadrijanove epohe postao nezvanično "jedina prava imperijalna provincija carstva", na kome su carevi dizali svoje gradove legate i rezidencije, u vrijeme obznane hrišćanstva postao je "ideološka prijestonica imperije" - edikt o vjerskoj toleranciji koji je najavio utemeljenje hrišćanstva kao centralne religije imperije obznanjen je u Sardici, 311. godine[27]. Sardika, zajedno sa Lihnidom i Dukljom tada se nalazila u provinciji Makedoniji - na granici prema

---

[25] *Ibid, p. 468*. "Hijeronimski martirolog navodi uostalom i imena ostalih Hristovih svjedoka. Njih porijeklom smješta u Dunavske provincije. Oni su vrlo vjerovatno stradali u posljednjem, koji se zaista može nazvati "velikim", progonu..." O datumima progona, te da ne pripadaju samo Dioklecijanovom vremenu, svjedoči i "Euzebijeva-Jerolimova hronika za godinu 308. što odgovara početku Licinijeve vladavine. Pod njim su se progoni nastavili, iako ne možda odmah. Ovi iskazi nijesu kontradiktorni pošto su se progoni rasplamsali 303. godine. Možda ih je sve do kraja (svoje vlasti) naredjivao Dioklecijan" i kada je Galerije bio na čelu "imperijalnog kolegijuma" u čijem je sastavu bio Licinije..."

[26] "Utvrdivši konstitutivne granice koje su odgovarale mogućnostima vojnog djelovanja na sve četiri strane imperije, Sardika je od Konstantina bila oglašena za njegov glavni grad. "Sardika, neka se zna, za mene je Rim" (...) Konstantin je pošao u svoju posljednju istorijsku pobjedu nad Licinijem (324. godine) kod Hrizopolja (Skadra)...." (*Michael Grant: "The Emperor Constantine", London, 1993, p. 119*). Interesantno je da se Skadar još naziva Üsküdar (*ibid. p. 47*). Studija Majkla Granta je za sada jedina koja navodi ova druga dva naziva za Skadar. Dosadašnja, prevashodno literatura koju su pisali istraživači vezani za pontifikalnu kancelariju, isključivo upotrebljava nazive "Prevalitana", "Scud(t)ari", "Skodra".

[27] "311. godine je edikt o toleranciji koji je objavio Galerije u Sardici. 312. godine Konstantin pobjedjuje u bici na Mostu Milvius - Maksencijeva smrt. 313. godine - Milanski edikt koji objavljuju Konstantin Prvi i Licinije...." (*ibid. p. 229*).

Trakiji[28]*. Pretpostavlja se da je tada glavni grad provincije bio Solun, jer je Konstantin u epohi gradjanskih ratova u ovom gradu napisao neke od svojih poslanica koje pripadaju korpusu "konstitutivnih akata Novog Rimskog-Romejskog carstva-Vizantije"; na drugoj strani niz ostalih Konstantinovih poslanica iz Sardike i Naisusa navodi na zaključak da je jedan od ova dva grada bio prijestonica Konstantinovog dijela imperije. Na ovo posredno zapućuju činjenice da je u Sardici i Nišu Konstantin imao glavni štab svojih trupa i da je u oba grada, a ne u Solunu, obavio prve razgovore sa najvišim predstavnicima hrišćanskih crkava Italikuma, Ilirikuma i Istoka. Na drugoj strani i činjenica da su Konstantinovi sinovi za svoje mjesto prestonog prebivanja izabrali Ilirikum i Dunavske provincije, daje za pravo malobrojnim istoričarima koji ističu da se imperijom upravljalo iz tema Makedonije i Panonije kao centara odakle se sa pohodnim korpusima najlakše moglo intervenisati u istočnim i srednjeevropskim regionima carstva, a istovremeno nadzirati izgradnja nove prijestonice na Bosforu.*

"Prava povelja o oslobodjenju Crkve donijeta je najednom, 311. godine, u ime Galerija, Licinija, Konstantina i, potpuno sigurno, u ime Maksimina Daje, iako nema njegovog imena na tekstovima koji su za sada poznati, u Sardici, gdje se Galerije susrio sa Licinijem koji je već bio pristalica tolerancije i koji je najviše učinio za objelodanjivanje ove obznane[29]*. Ovaj čudnovati Edikt, koji je izgleda bio kompromis izmedju dvije još suprotstavljene struje, a koji je propisivao toleranciju, počinje gotovo kao neka zapovijest o progonu, pa preko uključivanja prekora upućenog hrišćanima što su napustili religiju predaka iznosi neočekivanu poruku - što nijesu vjerni sopstvenoj. To je nesumnjivo aluzija na jeresi koje su dijelile Crkvu. "Izmedju svih mjera koje smo namjerni da preduzmemo za dobro i korist Države, govori se u ovom tekstu koji zbunjuje, mi smo donedavno htjeli da svim stvarima upravljamo po starim zakonima i po tradicionalnoj disciplini Rimljana i da se naročito staramo o onome što je za hrišćane, koji su napustili vjeru svojih očeva, u skladu sa povratkom na njihovu najveću korist. Ali, bjehu takve njihova loša volja i ludost, da oni uopšte nijesu htjeli da slijede drevne običaje koje su njihovi prvi utemeljitelji zasnovali, ustanovljavajući zakone po svojoj volji i osnivajući u raznim mjestima potpuno različite zajednice. Konačno, pošto smo zapovijedili da se svako vrati običajima svojih predaka, mnogi se tome pokoriše iz straha, a mnogi, isto tako, bijahu kažnjeni. Ali, pošto je najveći broj istrajao u svojoj tvrdoglavosti i kako smo mi uvidjeli da se jedan broj njih neće vratiti bogovima kulta i časti koju su im dužni, i kako, na drugoj strani, oni čak i ne poštovaše Boga hrišćana" - očita aluzija na brojno napuštanje religijskih zajednica - "ne slušajući da naša izuzetna milost i naše istrajno raspoloženje neprekidno brižno vode računa o svim ljudima, ubijedjeni smo da moramo da im pružimo naš oproštaj i da dozvolimo da hrišćani ubuduće opstoje i uspostavljaju svoje zajed-*

---

[28] "Pod Trakijom Amijan Marcelin podrazumijeva dijecezu Trakiju, a ne oblast iz II-III vijeka koja, kao unutrašnja provincija, nije imala legione (*inermis*) i čija se granica ni na jednom dijelu nije prostirala uz Dunav, uz pogranični prostor (limes) koji je odvajao rimski svijet od varvarskog. Donjedunavskom limesu pripadali su Donja Mezija i Mala Skitija; imperator Julijan je ovdje očito nastavio radove na utvrdjenjima na granici ovih provincija, koje su ulazile u dijecezu Trakije, a koje su započeli Konstantin i Konstancije. Aurelije Viktor saopštava da je u Konstantinovo doba na Dunavu bio izgradjen most (*per Danubium dictus*) a isto tako i logori i utvrdjenja (*castra castellaque*). (...) Kameni most na Dunavu bio je u funkciji 328. godine i povezivao je staru rimsku tvrdjavu na lijevoj obali Dunava sa Eskom, rimskom utvrdom na desnoj..." (*В. И. Буданова: "Древние авторы о размещении Готов на Балканах накануне их переселения на территорию империи", В.В. н° 46, Москва, 1986, p. 53*).

[29] "Ime Maksimina Daje ne nalazi se u tekstovima koji su do nas došli, jer je spomen na ovog imperatora u narednim vremenima potpuno izbrisan. Čak je i Licinijevo ime, koje je postojalo u prvobitnom Euzebijevom tekstu, nestalo u posljednjem, zbog Licinijevog raskida sa Konstantinom, koji je doveo, nakon njegovog poraza, do uništenja svega što je moglo podstaći uspomenu na njega. (...) Licinije je uistinu bio pravi tvorac Edikta o toleranciji..." (*Jules Lebreton et Jacques Zeiller: "De la fin du IIe siècle à la paix constantinienne", Paris, 1948, p. 475; H. Grégoire: "La "conversion" de Constantin", RUB, Bruxelles, 1930-1931, vol. XXXVI, p. 231-232*).

nice ukoliko ništa ne čine protivno poretku..."[30] *Za ovim aktom slijedio je drugi - o restituciji ili "povraćaju crkvi njenih dobara, koja ona još nije prisvojila, jer je ovaj akt preporučio svim religijskim zajednicama da vrate hrišćanima uzapćena mjesta kulta; conventicula o kojoj govori edikt u isti mah označava zajednice i mjesta "stavljena pod krov", i restitucije, koje su pisano potvrdjene". Kako istraživači uočavaju, "imperator Maksimin Daja našao je medju hrišćanima vojsku koju je odmah mogao da koristi", što je, konačno, izgleda bio strateški cilj Edikta o toleranciji iz Sardike - prestali su ratovi sa hrišćanima, sa prestankom sukoba imperija je mogla da se okrene zaštiti sopstvenih granica i ratovima izmedju takmaca za imperijalni tron, Konstantina i njegovih suparnika. Konstantin stoga, da bi hrišćane privukao na svoju stranu, godinu dana kasnije, samo sa svojim potpisom, obznanjuje Milanski edikt i postaje "jedini imperator carstva"*[31].

Uskoro nakon zvanične obznane hrišćanstva i Milanskog edikta, nastavljaju se ratovi izmedju hrišćanskih zajednica kao i progoni koje inicira Maksimin Daja[32]*, a na Konstantinovim prostorima Istoka počinju rasprave, najžešće u okrilju starog aleksandrijskog patrijarhalnog sjedišta: prvi sukob je izmedju donatista i pristalica Arijusovog učenja*[33]*, koji će se, ubrzo, 320. godine pretvoriti u sukob Arijusa i njegovih pristalica sa prvo aleksandrijskim patrijarhom Aleksandrom, a potom njegovim nasljednikom Atanasijem*[34]*. Konstantin i njegova*

---

[30] Ovdje se u tekstu upotrebljava riječ "disciplina", koja podrazumijeva zakone koji vladaju u državi. Na kraju Edikta se navodi: "Jednom drugom poslanicom obavijestićemo magistrate o pravilima koja moraju da poštuju. Zauzvrat, za naše milosrdje moraće da mole njihovog Boga a za naše izbavljenje, i Države i njih samih, da bi Država ostvarivala savršeni napredak i da bi medju njima mogla da počiva u sigurnosti". Posljednje riječi su jasna poruka - opstanak Rimskog carstva zavisi od toga koliko hrišćani poštuju zakone imperije i koliko je njeno zakonodavstvo u skladu sa njihovim traženjima. Ovaj tekst ne nalazi se ni u jednom od korpusa izvorne gradje, njegov je original najvjerovatnije uništen nakon Prvog vaseljenskog sabora da bi se omogućila deifikacija cara Konstantina Velikog. Sačuvan je u dva spisa crkvenih istoričara Konstantinovog doba; u Euzebijevoj "*Historia ecclesiastica*" nalazi se samo u grčkom originalu manuskripta, dok ga nema u latinskom prevodu koji je sačinjen pod Euzebijevim nadzorom za potrebe pontifikalne kancelarije i Zapadnog rimskog carstva (tekst se nalazi u dva poglavlja: *VIII, XVII*). Euzebijeva "Istorija" je još sporna, jer tradicionalna istoriografija tvrdi da je napisana na latinskom, a ne na grčkom, i taj je stav važeći do danas - to se koristi, u posljednje vrijeme uz protivljenje sve većeg broja istraživača, zarad održavanja zvaničnog stava crkve da je Euzebije pisao na latinskom a ne na "jeretičkom helenskom". Da je Euzebijev tekst u grčkoj redakciji (ili originalu) autentičan, svjedoči i spis njegovog savremenika latinskog hroničara Laktancija. (*Lactance: "De mortibus persecutorum", XXXIV*).

[31] "Susret dva imperatora doveo je, nakon njihovog sastanka u Milanu 312. godine, do uspostavljanja novih odnosa Crkve i Carstva, daleko naklonijih Crkvi nego što je bio prvi Galerijev edikt, koji je već dugo poznat pod njegovim imenom što je istorijski netačno, a koga ne bez razloga koristi i Milanski edikt. Novi poredak stvari u ediktu odredjuje da se, pod pritiskom brojnih hrišćana, vrši izbor vladara koji je uistinu prvi u "kolegijumu imperatora", a koji iščekuje da postane jedini samodržac, riječ je o Konstantinu. Ovim "pokrštavanjem" Konstantina (...) započinje novi period javne istorije Crkve..." (*Jules Lebreton et Jacques Zeiller, op. cit. p. 479*).

[32] Maksimin Daja je imao vojsku, po svemu sudeći, dokumenti su više nego oskudni, sastavljenu od pristalica samo jedne hrišćanske zajednice - nije poznato koje. Zbog toga se, na njihov nagovor, okrenuo progonu pripadnika ostalih hrišćanskih zajednica. Najvjerovatnije su Dajini hrišćani progonili svoju "braću po vjeri". Tek predstoji iščitavanje ovog korpusa gradje.

[33] *Michael Grant, op. cit. p. 229*. Kada Konstantinov vojskovodja Krisp 320. godine odnese veliku pobjedu nad Alamanima, Konstantin odlučuje da počne obračun sa donatistima - stajući na stranu Arijusa i njegovih sljedbenika.

[34] Sukobi su počeli oko kodifikacije prvog dijela novozavjetnih tekstova, naročito oko proglašenja rabina Isusa za Sina Božjeg. "Kada su Arijus i njegove pristalice 320. godine osudjeni od strane sabora Egipta i Libije, njegovo je učenje podržao jedan od njegovih prijatelja i starih sadruga u stavovima, smutljivac Euzebije, koji je uspio da se iz malog grada Bejruta prebaci u daleko značajnije sjedište Nikomediju, gdje se već od Diokle-cijanovog vremena nalazio imperijalni dvor. Tu je uspio da zadobije povjerenje imperatora Licinija i njegove žene Konstancije, Konstantinove sestre. On je pripadao školi Lukijana iz Antiohije; dugo je u tajnosti dijelio sve ideje sa Arijusom, i pošto nije bio u dobrim odnosima sa episkopom Aleksandrije ugrabio je priliku da jednim potezom nanese dva udarca, podržavajući sebi drago učenje i stavljajući se u sukobu izmedju Arijusa i Aleksandra na Arijusovu stranu. Poveo je kampanju, pismima zadobijajući episkopska lica sa Istoka i iz Male Azije za Arijusove stavove, da bi primorao patrijarha Aleksandra da prihvati njegovo mišljenje. (...) Ojačan podrškom

porodica staće na stranu Arijusa i njegovih pristalica, zdušno podržavajući njegovog prijatelja i istomišljenika Euzebija iz Nikomedije; u pitanju je bitka za Afriku - Arijus i njegove pristalice, uz Konstantinovu podršku, treba da odvoje imperatora Licinija, Konstantinovog zeta, od hrišćanskih zajednica, i da spriječe da se prostori sjeverne Afrike, pod upravom episkopije u Kartagini, nadju pod Licinijevom upravom. Stoga Konstantin počinje sukob sa donatistima, moćno organizovanom afričkom crkvom na tradiciji egipatskih solarnih kultova, koja nije željela da prihvati dogmat o Sinu Božjem, jer su donatistički istoričari objelodanili korpus dokumenata i tekstova o "pravom životu Isusa Hrista, njegove majke Marije i Josifa drvodjelje". Taj korpus gradje sputao je mogućnost kodifikacije novozavjetnih tekstova: Arijusove pristalice koje nijesu dozvoljavale ni pomisao na dogmat o Božjem Sinu[35] *dobile su neočekivanu podršku od ostalih velikih gnostičkih pokreta, prije svega malo i srednjeazijskih koji su takodje objelodanili svoje korpuse izvornih tekstova o prvim saborima hrišćana tokom dva vijeka prije nove ere i prvog stoljeća naše. U tim korpusima bili su i tekstovi iz Makedonije i njenih stonih sjedišta, medju njima Diokleje i Lihnide; oni su ukazivali na veze južnog i srednjeg Ilirikuma sa Egiptom Ptolomeja i posrednom učešću u prvom zvaničnom-državnom prevodu korpusa starozavjetnih tekstova sa hebrejskog i aramejskog na grčki - i stvaranju prvog kodifikata, druge redakcije protobiblije, takozvane "Septuaginte"*[36]*. Ovaj dio istorijske*

---

koju je dobio od Konstancije i Licinija, Euzebije iz Nikomedije sazvao je sabor u Bitiniji koji je ogla-sio da Arijus i njegove pristalice moraju da budu "prihvaćeni od zajednice" i da Aleksandar mora da se primora da ih prihvati. (...) Na drugom sinodu, koji se održao u Palestini pod vodjstvom Euzebija iz Cezareje, Paulina iz Tira, Patrofila iz Skitopolisa i drugih, zatraženo je da Arijus i njegove pristalice ponovo preuzmu svoje funkcije u Aleksandriji. ..." (*G. Bareille: "Eusèbe de Nicomédie", DTC, Paris, 1903, vol. VIII, p. 1539-1540*).

[35] "Konstantin je 313. godine intervenisao u razdoru nastalom medju hrišćanima Afrike na zahtjev donatista - da bi se sazvali episkopi koji su tražili pravi (ispravan) stav..." (*P. Monceaux: "L'Eglise donatiste avant saint Augustin", RHR, Paris, juillet-août 1909, vol. LX, p. 23*). Radilo se o tumačenju pojma "božanskog" po kome hrišćanski bog može da ima zemaljskog potomka - taj korpus spisa još nije otvoren. Po naznakama u izvornim tekstovima, u do sada objavljenim kodeksima gradje, riječ je o shvatanju da postoji teogonijum od "četrdeset bogova", na čijem je čelu, po svemu sudeći, bio jedinstveni hrišćanski - on je teogonijum činio jedinstvenim. Pravi razlozi Konstantinovog sukoba sa donatistima nijesu poznati. Po svjedočenjima Svetog Avgustina "Konstantin je objavio veoma oštar zakon protiv donatista (...) Termin *zakon* važi, u rimskom pravu, za sve imperatorove odredbe: u aktima njegove administrativne moći, u aktima njegove pravosudne moći kao i u aktima zakonodavne moći. Zakon o kome se govori, dakle, mogao bi da bude *edikt* koji je propisivao posebne mjere po pitanju afričkih šizmatika, ili je u pitanju *dekret,* pravna odluka sa carskim autoritetom koji se podrazumijeva..." (*ibid. p. 5*) Ranohrišćanski polemičari navode imperijalne akte od 29. marta 319. i 25. februara 320. ili čak 313. godine - nijedan od njih nije potvrdjen u do sada poznatoj gradji. Samo jedan, gotovo vijek pozniji dokument, od 12. februara 405. godine, navodi da su se Goti, rasporedjeni na obalama Afrike, u Egiptu i Palestini, upoznali sa donatističkim učenjem - niko im nije zabranjivao da ga prihvate, niti su spisi koje su Goti prihvatili kao "religijsko vjeruju" bili proskribovani.

[36] Euzebije iz Cezareje se poziva na za sada nepronadjena tri korpusa spisa pisana na grčkom, aramejskom, tračkom ili, po svemu sudeći, skitsko-slovenskom, koje su stvorili helenistički filozofi-protohrišćani: Justin Mučenik, Ignjatije i utemeljitelj velikog gnostičkog srednje i maloazijskog pokreta Marcion, koji je stvorio čak sopstveni kodifikat biblijskih tekstova, na osnovu izvornika koje su zvanična crkva i rimski imperatori odbacili tokom druge polovine II vijeka - Marcionov kodifikat bio je povod za progone hrišćana. U nauci je sporno: da li marcionita i njima sličnih gnostičkih zajednica koje su imale, svaka svoj korpus izvornih tekstova, što je najvjerovatnije, ili svih hrišćana bez razlike što je do skoro bio preovladjujući stav u istoriografiji koji su nametnuli crkveni istoričari poznog Srednjeg vijeka a zdušno prihvatila savremena istoriografija. Euzebije, u vezi sa kodifikacijom "Septuaginte" i razmjene iskustava i prevodilaca izmedju Ptolomejevog dvora u Egiptu, Jerusa-lima i tada države (kraljevstva - "bazileje") Makedonije i njenih najvećih sjedišta tokom polovine III vijeka prije nove ere, šturo piše: "U onome što se tiče prevoda po Septuaginti, nadahnutih Svetih tekstova, slušaj šta je u tekstu napisano: (...) Malo potom on ovome dodaje: "Prije nego što su Rimljani ustanovili njihovo carstvo, dok su Makedonci još držali Aziju, Ptolomej sin Lagusov, želeći da najboljim spisima svih ljudi ukrasi biblioteku koju je utemeljio u Aleksandriji, zatraži od stanovnika Jerusalima njihova Sveta pisma prevedena na grčki. Ovi, koji se u ovom vremenu još uvijek pokoravahu Makedoncima, poslaše Ptolomeju ljude a medju njima naju-mješnije u Svetom pismu i u nauci dva jezika, sedamdeset dva starca: Bog učini sve što oni žeteše... - ... προ του

gradje vezan za prostore antičke Makedonije (Prevalitane, Epira, Mezije i Trakije) nije istražen, kao ni onaj koji se tiče epohe Dioklecijanove vladavine i njegovog gradjenja ljetnjikovaca i "privremenih imperijalnih sjedišta" u ovoj oblasti. Posredne naznake ukazuju na nesvakidašnje živu političku i aktivnost u razmjeni znanja izmedju Makedonije i poznoantičke jevrejske države, koja se tek od sredine II vijeka prije nove ere našla pod zaštitom Rima, bivajući oglašena za njegovog "saveznika". Praktično sedamsto godina duga istorija države-provincije Makedonije potpuno je nepoznata - ne zna se da li su na ovim prostorima u V i IV vijeku prije naše ere postojali izvodi najranijih korpusa starozavjetnih tekstova, prevedeni sa grčkog na trački i skitsko-slovenski? Diokleja se u toj epohi javlja pod nazivom Diopolis. Pod ovim i nazivom "Diocletiana" spominje se u izvornim tekstovima i početkom VI stoljeća, jer se na saboru u Rimu tako potpisuje dukljanski mitropolit Evander. Za njega se do skoro pretpostavljalo da je nasilno smijenjen 451. godine i da se Prevalitana sa čeonom mitropolijom Dioklejom uključila u kratkovjeku, zbog ratova sa Hunima formiranu, provinciju Dardaniju koja se iz lista gubi oko 460-470. godine.

Prvi dukljanski mitropolit Basus: od sabora u Gangru do vikara Rima

Kada Konstantin okonča ratove protiv savladara takmaca za imperijalni tron, oko 320. godine[37] počinje preuredjenje države - obnova Rimske imperije pod egidom hrišćanstva. Održava se niz regionalnih sabora u svim provincijama imperije, naročito istočnim koje su pod brižnom paskom Konstantina i njegove porodice. Ti sabori, ni o jednom na Ilirikumu nije sačuvano svjedočenje osim šturih navoda u do sada proučenoj prevashodno latinskoj gradji, pripremaju osnov za novu organizaciju imperije u kojoj sve administrativne poslove treba da preuzmu crkveni dostojnici, episkopi i mitropoliti. Regionalni sabori, kroz rasprave učenih pagana i hrišćana, predstavnika svih crkava i zajednica, treba da utvrde stavove koji će poslužiti za stvaranje hrišćanskog dogmata - jedinstvenog ideološkog koncepta obnovljenog Rimskog carstva. "Nova imperija" dobija prestonicu na Bosforu, prostorima Istoka, tamo gdje se uz hrišćanstvo začela i prva crkvena organizacija i zasnovale prve učene škole, medju njima, u okviru jevrejsko-helenske zajednice u Aleksandriji polovinom II stoljeća i prvi "hrišćanski univerzitet". Na jednom od tih sabora, u Gangru, 324. godine, kao izaslanik imperijalne kancelarije koja se tada nalazi na Ilirikumu, najvjerovatnije sa titulom čelnog sveštenika nekog od gradova, javlja se nećak (sin?) jednog od bliskih Konstantinovih saradnika, konzula i vojnika, budući dukljanski mitropolit Basus[38].

'Ρωμαιους κρατυναι την αρχην αυτων, ετι των Μακεδονων την 'Ασιαν κατεχοντων Πτολεμαιος ο Λαγου φιλοτιμουμενος την υπ' αυτου κατεσκευασμενην βιβλιοθηκην εν 'Αλεξανδρεια κοσμησαι τοις παντων ανθρωπων ...itd" (*Eusebius Cesariensis: "Historia ecclesiastica", V, VIII, 11-12*). O tome neposredne naznake nudi djelo, sačuvano uglavnom u fragmentima, čuvenog filozofa i gramatičara iz provincije Makedonije (da li je imao školu u Diokleji, tada Dipolisu, Lihnidi, Dirahiju ili Skodri, nije poznato) Dionisija Tračanina, učenika čuvenog Aristarha iz Aleksandrije, koji je prvi osmislio, u II vijeku prije naše ere, cjelovitu teoriju kritike - kritika je postala dio gramatike i retorike a ne filozofije. Za Dionisija Tračanina je pouzdano utvrdjeno da je duže boravio u aleksandrijskim retorskim i protohrišćanskim (?) školama, gdje se izuzetno dobro upoznao sa tekstovima "Septuaginte".

[37] Od 317. godine Konstantin upravlja imperijom sa Balkana. (*Michael Grant, op. cit. p. 43*).

[38] Konstantinov saradnik Basus bio je konzul i cenzor, koji je obavljao najpovjerljivije misije zajedno sa drugim konzulom i cenzorom Galikanusom, najviše vremena provodeći na prostorima Italikuma, u blizini rimskog pontifeksa: "...Praeterea anno 317. non fuere consules Constantinus et Licinius IV, ut censor perperam contendit; hoc enim anno consules processere Gallicanus et Bassus, sed anno 315. uti revera consignavit Sigonius, aque hoc anno plures pro Christianis latae leges in favorem Christianorum occurunt in Codice Theodosiano..." (*"Censures of Sigonio", Toronto, 1999-2000, XII, p. 11; Sigonio: "De Occidentali Imperio", III, anno 313, F3*).

Po svemu sudeći mladi Basus poslan je na ovaj sabor, njegovo ime je posljednje na listi zaglavlja, da bi uočio razlike izmedju brojnih hrišćanskih škola, najviše onih koje su već imale snažno organizovane crkve, kakve su na maloazijskim prostorima prema Jermeniji bile manihejska, marcionitska, esenska i katarska. Njima se pridruživalo Arijusovo učenje pokušavajući da stvori, preko pristalica i zastupnika, široki front otpora prema nosiocima ideje o ozakonjenju jedinstvenog dogmata imperije, koji je podrazumijevao učenje o Sinu Božjem i Vječnoj Djevici. Kako su imperator Konstantin i članovi njegove porodice primili arijansko hrišćanstvo, u odajama imajući kao političke savjetnike ljude koje je postavio Arijusov prijatelj Euzebije iz Nikomedije, to valja s mnogo razloga pretpostaviti da je mladi Basus, kao najbliži rodjak (sin?) carskog konzula i cenzora, morao da bude član neke od manihejskih organizacija ili prijatelj nekog od Arijusovih sljedbenika. Budući dukljanski mitropolit morao je da pripada, preko nekog od članova najbliže porodice, krugu jedne od najstarijih hrišćanskih crkvenih organizacija, radikalnih protivnika stava o potrebi kodifikovanja kanona o Sinu Božjem; bio je predodredjen da bude saveznik arijanaca, jer su najbrojnija manihejska svetilišta i zajednice na evropskom dijelu Istoka, na Ilirikumu, postojale u tri velike provincije, Makedoniji, Dakiji i Dalmaciji[39]. Ovo će opredijeliti životni put mladog crkvenog lica: najvjerovatnije nakon Prvog vaseljenskog sabora u Nikeji, 325. godine, održanog na Konstantinov zahtjev, Basus biva imenovan za mitropolita u Diokleji, čelnoj crkvi provincija Makedonije i Prevalitane, sa zadatkom da uspostavi vjerski mir i ne dozvoli ostrašćenim pristalicama dogmata o Sinu Božjem usvojenog na saboru, da nasiljem, ekskomunikacijama, svadjama, unesu novi razdor u na krhkim nogama uspostavljen mir u podunavskim provincijama i Heladi.

U tekstu kanonskih odluka Prvog vaseljenskog sabora u Nikeji nalazi se spisak crkvenih lica učesnika, ali i organizaciono-upravna shema imperije koju je obznanio Konstantin Veliki. Kao čelna provincija carstva navodi se Egipat[40]. Potom slijede: Tebaida, Libija, Palestina, Fenikija, Celestis Sirija[41], Arabija, Mesopotamija, Persija, Kilikija, Kapadokija,

---

[39] U Baronijevom kodeksu pod 290. godinom nalazi se jedno od jevandjelja, redigovano po maloazijskom izvoru na prostorima Dukljanskog arhiepiskopata, posvijećeno svetom Tarasiju. Najnovija istraživanja ukazuju da je napisano 304. godine. U njemu se navodi, u zaglavlju, da je poslano iz Kilikije (njoj će kao sufragan biti podrijedjana episkopija Kotor-Rose) izmedju ostalih i Basusu: "*...Aquilo, Basso, Berullo*..." Njemu i ostalim visokim licima ovo jevandjelje upućeno je kao svjedočenje o progonima hrišćana u Kilikiji u vrijeme XII konzulata Dioklecijanovog i Maksimijanovog, najvjerovatnije da bi se ukazalo na nekog od lokalnih svetitelja sa područja Ilirikuma. U Trećem Kolbejenskom kodeksu, na margini je zapisano *Dioclerus*, ali se istraživači spore da li je u pitanju na drugi način napisano ime "Diodorus" ili se, pak, radi o spomenu Duklje, što je najvjerovatnije. To bi ukazivalo da je za Dioklecijanovog i Maksimijanovog XII konzulata na prostorima maloazijskih hrišćanskih svetilišta, u školi u Tarsu, boravio jedan od učenih hrišćana iz Duklje-Diopolisa. (*P. Theodorici Ruinart: "Acta martyrum", Ratisbonae, 1859, p. 451-452*).

[40] "Subscripserunt trecenti decem & octo episcopi, qui in eodem concilio convenerunt (...): Provinciae Aegypti, Provinciae Thebaidos, Proviniae Lybiae, Provinciae Palestinae, Provinciae Phoenices, Provinciae Syriae Coeles, Provinciae Arabiae, Provinciae Mesopotamiae, Provinciae Persidis, Provinciae Ciliciae, Provinciae Cappadociae, Provinciae Armeniae Minoris, Provinciae Armeniae Majoris, Provinciae Ponti Polemoniaci, Provinciae Ponti Paphlagoniae, Provinciae Galatiae, Provinciae Asiae, Provinciae Lydiae, Provinciae Phrygiae, Provinciae Pisidiae, Provinciae Lyiciae, Provinciae Insularis, Provinciae Cariae, Provinciae Isauriae, Provinciae Cypri, Provinciae Bithyniae, Provinciae Europae, Provinciae Daciae, Provinciae Mysiae, Provinciae Macedoniae, Provinciae Achajae, Provinciae Thessaliae, Provinciae Calabriae, Provinciae Africae, Provinciae Dardaniae, Provinciae dalmatiae, Provinciae Pannoniae, Provinciae Galliarum, Provinciae Gothiae et Provinciae Bosphori..." (*Mansi: "Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio", Parisiis, 1903, vol. II, p. 692-696*).

[41] Sirija (*caelestis* ili *Coeles*), taj naziv i dalje zbunjuje istraživače i nalazi se u svim najranijim latinskim i grčkim redakcijama, označavajući provinciju u kojoj se "utemeljilo" ili "obznanilo" hrišćanstvo, čak, možda, područje na kome su bili podignuti prvi hramovi posvijećeni hrišćanskom bogu. To ponovo ukazuje da Jevreji nijesu stvorili dogmat o jednom i jedinstvenom bogu, gospodaru svega stvorenog, što listom tvrde svi arhajski izvornici, već Akadi i Egipćani i to tokom II milenijuma prije naše ere - "Nebeska (Šuplja, Unutrašnja, "Utrobna") Sirija" bila je od praiskona područje na kome su se dizali hramovi posvijećeni anonimnom božanstvu

Mala i Velika Jermenija, Polemonov Pont, Pontska Paflagonija, Galatija, Azija, Lidija, Frigija, Pizidija, Likija, Pamfilija, Provincija Ostrva, Karija, Isaurija, Kipar, Bitinija, Evropa, Dakija, Mi(e)zija, Makedonija, Ahaja, Tesalija, Kalabrija, Afrika, Dardanija, Dalmacija, Panonija, Galija, Gotija i Bosfor. Na Ilirikumu su se nalazile provincije Evropa, Dakija, Mezija, Makedonija, Ahaja, Tesalija, Dardanija, Dalmacija, Panonija - nepoznate su granice Gotije, koja se, sasvim izvjesno, prostirala na dijelove sjeverne i srednje Trakije i po svoj prilici donji tok Dunava. Na listama balkanskih provincija ne spominje se Diokleja (Diopolis, Diokletiana). U času održavanja Prvog vaseljenskog sabora za Konstantina (kao ni njoj najbliži Skadar i buduća mitropolija-podložnica Lihnida-Ohrid) Diokleja ne predstavlja sjedište na koje može da se osloni u zahtjevu za donošenje dogmata o Sinu Božjem. Konstantin ima uporište u "otadžbinskom gradu" Sardici. Istraživače i cjelokupnu istoriografiju najviše zbunjuje što je Sardici, čiji je mitropolit u tom času Protogenes, podložan crkveni poglavar južne Italije i što je Sardika stoni grad provincije Dakije[42]*. Nevjericu izaziva i organizacija provincija na Ilirikumu; u provinciji Dalmaciji episkopsko sjedište i glavni grad sa svim prerogativima najviše administrativne moći je Stobi (koji se nalazi u današnjoj Makedoniji). U Makedoniji su "stoni gradovi" Solun i Teba a nemaju oznake mitropolitskog dostojanstva*[43]*?!*

- demijurgu. Ona je u skladu sa tom tradicijom postala i mjesto objelodanjivanja Sina Božjeg (Arameja se nalazila u sastavu ove provincije).

[42] "Provinciae Daciae: Protogenes Sardicensis, Marcus Metropolitanus Calabriensis..." (*ibid. p. 696*)

[43] "Provinciae Dalmatiae: Bunius Stoborum (Bodios Stobiorum)". U zvaničnom zapisniku, koji je vodjen na Prvom vaseljenskom saboru u Nikeji i čiji je original na grčkom sačuvan, stoji da se mnogi od episkopa sa Ilirikuma nijesu potpisali, odbili su pravila vjere i kanone koji su se, izmedju ostalog, ticali ozakonjenja pojma Sina Božjeg, njegove Majke i osude katara i pavlikijana. Pozniji redaktori su navodili i episkope koji su odbili da potpišu kanone i pravila vjere, služeći se tekstom koji je objelodanio aleksandrijski patrijarh Atanasije u svom spisu "*Contra Arianos*" a uoči i tokom sabora u Sardici 343. godine. U Atanasijevom spisu se dodaju kao potpisnici kanona, što uopšte nije tačno, episkopi Makedonije, Ahaje, Tesalije, Kalabrije, Dardanije, Panonije, Galije i Gotije. Oni su radikalno istupili protiv pristalica kanona, naročito protiv tadašnjeg aleksandrijskog patrijarha Aleksandra, Atanasijevog prethodnika. "Habet Athanasius, laudata jam orat. I contra Arian. Pag. 291. Κυριακον απο Μυσιας: Macedoniae: Alexandrus Thessalonicensis, Bundisius Thebiensis; Achajae: Pistus Atheniensis, Festius Strategidis; Thessaliae: Dionius Thebanus, **Budis Salonitanus**; Calabriae: Marcus Comagenae, Cecilianus Magnensis; Dardaniae: Dacus Macedoniensis, Claudianus Thessaliensis, Bonius Triporum; Pannoniae: Domnus Pannoniensis; Galliarum: Nicasius Diniensis; De Gothis: Theophilus Bosphoritanus..." (*ibid. p. 701-702*). Ako se prihvati da je patrijarh Aleksandrije u svojoj listi izvršio hotimičnu ispravku pošto je na sabor u Sardici došao iz izbjeglištva (neko vrijeme boravio je kod rimskog pontifeksa), navodeći da je namjesto Stobija, kao čelnog episkopskog sjedišta Dalmacije Prvom vaseljenskom saboru prisus-tvovao episkop Budis iz Solina, postavlja se pitanje zašto se takve ispravke ne nalaze u poznijim grčkim redakcijama, već samo latinskim? Atanasijeve navode ne potvrdjuju ni protovizantijski istoričari koji su na uvidu imali originalne zapisnike iz kodeksa "Konstantinovog","Konstantinovog i Licinijevog", "Konstantinovog i Konstancijevog" i "Kodeksa Prvog sabora u Nikeji". Jedino Sokrat Sholastik u svojoj listi dodaje dva imena - suprotno onom šta navodi aleksandrijski patrijarh Atanasije - Teofila episkopa Gota i Domnusa episkopa Bosfora. Sokrat navodi: "Socrati. Lib. 2, cap. XLI: Θεοφιλος των Γοττων επισκοπος; Domnus Bosphorensis...." (*ibid. p. 702*). Priredjivači ovih lista u komentarima, uz imena koja navodi Sokrat Sholastik, navode dva manuskripta od kojih je jedan iz Sokratovog vremena: za episkopa Gota Teofila navode da je u pitanju episkop Lingon koji je bio administrator u jednoj gotskoj tvrdjavi, najvjerovatnije na obali Dunava, u današnjoj Bugarskoj (*"Divie tunc castrum fuit..."*), dok se za episkopa Bosfora Domniusa u starom kodeksu "Ecclasiae Bellovacensis" navodi, kako tumači navode "pisano većim slovima", da su na zapisnicima sa Prvog vaseljenskog sabora, i grčkim i latinskim, napisana samo imena "istočnih episkopa". ("...haec sunt nomina Orientalium. Occidentalium nomina idea non sunt scripta, quia nulla apud eos de haeresi suspicio fuit..."). To znači da je Konstantin Veliki na Prvi vaseljenski sabor u Nikeji pozvao samo one episkope sa Zapada na koje je mogao da se osloni - sve liste navode kao takve jedino episkope Galije. Tu se postavlja pitanje na koje zvanična crkvena istoriografija ne želi da odgovori: u kom je položaju prema episkopima Istoka i Ilirikuma bio rimski pontifeks, te zašto nije prisustvovao ovom značajnom skupu? Posredan odgovor daju Konstantinovi i Licinijevi akti koji uki-daju Rimu pravo administriranja i upravljanja državom i njena se dva upravna mehanizma izmještaju na Ilirikum (Konstantinova prijestonica i centralna administracija za

Ako se prihvati ispravka poznijih redaktora izvornih spisa i protovizantijskih istoričara da se ne radi o Stobiju već o Solinu, mjestu Dioklecijanovog izbivanja nakon abdikacije, te da su grčki i latinski "brzi pisari", koji su bilježili tok Prvog vaseljenskog sabora, namjerno načinili grešku da bi izbjegli spomen "posljednjeg Dioklecijanovog mjesta boravišta", u šta je teško vjerovati jer bi iz istih razloga mijenjali i nazive drugih Dioklecijanovih gradova, ostaju nedoumice kako se, recimo, u Meziji našao i maloazijski grad Efez, te zašto je episkop Makedonije zaveden i pod provincijom Dardanije, kao njen jedini predstavnik? Na drugo pitanje postoji mogući odgovor - Konstantin se pripremao, ne bi li suzbio moć maniheja i esena u Makedoniji, da iz ove provincije izdvoji novu, Dardaniju, u kojoj je tek trebalo osnovati episkopska sjedišta i uspostaviti crkvenu administraciju. Na prvo pitanje, odakle Efez pod jurisdikcijom stonog episkopa iz Marcijanopolisa, Pistusa, postoje dva moguća odgovora: maloazijski Efez je, sa svojim velikim svetilištem posvijećenim Afroditi, bio jedno od uporišta moćne ranohrišćanske gnostičke organizacije montanista koja je brojna uporišta imala na Ilirikumu i Italikumu. Konstantinov cilj je bio da Efez, kao mjesto hodočašća paganskog svijeta, pretvori u veliki hrišćanski centar - kao strateški grad u Joniji Efez je trebalo, sa novim administratorima-hrišćanima, pod jurisdikcijom patrijarhata u Antiohiji, da obnovi staru moć i postane vjersko-upravni centar koji će povezati patrijarhalno sjedište u Akvileji sa Antiohijom[44].

Nova organizacija Ilirikuma bila je: u provinciji Evropi glavni je grad bio Herakleja, u Dakiji Sardika, kojoj je bio potčinjen mitropolit Kalabrije, u Meziji Marcianopolis sa episkopskim sjedištima u Komi[45] *i Efezu, u Ahaji Atina sa gradom Strategidisom kome još nije utvrdjena lokacija, u Tesaliji se pod istoimenim gradom nalazila Teba, u Panoniji je Stridon jedini grad zastupljen na Prvom vaseljenskom saboru - oko toga se istraživači spore jer ne mogu da povjeruju da na skupu nije bilo predstavnika Sirmijuma*[46]*. Kako je Teba bila isto-*

Istok), dok se na izgradi novi glavni grad na Bosforu, i u Egipat (Licinijevo imperijalno sjedište i kancelarija za Zapad). Najnovija istraživanja i tekstovi već počinju da mijenjaju dosadašnju istorijsku sliku o toj epohi.

[44] Ne zna se tačno koje godine, ali, izvjesno je nakon Prvog vaseljenskog sabora, Efez je "posve razvaljen od Gota" - Konstantin Veliki je ulogu razaratelja centralnog paganskog svetilišta u Maloj Aziji namijenio svojim najamnicima i "saveznicima" Gotima, kako bi izbjegao moguće sukobe sa takodje velikim paganskim svetilištima i paganskim religijskim centrima u jedanaest ostalih gradova Jonije. Njegov strateški cilj bio je - ospobiti hrišćanstvo da postane vrhovni administrator u imperiji, naročito na Istoku gdje je bilo daleko pomirljivije prema paganskim kultovima nego na Zapadu. Na drugoj strani Goti su, rušeći veliko Artemidino svetilište u Efezu, uništili i hram Dijane, čime je, posredno, Rimu ukazano da je došao kraj njegovoj moći na Istoku i da se mora pomiriti sa činjenicom da se imperijom upravlja iz nove prijestonice, Konstantinopolja.

[45] U izvornoj listi piše: "*Marcus Comeensis*", ali komentatori navode da se u drugom zapisniku nalazi "Eubeja" (*Euboeae*) - mjesto tog grada nije utvrdjeno, ali se takva pokrajina nalazi u obalskom dijelu Atike i Beotije. Ovakav "raspored provincija" nameće pitanje na koje u ovom času nema odgovora: nije li Konstantin provincijama Makedoniji i Ahaji namjerno oduzimao neke od gradova kako bi suzbio moć protivnika kanona koji je usvojen u Nikeji?

[46] Jedan od najuvažavanijih proučavalaca epohe ranog hrišćanstva u Evropi navodi da nije u pitanju Stridon već Sirmijum - prepravka je izvršena u poznijim latinskim listama da bi se dala podrška Hijeronimu (Jerolimu) iz dalmatinskog grada Stridona, inače sekretaru papske kancelarije, koji je sa hebrejskog prevodio staro i novotestamentarne spise na latinski, pripremajući prvi kodifikat Biblije za rimsku (zapadnu) crkvu. Sirmijum je zbog svojih sabora, koji su predodredili sudbinu kanonskog hrišćanstva na Ilirikumu, bio na zlom glasu kao sjedište protivnika Nikejskih odluka i pravila vjere, pa su latinski redaktori u poznijim epohama, naročito kod prevodjenja grčkih i aramejskih tekstova, gledali da na svaki način izbjegnu naziv ovog grada, najčešće upotrebljavajući umjesto tačnog geografskog odredišta termin "Panonija". Takodje su jednom od sirmijumskih sabora, koji je kao i skup u Sardici bio ekumenski, voljom latinskih redaktora oduzeta prava "utemeljitelja hrišćanstva" - na taj način kanonski nije priznat, počev od kraja XVIII i početka XIX vijeka, nijedan sabor na Ilirikumu. "Četiri episkopa sa Ilirikuma prisustvovala su saboru u Nikeji: Domnius iz Sirmijuma, Protogenes iz Sardike, Dakus iz Skupija i Pistus iz Marcianopolisa, i sva četvorica glasali su za Arijusovu osudu..." (*H. Leclercq: "L'Illyricum", DACL, Paris, 1926, vol. VII, p. 162*). Stoljećima, sve do polovine XX vijeka, latinska istoriografija, poglavito

vremeno u Makedoniji i Ahaji treba pretpostaviti da se ovaj grad nalazio pod dvojnom upravom; moguće je da je Teba prisajedinjena Ahaji ili Makedoniji da bi se stvorila "vojna osovina moći" izmedju dvije provincije, strateški neophodna - Konstantin je kod donošenja svih odluka na umu prvo imao vojne. Istraživače zbunjuje i prva latinska redakcija zaključaka iz Nikeje na kojoj je nečijom rukom (da li "brzog pisara"?) unijeta ispravka - pored naziva provincije Dalmacije nalazi se "Dardanija". Stoga se, kao nevjerodostojna, od strane nauke uzima dvije decenije poznija lista aleksandrijskog patrijarha Atanasija, koji navodi predstavnika Solina kao zastupnika provincije Dalmacije. Pri tome se postavlja pitanje: kakva je bila organizacija teme Dalmacije kada je njen najjužniji grad Stobi - koji u isti mah pripada Makedoniji i Dardaniji? Postoji jedini mogući odgovor, ukoliko su vjerodostojne najstarije liste sa zasijedanja: da je Konstantin izdvojio provinciju Prevalitanu iz Makedonije, na isti način kako se pripremao da uradi sa Dardanijom, ne samo da bi suzbio moć makedonskih maniheja i esena, već prije svega da bi primorskim gradovima obezbijedio "duboko zaljedje", toliko neophodno zbog mogućih vojnih intervencija na Italikumu. Iz tog, strateškog razloga, imperator-vojnik je jug Italije, Kalabriju, stavio pod nadležnost Dakije - prostori na kojima su naseljeni Goti, sa već starosjediocima Slovenima-Sarmatima, postali su jedinstvena cjelina koja nije zavisila od načina religijskog ispovijedanja, već od vještine administratora spremnih da najamne pohodne trupe, koje su sačinjavali pripadnici ova dva naroda, na najbrži način, preko mora, prebace do velikih apulijskih i južnoitalskih luka.

Konstantinu je stoga bio neophodan čovjek od povjerenja, vičan administriranju, koji neće gubiti vrijeme i energiju na sporove oko kanona i koga će podjednako uvažavati pristalice odluka iz Nikeje i njihovi protivnici. U tom času, znači odmah nakon Prvog vaseljenskog sabora, po svemu sudeći najkasnije u zimu 325 - proljeće 326. godine, na tron dukljanskog mitropolita biva doveden Basus, rodjak (sin?) Konstantinovog konzula, vojskovodje i cenzora, sa zadatkom da objedini slovensko-gotsku silu i pripremi je za prebacivanje po potrebi ili na prostore Male Azije ili Italikuma - Prevalitana postaje "most" izmedju Mezije, Makedonije (Dardanije) i Ahaje i Italikuma. Kao najvažnija mitropolija na zapadnom dijelu Balkana, Diokleja, po svoj prilici, administrira najvećim dijelom Dalmacije i zajedno sa Sardikom upravlja Gotima i Slovenima: Diokleja (Diokletiana, Diokletianopolis) administrira, najvjerovatnije slovenskim življem, dok Sardika, kao Konstantinova postojbina, dobija pravo upravljanja nad Gotima. Prevalitana, kako je Konstantin organizuje, ima prestonu mitropolitsku stolicu u Duklji (Diokleji), a u njenom sastavu nalazi se kao crkva-podložnica arhiepiskopsko sjedište u Ohridu[47]. Diokleji će kasnije, u Justinijanovoj epohi i nakon nje, pripasti sljedeći gradovi: Himera, Lješ, Stari Ohrid čija lokacija još nije odredjena[48], Justinijana Prima[49] i Skadar. Na prostorima Prevalitane nalazio se čitav niz najvažnijih, strateških cen-

---

crkvena, izgradila je učenje o osudi arijanaca na Prvom vaseljenskom saboru, ali u izvornim dokumentima sa skupa, niti u onim iz Konstantinove kancelarije, o tome nema traga.

[47] Ohrid nosi insignacije dukljanske mitropolije sve do 16. januara 1767. godine. Pogledati listu crkava vizantijske Prevalitane na kraju toma.

[48] Stari Ohrid je bio na obali istoimenog jezera, najvjerovatnije na danas grčkoj strani, prema Janjini. Ovaj Ohrid je postojao do kraja VI vijeka. Slovensko-bugarski vladari uz pomoć vizantijskih careva grade novi, koji se kao crkva-podložnica Duklje u Kraljevstvu Bugara i Slovena javlja prvi put, po za sada poznatim podacima, 871. godine, jedno stoljeće prije uništenja grada Diokleje. Pretpostavlja se da je izgradnja "novog Ohrida" počela u vrijeme Iraklijevih (Heraklijevih) nasljednika, kada je izgradjen grad Srbija na granici Epira i Tesalije,koji je postao jedno od slovenskih episkopskih sjedišta unutar tada tema Makedonije, Bugarske ili Ahaje (zavisno od vizantijske organizacije provincija na Ilirikumu). Vidjeti listu na kraju toma.

[49] Ovaj grad istraživači smještaju na prostore današnjeg Skoplja, mada navode da se njegov prvobitni latinski naziv "*Tauresium*" ne poklapa sa današnjim Skopljem - Tauresium je bio više na sjeveru, na prostorima današnjeg Kosova i Metohije. Inače Tauri su skitsko-slovensko pleme koje je na Balkanu poznato već na razmedju helens-

tara moći, koji su zajedno sa Sardikom gradili "limes" koji se prostirao od Ponta do Jadranske obale, i koji je bio prva "pozadina" Dunavskom limesu[50]*. Kao provincija Prevalitana je bila jedna od najmanjih, ako ne i najmanja na Ilrikumu, predodredjena da se po potrebi imperijalne kancelarije ili strateških vojnih potreba brzo uključi u neku od susjednih, s tim što je tada njen mitropolit preuzimao funkciju vrhovnog administratora. S vremena na vrijeme, pod administrativnom upravom Duklje nalazili su se gotovo svi prostori južno od Save i Dunava, do provincije Ahaje na jugu i Trakije na istoku.*

Dukljanski mitropolit se na saboru u Sardici, koji saziva Konstantinov sin Konstancije, imperator Istoka, pripremajući se da prisvoji imperijalna prava braće i ujedini znamenja rimskih careva, pojavljuje kao najvažnija crkvena ličnost provincije Makedonije, što znači da je Diokleja (Diokletiana, Diokletianopolis) već duže stono administrativno sjedište na prostoru balkanskog juga. Prevalitana se, a sa njom i Duklja, u provinciju Makedoniju uključuje izmedju 332. i 334. godine, u epohi inauguracije Konstantinopolja kao nove prijestonice Rimske imperije i velikog rata protiv Slovena koji se u velikom broju, zajedno sa saplemenicima Gotima, spuštaju preko Save i Dunava tražeći da ih Konstantin, kao i njihove sunarodnike na Balkanu, prizna ako ne za "rimske gradjane" ono barem za "saveznike" (foederati)[51]*. U provinciji Makedoniji Duklja ne gubi svoj status, iako Konstantin za glavno administrativno sjedište odredjuje Konstantinopolju najbliži Solun (Tesaloniku, Saloniku). Očito je da imperator na umoru, pripremajući se da nakon velikog rata sa Sarmatima-Slovenima ostavi carstvo sinovima, vodi računa da od Ilirikuma stvori "most" prema Italiji i Zapadnoj Evropi.*

Konstantin, na osnovu do sada poznatih dokumenata, ne želi da Ilirikum bude podijeljen, čak traži da se imperijom jedinstveno upravlja po mogućnosti iz "pomoćnih carskih sjedišta" koja su se nalazila u tri gradska centra: u Sirmijumu (Viminacijumu), Sardici i Solunu. Sva tri grada bila su, sa vojne tačke gledišta, izuzetno značajna - predstavljala su mjesta bivaka pohodnih korpusa koji su štitili najranjiviji dio granice, preko koje su upadali brojni pljačkaški odredi naroda sa prostora sjevera i istoka Evrope. Diokleja, Lihnida i Skadar, van linija kojima su se kretali pohodni korpusi, imale su zadatak da administriraju

---

ke i helenističke epohe, uoči Filipovih i Aleksandrovih osvajanja. Od rimskih pisaca spominju ih Ciceron i Ovidije, ali kao stanovnike Hersoneza.

[50] Dunavski limes počinjao je utvrdjenjem Singidunum a završavao se tvrdjavom Kalatis (*Calatis*) na obalama Crnog mora. Današnji poredak stvarnosti teško može da shvati organizaciju Vizantijske imperije, naročito njene političke i vojne doktrine, pa se stoga mnogi od dokumenata primaju za zaprepašćenjem i nevjericom. Na potezu od Singidunuma do Kalatije postojalo je u VI vijeku 121. utvrdjenje sa stalnim vojnim posadama - u Konstantinovoj epohi bilo je devedesetak fortifikacija, nove su izgradili njegovi nasljednici. Proto-Vizantija je još u Konstantinovoj epohi obnovila niz helenskih, helenističkih, tračko-skitskih i rimskih fortifikacija na teritoriji današnje Bugarske. One su činile dva lanca odbrane Sardike: od napada sa Crnog mora i sa sjevernog Ponta. Ovi gradovi-utvrde bili su u sastavu Dunavskog limesa. Prvu, spoljašnju liniju, takozvanu "primorsku", sačinjavao je niz malobrojnih fortifikacija koje su se nalazile na crnomorskoj obali ili njenom najbližem zaljedju: *Argamum, Ad salices, Tomis, Calatis*. Drugu, unutrašnju liniju odbrane, koja je pravila "štit" prema Sardici sa istoka i sjevera, činila su sljedeća utvrdjenja: *Halmyris, Nono, Ibida, Cyrillu hagiu, Ulmetum, Equestris, Palmatis, Adina*, koja su isto vrijeme bila "rezervni položaji" fortifikacijama na samoj obali donjeg toka Dunava. "Dunavski limes je u epohi od I do VI vijeka predstavljao složen, dinamički sistem, koji je hitro reagovao na spoljnje, pa čak i unutrašnjo-političke promjene..." (*С. А. Иванов: "Оборона Византии и география "варварских" вторжений через Дунай в первой половине VI в.", ВВ н°44, Москва, 1983, 28; 27-47*).

[51] *Michael Grant, op. cit. p. 289*. To razdoblje od nepune tri godine Konstantin koristi da pripremi sinove za upravljanje imperijom, čak razmišljajući o nanovnom uvodjenju institucije trijumvirata. Kao vojskovodja, vojnik dostojan oca, pokazaće zbivanja u narednom razdoblju, pokazaće se jedino Konstancije, čije djelo istoriografija neopravdano prenebregava, najviše stoga što je pružao podršku arijancima, svim velikim gnostičkim crkvama i paganima, pomno kontrolišući zvaničnu crkvu i težeći da je osposobi za vršenje najsloženijih upravno-legislativnih obaveza. To mu poznija istoriografija, naročito u okrilju pravoslavne i katoličke crkve, nije oprostila, marginalizujući djelo jednog od najvećih poznorimskih careva i "oca vizantijske moći".

civilnom poslovima, vode brigu o sprovodjenju hrišćanstva i njegovom širenju, da se bave poslovima koji nijesu vezani za vojsku. Zapadno rimsko carstvo imalo je, poput Istočnog, sopstvenu vojnu silu, ali se razmišljalo o potrebi brzog prebacivanja bojovnika na Italikum pomorskim putem - smatralo se, ipak, da je sa izgradnjom Konstantinopolja okončana epoha krvavih gradjanskih ratova. Konstantin je, po svoj prilici, živio u ubjedjenju da mu sinovi neće medjusobno ratovati - nakon njegove smrti Konstancije je, vodjen zamislima oca, odlučio da objedini krunu rimskih careva i državu po cijenu rata i likvidacije braće. Sa njegovim stupanjem na tron imperatora Istoka Ilirikum postaje, uz Egipat, strateški najznačajnije područje carstva: na njegovim prostorima odlučuje se o sudbini jedinstva i kanona hrišćanstva, o budućnosti Rimske države - Konstancije, opsjednut očevom idejom o ujedinjenju Zapada pod stegom Istoka, svoju prijestonicu premešta u Viminacijum i Sirmijum, ostavljajući Senatu, koji se već institucionalizovao u Konstantinopolju, da donosi političke odluke bez većeg uticaja na tok dogadjaja u imperiji. Provincije Panonija i Makedonija postaju najznačajnije oblasti - Konstancije iz njih upravlja državom, polako stežući obruč oko braće, svojih protivnika, prinudjujući ih na ustupke. Nema mnogo podataka o ulozi i značaju Duklje u njegovoj epohi; brojni fragmentarni navodi ne dozvoljavaju da se uspostavi cjelovita predstava o dobu Konstancijeve vladavine i ljudima koji su zastupali njegove interese van granica Ilirikuma. Jedan od tih ljudi je bez sumnje dukljanski mitropolit Basus; sa Konstancijevom vlašću počinje njegov vrtoglavi uspon u hijerarhiji visokih funkcionera Rimske-proto Romejske države - Konstantinov vikar Rima i Italije postaje najvažniji mitropolit na Balkanu.

Doskorašnja istraživanja, koja su prevashodno vodila računa o zaštiti uloge rimskog pontifeksa i njegove crkve, nerijetko precjenjujući i preuveličavajući njihov značaj u epohi proto i rane Vizantije, koristila su uglavnom redakture starih tekstova i prepise zapisnika sa sabora iz epohe osamostaljivanja Rima i njegovog odvajanja od Konstantinopolja nakon X stoljeća. Na drugoj strani, objavljeni kodeksi izvorne gradje, koji su nudili nebrojene mogućnosti za drugačije zaključivanje, bili su ili svjesno prenebregavani ili, pak, tumačeni u skladu sa ustanovljenim crkvenim učenjem, tako da je obiman korpus autentičnih dokumenata ostajao neproučen ili sveden na marginu istraživanja. Stoga nema odgovora zašto se Basus sa Dukljom javlja kao vodeća ličnost provincije Makedonije, niti pouzdanog zaključka zbog čega se u dokumentima do kraja VI stoljeća Duklja gotovo redovno naziva "Dioklecijana" ili "Dioklecijanopolj". Poštujući pravilo doslovnog prenošenja zaključaka dosadašnjih naučnih istraživanja u listi na kraju toma dati su bez ispravke navodi po kojima je tek 379. godine provincija Makedonija prisajedinjena Istočnom rimskom carstvu "ali je ostala dio patrijarhata u Rimu", kao i niz drugih koji nijesu u saglasnosti sa proučavanjima obavljenim tokom posljednjih decenija minulog vijeka, pa i sa dokumentima-izvornom gradjom koja je objavljena u ovom ili će biti publikovana u narednim tomovima a preuzeta je iz korpusa koji su već bili dostupni istraživačima.

Po dokumentima-izvornoj gradji, provincija Makedonija, kojoj je na čelu bio dukljanski mitropolit Basus, administrirala je, zajedno sa Solunom, nad sljedećim gradovima: Solunom, Amfipoljem (Hrizopoljem)[52], Ardameriumom (Herkuliom), Bargalom, Belikejom, Berojom, Kampanijom (Kastrionom), Kasandrijom, Hristupolisom (Kavalom), Deabolisom, Diusom, Doberosom (Dojranom), Dramom, Dragovicom[53], Edesom (Bodenom, Vodenom)[54],

[52] Engleski istraživač Majkl Grant navodi da je riječ o nazivu Skadra u Konstantinovoj i epohi njegovih nasljednika.
[53] Mjestom formiranja Crkve Slovenske, pretpostavlja se krajem IX vijeka, mada najnovija istraživanja tvrde da je ovo episkopsko sjedište postojalo već u V-VI vijeku, možda i ranije.
[54] Nije greška: ne radi se o mesopotamskom gradu već o "gradu u makedonskoj oblasti Ematija, na zapadu od Pele (ranije Ege - *Aegae*)" (*"Латинско-русский словарь", Москва, 1976, p. 356*). Ege je bila stara antička prijestonica siktsko-sarmatskih bazileusa, potom letnjikovac antičkih makedonskih bazileusa. Latinski izvori ovaj grad nazivaju "Vidinom". Spominju ga Tit Livije i Junianus Justius.

Eleuteropolisom (Lefterom), Ezevom (Stefaniana), Heraklejom Pelagonije (Bitoljem), Hierisusom (Apolonijom), Imbriosom, Kajzaropolisom (Cezaropolisom)[55], Kitrosom (Pidnom), Langadasom, Lemnosom, Likostomiumom, Melenikusom, Nike, Partikopolisom, Filipom, Pogojanom, Polianom (Bardoritom), Polistilosom, Rendinom, Serom, Siderokastronom, Serviom (Serbijom)[56], Slanicom (Pelom), Stobijem (Pustogradskim), Tasusom, Teoriumom (Teorinom), Turkijom[57] i Zihnom - to je bila vizantijska tema Makedonija u koju su s vremena na vrijeme ulazili Mezija, Dardanija, oba Epira, Prevalitana i koju latinski izvori najčešće nazivaju Mediteranskom Dakijom (ili sve ostale provincije bez Makedonije). Poseban problem u istraživanjima pričinjava navod u izvornim vizantijskim dokumentima po kome je u okviru teme Dardanije, koja je u V i VI stoljeću pod jurisdikcijom Dukljanskog arhiepiskopata, i Singidunum (Beograd, Singedunum)[58]- već se postavlja pitanje da li je Singidunum bio u Konstantinovo i Konstancijevo vrijeme takodje u sastavu ove administrativne cjeline, koja je "pripadala" ili Makedoniji ili Prevalitani? Vizantijske liste i njihovi najraniji latinski prepisi ukazuju na potpuno drugačiju organizaciju Istočnog rimskog carstva: Ilirikum, kao prostor sa koga se upravljalo imperijom, bio je od vitalne važnosti za Istok, i na osnovu toga su njegove provincije gradile odnos prema Rimu, njegovom pontifeksu i politici koju je pokušavalo da izgradi Zapadno rimsko carstvo, tada na umoru.

Dukljanski mitropolit Basus, iako je sačuvan čitav korpus dokumenata vezan za njegovo ime i, čak, sa njegovim potpisom, nije zaokupljao pažnju istraživača, iako se pojavljuje na saboru u Sardici kao jedna od najuvažavanijih i najuticajnijih ličnosti, po strani od sukoba koji su nametnuli Arijusovi sljedbenici i pristalice kanona predvodjene aleksandrijskim patrijarhom Atanasijem i kordovskim episkopom Osijusom. Pripadnik uvažene rimske porodice a porijeklom Helen, kao administrator Basus je podržavao pristalice Nikejskog kanona u mjeri održanja krhkog mira na Ilirikumu, strogo vodeći računa da ne povrijedi interese arijanaca čiji je vodja gotovo deceniju bio u progonstvu na Ilirikumu[59]. Isto tako, Basus je strogo vodio računa o činjenici da je Makedonija manihejski centar na Mediteranu, te da su Arijus i njegovi sljedbenici na prostorima Ilirikuma imali najveće saveznike i prijatelje – najvjerovatnije zbog njegovog pomirljivog stava prema manihejima i ostalim moćnim gnostičkim crkvama, crkvena istoriografija je u potpunosti marginalizovala ne samo njegov, već i uticaj Dukljanske mitropolije i svih episkopskih i arhiepiskopskih sjedišta koja su joj bila podredjena[60].

---

[55] Ovaj je grad nekoliko vjekova, još od Konstancija, bio "pomoćna prijestonica" vizantijskih careva, naročito Heraklija (Iraklija). Nije utvrdjeno gdje se nalazio.

[56] Po listi na kraju toma episkopsko sjedište Srbija u istoimenom gradu je u sastavu Makedonije od IX stoljeća, od epohe vladavine slovenskog duksa-kralja Mihaila. Najnovija istraživanja ukazuju da se već od 623. godine nalazi u sastavu tema Makedonije ili Prevalitane, Mezije, Tesalije, Epira ili Ahaje. U vrijeme Heraklija (Iraklija) i njegovih nasljednika episkopsko sjedište Srbija nalazi se, sa Dragovicom, u Tesaliji. (*Jean Darrouzès: "Notitiae episcopatum ecclesiae constantinopolitanae", Paris, 1981, p. 68*).

[57] Mjesto ovog grada, stonog episkopskog sjedišta Turaka na Balkanu, nije još utvrdjeno.

[58] *"Hierarchia Ecclesiastica Orientalis", vol. I, p. 562*.

[59] Još nije utvrdjeno u kojim je episkopskim i arhiepiskopskim sjedištima na Ilirikumu boravio Arijus - gotovo je potpuno izvjesno da je boravio i u nekim od gradova koji su bili pod jurisdikcijom Dukljanskog arhiepiskopata i tada tek imenovanog mladog mitropolita Basusa. Arijus je "lično (od Konstantina Velikog, 325. godine, nakon završetka Prvog vaseljenskog sabora u Nikeji - primj.) bio prognan u Dunavske provincije i u njih je stigao u pratnji svojih alaksandrijskih pristalica i dva libijska episkopa Teonasa iz Marmarike i Sekundusa iz Ptolomaisa. Ne zna se ništa izvjesno o njegovom boravku i čime se bavio, ali može da se vjeruje da mu nije bilo zabranjeno da širi svoje ideje. Bilo kako bilo, Arijus 334. godine napušta mjesto izgnanstva..." (*H. Leclercq, op. cit. p. 162-163*).

[60] Dosadašnja istraživanja svela su pripadnike porodice dukljanskog mitropolita na enciklopedijski kratku odrednicu "Basus": "*M. U. Chevalier* u svom *Répertoire des sources historiques du Moyen age, Bibliographie*, p. 260 piše: Basus, Kerintov učenik, II vijek. Moreri ga navodi medju gnosticima II vijeka, Kerintovim, Ebionovim i Valentinovim sljedbenicima, pripisujući mu teoriju u kojoj slova alfabeta i sedam planeta igraju najznačajniju ulogu, i zapućuje na Filastra i Prateolusa. Filastr, krajem IV vijeka (u epohi posljednjih godina vlasti dukljanskog

Jedan od razloga marginalizacije je i sporenje, dugo gotovo čitav vijek, o vremenu održavanja sabora u Sardici. Crkvena istoriografija, a preko nje i svetovna, nijesu mogle da prihvate činjenicu da su Konstantin, Konstancije i potom Teodosije, imperijom upravljali sa Ilirikuma, na neke od njegovih sabora nasilno privodeći rimske pontifekse ili ih prinudjujući da tu borave[61].

Održavanje sabora u Sardici motivisano je Konstancijevom željom da uspostavi vjerski mir u carstvu i prekine jalove i mučne svadje izmedju moćnih arijanaca i ostalih gnostika i još ne baš u pravoj mjeri institucionalizovane zvanične crkve. Veliki vladar i strateg, neopravdano prećutkivan od crkvene istoriografije, nosio se mišlju da imperiju, prije svega svoju braću, poštedi novog gradjanskog rata, nadajući se da će mu, ukoliko uspostavi "vjerski mir", prepustiti prvenstvo u nošenju vladarskih insignacija moći. Po Konstanciju, Istok je nesumnjivo "prvi" u hrišćanstvu i rimski pontifeks nema pravo da kritikuje odluke koje donose Konstantinopolj i crkve Istoka. Arijanizam je vjera koju su počeli da prihvataju Goti, imperiji neophodni kao vojska, dok je maniheizam već tradicija u brojnim iliričkim provincijama (prevashodno u slovenskoj Makedoniji) i na Italikumu, pa rimski pontifeks pozivom na njihovu osudu, ekskomunikaciju i vrbovanjem pristalica samo izaziva nered i sukobe i predstavlja se, sa svojom kancelarijom, kao nosilac smutnji u carstvu - ni po kom pravu, čak ni kanonskom, papa ne može da se smatra "prvim" u hrišćanskom svijetu, obznanio je Konstancije. Sabori u Sirmijumu, jednom od njegovih rezidencijalnih gradova, trebalo je da ukažu Rimu i njegovim pristalicama na Istoku da nemaju moć koju misle da imaju, a skup sazvan u Sardici trebalo je da ih podsjeti na zasluge carske porodice u obznanjivanju hrišćanstva - sabor u "Konstantinovom gradu", kako je Sardika nerijetko nazivana, trebalo je da ojača imperiju pozivom na autoritet Konstantina Velikog i da pokaže sveštenim licima da su u vlasti njegovih legitimnih nasljednika. U isti mah Konstancije se nadao da će preko ovog skupa sklopiti mir

---

mitropolita Basusa - primj.) sastavlja sopstvenu jeresiologiju a da u nju ne uključuje Basusovo ime. On samo govori o Kolorbasusu. Ovog Kolorbasusa prije njega navode sveti Irinej, Tertulijan, *Philosophumena* i sveti Epifanije; njegovo se ime navodi još u rukopisima svetog Avgustina i Teodoreta. Treba čitati Kajus Basus umjesto Kolorbasus, kojim je Prateolus (*Du Préau, 1511-1588*) obogatio svoju kolekciju novim imenom, ne uočivši da ga je naveo dva puta, pošto je vezao za njegovo pseudo-jeretičko ime sve što se odnosi na Kolorbasusa: *De vitis, sectis...elenchus, Cologne, 1581, p. 89, art. Bassus, p. 133 & art. Colorbasii*. Pod ovim se podrazumijeva jedan Basus koga je Origen opovrgavao na nekom javnom zasijedanju, kome je prirustvovao Julije Afrikanac, i na kome je ovaj morao da interveniše, kao pisac od autoriteta, povodom priče o Suzani. Julije Afrikanac raspravlja o ovom Basusu o ἀγνώμων, bezumnom ili nezahvalnom, *Epistola ad Origenus*, nesumnjivo zato što je odbacio istinu i prijateljstvo učenog Aleksandrinca jer ga naziva ἑταιρος. Tilemon ne vidi nikakvu nesaglasnost u poistovjećivanju ovog Origenovog protivnika sa Filastrovim Kajusom Basusom. Ali, u pitanju je samo hipoteza, još više nevjerovatna uostalom jer Basus, koji je na sjednici sa Ori-genom 282. godine, nije onaj iz II vijeka, i kome, ništa ne navodeći o prirodi njegove jeresi, Filastr neopravdano pripisuje ono što su i drugi pisci stavili na račun Kolorbasusa...." (*G. Bareille: "Bassus", DTC, vol. II, Paris, 1910, p. 476*). Ova kratka odrednica o poznatijim učenim ljudima iz porodice Basus posredno ukazuje da Filastr najvjerovatnije nije smio u spis da uključi ime dukljanskog mitropolita, jer je u pitanju prezimenjak visokog administratora Novog Rimskog carstva, povjerenik cara Konstancija. Filastrov spis nastaje u spohi nakon Julijanove i za prvih godina vladavine Teodosija I. Još nije utvrdjeno gdje je Filastr pisao svoj spis - ukoliko je njegovo djelo nastalo na Ilirikumu nema dvojbe da je namjerno izbjegao spominjanje imena jednog člana izu-zetno uticajne porodice Basus. To je poznije unijelo zabunu u spise ostalih enciklopedista i istoričara rano-hrišćanske književnosti.

[61] Konstantinov nasljednik Konstancije bio je nemilosrdan prema najvišim crkvenim licima koja su odbijala da prihvate njegove odluke, koje su za cilj imale obezbjedjivanje mira u državi i doslovno zatiranje svake rasprave izmedju gnostika i pristalica kanona - za Konstancija je hrišćanstvo bilo ideologija imperije, a sve ostalo neprikladna svadja i borba za vlast. Crkvene ličnosti moraju da izvršavaju carske zakone jer nijedna nije od boga ovlašćena da svoje mišljenje o vjeri nameće drugima kao zakon, smatrao je Konstancije, a njegove su stavova kao političko "vjeruju" prihvatili i mnogi pozniji vizantijski imperatori. "Papa Liberije bio je prognan u Trakiju (356. godine - primj.); stari episkop Kordove, Osijus, gotovo stogodišnjak, bio je interniran u Sirmijum, dok je Atanasije još jednom bio prinudjen da napusti Aleksandriju". (*H. Leclercq, op. cit. p. 170*).

sa bratom Konstantom ili ga, preko zaključaka o jedinstvu vjere, administrativno, bez borbe, ukloniti sa trona vladara Zapada. Dometi sabora u Sardici, po njegovom mišljenju, trebalo je da budu strateški dalekosežni i da poništе sve odluke koje je tokom dvije decenije donijela rimska kurija, osudjujući ne samo arijanizam već i mnoge velike gnostičke crkve - Ilirikum, sa svojim mnoštvom religijskih koncepata, trebalo je da postane primjer saglasja i tolerancije, model za uspostavljanje hrišćanstva na Zapadu. Stoga je Sardika izabrana za mjesto skupa - u ovom gradu objavljen je prvi edikt o toleranciji koji je hrišćanstvo obznanio kao jednu od ravnopravnih vjera imperije.

Povod je naizgled bio bezazlen - svadja unutar crkve Egipta, izmedju arijanaca, njihovih protivnika i treće, malobrojne strane, koja je gledala da ostane izvan sukoba ali da prigrabi pozicije, vlast, namećući se imperijalnoj kancelariji kao jedina mogućnost izbora. Zajedno sa predstavnicima zvanične crkve obraćali su se rimskom pontifeksu, uzdajući se u njegove stalne osude arijanizma, pokušavajući da ostvare trgovačko-politički dogovor kojim su mu nudili podršku u sukobima za prvenstvo sa Konstantinopoljem, u zamjenu za saglasnost kod izbora nekog od arijanskih protivnika na patrijaršijski aleksandrijski tron[62]. Raskid izmedju Zapada i Istoka, izmedju dvije crkve, bio je podjela imperije - počeo je sa saborom u Tiru 335. godine, kada su arijanci predvodjeni episkopima sa Ilirikuma privoljeli cara Konstancija, nezadovoljnog očevim zavještanjem o podjeli imperije, da stane na njihovu stranu i ustanovi vjerski mir na Istoku, lišavajući se usluga najvećeg Arijusovog protivnika aleksandrijskog patrijarha Atanasija[63]. Saboru u Sardici prethodio je veliki skup crkvenih dostojnika Istoka u starom patrijarhalnom sjedištu Antiohiji, najvećem takmacu Aleksandrije: "Sa-

---

[62] "Dogadjaji koji su proistekli nakon dovodjenja Gregorija iz Kapadokije na mjesto prvog u aleksandrijskom sjedištu, 339. godine, uskoro će dovesti do potpunog odvajanja Istoka i Zapada. (...) Dok su Zapadnjaci, predvodjeni papom Julijem, nastavljali da smatraju Atanasija za jedinog legitimnog episkopa Aleksandrije, Istočnjaci su se pridržavali odluka prihvaćenih na saboru u Tiru 335. godine odbijajući svaku komunikaciju sa njim. Ipak niko nije htio da prihvati odgovornost za raskid; pošto su se četiri epikopa Istoka, Narcis iz Neronijade, Maris iz Halkidonije, Teodor iz Herakleje i Marko iz Aretuze, vratila na dvor u Trevu da bi imperatora Konstanta obavijestili o toku najnovijih zbivanja na prostorima sa kojih su došli (342. godine), papa i neki od članova njegove kurije prosudili su da se ukazala povoljna prilika da obnove pokidane veze i da još jednom rasprave kontroverzna pitanja. Dakle, zatražili su od imperatora Konstanta da pridobije brata Konstancija za sazivanje sabora na kome bi se okupili episkopi oba carstva a koji bi korisno poslužio za ustanovljenje mira. Konstancije je bio pridobijen: sazvao je sabor na zasijedanje u Sardici, krajnjem gradu Zapadnog carstva na granici Trakije. (...) Najvjerovatnije je sabor počeo sa radom u jesen 343, ali se još oklijeva u njegovom datiranju - da li je u pitanju ta ili 342 godina..." (*E. Schwartz: "Zur Geschichte des Athanasius", Goettingen, 1934, p. 341; J. Zeiller: "Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes", Paris, 1918, p. 228-231; F. Loofs: "Zur Synode von Sardika", Theologische Studien und Kritiken, 1919, p. 292-293*).

[63] "Na saboru uTiru 335. godine našla su se dvojica najvatrenijih pristalica arijanizma sa Ilirikuma, Valens iz Murse i Ursacije iz Singidunuma, mladjani a episkopi, koje je lično Arijus poučio u svojoj školi, nesumnjivo za vrijeme svog izbivanja na Ilirikumu. Valens i Ursacije bili su inspiratori aktivnosti na stvaranju komisije ovlašćene da ode u Mareote (patrijaršijska crkva Aleksandrije, pogledaj prethodni tom - primj.) i tamo obavi istragu o ponašanju svetog Atanasija. Po njenom povratku, sabor u Tiru, usaglasivši se po njenim zaključcima, objavio je Atanasijevu smjenu. (...) Ali, Atanasije je, vidjevši mržnju koja ga je okruživala, napustio Tir i zaputio se u Konstantinopolj ne bi li odbranio svoje stavove lično pred carem; za njim su pošli Valens i Ursacije, ostrvljeni nakon njegovog sloma, koji su konačno postigli da se veliki Aleksandrinac progna iz Treva, ipak očuvavši titulu i episkopsko sjedište..." (*H. Leclercq, op. cit. p. 163*). Narednih nekoliko godina u imperiji vlada haos; car Konstantin II, brat Konstantov i Konstancijev, pomogao je Atanasiju da se vrati u Aleksandriju, ne vodeći računa o mišljenju braće. "Prelazeći preko Ilirikuma na putu prema Egiptu, Atanasije se susrio sa carem Konstancijem u Viminacijumu 337. godine. Naredne su se godine sva tri Konstantinova sina okupila u Panoniji i saglasila se da se svim episkopima koji su prognani dozvoli da se vrate u svoje dijeceze..." Ta je odluka bila "mač sa dvije oštrice" - ona je obznanila da se na episkopska sjedišta mogu vratiti i brojni episkopi sa Ilirikuma koji su bili osudjeni za arijanizam ili za ispovijedanje hrišćanstva suprotnog kanonu utvrdjenom u Nikeji. Ovom odlukom dobio je samo Konstanticije: Ilirikum postaje prostor njegove vlasti, najznačajnije uporište, on ga objedinjava urkos protivljenju braće koji nemaju snage ni moći da oko sebe okupe najuticajnije ljude Istoka.

bor in Encaenis nije uspio da uspostavi primirje, ništa da uredi; nasuprot, on je zatrovao situaciju razdraživši pojedince, okrećući ih jedne protiv drugih. Stoga je imperator Konstant, Atanasijev zaštitnik, želio da uloži odlučujući napor. Tokom boravka u Antiohiji, episkopi su kod njega poslali delegaciju koju su činile radikalne pristalice arijanizma, koje su mu donijele različiti obrazac tri simbola (vjere, medju kojima i o Sinu Božjem i njegovoj majci - primj.), ali sačinjen u istom duhu. To je bio takozvani "Četvrti simbol vjere iz Antiohije" koga će kasnije odmah prihvatiti sinodi održani na Ilirikumu. Konstant je izaslanike primio u Trevu, i nakon toga je otpočeo pregovore sa bratom Konstancijem ne bi li se sazvao novi skup"[64] *- sabor u Sardici trebalo je da odluči sudbinu imperije, Ilirikum i Istok su odlučivali o budućnosti hrišćanstva i pitanjima jedinstva carstva i ko će biti na njegovom čelu. Za sada nema podataka da li je neko od nižih sveštenih lica iz Dukljanskog arhiepiskopata učestvovao na brojnim saborima održanim u nizu balkanskih gradova od 335. do godine održavanja sabora u Sardici. Izvjesno je jedino da je predstavnik dukljanske mitropolije boravio, zbog neophodnosti uskladjivanja aktivnosti crkve sa nalozima koji su dolazili iz Konstancijeve kancelarije, na zasijedanjima ili savjetovanjima, koja nijesu imala oznaku sinodalnog okupljanja, u Sirmijumu, Sardici, Naisusu, Herakleji i Tomiju, i nekim od tračkih crkvenih sjedišta. Najvjerovatnije su, po Basusovom nalogu, bili sazvani sabori (ili više njih) u Diokleji, Skadru i Lihnidi (Ohridu), ali taj dio vizantijskog arhiva još nije nadjen, a svjedočenja u latinskim korpusima gradje su više nego oskudna i, uglavnom, predstavljena kroz interpretacije daleko poznijih crkvenih hroničara koji su na umu imali zaštitu ugleda i značaja rimskog pontifeksa, a ne doslovno poštovanje činjenica.*

Okupivši se na saboru u Sardici predstavnici Istoka, podržani od Konstancija, odmah su postavili ultimatum: "smijenjeni apiskopi, naročito Atanasije, patrijarh Aleksandrije, Marcel iz Ankire i Asklepije iz Gaze, ne mogu da učestvuju na zasijedanjima skupa (...) Zapadnjaci nijesu nikako mogli da prihvate ovaj uslov. Uzalud je Osijus iz Kordove uložio napor da se nadje kompromis; išao je čak dotle obećavajući da se Atanasije, makar i rehabilitovan, neće vraćati u Aleksandriju već će poći sa njim u Španiju. Episkopi Istoka bili su nepomirljivi. Održali su na početku odvojenu sjednicu; potom, ne čekajući više, žurili su da napuste Sardiku. Prije nego što su pošli imali su toliko vremena da napišu encikliku upućenu svim episkopatima, kleru i vjernicima katoličke Crkve, a posebno Gregoriju Aleksandrijskom, Donatu iz Kartagine, ***Maksimu iz Salone*** *i nekolicini drugih. Ovo pismo (...) ponovo na njihov način objašnjava povijest o posljednjim zbivanjima, ukazuje u kojoj su mjeri opravdane nedavne osude Atanasija, Asklepija i Marcela, i osudjuje one koji zagovaraju njihovu rehabilitaciju, rimskog papu Julija, Osijusa iz Kordove, Protogenesa iz Sardike, Gaudencija iz Niša, Maksimina iz Treva. I, nakon izjave-zalaganja za jedinstvo Crkve, ovo se pismo završava jednom "formulom vjere" koja nije ništa drugo do "četvrti simbol iz Antiohije" uz koju je dodato nekoliko odgovarajućih anatema"*[65]*. Nepomirljivošću i podjelama započet sabor u Sardici, sa odlukama koje su donijeli episkopi Zapada, oglasio je početak otvorenog*

---

[64] *Ibid. p. 164*. "Ilirikum je tako postao, najtačnije rečeno, poprište jednog veličanstvenog skupa, postajao je tačka spajanja, geografski gledano, Istoka i Zapada, i uloga će sveštenih lica sa Ilirikuma ubuduće biti glavna..." (*ibid. p. 165*).

[65] *G. Bardy: "Concile de Sardique en 343.", DTC, Paris, 1939, vol. XIV, p. 1110-1111*. "Sjednica episkopa Istoka nije spriječila episkope Zapada da ostvare svoju misiju. Oni su pristupili pojedinačnom ispitivanju svih slučajeva koji su bili predvidjeni. Atanasije i Asklepije su bez dvoumljenja bili prihvaćeni; njihov je slučaj bio potpuno jasan da bi se oklijevalo sa ispitivanjem da li su u pravu. Ostao je Marcel iz Ankire: on je ili zagovarao ili napisao čuveno djelo za koje su Istočnjaci rekli da je ispunjeno jeresima. Manje istančani, manje upoznati sa tekućim grčkim teološkim vokabularom, Zapadnjaci su sve prepustili njemu. Oglasili su da je njegova "vjera" ispravna..." Time su započeli sukob za vlast nad Ilirikumom!

sukoba Rima i Konstantinopolja za vlast na Ilirikumu - u pitanju su bile Mezija (oličena u predstavnicima Sardike i Niša, Protogenesa i Gaudencija) u tom času pod jurisdikcijom dukljanskog arhiepikopata i u sastavu provincije Makedonije, i Dalmacija čiji episkop Maksim nije došao na skup. Podjela je izvršena, više je nego očito, po planu vojnika, po svemu sudeći lično cara Konstancija: on nije smio da dozvoli da se primorski i središnji dio Ilirikuma nadju u rukama njegovog brata, niti da Trakija, sa ušćem Dunava, pripadne Zapadnom rimskom carstvu. Bila bi strateška greška dozvoliti da Istok bude odvojen od Ponta i Skitije, sa kojih su u njegovu vojsku dolazili Sloveni i Goti - stavljajući Trakiju i jadransku obalu pod svoju kontrolu, zahvaljujući najamnicima-varvarima, gnostičkim crkvama za koje je Rim bio najveći neprijatelj, arijancima i novim jeresima koje su dolazile sa Istoka, Konstancije je držao u rukama sve prilaze Italikumu i mogućnost da njegove trupe preko Panonije lako prodru u srednju i zapadnu Evropu. Konstant, čiji su episkopi revnosno izvršavali njegove zadatke u Sardici, nije mogao da se odupre - jedina mogućnost bila je naći način da se iskoriste stvorene podjele na Ilirikumu, zavade njegove dijeceze po pitanjima vjere i stvori haos. Počeo je sukob dvoje strateške koncepcije održanja imperije; nasuprot Istoku, Zapad je imao za cilj da odvoji Sirmijum od uticaja Antiohije i Akvileje, stekne vjersku upravu nad Panonijom, i, u najgorem slučaju, prinudi Konstancija da arijanizam i gnosticizam drži u granicama Istoka, dok se na Zapadu ne utemelje zakoni vjere koje će propisivati rimski pontifeks a sprovoditi njegova kancelarija.

Dukljanski mitropolit Basus u Sardiku je doveo brojne crkve sa područja provincije Makedonije: episkopa Porfirija iz Filipa, Marcela iz Ankire Galatije, Evagrija iz Herakleonopolja (Herakleje), Etiusa iz Soluna, Peregoriusa iz Skupija (Skoplja), Jonu iz Partekopolja, Makedonija iz Ulpijane, Paladija iz Di(j)a, Gerontijusa iz Brebija, Zosimusa iz Lihnide. Nijedno od ovih imena nije sporno - istraživače već vjekovima zbunjuje činjenica da je veliki teolog Marcel iz Ankire našao utočište u Dukljanskom arhiepiskopatu. Pitanje njegovog boravišta na potpuno drugačiji način osvjetljava odnose izmedju gnostičkih i kanonske crkve u provinciji Makedoniji, zapućujući na arijance i maniheje i njihovu administrativnu vlast u ovoj provinciji, konačno, baca potpuno novo svjetlo na ulogu Basusa u epohi izmedju prva dva vaseljenska sabora i njegove odnose sa carevima koji su naslijedili Konstantinovog sina Konstancija. Činjenica da je veliki teolog Marcel iz Ankire, za koga se smatralo da je prebivao isključivo u Sirmijumu, u stvari gotovo sav svoj "radni" vijek proveo pod zaštitom dukljanskog mitropolita, najvjerovatnije, zahvaljujući njegovom uticaju rehabilitovan od kurije i sabora u Tiru, nameće pitanje - kakve je odnose Duklja upostavljala sa Sirmijumom, koji će poznije osuditi Marcela iz Ankire, a kakve sa Solunom u kome će kurija za Teodosijeve vlasti osnovati vikarijat? Konačno, u kakvim su odnosima bili dukljanski mitropolit i najviši predstavnici crkava Istoka, koji nijesu htjeli da prihvate rehabilitaciju Marcela iz Ankire? Nije li Basus u zaštiti velikog teologa imao podršku samog Konstancija, koliku, i da li je pitanje osude i rehabilitacije Ankiranina bilo jedan od uloga u složenoj zakulisnoj političkoj igri izmedju braće - suparnika, Konstancija i Konstanta?[66] Za ovo je pitanje tijesno vezano i drugo ne manje značajno: o ulozi grada Dia u provinciji Makedoniji, jer je u njemu bilo centralno svetilište Zevsa-Diva[67]. Dokumenti ukazuju da je dukljanski mitropolit sa svojim episkopima

[66] Ne treba zaboraviti da je Basus, po svemu sudeći, imao nemali uticaj na oba Konstantinova sina. Kao jedan od mitropolita koje je postavio sam Konstantin i kao član moćne porodice čiji su članovi i dalje obavljali najviše državne funkcije, Basus je bio ličnost od prestiža i od, najvjerovatnije, presudnog uticaja u složenoj političko-diplomatskoj "igri" izmedju Konstancija i njegove braće - na strani Konstancija.

[67] Grad Dio *Δίοι - Δίον* "u Makedoniji, **na podnožju Olimpa**; stanovn. οί Δίοι, adj. Διακός" (*S. Senc: "Grčko-hrvatski rječnik", Zagreb, 1988, p. 217-218)*. Kako je i Duklja - Διο(σ)κλιας - postavlja se pitanje da li je jedan od razloga promjene njenog naziva bio potreba da se odvoji od olimpskog Dia, po značaju najvećeg paganskog

potpisao odluke sabora u Sardici, kao i poslanicu svih prisutnih papi Juliju, u kojoj se slaže sa osudom najžešćih Arijusovih pristalica, ali da je poslanicu crkvi u Mareotima, koju je poslao aleksandrijski patrijarh Atanasije potpisao, u Basusovo ime, latinski "brzi-pisar" na skupu, po svoj prilici iz pratnje i na nagovor kordovskog episkopa Osijusa[68]. Ime dukljanskog episkopa našlo se i na falsifikovanoj epistoli, pripremljenoj u kuriji, koju je kancelarija rimskog pontifeksa poslala episkopu Kartagine Donatu, namjeravajući da ga privoli da pruži podršku Atanasiju koji nije smio da se vrati u svoje patrijarhalno sjedište[69]. Radilo se o početku otvorene bitke, vojne i diplomatske, na dva pravca: za stavljanje gnostičke sjeverne Afrike sa Iberijom, koja je bila u njenom sastavu, pod kontrolu, i za ovladavanje makar sjevernim dijelom Ilirikuma, Panonijom, kako bi se spriječilo da na Italikum stupe najva-

svetilišta u provinciji Makedoniji, ili je sa Diom još od epohe helenske kolonizacije uspostavljala odnose kakve su imali, recimo, Epidaurusi na Atici i jadranskoj obali, što znači da je Diokleja bila Diova "kolonija" sa velikim svetilištem takodje posvijećenim Zevsu-Divu i njegovoj djeci. Na drugoj strani, ova dva naziva potpuno objašnjavaju zašto je provincija Makedonija, čiji je grad bila Dio(kleja), od pojave maniheizma postala utočište i centar ovog, jednog od najmoćnijih gnostičkih hrišćanskih pokreta. ***Διος*** znači "sjajan, uzvišen, naočit, krasan, 'Αχιλλευς συβώτης δια θεάων, svijetla boginja. Kao Διός = Zevsov, sin ili kći, kao Artemida, Atena, Ajakidi (...); uopšte božanski, uzvišen, divan...." Nesumnjivo su Dio i Diokleja imali čitave komplekse hramova posvijećene Divu - Svjetlosti, koji su u najranijoj hrišćanskoj epohi bili poznati po Zevsovim atributima Saot (σάος, σθως, σως) i Soter (σωτήρ) što znači Spasitelj, Izbavitelj, Spasen, Izbavljen, Sačuvan, Živ. U ranom hrišćanstvu, još u I vijeku naše ere, na saboru u Jamni, ali i u Aleksandriji na zahtjev Filona Jevrejina, "Soter" je postalo atribut Isusa Hrista - na taj način vjerovanje u njega vezalo se na prostorima pod helenskim uticajem za kultove posvijećene solarnim božanstvima, a naročito za Zevsa (Diva) i njegovog sina Apolona-Feba, božanstvo svjetlosti. Otuda, najvjerovatnije i promjena naziva Diokleja u Doklecijana ili Dioklecijanopolj, kako se nalazi u izvornim tekstovima sa sabora u Sardici: Dio-kletiano-polis (Διο(σ) - κλητος (κλέος) - πολίς) znači "Divov odabrani grad" ili "Od Zevsa odredjen (dobrodošao, tražen) grad" i u drugoj varijanti "Zevsov slavni grad" ili "Zevsov na glasu grad (Od Zevsa proslavljen grad - Od Zevsa oglašen (utemeljen) grad)", što ukazuje da su u Diokleji postojali čitavi kompleksi hramova posvijećenih najvišem helenskom božanstvu. Na drugoj strani ime cara Dioklecijana, koje bi na grčkom trebalo da znači da je u pitanju "Zevsov potomak" ili "Sin svjetlosti", što je bila titula rimskih careva (*Sol Invictus*=Nepobjedivo Sunce), ranohrišćanski istoričari i apologeti vezali su za grčki glagol "dioko" (διώκω) = tjerati, progoniti, ići u potjeru, revnosno tražiti, za nekim trčati, pa je tako ovaj rimski car, samim imenom, predodredjen da bude "progonitelj hrišćana". Najnovija istraživanja uočavaju ove omaške u dosadašnjim tumačenjima ranohrišćanskih tekstova, ali još ne mogu da objasne mnoge grčke kovanice koje su u "hrišćanskoj varijanti" poprimile potpuno drugačije, pa i suprotno značenje. Inače, o gradu Diu u provinciji Makedoniji Pausanija piše: "Tračani kažu da slavuji, koji se gnijezde na Orfejevom grobu, pjevaju sladje i glasnije od drugih. Makedonci koji stanuju u oblasti ispod planine Pijerije i u gradu Diju, govore da je tu od ruku žena Orfeja zadesila smrt. Kad se od Dija podje putem za planinu i predje oko dvadeset stadija, s desne strane je stub na koji je postavljena kamena urna, a ona, kako mještani pričaju, sadrži Orfejeve kosti. Tu teče i rijeka Helikon..."; "...Statue Apolona, Atene i Artemide su zavjetni darovi Fokidjana od plijena zadobijenog od Tesalaca. (...) Zavjetne darove posvetili su i Tesalci iz Farsala, Makedonci koji žive u gradu Diju u podnožju Pijerije (...). Tesalci su posvetili statuu Ahila na konju, **Makedonci Apolona koji je ulovio košutu**..." (*Pausanija: "Opis Helade", Novi Sad, 1994, IX, 30; X, 13*). Problem odnosa Diokleje i olimpskog grada Dia postaje još zagonetniji jer se u drugoj polovini V i na samom početku VI vijeka na nekim od dokumenata dukljanski mitopolit Evander navodi kao "arhiepiskop D(i)eopolisa", u epohi kada je na Apeninima stvorena moćna Teodorihova država. To je doba Gota i Slovena, moći najamnika i saveznika vizantijskih careva, pa je Diokleja medju njima najvjerovatnije bila poznata pod nazivom "Diopolis" - po svemu sudeći tada je Duklja postala centralno vjersko sjedište svih gnostičkih crkava na Ilirikumu, štićena od Gota arijanaca i Slovena maniheja.

[68] Pogledaj prethodni tom - "Poslanica crkvi u Mareotima".

[69] "Synodalis epistola - pseudosynodi Sardicensis, ad Donatum carthaginensem scripta" (*Mansi, III, col. 126-130*) U ovoj poslanici se papa Julije obraća novom patrijarhu Aleksandrije Gregoriju, Amfionu iz Nikomedije i Donatu iz Kartagine, Maksimu iz Salone, nazivajući ga "episkopom Dalmacije" ("Maximo Salonarum, Dalmatiae episcopo"), ali pismo ima karakter enciklike - upućeno je i svim crkvenim provincijama Istoka. Papa i episkopi koji su prisustvovali saboru u Sardici traže da se ustanove crkvena pravila i organizacija, po svoj prilici ne bi li se predupredili arijanci koji su na svim prostorima imperije, uz već formirane gnostičke i kanonsku crkvu, počeli da stvaraju sopstvenu, vezujući se najviše za Gote i Slovene, korpuse najamnika "varvara" na službi u imperiji.

treniji Arijusovi sljedbenici i da Apenine, uz podršku Akvilejskog patrijarhata, stave pod administrativno zakrilje crkava Istoka.

Rim je, vodeći računa o rasporedu snaga, želio da se na saboru u Sardici utvrde pravila koja će ozakoniti organizaciju i značaj kanonske crkve; struktura crkve i njena uprava trebalo je da podliježu vlasti imperijalne kancelarije i centralnog patrijaršijskog sjedišta - rimski pontifeks računao je na tradiciju Zapadnog rimskog carstva kao oslonac svoje moći i na dugoročnu borbu za svako od episkopskih sjedišta na prostorima koji su za njega bili od vitalnog interesa, a to su Ilirikum i sjeverna Afrika[70]. Kanoni prihvaćeni u Sardici trebalo je da omoguće crkvi na prostorima Zapadnog rimskog carstva da pontifikalna kancelarija postane krajnja pravosudna instanca tog dijela imperije; takodje, "liste zabranjenih djela", namijenjene episkopima, trebalo je ograniče kretanje visokih crkvenih ličnosti gnostičkih zajednica, ali i da ne dozvole da se neki od njih postave za prvosveštenike u dijecezama na strateški značajnim područjima. Rim je strahovao od gnostika, naročito moćnih arijanaca, koji su već počeli da organizuju svoje zajednice na Italikumu. Car Konstancije se nije protivio odlukama donijetim u Sardici, jer je na umu imao druge strateške ciljeve: objedinjavanje carstva pod jednom krunom i vladarem, prepuštanje administrativnih poslova crkvi gdje su vodeću ulogu trebalo da preuzmu stari patrijarhati, medjusobno ravnopravni, što je podrazumijevalo da je Rim samo jedan od "pet istovjetnih" centara moći. Veliki vojnik ponovio je grešku svog oca: zaboravio je da je veliki crkveni skup, koji je doslovce kanonizovao rascjep izmedju Rima i starih patrijarhata, oglasio legitimnost prava smijenjenih ili ekskomuniciranih

---

[70] "Kanon iz Sardike težio je, vodeći računa o okolnostima, da utvrdi prava i zadatke episkopa. Nije moglo da se dozvoli da se institucionalizuje episkop u selu ili gradiću gdje već postoji sveštenik, jer je postojala opasnost od umanjivanja značaja episkopskog dostojanstva. Kanon 6. Nije mogao više da se rukopoloži nijedan episkop ukoliko prije toga nije bio lektor, potom djakon ili sveštenik, jer je morao da dolazi do vrha episkopata ne od-jednom već polagano, prolazeći kroz sve stepene zaredjivanja. Kanon 13. Opak je nered i loš običaj koji do-zvoljavaju episkopu da prelazi iz jedne Crkve u drugu, jer ovi prelasci imaju samo jedan motiv, ambiciju. Kanon 11. Nijedan episkop koji dolazi u svoju dijecezu ne treba da se u njoj služi klerom druge crkve, ukoliko ne dobije saglasnost episkopa tog klera. Kanon 18. Zaredjivanje nekog sveštenika bez saglasnosti njegovog episkopa može da se smatra ništavnim. Kanon 19. Jedan episkop ne može da prima u zajednicu sveštenika, djakona ili neku drugu sveštenu ličnost koju je njen episkop ekskomunicirao. Kanon 16. Episkopi iz jedne crkvene provincije ne mogu da putuju u drugu, osim ako nijesu pozvani od strane svojih kolega. Kanon 3. Ukoliko u jednoj provinciji sva episkopska sjedišta izuzev jednog postaju upražnjena i ako onaj koji je nadživeo uskrati ili odbije da se imenuju novi episkopi, episkopi susjedne provincije imaju pravo da se postaraju za te potrebe i zarede rečene episkope. Kanon 5. Ova zaredjenja moraju da se obavljaju samo u gradovima koji su prethodno imali episkope ili čije je stanovništvo dovoljno brojno da ga uvaži. Kanon 6. Episkopi moraju da borave u svojim dijecezama. (...) Naročito su važni kanoni koji regulišu pitanje poziva-apela. Ukoliko jedan episkop osudi sveštenika ili djakona svoje Crkve, ovaj može da se pozove (uloži apel) na provincijski sabor koji sudi u posljednjoj instanci. Kanon 17. Ukoliko se radi o osudjenom i smijenjenom episkopu, a koji se poziva na prvu odredbu, sabor u Sardici je odlučio da su episkopi u istoj provinciji, dakle pretpostavljeni i po drevnom običaju, ovlašćeni da izreknu sud i moraju poziv (apel) da proslijede u Rim. Papa može da prosudi da li postoji razlog za reviziju procesa; njegova odluka mora tada da se smatra nepromjenljivom. Nasuprot ovome, prva procedura može da se oglasi ništavnom i da se uvaži razlog zasnovanosti poziva (apela)... (...) Ove su mjere izgledale kao kompromis, jer je sabor u Antiohiji objavio da episkop, koji je jednoglasno osudjen na nekom saboru od episkopa svoje provincije, ne može da bude rehabilitovan, a njegova sentenca (obznana da li prihvata krivicu ili ne zbog koje je osudjen - primj.) mora da se smatra neopozivom takodje jednoglasno od istih sudija. U slučaju kada osuda nije donijeta jednoglasno, mitropolit može da sazove episkope susjedne provincije da učestvuju na novom provincijskom saboru koji treba ponovo da raspravi isti slučaj. U svakom slučaju provincijski sabor ostaje mjesto konačne odluke. Sabor u Sardici, protivno legislativi iz Antiohije, pordržava princip priziva Rima, što je papa Julije ne tako davno pronicljivo zagovarao. (...) Papa Julije je kanone iz Sardike upisao u svoje registre, u nastavku onih koje je obznanila Nikeja. Oni se tamo nalaze. (...) Zapad se uopšte nije uznemiravao zbog novih kanona, a Istok će ih prihvatiti dva-tri vijeka kasnije i to više kao dokument od značaja nego kao zakonsko pravilo koje obavezuje. Ali, u IX vijeku kanonisti Karla Ćelavog saglasiće se da njihova obnova zaslužuje pažnju..." (*G. Bardy, op. cit. p. 1113-1114*).

episkopa i mitropolita na "poziv (apel)", pružajući im mogućnost žalbe rimskom pontifeksu - Rim, marginalizovan od Konstantinopolja, pojavljuje se kao sudija, na osnovu toga stvarajući temelj za svoju buduću politiku suzbijanja moći istočnih prvosveštenih sjedišta. Sabor u Sardici svojim kanonima ozvaničio je početak vjekovnog sukoba za prevlast izmedju crkve i imperijalne kancelarije, izmedju imperatora i prvosveštenika u patrijaršijskim sjedištima, koji će samo u kraćim razdobljima, za vlasti Julijana Apostate, Teodosija I i Justinijana, potom prve Fotijeve vladavine, dobiti administracija u Konstantinopolju.

Ilirikum i njegove dvije najveće provincije, Panonija i Makedonija, postaju centar imperijalne moći u Evropi - Konstancije se priprema da sa tog prodručja vlada ujedinjenom imperijom. Konstantinov sin nije mnogo zainteresovan za odbranu Nikejskih pravila vjere, svjestan da se tek utemeljuje kanonska crkva, njemu potrebna da osmisli i objedini hrišćanstvo, da iskoristi sve koji ispovijedaju novu vjeru ma u kom vidu, ne bi li se na novi način organizovala i unificirala administrativno-upravna služba neophodna da carstvo funkcioniše kao jedinstvena cjelina. Namjeran da suzbije moć italske aristokratije, a sa njom i rimskog pontifeksa, koji su sanjali o povratku prijestonice u grad na Tibru, Konstancije, poput svog oca, podržava ne samo arijance već i sve ostale moćne crkvene zajednice, medju njima i maniheje. Svjestan da su Nikejska pravila vjere isuviše složena za prihvatanje u evropskim provincijama, imperator odlučuje da iskoristi arijance; uveliko potpomognuti njegovim novcem, oni počinju da obavljaju misiju pokrštavanja[71] - kreću sa Ilirikuma, da bi izbjegli sukob sa crkvom u službi pontifikalne kancelarije uključeni su u trupe gotskih i sarmato-slovenskih najamnika koji se rasporedjuju po utvrdjenjima koja imperator obnavlja širom Italikuma, Germanije i Galije. Kako sabor u Sardici nije donio priželjkivanu pobjedu arijancima, njihove vodje morale su da se pomire sa činjenicom da igraju drugorazrednu ulogu u crkvi i da služe kao imperijalna protivmjera svakom naumu kurije u pokušaju da svoje povjerenike institucionalizuje na tronu najvažnijih episkopskih sjedišta na Ilirikumu i u sjevernoj Africi[72]. Na Balkan, medju Gote i Slovene, prema tome i na prostore pod jurisdikcijom Dukljanskog arhiepiskopata, došao je Got, arijanac Teofil, još u epohi prije održavanja Prvog vaseljenskog sabora u Nikeji; podržan od Konstantina Velikog, ovaj zakleti Arijusov pristalica i carev štićenik predodredio je puteve hristijanizacije svog naroda[73]. Sabor u Sardici to nije mogao

---

[71] "Simbol iz Nikeje je glasio: Vjerujemo u Jedinog svemoćnog Boga Oca, stvaraoca svih stvari, vidljivih i nevidljivih. I u jednog Gospoda Isusa Hrista, sina Božjeg, jedinog koga je rodio Otac, to jest od supstance Oca, Boga Bogova, svjetlost svjetlosti, pravog Boga od pravog Boga, rodjenog a ne stvorenog, konsupstancijalnog Ocu, preko svih stvari koje su stvorene u nebesima i na zemlji; koji je sišao za nas, ljude, i za naše izbavljenje, i pretvorio se u put (tjelesno), postavši ljudsko biće, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, itd. U nastavku, u simbolu iz Nikeje, slijedi formalna osuda glavnih Arijusovih shvatanja: Što se tiče onih koji kažu: tokom nekog vremena Sin nije postojao, gdje nije tada bio jer nije bio ni rodjen, ili bi načinjen ni od čega ili ga stvoriše ovi što kažu Sin Božji: on je od neke druge hipostaze ili supstance, ili bića, ili izmijenjen ili nestalan, Crkva katolička takve anatematizuje..." (*V. Oblet: "Arianisme", DTC, Paris, 1909, vol. VI, p. 1796*).

[72] "Takvi su bili dometi sabora u Sardici. Zbog loše volje Euzebijevih sljedbenika sabor nije donio mir, već je pojačao nemire i podjele. Do tada su dvije velike struje u hrišćanstvu ostajale ujedinjene, bar na prvi pogled: ubuduće one će biti formalno suprotstavljene, i uočavaju se prvi simptomi rivalstva izmedju Istoka i Zapada. Ono što je još više zaoštrilo situaciju bili su samovoljni postupci i nasilje euzebijanaca (arijanaca-primj.); pošto su smijenili dvojicu episkopa koji nijesu htjeli da prihvate njihove stavove u Filipopolju, Asterijusa i Arijusa (nosi isto ime kao utemeljitelj arijanstva -primj.), smijenili su i Lukija iz Hadrijanopolja, Diodora iz Tenedosa i mnoge druge koji su se složili sa saborom u Sardici. U Egiptu, mjere koje su preduzeli zabranjivale su ulazak i povratak u gradove episkopima koji su se vraćali sa sabora, naročito da bi zaustavili, pod prijetnjom smrti, sv etog Atanasija i nekolicinu njegovih sveštenika koji su namjeravali da se vrate u Aleksandriju. (...) Car Konstancije, lično, sazvao je sabor 344. godine, u ljeto, da bi raščistio stvari..." (*ibid. p. 1817*). Razultat tog skupa bio je smjena antiohijskog patrijarha Stevana, "koga je naslijedio arijanac Leontije Kastrat..."

[73] "Predstavljajući neku vrstu avangarde germanskih naroda koji su malo po malo napredovali ka Rimskom carstvu, oni su se već od III vijeka smjestili na lijevoj obali Dunava, Vizigoti na zapadu, Ostrogoti na istoku. Njihovo preobraćanje u hrišćanstvo počelo je sa uspostavljanjem veza sa susjednim hrišćanskim narodima, a

da promijeni, a Konstancije je prihvatio postojeći red stvari: medju manihejima Slovenima u Makedoniji, Ahaji i Donjoj Meziji, pojavljuju se prvi misionari, po pravilu arijanci i pavlikijani, koji se smještaju u velike crkve "apostolskog perioda" kakve su bile katarska, montanistička, esenska, marcionitska, tamo nalazeći podršku i mogućnosti da organizuju škole - stvara se posebna, u nauci poznata pod nazivom "makedonska" jeres, koja ne priznaje Sina Božjeg već samo moć Svetog Duha[74]. Dosadašnja istraživanja, fragmentarna i koja se sporadično osvrću na slovensku "makedonsku" jeres u epohi gotskog smještanja na Balkan, postavljaju niz pitanja o vezama maniheizma i arijanizma, ali i o vjerskim konceptima iz "apostolskog perioda" koji su imala prevagu na prostorima provincija Makedonije (Prevalitane)[75], Mezije i Dalmacije. Na drugoj strani, činjenica da su za vlasti dukljanskog mitropolita Basusa dijelovi novozavjetnih tekstova prevedeni na gotski na prostorima njegovog arhiepiskopata (da li u Diokleji, Naisusu ili Ulpijani?)[76], ukazuje da su arijanski misionari, zajedno sa manihejima, bili u sastavu gotskih jedinica koje su se sa Ilirikuma zapućivale u sjevernu Afriku koju Konstancije i njegovi nasljednici ni po koju cijenu nijesu htjeli da prepuste administraciji koju je stvarala pontifikalna kancelarija[77].

Uloga dukljanske mitropolije je izuzetna i u epohi nakon Konstancijeve vladavine; restauracija mnogoboštva za vrijeme imperatora Julijana, koji je, suočivši se sa problemom efikasnog administrativnog upravljanja imperijom, vidjevši da nema dovoljno učenih hrišćana sposobnih da obavljaju odgovorne dužnosti u kancelarijama, dozvolio da se pagani postavljaju na najodgovornija mjesta u vojsci i upravi, nije na Ilirikumu promijenila raspored snaga. Potomak brata Konstantina Velikog, Julijan nije bio ljubimac cara Kon-stancija, ali se zbog podrške koju je uživao medju nobilima prijestonog grada i u vojsci, održao u njegovom

---

naročito sa brojnim robovima (zarobljenicima) koji su medju njima bili brojni nakon upada na teritoriju imperije za vladavine Valerijana i Galijana. Srijećemo episkopa Gota Teofila na saboru u Nikeji..." (*ibid. p. 1849*).

[74] "...Samo je jedan Bog svih, koji je po nama takodje Bog - *ideo unus est omnium Deus, qui et de nostris est Deus* - i u jedinom je Svetom Duhu vrlina prosvjetljenja i svetosti....koja nije ni Bog ni Gospod, već izvršilac Hristov, podredjen i pokoran potpuno u svemu Sinu, on sam podredjen i pokoran u svemu Bogu Ocu". Ovo potpuno jasno ispovijedanje vjere u kome je suština Sveti Duh, to je "makedonska" doktrina, čista i jasna...." (*H. Waitz: "Ueber das Leben und die Lehredes Ulfila", Hanovre, 1840, p. 10*).

[75] Naznake koje je dao njemački istraživač Licman krajem XIX vijeka potvrdila su sva istraživanja izvršena tokom XX vijeka (*H. Lietzmann: "Catenen. Mitteilungen über ihre Geschichte und handschriftliche Überlieferung", Freiburg, 1897, p. 28-34*) - čuveni i od mnogih kanonskih spisa, naročito poznijih, proskribovan Julijan Arijanac bio je iz grada Dia, koji se nalazio u epohi dukljanskog mitropolita Basusa u temi Makedoniji (Prevalitani). Utvrdjeno je da je glasoviti arijanski teolog Julijan iz Halikarnasa, ustvari Julijan iz Dia, u kanonskim spisima poznat kao Julijan Arijanac. Tri imena za istu ličnost. Najveći dio manuskripata u kojima se nalaze njegovi spisi nije dostupan prevodiocima i istraživačima, ali je registrovan i objelodanjeni su njihovi sadržaji.

[76] Pogledaj II knjigu, drugog toma "Monumenta Montenegrina".

[77] "Arijanizam je ipak ostao; zastupaju ga Goti u carskoj armiji, koji su nastavljali da slobodno upražnjavaju svoju religiju - zbog njihovog statusa (smatrani su za strance) vlast ih nije smatrala (gradjanski) podložnim imperatoru. Zahvaljujući njihovoj saradnji ili zaštiti arijanci su u imperiji s vremena na vrijeme dizali glavu. U vrijeme cara Arkadija (početak V vijeka-primj.), gotski vodja Gainas postao je nakon jedne pobune svemoćan, i zatražio je za arijance u Konstantinopolju posebnu crkvu u kojoj bi mogli da se okupljaju. (....Jovan Hrizostom je to spiječio, izazvavši pad Gainasa, ali je i sam, to se smatralo za jednu od njegovih grešaka, bio uklonjen sa ekumenskog patrijaršijskog trona -primj.) U Africi, u doba svetog Avgustina, Goti-arijanci, koji su bili u armiji komesa Bonifacija, imali su sopstvenog episkopa. On se usudio da izazove episkopa Hipona (svetog Avgustina - primj.) na javno ogledanje u raspravi; veliki teolog je napisao opširni izvještaj o onome šta se zbivalo tokom deset retorskih nadmetanja - *Collatio cum Maximino arianorum episcopo*. Ovo je učinjeno da bi se spriječila arijanska propaganda u Africi. (....) U VI stoljeću arijanci se ponovo pojavljuju za vlade jeretika-imperatora Anastazija, 491-518. godine, koji je želio da održava prijateljske veze sa ostrogotskim kraljem Italije, Teodorihom Velikim, pristajući da arijanci imaju veće slobode nego što su ih već uživali u Konstantinopolju. Arijanci su u Konstantinopolju imali crkve, čak i sopstvenog episkopa. (...) Ali, car Justin I, Anastazijev nasljednik, obnovio je 523. godine stare edikte protiv maniheja i ostalih jeretika, ali izuzimajući Gote..." (*X. Le Bachelet: "Arianisme chez les peuples germaniques", DTC, vol. VII, Paris, 1909, p. 1849*).

najbližem okruženju[78]. Učitelj mu je bio Sarmat-Sloven, izuzetan pozna-valac paganskog nasljedja, najvjerovatnije poštovalac manihejskih ubjedjenja, pa se od iz-gnanstva u Atinu, koja je tada bila gotovo na granici sa provincijom Makedonijom (Preva-litanom), Julijan, po svemu sudeći, upoznao i sa baštinom izvornog manihejstva, tradicijom "apostolskog perioda" i mitološkim konceptima naroda sa Ilirikuma, pa i Gota. Sloveni i Goti činili su, zajedno sa maloazijskim najamnicima, jezgro njegove vojske - arijanizam je sa Julijanovim trupama preplavio Galiju, a Goti su, došavši na te prostore, pomogli i obnovu manihejskih učenja. Hrišćanstvo, koje je namjeravao da nametne Rim, beskompromisni zago-vornik odluka Nikejskog sabora, od tog časa, pa tokom naredna dva-tri vijeka, moraće da se povuče iza zidina grada rimskog pontifeksa, koji će pokušati da na nizu jalovih i bez ikakvog uticaja sabora spase nešto od kanonske vjere, barem na prostorima srednjeg Italikuma.

Julijan, nasljednik Konstancijev, 361. godine, proklamovao je doktrinu "Grk medju Grcima", "preduzevši odmah seriju reformi namjernih da smanje neosnovane poreze; sma-njujući lične prilivigije težio je da na odgovarajući način raspodijeli opterećenja, da učini moralnom vojnu administraciju, nameću ći joj povratak na strogu disciplinu. (...) Julijan je obnovio helenska učenja, prelazeći iz prve faze tolerancije na otvoreni progon hrišćana. Edikti o povratku u domovinu prognanih konstantinopoljskih episkopa, o gospodarima i o pogrebnim svečanostima imali su izuzetni značaj..."[79] Julijanova vladavina i reforme bili su

---

[78] "Flavius Julianus Avgustus Apostata (άποστάτης, a takodje i παραβάτης to jest "prestupnik") rodjen je 331. godine u Konstantinopolju, od Julija Konstancija i Vasiline. Julijan i njegov brat Galus jedini su preživjeli pokolj svih Konstantinovih rodjaka koji je naredio Konstancije izmedju 337. i 338. godine. Bio je podizan u Nikomediji, pod tutorstvom Euzebija (Arijusovog prijatelja i ispovjednika cara Konstantina i njegove porodice, zakletog protivnika Nikejskih kanona i pravila vjere-primj.) a nadahnuo ga je učitelj ***skitski evnuh Mardonije, strasni zaljubljenik u klasičnu kulturu i apstraktnu filozofiju***. Konstancije je (...) dva brata poslao da borave u Kapadokiji. Julijan je našao izlaz u proučavanju klasične književnosti, u isti mah privlačili su ga judaizam i hrišćanstvo. (...) Godine 351. (...) Konstancije je proglasio svog rodjaka Galusa za cara a Julijana je pozvao u Konstantinopolj. (...) Godine 354. Galusu je odrubljena glava a Julijan je pozvan da pruži dokaze o svojoj nevi-nosti u slučaju prikrivanih spletki protiv cara. Spasao se zahvaljujući intervencija carice, i poslan je pod prismo-trom u kućni zatvor, u Atinu..." (*M. I. Angrisani Sanfilippo: "Julien l'Apostat", DECA, Paris, 1990, vol. II, p. 1370-1371*). Iako se kretao u krugu najboljih poznavalaca hriščanstva njegovog vremena, kao što su Grigorije Nazijans i Vasilije iz Cezareje, "Julijan se korak po korak odvajao od Hristove religije koju je i zvanično napustio nakon jedne serije uzastopnih posjeta najslavnijim paganskim svetilištima u Grčkoj. (...) God ine 355. oženio se Jelenom, imperatorovom sestrom i prihvatio se vojnog zapovjedništva nad trupama..." Tada odlazi u Galiju gdje je potukao Alamane 357. godine kod Strazbura i opkolio Franke zauzevši Pariz. Osvjedočivši se na bojnom polju stekao je naklonost vojske kao izuzetno srčan i pouzdan vojskovodja, što je bilo dovoljno da 360. godine bude proglašen za avgusta. To je zaprijetilo gradjanskim ratom - Konstancije je odlučio da ga uništi, kre-nuo je na Galiju, ali ga je na tom pohodu, 361. godine zadesila smrt. Julijan, izabran od "oružja" skitskih legija, dolazi na vlast.

[79] "Prvi edikt može da se smatra za dobru volju imperatora koji je želio da obnovi principe koje je ratifikovao Milanski edikt; ali, reakcija paganskog elementa bila je takva da je imperator izgubio svaku iluziju o mogućnosti miroljubive koegzistencije (hrišćanstva i paganstva). Suočen sa neophodnošću izbora Julijan je isticao svoju a n-tihrišćansku politiku i učvrstio reorganizaciju paganskog kulta. Edikt o gospodarima u kome je oglasio da antički autori moraju biti tumačeni i čitani samo od onih koji vjeruju u bogove, udaljio je od obrazovanja najku l-tivisanije duhove i u stvarnosti ratifikovao konfesionalnu Državu. Ali, paganizam, ubuduće fosilizovan u starim formama kulture, bio je nesposoban da izrazi namjere imperatora, iako su nobili to htjeli. Kod reorgani-zacije svešteničkih činova i formi kulta, imperator je bez odobrenja podražavao hrišćanske običaje, ubuduće konsoli-dovane, i takodje je prihvatio novozavjetni koncept pokajanja kao jedinu mogućnosti spasenja. Pagani nijesu us-pijevali da shvate duboku duhovnost imperatora koji je najveći značaj pridavao principima milosrdja, savrše n-stvu odricanja i istraživanju duhovne teologije, više nego tekovinama dobara i materijalnoj sreći. Su očen sa reak-cionarnim ekstremizmom, nije umio ili nije htio da se potpuno odredi. Po strani od ozbiljnog problema religije, novi opominjući znaci dolazili su sa ugroženih prostora Dunava: ali car je tražio da se najprije riješi problem Persije. Nakon serije hrabrih poduhvata, uveliko napredujući po teritoriji neprijatelja, zadesila ga je smrt od ko-plja 26. juna 363. godine. Izdahnuo je izgovarajući uzvišene riječi o besmrtnosti duše. Do kraja nije bio sp osoban

epoha sudbonosne bitke za vodjenje administrativnih poslova u imperiji - tokom nekoliko godina njegove vlasti paganstvo nije imalo snagu da se obnovi, nanovo institucionalizuje i zadobije položaje koje je izgubilo za Konstantinove i Konstancijeve vladavine. Sa Julijanovom smrću gradjanski se rat nadvio nad imperiju: hrišćani su silom zauzimali mjesta sa kojih su prognani, sa svojim pristalicama-vojnicima, najviše Gotima-arijancima, ubijajući protivnike. Imperija je ponovo postajala "hrišćanska država", ali u njoj niko nije spominjao kanon, niti pokušavao da ga nametne - Julijanovi nasljednici na imperijalnom tronu pregovaraće sa episkopima i mitropolitima, sazivaće brojne lokalne sabore, pokušavaće bezuspješno da privole Ilirikum i njegova najvažnija crkvena sjedišta, medju njima i Duklju, da postanu posrednik izmedju Zapada i Istoka. U tome neće uspjeti: Ilirikum koji je počeo crkveno da se osamostaljuje tokom posljednjih godina Konstantinove vladavine, stekavši atribute moći preko "gradova - carskih rezidencija", za vladavine Konstancija, uz manihejstvo prihvatio je i arijanizam i time se vezao za Istok. Sa Ilirikuma u doba kratkovjeke Julijanove vladavine, sa sabora u Sirmijumu[80] i Naisusu, potekla je sentenca o "primatu Istoka" i o "nelegitimnosti djela rimskog pontifeksa", koja će tokom narednih vjekova, praktično sve do XI, predodrediti odnose njegovih crkava sa rimskom kancelarijom - podržavan od imperijalne administracije Ilirikum će postati poprište odlučujuće bitke za kanon.

Oskudni i fragmentarni podaci ne dozvoljavaju da se izvede zaključak kakve su odnose uspostavljali arhiepiskopat u Duklji i Sirmijum, mjesto održavanja čak pet sabora; činjenica da se sabor u Sirmijumu obrušio na Marcela iz Ankire, koji je uživao podršku dukljanskog mitropolita, nameće pitanje da li je Basus u tom dobu bio u nemilosti cara Konstancija ili je, pak, ta osuda rezultat njegovih savjeta - pod pritiskom arijanaca, na tradicionalno manihej-

---

da sagleda da će (Rimsko) carstvo ubuduće srljati u propast i da je on, svojim aktivnostima na obnovi, samo ubrzao njegov kraj..." (*ibid. p. 1371-1372*). Julijan je napisao i spis "Protiv hrišćana" (*Contra Christianos*) koji je nadjen 1880. godine, ali je objelodanjen tek 1922 - po posrednim naznakama u literaturi izgleda da je protovizantijski car osjećao veliku naklonost prema maniheizmu. Ta činjenica nameće pitanje da li su tokom njegove vladavine obnovljena najveća manihejska i paganska svetilišta u Makedoniji (Prevalitani), te da li je Julijan administraciju prepustio manihejima, intelektualnoj eliti tog doba?

[80] Imperator Konstancije je od Sirmijuma načinio prijestonicu carstva: "U ovom gradu je organizovao nekoliko sabora na kojima je pripremljeno više pravila vjere. Neka od njih su postala čuvena. Kako su po duhu potpuno različita teolozi moraju da znaju da ih razlikuju. (...) Prva formula obznanjena je 351. godine: (...) Od početka, Euzebijeve pristalice neprijateljski raspoložene prema Marcelu iz Ankire i Atanasiju, optužile su episkopa iz Ankire da je obnovio Sabelijusovo učenje koje nije priznavalo pravu razliku izmedju tri božanske ličnosti. (...) Prvo sirmijumsko pravilo vjere poznato nam je po tekstu svetog Atanasija, a preuzeo ga je Sokrat u svojoj "Crkvenoj istoriji", poznatoj po latinskom prevodu koji je izvršio sveti Hilarije.(...) Ono izražava vjeru u samo jednog Boga, svemogućeg Oca "i u njegovog jedinog sina, Našeg Gospoda Isusa Hrista, rodjenog od Boga, svjetlost svjetlosti, preko kojeg sve bi stvoreno na nebesima i na zemlji, vidljiva i nevidljiva bića, Riječ i Mudrost, istinita svjetlost i život"..." (*É. Amann: "Conciles et formules de Sirmium", DTC, Paris, 1941, vol. XIV, p. 2175-2176*). Sva pravila vjere iz Sirmijuma manje-više su se kosila sa onim što je utvrdjeno na Prvom vaseljeskom saboru, koji je uspostavio okvir ali nije sistematski obrazložio kanon hrišćanstva. Sirmijum je u sukobima najčešće na strani patrijarhata u Antiohiji, što posredno ukazuje da su imperatori, naročito Konstancije, podržavali staro istočno patrijaršijsko sjedište u sukobu sa Rimom, a povodom legitimiteta prava na nasljedje moći apostola Petra. "Episkopi sa Ilirikuma prihvatili su na saboru u Sirmijumu teologiju koju je nudio pa-trijarhat u Antiohiji, sve izuzev isticanja antinikejskog tona. Počev od 351. godine arijanci Valens i Ursacije i njihov novi sadrug Germinius, počeli su da rade na konačnom uništavanju onog šta je stvoreno u Nikeji. Od zi-me 351-352. godine ponovo se rasplamsava rat protiv Atanasija i panonski su episkopi medju najratobornijim. Godine 352. nakon smrti pape Julija, njegov nasljednik Liberije tražio je od cara sazivanje novog sabora. Kon-stancije nije htio da ga organizuje u Akvileji već u Arlu..." Ovaj sabor su doslovce "razjurili" episkopi sa Iliri-kuma, arijanci, pa je papa nastavio da moli, bez većih rezultata, Konstancija da se sazivaju novi. (*H. Leclercq, op. cit. p. 170*) Na drugoj strani sukob sa Marcelom iz Ankire, koji je nevoljno podržavao Atanasija, mada su njihovi teološki stavovi bili suprotstavljeni, otvara niz pitanja odnosa Sirmijuma i Duklje, koja je bila pribježište Marcela iz Ankire, na koja u ovom času nema pravog odgovora. Sabelijanska jeres za koju je optužen Marcel iz Ankire, bila je bliska arijanstvu i predstavljala je obnovu od Antiohije osudjenog učenja Pavla iz Samosate.

skom prostoru kakva je bila provincija Makedonija (Prevalitana), u času kada je patrijarhat u Akvileji tražio da se formira Novi Epir[81], koji će od Makedonije odvojiti gornjedalmatinski dio jadranske obale, Basus je, po svoj prilici, htio da izbjegne mogući sukob sa Antiohijom ali i da ne pruži otvorenu podršku Rimu. Po svemu sudeći, podržavajući arijance, dukljanski mitropolit je gledao da sačuva svoj ugled i uticaj, znajući da će Konstancije morati, nakon Sirmijuma, da obrati pažnju na temu Makedoniju, koja je držala "ključ" u njegovom strateškom odmjeravanju snaga sa nobilima Zapada, koji su težili da spriječe objedinjavanje teritorija Rimskog carstva[82]. Provincija Makedonija doživljava procvat i van je sukoba pagana i hrišćana koji potresaju imperiju za vrijeme kratkovjeke Julijanove vladavine, jer su u njoj, kao i najvećem dijelu Ilirikuma i graničnim područjima Istoka, pagani uz hrišćane nastavljali da obavljaju svoje dužnosti, kako u administraciji tako u hramovima. Situacija se ne mijenja ni za vlasti imperatora Valentinijana i Valensa koji jedino, iznureni svadjama izmedju hrišćanskih kanonista, koje ostavljaju dovoljno prostora da pagani obnavljaju svoje kultove i zadržavaju visoka i odgovorna mjesta u administraciji, traže od episkopa južnog Ilirikuma da se konačno izjasne da li su saglasni da priznaju primat carske volje u zemaljskom poretku, a da to pravo ukinu novozavjetnim teolozima koji su htjeli da ga prisvoje za crkvu. Ovaj sukob, u pravoj poplavi novih protivnika Nikejskih pravila vjere, zdušno podržava, od prilike do prilike, Rim, koji se nada da će se episkopi Ilirikuma i Istoka usprotiviti carevima i podržati ga u namjeri da pontifikalno sjedište uzdigne na pijedestal "pontifex-a maximus-a" carstva. Ali, Rim ne vidi da u tom odmjeravanju snaga Ilirikum želi da zadrži povlastice koje ima, i da se, nerijetko, pojavi kao sudija u sukobima za i protiv Nikejskih pravila vjere[83]. Sa pojavom Huna u Panoniji i prelaskom Gota na Italikum moć Sirmijuma počinje da se gubi; kada se carevi, počev od Teodosija, potpuno povuku u Konstantinopolj, zadržavajući rezidencijalne gradove više kao ljetnjikovce ili sjedišta imperijalne garde samo južno od Save i Dunava, Sirmijum neopozivo gubi svoju moć, a Ilirikum postaje jedna od provincija imperije - strateški značajna, ali ne više od bitne važnosti za administrativno upravljanje državom. Novi centri moći postaju Ohrid, Duklja, Drač i Solun - ni Sardika više nije na listi gradova od izuzetne važnosti.

Učenost maniheja i jednostavnost arijanaca: Duklja, Goti i Sloveni

Uloga dukljanske mitropolije u epohi protoVizantije gotovo da nije poznata: fragment dokumenta iz korpusa takozvanih "pravno-konstitucionalnih akata carstva", kojim se njen mitropolit oglašava za vikara, administrativno-civilnog upravnika Italije, ukazuje da je status

---

[81] Patrijarhat u Akvileji formirao je u prvoj polovini IV vijeka episkopiju Kotor-Rose, a tačna godina formiranja provincije Novi Epir još nije utvrdjena. Izvjesno je jedino da je to učinjeno za vladavine imperatora Valentinijana i Valensa 19. juna 365. ili 368, ili 370. ili, čak, 378. godine. U svakom slučaju provincija Novi Epir formirana je za Basusove vlasti, ali pod čijom je jurisdikcijom bila, akvilejskom ili Diokleje, još nije utvrdjeno. Pogledaj drugi tom VI knjige "Monumenta Montenegrina".

[82] Jedino svjedočenje o vezama Duklje i Sirmijuma su fragmenti dva dokumenta - poslanice: jedna upućena Fortunatu upravniku Panonije Sekunde (28. maj 365) i druga upućena Probu prefektu pretorije koju istraživači još ne mogu tačno da datiraju - da li na 368, 370. ili 373. godinu.

[83] Pravilo vjere koje donosi sabor u Sirmijumu 359. godine na odredjen način usloviće prvi Julijanov edikt, ali i edikte koje će donijeti Valentinijan i Valens. Taj čuveni "credo" je "štaviše opasniji onim što prećutkuje nego onim što potvrdjuje. Jedno jedino pitanje postavljalo se pred hrišćanstvo već trideset pet godina: da ili ne, da li je Hrist bio ljudsko biće? Pravilo je izbjegavalo da odgovori na ovo i zadržava se da je bio rodjen od Boga prije svega što je stvoreno, što je Arijus osporavao; nesumnjivo se dodaje da je Hrist Bog Boga, ali ovo je još Arijus rekao, ne upuštajući se u objašnjenje kakvo je to božanstvo drugog reda. Na ovo suštinsko pitanje spora pravilo ne nudi stav. Ne nudi ga ni drugo sirmijumsko pravilo koje ispoljava oprezni agnosticizam: ništa ne može da se kaže o radjanju Sina, ili, ništa ne može da se kaže o činjenici kako je zasnovano njegovo biće a na njegovoj (specifičnoj) *ousi*-ji; pravilo ne ukazuje da li ga treba podvesti pod kategoriju stvorenog ili nestvorenog..." (*É. Amann, op. cit. p. 2182*).

"metropolia prima" ovo staro crkveno sjedište dobilo prvo imperijalnim aktom, a tek onda je slijedila saglasnost patrijaršijskih sjedišta, medju njima i Rima. Godinu dana nakon Prvog vaseljenskog sabora, Konstantin piše mladom Basusu iz patrijaršijskog sjedišta u Akvileji. Dokument je iz 4. aprila 326. godine (neki od proučavalaca ove epohe smatraju da je barem nekoliko godina pozniji). Ovu poslanicu jedan broj istraživača dovodi u sumnju, postavljajući pitanje da li je riječ o dukljanskom mitropolitu ili njegovom uticajnom rodjaku (ocu?) koji je konzul i cenzor; sva dosadašnja poredjenja sa ostalom sačuvanom gradjom navode na jedinstven zaključak - riječ može da bude samo o dukljanskom arhiepiskopu! Konstantin se oglašava iz Akvilejskog patrijarhata, pripremajući se da reorganizuje upravu na Italikumu i da što više suzi uticaj rimskog pontifeksa i uticajnih nobila koji se protive, papa arijancima a nobili, u najvećem dijelu pagani, ozakonjenju hrišćanstva. Njegov cilj je da pridobije učeni krug rimskih retora koji su prijateljevali sa porodicom Basus, saradnicima budućeg prefekta Ilirikuma i mecene ranohrišćanskih latinskih pjesnika, Auzonija, koji će kasnije sa svojim nasljednicima prebivati u Galiji. Porodica Basus, porijeklom iz Helade, iz Egine, od V stoljeća prije nove ere davala je vodeće ljude za kastu sveštenika čuvara i povjerenika misterija Apolona Feba, boga svjetlosti[84], čiji se centralni hram nalazio na istoimenoj gori nedaleko od Halikarnasa; Basusi su od I vijeka već na istaknutim mjestima u rimskoj administraciji, čak i u Senatu. Takodje, trebalo je omogućiti da najstarije patrijaršijsko sjedište u Akvileji dobije prerogative moći i zavlada pored Panonije čitavom sjevernom Italijom, i Konstantinu obezbijedi uticaj medju germanskim i skitskim narodima u srednjoj Evropi, odakle je dolazio dobar dio najamnika za njegove legije - sa jednostavnom teologijom arijanizma to je moglo da se ostvari bez većih teškoća.

Cilj Konstantina Velikog da objedini prostore antičkog Rima, počeo je da se ostvaruje; kada su Basusi preuzeli mjesta konzula i cenzora, i najvažnijeg mitropolita na Ilirikumu južno od Save i Dunava, hrišćanstvo je moglo da se veže za brojne paganske hramove posvijećene božanstvima svjetlosti, prije svega helenskim od kojih je Apolon bio najznačajniji. Na taj način lokalno stanovništvo lakše je moglo da prihvati rimske imperatore-hrišćane; njihova titula Sol invictus vezivala ih je za tradiciju a bila prihvatljiva za pristalice nove vjere - značila je da su božanskom voljom predodredjeni da upravljaju poretkom koji grade ljudska bića. Hrišćanska teorija o Svemogućem Bogu i paganska o Svemogućoj Svjetlosti spojene su u amalgam, pa je na prostorima Istoka, gdje je svaki značajniji grad imao svetilište posvećeno nekom od brojnih solarnih kultova, po tom principu utvrdjivano pravo na episkopsko

[84] U Pindarovoj šestoj Nemejskoj pjesmi sačuvan je rodoslov Basida (Basusa), jedne od najuticajnijih porodica u Heladi njegovog vremena. Utemeljitelje tog roda "Agezimaha, Soklida, Praksidamanta, Teona već spominju sholijasti, i to Alkimid; u kakvom su srodstvu sa njima borci starijih pokoljenja Kalije i Kreontid, kao i mladjeg Politimid, nije jasno..." (*М. Л. Гаспаров: "Древнегреческая хоровая лирика", Москва, 1980, p. 442*). Rodoslov Basusa tijesno je vezan za grad Dio, najjužniji episkopski centar provincije Makedonije, koji se nalazio podno padina Olimpa i u kome su bila svetilišta posvijećena skitskim polulegendarnim vladarima, poput Ahileja. Interesantno je, a to uočavaju najnovija istraživanja, da se kult Apolona kao boga svjetlosti, čiji su zakleti žreci bili isključivo iz porodice Basus, vezivao za Skite i da je kao takav prihvaćen u antičkoj Grčkoj. To, posredno, ukazuje zašto je skitski, protoslovenski narod, koji je u vrijeme rodonačelnika Basida naseljavao dobar dio južnog Balkana, tačnije provincije Makedoniju, dijelove Trakije i Ahaje, tradicijom i uticajem koji je uživao na tom području poznije, u epohi rimskih careva koji su bili porijeklom ili rodom sa balkanskih prostora, dolazio na odgovorna mjesta u imperijalnoj administraciji. To je najvjerovatnije razlog što Konstantin bira jednog Basusa za konzula i cenzora a njegovog sina (nećaka?) postavlja na mjesto dukljanskog mitropolita. Tu se postavlja pitanje zašto Basus upravo u Duklji (Diokleji) a ne recimo u Lihnidi (Ohridu) ili samom Diu? Mogući odgovori su: strateški značaj Diokleje i Skadra koji omogućavaju da se "drže" pod paskom luke na gornjedalmatinskoj obali, izuzetni značaj Duklje kao mjesta hodočašća Skita-Slovena svetilištima bogova svjetlosti (medju kojima je bio i Apolon) i poštovanje helenske tradicije. Konstantin je centar imperije prenio na Istok, novu državnu organizaciju temeljeći na tekovinama antičke helenske a ne rimske vlasti...

sjedište - nova administracija dovodila je na najvažnija episkopska i mitropolitska mjesta ne nepomirljive pobornike kanona, već prije svega učene ljude, vične administriranju, koji su smatrali pagansku baštinu za sopstveno nasljedje i prihvatali je kao sastavni dio hrišćanstva. Basus, kao dukljanski mitropolit, i južna Italija, Kalabrija, pod jurisdikcijom crkava Mezije, po Konstantinovom i, poznije Konstancijevom, naumu, trebalo je da potpomognu objedinjavanje carstva, stvaranje svijesti o njegovoj "jedinstvenosti u prostoru i vremenu" kako je tu političku doktrinu obrazložio Konstantinov biograf Euzebije[85]*. Postavljenje Basusa na čelno mjesto crkve, na teritoriji gdje je već stoljećima njegova porodica imala uticaj i bila poštovana kao "posvećena u misterije svjetlosti", omogućilo je rimskim carevima, pa i Julijanu Apostati, da Makedoniju, jedinu od svih provincija na Ilirikumu, drže pod čvrstom kontrolom i preko nje sputavaju namjere rimskog pontifeksa da udje u otvoren obračun sa arijanizmom i tako izazove napade Gota i nova pustošenja Italikuma, već uveliko osiromašenog upadima varvara i gradjanskim ratovima. Kao "vikar Italije", dukljanski je mitropolit imao i drugi zadatak: da smanji pritisak arijanaca na pontifikalnu kancelariju, da svojim uticajem obezbijedi da se odluke koje donese kurija koliko-toliko poštuju na Ilirikumu, ali i da sa patrijarhatom u Akvileji počne da izgradjuje mrežu administrativnih centara, kojima će na čelu biti hrišćani, kako bi Konstantinopolj što lakše držao pod paskom Apenine, naročito njihov jug.*

Provincija Makedonija (Prevalitana) predodredjena je stoga da bude vikarijat, administrativno-upravno područje koje omogućava najbržu vezu izmedju patrijarhalnih sjedišta, podrazumijevajući Rim - imperija je tako objedinjena, jer se preko Makedonije (Prevalitane) odvijala komunikacija Rima i Akvileje sa Konstantinopoljem, a preko njega sa Antiohijom i Aleksandrijom. Suzbijen je pontifikalni uticaj na Aleksandriju; kurija je, bezrezervno podržavajući patrijarha Atanasija i zagovarajući beskompromisan sukob sa Arijusovim sljedbenicima, za vladare postala "izazivač nereda" pa je morala da bude marginalizovana i njen uticaj sveden na prostore srednje Italije - Akvileja je pod upravu dobila Galiju u koju odlaze sveštenici i monasi sa Istoka, dok se latinske teološke škole "zatvaraju" na prostor Italikuma južno od rijeke Po do Beneventa i sjeverno od Apulije[86]*. One su primorane da se okreću tra-*

---

[85] "Što se tiče svetih apostola i sljedbenika našeg Spasitelja, oni su pošli, svi, širom nastanjene zemlje. Tomi, o kome tradicija svjedoči, u udio su pale zemlje Parta (Persijanaca-primj.), Andriji Skitija, Jovanu Azija gdje je i živio: umro je u Efezu. Petar je propovijedao Jevrejima o raseljavanju u Pont, Galatiju, Bitiniju, Kapadokiju i Aziju; konačno, po povratku u Rim, razapeli su ga sa glavom nadolje pošto je sam tražio da na taj način pati. Šta reći o Pavlu koji je ostvario Jevandjelje Hristovo, od Jerusalima do Ilirikuma, i najzad dokaz izložio pred Neronom..." (*Eusèbe de Césarée: "Histoire ecclésiastique", Paris, 1952, vol. I, p. 97*). "Da je Pavle propovijedao Neznabošcima i da je postavio osnove Crkve, počev od Jerusalima i oko njega, do Ilirikuma, svjedoče njegove sopstvene riječi i ono šta je Luka kazao u svojim "Poslanicama"..." (*ibid. p. 100*).

[86] Rim počinje da priprema svoja pravila hrišćanskih praznika, sa naumom da se odupre namjerama imperatora i u pogodnom trenutku ponudi ih kao "državne praznike imperije" i na taj se način predstavi kao faktor "odlučivanja": "Katolički običaji se suštinski odredjuju u IV stoljeću. Nešto prije 336. godine odabira se 25. decembar (to jest dan praznovanja *Sol invictus*, doba godine kada sunce počinje ponovo da se diže, nakon zimske solsticije) za praznik Rodjenja (u tom času još nije dogovoreno da je na taj dan rodjen Božji Sin-primj.). Precizira se pravilo posta: u godinama oko 370. napušta se grčki u korist latinskog jezika, priprema se Kanon mise koji je ostao u službi do XX vijeka. Uvodi se korišćenje voštanica i tamjana kao u crkvama Istoka, po ugledu na konstantinopoljsku carsku liturgiju, a do tada su hrišćani ove običaje osudjivali kao paganske. Počinje da se utvrdjuje precizniji način ustanovljenja koji su spisi kanonski (*Decretum Gelasii de recipiendis et non recipiendis libris,* to jest dekret pape Gelazija odredjuje koja su Jevandjelja apokrifna; on se s pravom datira na VI vijek, bio je sročen u dva dokumenta, od kojih je jedno pismo poslano sa nekog sabora krajem IV vijeka), ali se u liturgiji i dalje održavaju brojne različitosti; biće ipak potrebno da se sačeka VI vijek da bi Dionisije Mali triumfalno objavio hrišćansku eru, koja je za polaznu tačku imala rodjenje Hristovo..." (*Jacques Bouineau: "Histoire des institutions Ier-XVe siècle", Paris, 1990, p. 97*). Svi paganski praznici slavljeni su kao hrišćanski i obrnuto - može samo da se zamisli kakav je to haos izazivalo na prostorima gdje su se milenijumima sticale različite civilizacije kakav je bio Ilirikum, gdje su u jednom svetilištu slavljeni egipatski, trački, skitski, persijski bogovi uz novog hrišćanskog!

dicionalnom savezništvu sa helenskim školama, da sa njima razmjenjuju iskustva, stiču nova teološka znanja, a to je bio i cilj koji su postavili Konstantin, Konstancije i Julijan, a nakon njih i Teodosije. Hrišćanstvo nije bilo sprovedeno i prihvaćeno u imperiji, sve do pojave Teodosija, uprkos obznani da je zvanična religija-ideologija carstva[87]*. Nemoć da se sprovede kanon iz Nikeje, malobrojne pristalice kanona i pravila vjere, nasuprot potrebi da se efikasno i funkcionalno administrira ogromnim prostorima carstva, primoravali su imperatore da se oslanjaju na tradicionalno obrazovane pagane ili na jeretike, učene hrišćane koji su se podsmijevali odlukama donijetim u Nikeji, težeći da izgrade svoje, osobeno tumačenje nove vjere. Najčešće su takva učenja postajala osnov za osamostaljivanje lokalne administracije od imperijalnog centra vlasti, pa je u epohi od Julijanove do završetka vladavine Teodosija II prostor Rimske imperije bio skup "autonomnih pokrajina" kojima su na čelu bili mitropoliti, uglavnom protivnici Nikejskih odluka. Takva organizacija države tokom posljednje tri decenije IV vijeka dovela je do niza sukoba uticajnih lokalnih mitropolita sa predstavnicima kanonske crkve, tako da su vladari morali, htjeli ne htjeli, da se povinuju onom šta je nalagala realnost: kanonska crkva svedena je na prostor unutar zidina Konstantinopolja postajući imperijalni centar administrativne moći koji je, nevoljno, morao da opšti i usaglašava se sa protivnicima u provincijama kako bi carstvo moglo da funkcioniše kao jedinstvena cjelina. Nije poznat nijedan Basusov stav o ediktima koji su branili paganstvo, donijetim u epohi sabora u Sardici i sirmijumskih, ali činjenica da je provincija Makedonija proglašena za "vikarijalnu" svjedoči da je bila poštedjena većih potresa - samim tim bila je predodredjena da uživa, makar formalnu, podršku Rima primoranog na niz, za današnje poimanje nevjerovatnih, ustupaka paganima. Rim je morao da se povinuje volji italskih nobila koji su ga finansijski pomagali, sanjajući o restauraciji imperijalnog sjedišta na Italikumu, a na drugoj strani strah od arijanizma, i novog helenizma koji je sa njim dolazio, učinili su da se kurija i njene pristalice sve više okreću latinskom jeziku i tradicijama isključivo latinske paganske kulture.*

Po svemu sudeći, dokazi još nijesu nadjeni, Konstantin je već u epohi prije ozakonjenja hrišćanstva pripremao provincije Makedoniju i Dakiju za administrativno središte imperije - posrednika sa Italikumom i ostatkom Senata koji je ostao na prostoru nekadašnjeg prijestonog grada carstva[88]*. Podjelom Italikuma, iako je sjever Apenina zajedno sa sjeverom*

---

[87] "Počev od 324. godine donosi se sve više mjera protiv tradicionalnog paganstva Rima: osudjuje se, potom zabranjuje kult Apolona, zabranjuje se carski kult, magistratima se brani da prinose žrtve paganskim bogovima. Osudjuje se pagansko prinošenje žrtava 341. godine, zapovjedjuje se 346. zatvaranje svih paganskih hramova, u periodu 356-357. slični akti postaju sve brojniji. Ali, kao i u slučajevima progona hrišćana, ovi su zakoni primjenjivani sa mnogo više strogosti na Istoku nego na Zapadu..." (*ibid. p. 97*). Rim pokušava da održi neka od svojih centralnih paganskih svetilišta, a traži da se unište helenska i božanstava sa Istoka, kako bi polako počeo da se i time izdvaja iz jedinstvene imperije, posredno poručujući vladarima da je njihova vlast potekla sa Italikuma i da će uvijek, tradicijom, biti u rukama rimskog pontifeksa.

[88] Zapadu su pripadale izmedju provincija ne sjeveru i zapadu i "Italija je postala jedna jedina dijeceza podijeljena na dva vikarijata, Milanski koji je obuhvatao osam provincija (Veneciju, Istru, Emiliju, Liguriju, Primorske Alpe, dvije Retije i Flaminiju) i Poluostrvski koji je ponovo svrstao osam podrimskih regiona (Tuskiju-Umbriju, Pjaćencu, Valeriju, Kampaniju-Brutiju, Apuliju-Kalabriju, Siciliju, Sardiniju i Korziku). Stvarala se skica podjele Italije na dva dijela: marljivi Sjever, načičkan naprednim gradovima (Akvileja, Milano) i manje bogati Jug, koji je počivao na organizaciji velikih posjeda, na čijim je obalama malarija ostavljala pustoš. Tu su bile i dijeceze Panonije, sa glavnim gradom Sirmijumom, ukupno sedam provincija (Dalmacija, dvije Panonije, Savija, Valerija i dva Norika). Na Istoku se pod dijecezu Dakije ubrajalo pet provincija (Dakija Riptuarna i Dakija Mediteranska, Dardanija, Prevalitana i Prva Mezija); Makedonija je takodje imala pet provincija (sama Makedonija, dva Epira, Tesalija i Ahaja) obuhvatajući i Grčku koja je bila u stanju potpunog propadanja, gdje je prevladavalo sopstveništvo na velikim posjedima i gdje je Korint potiskivao Atinu na administrativnom planu, iako je posljednja sačuvala naslijedjeni prestiž u tom času već daleke prošlosti; dijeceza Trakija obuhvatala je šest provincija (Druga Mezija, Trakija, Rodopi, Hemimont, Mala Skitija i Evropa), planinskih i siromašnih, izloženih upadima varvara i često pustošenih; dijeceza Azije imala je jedanaest provincija (Galatija, Likaonija, Pizidija,

Ilirikuma zvanično pripao zapadnom dijelu carstva, Rim je ostao usamljen - izmedju vlasti patrijarhata u Akvileji koji je odgovarao Konstantinopolju i južnoitalskih provincija koje su bile pod jurisdikcijom čeonog mitropolita provincije Makedonije[89]. Dukljanskom mitropolitu, kao "stonom" ("čelnom") u Prevalitani (Makedoniji), pripala su i legislativna prava na povremeno upravljanje nizom provincija južno od Save i Dunava - izmedju ostalih Mediteranskom i Dakijom Ripenzis, Gornjom i Donjom Mezijom, Starim i Novim Epirom, Dardanijom i, po svemu sudeći, u kraćim vremenskim razdobljima, i Tesalijom gdje se provincijska jurisdikcija razgraničavala sa novim sjedištem Ahaje, Korintom. U ovaj tom edicije ušli su dokumenti čija je vjerodostojnost nesporna, ali koji mogu izazvati nevjericu: riječ je o "Basusu, prefektu grada", iz epohe kada Konstantin privodi kraju svoje aktivnosti u gradjanskim ratovima da bi se sam ustoličio na tronu vladara Rimske imperije. Po svemu sudeći budući dukljanski mitropolit ponio je ovu titulu, iako veoma mlad, po rimskom običaju da se visoka neimperijalna zvanja dodjeljuju sinovima ili najbližim srodnicima najviših carskih povjerenika, kakav je bio konzul i cenzor Basus. Kao "prefekt grada" Basus je bio na čelu prefekture Ilirikum, neka vrsta "premijera" u odredjenoj oblasti koji je bio potčinjen direktno vrhu imperijalne kancelarije - svom ocu (rodjaku?) konzulu i cenzoru Basusu[90]. Konstantinovi akti

---

Pamfilija, Likija, Karija, Lidija, dvije Frigije, Helespont i provincija Azija); dijeceza Ponta imala je deset provincija (Nikomediju, Paflagoniju, Helenopont, Pont Polemoniački, dvije Kapadokije, dvije male Jermenije, Arzanenu i Veliku Jermeniju) - to su bili poljoprivredni regioni, slabo razvijeni, u kojima su još preovladjivale persijske varvarske tradicije; Egipat je bio dijeceza sa šest provincija (dvije Libije, sam Egipat, Augustanimkva i dvije Tebaide) i njegov vikar nosio je naziv "avgustovski prefekt"; petnaest provincija (Kipar, Isaurija, dvije Kilikije, Eufratska, Osroena, Mesopotamija, dvije Sirije, dvije Fenikije, Arabija i tri Palestine) konstituisalo je dijecezu Istok, najvažniju u Carstvu, čiji je glavni grad Antiohija bio sjedište vikara, komesa Istoka, i u IV vijeku je treći ili četvrti grad Imperije..." (*ibid. p. 107-108*).

[89] "U IV stoljeću episkopi, još ne svi, ne pripadaju društvenoj eliti, što će se već zbiti u V vijeku (...). ***Na čelu provincije nalazi se mitropolit (ili metropolitan: ova titula može takodje da označava episkopa koji upravlja sa više provincija***), posrednik izmedju episkopa i pape, izabran od jednakih (po činu-primj.) i ***posvijećen (rukopoložen) od patrijarha***. Četiri patrijarha (oni su oglašeni izmedju 381. i 450. godine) su episkopi Rima (rimski pontifeks naziva se papa (otac) od IV vijeka, isto kao potom aleksandrijski patrijarh) za Zapad, Konstantinopolja (koji je imao počasno prvenstvo nad dva druga patrijarhata Istoka), Antiohije i Aleksandrije za Istok, i konstituisali su vrh crkvene hijerarhije. Patrijarsi nijesu jednaki; moć patrijarha Rima potiče od Boga, a patrijaraha Istoka od pontifikalnih dekreta (po odlukama sabora u Konstantinopolju, 381. godine - to je jedna (Dioklecijanova-primj.) tetrarhija samo na novi način). Patrijarsi posvećuju (rukopolažu, zaredjuju) episkope i mitropolite i imaju moći jurisdikcije (pravosudne). Provincijski sabori zamjenjuju provincijske skupštine uki-nutog carskog kulta (car kao Božji Sin - primj.). Njihova procedura podražava proceduru rimskog senata, ili onu koju su imale provincijske skupštine kulta. Izmedju ostalog car saziva sveopšte sabore (ekumenske): Konstantin je obnarodovao da će sveopšti sabor biti centralni organ Crkve. Sveopšti sabor ima četiri moći: predstavlja narod pred imperatorom, posjeduje od svih uvažavan doktrinarni autoritet, pravnu jurisdikciju nad epikopima i legislativnu moć. Pitanja koja su tada postavljena malo po malo prihvaćena su u zbornicima i služe kao osnova za kanonsko pravo. Treba reći da Crkva usvaja rimsko pravo i savršeno se uključuje u političku strukturu svoje epohe..." (*ibid. p. 101*).

[90] "Konstantin je (prefektu pretorije-primj.) povjerio odgovornost nad jednom grupom dijeceza (sve na Ilirikumu-primj.) ali bez prava na vojne kompetencije, udaljavajući ga od centralne vlasti ali ga vezujući za instituciju Carstva. U vrijeme Dioklecijana postojala su ih dvojica, ali je u periodu od 326. do 337. godine bilo sedam prefekata pretorije, da bi se njihov broj stabilizovao na tri u drugoj polovini IV vijeka (za Galiju - Galija, Britanija, Španija, Tingitanska Mauritanija; za Italiju - Italija, Ilirikum i Afrika; za Istok). (...) Oni su kontrolisali svu civilnu administraciju (bez mogućnosti žalbe imperatoru na njihove odluke). Oni su takodje imali finansijsku i fiskalnu moć..." (*ibid. p. 108*). To, ma koliko nevjerovatno zvučalo, znači da je Diokleja (Duklja) sa mitropolijom-podložnicom u Ohridu upravljala ogromnim prostorom Ilirikuma južno od Save i Dunava, kao zastupnik ili, čak, sjedište prefekta pretorije Italikum-Ilirikum-Afrika. Ovo na poseban način osvjetljava ulogu dukljanskog mitropolita na saboru u Sardici - on je bio pozvan da odlučuje o položaju Aleksandrijskog patrijarhata i da sudi u sporovima izmedju arijanaca i Atanasijevih pristalica. Na drugoj strani, kao "povjerenik Carstva" a ne administrativno lice vezano ca centralnu imperijalnu kancelariju, Basus je morao da štiti interese države i da ne dozvoli da se rasplamsaju vjerski sukobi u dijecezama pod njegovom jurisdikcijom; morao je da štiti kanon u mjeri da

donijeti u razdoblju od 317. do 319. godine, pa i kasnije, ukazuju da je veliki vojnik u provincijama Makedoniji i Dakiji (Meziji) vidio oslonac vlasti, prostor sa koga se najoperativnije može intervenisati na Italikumu i Istoku, pa je zvanje "prefekt grada" označavalo povjerenika - trebalo je titularno da uzdigne njegovo sjedište i ukaže na značaj provincije u kojoj se grad nalazi. To je značilo da dvije provincije, naročito Makedonija, postaju "vikarijalno" područje - Diokleja (Duklja) tada doživljava vrhunac moći u epohi poznog Rima. Kada Basus bude imenovan za "vikara Italije" njegov stoni grad postaje centralno mjesto i vjerskog administriranja za pretoriju Italiju - Ilirikum - Afriku[91]*. Tek sa njegovom smrću, rimski pontifeks će, uz saglasnost imperatora i konstantinopoljskog patrijarha, tražiti da titulu vikara, kao njegovog zastupnika pri imperijalnoj i ekumenskoj patrijarhalnoj kancelariji, dobije solunski arhiepiskop - pravo Duklje na "vikarijat" prelazi u ovaj grad vjerovatno za vlasti arhiepiskopa Aholija*[92]*. Tek u V-VI stoljeću Solun (Tesalonika) zaista postaje administrativno-imperijalno sjedište provincije Makedonije, ali to nikada nije bilo prihvaćeno od Slovena i Gota*[93]*. Sa okončanjem Četvrtog vaseljenskog sabora počinje epoha*

---

koliko-toliko zaživi ali da se ne liši usluga intelektualne elite, pagana i gnostika, koji su obavljali najvažnije administrativne poslove, izmedju ostalog upravljajući episkopskim i Basusu podrijedjenim mitropolitskim sjedištima. Drugim riječima - dukljanski mitropolit bio je ovlašćen da svim raspoloživim političkim sredstvima zaštiti Ilirikum od onih koji su prijetili da izazovu nemire i u provinciji "naruše proklamovanu toleranciju", po cijenu da smjenjuje, progoni i protjeruje predstavnike kanonske crkve (naročito za vlade careva Konstancija i Julijana Apostate).

[91] "Vikarima su pomagala dva blagajnika, na čelu dvanaest dijeceza (ili trinaest ukoliko se računaju dvojica koji su obavljali poslove za Galiju), koje ne treba poistovjećivati sa crkvenom podjelom istog naziva. Vikar je visoki funkcioner-vitez (pripada rodu prijestonih nobila, njegova titula je odmah do "senatora" - primj.), koji zavisi jedino od imperatora a ne od prefekta pretorije. U Dioklecijanovoj epohi vikari su raspolagali opštim moćima, naročito civilnim; intervenisali su takodje na vojnim poljima, kod (izgradnje ili obnove-primj.) fortifikacija na limesu, ali im nije pripadala komanda nad trupama..." (*ibid. p. 108*).

[92] Riječ je o samom kraju IV vijeka, nakon smrti ili za posljednjih godina života mitropolita Basusa - istraživači ovaj sud velikog broja istoričara dovode u sumnju, jer je za vlade arhiepiskopa Aholija u Solunu tek počeo proces pregovaranja izmedju Konstantinopolja i Rima o institucionalizaciji "vikarijata". Razlog su bili Sloveni; starosjediocima su se, najvjerovatnije na Teodosijev poziv, o čemu postoje za sada fragmentarna svjedočenja, pridružili njihovi sunarodnici iz Skitije: "...Jedna stalna tradicija, koja potiče od svetog Andronika, učenika svetog Pavla, ukazuje (...) da su u Meziji, hrišćani Besi (*Besses*) koristili molitvu **na slovenskom jeziku (381. godine)**..." (*S. N.:"La Sérbie chrétienne",ROC, vol. I, Paris, 1896, p. 9-10*). Po navodima dosadašnjih proučavanja, Teodosija je pokrstio u hrišćanstvo, nešto prije 380. godine, sveti Aholije, arhiepiskop Soluna, i na osnovu tog prava je traženo da Konstantinopolj i Rim usaglase odluku o proglašenju Soluna za sjedište "vikara Rima" - od tog časa "vikar Rima" označava zastupnika rimskog pontifeksa, ali Duklji ostaje "pravo na nasljedje" kanonsko-imperijalne titule "vikar Italije". Za sada nema podataka da li su tu titulu nastavili da prisvajaju Sloveni iz Makedonije, ili je zajedno sa Gotima i Slovenima "prenesena" na Italikum, kao jedna od oznaka Teodorihovih moći?!

[93] Nije poznato da li je poštovano "pravo nasljedja", koje je tradicionalno uvažavano u Istočnom rimskom carstvu, te da li je dukljanski mitropolit, Basusov nasljednik dobio visoko, ali prije svega počasno i uticajno, neko od zvanja poput "eparha grada" ('επαρχος τής πόλεως), koje je važilo za Konstantinopolj. Duklji je, kao "stonoj" ("čeonoj") mitropoliji u provinciji Makedoniji, moralo da pripada neko od počasnih zvanja - koje, nije utvrdjeno u dosadašnjim istraživanjima. Inače, za najviše zvanje, "eparh grada Konstantinopolja", nadmetali su samo najvidjeniji članovi senatskog i pripadnici sloja "vitezova": "Prvi eparh grada u Vizantiji bio je Honoratus, stari prefekt pretorije Galije za vlasti Konstancija II (337-361). Samo naizgled mogu da se poistovjete Honoratus, eparh Konstancija II i Honoratus eparh Teodosija I, koji je Jevrejima dozvolio da izgrade sinagogu u Konstantinopolju. Hrišćani su je spalili, ali zahvaljući intervenciji svetog Ambrozija kod cara, više o tome nijesu morali da brinu. U Valensovoj epohi (364-378) eparh grada Cezareje bio je zatočen od uzurpatora Prokopija. Valens je 8. maja 372. godine uputio eparhu grada Klearhu odgovarajući zakon za čuvanje biblioteka, nalažući mu održavanje spisa i obnovu onih koje je potrebno sačuvati, angažovanje četiri grčka i tri latinska *antiquarii*, kaligrafa i, da bi se čuvala biblioteka, *condicionales* koji će izdavati i mijenjati knjige. Pod Teodosijem Velikim (379-395) spominju se Prokulus, čiji je otac Tacijan bio prefekt pretorije, i Temistios, profesor Konstantino-poljskog univerziteta. Tacijan i njegov sin bili su pagani i varvarofili..." (*R. Guilland: "Etudes sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin - L'Eparque", BS, Prague. 1980, vol. XLI, fasc. 2, p. 145*). Titula "eparh grada" ("prefekt gra-

sukoba Duklje i Ohrida sa Solunom[94], koja će trajati do sredine XII vijeka i nestanka moćnog Kraljevstva Slovena.

Konstantinova podrška i zaštita arijanizma, koju je nastavio da sprovodi Konstancije, kratkovjeki povratak paganstvu u epohi imperatora Julijana, predodredili su dalju sudbinu hrišćanstva na prostorima Istoka. Činjenica da su svi ovi carevi, pa i oni koji su ih naslijedili, sve do imperatora Arkadija, upravljali imperijom sa Balkana, svjedoči o izuzetno velikom uticaju crkava sa Ilirikuma ne samo na razvoj hrišćanstva već i na procese koji su se odvijali tokom borbe za kanon. Činjenica da su arijanci našli svoje utočište i u Dakiji i Meziji, da je pored Marcela iz Ankire još nekoliko velikih tokova najradikalnijih gnostičkih učenja poput pavlikijana, našlo uporište medju Gotima i Slovenima, nameće pitanje kakav je odnos Crkva Makedonije uspostavljala prema tek osnovanom ekumenskom patrijarhatu u Konstantinopolju i dokle je dosezala njena moć, a sa njom i moć Dukljanskog arhiepiskopata. Već u drugoj polovini III vijeka rimska kancelarija šalje poslanice u kojima se Makedonija navodi kao sjedište manihejstva u mediteranskom dijelu Evrope; u tim tekstovima se ističe da se uz maniheje na tim prostorima nalaze i brojne judeohrišćanske zajednice poput esena, te da sve vrše službe, okupljajući brojnu pastvu, u paganskim hramovima posvijećenim božanstvima svjetlosti[95]. Po podacima u listama crkvenih osuda već krajem III vijeka, po svemu sudeći i

---

da") koju, po svemu sudeći, nosi dukljanski mitropolit u Konstantinopolj je uvedena, prvi put nakon epohe rimske republike (I vijek prije naše ere) "359. godine, od strane Konstancija II, kao imitacija *Prafectus Urbis* starog Rima..." (*op. cit. BS, vol. XLI,fasc. 1, p. 17*). Ova titula nameće pred istraživače mnoge nedoumice - da li je uopšte riječ o dukljanskom mitropolitu i kako je moguće da se najednom javlja titula koja odavno nije u upotrebi? Priredjivač je odlučio, sagledavajući dokumente u kodeksima vezanim za Konstantinovu vlast da, baš zbog tih paradoksa, uvodjenja pa ponovnog gubljenja stare prestižne titule, a nakon potvrde da je Basus proglašen za vikara, te poslanice djelimično uključi u tom, a sve pripadaju korpusu pravnih akata - njihova je autentičnost, uočavaju sva dosadašnje istraživanja, nesporna. Na drugoj strani mnoge praznine i gotovo nevjerovatni razvoji dogadjaja na prostorima Istoka, brojne istraživače stavljaju u iznudicu, primoravajući ih da se klone haotičnih razdoblja u kojima se naizgled ne mogu "pohvatati konci zbivanja", iako dokumenti svjedoče o uvodjenju jednog reda koji je potpuno drugačiji od onog koji je pretpostavljala dosadašnja istoriografija. Riječ je o epohi u kojoj se stvara Vizantija i ozakonjuje hrišćanstvo kao ideologija, a za koju nauka upotrebljava ter-mine: "rimska", "vizantijska", "poznorimska", "poznohelenistička", itd, ne usudjujući se da prihvati činjenicu da je Vizantija utemeljena sa prenošenjem imperijalnih insignacija moći antičkog Rima u Konstantinopolj, znači sa epohom vladavine Konstantina Velikog. Tada je počela i velika reorganizacija imperije - na jednoj strani tra-dicija, na drugoj radikalno i nasilno uvodjenje novog....

[94] Dosadašnja istraživanja nijesu utvrdila tačnu godinu preseljenja titule "vikara" iz Diokleje (Duklje, Diokle cijanopolisa) u Tesaloniku (Saloniku, Solun). Razlog je dugo sporenje povodom autentičnosti kodeksa *Collectio Thessalonicensis* u kome se nalaze poslanice rimskih pontifeksa svojim vikarima i episkopima na Ilirikumu, do koga priredjivač nije uspio da dodje. Zaključci brojnih istraživača koji su se bavili ovim problemom "nijesu načeli suštinu o instituciji apostolskog vikarijata u Solunu, koji je ustanovio svoj autoritet nad crkvama civilnih dijeceza Dakije i Makedonije. Izvjesno je da treba unijeti ispravke u pogdešto imperijalnu predstavu (...). Sistem ne pokazuje da je papstvo kao krajnji cilj imalo namjeru da svom snagom širi svoj uticaj. Rim to čini polako, sa mnogo pragmatizma, u epohi od pape Inoćentija (402-418) ili Bonifacija (419-423). Vikarijat opstaje uprkos teškoćama koje pričinjava politička situacija, uprkos nestorijanskoj krizi, jer se oslanja na brigu Rima, na crkvenu politiku oslobodjenu carskih uticaja a, u isti mah, na slobodnu volju većine lokalnih episkopata, okupljenih oko Soluna..." (*Charles Pietri: "La géographie de l'Illyricum ecclésiastique et ses relations avec l'église de Rome (V-VI siècles)", Villes et peuplement dans l'Illyricum protbyzantin, Rome, 1984, p. 22*). Istraživači uočavaju da je rimski pontifeks konstituisanjem sopstvenog vikarijata u Solunu, po dosadašnjim saznanjima tek početkom V stoljeća, kada nestaju kao ekumenski centri eklezijastičke moći Duklja i Sirmijum, pokušao da inauguriše "novi režim" upravljanja, te da je "apostolski vikarijat čiji se djelokrug poklapao sa nadležnošću na političkoj teritoriji jedne prefekture" (*ibid. p. 23*) bio osudjen na nestanak - zbog organizacije imperije, ali više zbog brojnih jeresi i sve većeg suprotstavljanja crkava na Ilirikumu kanonu koji su legislitavno utvrdjivali vaseljenski sabori. Ovu drugu činjenicu istoričari vezani za katoličke institucije pokušavaju da prenebregnu, izbjegavajući i sam pomen Dukljanskog arhiepiskopata.

[95] Uz anatemu koju je papa Kliment tokom druge polovine III vijeka bacio na Manija (Manesa, Maneta) pontifikalna kancelarija je proklela i niz manihejskih vodja i teologa iz Makedonije i Dalmacije: "Anatematizo patrem Manetis Patecium, ut mendacem et mendacii patrem; itidem ipsius matrem Carossam, et Hieracem, Heraclidem, Aphthonium, qui commentarios ac expositines in illius libros conscripserunt; et reliquos ejus discipulos omnes,

stoljeće ranije, Diokleja i gradovi u Makedoniji, Dakiji i Ahaji, bili su u tijesnim vezama sa centralnim svetilištima najznačajnijih kultova Istoka, božanstava svetlosti, poput Baala Sirijskog i Mitre - jedno od centralnih sjedišta nalazilo se u Laodikeji Frigijskoj, kojoj će Diokleja biti zvanično podložna počev od druge polovine IV stoljeća, kao mitropolija u službi Antiohijskog patrijarhata[96]*. Neke od tih lista navode imena brojnih maniheja i judeohrišćana, teologa, čak čitave korpuse njihovih spisa, od kojih do sada nijedan nije nadjen - tek po koji kratki navod u istorijama koje su pisali crkveni istoričari ukazuje na nesvakidašnje veliku književnu produkciju na prostorima provincija Dakije i Makedonije i na postojanje lokalnih "akademija" koje su obučavale filozofe i sveštenike nove vjere. Ovi posljednji su, po svoj prilici, preuzimali dužnosti "vodja hrišćana", kako su ih maniheji nazivali, u službama kulta posvijećenim božanstvima svjetlosti, najviše istočnjačkim, poput Mitre, a sporadično, i to tek kada nije bilo mogućnosti izbora, u hramovima posvijećenim najvišim grčkim božanstvima koja su imala atribute "nebeske svjetlosti", kakvi su uz Apolona bili Zevs, Afrodita, Artemida, Helije, pa i Hermes.*

Ovo ukazuje da su provincije Makedonija (Prevalitana) i Dakija još od antičkih vremena bile predodredjene da obave misiju širenja i ozakonjenja hrišćanstva - stvaranje Vizantije to dokazuje. Istok, na kome se začela ideja o hrišćanstvu, nije želio da "varvarski" Zapad odlučuje o pitanjima vjere i stvaranju kanona obnovljene Rimske imperije, pa je to hrišćanstvo zaputilo putevima sukoba, sporova, nerijetko i vojnom sučeljavanju, koji su se u nekim razdobljima pretvarali u prave gradjanske ratove. Jedno od tih poprišta bio je i Ilirikum, podijeljen izmedju arijanaca, maniheja i crkava "apostolskog perioda"; sukobi su se rasplamsali odmah nakon sabora u Sardici, jer je kanonska crkva na prostoru Dunavskih provincija smatrana za "prirodnog neprijatelja" pravih "hrišćana", kako su sebe nazivali gnostici[97]*.*

Sisinnium Manetis insaniae successorem, Thomam qui Thomae dictum Evangelium composuit, Bzdam, Herman, Adam, Adimantum, Zaruam, Gabriabium, Agapium, Hilarium, Olympium, Aristocritum, Salmaeum, Innaeum, Paapim, Baraeam; praetereaque eos qui ultimis demum temporibus haeresi praefuerunt, Paulum Joannemque Callinicae filios, Constantinum qui et Silvanus, Simeonem qui et Titus, Genesium qui et Timotheus, Zachariam, mercenarium, Josephum qui et Epaphroditus, Baannem sporcum, Sergium qui et Tychicus; ejusque discipulos pariter et comites vocitatos, Michaelem, Canacarium, Joannem, Theodotum, Basilium et Zosimum (...) **Anathema Manichaeorum quae dicuntur Ecclesiis: sunt autem hae: Macedonia, sive Cibossa in Colonia, Achaia (seu Mananalis, Laodicea), sive Argais quae in Lycia; Colossensium, seu Cynochoritarum; Ephesinorum, sive quae Mopsuestiae est; et Ecclesia Philippensium**..." (*"Appendix monumentorum ad recognitiones Clementinas", Patrologia Graeca, vol. I, col. 1467*). U daljem toku anatema nalazi se i spisak djela koja se ne preporučuju hrišćanima, uglavnom djela antič-kih mitografa, pravnika i filozofa. Pontifikalna kancelarija u spisku osuda navodi čitav niz djela iz "apostolskog perioda", najveći broj njih pisali su učenici apostola ili, pak, njihovi učenici, koja su bila u upotrebi u pro-vincijama Dakiji i, naročito, Makedoniji - u Makedoniji je, po svoj prilici kasnije zabranjen i najvećim dijelom uništen, nastao korpus spisa vezan za apostole Andriju, Varnavu i Marka, i njihovog učenika Tita, koji su postali baština manihejskih i judeohrišćanskih crkava i zajednica na tim prostorima, prema tome i u Diokleji. Inače, zajednice esena u provincijama Makedoniji i Ahaji bilježe helenistički periegetičari: "U području Orhomena (središnji dio Peloponeza, u Arkadiji-primj.) s lijeve strane puta sa Anhisije, na padini planine nalazi se svetilište Artemide Himnije. Mantinejci takodje imaju udjela u tome – sve-štenicu i sveštenika. Njihov je običaj ne samo da se uzdržavaju od polnih odnosa već su cijeloga života u svakom pogledu čedni i niti se kupaju, niti žive kao ostali ljudi, niti zalaze u kuće pojedinaca. Znam da isto tako, ali ne duže od godinu dana, žive oni Efešani koji služe Artemidi i da ih gradjani Efesa zovu esenima. Priredjuju i godišnju svečanost u čast Artemide Himnije..." (*Pausanija, op. cit. VIII, 13*).

[96] Još nije utvrdjeno na koji se način nakon završetka epohe helenske kolonizacije, oko 700. godine prije naše ere, odvijao proces stvaranja "hramova-podložnika" u najvažnijim gradovima Evrope, koji su, preko institucija sveštenič kih redova, bili vjerski podredjeni azijskim gradovima - na ovom konceptu moći, koji će prihvatiti kao nasljedje Vizantija, počivala je politička doktrina antičke Grčke ostvarena u "Helenskom carstvu", koje će vjekovima kasnije silom mača uspostaviti Aleksandar Makedonski.

[97] "Ono što je bilo problem 343. godine, biće ubuduće stvarnost - to je razilaženje dva episkopata. Tjesnac Sik (Sucques) izmedju Sardike i Filipopolja (koji je pripadao provinciji Makedoniji-primj.), to jest granica izmedju Ilirikuma i Trakije, od tog časa biće granica izmedju dvije zajednice (crkava Istoka i crkava koje su bile za saglasje sa rimskim pontifeksom i prihvatanje da je "prvi" u hrišćanskom svijetu - primj.). "I sa jedne i sa druge strane granice mogu da se razlikuju mišljenja, ali su i jedni i drugi uspostavljali religijske odnose; na drugoj

Akvileja, staro patrijaršijsko sjedište koje Antiohija, Aleksandrija i Rim nijesu mnogo uvažavali, što zbog udaljenosti, što zbog izuzetno rijetkog oglašavanja u sporovima oko kanona vjere, štiteći nasljedje svog osnivača apostola Marka, odlučila je da Panoniju potpuno stavi pod svoju kontrolu, a sa njom i Dalmaciju - Akvileja će uspjeti da potisne Antiohiju tek 3. septembra 381. godine kada Zadar proglasi za svoje episkopsko sjedište[98]*. Ilirikum počinje da gubi značaj tek polovinom V stoljeća; kada imperatori obnaroduju da su im dvor i administracija u Konstantinopolju, Ilirikum i njegove crkve, medju njima i Diokleja, naglo gube prestiž i uticaj - postaju "službenici" i "administrativne ispostave" Konstantinopolja. Od tog časa, sa vladavinom Teodosija II i sazivanjem Trećeg vaseljenskog sabora u Efezu, niko više ne spominje prijestonice u Sirmijumu i Naisusu, ni manihejski centar Makedoniju i arijanski Singidunum, što znači da se Rim oslabadja pritiska i polako počinje da se nameće kao "prvi episkopat", težeći da svoje pristalice na Ilirikumu stavi pod kontrolu i objedini preko vikarijata koji utemeljuje u Solunu, a pozivajući se na odluke koje je donio sabor u Sardici.*

Makedonija (sa Prevalitanom) i Dakija kao centri manihejstva, arijanstva i pavlikijanstva, gdje utočište nalaze i druga jeretička ili kanonu suprotstavljena učenja, provincije egzila za sve učene teologe-gnostike, po fragmentarnim naznakama u epohi kada je na Ilirikumu nesumnjivo politički najuticajnija ličnost Basus, čije se ime na srijeće ni na jednoj od brojnih lista osuda, i koji se u dokumentima pojavljuje samo sa atributima najviših administrativnih imperijalnih moći, ne izlaze u susret namjerama pristalica kanonske crkve da ustoliče svoju vlast, dopuštajući da sve odgovorne poslove obavljaju pagani i maniheji, jer su,

---

strani nije bilo tako". Sardika je "stvorila" šizmu, koja je još mogla da se zaliječi. Svi odnosi nijesu bili prekinuti; Egipat, jedan manji broj episkopa iz Palestine i sa Kipra, iz Likije i Isaurije, sačuvao je zajedništvo sa Zapadom..." (*H. Leclercq, op. cit. p. 167*). Imperator Konstancije je pokušao silom da zavede mir izmedju crkava Istoka i Zapada, ali je njegov pokušaj bio "kratkog daha". Pošto je svoju prijestonicu smjestio u Sirmijum, panonski grad postaje 351. godine glavni grad obnovljenog Rimskog carstva (uklonjen je 350. godine Konstancijev brat Konstant, a tri godine kasnije njegov nasljednik Magnencije). Tada Konstancije, pod pritiskom teologa koji su za mir sa Rimom i za pokušaj da se nadje zajednički jezik oko stvaranja kanona vjere, odlučuje da najradikalnije protivnike Nikejskih odluka ukloni sa najuticajnijih episkopskih mjesta na Ilirikumu: iz "Sirmijuma, političkog centra crkve" (*ibid. p. 169*), tjera u progonstvo njegovog episkopa Fotina, zakletog pristalicu sabelijanizma, obnovljenog učenja Pavla iz Samosate, za njim i još nekoliko uticajnih episkopa. Ali, suočavajući se sa mogućom pobunom u njihovim gradovima, na kraju mora da ustukne. "Vodeća uloga Ilirikuma u crkvenim djelima izgleda da je normalni razvoj jedne situacije koja je već dugo težila da bude ozvaničena. Najprije, Ilirikum je bio mjesto izgnanstva samog Arijusa. Arijus je na Ilirikumu u svoj nauk posvetio Ursacija i Valensa; njihovi su protivnici morali da borave na Ilirikumu po sili dogadjaja. Atanasije, koji boravi u Sardici a potom i Naisusu, Marcel koga je sabor u Sardici (čuveni teolog iz Ankire bio je pod ličnom zaštitom dukljanskog mitropolita-primj.) legalno uveo na ovo područje, i čiji je prelazak na Ilirikum doprinio da se ubuduće na ovom prostoru čvrsto utemelji njegov učenik, do krajnosti jarostan u svojoj jeresi, Fotin. Nakon njih, kao i u predjašnjem dobu, dunavske provincije karakteriše ova izuzetnost; poslije sabora u Konstantinopolju (360. godine) koji je donio poraz tvrdom krilu Euzebijevih pristalica (arijanaca-primj.) (...) vodja poraženih Vasilije iz Ankire, koga je Marcel lično izabrao, bio je izgnan na Ilirikum. Eustatije iz Sebastije se smjestio u Dardaniju. Na ove prostore se potom zaputio vodja radikalnog arijanizma Eunomijus, koji je, deportovan u Mauritaniju, najprije prešao u Mursu, gdje ga je episkop Valens uzeo u zaštitu i ponudio mu svoje zakrilje, ali ga je car Gracijan nekoliko godina kasnije internirao u Halmiris u Skitiji. Boravak onih koji su pronosili različita i osobena učenja pretvorio je prostore Ilirikuma u ognjište ovih doktrina. (...) Zona dodira izmedju dva carstva, izmedju Istoka i Zapada, Ilirikum je (...) postao politički činilac prvog reda. Privukao je imperijalno prisustvo, a ovo je prisustvo postalo najznačajniji faktor u evoluciji religijskog sporenja. Ilirikum sve to postaje zahvaljujući političkom episkopatu (instituciji-primj.) koji okružuje imperatora Istoka, a čija promjenljiva volja namjerava da stvori zakon, promjenljivu teologiju koja će da oblikuje vjeru za čitavu Crkvu..." (*ibid. p. 169*).

[98] Akvileja će 325. godine, koristeći sporove na Prvom vaseljenskom saboru u Konstantinopolju proglasiti Kotor, smještajući tu svog predstavnika, za svoju episkopiju - na taj način povezaće se sa Dukljanskim arhiepiskopatom i Antiohijom na dalmatinskoj obali, što je po svemu sudeći, dokument je sačuvan u nekoliko malih fragmenata, uradjeno na zahtjeva imperatora Konstantina i njegovih arijanskih savjetnika. (*Giusto Fontanini (Iusti Fontanini): "Historiae literariae Aquilejensis", libri V, Romae, 1742; Bernardo Maria de Rubeis: "Monumenta ecclesiae aquilejensis, commentario historico-chronologica", Argenitinae, 1740, p. 54-56*).

naročito drugi, smatrani za intelektualnu elitu svog doba[99]. Basus je vezan za Istok, ali je u prijateljskim vezama sa krugovima učenih Rimljana, sklonih helenizmu, pa, po svemu sudeći, tijesno saradjuje i sa manihejskom vjerskom organizacijom; na to posredno ukazuje zaštita koju je pružio ne samo Marcelu iz Ankire, već i žučnim i netrpeljivim arijancima, koji su našli utočište na prostorima pod njegovom jurisdikcijom. Činjenica da maniheji nijesu osudjivali nijedno pagansko, niti ijedno od medjusobno sučeljenih hrišćanskih vjerovanja, pa ni kanonsko, predodredila ga je da tokom IV vijeka opstane na Ilirikumu, na prostorima južno od Save i Dunava, uvažavan od svih, nerijetko i pozivan da stiša strasti i presudjuje u sporovima. To je epoha u kojoj maniheizam i helenofilstvo Slovena i Tračana uvode u hrišćanske tokove radikalnu novinu: netrpeljivost prema Jevrejima, ali poštovanje judaizma kao vida hrišćanstva.

Tekstovi Starog zavjeta, koje su mnoge gnostičke crkve odbacivale, izazivali su žučna sporenja, ali su, po svemu sudeći, posredstvom maniheja u Makedoniji (Prevalitani) i Dakiji, svadje bile prekinute; podržani od izbjeglih arijanaca, maniheji su omogućili da se na prostorima ove dvije provincije neprekidno obnavlja tradicija "apostolskog perioda", nasljedje apostola Andrije, mučenog i stradalog za hrišćanstvo, čiji su spisi davali za pravo gnostičkoj a ne kanonskoj crkvi, ali i "apokrifa" apostola Pavla, Tome i Tita. Gnostici su odbijali da jevrejski sveštenici - rabini, presudjuju u sporovima po pitanjima vjere, tražeći da to obavljaju najučeniji ljudi, nikako ne oni koji su sebe smatrali za "izabrane" i "predodredjene". Maniheji, vezani za hramove solarnih kultova, najviše posvijećene Mitri i Baalu Komagenskom, jevrejsku su zajednicu, brojnu u Makedoniji i Dakiji ali medjusobno do krvi zavadjenu, uspjeli da vežu za svoje učenje, iz hrišćanstva isključujući samo one koji su bespogovorno slijedili teologiju rabina[100]. Na tom planu maniheizam i kanonska crkva našli su način da usaglase stavove i sklope neku vrstu "pakta" o medjusobnom uvažavanju: maniheizam, proganjan u isto vrijeme kada i hrišćani u Rimskoj imperiji, objavljujući rat rabinima, stekao je podršku zakletih pristalica kanona[101] - dukljanski mitropolit je tako dobio priliku da "politički usaglasi" mnoštvo hrišćanskih stavova, da stvori "vjerski konsenzus" i obezbijedi mir u južnim Dunavskim provincijama[102]. To je označilo početak rasta njegovog ugleda i u

---

[99] "Po svojim racionalističkim pretenzijama maniheji su svoje učenje namjenjivali obrazovanim duhovima; maniheizam je stvarao sve šta je moglo da ih zadovolji. Jedina obećana aktivnost izabranima je propovijedanje, koje polazi od proučavanja doktrine, jer u ovom razdoblju kada je religija naročito saznanje (γνώσις), misionar u isti mah mora da bude unekoliko teolog; dakle, razumljivo je zašto je maniheizam stvorio uvažavani pokret intelektualaca. Njegova je književnost bila izuzetno bogata i nije bila bez vrijednosti. Maniheizam je stekao mnoštvo pristalica medju retorima i gramatičarima; zasnivajući (svoja izlaganja) na mehanizmu sporenja (karakterističnom za Platonove dijaloge - primj.) često je stvarao uslove za rasprave, a pravnička sposobnost maniheja postala je svugdje poslovična..." (*Ém. De Stoop: "Essai sur la diffusion du manichéisme", Gand, 1909, p. 10-11*).

[100] "Gnostici su smatrali Boga iz Starog zavjeta za niže božanstvo, najčešće ga poistovjećujući sa onim koji je stvorio svijet (...). Maniheizam ga je jednostavno smatrao za demona: "Onaj koji je besjedio preko Mojsija i Isusa, navodi Mani u svojim *Acta*, to je arhont Tmina". Termini koje maniheji koriste kada govore o Jevrejima ističu se po uvredljivosti. Sam po sebi pesimista, Mani je mrzeo Jevreje koje je imao priliku da upozna u Vavilonu i ovo je osećanje, tada veoma rašireno, našlo svoje zadovoljenje u njegovoj religiji..." (*ibid. p. 10*).

[101] Odluke Prvog vaseljenskog sabora nijesu spominjale maniheje, samo katare i pavlikijane, ali ni njih ne osudjujući isključenjem iz crkve.

[102] Progone maniheja, koliko su utvrdila dosadašnja proučavanja, vršila su samo tri imperatora: Dioklecijan, koji je progonio neke njihove militantne grupe što je istoriografija uglavnom podvela pod progone hrišćana, Teodosije i Valentinijan III - "ali, mimo svih ovih prigovora, više ili manje opravdanih, koji se upućuju, maniheizam, svojom prirodom, morao je da se veže samo za moć. Ništa nije opasnije za državu, naročito u ovoj epohi, od ove pesimističke i antidruštvene doktrine koja je stavila u zadatak propovijedanje apsolutnog nehata za interese vremena. Dok je carstvo u migracijama stanovništva gubilo ljude, zakoni su donošeni da zaštite instituciju braka, maniheizam je to osudjivao smatrajući postojanje ljudskog roda za zlo. Iako nije bilo dovoljno resursa, zabranjivao je bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom i trgovinu. U finansijskoj krizi koja je bila teret svima,

Rimu, koji ga nije, što je bilo rijetkost za najviše sveštenike sa Ilirikuma, smatrao za neprijatelja - Basus je politikom koju je vodio bio neprijatelj kanona, ali saveznik Rima i Konstantinopolja, i, što je ne manje važno, čovjek od povjerenja svakog od imperatora koji je stupao na tron.[103]

Maniheizam u čitavoj Dalmaciji bio je, takodje, pod brižnom paskom dukljanskog mitropolita a maniihejske organizacije pod njegovim nemalim uticajem; Basusi su, kao pripadnici kaste žreca boga Svjetlosti, čuvari od V vijeka prije nove ere velikog hrama posvijećenog Febu Apolonu u centralnom helenskom svetilištu koje je nosilo ime njihove porodice kod grada Dija i posvećenici u misterije svih istočnjačkih kultova svjetlosti, podrazumijevajući i mitraističke, tradicionalno imali moć nad starosjedjelačkim stanovništvom Ilirikuma, praktično svuda gdje su se nalazili hramovi, paganski i hrišćanski, koji su slavili Sol invictus. Jedan Basusov predak se spominje kao utemeljitelj i graditelj najvećeg manihejskog svetilišta u Dalmaciji krajem III vijeka, u Saloni, koje je kasnije, što zapućuje na povezanost hrišćana i maniheja i legalizaciju hrišćanstva u IV vijeku preko manihejstva, postalo gradska bazilika[104].

Država je pomagala privatna dobra a maniheizam je tražio da se taj novac raspodijeli siromašnima; Država je nametala gradske poreze a maniheizam je zabranjivao da se oni plaćaju. Hrišćanski carevi, Konstantin i Valens, borili su se protiv istovjetnih tendencija u hrišćanstvu, ali je vavilonska sekta išla mnogo dalje; vidje-ćemo da je Teodosije strogo postupao naročito protiv izabranih i njihovog sveštenstva. (...) U epohi tolerantnijih režima, kakvi su bili Konstantinov i Konstancijev, edikt njihovog prethodnika (Dioklecijana) nije potpuno izgubio na snazi. Konstantin se uznemirio zbog ove sekte (autor ove, inače izvanredne studije o maniheizmu, koristi crkveni rječnik koji maniheizam prezrivo naziva "sektom" - primj.) i htio je da se naročito obavijesti o njenom karakteru preko Musonianusa (on je pod Konstancijem bio prefekt prefekture Istoka, a za vlade Konstantina bio je jedan od njegovih ličnih savjetnika - primj.); postoje gotovo izvjesne indicije da su se progoni nastavili pod Konstancijem...(po navodima crkvenog istoričara Kirila Jerusalimskog, ali koje opovrgavaju navodi u brojnim dokumentima, pa i ostali crkveni istoričari - primj.) Komandant (*dux*) Sebastijan, moćan manihej, terorisao je pristalice saradnje sa rimskom crkvom u Aleksandriji, koristeći se Konstancijevim neprijateljskim raspoloženjem prema njima. (...) Kratka vladavina Julijana i nekoliko godina koje su uslijedile izgleda da su bile manihejima u korist. (...) Valentinijan I i Gracijan, tolerantni prema ostalim sektama, takvi nijesu bili prema manihejima; ali njihov pravi ogorčeni protivnik bio je tek Teodosije..." (*Ém. De Stoop, op. cit. p. 40-41*).

[103] Teodosije je objavio dva "uzastopna zakona, pretjerujući u strogosti zbog teškoća koje su pripisivane jeresima. Prvi, donesen 381. godine, uskraćuje pravo manihejima da imaju svoje zavjetne spise i kažnjava ih lišavanjem gradjanskih prava. Maniheji će biti jedini jeretici u poznoj antičkoj epohi koje će hrišćanski imperatori kažnjavati smrću; zakon iz 382. godine objavljuje najtežu kaznu protiv fanatika koji prihvate (učenja) Enkratita, Sakofora, Hidroparastata. Valentinijan II prema manihejima kao kaznu primjenjuje progonstvo i konfiskaciju dobara - on kao ništavne osudjuje njihove tekstove Zavještanja. Odmah, kao religija intelektualaca, maniheizam je našao svoje moćno uporište u aristokratiji: Simahije ga je štitio, Libanijus se nije bojao da preporučuje ovu sektu svom prijatelju Priscijanu; guverner Palestine je sprječavao njihovo proganjanje; za Justinijanove vladavine maniheizam je regrutovao brojne pristaše medju senatorima i nobilima - kada je moć slabila, edikti (zakoni) su bili mrtvo slovo na papiru. Honorije je 405. godine ponovo stavio na snagu akte svoji prethodnika; to se, izgleda, pokazalo uzaludnim jer je dvije godine kasnije bio prinudjen da ustukne pred prijetnjama, ovog puta kažnjavajući novčanim kaznama guvernere provincija i upravitelje gradova koji su odbijali da izvrše njegove zapovijesti. Manihejima je uskratio pravo da sklapaju ugovore i stavio ih je van zakona kao vinovnike "javnog zločina". Kako su imperatori bili sve nemoćniji, njihova je strogost bivala sve manja..." (*ibid. p. 41-42*).

[104] "Posjedujem pokazatelj postojanja maniheizma na Ilirikumu; fragment natpisa, vjerovatno grobnog (?) koji je otkriven u Saloni, na jugu Gradske bazilike: Βάσσα παρθένος Λυδία Μανιχέα... Basa (Basus na latinskom - primj.) nije bila Dalmat; bila je Lidjanka, koja se najvjerovatnije preko mora iselila u ovu jadransku luku. Natpis koji konstatuje njenu vjeru i djevičanstvo (zavještanje na djevičanstvo-primj.) po svemu sudeći pretpostavlja (...) da je pripadala ženama asketama koje sveti Lav i formule odricanja nazivaju "izabranima", a sveti Avgustin "redom kaludjerica". Da li je ona, kao Julija iz Antiohije, bila jedna od njenih misionarki koja je putovala od grada do grada ispovijedajući Manijevu vjeru? Da li je napustila svoju domovinu da bi kao cilj postigla apostolat? Kratkoća natpisa dozvoljava samo nagadjanja...." (*ibid. p. 87-88*). Uz ove spekulacije uvaženog istraživača treba navesti i jednu nespornu činjenicu koja mu je promakla: da natpis registruje postojanje centralnog gradskog svetilišta i da se najvjerovatnije ne radi o "djevici" - παρθενιος, παρθενεύν, već o gradjanki porijeklom sa planine Παρθένιος na granici izmedju Argolide i Arkadije, gdje je bilo svetilište Febu Apolonu

O tome neposredno svjedoči i postojanje provincije za koju se pretpostavlja da se prostirala, sa oznakom "sveta", u priobalju donjeg toka rijeke Save, a koja je nosila naziv "posjed Basusa" ("Bassiana"). Na njenim su se prostorima u jednom periodu, tokom IV vijeka, razgraničavali Duklja i Sirmijum; o njoj svjedoči niz dokumenata - ali, do sada nije arheološko-geografski utvrdjena[105]*. Sa vladavinom cara Teodosija II počinje pravi sukob maniheja sa nosiocima imperijalne vlasti, visokim sveštenim licima koje imenuje "državna crkva", a koja dolaze na najvažnije administrativno-upravne položaje na Ilirikumu.*

Zauzet ratovima za vlast, nakon velike bitke kod Akvileje iz koje je izašao kao pobjednik, stavljajući staro patrijaršijsko sjedište pod svoju kontrolu, Teodosije Veliki odlučuje da pokuša da zavede red u imperiji i konsoliduje administraciju u rukama povjerljivih ljudi svoje i ekumenske patrijaršijske kancelarije[106]*. Ovim aktivnostima prethodila je Teodosijeva namjera da pokuša da ukloni iz centara vlasti nosioce svadja i sporova u hrišćanstvu. Uprkos otvorenoj pobuni u Konstantinopolju, 381. godine za arhiepiskopa ovog grada i ekumenskog patrijarha imperator imenuje velikog teologa i zatočnika Nikejskih pravila vjera Grigorija Nazijansa, pripremajući se da sa njim na čelu sazove Drugi vaseljenski sabor i dogradi Nikej-*

---

koje su tradicionalno čuvali žreci porodice Basus. Basusi su čuvali takva svetilišta i na istoimenoj rijeci u Skitiji i u gradovima naziva "Partenos", u sjevernoj Africi i kod Pergama u azijskoj Meziji (Misiji) što samo od sebe nameće pitanje - da li je provincija Mezija na Ilirikumu, koja se često u izvorima spominje i kao "Misija", dala ljudstvo skitsko-tračkog porijekla za kolonizaciju istoimene maloazijske provincije ili je to ime dobila po centralnom svetilištu božanstvima svjetlosti iz istoimenog grada pokraj Pergama? Pitanje nameće čitav niz hramova posvijećenih božanstvima svjetlosti koji su se nalazili u predjelima Ponta.

[105] Crkva porodice Basus, Basiana kako je navode rijetki latinski izvori, spominje se jedini put kao značajnije episkopsko sjedište 535. godine kao neka vrsta grada legata-ljetnjikovca bliskog Justinijanovog saradnika, Basusa. Utvrdjeno je da je Justinijanov povjerenik Basus tamo rijetko boravio jer je njegova porodica izgradila veliku baziliku na svom posjedu negdje na prostorima Prevalitane - još nije utvrdjeno gdje. Gradić Basianu, "posjed Basusa", spominju rimski carski istoričari i geografi kao važno kultno mjesto u takozvanoj Drugoj Panoniji, za vlade imperatora Maksimijana i Antonina - u itinereru ovog posljednjeg nalazi se navedena kao "kultni kastrum" izmedju Tauruma i Sremske Mitrovice, od koje je udaljena oko 8.000 koraka, što znači da je bila u neposrednoj blizini Singidunuma (Beograda) na obali rijeke Save: "In Notitia Imperii legimus: *Sub dispositione viri spectabilis Ducis Pannoniae secundae Ripariensis sive Saviae Tribunus cohortis primae* Thracum civium Romanorum, *caput Bassiensis; &* Pancirolus in Comment. Recte pro *Basensis* vocabulo *Bacsianensis seu Bassianensis* nomen ponit; quia Bassiana sedes Tribuni, *Caput Bacsianensis*, veluti praecipua, appellabatur. (...) De Bassianensi Episcopatu ambigere prudenter non possumus, sed nec intia statuere..." (*Farlati, VI, col. 571*). Smatra se da je ovaj gradić postao episkopsko sjedište 331. godine, i, po posrednim naznakama, najvjerovatnije ja tamo dukljanski mitropolit Basus smjestio svog predstavnika koji je poznije uzeo učešće na svih pet čuvenih sirmijumskih sabora - to objašnjava kako se na mjestu sirmijumskog episkopa našao učenik čuvenog gnostičkog teologa Marcela iz Ankire, Basusovog štićenika, Fotin, koji je u nekim od lista anatema i proskripcija naveden kao "revni pristalica manihejskog učenja" (o tome su sačuvani i neki od spisa u kojima Fotin izlaže svoju doktrinu, braneći manihejstvo i njihove korpuse spisa Starog i Novog zavjeta). Neki od baroknih istoričara tvrde da je episkopat Basiana "pomoćna rezidencija" arhiepiskopa Justinijane Prime ("...quo Justianus totam suo im-perio secundam Pannoniam jam subegerat; rursum enim Episcopi Pannoniae jubentur patere cum aliis Archi-episcopo Primae Justinianae..." - *ibid. p. 572*). Postoje nedvosmislene naznake da su episkopi Solina (Salone), gdje je postojao veliki manihejski hram poznije pretvoren u Gradsku Baziliku, oko 530. godine, po pravu Basusa - graditelja solinskog manihejskog hrama, uz saglasnost Justinijana, Basianu proglasili za svoje "pomoćno episkopsko sjedište", pod nazivom *Ecclesia Ba(r)censi.* Stekli su pravo da se sa "crkvenim dvorom" povuku u ovaj panonski grad u slučaju napada neprijatelja na Solin. Ovi navodi, nesumnjivo tačni, nameću čitav niz pitanja na koja za sada nema pouzdanijeg odgovora - najvažnije je: kakve su odnose uspostavljali Sirmijum, Duklja i Salona, te kakva je uloga Salone u epohi Justinijanovih reformi i stvaranja Justinijane Prime, konačno kakve su odnose uspostavljala ova tri izuzetno značajna sjedišta u epohi stvaranja Crkve Slovenske jer je nepobitno utvrdjeno da se u Basijanu u IX vijeku povukao duks Trpimir (treba kao krajnje sumnjivu odbaciti tvrdnju nekih od baroknih istoričara da je po Basiani ime dobila buduća slovenska provincija Bosna)?

[106] Teodosije je 388. godine savladao i razbio vojsku uzurpatora Maksima, namjesnika Britanije, koji je 383. zbacio imperatora Gracijana. Bitka se odvijala pod zidinama Akvileje, koju su nazivali "Vrata Italije". Kratko vrijeme Akvileja je bila "druga prijestonica carstva", prva je bio Konstantinopolj - Rim u tom dobu niko nije uvažavao.

ske kanone, te na taj način suzi prostor otpora manihejima, ostalim gnosticima i crkvama "apostolskog perioda". U provincijama Makedoniji i Dakiji to je shvaćeno kao prijetnja, a maniheji i arijanci su na Teodosijeve aktivnosti odgovorili pripremama za ustanak - temelji hrišćanstva, vjerska prijestonica carstva, Ilirikum, počeo je da vri. Postavljalo se pitanje da li će, nakon javnog obznanjenog protivljenja izuzetno uticajnih sveštenih lica iz Makedonije (Prevalitane) i Dakije, uz najavu pobune u Sirmijumu, sabor uopšte uspjeti? Znalo se: ako episkopi Makedonije (Prevalitane), Panonije i Dakije ne dodju na skup ne postoji ni najmanja mogućnost da se postigne konsenzus izmedju starih patrijaršijskih sjedišta i Konstantinopolja i u procesu preglasavanja makar glas više dobiju pristalice kanona. Pobjeda arijanizma, do tog časa na konstantinopoljskom prvosveštenom tronu smjenjivali su se Arijusovi sljedbenici, značila je rasplamsavanje sukoba u imperiji, podjelu teritorija izmedju gnostičkih crkava, suverenu vlast starih patrijaršijskih sjedišta, Antiohije, Aleksandrije i Akvileje, potpuno izopštavanje i svodjenje na marginu, kao "političkih", patrijarhata u Konstantinopolju i Rimu, i kanonsku zabranu da se Jerusalim proglasi za arhiepiskopiju i istakne pravo na patrijarhalna znamenja. Episkopi Makedonije i najveći broj episkopa Dakije odbijaju da podju na Drugi vaseljenski sabor koji saziva Teodosije Veliki - gotski najamnici jedan dio pozvanih privode silom u prijestonicu, ali bez najuvažavanijeg mitropolita na Ilirikumu, dukljanskog arhiepiskopa Basusa. Kada vide da je Teodosije, pragmatično izabravši mir, priklonivši se politici a ne ratu, odlučio da se liši usluga Grigorija Nazijansa, zauzvrat tražeći da se arijanci odreknu prava na ekumenska patrijarhalna znamenja, kada se postigne dogovor da na tron patrijarha stupi malo poznati i ne baš učeni teolog, episkopi Makedonije, praćeni dačkim, odbivši da glasaju za izbor novog prvosveštenika, napuštaju Konstantinopolj. Teodosije to ne može da spriječi jer njegovi najamnici Goti, arijanci, ne žele da spriječe odlazak Basusovih sveštenika. Razgnevljen, imperator, slaveći pobjedu koja to nije bila, oglašava svoj edikt protiv maniheja - počinje proces polaganog razvlašćivanja Makedonije (Prevalitane) i Dakije, seoba svih imperijalnih prerogativa moći sa Ilirikuma u Konstantinopolj. Ilirikum će tek za vlade Teodosija II zaista prestati da bude "vjerska prijestonica" Rimskog-Romejskog carstva...

Nema pouzdanih svjedočenja u kakvim su odnosima bili Teodosije Veliki i dukljanski arhiepiskop; sudeći po dokumentima koje su dosadašnja istraživanja pružila na uvid, i ovaj je imperator mogao u potpunosti da se osloni na članove porodice Basus i dukljanskog mitropolita, tada već u dubokoj starosti, ali poštovanog i cijenjenog i van granica Ilirikuma. Sa zvanjem vikara Italije koje nijedan od Konstantinovih nasljednika nije ukinuo, sa prestižnom počasnom titulom "prefekt grada" koja je u epohi gradjenja Konstantinopolja značila pravo "čuvanja" ove titule za novu stolicu imperije, Basus je, obezbjedjujući politički i vjerski mir u provinciji koja je bila "žila kucavica" za Rim i novu prijestonicu na Bosforu, mogao da se nada samo novom priznanju. Kako je Teodosije uvidio da malo ko od episkopa sa Istoka i Ilirikuma prihvata pravila vjere utvrdjena na Konstantinovom saboru u Nikeji i njegovom u Konstantinopolju, pomirio se sa poretkom stvari: od dukljanskog mitropolita nije zahtijevao da stupi u obračun sa manihejima i arijancima, čak nije postavljao pitanje povodom njihovog učešća u raspodjeli najviših položaja u provincijskoj upravi. Na drugoj strani, rimski pontifeks, više nego zadovoljan što prestaje da bude izložen direktnom i izuzetno snažnom arijanskom pritisku, pošto je Basus arijance vezao za korpuse Gota usmjeravajući ih preko Panonije i Akvileje na prostore sjeverne Italije, Afrike i srednju Evropu, proglasio je 387. godine dukljanskog mitropolita za svog "koepiskopa". Papa je, posredno, tim činom priznao da je Ilirikum centar vodjenja vjerske politike i područje na kome se utvrdjuju razmjere poštovanja kanona utvrdjenih na dva vaseljenska sabora. Arhiepiskopija u Duklji postala je "metropolia prima"; ostaje nejasno da li joj je ta prestižna titula "poklonjena" zbog izuzetnih Basusovih zasluga za održanje vjerskog mira na prostorima Ilirikuma, ili je iznudio otpor

maniheja, arijanaca i ostalih gnostika sa čijom je snagom morao da se pomiri i ustukne i moćan vladar kakav je bio Teodosije Veliki?

Po svemu sudeći, prestižnu titulu "prvog (glavnog) mitropolita", a Duklja zvanje "metropolia prima", Basus je stekao zbog pomoći koju je pružio imperatoru Teodosiju nakon Drugog vaseljenskog sabora, kada je temelje imperije i jedinstvo Ilirikuma prijetilo da razbije novo veliko jeretičko učenje, koje je pristalice steklo medju gnosticima i manihejima, ali i pristalicama kanonskih pravila vjere. Riječ je o teološkom učenju koje je propovijedao mitropolit Naisusa, Bonosije, za koga se smatralo da je legitimni nasljednik velikog sirmijumskog episkopa-gnostika Fotina i sljedbenik škole koju je na Ilirikumu utemeljio štićenik dukljanskog mitropolita Basusa, Marcel iz Ankire[107]*. Arijanizam je, preko Gota, koji su već u elitnim korpusima vojske dolazili da štite Rim, dobio u teološkoj doktrini učenog episkopa iz Naisusa pravu podršku - prvi put su se u jednom učenju našle objedinjene velike ideje sljedbenika Pavla iz Samosate, Fotina, Marcela iz Ankire i dio manihejskih, koje su se, naročito posljed-*

[107] "Arijanizam je još neko vrijeme bio gospodar u susjednim provincijama na granici (...) Svi su izgledi da je Fotinova jeres nadživjela svog utemeljitelja, i da se na Ilirikumu dugo zadržala poslije pada vodje ove sekte, jer se spominje nanovo u jednom Gracijanovom zakonu 378. godine i 381. na saboru u Akvileji. Godine 409. papa Inokentije I preporučuje sirmijumskom episkopu da bude na oprezu u svom episkopskom sjedištu, sveti se Avgustin još spori sa fotinijancima (što znači da se Fotinovo učenje, najvjerovatnije preko učenih arijanaca, maniheja i pavlikijana iz Prevalitane i Makedonije, preko Gota, proširilo i na Italikum, južnu Galiju i sjevernu Afriku, tačnije u moćni episkopat Kartagine), a *Opus imperfectum* se na početku V stoljeća još bavi Fotinom i sljedbenicima njegovih shvatanja. Bonosije, episkop Naisusa (Niša - još nije utvrdjeno da li je ovaj grad zaista bio mitropolija u vrijeme sabora u Sardici, što bi značilo da je u epohi cara Julijana ili odmah nakon nje, preveden, po kazni, u niži rang episkopije - primj.), da li je preuzeo čisto i jasno Fotinovo učenje (sa njim i dogmat pavlikijana-primj.)? Na ovo pitanje ne može sa sigurnošću da se da odgovor. Po papi Siriciju Bonosije je negirao beskonačno djevičanstvo Marije; po drugim svjedočenjima stavio je u opticaj adoptijanističku hristologiju Pavla iz Samosate i Fotina. Već prije 391. godine Bonosijeve ideje izazvale su podozrenje i Bonosije je morao da se pojavi na sudu na saboru u Kapui, 391. godine. On je na ovom saboru izazvao spor čiji je rezultat bio na Bonosijevu štetu i sabor mu je oduzeo prava na episkopsko zvanje i upravu. Vidjevši to (...) vratio se u Naisus i da bi dokazao da je vlast pristupio je zaredjivanju (sveštenika-primj.). Episkopi sa Ilirikuma (nije utvrdjeno koji-primj.) žalili su se papi Siriciju; ovaj je odbio da obnaroduje sentencu koja je trebalo da bude u korist episkopa koji su se o Bonosijevom slučaju izjasnili na saboru u Kapui (po svemu sudeći da bi im zaštitio život-primj.). Konačno su Anizije Solunjanin (prvi papski vikar u Solunu-primj.) i episkopi sa Ilirikuma okup-ljeni oko njega uspjeli da osudom zaustave Bonosija, koji je uspio da se održi još neko vrijeme, ili preciznije, da opstane u svojoj crkvi gdje je vodio crkvene ceremonije i vršio zaredjivanja povjeravajući svešteničkí čin svakom ko je kod njega došao, čak i onima koji to od njega nijesu tražili. Ovo je izazvalo ozbiljnu polemiku o pravilima. Što se tiče Bonosijeve jeresi ona je nadživjela Bonosija; pri kraju V vijeka spominje je Genadije, a čak se srijeće u VI vijeku u dunavskom području kako svjedoči Justinijanova XI Novela..." (*H. Leclercq, op. cit. p. 176*). Ovo ukazuje da su Bonosijevi i spisi njegovih pristalica revnosno, kao i ostalih gnostika i maniheja, prepisivani i prenošeni širom imperije. U prvom tomu "Monumenta Montenegrina" (*p. 166*) nalazi se pismo pape Inokentija solunskom arhiepiskopu Aniziju, datirano na 402. godinu, kojim mu potvrdjuje crkvenu vlast nad Ilirikumom; to znači da već nekoliko godina bjesni borba izmedju Duklje i Soluna - prve da zadrži titulu "vikara Italije", Soluna, da je uz podršku Rima dobije. Zabunu unosi zaglavlje epistole koje navodi da su crkvenu vlast Solunu dodijelili još papa Anastazije i njegovi nasljednici - papa Anastazije I nije imao nasljednike, bio je na tronu rim-skog pontifeksa od 27. novembra 399. do 19. decembra 401. godine. Tri dana kasnije, 22. decembra iste godine, naslijedio ga je Inokentije I: tokom tri - četiri dana "medjuvlašća" sa pravima rimskog pontifeksa vladao je kolegijum episkopa. Papa Siricije (stupio na tron rimskog pontifeksa 15. ili 22. ili 29. decembra 384. godine) je Basusu dodijelio počasno zvanje "prvog mitropolita ", a Duklji "metropolia prima" 387. godine. Papa Siricije je vladao do 399. godine (26. novembra) pa je možda on, nakon Basusove smrti, a pred svoju inicirao prenošenje zvanja "vikara" u Solun, kako bi obezbijedio imperijalnu zaštitu od ostrvljenih episkopa Ilirikuma (najviše Makedonije, Prevalitane i Dakije) koji su prijetili da će, preko Gota i Slovena, primorati pontifikalnu kancelariju da poništi sve osude jeretika i gnostičkih doktrina - to je epoha u kojoj je Bonosije neprikosnoveni gospodar na prostorima južno od Save i Dunava.

nje, kao najučenije, poput požara širile Italikumom, Iberijom i Galijom[108]*. Ilirikum nastavlja da potresa imperiju, njegova gledišta po pitanjima vjere pored Slovena sada šire i Goti.*

Pred Teodosijem Velikim je neodložan zadatak da suzbije moć i prestiž iliričkih episkopija - jedino rješenje je obnova moći pontifikalne kancelarije i savez Rima i Konstantinopolja. Stoga se, u iznudici, radi stvaranja "fronta" pred "zajedničkim neprijateljem", pribjegava formiranju nove institucije - vikarijata u Solunu, na korak od Konstantinopolja i imperijalne kancelarije. Teodosijevi edikti, usmjereni protiv maniheja, ne narušavaju jedinstvo Bonosijevih i sljedbenika ostalih velikih gnostika sa Ilirikuma: štiteći maniheje, gnostici pomažu manihejima da zadrže vlast u Makedoniji (Prevalitani) i Dakiji, pojavljuju se udruženi na lokalnim saborima, čak i na Italikumu i u Galiji, izazivajući sporove i ne dozvoljavajući da se institucionalizuje kanon utvrdjen na Drugom vaseljenskom saboru. Imperijalna kancelarija je prinudjena na političke, u nesaglasnosti sa kanonom, poteze: jedan od njih je i premještanje, nakon Basusove smrti, sjedišta vikarijata za Italiju iz Duklje u Solun. Pravnici i učeni latinski teolozi nalaze način da izbjegnu mogućnost da Basusov nasljednik, čije je ime poznato, po svemu sudeći zaštitnik maniheja i ličnost koja podržava Bonosija u suprotstavljanju Rimu, postane novi "vikar Italije" - vikarijat u Solunu postaje pontifikalni a ne imperijalni, u njemu se nalazi arhiepiskop koga imenuje Konstantinopolj u dogovoru sa Rimom, i taj se ugovor obnavlja sa svakim novim izborom solunskog mitropolita. Moć Duklje, Ohrida, Naisusa, Sardike, zakonom je ograničena: Teodosije može da se posveti usaglašavanju imperijalnih akata sa onim što traže stari patrijarhati Antiohija i Aleksandrija, i da pokuša da im na minimum svede uticaj na mitropolije na Ilirikumu. Svaki od Teodosijevih poduhvata usaglašen je sa potrebama pontifikalne kancelarije: imperator, političar koliko vojnik, naumio je da vrati uticaj rimskom prvosveštenom sjedištu, kako bi sa dvije strane, iz Konstantinopolja i Rima, počeo da vrši pritisak na Ilirikum i otpočne proces izolovanja njegovih crkava.

Rim priznaje za Basusovog nasljednika ne dukljanskog već prevalitanskog prezvitera Senecija u času kada je Duklja ozvaničena kao "metropolia prima". Ali, njegovo arhiepiskopsko zvanje prihvatiće tek oko 430. godine, po svoj prilici, nakon ustupaka koje je Senecije morao da učini:

- da se saglasi da "pomoćno sjedište" Dukljanskog arhiepiskopata za Rim bude u Skadru;

- da prihvati, nakon Basusove smrti ili u vrijeme demisije (prinudne ili dragovoljne?) njegovog nasljednika nepoznatog imena izmedju 404. i 418. godine, da sjedište "apostolskog vikara" bude u Solunu, čime su dukljanski mitropoliti izgubili pravo na nasljedje Basusove titule "vikara Italije".

---

[108] "Izgleda da se Bonosijev uticaj izuzetno širio isključivo u zapadnim krajevima gdje je vladao germanski arijanizam. Po prvoj grupi svjedočanstava prozilazi da su od V do VII vijeka bonosijanci negirali božanstvo Isusa Hrista i to u značenju koje je dozvoljavalo da se vežu za fotinijance ili da se sa njima poistovjete. U *Statuta Ecclesiae antiqua*, pripisanu kruni drugog sabora u Arlu, ali koja je izgleda samo kompilacija niza unutrašnjih dekreta koji pripadaju V stoljeću, kanon koji ovako počinje - *Bonosiacos autem ex eodem errore venientes* nastavlja se kanonom 16. gdje se radi o fotinijancima. Genadije koji govori o jednoj knjizi sa kraja IV vijeka, koju je napisao protiv fotinijana španski episkop Odencius, navodi sljedeće: *contra photinianos qui nunc vocantur bonosiaci*. Dvadestak godina kasnije, izmedju 512. i 513, sveti Avit iz Vijene (pogledaj njegova pisma u dodatku II toma "Monumenta Montenegrina" - primj.) praveći poredjenje izmedju eutihijanaca i bonosijanaca, podvlači grijehe posljednjih koji su negirali božansko Hrista, i, s aluzijom, još ih vezuje za Fotina: *Ili (bonosiani) Christo divinatis honorem tantummodo adimunt, isti (eutychiani) et corporis veritatem. Photinus hominis personam nos adorare deridet, hic (Eutyches) nebulam*... Nekoliko španskih svjedočenja iz VII vijeka izričito navodi posljedice njihovih grešaka, u njima je tačka dodira bonosijanizma i fotinijanizma osobito uočljiva: negiranje porijekla božanske prirode, a potvrdjivanje jednog usvojenog (bog je usvojio sina, nikada ga nije stvorio, adoptijanizam - primj.) porijekla. Sveti Isidor iz Sevilje navodi već dugo izgubljeno djelo, Justinijanovu *Liber responsionum* episkopu Valencije za vlade gotskog kralja Teudisa..." (*X. Le Bachelet: "Bonose", DTC, Paris, 1910, vol. II, p. 1029*). Korpus Bonosijevih spisa nije nadjen.

Na Ilirikumu se stvara nov raspored snaga - njega predodredjuje i naum imperijalne kancelarija da najveći broj Gota sa Ilirikuma iseli u Italiju, Galiju i Španiju, da tamo, u paganskim krajevima, kao nosioci hrišćanstva utemelje države koje će, iako arijanske, biti u vazalnom odnosu prema Konstantinopolju. Po naznakama u do sada pručenoj gradji, za Dukljanski arhiepiskopat je sudbonosna epoha vladavine Jovana Hrizostoma na tronu konstantinopoljskog patrijarha - od 398. do 404. godine, kada je prognan. Hrizostom je, najvjerovatnije, težio da sačuva uticaj Dukljanskog arhiepiskopata i provincija Makedonije i Dakije, koje su bile u tijesnim vezama sa starim patrijaršijskim sjedištima. Zaokupljen idejom da konstituiše odluke Nikejskog i Konstantinopoljskog vaseljenskog sabora kao zakon, koji bi crkvi omogućio apsolutnu administrativnu vlast u imperiji, on je, u svojoj osudi raskoši i bogatstva imperijalnog dvora i traženju raspodjele društvenog bogatstva u korist sirotinje, u toj mjeri navukao gnjev rimsko-romejskih nobila da je njegov izgon iz prijestonog grada imperije bio neminovan. Osudjujući manihejima bliske katare[109]*, u doba kada se pripremalo veliko preseljenje Gota iz Male Azije i sa Ilirikuma na prostore Italije, kada se organizovala velika slovenska vojska da zauzme Siciliju, čiji su kontigenti polako počeli da se zapućuju ka polaznoj luci u Draču, Hrizostom je, po svemu sudeći, izazvao nemire u Makedoniji i Dakiji, najjačim uporištima maniheja i njima bliskih katara i pavlikijana. Žestoke reakcije pokušao je da ublaži zvaničnim traženjem da se dukljanski mitropolit Basus proglasi za sveca. Konstantinopoljski je patrijarh napisao, po svemu sudeći namijenjeno kanonizaciji dukljanskog mitropolita, Žitije svetog Basusa, ali ono nije prihvaćeno - o tome svjedoči žestoko protivljenje rimskog pontifeksa i njegove kancelarije nešto poznije. Rezultat spora bio je: Basus nije oglašen za sveca a Duklja je izgubila mjesto vikarijalnog sjedišta na Ilirikumu*[110]*.*

---

[109] Pogledaj dokumente i predgovor u II tomu VI knjige "Monumenta Montenenegrina" - "Kotor i Risan od 325. do 1200. godine". Izlaganje Jovana Hrizostoma pred carem Teodosijem u Sabornoj crkvi u Konstantinopolju, kojim su osudjuju katari, inače "prozvani" osmim kanonom Nikejskog vaseljenskog sabora, u skladu je sa imperijalnim dekretom protiv maniheja; ova Hrizostomova osuda katara predstavljala je direktan napad na provincije Makedoniju i Dakiju, najveća uporišta ova dva gnostička pokreta, što je bilo u skladu sa naumom patrijaršijske kancelarije koja je željela da na mjesta glavnih administratora u provincijama postavi svoje ljude, provjerene hrišćane i grčke nobile koji će pomoći da se uprava oduzme Gotima i Slovenima i oni se i administrativno podrede Konstantinopolju.

[110] Ovaj spis konstantinopoljskog patrijarha, jednog od najvećih teologa u istoriji hrišćanstva, već dugo je predmet proučavanja, ali i sporenja - o kom je Basusu riječ? Do Konstantinove epohe kanonizovana su i proglašena za svece dva Basusa, jedan sa nepoznatog područja, drugi iz Oksitanije (današnja Provansa), ali je sporno da li se radi o istoj ličnosti i zbog čega se njihova imena ne javljaju u najstarijim sinaksarima kanonske crkve ustanovljenim pod Euzebijevim rukovodstvom tokom prve decenije nakon Nikejskog vaseljenskog sabora? To pitanje postavlja drugo: kako se oba Basusa, sveci starohrišćanskih crkvenih organizacija, javljaju nakon ili pri kraju doba progona imperatora Valerijana, koji su počeli od jeseni 257. godine, u kojima su stradale pristalice poštovalaca preporuka rimskog pontifeksa, a ne i ostali gnostici, da li su progoni hrišćana u tom, ranijim i kasnijim razdobljima, bili usmjereni samo protiv onih koji su pokušavali da propovijedaju dogmat o postojanju Sina Božjeg i Vječne Djevice? Da je riječ upravo o ovome svjedoči činjenica da je drugi antipapa Novatijan, gnostik, u ime katara oglasio svoje prvenstvo u hrišćanstvu od 251. do 258. godine i sa svojim pristalicama bio izuzet (pošteđen) od progona. Prvi antipapa bio je sveti Ipolit od 217. do 235. godine i čitavo doba svoje vlasti proveo je u zatvoru, dok je drugi, Novatijan, "bio tvorac šizme, protivnik pape Kornelijusa. Bio je ekskomuniciran, ali je stvorio niz malih šizmatičkih zajednica koja su trajale do V vijeka". (*"Dictionnaire historique de la Papauté", Paris, 1994, p. 119*). U XXII pismu, Lukijanovoj poslanici "gospodaru" Celerinu, po svoj prilici žrtvi Valerijanovih progona, u epistolarnom kodeksu svetog Kiprijana, navodi se: "Svi vas moji istomišljenici pozdravljaju. Pozdravite sa moje strane istomišljenike koji su sa vama, čija ste imena vi dali, naročito Saturninusa sa njegovim drugovima, a isto tako mog istomišljenika Makarija, Korneliju i Emeritu, Kalpurnija i Mariju, Sabinu, Svecinu i naše sestre Januariju, Dativu, Donatu. Pozdravljamo i njih i njihove porodice, Saturusa, Basianusa (Basusa) i čitav kler..." (*Saint Cyprien: "Correspondance", Paris, 1962, vol. I, p. 61*). Sama od sebe nameću se pitanja da li su imena navedena u poslanici sa Ilirikuma i Italije; da li se ova poslanica odnosi i na ime Basus sa "manihejske ploče iz Salone" što je nesporno, te kakvu su i koliko moć uži-vali žreci hrama Apolona Feba u starom hrišćan-

DUKLJA I PREVALITANA DO 400. GODINE

Proces razvlašćivanja Diokleje počeo je godinu dana nakon Drugog vaseljenskog sabora - 382. godine, na saboru u Rimu, koji saziva rimski pontifeks, a kome od episkopa sa Ilirikuma prisustvuje jedino arhiepiskop Soluna Aholije[111]*. Pokušavajući da prekine veze episkopskih i mitropolitskih sjedišta Ilirikuma sa Antiohijom i arijanskom crkvom u Aleksandriji, vidjevši da malo ko od odgovornih administratora u provincijama prihvata odluke o sprovodjenju Konstantinopoljskih i Nikejskih pravila vjere, Teodosije odlučuje da u junu 383. godine sazove novi sabor u Konstantinopolju i da na njemu, najavljući da je to njegov posljednji pokušaj, okupi sve predstavnike kanonskih i gnostičkih crkava, medju njima i maniheje, kako bi uspostavio vjerski mir u imperiji. Car upućuje svoje predloge: "arijancima koji nijesu bili saglasni da kao pravilo prihvate Sveto Pismo, i djelo Očeva (teologe koji su već kanonizovani) koje je prethodilo sporovima; svim vodjama crkava i sekti zapovijedjeno je da napismeno izlože svoje "vjeruju": pravoslavnim (ortodoksnim) i novatijanima udruženim povodom dogmata o Trojstvu, njihovim vodjama Nektariju i Ageliusu; za makedonce su predlozi upućeni Eleuziju iz Kizika; za arijance Demofilu; za anomeje Eunomiju koji je predstavio svoj ἐκθεσις πιστεως. Pošto je pročitao sve njihove simbole vjere imperator je presudio i pocijepao sve što je nanosilo štetu jedinstvu božanskih ličnosti. Zakon od 25. jula, donijet na nagovor svetog Amfilohija iz Ikonije, zabranio je propagandu i javno obavljanje kulta svim jereticima, arijancima, eunomijancima i makedoncima"*[112]*. Za ovim su aktom slijedili drugi,*

---

skom svijetu? Drugi Basus, svetac-zaštitnik grada Nice u Francuskoj deifikovan je 253. godine: "...Ecclesiamque nascentem verbi Dei praedicatione fouebants unde non solum sustulit Fabianum Summum Pontificem Romae, Babylam Antochiae, Hierosolymis Alexandrum, atque alibi alios illustres Ecclesiarum Patres, sed Nicienses etiam Praesule Basso priuauit. Dum enim Christum, quem in corde habebat, non cessaret ore promere, Perennius Praeses, qui tunc temporis iuri dicundo, Christianisque exagitandis sedem habuisse censendus est Cemenelione (nam Nicaea Iudicum inferiorum sedes erat) audiens Bassum in Deos insurgere, & Christi crucifixi cultum ubique propagare studere..." (*R. D. Petri Jofredi: "Niceaea Civitas sacres monumentis illustrata", Augustae Taurinorum, 1657, p. 65*). Indikativno je da je prvi svetac francuskog grada Nice bio učenik svetog Dalmata, koji je došavši iz Dalmacije, postao, početkom III vijeka, prvi episkop ovog mediteranskog naselja (Nica se na latinskom piše "Nicea", kao istoimeni grad u Maloj Aziji, mjesto održavanja Prvog vaseljenskog sabora, i kao ilirička Nikeja, današnji Požarevac - tek poznije Nica se piše "Nicia"). Nesumnjivo je, kada se sagledaju svi do sada proučeni dokumenti koji se tiču porodice Basus, da je konstantinopoljski patrijarh Jovan Hrizostom imao namjeru da deifikuje dukljanskog mitropolita; odluka je bila više političke nego religijske prirode - jedan bi se od uticajnih Basusa proglasio za sveca što bi unijelo mir u provinciju Makedoniju, a na drugoj strani iz starih sinaksara isključili bi se gnostici Basusi, i time bi se oduzeo oslonac manihejima i ostalim jeretičkim crkvama u sporovima sa zvaničnom crkvom, posredno im se ukazujući da deifikaciju mogu da steknu samo oni koji su zaslužni za imperiju!

[111] "Na saboru su učestvovali Sveti Ambrozije, sveti Jerolim (Hijeronim), sveti Epifanije, Aholije iz Soluna, Paulin iz Antiohije i tri predstavnika Konstantinopoljskog sabora. O ovom saboru svjedočenja su izuzetno oskudna. Na traženje pape Damasija sveti Jerolim (Hijeronim, inače iz Stridona u Dalmaciji-primj.) pripremio je jedno pravilo vjere za apolinarijance koji su željeli da se vrate u Crkvu. (...) Sabor se usprotivio zajednici sa Flavijanom i dvojicom episkopa koje je on imenovao, Diodorom iz Tarsa i Akacijem iz Beroe. (...) Dakle nastavila se šizma iz Antiohije, i biće prekinuta 392. godine kada Evagrije, Paulinov nasljednik, umre a ne odredi svog nasljednika..." (*X. Le Bachelet: "Arianisme, décadence et chute dans l'Empire Romain", Paris, 1909, vol. VI, p. 1846*). Šizma u starom patrijarhatu Antiohiji počela je na Konstantinopoljskom vaseljenskom saboru, a sve zbog arijanizma - Konstantinopoljski sabor je smijenio arijanskog patrijarha Doroteja, a postavio navodnog pristalicu kanonskih odluka Flavijana, što je izazvalo rascjep u ovom patrijaršijskom sjedištu. Arijanski patrijarh, podržan od episkopa sa Ilirikuma, naročito uz zdušnu podršku Makedonije i Dakije, odbio je da se povuče, a kada je to učinio niko od gnostika, podrazumijevajući i arijance, nije prihvatio novog. Tačnije, Flavijan koji je na tronu antiohijskog patrijarha bio 23 godine, služio je saveznicima, prema tome i Duklji, da uspostavi protokolarne veze sa Rimom i udovolji zahtjevima koji su stizali iz Konstantinopolja. Dukljanski je mitropolit, najvjerovatnije, bio posrednik u svim mučnim pregovorima Rima i Antiohije.

[112] *Ibid. p. 1847*. "Arijanci su pokušavali, ali uzaludno, da stanu ponovo na čelo; tako je, tokom 388. godine, za vrijeme Teodosijevog pohoda protiv tiranina Maksima, na lažnu vijest o porazu imperijalnih trupa u Konstantinopolju izbila pobuna tokom koje je zapaljen dom patrijarha Nektarija. Godine 391. jedan zakon zabranio je svako okupljanje jeretika..."

od kojih su neki bili nanovno ozvaničenje edikata Teodosijevih prethodnika. Pod pritiskom imperijalnih trupa koje su, paradoksalno, uglavnom činili arijanci i maniheji, velike gnostičke crkve počele su od 386. godine da se dijele - unutrašnje podjele i početak sporova označavaju kraj njihove moći. Kada episkop Trakije, Marin, 386. godine, dobije mjesto episkopa Konstantinopolja, počinje epoha žučnih sporova izmedju arijanaca - Marin se sukobljava sa Dorotejom iz Antiohije po pitanjima "saznanja" Božanskog i ubrzo se stvara crkva njegovih pristalica poznatih pod nazivom psaturijanci[113]. Sporovi će se produžiti tokom narednih vjekova, a kao rezultat stvaraće se nove gnostičke crkve i organizacije, neke koje će trajati koliko život njihovih osnivača; preko razbijenog gnosticizma i podijeljenih crkava "apostolskog perioda", razvlašćenih iliričkih (arhi)episkopskih sjedišta, medju njima i Diokleje, počeće polagani i sigurni uspon kanonskog hrišćanstva i rast sve većeg uticaja rimskog pontifeksa. Pošto su se imperatori obrušavali na arijance i, naročito, na velike, uticajne i buntovne provincije na Ilirikumu, kakve su bile Makedonija i Dakija, dozvoljavajući najamnicima Gotima da javno ispovijedaju arijanizam unutar svojih enklava, Istok je Rimu i njegovom pontifeksu pružio priliku da počne vjerski da se osamostaljuje - još nije rastumačeno da li je to radjeno promišljeno ili je postepena obnova rimske pontifikalne moći splet istorijskih okolnosti i nebrige Konstantinopolja da u svojim rukama zadrži takozvanu "ideološku" vlast[114].

Arijanizam je svoje jedino i pravo uporište imao medju Gotima; kada 404. godine Goti zauzmu i opustoše Epidaurus, Diokleju proglašavajući za svoju privremenu prijestonicu pred prelazak na prostore Italikuma i Evrope, podržani od starosjedelaca maniheja Slovena[115], provincija Makedonija prestaje da bude jedan od najvažnijih imperijalnih centara[116] - tada se, najvjerovatnije, radi preseljenja Gota na Italikum, posljednji put koristi njeno zvanje "sjedište vikara". Kada se tokom nekoliko narednih decenija počne da privodi kraju preseljenje Gota, Diokleja definitivno gubi prestižno zvanje i proglašava se novi vika-

---

[113] Naziv je bio ironičan - "dobili su ga po svom glavnom vodji Teoktistu poslastičaru, ψαθυροπώλης; odavde je za vlasti Teodosija II potekla jedna od šizmi koja je trajala tridesetak godina. Marinisti su se podijelili. Godine 419. zahvaljući brizi konzula Plintasa, pripadnika psaturijanaca, oni su u Konstantinopolju bili u nekoj vrsti javnog saveza sa arijancima..." (*ibid. 1848*).

[114] "Kada, nakon nasilne smrti imperatora Gracijana 383. godine, carica Justina, supruga Gracijanovog prethodnika na imperijalnom tronu Valentinijana, preuzme upravu nad carstvom Zapada, u ime svog trinaestogodišnjeg sina Valentinijana II, carica odlučuje da uzvrati udarac oslanjajući se na stare Auksencijeve pristalice i na svoju gardu, arijance Vizigote. U dva navrata, pred Veliki post 385. i 386. godine, episkop Milana je pozvan da arijancima prepusti baziliku na Gradskim vratima i novu gradsku baziliku - ali, ovi su zahtjevi doživjeli neuspjeh zahvaljujući nepokolebljivom stavu sveca i javnim protestima ortodoksnih (pravoslavnih) u njegovu korist..." (*ibid. p. 1847*). Ipak, Valentinijan II donio je 23. januara 386. godine edikt u korist arijanaca koji je pristalice kanona primorao da se zatvore u svoje zajednice - sa narednim decenijama i dolaskom Gota pontifikalna kancelarija mora polako da mijenja svoje stavove i da arijanizam korak po korak uključuje u poseban dogmat koji će graditi zapadno hrišćanstvo.

[115] Ovaj podatak navodi španski hroničar Isidor iz Sevilje: "U doba 443. (405. godine) desete godine Honorijeve i Arkadijeve vladavine, Radagaisus (*Radagaisus*) kralj Gota, od Skita bješe podržan, ovaj čovjek poštovaše kult i idolatriju, i ostalo divljaštvo, i ostale vradžbine primjenjivaše sa varvarskom okrutnošću, i napade on stravično pustošeći područje Italije. (...) Njegovu vojsku pošto ju je presrio romejski vodja Stilihon u planinskim predjelima Toskane, razbi u velikoj bici. Na kraju ovaj kralj bi ubijen i odsječena mu bi glava". (*Isidore of Seville's: "History of the kings of the Goths, Vandals, and Suevi", Leiden, 1966, p. 8*). Stilihon je proslavljeni gotski vojskovodja Teodosijeve, a potom Arkadijeve vojske, čije su gotske trupe boravile na prostorima Male Azije, Mesopotamije, sjeverne Afrike i mediteranskih ostrva. To znači da je Stilihon 404. godine svoj štab smje-stio u Diokleju i da je, pri tom, vjerovatno zbog otpora lokalnog stanovništva, naredio da se razruši i spali Epidaurus.

[116] Ovaj se podatak nalazi u jednom neobjavljenom manuskriptu koji ja naslovljen "Istorija dubrovačkih arhiepiskopa" (*Historia archiepiscoporum Ragusinorum*) koji se nalazi u biblioteci Svetog Marka Firentinskog: "cujus quidem verba a nobis Latine facta hic proferre libet: *Devastato a Gothis atque fere a fundamentis everso circa annum nostrae salutis 404, Epidauro nobilissima Dalmatiae urbe...*" ("*Anselmi Bandurii notae per Constantini Porphyrogeniti De administrando Imperio liber", Patrologia Graeca, vol. 113, p. 303*).

rijat u Solunu[117]. Arijanizam Gota, ali i maniheizam Makedonije (Prevalitane) i Dakije, nakon vladavine careva Arkadija i Honorija, biće podrška utemeljenju novog velikog pokreta protivnika Nikejskih i Konstantinopoljskih pravila vjere, koji će predvoditi konstantinopoljski patrijarh Nestorije. To je epoha u kojoj već postoji papski vikar u Solunu i od tog časa počinje tijesna saradnja izmedju Rima i konstantinopoljskih imperatora, koji žele da po svaku cijenu potvrde kanon utvrdjen u Nikeji i Konstantinopolju, imajući na umu ideju o obnovi prostora antičkog Rima pod njihovim znamenjima a sa hrišćanstvom, koje će na prostorima Zapada rimski pontifeks sprovoditi kao zakon. Rim dobija mogućnost da, kontrolišući Gote i germanske arijanske narode, preko svojih administratora uspostavi "nadnacionalnu vlast sluge Božjeg". Sa slomom moći provincija Makedonije i Dakije, sa oduzimanjem prerogativa "imperijalnih sjedišta" velikim gradovima na Iirikumu, počinje da raste ugled rimskog pontifeksa i njegove kurije. Zahvaljujući njegovom uticaju, potpomognut od Gota angažovanih po nalogu imperijalne administracije, koji su pridobili za saveznike vjerske istomišljenike-arijance na Istoku, konstantinopoljski patrijarh Nestorije biće smijenjen i prognan na Trećem vaseljenskom saboru u Efezu, 431. godine, po naredjenju imperatora Teodosija II. Na tom saboru njegovu će osudu podržati, sa njom se saglasiti i potpisati je, dukljanski mitropolit Senecije. On se potpisuje kao mitropolit Prevalitane; da bi se udovoljilo potrebama kurije sjedište dukljanskog arhiepiskopata nakratko je preneseno u Skadar, od tog časa arhiepiskopiju-podložnicu Duklje, odgovornu Rimu a ne starom patrijarhalnom sjedištu u Antiohiji. Na taj način Duklji je i formalno ukinuto pravo da bude "vikarijalno sjedište"; ona u Prevalitani, izdvojenoj iz provincije Makedonije, i dalje štiti maniheje i velike gnostičke crkve poput pavlikijana i katara, ali sada jedino sa prestižnom titulom "metropolia prima", koja joj daje pravo da saziva regionalne sabore na Ilirikumu. Kako se tokom Senecijeve vlasti iz provincija Makedonije i Dakije izdvaja nova provincija Dardanija, a formiraju se i dvije Mezije, vlast dukljanskog mitropolita se tokom naredne tri decenije svodi na administriranje relativno malim područjem - kanonska crkva u Skadru biva suprotstavljena arijansko-manihejskoj u Duklji, i drugoj arhiepiskopskoj manihejskoj u Ohridu. U novom rasporedu snaga medju gnostičkim i crkvama "apostolskog perioda", Dukljanski arhiepiskopat, kao "metropolia prima", stiče atribute "sancta Ecclesia Diocletiana" koje će nositi sve do uništenja 980. godine. "Svetost Dukljanske crkve" u dobu nakon Četvrtog vaseljenskog sabora pretvoriće ovo mitropolitsko sjedište u jedno od najvećih uporišta svih velikih gnostičkih-jeretičkih pokreta koji će se javljati od V do X vijeka.

Vojislav D. Nikčević

[117] "Arijanska jeres koju su prihvatili Goti, opstala je i nakon Teodosija, koji joj je zadao posljednji udarac u Romejskom carstvu; preko Gota ona se raširila medju germanskim narodima, sa kojima su dolazili u kontakt, Gepidima i Rugima, Suevima i Vandalima, Herulima, Burgundima i Langobardima; ona je kod svih postala nacionalna religija i oni su je pronosili u svojim rušilačkim pohodima diljem Evrope..." (*X. Le Bachelet, op. cit. p. 1851*).

Od priredjivača

Novi tomovi edicije "Monumenta Montenegrina" plod su rada u Italiji, Madjarskoj i Francuskoj. Za tomove X, VI-2, I-2 i koji će uslijediti veliku i svesrdnu pomoć pružili su mi Francuska škola u Rimu i njeni direktori A. Vošez, F. Bugar, kao i gospodja K. Barila koja je sa bibliotekarima sve učinila da mi se izadje u susret. Izuzetnu zahvalnost dugujem osoblju Nacionalne biblioteke Madjarske, najviše gospodji V. Šeli i gospodinu A. Vekiju, na gostoprimstvu, srdačnosti i spremnosti da mi pomognu. Dragocjenu pomoć pružili su mi profesori i istraživači Centra za istraživanje srednjevjekovne civilizacije u Poatjeu i Univerzitetska biblioteka u ovom gradu, gdje sam završio ovaj ciklus istraživačkog rada. Posebnu zahvalnost dugujem profesoru F. Blodou, njegovi drugarstvo i podrška bili su od nemjerljive pomoći.

Zagvalnost dugujem i osoblju Univerzitetske biblioteke u Beogradu kao i bibliotekarima Narodne biblioteke Srbije.

Priredjivač

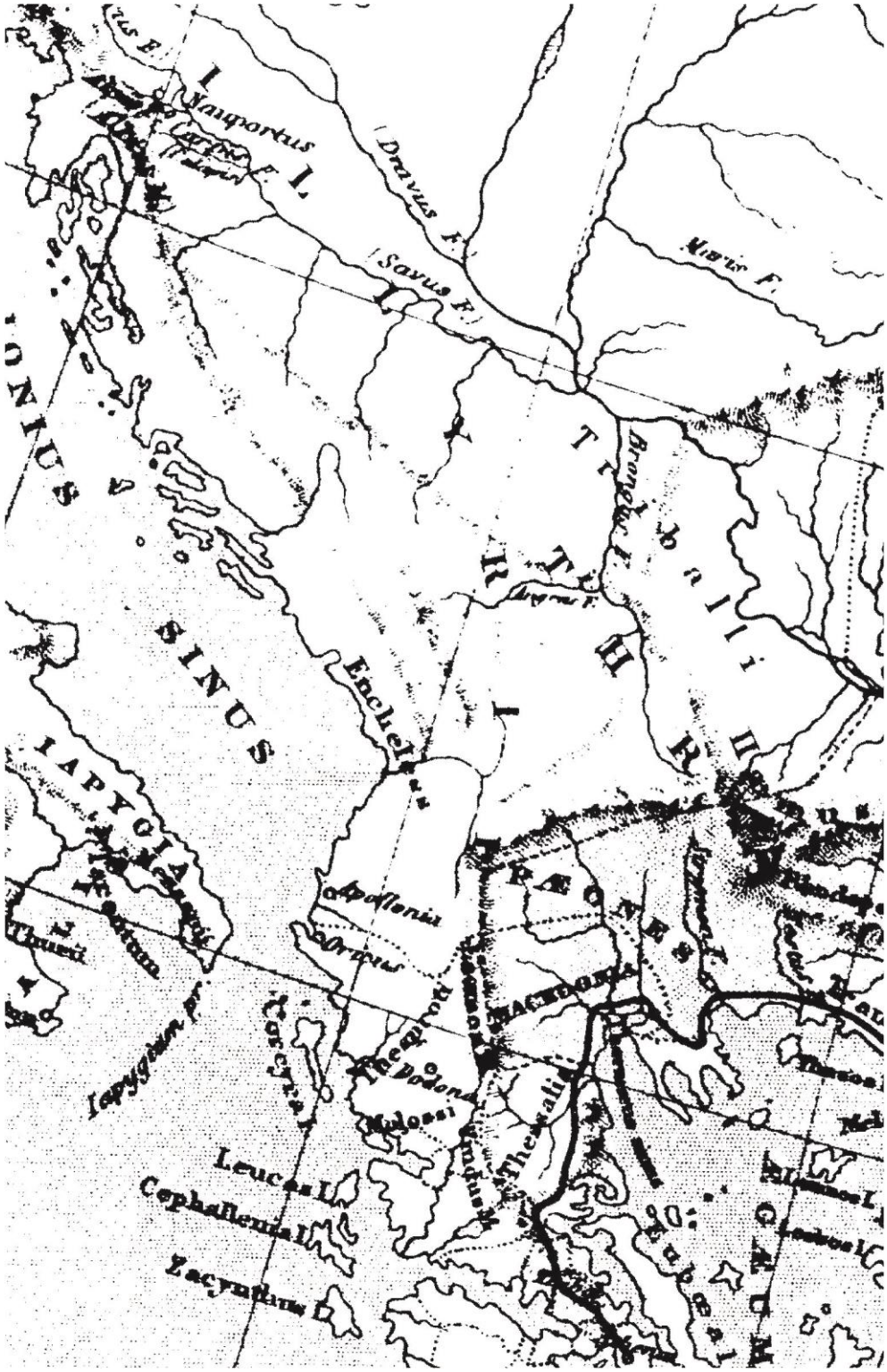
Nauportus
Dravus F.
Savus F.
Maris F.
SINUS
IAPYGIA
Apollonia
Oricus
Dodona
Molossi
Thessalia
Leucas I.
Cephallenia I.
Zacynthus I.

Duklja i Prevalitana do 400. godine

Kraj stare i početak nove ere:
Skitski narod S(k)lavi zaposjeo je i nastanio Makedoniju, Epir i Ahaju[1]

Oblast koju sada drže Grci nekada su nastanjivali varvari; tj. Pelop je doveo narod iz Frigije u ovaj kraj, koji je sada po njemu samom nazvan Peloponez, a Danaj iz Egipta; osim njih Driopi, Kaukonci, Pelazgi, Lelegi i neki drugi su između sebe podijelili oblasti Grčke. Atiku drže Tračani sa Eumolpom, u Fokidi Daulidu Terej, a Kadmeju Feničani koji su sa Kadmom došli, a Beotiju Aonci, Temici i Hijanti. A da su varvari vidi se i po njihovim imenima, kao što su Kekrops, Kodro, Aiklo, Koto, Drimas, Krinak. A sada zaista Skiti Slavi drže cijeli Epir, gotovo cijelu Grčku, Peloponez i Makedoniju. Joniju su držali Kari i Lelegi. (Strabon: "Geografija")

[1] *Carolus Müllerus:* "*Geographi Graeci minores*", *Parisiis, 1861, p. 574*.

47. Regio, quam nunc Græci habent, a barbaris prius habitabatur; scilicet Pelops e Phrygia populum in eam partem duxit, quæ ab ipso Peloponnesus nunc dicta est, Danaus vero ex Egypto; præterhos Dryopes, Caucones, Pelasgi, Leleges et nonnulli alii regiones Græciæ inter se partiti sunt; Atticam Thraces cum Eumolpo, in Phocide Daulidem Tereus, Cadmeam autem Phœnices; qui cum Cadmo venerunt, tenuere; Bœotiam Aones et Temmices et Hyantes. Quin et nomina quædam barbariem præ se ferunt, ut Cecrops, Codrus, Æclus, Cothus Drymas, Crinacus. Et nunc sane totam Epirum et Græciam fere et Peloponnesum et Macedoniam Scythæ Slavi tenent. Ioniam Cares et Leleges tenebant.

Oko 190. godine:
Papa Viktor prijeti crkvama Istoka i Ilirikuma da će ih isključiti iz hrišćanske zajednice jer proslavljaju Uskrs na paganski ili jevrejski način[2]

Oko god. 190. *Po naređenju Svetog Viktora, poglavara rimske crkve, sazivaju se sabori u cijeloj crkvi, na kojima se raspravlja o danu proslave Uskrsa. Isti, u svojim pismima, prijeti crkvama cijele Azije kao i susjednih provincija da će ih isključiti iz društva hrišćanske zajednice.*

Iz Euzebijeve Istorije crkve (22-25)

Dakle, za vrijeme vladavine istoga Komoda, Viktor je naslijedio Eleutera nakon njegovog trinaestogodišnjeg obavljanja svešteničke službe u gradu Rimu. A u Aleksandriji je Julijana nakon deset godina naslijedio Demetrije. U Antiohiji je Serapion kao osmi od apostola postavljen za episkopa, o čemu je prethodno bilo riječi. Tada su u Cezareji Palestinskoj Teofil i Narcis upravljali crkvama u Jerusalimu, a u Korintu su Bakhil i u Efesu Polikrat smatrani plemstvom među episkopima. No mnogi se na drugim mjestima istovremeno navode kao istaknuti sveštenici. Mi pak pominjemo one u čiju vjeru i znanje smo se uvjerili iz njihovih sopstvenih djela.

U to vrijeme je u crkvama koje su predsjedavale u provinciji Aziji nastala velika rasprava, koja se izrodila iz njihovog starog shvatanja da četrnaestog dana mjeseca nisana, prvog proljećnog punog mjeseca, treba slaviti Uskrs, tj. onda kada Jevreji žrtvuju jagnje, tvrdeći da bilo kog dana u sedmici u koji pada četrnaesti dan mjeseca nisana treba postiti, iako takav običaj u nijednim drugim crkvama nikada nije postojao. Zbog toga se sazivaju episkopski skupovi i sabori u svim provincijama i pismima koja međusobno razmjenjuju u svim mjestima, svi potvrđuju jednu istu crkvenu dogmu, tj. da se ne dopusti drugim danima osim nedjeljom, na dan kada je Gospod ustao iz mrtvih, da se proslavlja nedjeljna tajna Uskrsa i samo se tog dana treba držati uskršnjeg posta. Naposljetku, postoji sve do danas dekret sabora održanog u Cezareji Palestinskoj, na kojem su bili prvaci Teofil episkop Cezareje i Narcis jerusalimski sveštenik. Postoji i sličan dekret sabora u Rimu, kome je predsjedavao episkop Viktor i Palmeas iz provincije Pontijske[3]. Postoji čak svešteni skup Gala na kome se kaže da su Irinej poglavar Ahaje i Bakhil episkop Korintske crkve, iako iz različitih mjesta, iznijeli jedno isto mišljenje o ovom pitanju.

No episkopi Azije su tvrdili da se treba držati običaja koji su prenijeli stari. Između ostalih Polikrat, koji je izgleda među njima držao primat, obraća se Viktoru, episkopu Rim-ske crkve, da mu je običaj starog predanja prenijet ovim riječima:

"Mi dakle poštujemo neokaljano dan Uskrsa, ne dodajući i ne oduzimajući ništa. I zaista su u Aziji utrnula velika svjetila, uzvišeni i izabrani ljudi, koje će Gospod podstaći svojim dolaskom kad u slavi bude sišao sa nebesa i potražio sve svoje svete; među njima je Filip jevanđelista, koji se prestavio u Hijerapolisu, ali i dvije kćerke njegove, koje ostaraše kao djevice, i njegova kćerka koja je, svetim duhom obuzeta počinula u Efesu, kao i Jovan, koji je legao na grudi Gospoda, a bio je vrhovni sveštenik i nosio papsku medalju, mučenik i doktor Crkve, koji je i sam počinuo u Efesu.

[2] *Acta Romanorum Pontificum, vol. 1, col.20-21.*
[3] Dijecezi Ponta Euksinskog pripadala je Pontska Skitija (Sarmatija) sa dijelovima istočne Makedonije (prim. prir.).

S. VICTOR (189 - c. 199)

3

ANNO c. 190. *S. Victoris Romanae Ecclesiae praesulis iussu in universa Ecclesia synodi congregantur, in quibus de die celebrationis paschatis perquiritur. Idem totius Asiae ac vicinarum provinciarum Ecclesias a christianae communionis societate, missis litteris, abscindere minatur.* (1)

Euseb., HE V, 22-25, ed. Schwartz-Mommsen (GSEG tom. 11), p. 486 ss (cum Rufini versione latina). — ALIAE EDD.: *MG* 20, 490. — Constant, 95 ss. — *JK* 72-73.

Ex Euseb. Hist. Eccl. V 22-25.

Rom. Ecclesiae potestas synodos congregandi et ab ecclesiastici corporis unitate segregandi

Δεκάτῳ γε τῆς Κομόδου βασιλείας ἔτει δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσιν τὴν ἐπισκοπὴν λελειτουργηκότα Ἐλεύθερον διαδέχεται Βίκτωρ· ἐν ᾧ καὶ Ἰουλιανοῦ δέκατον ἔτος ἀποπλήσαντος, τῶν κατ᾽ Ἀλεξάνδρειαν παροικιῶν τὴν λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Δημήτριος· καθ᾽ οὓς καὶ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ὄγδοος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ πρόσθεν ἤδη δεδηλωμένος ἔτι τότε Σεραπίων ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο. Καισαρείας δὲ τῆς Παλαιστίνων ἡγεῖτο Θεόφιλος, καὶ Νάρκισσος δὲ ὁμοίως, οὗ καὶ πρόσθεν ὁ λόγος μνήμην ἐποιήσατο, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἔτι τότε τὴν λειτουργίαν εἶχεν. Κορίνθου δὲ τῆς καθ᾽ Ἑλλάδα κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπίσκοπος ἦν Βάκχυλλος καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροικίας Πολυκράτης. Καὶ ἄλλοι δ᾽ ὡς γε εἰκός,) ἐπὶ τούτοις μυρίοι κατὰ τούσδε διέπρεπον· ὧν γε μὴν ἔγγραφος ἡ τῆς πίστεως εἰς ἡμᾶς κατῆλθεν ὀρθοδοξία, τούτους εἰκότως ὀνομαστὶ κατελέξαμεν.

Igitur sub eiusdem Commodi principatu, Eleuthero in urbe Roma tredecim annos sacerdotio functo, Victor succedit. Sed et Iuliano apud Alexandriam post decem annos defuncto Demetrius substituitur. Apud Antiochiam quoque octavus ab apostolis episcopus constituitur Serapion, de quo in superioribus memoravimus. Tunc apud Caesaream Palaestinae Theophilus et Narcissus in Hierosolymis ecclesias procurabant, apud Corinthum vero Bacchyllus et apud Efesum Polycrates nobiles in episcopis habebantur. Sed et multi in aliis locis referuntur per idem tempus egregii sacerdotes. Nos tamen eorum facimus mentionem, quorum fidem et scientiam ex proprii operis indiciis possumus habere compertam.

Ζητήσεως δῆτα κατὰ τούσδε οὐ

Quibus ea tempestate ecclesiis prae-

3 (1) Plura ex Eusebii narratione excerpsimus, ut melius historicus quem dicunt appareat integrae quaestionis ambitus.

Kao i Polikarp iz Smirne, episkop i mučenik. Također i Trazej episkop Eumenije, koji je u Smirni proveo mučeništvo. A šta bih još mogao reći o Sagaru, svešteniku i mučeniku koji je u Laodikeji počinuo u miru, ili o Papiru i Makariju iz Melitona, koji je postao evnuh zbog kraljevstva Božjeg, koga je obuzeo Sv. Duh. On počiva u gradu Sardu[4], očekujući dolazak Gospoda sa nebesa da podigne mrtve. Svi su oni, dakle, slavili Uskrs četrnaestog dana mjeseca nisana, u skladu sa Jevanđeljem, ne čineći ništa mimo toga, već čuvajući u svemu kanone vjere. Ali i ja, Polikrat, najbeznačajniji među vama, slavim Uskrs prema predanju mojih roditelja, naravno onih, koje od početka slijedih. Jer sedmorica mojih predaka po redu bijahu episkopi, ja sam osmi; oni su svi slavili taj dan tako da se on poklopi sa onim kada jevrejski narod odnosi ječam. Otuda, najdraža braćo, u 65-oj godini života u imenu Gospodnjem, potpuno poznajući mnoge episkope na svijetu i upravljajući se prema svetim spisima, nijesam se uplašio od onoga što se pokazuje strašnim, jer i moji stari su rekli: "više se treba plašiti Boga nego ljudi" (Filibljanima poslanica 1, 28).

I malo dalje dodao je ovo o episkopima koji sa njim bijahu prisutni:

"Mogao sam još pomenuti prisutne episkope, koje ste sami tražili da sazovem, kao što sam i učinio. Ako bih napisao njihova imena, bilo bi ih mnoštvo, koji svi znajući moju malenkost potvrđuju jednodušno ono što pišemo, sigurni da nijesmo zaludno ostarili, već da smo uvijek bili posvećeni Hristovom nauku."

No, na ovo Viktor, episkop Rimske crkve istrajavajući uporno da se izopšte crkve diljem Azije kao i susjednih provincija, kao da naginju jeresi, šalje pismo da se svi zajedno, bez razlike razdruže od crkvenog zakona. Ali ovo se nije svidjelo svim episkopima, štaviše pišući mu suprotno naređivali su da se više bavi pomirenjem i da teži slozi i jednodušju. Naposljetku postoji i njihovo pismo u kojem oštro kude Viktora kao savjetodavca na štetu Crkve. Jer i Irinej, koji sa ostalim episkopima Galije koje je predvodio pišući potvrđuje da se tajna proslavlja u nedelju na dan Gospodnjeg vaskrsenja, ipak krivi Viktora, da nije pravilno učinio što je od jedinstvenog tijela odvojio takve i tolike Božje crkve, koje čuvaju običaj koji im je prenijet od davnina, i opominje na mnoge druge stvari ovim riječima:

"Ne samo da se o Uskrsu vodi rasprava, već i o načinu vršenja posta. Neki naime smatraju da samo jedan dan treba postiti, drugi kažu dva, treći više dana, a poneki čak četrdeset dana, računajući i dnevne i noćne časove kao jedan dan. Ove različitosti u pošto-vanju nijesu započele sada prvi put i u naše vrijeme, već mnogo prije nas od onih, kao što mislim, koji ne poštuju ono što je od početka predato, držeći se drugog običaja, pa iz nema-ra ili iz neukosti ono što je zavještano propada. A ipak oni isti ništa manje, čak iako se ra-zilaze od nas u slavljenju, između samih sebe i sa nama uvijek su bili i jesu miroljubivi, tako da ni neslaganje po pitanju posta nije razorilo sklad vjere."

Poslije ovoga umetnuo je i jednu priču, koju zbog svoje prikladnosti ni mi ne treba da izostavimo.

"Napokon i oni svi prije presvitera Sotira, koji su obavljali episkopsku službu u crkvi kojoj si ti sada na čelu, pri tom mislim na Aniceta, Pija, Higina, Telesfora i Ksista, niti su je oni sami tako obavljali niti oni koji sa njima bijahu, a ipak iako oni tako nijesu slavili, uvijek su bili u miru sa ovim

[4] Lokalitet ovog grada je još sporan. Neki od istraživača smatraju da je riječ o Sardici, neki da se radi o jednom malo-azijskom hrišćanskom naselju, ali svi dokumenti upućuju na helenističko-sarmatski grad Sard u tada provinciji Epir, koji je poznije pripadao Dukljanskom i Barskom arhiepiskopatu, a koji nestaje sa padom Kraljevstva Slovena i države Nemanjića. Zbog ovih i drugih nedoumica još je neistražen niz dokumenata koji ovaj grad spominju kao izuzetno značajno središte u epohi rane Vizantije (vidi tom *Acta dubia*). Sard je inače, u antičko doba, bio prijestonica ili centralno svetilište istoimenog protobalkanskog naroda koji je imao, zajedno sa Helenima, svoje kolonije u Maloj Aziji (prim. prir.).

σμικρᾶς ἀνακινηθείσης, ὅτι δὴ τῆς Ἀσίας ἁπάσης αἱ παροικίαι ὡς ἐκ παραδόσεως ἀρχαιοτέρας σελήνης τὴν τεσσαρεσκαιδεκάτην ᾠοντο δεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου πάσχα ἑορτῆς παραφυλάττειν, ἐν ᾗ θύειν τὸ πρόβατον Ἰουδαίοις προηγόρευτο, ὡς δέον ἐκ παντὸς κατὰ ταύτην, ὁποίᾳ δ' ἂν ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος περιτυγχάνοι, τὰς τῶν ἀσιτιῶν ἐπιλύσεις ποιεῖσθαι, οὐκ ἔθους ὄντος τοῦτον ἐπιτελεῖν τὸν τρόπον ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν ἅπασαν οἰκουμένην ἐκκλησίαις, ἐξ ἀποστολικῆς παραδόσεως τὸ καὶ εἰς δεῦρο κρατησαν ἔθος φυλαττούσαις, ὡς μὴ ὃ ἑτέρᾳ προσήκειν παρὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέρᾳ τὰς νηστείας ἐπιλύεσθαι, σύνοδοι δὴ καὶ συγκροτήσεις ἐπισκόπων ἐπὶ ταὐτὸν ἐγίνοντο, (2) πάντες τε μιᾷ γνώμῃ δι ἐπιστολῶν ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταχόσε διετυποῦντο ὡς ἂν μηδ' ἐν ἄλλῃ ποτὲ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ Κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα τὰς ἐπιλύσεις. Φέρεται δ' εἰς ἔτι νῦν τῶν κατὰ Παλαιστίνην τηνικάδε συγκεκροτημένων γραφή, ὧν προυτέτακτο Θεόφιλος τῆς ἐν Καισαρείᾳ παροικίας ἐπίσκοπος καὶ Νάρκισσος τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμης δ' ὁμοίως ἄλλη περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἐπίσκοπον Βίκτορα δηλοῦσα, τῶν τε κατὰ Πόντον ἐπισκόπων, ὧν Πάλμας ὡς ἀρχαιότατος προυτέτακτο, καὶ τῶν κατὰ Γαλλίαν δὲ παροικιῶν, ἃς Εἰρηναῖος ἐπεσκόπει, ἔτι τε τῶν κατὰ τὴν Ὀσροηνὴν καὶ τὰς ἐκεῖσε πόλεις, καὶ ἰδίως Βακχύλ-

sidentibus in provinciis Asiae quaestio non minima exoritur velut ex antiqua eorum observatione descendens, quod quarta decima luna putarent omni genere pascha observandum, quando scilicet Iudaeis agnus praecipitur immolari, veluti necessario confirmantes quocumque die septimanae quarta decima luna venisset, solvi debere ieiunium, cum talis consuetudo in nullis prorsus aliis umquam observata fuisset ecclesiis. Ob quam causam conventus episcoporum et concilia per singulas quasque provincias convocantur, (2) *prorogatisque ad se invicem epistulis de singulis quisque locis unum omnes ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando nisi in die dominica, in qua Dominus surrexit a mortuis, dominicum paschae celebrare mysterium et in hac sola solvendum esse paschale ieiunium. Extat denique usque in hodiernum concilii apud Caesaream Palaestinae habiti decretum, in quo primus est Theophilus ipsius Cesareae episcopus et Narcissus Hierosolymorum sacerdos. Habetur et urbis Romae concilii simile aliud decretum, cui praefuisse Victor episcopus indicatur, et Ponti provinciae Palmeas. Gallorum quoque sacerdotalis conventus extat Irenaeum praesulem scribens, Achaiae vero Bacchyllum Corinthiorum ecclesiae episcopum, qui omnes diversis e locis unam eandemque iudicii sui sententiam protulere.*

(2) Ex infra 23, 26 ss. Polycratis recensita epistula patet, congregationem synodorum iussu Romani Pontificis evenisse.

crkvama koje se drže ovakvog običaja proslave, iako je on sasvim bio u suprotnosti sa načinom kako ga slave drugi. Ipak nikada zbog toga niko nije bio odbačen od Crkve, niti su odbijani oni koji dolaze iz tih oblasti, štaviše svi presviteri, koji su bili prije tebe, su uvijek, shodno običaju, prenosili crkvenu euharistiju svim presviterima, koji su na drugačiji način slavili. A blaženi Polikarp, kada je došao u Rim kod Aniceta, odmah se sa njim složio u miru, iako su se nedovoljno poznavali i tako su tretirali ovo pitanje da nijedan od njih nije tvrdoglavom prepirkom branio svoje mišljenje. Naime, niti je Anicet mogao ubijediti Polikarpa da ne slavi ono za što je znao da je Jovan, učenik našeg Gospoda ili ostali apostoli, sa kojima je uvijek bio, slavio, niti je opet Polikarp ubijedio Aniceta da napusti ono za šta govoraše da čuva po običaju predaka. I premda se to pitanje bijaše ispriječilo među njima, razgovarali su međusobno tako da je Anicet Polikarpu čak ustupio da, naravno pro-mišljeno, obavlja episkopsku službu i tako su se rastali uz obostranu potpunu vjeru u nepo-mućeni mir i čvrstu ljubav, da sve crkve, bilo da slave ili ne na taj način Pashu, međusobno ipak čuvaju slogu."

Ovo Irinej u svoje ime, tj. preporučujući mir Božijim crkvama piše ne samo Viktoru već i drugim upraviteljima crkvenim i na taj način oglašava poslanicama da nikako ne treba da se u crkvama stvaraju nesuglasice po ovom pitanju.

U Palestini okupljeni sveštenici Božiji, Narcis iz Jerusalima i Teofil, koji su prethodno po-menuti, kao i Kasije iz Tira i Klarus iz Ptolemaide i ostali mnogobrojni okupljeni, pošto su raspravljali o ovom pitanju, što im po apostolskoj tradiciji pripada, donijeli su dekret, koji je ustanovljen na njihovom koncilu, kojim obznanjuju sljedeće:

"Primjerci naše poslanice neka se proslijede preko svih crkava da ne bismo u duhovnoj stvari bili spriječeni, koje se u razne zablude uranjaju. Stoga vam naznačavamo, jer i u istoj Aleksandriji u kojoj se kod nas Uskrs svečano proslavlja, jer i nama od istih pismo je dostavljeno i oni sami primaju naša pismena da jednako i složno proslavljamo praznik."

λου τῆς Κορινθίων ἐκκλησίας ἐπισκόπου, καὶ πλείστων ὅσων ἄλλων, οἳ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν τε καὶ κρίσιν ἐξενηνεγμένοι, τὴν αὐτὴν τέθεινται ψῆφον. Καὶ τούτων μὲν ἦν ὅρος εἷς, ὁ δεδηλωμένος.

Ephesinus coram Romano Pontifice suae ecclesiae traditionem iustificat.

Τῶν δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἐπισκόπων τὸ πάλαι πρότερον αὐτοῖς παραδοθὲν διαφυλάττειν ἔθος χρῆναι διισχυριζομένων ἡγεῖτο Πολυκράτης· ὃς καὶ αὐτὸς ἐν ᾗ πρὸς Βίκτορα καὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκκλησίαν διετυπώσατο γραφῇ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλθοῦσαν παράδοσιν ἐκτίθεται διὰ τούτων·

« Ἡμεῖς οὖν ἀραδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μήτε προστιθέντες μήτε ἀφαιροῦμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν καὶ ἀναζητήσει πάντας τοὺς ἁγίους· Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἱεραπόλει καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἁγίῳ πνεύματι πολιτευσαμένη ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται· ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσών, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκὼς καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος· οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται, ἔτι δὲ καὶ Πολύκαρπος ἐν Σμύρνῃ, καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς· καὶ Θρασέας καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς ἀπὸ Ἐυμενείας, ὃς ἐν Σμύρνῃ κεκοίμηται. Τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται, ἔτι δὲ καὶ Παπίριον τὸν μακάριον καὶ Μελίτωνα τὸν εὐνοῦχον, τὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσιν περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκο-

Sed episcopi regionis Asianae servandam magis a veteribus sibi traditam consuetudinem confirmabant. In quibus Polycrates, qui in eis primatum agere videbatur, ad Victorem episcopum Romanae Ecclesiae scribens, morem traditionis antiquae ad se usque delatum per haec verba designat:

« Nos ergo », inquit, « intemeratum paschae colimus diem, neque addentes neque auferentes aliquid. Etenim magna quaedam luminaria apud Asiam dormierunt, summi et electi viri, quos Dominus suscitabit in adventu suo, cum veniet de caelis in gloria et requiret omnes sanctos suos; in quibus est Philippus evangelista, qui dormivit apud Hierapolim, sed et duae filiae eius, quae virgines senuerunt, et alia eius filia spiritu sancto repleta, quae apud Ephesum dormivit, nec non et Iohannes, qui supra pectus Domini recubuit, qui fuit summus sacerdos et pontificale petalum gessit, martyr et doctor Ecclesiae, qui et ipse apud Ephesum obdormivit. Polycarpus quoque apud Smyrnam et episcopus et martyr. Similiter et Thraseas episcopus apud Eumeniam, sed apud Smyrnam martyrio consummatus. Quid autem dicam etiam Sagarem nihilominus sacerdotem et martyrem, qui apud Laodiciam quievit in pace, sed et Papyrum et Macarium ex Melitonem propter regnum Dei eunuchum et sancto Spiritu repletum, qui iacet in civitate Sardensium expectans adventum de caelis Do-

πὴν ἐν ᾗ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται; Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρακαιδεκάτης τοῦ πάσχα κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, μηδὲν παρεκβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες· ἔτι δὲ κἀγὼ ὁ μικρότερος πάντων ὑμῶν Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρηκολούθησά τισιν αὐτῶν. Ἑπτὰ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος· καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου ὅταν ὁ λαὸς ἤρνυεν τὴν ζύμην. Ἐγὼ οὖν, ἀδελφοί, ἑξήκοντα πέντε ἔτη ἔχων ἐν Κυρίῳ καὶ συμβεβληκὼς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς καὶ πᾶσαν ἁγίαν γραφὴν διεληλυθώς, οὐ πτύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασι « πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ». (3)

mini, ut resurgat a mortuis. Isti ergo omnes diem paschae in quarta decima die mensis observaverunt secundum evangelium, nihil omnino extrinsecus agentes, sed fidei regulam per omnia conservantes. Sed et ego omnium vestrum minimus Polycrates secundum traditionem parentum meorum observo, eorum dumtaxat, quos et ab initio secutus sum. Septem namque ex parentibus meis per ordinem fuerunt episcopi, ego octavus; qui omnes ita observarunt hunc diem, ut conveniret cum illo, quo fermentum Iudaeorum populus aufert. Unde, fratres carissimi, sexaginta et quinque annos aetatis gerens in nomine Domini, multorum quoque orbis terrae episcoporum notitiam plenissime habens et sanctis scripturis intendens, non perturbator ex his, quae ad terrorem proferuntur, quia et maiores mei dixerunt: obtemperare oportet Deo magis quam hominibus ». (3)

Τούτοις ἐπιφέρει περὶ τῶν γράφοντι συμπαρόντων αὐτῷ καὶ ὁμοδοξούντων ἐπισκόπων ταῦτα λέγων·

« Ἐδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεῦσαι, οὓς ὑμεῖς ἠξιώσατε μετακληθῆναι (4) ὑπ' ἐμοῦ καὶ μετεκαλεσάμην· ὧν τὰ ὀνόματα ἐὰν γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσίν· οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρόν μου ἄνθρωπον συνηυδόκησαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι εἰκῇ πολιὰς οὐκ ἤνεγκα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολίτευμαι ».

Et post pauca de his, qui secum aderant, episcopis ista subiungit:

« *Poteram autem etiam praesentium episcoporum facere mentionem, quos ipsi petistis ut evocarem,* (4) *sicut et feci. Quorum nomina si scribam, nimia multitudo est, qui omnes scientes parvitatem meam consensu suo confirmant, quae scribimus, certi quod non inaniter canos adtulimus, sed in disciplina Christi semper conversati sumus* ».

Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν τῆς Ῥωμαίων προεστὼς Βίκτωρ ἀθρόως τῆς Ἀσίας πάσης ἅμα ταῖς ὁμόροις ἐκκλησίαις τὰς παροικίας ἀποτέμνειν, ὡς ἂν ἑτεροδοξούσας, τῆς κοινῆς ἑνώσεως πειρᾶται, καὶ στηλιτεύει γε διὰ γραμμά-

Sed ad haec Victor Romanae Ecclesiae episcopus pertinacius agens passim totius Asiae ac vicinarum provinciarum ecclesias a communionis societate abscindere nititur tamquam in haeresim declinantes, et litteras

(3) Philipp. 1, 28.

(4) Ergo convocatio synodorum facta est iussu vel rogatu episcopi Romani.

των ἀκοινονήτους πάντας ἄρδην τοὺς ἐκεῖσε ἀνακηρύττων ἀδελφούς· ἀλλὰ οὐ πᾶσι γε τοῖς ἐπισκόποις ταῦτ' ἠρέσκετο. Ἀντιπαρακελεύονται δῆτα αὐτῷ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον ἑνώσεώς τε καὶ ἀγάπης φρονεῖν, φέρονται δὲ καὶ αἱ τούτων φωναὶ πληκτικώτερον καθαπτομένων τοῦ Βίκτορος. Ἐν οἷς καὶ ὁ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὧν ἡγεῖτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστείλας, παρίσταται μὲν τῷ δεῖν ἐν μόνῃ τῇ τῆς κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως ἐπιτελεῖσθαι μυστήριον, τῷ γε μὴν Βίκτορι προσηκόντως, ὡς μὴ ἀποκόπτοι ὅλας ἐκκλησίας θεοῦ ἀρχαίου ἔθους παράδοσιν ἐπιτηρόυσας, πλεῖστα ἕτερα παραινεῖ, καὶ αὐτοῖς δὲ ῥήμασιν τάδε ἐπιλέγων·

« Οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινας τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσιν τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκός, κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεπτοκότων, καὶ οὐδὲν ἔλαττον πάντες οὗτοι εἰρήνευσάν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἡ διαφωνία τῆς ~~νηστείας~~ τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν ».

Τούτοις καὶ ἱστορίαν προστίθησιν, ἣν οἰκείως παραθήσομαι, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον.

« Ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι, οἱ προστάντες τῆς ἐκ-

mittit, quibus omnes simul absque discretione ab ecclesiastico foedere segregaret. Sed hoc non omnibus placebat episcopis, quin potius et e contrario scribentes ei iubebant, ut magis quae pacis sunt ageret et concordiae atque unanimitati studeret. Denique extant etiam ipsorum litterae, quibus asperius obiurgant Victorem velut inutiliter Ecclesiae commodis consulentem. Nam et Irenaeus cum caeteris quibus praecrat Galliarum episcopis scribens confirmat quidem, ut in dominica die resurrectionis Domini mysterium celebretur, Victorem tamen arguit, quod non recte fecerit abscindere a corporis unitate tot et tantas ecclesias Dei; quae morem sibi antiquitus traditum custodirent, sed et de multis aliis commonet per haec verba:

« Non solum, inquit, de die paschae agitur controversia, sed et de ipsa specie ieiuniorum. Quidam enim putant una tantum die observari debere ieiunium, alii duabus, alii vero pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas nocturnasque computantes diem statuant. Quae varietas observantiae non nunc primum neque nostris temporibus coepit, sed multo ante nos ex illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes in alium morem vel per neglegentiam vel per imperitiam postmodum decidere. Et tamen nihilominus omnes isti, etiam cum in observantia variarent, inter semet ipsos et nobiscum pacifici fuerunt semper et sunt, nec dissonantia ieiunii fidei consonantiam rupit ».

Post haec inscrit etiam historiam quandam, quae pro sui opportunitate nec a nobis debet omitti.

« Denique, ait, et illi omnes ante Soterem presbyteri, qui Ecclesiae cui

κλησίας ἧς σὺ νῦν ἀφηγῇ, Ἀνίκητον λέγομεν καὶ Πίον, Ὑγῖνόν τε καὶ Τελεσφόρον καὶ Ξύστον, οὔτε αὐτοὶ ἐτήρησαν οὔτε τοῖς μετ' αὐτῶν ἐπέτρεπον, καὶ οὐδὲν ἔλαττον αὐτοὶ μὴ τηροῦντες εἰρήνευον τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν ἐν αἷς ἐτηρεῖτο, ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς· καίτοι μᾶλλον ἐναντίον ἦν τὸ τηρεῖν τοῖς μὴ τηροῦσιν. Καὶ οὐδέποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες, ἀλλ' αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν τηροῦσιν ἔπεμπον εὐχαριστίαν, καὶ τοῦ μακαρίου Πολυκάρπου ἐπιδημήσαντος τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ σχόντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνθὺς εἰρήνευσαν, περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου μὴ φιλεριστήσαντες εἰς ἑαυτούς. Οὔτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον πεῖσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν, ἀεὶ τετηρηκότα, οὔτε μὴν ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνίκητον ἔπεισεν τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ αὐτοῦ πρεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. Καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν, πάσης τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχόντων, καὶ τῶν τηρούντων καὶ τῶν μὴ τηρούντων ».

tu nunc praces, sacerdotium tenuerunt, Anicetum dico et Pium Hyginumque et Telesforum et Xystum, neque ipsi ita tenuerunt neque ii, qui cum ipsis erant et tamen, cum ipsi ita non observarent, pacem semper habuerunt cum illis Ecclesiis, quae hunc observantiae morem tenebant, cum utique et ipsis contrarium videretur, quod non etiam ceteri similiter observarent. Nunquam tamen ob hoc repulsi sunt aliqui ab Ecclesiae societate aut venientes ab illis partibus non sunt suscepti, immo potius et omnes presbyteri, qui fuerunt ante te, omnibus semper, qui non ita observabant, presbyteris ecclesiarum eucharistiam sollemniter transmittebant. Beatus autem Polycarpus, cum ad urbem Romam venisset sub Aniceto cumque de aliis nonnullis parum quid habuissent inter se, statim tamen coissent in pace, de hac quaestione ita egerunt, ut non unusquisque sententiam suam obstinata contentione defenderet. Neque enim aut Anicetus Polycarpo suadere poterat, ut non observaret ea, quae noverat Iohannem discipulum Domini nostri vel ceteros apostolos, cum quibus semper fuerat, observasse, neque rursum Polycarpus Anicetum persuasit ea deserere, quae ille dicebat a se maiorum more servari. Cumque haec ita inter se habuissent, communicarunt sibi invicem ita, ut cederet Anicetus Polycarpo etiam sacerdotali ministerio honoris dumtaxat contemplatione perfungi, et ita ab invicem plena fide pace integra et firma caritate discedunt, ut omnes Ecclesiae, sive quae ita de pascha, sive quae non ita observarent, inter se tamen concordiam custodirent ».

Καὶ ὁ μὲν Εἰρηναῖος φερώνυμός τις ὢν τῇ προσηγορίᾳ αὐτῷ τε τῷ τρόπῳ εἰρηνοποιός, τοιαῦτα ὑπὲρ τῆς τῶν

Haec Irenaeus agens nominis sui opus, pacem videlicet Dei Ecclesiis concilians, scribit et non solum Vic-

ἐκκλησιῶν εἰρήνης παρεκάλει τε καὶ ἐπρέσβευεν, ὁ δ' αὐτὸς οὐ μόνῳ τῷ Βίκτωρι, καὶ διαφόροις δὲ πλείστοις ἄρχουσιν ἐκκλησιῶν τὰ κατάλληλα δι' ἐπιστολῶν περὶ τοῦ κεκινημένου ζητήματος ὡμίλει.

Οἵ γε μὴν ἐπὶ Παλαιστίνης, οὓς ἀρτίως διεληλύθαμεν, ὅ τε Νάρκισσος καὶ Θεοφίλος, καὶ σὺν αὐτοῖς Κάσσιος τῆς κατὰ Τύρον ἐκκλησίας ἐπίσκοπος καὶ Κλᾶρος τῆς ἐν Πτολεμαΐδι οἵτε μετὰ τούτων συνεληλυθότες, περὶ τῆς κατελθούσης εἰς αὐτοὺς ἐκ διαδοχῆς τῶν ἀποστόλων περὶ τοῦ πάσχα παραδόσεως πλεῖστα διειληφότες, κατὰ τὸ τέλος τῆς γραφῆς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπιλέγουσιν ταῦτα·

« Τῆς δ' ἐπιστολῆς ἡμῶν πειράθητε κατὰ πᾶσαν παροικίαν ἀντίγραφα διαπέμψασθαι, ὅπως μὴ ἔνοχοι ὦμεν τοῖς ῥᾳδίως πλανῶσιν ἑαυτῶν τὰς ψυχάς. Δηλοῦμεν δὲ ὑμῖν ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἄγουσιν ἥπερ καὶ ἡμεῖς· παρ' ἡμῶν γὰρ τὰ γράμματα κομίζεται αὐτοῖς καὶ ἡμῖν παρ' αὐτῶν, ὥστε συμφώνως καὶ ὁμοῦ ἄγειν ἡμᾶς τὴν ἁγίαν ἡμέραν ». (5)

tori, sed et diversis ecclesiarum rectoribus similiter per epistulas adserit, quod nulla pro hac quaestione in Ecclesiis Dei dissensio debeat oboriri.

Apud Palaestinam quoque convenientes in unum sacerdotes Dei Narcissus Hierusolymorum et Theophilus, de quibus iam supra diximus, sed et cum ipsis Cassius Tyrius et Clarus de Ptolemaida et ceteri permulti pariter congregati, cum de hac quaestione ageretur, quid etiam apud ipsos apostolica traditio contineret, circa finem decreti, quod in concilio eorum statutum est, hoc modo indicant:

« Epistulae », aiunt, « nostrae exemplaria per omnes ecclesias transmittantur, ut ne rei efficiamur animarum, quae diversis erroribus immerguntur. Designamus igitur vobis, quia et apud Alexandriam eadem qua apud nos die paschae sollemnitas geritur, quia et ipsorum nobis litterae deferuntur et ipsi nostra scripta suscipiunt, ut pariter et consonanter diem festum celebremus ». (5)

(5) Neminem latebit, modo procedendi Victoris in quaestione de celebratione Paschatis, sibi se iure et auctoritate universali in semetipso residentibus conscium fuisse, luculenter demonstrari. Iam laudatus E. Caspar aperte fatetur: « (Viktor spielte) die Rolle eines Herrn über alle Gemeinden der Christenheit » o. c. p. 19.

Godine 242:
Papa Fabijan traži od hrišćana da ostanu dosljedni uprkos progonima i poplavi jeresi[4]
Počinju dekreti pape Fabijana

Ljeta Gospodnjeg 242, za vrijeme vladavine Decija

Svuda voljenim koepiskopima katoličke crkve, od Fabijana pozdrav u Gospodu. Opominjani božanskim nalozima i apostolskim uredbama da nad položajem svih crkava bdijemo neumornom težnjom, pa sledstveno tome treba da znate ono što se obavlja po svetom običaju u Rimskoj crkvi, da slijedeći njen primjer budete smatrani istinskim sinovima od one koja se naziva vašom majkom. Mi dakle imamo sedam đakona u Rimu, za sedam oblasti grada, kao što smo naslijedili od očeva, koji svake sedmice, nedjeljama i praznicima zajedno sa podđakonima, akolitima i ministrantima nižeg reda obavljaju svečanu službu koja im je povjerena. Oni su svakog trena spremni da vrše božansku službu i da sprovode sve što im se naloži. Tako i vi uredite, kako bude bilo zgodno, da se u svim gradovima bez ikakvog odlaganja i nemara marljivo i svečano obavlja božanska služba. Naposljetku, postavili smo takođe sedam podđakona koji su više nego sedam notara i istinito i u cjelini sakupljaju djela mučenika i nama prezentuju svoja istraživanja, na što podsjećamo i vas da učinite da se ne bi kasnije iz toga izrodila neka sumnja, ili rasprava, "jer sve što je napisano, napisano je za naš nauk." Ono što se istinito piše u naše vrijeme ostaje za nauk budućim pokoljenjima. Stoga nalažemo onima koji su najviše odani da obave ovaj posao, da ne bi nastala neka ironija u ovome, što bi postalo, daleko bilo, kamen spoticanja za vjernike. Otud očinskom milošću molimo vašu odanost da u svemu samo sveta Crkva bude ta koja pruža utočište i da u vama pronađu pomoć oni kojima je ona potrebna. Kao što nam dobrota vaše marljivosti pruža sigurnost, u što imamo potpuno pouzdanje, kako vam kao mudrim sinovima naše crkve s povjerenjem ovo povjeravamo, tako nakon zgodnih prilika koje se pružaju vaša efikasnost treba da djeluje postojano, i na način koji bude moguć svakim naporom da otkloni porugu. Takođe vas podstičemo, u skladu sa apostolskim predanjem, da budete postojani i nepromjenljivi, da ste uvijek posvećeni poslu Gospodnjem, znajući da vaš trud u Gospodu nije uzaludan, nego: "Bdijte i molite se i ostajte u vjeri, ustrajno radite i budite jaki, sve vaše neka bude u ljubavi" (I Korinćanima, XVI, 13, 14)

Osim toga želimo da znate i ovo da u naše vrijeme, u kojemu smo sputani našim grijesima, dok stari neprijatelj nagovara, koji uvijek "kao lav koji riče, kruži u potrazi za plijenom." Banuo je Novat iz Afrike, odvojio od Hristove crkve novatijance i neke druge Hristove ispovjednike i preobratio ih naopakom nauku. Njih se, braćo, klonite i čuvajte se od svih koji se drže druge vjere i nauka od onog kojeg su se držali i koji su propovijedali apostoli i njihovi nasljednici, da ne bi, daleko bilo, nakon njega oni koji odlaze u zamku satane upali i bili zarobljeni njegovim okovima. Stoga iskrenim molbama zaklinjemo milost vašeg bratstva da se udostojite sjetiti se naše malenkosti u vašim svetim molitvama, moleći i preklinjući Gospoda na nebesima da se kako mi tako i sveta majka Crkva, koja je iskupljena dragocjenom Hristovom krvlju, oslobodimo otrovnih zamki satane i nezgodnih i zlih ljudi, da bi riječ Božija tekla i slavila se, a naopaki nauk njihov i svih koji šire takav nauk propao i nestao. Molimo se još da nastojite postići molitvama vaše pobožnosti da Bog i Gospod naš Isus Hrist koji želi spasenje svih ljudi, i ničiju propast, učini svojom ogromnom svemoći da se preobrate njihova srca ka zdravom nauku i katoličkoj vjeri, dokle se ne dozovu pameti od đavoljih zamki u koje su uhvaćeni i priključe se sinovima majke Crkve; imajući

[4] *Patrologia latina, vol. 130. col. 151.*

INCIPIUNT DECRETA FABIANI PAPÆ.

(Anno Domini 242, Decio imperante.)

Dilectissimis ubique catholicæ Ecclesiæ commi- A nistris Fabianus, salutem in Domino. Divinis præceptis et apostolicis monemur institutis ut pro cunctarum Ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu, unde consequens est debere vos scire, quæ apud Romanam in sacro aguntur ritu Ecclesiam, ut ejus sequentes exempla, ejus veri filii inveniamini, quæ vestra est mater vocata. Septem ergo diaconos in urbe Roma per septem regiones civitatis, sicut a patribus accepimus, habemus, qui per singulas hebdomadas et Dominicos dies atque festivitatum solemnia cum subdiaconibus et acolytis, ac sequentium ordinum ministris, injuncta sibi observant ministeria et parati omni hora sunt ad divinum officium et quidquid eis injungitur peragendum. Similiter et vobis, prout opportunum fuerit, B per singulas civitates est faciendum, ut divinum absque ulla mora et negligentia studiose ac solemniter agatur officium. Denique septem similiter subdiaconos ordinavimus qui septem notariis immineremt et gesta martyrum veraciter in integro colligerent nobisque rimanda manifestarent, quod etiam vos omnes agere monemus, ne in posterum aliqua ex his dubitatio fiat, quæstioque oriatur, « quoniam omnia quæ scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. » Et quæ nostris temporibus veraciter scribuntur ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fidelissimis hæc negotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illusio inveniatur ex qua fidelibus scandalum, quod absit, oriatur, unde et charitatem vestram paterna dulcedine petimus ut in cunctis affectum vestræ charitatis sancta modo Ecclesia inveniat et favoris vestri solatiis quocunque necesse fuerit, potiatur. Et sicut bonitas studii vestri de se nobis certitudinem præbet, ut in nullo diffidere debeamus de ea, sed magis ut sapientibus filiis Ecclesiæ nostræ, hæc fiducialiter commendemus, ita post positas opportunitatis occasiones vestra efficacia elaborare enixius debet, atque in modis quibus possibile fuerit omni studio abigere contumelias. Hortamur etiam vos, juxta dictum Apostoli, stabiles esse et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino, et alibi ; « Vigilate et orate et state in fide, viriliter agite et confortamini, omnia vestra in charitate fiant (*I Cor.* XVI, 13, 14). »

Insuper et illud vos scire desideramus, quia nostris temporibus præpedientibus quidem nostris peccatis, suadente antiquo hoste qui semper, « ut leo rugiens, circuit quærens quem devoret. » Supervenit Novatus ex Africa, et separavit de Ecclesia Christi Novatianum et quosdam alios Christi confessores, et convertit in pravam doctrinam, A quibus vos, fratres, avertite et cavete ab omnibus qui alteram fidem et doctrinam tenent quam apostoli et successores eorum tenuerunt et docuerunt, ne, quod absit, post eum abeuntes, in laqueum satanæ cadatis et compedibus ejus teneamini. Unde fraternitatis vestræ charitatem intimis obsecramus precibus, ut nostræ parvitatis in vestris sacris orationibus memores esse dignemini, orantes ac deprecantes Dominum cœli, ut tam nos quam sancta mater Ecclesia Christi pretioso sanguine redempta, a laqueis, venantis satanæ et ab importunis et malis hominibus liberemur, et sermo Dei currat et clarificetur, et prava eorum et omnium perversa docentium corruat doctrina atque deficiat. Precamur etiam ut pietatis vestræ precibus impetrare studeatis, ut Deus et Dominus noster Jesus Christus **35** qui vult omnes homines salvos fieri et neminem perire sua ingenti omnipotentia reverti faciat corda eorum ad sanam doctrinam et catholicam fidem, quatenus resipiscant a diaboli laqueis quibus capti tenentur, et aggregentur filiis matris Ecclesiæ; reminiscentes quoque fratrum vestrorum, miseremini illorum quibus potestis bonis studiis vestris ne perdantur, sed et precibus et aliis bonitatis vestræ studiis Domino salventur. Ita ergo in his agite, ut obedientes filii et fideles sanctæ Dei Ecclesiæ apparcatis, et ut mercedis præmia percipiatis.

Hi et omnes qui rectam non docent doctrinam C vel rectam non tenent fidem, accusatores neminem recte credentium accusare possunt, quia infamia sunt notati, et a sinu sanctæ matris Ecclesiæ apostolico mucrone usque ad rectam conversationem et reversionem eorum abscisi; unde apostolica auctoritate cum omnibus ejusdem apostolicæ atque universalis Ecclesiæ filiis statuentes sancimus, ut omnes qui in catholica fide suspecti sunt in accusatione recte credentium non suscipiantur, quia suspiciones semper sunt amovendæ. Merito ergo eorum reprobatur accusatio, qui in recta fide suspecti sunt, nec eis omnino est credendum qui Trinitatis fidem ignorant. Similiter omnes quos sanctorum Patrum statuta tam præteritis quam futuris temporibus ana- D thematizant submovemus, et ab omni accusatione fidelium alienamus. Discreti ergo semper debent esse fideles ab infidelibus, et justi ab injustis, quoniam infideles et malivoli modis quibus possunt semper infestant fideles et perdere nituntur, et ideo non sunt suscipiendi, sed repellendi et procul abjiciendi, ne perdere fideles aut infamare possint. Quapropter, charissimi, cavete talium foveam in

na umu vašu braću i sažaljenje prema njima dobrim vašim nastojanima da ne bi propali, već da bi molitvama i drugim naporima vaše dobrote u Gospodu bili spašeni. Tako, dakle, na tome radite da biste se pokazali kao poslušni i vjerni sinovi svete Božije crkve, i da bi zaslužili nagradu.

Svi oni koji ne podučavaju ispravnom nauku ili se ne drže prave vjere, ne mogu se pojaviti kao tužitelji onih koji ispravno vjeruju, jer su izašli na loš glas i istrgnuti su iz krila svete majke Crkve apostolskom žestinom, sve dok se ne vrate na pravi put; stoga odlučujemo i nalažemo apostolskom vlašću, sa svim sinovima iste apostolske sveopšte Crkve, da se ne dozvoli onima koji su sumnjivi u katoličkoj vjeri da budu tužitelji pravovjernih, jer sumnje uvijek treba otkloniti. S pravom, dakle, neka se odbace optužbe onih koji su sumnjivi u ispravnoj vjeri, i nikako ne treba vjerovati onima koji ne priznaju sveto Trojstvo. Tako odbacujemo sve one koji anatemišu odluke svetih otaca, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti, i ne priznajemo njihove optužbe protiv vjernika. Dakle, uvijek treba razlučiti vjernike od nevjernika, pravedne od nepravednih, jer nevjernici i zlonamjernici na neki način mogu da zaraze vjernike i nastoje da ih unište. Stoga, ne samo da ne smiju biti prihvaćeni, već ih treba udaljiti i daleko otjerati da ne bi mogli da unište vjernike ili da ih sablazne. Stoga se, najdraži, čuvajte jame takvih u koju smo, znamo to, mnogi upali; čuvajte se kopalja takvih i iskušenja starog neprijatelja, od kojih smo vidjeli čak i svoje bližnje da su ranjeni upali. Pazite se zamki onih koji vrebaju, u kojima se obično muče poznati saborci; ne slijedite takve, već ih daleko odbacite. Budite, kako kaže riječ istine, mudri kao zmije, a prostodušni kao golubice. Gledajte da se ne sunovratite ili propadnete u bezdan, već nastojte da vršite volju Gospodnju, potpomažući jedan drugog molbama i molitvama. A od pomenutih, ako se pokaže da su nepopravljivi, potpuno se odvojte. Takođe i od svih koje Apostol pominje govoreći da sa njima ni hranu ne uzimate jer i njih kao i one treba odbaciti i prije nego se pokaju pred Crkvom ne smiju se prihvatiti, jer oni sa kojima ne treba zajedno jesti, očigledno su njihovi sledbenici, sve do pokajanja od napuštene braće; stoga ne treba da budu i ne mogu biti prihvaćeni kao tužitelji vjernika, nego odbačeni od društva, sve do već pomenutog pokajanja, da im se slični ne bi priključili, ili podlegli izopštenju zbog njih, jer su tako apostoli odredili, govoreći: Sa izopštenima se ne smije komunicirati, a ako bi neko, svjesno izokrenuvši pravila, pjevao psalme u kući, govorio sa njima ili se molio, taj da se izopšti iz zajednice. Takvih se dakle treba čuvati, ne smiju biti primljeni, jer, kako kaže Apostol, ne treba kazniti samo one koji to čine, već i one koji se slažu sa onima koji to čine. Otuda i blaženi među apostolima, Petar, obraćajući se narodu prilikom rukopoloženja Klemensa, između ostalog je rekao: Ako je isti Klemens neprijatelj nekome zbog njegovih djela, nemojte očekivati da vam on sam kaže da sa takvim ne budete prijatelj, već treba da mudro pazite i bez rasprave da ugađate njegovoj volji, odvojivši se od onoga za koga osjetite da je protivnik i da ne govorite sa onima sa kojima on sam ne govori, kao bilo ko koji je u grijehu. Pošto želi prijateljstvo sa svima vama, neka požuri da ga što brže zadobije kod onoga koji sve predvodi i tako neka ponovo dođe do spasenja kad bude počeo da se pokorava opomenama predsjedavajućeg. A ako bi neko bio prijatelj sa onim sa kojim on ne govori, i sam će biti jedan od onih koji žele da prognaju Crkvu božiju, i dok naoko izgleda da je sa vama, on je umom i dušom protiv vas. Mnogo je pokvareniji ovakav neprijatelj od onoga koji je očigledan i koji se očigledno pokazuje kao neprijatelj; jer ovaj pod krinkom prijateljstva čini neprijateljske stvari, dijeli i uništava Crkvu.

Stoga, najdraži, opominjući vas, preporučujemo apostolskim poslanicama da vaša dokazana hrišćanska milost sigurno i brižno se trudi i marljivo radi da ne bi jeretici i nevjernici imali mogućnost da povrijede vjernike i dobrodušnike, jer nada takvih i svih bezbožnih je poput maslačka na vjetru, lagana kao pjena koja se razlije u oluji, poput dima koji se raspršiна vjetru i kao sjećanje na stranca sa kojim smo se mimoišli jednog dana. Štaviše, najdraži, od takvih se treba

quam multos cecidisse cognovimus; cavete talium jacula et antiqui hostis tentamenta, per quæ etiam proprios propinquos coram nobis vulneratos cadere vidimus. Attendite laqueos insidiantium quibus notos et commilitones strangulare solent; nolite tales sequi, sed procul repellite eos. Estote, juxta Veritatis vocem, prudentes ut serpentes, et simplices ut columbæ. Videte ne in vacuum quoque curratis aut laboretis, sed alterutrum fulti precibus et orationibus voluntatem[Dei facere contendite, et a memoratis, si incorrigibiles apparuerint, vos in omnibus separate. Similiter et ab omnibus quos Apostolus commemorat dicens, cum eis nec cibum sumere, quia et illi sicut et isti sunt repellendi et ante satisfactionem Ecclesiæ non sunt suscipiendi, quoniam illi cum quibus cibum sumere non licet, manifeste apparent sequestrati usque ad satisfactionem a reliquis fratribus; quamobrem non debent nec possunt in accusationem fidelium suscipi, sed etiam ab eorum consortio usque ad jam dictam satisfactionem repelli, ne similes eis efficiantur, aut eorum excommunicationi subjaceant, quoniam sic apostoli statuerunt dicentes: Cum excommunicatis non est communicandum, et si quis cum excommunicatis avertendo regulas scienter psallat in domo, aut simul locutus fuerit, aut oraverit, ille communione privetur. Tales ergo in omnibus sunt cavendi et non suscipiendi, quia juxta Apostolum non solum qui faciunt damnantur, sed qui consentiunt facientibus. Unde et beatus apostolorum princeps Petrus, in ordinatione Clementis alloquens populum, inter cætera ait: Si inimicus est iste Clemens alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat, cum illo nolite amici esse, sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque communicatione obsecundare et avertere vos ab eo cui ipsum sentitis adversum, sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum amicitias ferre, festinet citius reconciliari ei qui omnibus præest, et per hoc redeat ad salutem cum obedire cœperit monitis præsidentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui extermi-

čuvati i sklanjati i odbaciti ih ako se pokažu štetnim, jer ako su štetni oni ne samo da ne prihvataju crkvene već odbacuju i svjetovne zakone. Stoga je zapisano da usne bezbožnika sa najvećom žudnjom izgovaraju nepravednost i Gospod govoreći kroz usta proroka kaže: "Sa svetim ćeš biti svet i sa jeretikom jeretik, sa izabranim bićeš izabran, a sa grešnikom grešnik. (Psalam, XVII, 26 i naredni); "a Apostol reče: "Izopačiće dobre običaje zli razgovori (I Korinćanima, XV, 33). Stoga, kao što je pokazano, uvijek se treba čuvati zlih, a držati se dobrih i dobrodušnih, da se, koliko možemo, klonimo opasnosti besposličenja. A da se ova pošast ne bi dalje širila, osujetimo je koliko je to moguće ozbiljnošću, jer ondje gdje postoji marljivost pobožnosti neće se umiješati nepromišljenost naslućivanja. Svako od vas uvijek neka radi po ovom apostolskom uputstvu, poduprt svojim snagama, bratskom ljubavlju, svetom vjerom se čuvajte, u zajednici jedan drugom pomažite i istrajte u milosti hrišćanskoj. Nastojte se neprestano držati u želji božijoj, da zajedno hvaleći Gospoda uvijek njemu neumorno zahvaljujemo. Ostajte zdravo u Gospodu, najdraži, i nastojte da, što bolje možete, ispunite ono što je rečeno, noseći pomoć za Gospoda. Pisano 1. jula, za vrijeme konzula Maksimija i Afrika IV.

nare Dei Ecclesiam volunt, et cum corpore vobiscum esse videatur mente et animo contra vos est, et est multo nequior hostis hic quam illi qui foris sunt, et evidenter inimici sunt; hic enim per amicitiarum speciem quæ sunt inimica gerit, et ecclesiam dispergit ac vastat.

Ideoque, charissimi, his apostolicis institutis vos monentes instruimus, ut effecta certior charitas vestra sollicitius deinceps agere studeat et cautius, ne perversi et infideles homines lædendi fideles ac benevolos habeant facultatem, quoniam spes talium et omnium impiorum tanquam lanugo est quæ a vento tollitur, et tanquam spuma gracilis quæ a procella dispergitur, et tanquam fumus qui a vento diffusus est, et tanquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. Summopere, charissimi, tales cavendi sunt et avertendi atque rejiciendi si nocentes apparuerint, quia non solum ecclesiasticæ, sed etiam sæculi leges, si nocentes, non suscipiunt, sed repellunt. Unde scriptum est, os impiorum devorat iniquitatem, et Dominus per prophetam loquitur dicens : « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris, et cum electo electus eris, et cum viro nocenti nocens eris (*Psal.* xvii, 26 *et seq.*); » et Apostolus inquit : « Perverterunt bonos mores colloquia mala (*I Cor.* xv, 33). » Ideirco, ut prælibatum est, jam mali sunt semper cavendi, et bonis atque benevolis est inhærendum, ut periculum desidiæ quantum possumus declinemus. Et ne pestis hæc latius divulgetur, severitate qua possumus abscindamus, quoniam non temeritas intervenit præsumptionis ubi est diligentia pietatis. Agat semper unusquisque vestrum hac informatione apostolica fultus juxta vires suas, et fraterna dilectione et sancta religione mores proprios conservare et in commune alterutrum adjuvare et in charitate permanere, et in Dei voluntate indesinenter studeat inhærere, ut simul laudantes Dominum indefessas semper illi gratias agamus. Valete in Domino, charissimi, et prædicta, ut melius potestis, Domino opem ferente, adimplere studete. Data Kalen. Julii, Maximio et Aphrico IV consulibus.

Nakon 242. godine:
Papa Fabijan poručuje hrišćanskom kleru[5]

Poslanica istoga svim episkopima

Fabijan, episkop grada Rima svim episkopima istočnih crkava, i svim vjernicima u Gospodu, pozdrav.

Vaša milost uz savjete Apostolske stolice traži ono što vam ne možemo niti treba da odbijemo, ono što su i naši prethodnici jasno radili za episkope mnogih oblasti, pa tako i mi, koji smo, milošću Gospodnjom, postavljeni na istu stolicu treba da radimo, na što nas primorava bratska ljubav i dug prema pokornosti. Vaši napori treba da učine da ono što je uređeno od apostola i njihovih naslednika, i ustanovljeno na podsticaj Sv. Duha, ne bude iz nehaja zanemareno, ili pomućeno pukim naslućivanjem. No, kao što je trebalo definisati ovo što je posljedica zdravog rasuđivanja, tako ne treba kršiti ono što je definisano. U vašem pismu smo između ostalog našli da su se neki episkopi iz vaše oblasti odmetnuli od vašeg i našeg reda i da ne vrše krizmu svake godine na večeri Gospodnjoj, već dvije ili tri godine čuvaju vršenje svetog miropomazanja koje je jednom učinjeno. Kažu, naime, da niti se balsam može otkriti svake godine, kao što nalazimo u pomenutim zapisima, niti je neophodno da se svake godine vrši miropomazanje, već pošto je dovoljno jedno miropomazanje nije potrebno imati drugo. Griješe oni koji na tome insistiraju i ako tako misle to govore bez zdrave pameti. Jer na onaj dan kada je Gospod Isus, pošto je večerao sa svojim učenicima, i oprao njihove noge, kao što su od svetih apostola saznali naši prethodnici i nama prenijeli, podučio je da treba obaviti miropomazanje; jer samo pranje naših nogu označava krštenje, kada se obavlja i potvrđuje pomazanjem svete krizme. Stoga svake godine treba proslavljati taj dan; tako svake godine treba vršiti sveto miropomazanje, obnavljati ga iz godine u godinu i prenositi ga vjernicima, jer svake godine postoji novo pričešće koje pomenutog dana treba obnoviti i u svetim crkvama spaliti staro. To smo naučili od svetih apostola i njihovih nasljednika i nalažemo i vama da se toga držite. Toga se, od vremena apostola, pridržavaju svete crkve Rima i Antiohije, kao i Jerusalima i Efesa, u kojima su ovo podučavali apostoli koji su im bili na čelu. Podučavali su da treba spaliti stari balsam, nijesu dozvoljavali da se koristi duže od jedne godine, i naredili su da se nakon toga koristi novi a ne stari. Ako bi neko ovo pokušao da prekrši, da osjeti milost vašu i svih onih koji ispravno misle, jer jeretički nauk zavedenih umova kad se služi uzdama popustljivih pašće u izdaju sumnje. I više se ne pojavljuje, ako se ne oslobodi zaustavljanjem i korekcijom mudrih. A ono što sveta Crkva jednoobrazno čini u vezi sa božanskim tajnama i krštenjem u cijelom svijetu, ne smije se motriti sa mržnjom da ne bismo stvarali klimu koja pogoduje ispraznim namjerama i praznovjericama. Ne treba, dakle, navoditi na to proste umove vjernika, već ih je bolje obučiti nego ih iskvariti. A na našu radost izlazi ono što je dobro učinjeno, a snažno nas pogađa ono što je učinjeno loše. Kuda god se okrenemo ponosni podanici i ovce se nalaze u rukama razbojnika i u zubima razbješnjelih vukova. Lavežom pasa i štapom pastira treba plašiti bijesne vukove; a rane koje se melemima ne mogu izliječiti treba mačem odrezati. I ne možemo ćutati da ovdje opozovemo neke od onoga što nije dopušteno, podstaknuti instiktom naše dužnosti, od Gospoda postavljeni, da potvrđujemo marljivost naše budnosti time što zaustavljamo ono što treba zaustaviti i motriti na ono što treba da se motri.

Željeli ste još da nas pitate za savjet, kao što se vidi iz vašeg pisma, u vezi sa optuživanjem sveštenika, što je veoma učestalo kod vas, kao što se vidi iz istih spisa. Povrh toga ste naznačili, što većina opaža, da mnogi u samim crkvenim počastima ne žive u skladu sa govorima i svetinjama koji

[5] *Patrologia latina, vol. 130. col. 154.*

EPISTOLA CUJUS SUPRA AD OMNES EPISCOPOS.

Fabianus episcopus urbis Romæ omnibus Orientalibus episcopis, et cunctis fidelibus in Domino salutem.

Exigit dilectio vestra sedis apostolicæ consulta, quæ vobis denegare non possumus, nec debemus, hoc autem et prædecessores nostros multarum regionum episcopis egisse liquet, et nos qui in eadem sede Domino largiente collocati sumus, agere debet fraterna charitas et obedientiæ debitum compellit, Cura est ergo vestræ sollicitudini adhibenda, ut ea quæ sunt ab apostolis eorumque successoribus ordinata, et instigante sancto Spiritu instituta, nec dissimulatio negligere, nec aliqua præsumptio valeat perD turbare. Sed sicut hoc quod rationis exigebat utilitas oportuit definire, ita quod definitum est non debet violari. Litteris vestris vero inter cætera insertum invenimus quosdam regionis vestræ episcopos a vestro nostroque ordine discrepare, et non per singulos annos in cœna Domini chrisma conficere, sed duos aut tres, annos, confectionem sancti chrismatis semel actam conservare. Dicunt enim, ut in memoratis apicibus reperimus, nec balsamum per singulos annos posse reperire, nec necesse fore per singulos annos chrisma conficere, sed dum una confectio chrismatis abundat, aliam fieri necesse non habere. Errant enim qui talia excogitant, et mente

su preko njih u službi narodu. O, nesrećni ljudi koji radeći tako zaboravljaju Hrista, koji je mnogo prije predskazao da se pokoravaju zakonu božijem radije nego da oponašaju one koji ne čine ono što kažu i koji je sa drugima poslao svog izdajnika da propovijeda jevanđelje, podnoseći ga sve do kraja. Jer apostoli nijesu imali takav običaj, niti su učili da ga treba imati; takođe i njihovi nasljednici, premda su, nadahnuti Bogom, ustanovili mnogo toga predviđajući budućnost. Nadalje, kao što znate iz Djela apostolskih, u to vrijeme među vjernicima bijaše jedno srce i jedna duša, i niko od njih nije govorio ništa svoje, već im sve bijaše zajedničko. Nikakvih među njima optužbi ne bijaše, osim prijateljskih, niti ikada treba da ih bude među njihovim sljedbenicima ili vjernicima, jer Gospod je govorio: "Što ne želiš tebi da se desi, drugome ne čini." I isto: "Voli svog bližnjeg kao samog sebe, a ljubav prema bližnjem zlo ne stvara." Sami su, dakle, apostoli i njihovi nasljednici nekada odredili da se ne prihvate za tužitelje oni koji su sumnjivi, odnosno oni koji su juče ili prekjuče ili su upravo sada neprijatelji, jer su postali sumnjivi, ili oni koji nijesu dobri za druženje, ili čiji život može biti predmet tužbe, ili su sumnjivi po pitanju vjere. Takođe i oni čiji su vjera, život i sloboda nepouzdani, odnosno oni koji su ljagom sramote obrukani, ili u zločine upleteni, niti treba niti mogu sveštenike ili klerike da optuže, oni koji ne mogu po obredu postati sveštenicima, niti su od svog reda. Jer kao što se sveštenici ili ostali klerici izuzimaju od optužbi građanskih lica, na isti način se i ovi izuzimaju od optužbi klerika; i kako se svi uzajamno izuzimaju od optužbi, pošto kongregacija sveštenika Gospodnjih treba da se okrene od njih, tako i parnice, jer sluga Božiji na treba da se parniči.

Zabranite, najdraži, u skladu sa svojim moćima, takve optužbe i nepravedna i štetna nadmetanja, jer više od svega treba izbjegavati prepirke; sedam puta na dan pada pravednik i ponovo ustaje, bezbožnici pak srljaju u zlo. "Kad bude pao tvoj neprijatelj, kaže Solomon, ne raduj se, i u propasti njegovoj neka se ne uzdiže srce tvoje, da te slučajno ne bi vidio Gospod što mu se ne bi svidjelo i odstranio od njega svoj gnijev. Ne nadmeći se sa najgorima, ne takmiči se sa bezbožnima, jer zli nemaju nadu u budućnost, i luč bezbožnika će se ugasiti, i ne takmiči se sa zlim ljudima, i ne žudi da budeš sa njima, jer um njihov snuje o pljački i usne njihove izgovaraju prevarne riječi", ovoga se čuvajte, najdraži.

O ovome razmišljajte i u svemu utjeha braći budite, jer u ovome spoznaće svi da sama po sebi Istina se kazuje, jer bićete moji učenici, ako se uzajamno budete voljeli. Ako, naime, u sekularnim stvarima treba da se čuva svoj i bilo čiji zakon i sopstveni poredak, utoliko više ne treba unositi nikakvu zabunu u crkvene rasprave! To će istom pažnjom biti ispoštovano ako se čini po jednakosti a ne po moći.

Zna se da episkopi svih pojedinih mjesta , koja su pod njihovim kormilom, brinu o njima, i sa strahom Božijim upravljaju njihovim stvarima i potebama. Veoma je, dakle, nepravedno da se bilo koji drugi, zanemarivši svoje, miješaju u stvari njihove, već oni njihov život i sud kompetentnim i regularnim kormilom treba da urede. Oni koji ih rukopolože u sveštenike i od kojih su već rukopoloženi jer, kao što zakon kaže, proklet je svako ko prekoračuje granice svog bližnjeg; i sav narod reče: Amin. Bog vas je, dakle, braćo postavio za to da, kao svi koji obavljaju najvišu sveštenićku dužnost, nepravde uklanjate i da umišljanja osujetite i, vršeći sveštenu dužnost, budete valjani i da ne date prostora za sramotu i nesreće njihove, već da onome koji trpi nesreću i šikaniranje pružite pomoć; a onoga koji izaziva nesreću i šikaniranje da osujetite i Gospodu u svojim sveštenim dužnostima pomoć pružite.

Jer Gospod je za sebe izabrao sveštenike da se žrtvuju za njega i da mu ponude žrtvu. Naredio je štaviše da leviti budu pod njima u službi njihovoj, otkuda se i kod Mojsija kaže: "A prvak među prvacima levitskim biće Eleazar, sin Arona sveštenika, nad stražarima svetinja crkvenih;

vesana potius quam recta sentientes, hæc dicunt. In illa enim die Dominus Jesus, postquam cœnavit cum discipulis suis, et lavit eorum pedes, sicut a sanctis apostolis prædecessores nostri acceperunt nobisque reliquerunt, chrisma conficere docuit; ipsa enim lavatio pedum nostrorum significat baptismum, quando sancti chrismatis unctione perficitur atque confirmatur. Nam sicut ipsius diei solemnitas per singulos annos est celebranda ita ipsius sancti chrismatis confectio per singulos annos est agenda, et de anno in annum renovanda et fidelibus tradenda, quia novum sacratum est per singulos annos, et jam dicto die innovandum, et vetus in sanctis Ecclesiis cremandum. Ista a sanctis apostolis et successoribus eorum accepimus, vobisque tenenda mandamus. Hæc sancta Romana Ecclesia et Antiochena a tempore apostolorum custodit; hæc Hierosolymorum et Ephesianorum tenet, in quibus apostoli præsidentes hæc docuerunt, et vetus chrisma incendi, et non amplius quam uno anno uti permiserunt, atque deinceps novo frui, et non veteri, jubentes docuerunt. Si quis ergo his obviare tentaverit, omnem sibi per vos et per omnes recte intelligentes, indulgentiæ aditum intelligat obseratum, quia pravissimarum mentium perversa doctrina, dum indulgentius frenis utitur, in prævaricationem præsumptionis delabitur. E nullatenus eruitur, nisi prudentium sustentatione et correctione liberetur. Illa autem quæ circa divina mysteria et erga baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplanda sunt intuitu, ne locum supervacuis intentionibus et superstitionibus faciamus. Rudes ergo fidelium mentes ad talia non debemus inducere, quia docendi potius sunt quam illudendi. Ad nostram enim lætitiam bene facta perveniunt, et mœroris aculeis nos quæ fuerint male facta compungunt. Hic vero inter manus latronum et dentes luporum furentium utcunque versamur, et contumaces sunt subditi atque oves. Nam latratu canum baculoque pastoris luporum rabies deterrenda est; illa vero quæ fomentis non sanantur vulnera ferro abscindi necesse est. Nec silere possumus ut cum hic ab illicitis revocemus aliquos, officii nostri provocemur instinctu, in speculis a Domino constituti, ut vigilantiæ nostræ diligentiam comprobantes, et quæ coercenda sunt resecemus, et quæ observanda sunt censeamus.

Consulere etiam nos, ut in prædictis litteris vestris invenimus, super accusatione sacerdotum voluistis, quæ oppido apud vos, ut in eisdem apicibus reperimus, crebrescit. Significastis insuper plerosque attendere, multos in ipsis honoribus ecclesiasticis non congruenter vivere sermonibus et sacramentis quæ per eos populis ministrantur. O miseros homines, qui hos intuendo Christum obliviscuntur, qui et multo ante prædixit, ut legi Dei potius obtemperetur quam imitandi videantur illi qui ea quæ dicunt non faciunt et traditorem suum tolerans usque in finem ad evangelizandum cum cæteris misit. Nam apostoli talem consuetudinem non habuerunt, nec habendam docuerunt; similiter et successores eorum, quanquam multa de talibus, prævidentes Spiritu Dei futura, statuerunt. Porro, ut legitis in Actibus apostolorum, erat eo tempore inter fideles cor unum et anima una, neque aliquis eorum aliquid suum proprium dicebat, sed erant illis omnia communia. Nulla enim inter eos accusatio nisi familiaris erat, nec unquam inter imitatores eorum aut fideles fieri debet, dicente Domino : Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias. » Et idem : Diliges proximum tuum sicut teipsum, et dilectio proximi malum non operatur. » Ipsi ergo apostoli et successores eorum olim statuerunt eos ad accusationem non recipi qui sunt suspecti vel qui heri aut nudiustertius vel dudum fuerunt inimici, quoniam suspecti facti sunt, et qui non sunt bonæ conversationis, vel quorum vita est accusabilis, aut dubii in recta fide. Similiter quorum fides, vita et libertas nescitur, vel qui infamiæ maculis sunt aspersi, aut sceleribus irretiti; neque eos sacerdotes debere vel posse aut clericos accusare qui rite sacerdotes fieri non possunt, nec sui sunt ordinis. Quoniam sicut sacerdotes vel reliqui clerici a sæcularium laicorum excluduntur accusatione, ita illi ab istorum sunt excluduendi et alienandi criminatione; et sicut isti ab illis, ita et illi ab istis non recipiantur, quoniam sicut Domini sacerdotum segregata debet esse conversatio ab eorum, ita et litigatio, quia servum Dei non oportet litigare.

Tales, charissimi fratres, accusationes et injustas aut nocivas æmulationes pro viribus prohibete, quia contentio summopere est vitanda : septies enim cadit justus in die et resurgit, impii autem corruent in malum : « Cum ceciderit inimicus tuus, ait Salomon, ne gaudeas, et in ruina **36** ejus non exultet cor tuum, ne forte videat Dominus et displiceat ei, et auferat ab eo iram suam. Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios, quoniam non habent futurorum spem mali, et lucerna impiorum exstinguetur, nec æmuleris viros malos, nec desideres esse cum eis, quia rapinam meditatur mens eorum et fraudes labia eorum loquuntur, » hæc cavete, charissimi.

Hæc meditamini et fratribus in omnibus solatium præstate, quia in hoc cognoscent omnes, ut ipsa per se Veritas ait, quoniam mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem. Si enim in rebus sæcularibus suum cujusque jus et proprius ordo servandus est, quanto magis in ecclesiasticis disputationibus nulla debet induci confusio ! Quod ista observatione observabitur si nihil potestati, sed totum æquitati retribuitur.

Unde constat episcopos locorum singulorum omnium qui sub eorum degunt moderamine cura habere sollicitam, et causas utilitatesque eorum cum Dei timore disponere. Valde ergo iniquum est, ut alii quilibet, omissis suis, se illorum causis admisceant, sed illi eorum vitam et judicium competenti

o ovome je Gospod govorio Mojsiju: "uzmi levite umjesto prvorođenih sinova Izrailjevih, i stoku levita mjesto stoke njihove, i oni će biti moji leviti, ja Gospod. (IV Knjiga Mojsijeva, 34, 44, 45). Ako je Gospod želio da leviti budu njegovi, koliko više je sveštenike svojim smatrao? Za koje kaže, ako neko bude pristupio od izvanjaca, umrijeće. Zaista sve što se tiče Gospoda treba obazrivo tretirati i ne uzimati olako, jer i među ljudima se smatraju vjernicima oni koji dobro čuvaju interes svojih gospodara i vjerno postupaju i dobro čuvaju pravila svojih gospodara i ne prestupaju. Nevjernicima se smatraju oni koji se nebrižljivo i nemarno odnose prema poslovima svojih gospodara i preziru njihova pravila i ne čuvaju ih onako kako treba. Stoga ovo poručujemo onima koji to ne znaju da sveštenike koje je Gospod za sebe među svima izabrao i želio da budu njegovi ne treba olako tretirati, ponižavati, nepromišljeno optuživati, niti koriti, osim od njihovih učitelja, jer Gospod ih smatra svojim slugama i on im kao sudija sudi. U ovim i u drugim nalozima Gospodnjim prepoznaju se vjernici, a dokazuju nevjernici; vjernici treba da ih tolerišu prije nego da ih prekorijevaju, kao što pljeva se od kukolja tek na kraju prosije, kao što se loše ribe razdvajaju tek na obali od dobrih, i ovo se rešava na koncu vijeka. Ne može se, dakle, osuditi zemaljskim sudom onaj koga je Bog svojim sudom poštedio, kao što je postojan Božiji naum kojim je odlučio da spasi ono što bijaše propalo. I stoga, pošto njegova volja se ne mijenja, niko neka ne razmišlja o onome što mu nije dopušteno; otuda i ono što Apostol priča govoreći: "Već je prestup to što imate tužbe među vama, zašto radije ne trpite nepravdu? Zašto radije ne pretrpite prevaru?" (I Poslanica Korinćanima, VI, 7). Na ovo se nadovezuje ono što je Gospod rekao: "Ako bi ko htio na sudu s tobom da se parniči, i košulju da ti uzme, ustupi mu i ogrtač." (Jevanđelje po Mateju, V, 40). I na drugom mjestu: "Onaj koji odnese ono što je tvoje, ne traži nazad."(Jevanđelje po Luki, VI, 30). Postoje pak neke stvari koje se smatraju veoma površnim, ukoliko u Poslanicama nijesu opisane kao značajne. Ko bi ikada onome koji govori svom bratu smatrao budalasto krivcem Gehene, ako sama Istina to ne kaže?

A one koji čine takve grijehove, o kojima Apostol kaže da ih se treba veoma čuvati i da neće zaslužiti carstvo božije, ako ne žele dobrovoljno, treba ih prisiliti da se poprave, jer su poprskani ljagom bezbožništva i padaju u propast, osim ako im se ne pomogne svešteničkim autoritetom; isto tako i one o kojima sam kaže da sa takvim ljudima ne treba ni objedovati, jer su poznati po bezbožništvu, prije nego što budu izliječeni svešteničkim autoritetom i vrate se pod okrilje svete majke Crkve; jer oni koji su izvan naše zajednice sa nama ne mogu komunicirati. Očito je, naime, da su ovi van naše zajednice i treba da se odvoje od nas. Sa njima nam nije dozvoljeno niti da jedemo niti da uzimamo hranu; takođe su ozloglašene i sve druge osobe podložne bilo kakvim sramotama i lakrdijaštvu i ozloglašeni su svi oni koji se naoružavaju protiv crkvenih otaca.

I, zaista, lakše je podnositi borilište, porugu i gomilu nego bezočnog i budalastog čovjeka ili bezbožnika; jer onaj koji se diči srcem razmišlja o taštim stvarima, a čovjek bezočan i grešan razmišlja o glupostima; mnoge je, naime, zaveo sumnjom njihovom i iz taštine zadržao njihove osjećaje. Okrutno srce ubrzo će snaći zlo, a onaj koji voli opasnost propašće u njoj; srce koje se koleba između dva puta neće imati spokoja i takvo srce će biti zavedeno, nevaljalo srce mučiće se u bolovima i grešno će srljati u grijeh.

Razmišljajući o tome sveti apostoli i njihovi nasljednici nadahnuti Duhom Božijim, prepoznajući zle ljude, a o prostodušnim vodeći računa, teško ili nikada nijesu željeli da budu tužitelji sveštenika, da ih zli ne bi mogli preobratiti ili zavesti, jer ako bi se ovo olako prepustilo sekularnim i zlim ljudima, ne bi preostao niko, ili pak samo nekolicina, jer uvijek je bilo i jeste, i , što je još gore, sve više jača, da zli dobre gone, i svjetovna lica da napadaju duhovna; stoga, kao što je rečeno, odlučili su da se ne optužuju, ili ako drugačije ne može biti, veoma teško da se

regularique debeant moderamine disponere, qui eos in sacerdotium ordinant, et a quibus jam ordinati sunt, quoniam ut lex loquitur, maledictus omnis est qui transfert terminos proximi sui; et dixit omnis populus, Amen, Deus ergo, fratres, ad nos pertinet vos [illegible] ut omnes qui summo sacerdotio fungimur ut injustitias removeatis, et præsumptiones abscindatis, et in sacerdotio laborantibus succurratis, et opprobriis et calamitatibus eorum locum non præbeatis, sed ei qui calumniam et opprobrium patitur adjutorium feratis; illum vero qui calumniam vel opprobrium facit, abscindatis et Domino in suis sacerdotibus opem feratis.

Sacerdotes quoque Dominus sibi elegit ut sacrificent ei et offerant oblationes Domino; levitas quoque sub eis esse jussit in ministeriis eorum, unde ad Moysen loquitur dicens: « Princeps autem principum levitarum Eleazar filius Aaron sacerdotis erit super excubitores ecclesiæ sanctuarii; » de his enim locutus est Dominus ad Moysen. « Tolle levitas pro primogenitis filiorum Israel, et pecora levitarum pro pecoribus eorum, eruntque levitæ mei, ego Dominus (*Num.* III, 34, 44, 45). » Si levitas suos esse Dominus voluit, quanto magis sacerdotes sibi ascivit? De quibus ait, si quis externorum accesserit morietur. Omnia vero quæ Domini sunt caute tractanda sunt et non leviter præcipitanda, quoniam et inter homines pro fidelibus habentur qui dominorum suorum causas bene custodiunt, et fideliter tractant atque præcepta dominorum suorum bene custodiunt et non transgrediuntur. Pro infidelibus vero reputantur, hi qui dominorum suorum causas incaute et negligenter tractant et præcepta eorum despiciunt, et non, ut debent, custodiunt. Ideo hæc præmisimus ut cognoscatur ab his quibus incognitum est quod et sacerdotes (quos sibi Dominus de omnibus ascivit, et suos esse voluit) non sunt leviter tractandi nec lacerandi nec temere accusandi, aut reprehendendi nisi a magistris suis, quoniam eorum causas sibi Dominus reservare voluit, et suo judicio vindicari. Nam in his et in aliis præceptis Domini et fideles cognoscuntur et infideles reprobantur; tolerandi enim hi sunt potius a fidelibus quam exprobrandi, veluti palea cum tritico usque ad ultimum ventilabrum, sicut pisces mali cum bonis usque ad segregationem, quæ futura est in littore, hoc est in fine sæculi. Nullatenus ergo potest condemnari humano examine quem Deus suo judicio reservavit ut propositum Dei quo decrevit salvare quod perierat fiat immobile. Et ideo, quia voluntas ejus non immutatur, nemo præsumat ea quæ sibi non sunt concessa. Unde est illud quod Apostolus loquitur dicens: Jam quidem omnino delictum est quia judicia habetis vobismetipsis, quare non magis injustitiam patimini? quare non potius fraudamini? (*I Cor.* VI, 7). Ad illud vero quod Dominus ait: « Si quis voluerit tunicam tuam tollere, et in judicio tecum contendere, dimitte ei et pallium (*Matth.* V, 40) » Et alio loco: « Qui aufert quæ tua sunt, ne repetas (*Luc.* VI, 30). » Sunt autem quædam quæ levissima putarentur nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis unquam dicenti fratri suo fatue reum gehennæ putaret nisi ipsa Veritas diceret?

Illi vero qui illa peccata perpetrant de quibus Apostolus ait, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur, valde cavendi sunt et ad emendationem, si voluntarie noluerint, compellendi, quia infamiæ maculis sunt aspersi, et in barathrum delabuntur nisi eis sacerdotali auctoritate subventum fuerit; similiter, et illi de quibus ipse ait, cum hujusmodi hominibus nec cibum sumere, quia infamia sunt notati, antequam sacerdotali auctoritate sanentur, et in gremio sanctæ matris Ecclesiæ redintegrentur; quia qui extra nos sunt, nobiscum communicare non possunt. Manifestum est enim quod hi extra nos sunt et a nobis discreti esse debent, cum quibus nos nec edere, nec cibum sumere licet; similiter et omnes personæ quibuslibet turpitudinibus ac scurrilitatibus subjectæ infames sunt effectæ, et omnes qui adversus patres armantur, infames efficiuntur.

Arenam vero et salem et massam ferri facilius est portare quam hominem imprudentem et fatuum, atque impium; quoniam qui minoratur corde cogitat inania, et vir imprudens et errans cogitat stulta; multo enim supplantavit suspicio illorum, et in vanitate detinuit sensus illorum. Cor durum male habebit in novissimo, et qui amat periculum in ipso peribit cor ingrediens duas vias non habebit requiem, et pravi cordis in illis scandalizabitur; cor nequam gravabitur in doloribus, et peccator adjiciet ad peccandum.

Talia cogitantes sancti apostoli, eorumque successores Spiritu Dei repleti, malos homines prævidentes et simplices considerantes, difficilem aut nunquam voluerunt esse accusationem sacerdotum, ne a malis potuissent everti aut submoveri, quia si hoc facile concederetur sæcularibus et malis hominibus, aut nullus aut vix perpauci remanerent, quoniam semper fuit et est, et, quod pejus est, nimis viget, ut mali bonos persequantur, et carnales spirituales infestent; idcirco, ut prædictum est, statuerunt ne accusarentur, aut si aliter fieri non possit, perdifficilis eorum fieret accusatio, et a quibus, supradictum est, non præsumeretur, neque a propriis sedibus aut Ecclesiis episcopi ejicerentur; quod si quomodo præsumptum fuerit, antequam et proprius locus et sua omnia eis legibus redintegrarentur, nullatenus a quoquam accusarentur, aut criminarentur, et nisi sponte elegerint, cuiquam pro talibus non reprehenderent, sed postquam, ut præfixum est, restituti fuerint, et sua omnia eis legibus redintegrata, dispositis ordinatisque suis magnum spatium tractandi causa eis concederetur. Et postea, si necesse fuerit, regulariter vocati venirent ad causam, et si justum visum fuerit, accusantium propositionibus sustentationem fratrum reprehenderent. Nulla enim per-

pristupi optužbi i, kako je prethodno rečeno, da se ne odbacuju, niti sa sopstvenih položaja ili crkava kao episkopi da se ne uklanjaju. Jer ako bi postojala pretpostavka za tako nešto, prije nego im se po zakonu vrati njihov položaj i sva imovina, nikako da se ne optuže ili osude od bilo koga, osim ako spontano ne budu izabrali, za tako nešto da se ne kore, već pošto, kao što je utvrđeno, budu rehabilitovani, i sve njihovo im po zakonu bude vraćeno, svakome, nakon što sve svoje dovedu u red, neka se odredi veliki period za vođenje spora. I nakon toga, ako bude bilo potrebno, regularno pozvani neka dođu na spor, i ako bude smatrano pravednim, neka se ukore predlogom o uzdržavanju od braće koja ih optužuju. Nijedan, naime, rezon ne odobrava da im se nešto prigovori ili da im suparnici ili neko drugi na neko vrijeme zaplijene njihova ili crkvena dobra, niti iko može njima na bilo koji način bilo što od većih ili manjih prigovoriti sve dok se klone crkve, stvari ili moći.

Tako je odlučeno i mi potvrđujemo tu odluku da ako bi neki klerik bio napadač ili zasjedač svojim episkopima, i htio da ih osudi, ili bio umiješan u konspiraciju, da se neposredno prije sudske istrage ukloni iz klera i preda se kuriji, kojoj u danima života svoga je bio odan, i kao ozloglašen ostaje bez ikakve nade za popravljanje.

I neka nikad niko ne pomisli da istovremeno bude tužitelj, sudija ili svjedok, jer na svakom suđenju je neophodno da budu uvijek prisutne četiri osobe, tj. sudije, porotnici, tužitelji, advokati i svjedoci. Tako i mi apostolskim autoritetom odlučujemo i naređujemo da se ne bi usudile da kude pastira svog, ovce koje su mu bile povjerene, ako nije u vjeri zabludio, jer djela namjesnika ne smiju da se ubiju mačem izgovorene riječi, niti može učenik da bude iznad učitelja, kao što kaže glas Istine: "Učenik nije iznad učitelja, niti je sluga iznad svog gospodara". Mrzna je pred Bogom i ljudima oholost, i svako nevaljalstvo prokleto; Bog uništava sjećanje na ohole i ostavlja sjećanje na ponizan duh. Časno će biti ono sjeme ljudsko koje se boji Boga. A sjeme ono koje prezire zakone Božije biće nečasno. Među braćom upravitelj njihov u počasti, i oni koji se boje Gospoda biće u njegovim očima. "Sine, reče Solomon, sačuvaj dušu svoju u krotkosti i daj onome počast, kome počast dolikuje. Prije nego što pitaš ne kudi nikoga, a kad budeš ispitao pravedno ukori. Prije nego što čuješ ne odgovaraj riječju, i među starijima ne uzimaj riječ". Na primjeru Hama sinovi Nojevi se osuđuju , koji grijehe svojih otaca iznose u javnost ili pomišljaju da ih optuže ili uklone, kao što je Ham koji nije pokrio golotinju svoga oca Noja, već ju je sa podsmijehom otkrio. Tako se tim primjerom opravdavaju Sem i Jafet, koji smjerno pokrivaju njegovu golotinju i ne izdaju ono što njihovi očevi znaju da je prestup. Dakle, ako episkop zastrani u vjeri treba da bude korigovan, prvo krišom od potčinjenih svojih; a ako se ispostavi, daleko bilo, da je nepopravljiv, tada treba da bude optužen kod svojih primata ili kod Apostolske stolice.

A za druga svoja djela bolje je da ih stado njihovo i potčinjeni opravdaju nego da ih optužuju ili javno raščine, jer kad u tome neki od potčinjenih pogriješi, njegovoj naredbi izlazi u susret onaj koji njih njemu ističe (prednjači), kao što kaže Apostol: "Božijoj naredbi se opire onaj koji se opire vlasti". (Rimljanima poslanica, XIII, 2). A onaj koji se boji svemoćnog Boga ne čini ništa protiv Jevanđelja, apostola i proroka, no je saglasan na svaki način da se sprovode naredbe svetih otaca; sveštenike treba dakle poštovati, a ne sramotiti ili prebacivati im; kaže se u Eklesiastikama: "U cijeloj svojoj duši boj se Boga, i poštuj njegove sveštenike; u cijeloj vrlini svojoj voli onoga koji te je stvorio, i njegove sluge ne napuštaj. Poštuj Boga iz cijele svoje duše, i s poštovanjem se odnosi prema sveštenicima, i prethodno sebe očisti moćima; daj njima dio, kao što ti je naloženo, prvine i purgacije, i sa manjinom od nemara očisti sebe. Nudeći Gospodu davanje moći tvojih, misu posvećenja i tajnu službu božiju svetih; i siromahu pruži ruku svoju, da se izvrši propitijacija i blagoslov tvoj". (Knjiga Propovijednikova, VII, 31 i naredno). Ovo preko vas želimo da se obznani ne samo vama, već svoj braći, da jednodušno i jednoumno ostanemo u Hristu, ali ne da se međusobno prepiremo, niti da stičemo praznu slavu, ne da bi se svidjeli ljudima već Bogu Spasitelju našem, kome neka je čast i slava na vjeki vjekova. Amen.

mittit ratio, dum ad tempus eorum bona, vel Ecclesiæ, atque res ab æmulis aut a quibuscunque detinentur, ut aliquid illis objici debeat, nec quisquam potesi eis quoquo modo quidlibet majorum vel minorum objicere dum Ecclesiis, rebus aut potestatibus carent suis.

Similiter statutum est, et nos eadem statuta firmantes, statuimus ut si aliquis clericorum suis episcopis infestus aut insidiator fuerit, eosque criminari voluerit, aut conspirator fuerit, ut mox ante examinatum judicium submotus a clero curiæ tradatur, cui diebus vitæ suæ deserviat, et infamis absque ulla restitutionis spe permaneat.

Nec ullus unquam præsumat accusator simul esse et judex vel testis, quoniam in omni judicio quatuor personas necesse est semper adesse, id est judices electos et accusatores, ac defensores, atque testes. Similiter statuentes apostolica auctoritate jubemus, ne pastorem suum oves quæ ei commissæ fuerant, nisi in fide erraverit, reprehendere audeant, quia facta præpositorum oris gladio ferienda non sunt, neque potest esse discipulus super magistrum, dicente Veritatis voce : « Non est discipulus super magistrum nec servus super dominum suum. » Odibilis autem coram Deo et hominibus est superbia, et exsecrabilis omnis iniquitas; perdit Deus memoriam superborum, et relinquit memoriam humilium sensu. Semen hominum honorabitur hoc quod timet Deum. Semen autem hoc exhonorabitur hominum, quod præterit mandata Domini. In medio fratrum rector illorum in honore, et qui timent Dominum erunt in oculis ejus. « Fili, ait Salomon, in mansuetudine serva animam tuam, et da illi honorem cui honor competit. Priusquam interroges ne vituperes quemquam, et cum interrogaveris, corripe juste. Priusquam audias ne respondeas verbum, et in medio seniorum ne adjicias loqui. » Exemplo Cham filii Noe damnantur, qui patrum suorum culpas in publicum produnt, aut eos accusare vel detrahere præsumunt, veluti Cham qui patris sui Noe pudenda non operuit, sed deridenda monstravit. Similiter et illi exemplo Sem et Japhet justificantur, qui reverenter operiunt, et non produnt ea quæ patres suos excessisse cognoscunt. Si enim a fide deviaverit episcopus, erit corrigendus prius secrete a subditis suis; quod si incorrigibilis, quod absit, apparuerit, tunc erit accusandus ad primates suos aut ad sedem apostolicam.

Pro aliis vero actibus suis magis est tolerandus ab ovibus et subditis suis quam accusandus, aut publice derogandus, quia cum in eis a subditis delinquitur, ejus ordinationi obviat qui eos ei prætulit dicente Apostolo « Dei ordinationi resistit qui potestati resistit (*Rom.* XIII, 2). » Qui vero omnipotentem Deum metuit, nec contra Evangelium, nec contra apostolos, nec contra prophetas, vel sanctorum patrum instituta aliquid ullo modo agere consentit; sacerdotes ergo honorandi sunt, non lacerandi vel exprobrandi sunt; legitur in Ecclesiaste: « In tota anima tua time Deum, et sacerdotes illius sanctifica; in omni virtute tua dilige eum qui te fecit, et ministros ejus non derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, et honorifica sacerdotes, et propurga te cum brachiis; da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis, et de negligentia purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum et sacrificium sanctificationis offerens Domino, et initia sanctorum; et pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propitiatio et benedictio tua (*Eccli.* VII, 31 *et seq.*). » Hæc non tantummodo vobis, sed omnibus fratribus per vos nota fieri volumus, ut unanimes, unum sentientes, permaneamus in Christo, nihil per contentionem nobis, neque peinanem gloriam vindicantes, non hominibus, sed Deo Salvatori nostro placentes, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Godine 255:
Papa Kornelije svom hrišćanskom kleru u epohi progona imperatora Decija[6]

Počinju dekreti pape Kornelija

O prenosu tijela apostola i o nekim jereticima
Ljeta Gospodnjeg 255; za vrijeme vladavine imperatora Decija

Najdražoj i veoma voljenoj braći svete Božije Crkve, sinovima i svim slugama Gospodnjim u pravoj vjeri, episkop Kornelije.

Uvidjevši dobrohotnost vaše hrišćanske milosti, jer ste ljubitelji apostola, i držite se njihove vjere i učenja, odlučih da vam pišem, sa Gospodnjom preporukom, o nečemu što je neophodno znati u ovom trenutku, i što je kod nas u Rimskoj crkvi, uz Božiju pomoć i zaslugama apostola nedavno urađeno i što se čini, budući da pod okriljem hrišćanske milosti vjerujem da vi očinskom milošću spise Apostolske stolice rado primate i izvršavate njene naloge, kao i da se hvalite njenim napretkom, jer ko god sebe usadi u korijen hrišćanske milosti neće mu nadostajati krepkosti, niti će ostati bez plodova, niti će iz ljubavi prema plodnosti biti uzaludan trud. Sama hrišćanska ljubav obdržava srca vjernika, osjećaje jača, da ništa ne bude tegobno, ništa teško, već da bude slatko sve što se radi, jer je u njegovom biću da podstiče slogu, čuva zakone i razdružene ujedinjuje, da ispravlja ono što je naopako i da ostale vrline svoje zaštitom savršenosti utvrđuje. Stoga vas molim da nas obradujete, jer su na predlog neke odane žene i plemkinje gospođe Lucine podignuta tijela apostola Petra i Pavla iz Katakombi, a kao prvo je u tišini podignuto tijelo blaženog Pavla i premješteno na imanje pomenute gospođe, u ulici Ostijskoj, na mjesto na kome je pogubljen. A nakon toga smo primili i tijelo prvog među apostolima,blaženog Petra, i položili ga onako kako dolikuje, pokraj mjesta gdje je bio razapet, između tijela svetih episkopa, u Apolonovom hramu, na Monte Aureo (Zlatno brdo) u Vatikanskoj palati Neronovoj, na julske kalende (1. jul), moleći se Bogu i Gospodu našem Isusu Hristu da posredovanjem svojih svetih apostola očisti mrlje vaših grijeha, i da vas sačuva u svojoj volji za sve dane vašeg života, i da vas prikaže ustrajnim u plodu dobrog djela. A vi se ovome zajedno radujte, jer i sami sveti apostoli se raduju zbog vas. Uvijek hvalite Boga i on će sam biti slavljen u vama; jer je zapisano: "Šta ću vratiti Gospodu za sve što je učinio za mene? Uzeću kupu spasenja i prizvaću ime Gospodnje". (Psalam, CXVI, 12,13). Toliko, naime, sa svoje strane objašnjavamo, koliko možemo popustljivošću službe naše urediti; otuda zaista toliko treba da nastojimo nemilim popovanjem, koliko nam je povjerena dvostruka dužnost talenta za savršeno pregovaranje i uvjerava tvrdnja nedjeljne riječi za primanje njegovog rekvijema.

Zavideći nam na tome, stari neprijatelj nam je podbunio kao protivnika Novata, takmaca u ispravnoj vjeri i svetom nauku, koji je izvan crkve postavio novatijance i u Africi Nikostrata, obojicu jeretike kao što je i on bio. A oni su pokušali da, one koje su mogli, ubijede da odstupe od prave katoličke vjere i poslije su se posvetili izopačenoj i Bogu mrskoj nauci. Ali, kao što smo veoma ožalošćeni zbog oklijevanja takvih i potreseni njihovom izdajom, istovremeno smo i radosni što su se drugi, uz Božju pomoć, preobratili. Svemoćni Bog, koji miješa radost i tugu, veoma nas je obradovao time što su se ispovjednici koji nekada bijahu vjernici, a koji su se na đavolski podsticaj odvojili od nas i od prave vjere, povratili katoličkoj crkvi i pravoj vjeri sa Maksimom

[6] *Patrologia latina, vol. 130, col. 163.*

INCIPIUNT DECRETA CORNELII PAPÆ.

De translatione corporum apostolorum, et quibusdam hæreticis.

(Anno Domini 255, Decio imperatore regnante.)

Charissimis atque dilectissimis fratribus sanctæ Dei Ecclesiæ filiis et omnibus Domino recta fide famulantibus, CORNELIUS episcopus.

Videns charitatis vestræ benevolentiam quia apostolorum amatores estis, eorumque fidem et doctrinam tenetis, decrevi vobis scribere Domino auctore quædam ex his quæ nunc temporis necessaria sunt sciri, et quæ apud nos in Ecclesia auxiliante Domino Romana meritis apostolorum nuper acta sunt sive geruntur, quoniam patrocinante charitate credo vos paterna gratia scripta sedis apostolicæ libenter suscipere et mandata ejus peragere, atque de ejus profectibus gratulari, quia quisque se in radice charitatis inserit, nec a viriditate deficit, nec a fructibus *manescit*, nec amore fecunditatis opus efficax amittit. Ipsa enim charitas exercet corda fidelium, sensus corroborat, ut nihil grave, nihil difficile, sed fiat totum dulce quod agitur, dum ejus proprium sit nutrire concordiam, servare mandata, atque dissociata conjungere, prava dirigere, et cæteras virtutes perfectionis suæ munimine solidare. Quapropter rogo vos nobis congratulari, quia rogatu cujusdam devotæ feminæ atque nobilissimæ matronæ Lucinæ levata sunt corpora apostolorum Petri et Pauli de Catacumbis; et primo quidem beati Pauli corpus levatum silentio ac positum est in prædium prædictæ matronæ, via Ostiensi, ad latus ubi decollatus est. Postea vero beati apostolorum principis Petri accepimus corpus, et condecenter posuimus illud juxta locum ubi crucifixus est inter corpora sanctorum episcoporum, in templo Apollinis, in monte Aureo in Vaticano palatii Neronis tertio Kalendarum Juliarum die, orantes Deum et Dominum nostrum Jesum Christum, ut intercedentibus suis sanctis apostolis maculas vestrorum purget peccatorum, et in sua vos conservet voluntate diebus vitæ vestræ, et in fructu boni operis vos perseverabiles reddat. Vos vero his congaudete quia et ipsi sancti apostoli de vestro congratulantur gaudio. Vos semper Deum laudate et ipse glorificetur in vobis; scriptum est enim: « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo (*Psal.* CXV, 12, 13). » Tantum enim a nobis exigitur quantum possumus famulatus nostri obsequio commodare; unde quidem tanto nos necesse est importunis prædicationibus insistere, quanto nobis perfectæ negotiationis creditur duplicata talentorum assignatio atque Dominicæ vocis ad suscipiendam ejus requiem suadet assertio.

Hæc invidens antiquus hostis suscitavit nobis adversarium Novatum, rectæ fidei et sanctæ do-

presviterom i iznova postali vjerni ispovjednici, kao što su bili prije. Stoga vas, najdraži, bodrimo i preklinjemo, preko Gospoda našeg Isusa Hrista, da nastojite, i pomenute jeretike i sve za koje znate da su se od prave vjere i učenja odmetnuli, da pridobijete za katoličku vjeru i ispravnu doktrinu podsticajem i dobrim nastojanjem i ubijedite ih da istraju u želji Božijoj. I ne samo njih već sve one koji još uvijek nijesu primili pravi nauk da požurite da ih uvedete u katoličku vjeru, "jer ni smrt, ni život, ni anđeli, ni vlast, ni sadašnjost, ni budućnost, ni sila, ni visina, ni dubina, niti kakva druga tvar ne mogu nas odvojiti od milosti Gospoda našeg Isusa Hrista i onoga što je u njemu samom - prave vjere" (Poslanica Rimljanima, VIII, 38,39). "Nemojte stoga odbaciti pouzdanje vaše, koje ima veliku nagradu". (Jevrejima poslanica, X,35). Jer potrebno nam je strpljenje za borbu sa protivnicima, sve do kraja čuvajući obećanja, dok ne primimo neokaljanu vjeru koju je obećao onima koji zakonito hitaju da se bore. "Uskoro, veoma uskoro doći će onaj koji namjerava da dođe i neće zakasniti". (Isto, 37). Evo, naime, sudije kako stoji pred vratima, zadovoljno obećavajući vijence onima koji se za njegove patnje ponižavaju. Jer ako sebe neko bude uklonio, to se neće svidjeti mojoj duši, već će se umanjiti od obećanja zbog poricanja. A mi nijesmo sinovi koji odvraćaju od propasti, već sinovi vjere u zadobijanje duše. Zbog toga uzmite oružje Božije da se možete oduprijeti u zlom danu protiv svih neprijatelja vaših i svete Crkve, navucite oklop pravde, i nazujte pripravu mira jevanđeoskog, sasvim uzimajući štit vjere, na kome ćete postaviti sva koplja da se nevaljalstvo vatrom spali. I kacigu spasenja primite i mač Duha, koji je riječ Božija, kroz svaku molitvu i preklinjanje ukorijenjeni i utemeljeni u utjesi braće za Isusa Hrista, Gospoda našeg. Ali i sada, braćo, preporučujemo sve vas Gospodu i riječi milosti njegove koji može izvršiti i dati nasljeđe nama sa svim svetima. Sam pak Bog mira i utjehe neka vam da samog sebe da ga spoznate jedan u drugome, da se pomažete između sebe, i da nijeste podijeljeni, već jednodušni, da ga slavite jednim glasom i jednim srcem u slozi i utjesi braće, da može da vas potvrdi prema Jevanjđelju njegovom, prema otkrovenju vječne tajne, za vjeke vjekova, u kojima vama treba da budu podijeljeni darovi budućih radosti. Štaviše, treba da razmislite da oni koji zavide braći i žele da ih kazne i unište, sami od sebe uništavaju svoje dogme. Jer Gospod kaže: "Neće se održati nijedno kraljevstvo koje se podijeli samo". (Jevanđelje po Mateju, XII, 25), i svako učenje i zakon protivno sebi neće se održati. Stoga je neophodno da složno obodrivši primite krepke, i ništa ne čineći uz prepirku, već uz svaki napor zavjetovanja jednodušno se pokorite uredbama božanskim i apostolskim. Pisano sedmog dana od septembarskih Ida, za vrijeme konzula Decija i Maksima.

165 DECRETALIUM COLLECTIO. 166

ctrinæ æmulum, qui extra Ecclesiam ordinavit Novatianum, et in Africa Nicostratum, utrosque hæreticos sicut ille erat. Illi vero conatibus, quibus potuerunt, multos a recta et catholica fide suadentes recedere fecerunt, et post se in perversam et Deo odibilem doctrinam corruere persuaserunt. Seu sicut istorum tergiversationibus nimis sumus contristati et de eorum perditione contriti, sic de [illegible]orum conversatione Domino auxiliante sumus lætificati. Deus autem omnipotens qui tristibus miscet [illegible] oppido nos lætificavit, quo quidam confessores [illegible]dudum fuerant fideles, a nobis et a recta fide [illegible]bolo instigante se separantes, cum Maximo presbytero ad Ecclesiam Catholicam et fidem rectam sunt reversi, et denuo sicut prius facti sunt confessores fideles. Quapropter, charissimi, hortamur vos et deprecamur per Dominum nostrum Jesum Christum, ut et prædictos hæreticos, et omnes quos a recta fide et doctrina apostatare cognoveritis, exhortationibus et bonis studiis vestris ad catholicam fidem et rectam doctrinam 38 convertere contendite, et in Dei voluntate [illegible] suadete. Et non solum hos, sed omnes qui [illegible] rectam perceperunt, ad catholicam [illegible] perducere festinate, « quia neque mors, neque [illegible] neque angeli, neque principatus, neque in[illegible], neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum; neque creatura alia (magistro gentium docente) poterit nos separare a charitate Domini nostri Jesu Christi, et quæ in ipso est a recta fide (*Rom.* VIII, 38, 39). » Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem (*Hebr.* X, 35). » Patientia enim nobis necessaria est ad colluctationes adversariorum, quatenus fidem intemeratam usque in finem conservantes repromissionem percipiamus quam repro[illegible] certare properam. « Adhuc [illegible] modicum aliquantulum, qui venturus est, A veniet et non tardabit (*Ibid.*, 37). » Ecce enim judex ante januam assistit, coronas hilariter promittens his qui pro eo passionibus submittuntur. Quod si subtraxerit se quis, non placebit animæ meæ, sed cadet de promissione propter negationem. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. Propter quod assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo adversus omnes inimicos sanctæ Ecclesiæ et vestros, et induite vos lorica justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia jacula nequissimi ignita exstinguere. Et galeam salutis assumite, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem et obsecrationem radicati et fundati in B solatio fratrum pro Christo Jesu Domino nostro. Sed et nunc, fratres, commendamus vos Domino et omnes verbo gratiæ ejus, qui potest perficere et dare hæreditatem nobis cum omnibus sanctis. Ipse autem Deus pacis et consolationis det vobis idipsum sapere in alterutrum, ut vobis invicem succurratis et non sitis divisi, ut unanimes, uno ore et uno corde honorificetis eum in concordiam et consolationem fratrum, qui potest confirmare vos secundum Evangelium ejus, juxta revelationem æterni mysterii, temporibus scilicet perpetuis, quibus vobis futurorum gaudiorum largienda sunt munera. Summopere considerare etiam debetis quod illi qui fratribus invident eosque damnare atque perdere cupiunt, per se sua dogmata destruunt. Dicit C enim Dominus : « Omne regnum in se divisum non stabit (*Matth.* XII, 25), » et omnis scientia et lex adversum se divisa non stabit. Ideoque necesse est ut concorditer salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes divinis et apostolicis constitutionibus pareatis. Data VII Idus Septembris, Decio et Maximo IIII CC.

Godine 266:
Poslanica pape Dionisija u kojoj izlaže svoju propovijed - poslano svim crkvama
Počinju dekreti pape Dionisija[7]

Ljeta Gospodnjeg 266, za vrijeme Klaudija, kao što kaže Platina

Dionisije episkop, Urbanu prefektu pozdrav.

Najveće je dobro voljeti, voleći se između sebe. S druge strane, nema gorega zla od onoga kad građani zavide građanima. Stoga zahvaljujemo tvojoj hrišćanskoj milosti što dobro prihvataš vjernike svetoga Petra i pomažeš im, otkuda znaš da si voljen od nas i naših i da se veoma brinemo za tebe i tvoje. Zato podstičemo tvoju ljubav da ne pričaš o dobrim djelima koja si započeo, jer nije za pohvalu početak već kraj. Takođe te podstičemo da voliš mudrost i istražuješ, da racionalno i mudro upravljaš i presuđuješ o onome što ti je povjereno, kao što kaže Gospod riječima proroka: "Obrazujte se, vi zemaljske sudije." (Psalm, II, 10) Boj se, dakle, Boga i njegove zakone čuvaj i poštuj ga cijelim bićem, a svog bližnjeg kao sebe samog. Bog na visinama je stvorio mudrost u Duhu Svetome. I vidio je i nabrojio i izmjerio i izlio ju je na sva svoja djela i na sve tjelesno. Prema davanju svome pružio ju je onima koji ga poštuju. Strah od Gospoda, slava i slavljenje, i radost, i vijenac ushićenja. Strah od Gospoda uveseliće srce i pružiće radost i veselje za dugo dana. Onome koji se boji Boga biće dobro u nevolji i na dan prestavljenja svoga biće blagosloven, ljubav prema Bogu je časti vrijedna mudrost. A oni kojima se prikaže, vole ga u mislima i u spoznaji svojih čudesa. Početak mudrosti je strah od Gospoda. I sa vjernicima je u materici začet i sa izabranim ženama je odrastao i sa pravednim vjernicima je prepoznat. Strah od Gospoda je pobožnost znanja, pobožnost će čuvati i učiniti pravednim srce, prijatnost i radost pružiće. Biće dobro onome koji se boji Boga. I u poslednjim danima njegovim blagosloven biće. Potpuna mudrost je strah od Boga i potpunost od plodova njegovih. Svaki dom ispunio je njime generacijama, i spoznanje od blaga njegovog. Vijenac mudrosti je strah od Gospoda, koji ispunjava mir i plod spasenja i vidi i prebrojava je. I znanje i razum su oboje Božiji darovi. Mudrost će biti podijeljena sa znanjem i slavu onih koji je posjeduju ushićava. Korijen znanja je strah od Boga, dok su grane njegove dugovječne, u blagu mudrosti, razuma i znanja, to je pobožnost, a mudrost prokletstvo grešnicima. Strah od Gospoda otklanja grijeh, jer onaj koji se ne boji neće moći da se opravda. Jer gnjev mržnje njegove je sopstveno uništenje. Zaslužiće prijatnost onaj koji trpi nakon perioda patnji. Dobar osjećaj će zapretati riječi njegove, a usne mnogih ispripovijedaće osjećaj njegov. U riznicama mudrosti stojaće disciplina, a prokletstvo za grešnika biće poštovanje Boga. Sine, u žudnji za mudrošću, sačuvaj pravičnost i Bog će ti je pružiti. Jer mudrost i stega su strah od Gospoda. I ono što je njemu milo, to su vjera i blagost koje će ispuniti njegove riznice. Ne budi ohol i neposlušan u strahu Gospodnjem, i ne prilazi mu dvoličnog srca. Ne budi licemjer prema ljudima i ne sablažnjavaj svojim govorom. Pazi da u to slučajno ne upadneš i da se ne sablazni duša tvoja i da ne navučeš nepoštovanje na sebe i da Bog ne otkrije tajne tvoje. Za vjeru i pravdu i za spasenje duše svoje uvijek se bori, brate, i srčano radi da pomogneš braći da bi od Gospoda primio nagradu. Jer zapisano je: "Sine, čuvaj vrijeme, i kloni se zla, za dušu svoju neka se ne zbuniš da kažeš istinu." (Knjiga Propovijednikova, IV, 23, 24). Postoji, naime, zabuna onoga koji vodi ka grijesima i postoji zabuna onoga koji vodi slavi i zahvalnosti. Ne primi lice protiv lica tvog, ni laž prema duši svojoj. Ne boj se svog bližnjeg u njegovom

[7] *Patrologia latina, vol. 130, col. 187.*

INCIPIUNT DECRETA DIONYSII PAPÆ.

(Anno Domini 266, tempore Claudii, ut dicit Platina.)

Dionysius episcopis Urbano præfecto salutem.

Summum bonum est amare amantes se. Et econtra, pejus malum non est quam ut cives civibus invideant. Gratias siquidem agimus tuæ charitati quod fideles sancti Petri bene suscipis et adjuvas, unde scias te et a nobis nostrisque diligi, et tui tuorumque non modicum curam habere. Quapropter tuam hortamur dilectionem, ut bonum quod cœpisti semper implere non differas, quia non laudatur initium, sed finis. Sapientiam etiam te hortamur diligere, et scrutari, ut rationabiliter et sapienter disponas et judices ea quæ tibi commissa sunt, dicente Domino per prophetam. « Erudimini qui judicatis terram (*Psal.* II, 10). » Time ergo Deum et mandata ejus serva, et dilige eum totis visceribus, et proximum tuum sicut teipsum. Deus altissimus creavit sapientiam in Spiritu sancto. Et vidit et dinumeravit et mensus est, et effudit illam super omnia opera sua, et super omnem carnem. Secundum datum suum præbuit illam diligentibus se. Timor Domini gloria et gloriatio, et lætitia, et corona exsultationis. Timor Domini delectabit cor, et dabit lætitiam et gaudium in longitudine dierum. Timenti Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur, dilectio Dei honorabilis sapientia. Quibus autem apparuerit in visu diligunt eum in visione, et in agnitione magnalium suorum. Initium sapientiæ timor Domini. Et cum fidelibus in vulva concreatus est, et cum electis feminis graditur, et cum justis fidelibus agnoscitur. Timor Domini scientiæ religiositas, religiositas custodiet et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit. Timenti Deum bene erit. Et in diebus consummationis illius benedicetur. Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius. Omnem domum illius implevit a generationibus, et receptacula a thesauris illius. Corona sapientiæ timor Domini, replens pacem et salutis fructum, et vidit et dinumeravit eam. Utraque autem sunt dona Dei, scientia et intellectus. Sapientia compartietur prudentiæ et gloriam tenentium se exaltat. Radix sapientiæ est timere Deum, rami enim illius longævi, in thesauris sapientiæ, intellectus et scientiæ, religiositas, exsecratio autem peccatoribus sapientia. Timor Domini repellet peccatum, nam qui sine timore est, non poterit justificari. Iracundia enim animositatis illius subversio illius est. Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis. Bonus sensus usque ad tempus abscondet verba illius, et labia multorum enarrabunt sensum illius. In thesau-

slučaju, i ne zadržavaj riječ u vrijeme spasenja. Ne krij mudrost svoju u ljepoti njenoj. U jeziku se naime prepoznaje mudrost, a osjećaji, znanje i nauka u riječima istine i čvrstina u djelima pravde. Ni na koji način ne protivurječi istini i ne daj se zbuniti zbog laži o neobrazovanju tvome. Nemoj se zbuniti da priznaš svoje grijehe i ne podredi se čovjeku zbog grijeha. Nemoj se odupirati protiv lica moćnoga, i ne suprotstavljaj se toku rijeke. Za pravičnost se bori zbog duše svoje, i sve do smrti se bori za pravdu i Bog će za tebe pobijediti tvoje neprijatelje, i srčano ih preobratiti. Ne budi brz na jeziku i beskoristan i nemaran u obavljanju poslova. Ne budi kao lav u kući svojoj, koji uništava svoje ukućane i pritiska sebi potčinjene. Neka se ne pružaju ruke tvoje kad treba da uzmu, a kad treba da daju neka se ne povlače. (Isto, 25 i naredni). Ovim zakonima Svetoga Pisma uvijek osnažen stoj uspravan i ne skreći sa puta istine da bi milost Božiju uvijek zadobijao, i uvijek uživao u prijateljstvu dobrih ljudi i toliko lakše tvoj duh prevazilazi od ljubavi ovoga vijeka, koliko se upropaštava dok se poziva. Jer vas i prisutne želimo da vidimo a odsutnima želimo barem putem pisma da govorimo. Otuda želimo da vas blaženi Petar, prvi među apostolima, srećno dovede do svog praga, dokle vašim kajanjem zavrijedimo da uživamo u milosti svemoćnog. Pisano 4 dana od nona februarskih, za vrijeme konzula Aurelijana i Basa.

ris sapientiæ significatio disciplinæ, exsecratio autem peccatori cultura Dei. Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi. Sapientia enim et disciplina timor Domini. Et quod beneplacitum est illi, fides et mansuetudo, et adimplebit thesauros ejus. Contumax non sis et incredibilis timori Domini, et ne accesseris ad eum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, et non scandalizeris labiis tuis. Attende in illis ne forte cadas, et ponas scandalum animæ tuæ, et adducas inhonorationem tibi, et revelet Deus absconsa tua. Pro fide frater et justitia ac pro salute animæ tuæ certa semper, et pro adjutorio fratrum viriliter age, ut a Domino recipias remunerationem. Scriptum est enim : « Fili, conserva tempus, et devita a malo, pro anima tua non confundaris dicere verum (*Eccli.* IV, 23, 24). » Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. Ne accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium. Non reverearis proximum tuum in casu suo, nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuam in decore ejus. In lingua enim agnoscitur sapientia, et sensus, et scientia, et doctrina in verbis veritatis, et firmamentum in operibus justitiæ. Non contradicas veritati ullo modo, et de mendacio ineruditionis tuæ confundere. Non confundaris confiteri peccata tua, et ne subjicias te homini pro peccato. Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii. Pro justitia agonizare pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos, et eos evertet viriliter, noli citatus esse in lingua tua et inutilis et remissus in operibus tuis. Noli esse sicut leo in domo tua, evertens domesticos tuos et opprimens subjectos tibi. Non sit porrecta manus tua ad accipiendum et ad dandum collecta. (*Ibid.*, 25 *et seqq.*) His fultus Scripturarum auctoritatibus semper, sta rectus et a via veritatis ne avertaris, ut gratiam Dei semper acquiras, et bonorum hominum amicitia semper fruâris, tantoque tua facilius ab amore hujus sæculi mens exeat, quanto et impellitur dum vocatur. Nam vos et præsentes videre cupimus et absentibus colloqui saltem per epistolam desideramus. Unde optamus ut vos beatus Petrus apostolorum princeps ad sua limina feliciter perducat, quatenus in omnipotentis gratia perfrui vestra pœnitentia mereamur. Data IV Nonas Februarii Aureliano et Basso IV cc. consul.

Godina 295.
Imperatori Dioklecijan i Maksimijan šalju poslanicu Dioklu. (zapovjedniku Duklje?) [8]

25 *Isti Avgusti i konzuli Dioklu*

U slučaju donacije ili nečeg drugog što ti pripada, ako budeš odbio djedovo nasleđe ne možeš biti primoran da ga prepustiš braći. 13 april 295, za vrijeme konzula Tuska i Anulina.

[8] *Corpus iuris civilis, Berolini, 1892, vol. II, p. 144.*

25 *Idem AA. et CC. Diocl.*[2] Ex causa donationis vel alionde tibi quaesita, si avi successionem respueris, conferre fratribus compelli non potes. *D. id. April. Tusco et Anullino conss.* [*a.* 295]

Godina 296:
Poslanica pape Marcelina poglavarima crkava na Istoku (i Ilirikumu)[9]

Voljenoj braći, svim episkopima istočnih provincija, episkop Marcelin.

Šta mi je od tako ugodne pomoći nego to što o vama dolazi glas o onome čemu žudim? Šta pogoduje tako pobožnim ustanovama nego to da sveštenici između sebe nastoje da objave mir koji je potreban drugima? Otvoreno priznajem da sam primio sa blagodarenjem ono što ste mi naznačili u pismu, o milosti koja postoji između vas i mira u Crkvi. Što god mi je bilo moguće spontano da podstaknem, štogod je dojavljeno da treba da se opomene "neka potvrdi Bog ovo što je učinjeno u nama" (Psalm LXVII, 29) i ono što je naložio da treba učiniti za spasenje duša, ovo on sam, koji je naložio, za ono čime nas je otkupio pobožnošću, neka učini. I ovim tako dobrim glasnicima čak i mi pobožnu moć svetih glasnika prenosimo. Štogod smo u pismima poslatim istočnim crkvama, koje smo pozvali na crkveno jedinstvo, uz pomoć našeg Boga naznačili, iznova kad bude očito sa vama neka podijelimo uz ponovne dokaze. Uskoro su zbog našeg edikta Istočnjaci poslali poslanstvo, koje je očekivalo nešto određeno, određeno je postupilo, ali činimo u vezi sa ovim ono što je trebalo biti rečeno kao korisno. Rukovodeći se onim što smo odgovorili, da biste bili upućeniji od njega, da ne bi u svoju korist prisvojio mišljenje ili preuzeo grijeh širom zemalja, jer kada je u pitanju vjera dovoljno je držati se istine. Ono što se, pak, odnosi na sadržaj našeg pisma, trebalo je zaista iz žudnje potpunije da koristi. Stoga znajte da treba da se uzdržavate od proganjanja braće i od svakog parničenja, kao što kaže Sveto Pismo: "Sluga Božiji ne treba da se svađa" (Timotiju poslanica druga, II, 24), niti bilo kakvu štetu da nanosi, već progonitelje crkve i njenih slugu da korigujete vašim argumentima, kao što svjedoči Apostol: "ukori, zamoli, izgrdi." (II Timoteju, IV, 2). Dakle, kakvi god sporovi da nastanu među hrišćanima neka se dostave crkvi i crkveni ljudi neka ih okončaju. Jer ne može mlađi da sudi starijemu, niti episkopi mogu odbaciti bilo koju presudu pontifeksa koji ga postavlja na taj položaj. Jer ako se sazna da je presuda unaprijed smišljena, nema sumnje da je van snage, i ne može se ni na koji način uračunavati u crkvene odluke; sveštenik bilo kog reda bez odobrenja svog pontifeksa neka ne pomišlja da poziva na svjetovni sud, niti je dopušteno laiku da optuži bilo kog klerika. Oduzimanja, optužbe, kao i proganjanje između hrišćana treba po svaku cijenu izbjegavati; jer, mada smo malobrojni u poređenju sa drugima, ako budemo složni lakše ćemo se oduprijeti neprijatelju. Sveti prvomučenik Stefan bijaše kamenovan, ali Hrist je uzimao na se udarce, stoga svako treba da ima na umu da nekoga nepravedno ne osudi ili kazni, da ne bi Hrista osudio ili kaznio. I Gospod u Jevanđelju reče: "Nemojte suditi, da vam se ne bi sudilo, jer onako kako budeš sudio tebi će biti suđeno." (Jev. Po Mateju VII, 1 i 2). Otuda i sv. Pavle kaže: "Ovo dakle govorim i svjedočim u Gospodu da više ne hodite kao što hode neznabošci, koji imaju razum zamračen tamom u ispraznosti svog uma, otuđeni od života Božijeg neznanjem koje je u njima zbog sljepila srca njihovih, Koji u očajanju predadoše same sebe besramnosti, kako bi činili svaku nečist i lakomost. Ali vi tako ne spoznaste Hrista, ako ste ga pak čuli i u samom njemu primiste nauk, kao što je istina u Isusu da odbacite prema negdašnjem ponašanju starog čovjeka koji se kvari u žudnji prema grijehu. Da se obnovite duhom uma vašega i obučete u novog čovjeka koji je stvoren po Bogu u pravdi i u svetinji istine. Zbog toga odbacivši laž govorite istinu svako od vas sa svojim bližnjim jer smo jedni drugima udovi. Gnjevite se i ne griješite. Sunce neka ne zađe nad vašim gnjevom; ne dajte prostora đavolu, onaj koji je krao više neka ne krade, neka radi više čineći ono što je dobro svojim rukama, da bi imao od čega da dodijeli onome koji je u nuždi. Nikakav

[9] *Patrologia latina, vol. 130, col. 215.*

TEM EPISTOLA MARCELLINI PAPÆ.

Dilectissimis fratribus universis episcopis, per orientales provincias constitutis, MARCELLINUS episcopus.

Quid tam dulce sollicito quam quod mihi de vobis innotescunt illa quæ cupio? Quid tam religiosis conveniens institutis quam ut inter se sacerdotes pacem (quam necesse est aliis pro officio annuntiare) conservent? Plena fateor, gratulatione suscepi quod votiva mihi de charitate quæ inter vos est Ecclesiarum pacem in litteris indicastis, sponte mihi quidquid hortari poteram, quidquid monere delatum est, « confirmet hoc Deus, quod est operatus in nobis (*Psal.* LXVII, 29), » et quæ præcepit pro animarum salute facienda, hæc ipse, qui præcepit, pro ea qua nos redemit pietate, faciat. Et his tam bonis nuntiis nos quoque religiosam sanctorum vicem reddimus nuntiorum. Quidquid cum Orientalibus quos ad Ecclesiæ corpus unitatemque revocatos dudum Dei nostri ope litteris significavimus destinatis, denuo cum apertum fuerit repetitis vobiscum participamus indiciis. Mox pro nostro edicto ab Orientalibus missa legatio est, certa speravit, certa consuluit, sed facimus de his quæ fuerunt dicenda compendia. Ipsius potius ad instruendam notitiam vestram quæ a nobis sunt responsa dirigentes, ne quod sibi sub spatio prolixiore terrarum aut opinio vindicet, aut error assumat, cum ad rerum fidem ipsam teneri sufficiat veritatem. Quid autem, ad continentiam nostrarum pertinet litterarum, oportuit quidem desideria plenius expedire. Quapropter scitote vos a persecutione fratrum et ab omni litigio abstinere debere, dicente Scriptura : « Servum Dei non oportet litigare (*II Tim.* II, 24), » nec quidquam nocere, sed omnes persecutores Ecclesiæ servorumque ejus vestris redargutionibus corrigere, testante Apostolo : « argue, obsecra, increpa (*II Tim.* IV, 2). » Quæcunque ergo contentiones inter Christianos ortæ fuerint ad Ecclesiam deferantur et ab Ecclesiasticis viris terminentur. Major autem non potest a minore judicari, nec episcopi pontifici a quo consecrari probantur, præjudicium inferre ullum possunt. Quod si præsumptum fuisse cognoscitur, viribus carere non dubium est, nec posse inter ecclesiastica ullo modo statuta censeri; clericus vero cujuslibet ordinis absque pontificis sui permissu 50 nullum præsumat ad sæculare judicium attrahere, nec laico quemlibet clericum liceat accusare, detractiones tamen et accusationes atque persecutiones inter Christianos oppido vitandæ sunt; quia licet pauci simus in comparatione aliorum, si tamen unanimes fuerimus facilius adversariis resistemus. Sanctus enim protomartyr Stephanus lapidabatur, sed Jesus suscipiebat plagas, ideo unicuique providendum est, ne aliquem injuste judicet aut puniat, ne Jesum judicet aut puniat. Et Dominus in Evangelio ait: « Nolite judicare, ut non judicemini, in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini (*Matth.* VII, 1 *et* 2). » Unde et Doctor gentium loquitur dicens : « Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut gentes ambulant, in vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnisque avaritiæ. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est, in justitia et sanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra. Irascimini et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram; nolite locum dare diabolo, qui furabatur jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat. Sed, si quis

zao govor neka ne silazi sa vaših usana. Već, ono što je dobro da se izgradi da bude korisno, neka da blagodet slušaocima. I ne žalostite Svetog Duha Božijeg u kome ste obilježeni na dan iskupljenja. Sva ogorčenost, gnijev i ljutnja, graja i bogohuljenje, sa svom zlobom, neka se otrgne od vas. Budite dakle milostivi jedni prema drugima, darujući milost jedan drugome, kao što ju je i Bog u Hristu vama darivao. Podražavajte dakle Boga kao ljubazni sinovi i hodite u ljubavi kao što je i Hrist volio nas i predao samog sebe, nama u prilog, a Bogu na žrtvu u miru slasti. Kurvarstva pak i bilo kakve nečistote ili lakomosti neka ne bude među vama, kao što i priliči svetima, ili sramota, budalast govor ili šale neprilične, već čin zahvaljivanja. Ovoga budite svjesni da nijedan kurvar, nečist ili lakomac, tj. idolopoklonik, neće biti sudionik u kraljevstvu Hrista i Boga. Da vas niko ne zavede taštim riječima, zbog čega silazi gnjev Božiji na sinove nevjernike, stoga ne budite njihovi sudionici. Nekada naime lutaste u tami, a sada ste svjetlost u Gospodu, kao sinovi svjetlosti hodite. Jer je plod svjetlosti u svakoj dobroti, pravdi i istini, okušajte ono što je Bogu ugodno. I ne bavite se besplodnim djelima tame, već se borite protiv nje. Ono što oni u tajnosti čine sramno je i izgovoriti. A sve što se prekorijeva na svjetlosti se odslikava. Jer sve što se očituje svjetlost je, zbog čega je rečeno: Ustani ti koji spavaš i vaskrsni iz mrtvih i obasjaće te Hrist. Pazite stoga braćo da brižljivo hodite, ne kao nemudri, već kao mudri kupujući vrijeme jer su dani zli. Stoga ne budite nerazumni, no spoznajte ono što je volja Božija. I ne utapajte se u vinu u kome je raskalašnost, no se ispunite Duhom, govoreći između sebe u psalmima i himnama i pjesmama duhovnim, pjevajući i pripijevajući u srcima svojim, zahvaljujući uvijek Gospodu za sve u ime Gospoda našeg Isusa Hrista Bogu i Ocu, pokorni među sobom u strahu Hristovom." (Efešanima, IV 17-32, V 1-21). Sve naime što je nedokučivo katolička crkva brani. Stoga nije dopušteno vladaru ili bilo kom čuvaru pobožnosti da preduzima išta što je protivno božanskim nalozima, niti išta što je u suprotnosti sa jevanjđeoskim, proročkim ili apostolskim pravilima. Neka bude ništavna nepravedna presuda i nepravedna odluka koju sudije donesu iz straha ili po kraljevom naređenju, niti će ostati bilo što protivno načelu jevanjđeoskog, proročkog ili apostolskog nauka, ili njihovih nasljednika odnosno djela svetih otaca. I ono što jeretici ili nevjernici budu učinili sasvim će nestati. A vi budite postojani u vjeri, radite budno i sve vaše neka bude sa ljubavlju, iz čega proizilazi milost (kako kaže Apostol), kleknuvši pred Ocem Gospoda našeg Isusa Hrista, po kome je svo očinstvo na nebesima i na zemlji nazvano, da vam prema bogatstvu slave svoje da snagu da se ojačate kroz Duh njegov, da u nutrini čovječijoj stanuje Hrist, kroz vjeru u srcima vašim u ljubavi ukorijenjeni i utemeljeni, da biste mogli shvatiti sa svim svetima ono što je širina, dužina, dubina i visina, da spoznate takođe uzvišenu ljubav znanja Hristovog da biste se ispunili u svoj potpunosti Božijoj. A onima koji mogu sve ovo da izvrše, i više od onoga što smo tražili, i koji to shvataju prema snazi koja je u nama, njima je slava u Crkvi i u Isusu Hristu u svim pokoljenjima na vjeke vjekova. Amin. Pisano 27 novembra, za vrijeme konzula Dioklecijana VI i Maksima VIII.

bonus est ad ædificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, et misericordes donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis. Estote ergo imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia nec notetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio; hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei; nemo vos seducat inanibus verbis, propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ, nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis turpe est dicere. Omnia autem quæ arguuntur a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur lumen est, propter quod dicit: Surge qui dormis, et exsurge a mortuis et illuminabit te Christus. Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed ut sapientes redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed implemini Spiritu loquentes vobismetipsis in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris, Domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri subjecti invicem in timore Christi (*Eph.* IV 17-32, V, 1-21). » Omne enim quod irreprehensibile est, catholica defendit Ecclesia. Non licet ergo imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra mandata divina præsumere, nec quidquam quod evangelicis propheticisque et apostolicis regulis obviat agere. Injustum enim judicium et definitio injusta regis metu vel jussu a judicibus ordinata non valeat, nec quidquid quod contra evangelicæ, vel propheticæ, aut apostolicæ doctrinæ constitutionem, successorumve eorum, sive sanctorum Patrum actum fuerit, stabit. Et quod ab infidelibus aut hæreticis factum fuerit omnino cessabitur. Vos autem state in fide, viriliter agite, et omnia vestra cum charitate fiant, hujus rei gratia (ut ait Apostolus) flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtutem corroborari per Spiritum ejus, in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, longitudo et profundum et altitudo, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu in omnibus generationibus sæculi sæculorum. Amen. Data V Idus Decemb. Diocletiano VI, et Maximo VIII, IV cc. consul.

Godina 315.
Zakon o zalogama[10]

2. jun 315.

Imperator Konstantin Avgust svim provincijama - Posrednici za potraživanje dugova, određeni od upravitelja provincija, za dugove koji se potražuju u građanskom postupku, oduzimaju kao zalog od imanja robove orače i volove za oranje, od čega se ne uračunava porez. Ako, dakle, neki jemac ili povjerilac odnosno nastojnik ili dekurion u ovoj stvari bude otkriven, od upravitelja provincija na glavnoj raspravi neka se kazni. Pisano drugog juna za vrijeme konzula Konstantina i Licinija.

Tumačenje - Mnogi namjeravaju da zbog zaloga odnesu od imanja za fiskalni dug poljske robove ili volove za oranje, čime se vraćaju porezi na rad, i stoga ako neki povjerilac, odnosno nastojnik tj. namjesnik ili bilo koji izvršitelj bi naumio da to učini, neka ga kazni provincijski sudija.

[10] *Codex Thedosiacus, vol. I, tom 2, col. 121-122.*

XXX. DE PIGNERIBVS

pigneribus] *PML*, pignoribus *reliqui*. — *Iust.* 4, 24: de actione pigneraticia.

II, 30, 1 [= BREV. II, 30, 1] (315 Iun. 2).

IMP. CONSTANT(INVS) A. AD VNIVERSOS PROVINCIALES. ⌜Intercessores a rectoribus provinciarum⌝ dari ad exigenda debita ea, quae civiliter poscuntur, servos aratores aut boves aratorios ⌈ pigneris causa de possessionibus abstrahunt, ex quo tributorum inlatio retardatur. Si quis igitur intercessor aut creditor vel praefectus ⌜pacis⌝ vel decurio in hac re fuerit detectus, ⌜a rectoribus provinciarum capitali sententia⌝ subiugetur. DAT. IIII NON. IVN. SIRMIO CONSTANTINO A. IIII ET LICINIO CONSS.

IVST.
⌜Exsecutores a quocumque iudice⌝
⌈ aut instrumentum aratorium
⌜pagi uel uici⌝ *(Lat.)*
⌜aestimando a iudice supplicio⌝

1 ā *om. N* uniuersas *E* 2 intercessoribus *S* a] ac *EL 16, om. BG* rectoribus] senatoribus *C* dati] datis *ECPMS 14. 16. 17* 3 poscuntur *libri omnes (errat Haenel)* 4 seruus *NE*, non seruos *Sich.* aratores (cultores *L*) aut (uel *S*) boues *om. C (sp. vac. post* aratorios) *PM 14. 16. 17 Sich.* aratorios] araturius *14*, ar. ueteranos (uercararios *marg.*) *Sich.* pigneris] *PML 16. 17*, pignoris *reliqui* 5 possessionibus] possionibus E^aS abstrahant N^b *Sich.*, abstrauntur *G* 6 inlatio] inlatione *16* retardatur] reddatur *BG*, tradatur *16* si] ut si *P* 7 uel] aut *O Sich.* praefectus pacis] *libri cum interpr.*: cura pacis *et Iust. (Graec.)*: εἰρήναρχος, pagi uel uici *Iust. (Lat.) male* in *om. L* 7/8 hac re] hoc *O* 9 sententia] *NGPMLS 17*, sententiae *BOEC Sich.* subiungitur *N*, subiugetiatur *L*, iudicetur *BG* 9/10 dat. iiii non. *(om. O)* iun. (iul. *G*) sirmio (sermio *N*, firmio *CPM*) constantino (constantinopoli *B*, constantino constantinopolim *G*) ā *(om. C)* iiii et licinio (lucinio *B*) iiii *(om. GM Iust. [Ver.]) libri*

INTERPRETATIO. Multi pro fiscali debito servos cultores aut boves aratorios de possessionibus causa pigneris auferre praesumunt, de quorum laboribus tributa redduntur, et ideo si quis creditor vel cura pacis vel curialis aut quicumque exactor hoc facere praesumpserit, a provinciae iudice puniatur.

BREV. *(NBGO [om. int.] ECPMLS et ad textum 14. 16. 17).* — IVST. 8, 16, 7. — *Legis Burgundionum Germanicae codices quidam (expressi Paris. 4417) in fine hanc constitutionem adlegant:* Si quis bovem alienum cuius pigneraverit sub titulo centesimo quinto: invenimus in libro Constantini quodcumque (*al.* quod quicumque) bovis alienus pignerare praesumpserit, in capite puniatur.

1 seruus *NE'* cultoris *S* aratorius *L* 1/2 possessionibus] p. abstrahunt *S* 2 pignoris *NBGECS* praesumunt] praesumant S^a, summunt *L* 3 creditor] intercessor *BG*, *om.* E^1 cura] *NB*, curam *GEC*¹*PMLS*, curator C^2 *edd.* uel] aut *BG* curiales *N* quiscumque *N* 4 punietur G^a

Godina 317-319.
Car Konstantin prefektu grada Basusu[11]

19 maj 317-319.

O legitimnim[12] nasljednicima

Imperator Konstantin Basusu prefektu grada.

Majci koja nema pravo nad djecom[13], ako se ispriječi stric i ostali, na koje se odnosi agnatsko pravo i koji god potom agnati (srodnici po krvi) bili, od kojih po pravu srodstva majka može da se isključi, od svih sinovljevih dobara, makar ne postojao testament, pripada joj treći dio. Takođe stricu i njegovom sinu i naravno unuku dok traje muška loza, ako slučajno emancipacijom[14] nekoga ne bi bilo raskinuto srodstvo, po tom istom pravu dodjeljuje se treći dio, čak i da majka ima pravo nad djecom. I s pravom, ako bi se u vezi sa rečenim majka uzdala u pri-vilegiju, ako je muška loza prekinuta preko koljena unuka, naša beneficija se ne odnosi, da ne bi, pošto su pozvane mnoge osobe, više bilo oduzeto a manje dodato majci. Bilo da postoji jedan stric ili više njih i njegov sin ili čak sinovi i unuk, odnosno unuci, ne treba da im pripadne više od trećine svih dobara svima ili pojedincima za njihova i naredna pokoljenja. Na isti način, ako bi ih bilo više, iz čega majka može da se isključi, neće moći da se dodijeli majci više od trećine dobara u odnosu na sve njih. U vezi sa tim postojećim srodnicima na neograničeno, odredili smo da majci u odnosu na sve njih treba pripomoći, premda ne svima u odnosu na majku, već određenim licima da se ukaže ova pomoć. Tako da, iako se ne traži državina nad zaostavštinom, jer ovaj zakon ne predstavlja dobročinstvo pretora, postoji dan za podjelu zaostavštine, jednostavnim dolaskom nasleđuje zaostavštinu u vlasništvo, dok budu živi, treba dodijeliti u dijelu koji mogu da naslijede. A onima, koji će biti njihovi nasljednici, osim ako istima ranije ne odredimo dru-gačije, naređujemo da ne prelazi, već da ostane kod onih kod kojih je prije tog zakona mogla ostati. U Rimu, za vrijeme konzula Krispa II i Konstantina II.

Tumačenje: Ako majka nema pravo nad djecom, to jest ako kao slobodna žena ima tri potomka živa, odnosno kao oslobođenica četiri nije rodila i izgubi sina jedinca koji nije ostavio testament, a nakon sinovljeve smrti ostanu u životu stric ili stričevi, odnosno sinovi tog strica ili stričeva, ili više unuka sa majkom, koji ipak nisu punoljetni, majka u trećem dijelu nasljedstva nasljeđuje sina koji nije ostavio testament, a dva dijela stric, odnosno stričevi, ili sinovi odnosno njegovi unuci. Jer ako majka ima pravo nad djecom i stric ili stričevi sa majkom ostanu u životu, premda su emancipovani, majka, koja ima prava nad djecom, naslijediće dva dijela od dobara sina koji nije ostavio testament ako on umre, a treći dio stric, odnosno stričevi. Ako bi bili umrli stričevi, sinovi stričeva, koliko ih je, jednako će među sobom dijeliti dio. Ako bi bili umrli sinovi stričeva, na isti način unuci stričeva nasljeđuju dio. Ali u ovakvoj zaostavštini sama uredba sadašnja je dovoljna, da se imovina dijeli između majke, stričeva i njihovih sinova i unuka. Ako slučajno imovina ne bi bila naknadna i oni koji su morali doći umru, njihovi nasljednici od zaostavštine koja nije naknadna isključuju se od nasledstva, jer očito ovaj zakon postoji da ne bi naknadno nasledstvo prešlo na naslednike. Ovo treba dodati o zakonu.

---

[11] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 211-212.*
[12] Legitimi su najbliži agnati koji nasljeđuju po glavama (*prim.prev.*)
[13] Slobodno rođena žena sa troje djece, a oslobođenica sa četvoro bila je oslobođena tutorstva. (*prim.prev.*)
[14] *Emantipatio*= kada se otac odrekne sina ili se legitmni nasljednik odrekne nasljedja najčešće u korist države ili crkve (primj. prir.).

LIBER QVINTVS

I. DE LEGITIMIS HEREDITATIBVS

BVRG. R. 10, 2. 22, 6.

hereditatibus] *sic libri plerique et Burg.*, heredibus *H[ed.; dubitabat Violet]G Iust.* — *Iust.* 6, 58.

V, 1, 1 [= BREV. V, I, 1] (321 [317—319] Mai. 19 [20]).

IMP. CONSTANT(INVS) A. AD BASSVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Matri ius liberorum non habenti interveniente licet patruo ceterisque, inter quos agnationis incorrupta iura per ordinem porriguntur et quicumque deinceps agnati erunt, a quibus consanguinitatis iure mater poterat excludi, placet omnium filii bonorum, quotienscumque ab intestato venitur, deferri tertiam portionem; etiam patruo eiusque filio et dumtaxat nepoti agnatione minime durante, si forte per emancipationem cuiusquam fuerit consanguinitas diminuta, beneficio pari deferri tertiam portionem, licet habeat mater ius liberorum. Nec inmerito, si quando supra dicto subnixa mater fuerit privilegio, agnatione dirempta ultra nepotis gradum nostrum beneficium minime placuit extendi, ne multis personis vocatis plus ablatum matri, minus additum videretur. Sive igitur unus extiterit pluresve patrui eorumque filius aut etiam filii et nepotes neptesve, non amplius quam sola tertia universorum bonorum simul omnibus vel singulis pro suis quibusque gradibus deferenda est. Et eodem genere, si plures erunt, a quibus mater possit excludi, non plus quam tertia bonorum matri adversus omnes conpetere debebit. Supra dictae ergo originis exsistentibus personis agnatis in infinitum, matri adversus omnes censuimus subveniendum, licet non omnibus adversus matrem, sed certis superius conprehensis personis hoc auxilium tribuatur; ita ut nec petita bonorum possessione, quoniam huius legis, non praetoris est beneficium, ilico, ut sibi delatae portionis dies extiterit, aditione simplici arrepto rerum quolibet corpore vel animi destinatione patefacta plenum dominium delatae sibi portionis consequantur, facultate eis perpetua, dum advixerint, tribuenda in adeunda concessa sibi parte suc-

---

1 passum *G* pu̅] *PM*, publio *S*, p̅p̅m̅ *E*, p̅s̅p̅ *X*, p̅p̅o̅ *NL*, pfu *GC*, p̅p̅o̅ urb *B*, p̅p̅ *H (?dubitabat Violet)* matri] patri *O* 2 interuenente *H* agnationes *N*, agnitionis $G^{v}S^{a}$ incorruptam *N* 2/3 per ordinem (-ne *N*) porriguntur (corr- $G^{t}PM^{1}LS$)] perdurant *O* 3 agnati] agnat *H*, agniti *L*, *inc. P* consanguinitas E^{t}, consanguinitatibus E^{v} 4 placeat *B* filiis *B* uenitor *N* 5 differri *H* tertia portione *N* etiam] *H(?)GS*, etiam et *O*, et tam *NBECPML* paruo *N* eiusque] eius qui *N*, eiusquide *E* et *om. G* dumtaxat nep.] n. d. *O* agnationi BG^{v}, agnationem *N*, actione *H*, actionem G^{t} 5/6 minime] enim G^{t} 6 durantes *S* cuiusque *N* consanguinitatis *H* deminuta $HNBG^{a}C$ 7 licet] et licet *BG* in inmerito *E* 8 dicta *B* subnexa *NE* dirempta] *EC*, direpta *HGOPMLS*, derepta *N* nepotes *NES* 9 nostro beneficio *B* minime *om. O* ne] nec *BG* uocatis *om. H*^{a} oblatum *L* 10 matris *G* minus] et minus *O* aditum *O* extiterit] e. patruus *O* eorum *bis S* 11 filius] *O*, filios $HNB^{a}GEP$ *MLS*, filii $B^{b}C$ aut] uel *C* etiam *om. O* filii] filiae *C* et *om. OS* nepotes] nepos *NO*. neptesue] neptisue *B*, et neptisue *G*, nepotesue NOE^{a}, nepotesue neptis proneptis E^{b} solam tertiam *N* 11/12 uniu. bon.] h. u. *C* 12 gradibus *om. B* differenda *B*, defensa *G* et *om. O* 13 genere] generis *N*, genere tenere *E* tertiam *HBGEPML* 14 debet *BGE* supra] sub supra *E* ergo *om. N* extantibus *BG* 16 sed] sub *O* 17 quoniam] quod *L* leges NM^{b} 18 ut sibi] ut si $NBG^{t}EC$, ubi G^{v}, ut *O* dilatae *NES*, datae *C* extiterit] stiterit *L* 19 patefacte G^{a} dilatae *NE* sibi *om. O* 19/20 consequentur *C* 20 facultatem *N*, facultates *E* aduixerit *N*, uixerint *BOE* adeuda M^{1}, eunda *N*, adeundae *C*, adeundo *E* 20/212, 1 subcessiones NG^{t}, *post* adeunda *O*

cessionis. Nec enim ad eos, qui eorundem successores erunt, nisi ipsis prius, quos indulgentiae nostrae ratio conplectitur, quaesita fuerit hereditas, transire quicquam iubemus, sed penes eos manere, apud quos ante istam legem residere potuisset. DAT. XIIII KAL. IVN. ROMAE CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS.

INTERPRETATIO. Si mater ius liberorum non habeat, hoc est, si ingenua tres partus vivos et libertina quattuor non ediderit et unicum filium intestatum fortasse perdiderit et filius moriens patruum unum vel plures aut certe patrui vel patruorum filios vel nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emancipati non fuerint, mater in tertia portione in filii intestati hereditate succedat et duas partes patruus vel si plures patrui fuerint, aut filii vel nepotes sibimet vindicabunt. Quod si mater ius liberorum habeat et patruus vel patrui cum matre superfuerint, *etiamsi emancipati sunt, duas partes de bonis filii intestati morientis mater consequatur*, quae ius liberorum habet, et tertiam patruus vel patrui. Quod si defuerint patrui, filii patruorum, quanti fuerint, aequales sibi per capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defuerint, simili etiam nepotes patruorum divisione succedant. Sed in hac successione sola constitutio praesens sufficit, ut inter matrem, patruos eorumque filios et nepotes bonorum possessio praesumatur; quae si fortasse adita non fuerit et ii, qui adire debuerant, moriuntur, heredes eorum a successione non aditae hereditatis excludit, quia evidenter haec lex constituit, ut non adita hereditas non transeat ad heredes. Hic de iure addendum.

BREV. *(HNBGOEXCPMLS).*

1 eorundae *N* successores] successiones G^{t} ipsis] *HNOE*, ipsi *BGCPMLS* prios *N*, primus *H* 2 completitur *L*, conplectetur *NC* 3 manere] tenere G^{v} ista *L*, statutam *E* potuissent *BGECL*, potuisse *N* 3/4 dat. (pp *ECPMS*) xiiii (xiii *G*) k. iun. *(sic H[?]N*, ian. N et reliqui)* romae *(sic libri,* sirmii *H[?] edd.)* crispo ii et const. ii (et c. ii *om. PM*) cō *(sic H,* c̄ *vel* cae̅s *BGCPMS, om. NE) libri, subscr. om. substituta ea quae pertinet ad sequentem O. Propter ipsam vide ad 2, 6, 3* 5 partos *E* 6 non *om. PMS* intestatum *om. O* perdiderat *N* filios *N*, filies G^{a} 7 uel] aut *B* patrui] patruum *BG* filios] filius *M*, filii *N* uel *om. CPML* plures *om. O* 8 relicuerit *H*, *ante* cum *O* mancipati *N* port. tert. *C* in filii] filii *G* hereditatem *N* 9 patruus] patru *H* aut . . . 10 fuerint *om.* G^{a} 10 lib. ius *edd.* patruos *E* superfuerint (-rit *L*)] superstites fuerint *BG* 11 mancipati *N* sunt] fuerint *BG* morientes *N* 12 et *om. B* tertia *N* quod] *O*, qui *reliqui* patrui] *NBGOE*, *om. HCPMLS* 13 aequalis *LS*, quales G^{a} sibimet *C* 14 etiam] e. modo *NO* diuisione] in d. NOC^{1} succedunt *N* in hac successione] haec *B* 15 sufficiat *NO* ut *om. B* patruus *N*, patrem *H*, et patruos *BGS* 16 quae] quod *BG* addita *E* fuerit] fuerint *N*, fuerit hereditas *H(?) B(?)C* hii *NBECPMLS* 17 a *(om. C)* successione] ad successionem *BG* additae *E* excludi *PMLS*, excluduntur *O* quia . . . . . 18 addendum *om. O* ut *om. N* addita *E* 18 hic d. i. add.] *GPMLS*, *om. HNBEC*

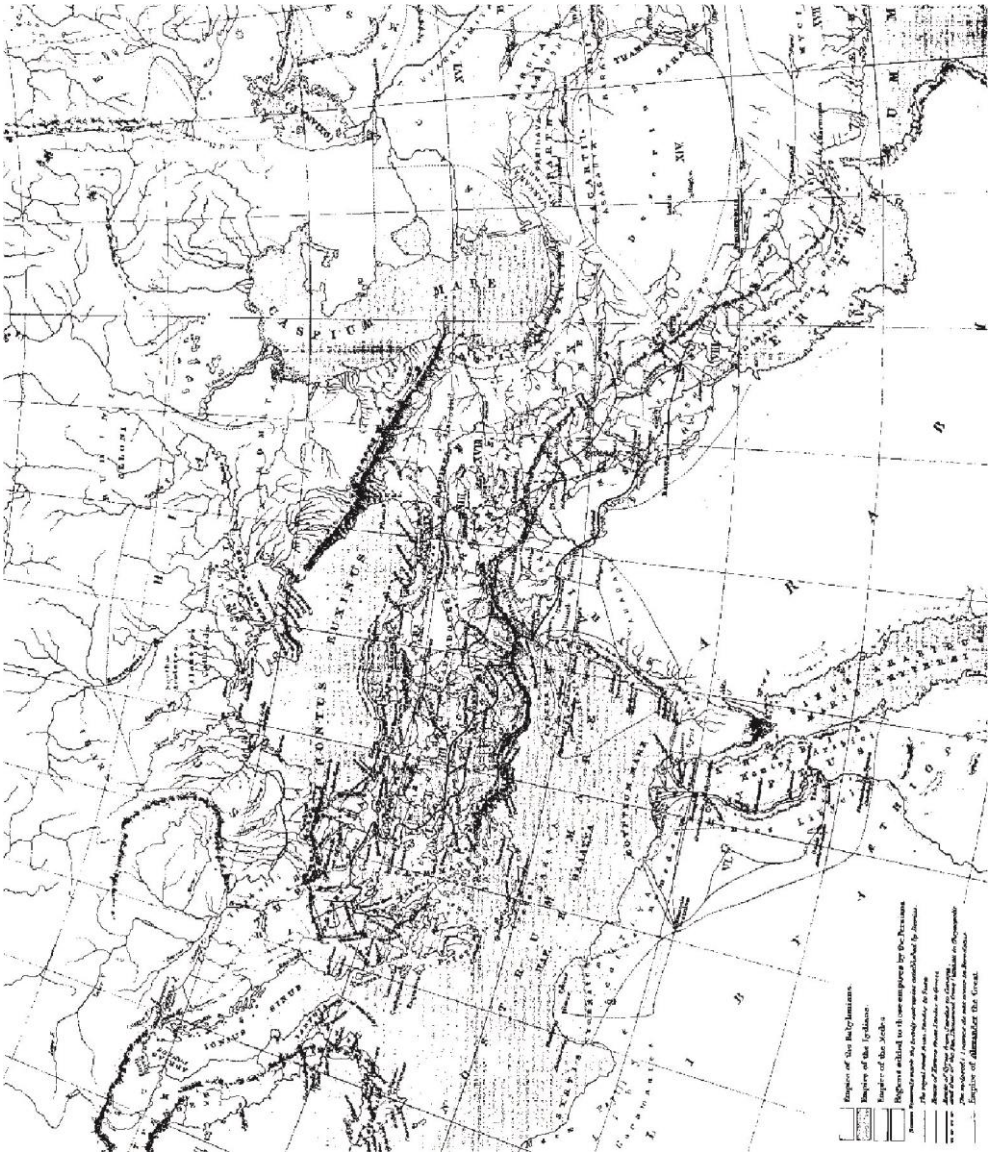
CASPIUM MARE
CONTUS EUXINUS

Godina 319 (?)
Car Konstantin prefektu grada Basusu o izboru tutora i staratelja[15]

12 oktobar 319?

Imperator Konstantin, Basusu prefektu grada.

U svim parnicama ne treba da se pojavljuje maloljetnik na sudu, osim ako nije izdat takav nalog ili zbog upravljanja nasljedstvom ili bi bio dodijeljen tutor u parnici, da se, prema prethodnoj našoj odluci, zakonski pred sudijama okonča parnica. Pisano u Akvileji, za vrijeme konzula Konstantina i Licinija.

Tumačenje: Ako se podnese tužba protiv pupile, pa bili i odrasli, ne mogu da dođu na sud, osim ako se slučajno njihove godine ne dokažu svjedočenjem kurije ili tutor koji im je određen ne vodi brigu o nasljedstvu pupile[16] ili o njegovim poslovima.

[15] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 158*.
[16] Djevojka bez roditelja (prim. prir.).

XVII. DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS CREANDIS

xuii] xuii aera et titl *Q*. — turibus L^a

III, 17, 1 [= BREV. III, 17, 1] (319 [?] Oct. 12).

IMP. CONSTANT(INVS) A. ET C. AD BASSVM P(RAEFECTVM) V(RBI). In universis litibus placet non prius puberem iustam habere personam, nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut ad litem fuerit curator datus, ut iuxta praecedentia nostrae ⌜provisionis⌝ statuta legitime initiatae litis agitata in iudiciis controversia ⌜pietatis⌝ *Iust.* finiatur. DAT. IIII ID. OCTOB. AQVIL(EIAE) CONSTANT(INO) A. V ET LICINIO C. CONSS.

INTERPRETATIO. Si pupillis actio inferatur, quamvis adulti videantur, ad litem venire non possunt, nisi forte aetas eorum curiae testificatione firmetur aut certe provisus curator patrimonium pupilli vel negotium tueatur.

BREV. *(NBO[om. int.]ECPMLQS)*. — IVST. 5, 34, 11.

1 et (constanti[n]us *ins. Iust.*) c̄ (cetera *S*) *om. OL* p̄u] *Iust.*, p̄p̄o *vel* p̄o *plerique*, p̄m *N*, p̄p̄m *E* litibus *om. S* 2 iusta *L*, iuxta *S*, iustum *E* 3 gratiam *E* ad] in *Iust.* ut] aut *PMLQS*, *om. C* iuxta] iusta *L* praecedentiae *N* 4 prouisionis] serenitatis *B* statutae *N*, decreta *O* initiatae] *OC Iust.*, enitiae *N*, initia *B*, initiator (-tur M^a) *PMLQS* lectis *N*, legis *O* agitatae *PMLQS* controuersia] *O Iust.*, controuersiae *reliqui* 5 finiatur] *OL Iust.*, finiantur *NBEC*¹*PMS*, firmentur C^1 dat. iiii (iii *O*) id. (*ante* iiii *S*) oct. aq. const. a. u (ii *C*) et licinio (lucinio *Q*) c *(om. OQS) libri*. — *Propter diem vide ad 9, 10, 3.*

Godine 320 (?)
O komisorijama koje treba ukinuti[17]

31. januar 320?

Imperator Konstantin Avgust narodu: Budući da između drugih prevara osobito raste opasnost od zakona o komisoriji, odgovara da se on ukine i kasnije da se abolira svaki pomen na njega. Ako neko, dakle, radi po takvom ugovoru, neka prestane po ovoj sankciji, jer ova sadašnja odluka ukida sve pređašnje i zabranjuje buduće. Naređujemo da povjerioci dobiju izgubljenu stvar koju su dali. Pisano na Sardici, Konstantin Avgust VII i Konstancije konzuli.

Tumačenje - Komisorijama se nazivaju stipulacije (ugovori), u kojima dužnik, uz potpisani ugovor, obećava svom povjeriocu da stvar koju mu je založio iz nužde na vrijeme (do određenog vremena) proda. Kad se to učini, zakon to opoziva i zabranjuje da tako bude, tako da ako bi se vidjelo da neki povjerilac raspolaže dužnikovom stvari pod takvim okolnostima, ne opravdava se dokumentima, već onaj koji je pritisnut dugom prodao, čim bude htio neka traži novac i neka povrati svoje vlasništvo.

[17] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 130-131.*

II. DE COMMISSORIA RESCINDENDA

commissori L^a. — *Iust. 8, 34:* de pactis pignorum et de commissoria lege in pignoribus rescindenda.

III, 2, 1 [= BREV. III, 2, 1] (320[?] Ian. 31).

IMP. CONSTANT(INVS) A. AD POPVLVM. Quoniam inter alias captiones praecipue commissoriae ⌈legis crescit asperitas, placet infirmari eam et in poste- | ⌈pignorum IVST.
rum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret, quae cum praeteritis praesentia quoque depellit et futura prohibet. Creditores enim re amissa iubemus ⌈recipere⌉ quod dederunt. DAT. PRID. KAL. | ⌈recuperare⌉ IVST.
FEBR. SERDIC(AE) CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO C. CONSS.

INTERPRETATIO. Commissoriae cautiones dicuntur, in quibus debitor creditori suo rem ipsi oppigneratam ad tempus vendere per necessitatem conscripta cautione promittit: quod factum lex ista revocat et fieri penitus prohibet, ita ut, si quis creditor rem debitoris sub tali occasione visus fuerit conparare, non sibi de instrumentis blandiatur, sed cum primum voluerit ille, qui obpressus debito vendidit, pecuniam revocet et possessionem suam recipiat.

---

1 cautiones *E* 2 leges *N* crescet *N* eam] eum *L* 3 ei. omn. *G* aboliri *BPMLS*, oboleri *G* agitur *M* tale *L* contractum *N* hanc *NE* sanccionem *N* 4 respiret] fecerit G^v quae cum] quaecumque *BG* praesentiam *B* depellet *N* prohibit *N*

1 remissa *B* 1/2 dat. prid. k. feb. serdicae (serdicie *N*, serdie *E*, sardicae *O*, *om. in sp. vac. C*) const. a. uii *(sic NOE Iust. [Hal.]*, ui BGC^bPMS, *om.* C^a*)* et constantio *(sic NBOE*, constantino *XC*, theud *GPMS)* c (clarus *S*, *om. G*) *libri: pari iure referri potest ad a. 320 et ad a. 326* 3 commissariae *PM* cautionis *S* debitor (-to B^1) creditori (-re *L*)] creditor debitori *O* ipse *N*, a se *O* 4 pro necessitate *G* conscriptam *NCS* cautionem *NS* permittit OC^2 *(ex Bern.)*, permittat *B*, promittat *E* 5 et f. p. prohibet *om. O* qui *PM*, quid *S* creditor rem] creditorem *EC* debitoris] a debitore suo *BG* 6 sibi] solum *B* strumentis *N* primus *G* 7 debitum *S* uendit *E* reuocet] *libri*, reddat *Haenel*

Godina 321.
Imperator Konstantin mladom Basusu[18]

26 *Imperator Konstantin Avgust Basusu*.

Među svim svojim nasljednicima, na bilo kom stepenu srodstva, ipak se čini da su jednaki, ili emancipovani, oni koje pretor poziva da prime nasljeđe, bilo da je testament započet i nije završen, ili se pominje u kodicilu[19] ili pismu roditelja ili bilo kakvom drugom pismenu ili naznakama koje se nađu iza pokojnika. Na sudu se traži podjela zaostavštine, pa i onda kad ne postoji testament djeca se pozivaju, da bi se sačuvala volja preminulog uz pomoć *senatus consulti*, premda bi forma zakona poništila ovakvu oporuku. A ako se u oporuci djeci ispriječi neka druga osoba, sigurno je da se ne uzima u obzir volja koja se odnosi na tu treću osobu. U Rimu, za vrijeme konzula Krispa II i Konstantina II, god. 321.

[18] *Corpus iuris civilis, vol. II, p. 144*.
[19] Dodatak testamentu (prim.prev.)

26 [1]*Imp. Constantinus A. ad Bassum.* Inter omnes dumtaxat heredes suos, qui ex quolibet venientes gradu tamen pares videantur esse, vel emancipatos, quos praetor ad successionem vocat, sive coeptum neque impletum testamentum vel codicillus seu epistula parentis esse memoratur sive quocumque alio modo scripturae quibuscumque verbis v.. iudiciis inveniantur relictae, iudicio familiae erciscundae, licet intestato ad successionem liberi vocentur, servato senatus consulti auxilio defuncti dispositio custodiatur, etsi sollemnitate legum huiusmodi [1] dispositio fuerit destituta. [2]Si vero in huiusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona, certum est eam voluntatem quantum ad illam dumtaxat permixtam personam pro nullo haberi. *D. Romae k. . . . . Crispo II et Constantino II CC. conss.* [a. 321]

Godina 323.
Imperator Konstantin donosi zakon o slobodi[20]

18 maj 323.

Isti Maksimu, prefektu grada.

Sloboda toliko zavisi od očeva, kojima se ne može oduzeti pravo na život i smrt djece. Ako bi neko punoljetan obavio prodaju maloljetnika, pošto mlađi nije svjestan te kupovine, mlađeg, kad postane slobodan, neće obavezivati čin obavljene kupovine od strane punoljetnog. Niti onaj, koga je neko odgajio kao roba, kad postane punoljetan i gospodar mu gotovo pri koncu života daruje slobodu, budući da ni kao punoljetan čovjek nije znao svoje porijeklo, niti ga je, pošto ga nije znao, prodajom napustio, treba da bude osuđen, tako i maloljetnik istim propisom o kupovini i činu obavljanja neće biti obavezan, već se obojica oslobađaju ropstva. Jednako se odnosi na oslobođenike, koji na žalost ponovo padaju u ropstvo. Ali u njihovom slučaju treba razlikovati one koji su kao maloljetnici u uzrastu od četrnaest godina oslobođeni i potom u ropstvu zadržani, ne uživajući u slobodi koju nisu spoznali, i kad postanu punoljetni izloženi na prodaju vode parnicu neka se oslobode, jer na ovom uzrastu je moguće da postoji neznanje ili zaborav o dodijeljenoj slobodi. A onaj koji dobro pamti čin prodaje koji je obavljen svjesno, na njega se neće odnositi ovo zakonsko dobročinstvo. Budući da, s druge strane, takođe treba pomoći onima koji su drugima povjerili stvar, ako neko od onih koji su prethodno opisani bude proglašen slobodnim prizna da je kod njega ono što je gospodarevo, budući da o tome ne postoji sumnja, sudija će presuditi da se odmah vrati. Jer zaista se traži ako se poricanjem ne opovrgne, da priznanje bude očuvano jamstvom o davanju slobode, kao što podrazumijeva drugi zakon; peticija (pravo traženja) se odgadja ako se prizna da je sloboda oduzeta, račun i sve što se duguje da se natrag traži. Pošto je ukinuto ropstvo nekoga prema njegovom nekadašnjem gospodaru, jer je kao gospodarev rob po zakonu darovan, ono što se odnosi na stvari i plodove neka bude priskrbljeno a ono što je od kradenih dobitaka dobijeno takođe priskrbljeno. Rob ne treba da bude slobodan pošto je gospodar kod roba položio pravo na ime pekulijuma[21]. A ono što se po testamentu odnosno poklonom traži ili ono što je kupljeno i stečeno od profita od tih stvari, čovjek koji je rođen slobodan neka zadrži. Sve to ipak neka bude kod posrednika, nakon izrečene presude o davanju slobode, ako se ne razlikuje od gore navedenih situacija, da se onda obojica nadmeću za svojinu nad svojim stvarima. U Solunu, za vrijeme konzula Severa i Rufina.

Tumačenje zakona: Maloljetnik koji je prodat, ako poslije 25 godina života već kao punoljetan bude robovao ili bi bio postavljen u stvarima kupca kao djelatnik ili uređivač bilo koje stvari, kad se bude izjasnio o svom slobodnom rođenju, bez prethodne izjave da je bio rob, neka se sasluša, neka mu to ne proizvede štetu, jer je kao punoljetan uređivao kuću ili prihode onoga od koga je kupljen. Takođe o oslobođenicima ovaj zakon nalaže da se poštuje to, da oni koji do 14-te godine budu oslobođeni i postavljeni kao punoljetni vode poslove patrona, da njihov prethodni ropski položaj ne ugrožava njihovu sadašnju slobodu, već kad budu htjeli, neka predaju svoje tužbe o svom slobodnom rođenju ili oslobođenju u roku koji predviđa zakon. Takođe, ako bi neki maloljetnik koji je slobodan po rođenju od nekoga bio obrazovan i ne bi znao da je slobodan, i od hranitelja zaveden kao rob vodio poslove i prihode onoga koji ga je kupio, prije navršenih trideset godina prethodnom odlukom se obavezuje, ima moć prigovora, i kao da je maloljetan,

[20] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 182.*
[21] Sitno sopstveništvo koje gospodar daje robu, poput odjeće (primj. prir.).

IIII, 8, 6 [= BREV. IIII, 8, 2] (323 Mai. 18).

IDEM A. AD MAXIMVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Libertati a maioribus tantum inpens(um) est, ut patribus, quibus ius vitae in liberos necisque potestas ˹(per)missa est˺, eripere libertatem non liceret. ‖

IVST. 8, 46, 10
˹olim erat permissa˺ | ‖ *fin.*

1 Si quisquam mi(nor) venundatus actum maior administravit, quoniam min(oris) emptio scientiam non obligat, eum ad libertatem venie(ntem) emptio-
2 nis actusque a maiore administrati praescribtio non tenebit: nec vero ille, qui apud quempiam pro servo (edu)catus ac maior effectus vendenti veluti domino adquievi(t ac)tuque administrato iam paene extremam relegit liberta(tem), quoniam neque maior effectus originem suam noverat, ne(que) eam, quam ignoraverat, venditionis patiens deseruisse i(udi)candus est, minori similis, eadem emptionis atque actus ad(mi)nistrati praescribtione
3 non alligabitur, sed utrique dabi(tur) adsertio. Paria etiam in libertinis erunt, qui quaestu quo(dam) in eandem rursus servitutem relabuntur. Sed eorum hac exceptione causa distinguenda est, ut, qui inpubere(s) intra annum quartum decimum manumissi ac

---

1 aa *CPM* pu] *THPMXCLSK Iust. (W)*, ppm *NE*, po (pto *G*) urbis *BG*, pp *Iust. (reliqui)* liberte *N*, libertis *BG* a *om. N* maioribus] minoribus *L* tantum *ante* a mai. *O* 2 quibus *om. G*a ius *om. O* in liberos (libertis *C*) *post* necisque *O* necisque] *TO* $C^{b}Q^{b}$, nechisqu(a)e *HNEXC*a*PMQ*a*SK*, nec his qui *L*, nec his quibus *BG* 3 licere *N* 4 si] sed si *BG*, si ergo *O* quid(*vel* c)quam *FPM LQK* hactu *E*, actuum *GFPMLQK* maiore G^{b} ministrauit *F* 5 quoniam] quod *L* scientia *NEQ* obligat NS^{1}, obligauit *O* eum *om. O* uenientem *om. S* 5/6 emptio *E*, eptionem *G* 6 auctoque *N* a (ad $T^{a}K$) maiore] maior *S* administrata *Q* perscriptio *OESK*, perscriptione (-nem *G*) *BG* non] non ...|catur T^{a} 7 seruo] seruo suo *K* educatus (edocatus *HNBS*, edocatos *E*)] *brev.*, educatur *T* uendenti] *NBGOC*, uindenti *E*, et uendenti *FPMLQK*, et uenditus *S*, uendendi *TH* uelut *PMLK* adquiescit *H* 7/8 actoque *E* 8 administrato] et ministrato *K* iam *om. S* paene] poenae *NG* extramam *L*, extremum *N* religit *HE*a*G*, religet E^{b}, elegit *N*, religat *S* libertate *L* quoniam] quod *L* nec *BG* 9 suam *om. G*a nouerit *NPMLQK* ignoraverat] *T*, ignorabat *brev. (etiam H contra ed. propter spatium teste Violeto)* uenditionem *GPMLQSK* patiens] pretio *H* deseruisset *S*, adseruisse E^{t} 10 iudicandu *X* est] est id est *H*, *om. K* minoris XC^{a} eandem *FPMLQSK* emptiones *NL* administratione *B*, administrante *G* perscriptione (-nem *GF*) *BGEFS*, praescriptionis *L* 11 allegabitur *TPML*, obligabitur *N*, adsertione G^{v} sed utrique (utique *PMQ*, utrisque *BG*) *om. L* pari *HEBGLQS*, par *O*, patri *N* erunt] erit *O*, eorunt *L*, orunt *N* 12 quaestum L^{a}, quaesto *N* quoddam *X*, quondam *E*, quod eam L^{a}, quodam quod *H* in eandem (eadem $T^{a}NB^{a}G^{a}Q^{a}$) *om. E* rursus (rursum *OPMS*) seruitutem (-te *BG*)] seru. rursum *L* relabuntur] relabitur *PMLQ* sed] sic *FPMLQS* earum *T* hac] h(a)ec EQ^{a}, ea *F* exceptione] adsertione G^{v} 13 distinguendum *X* qui *om.* G^{b} inpuberis $E^{a}XC$, inpueris *N*, puberis G^{t} infra *N* annos xiiii *G*

prije nego se ispuni rok[22], neka mu se vrati izgubljena sloboda. A štogod im je onaj koji ih je kupio bio predao ili darovao, ili što god je dobio iz uprave nad svojim stvarima, ima potpuno pravo da to zadrži. A ako je ovim osobama neko drugi nešto oporukom ili poklonom priložio, to za sebe neka prisvoji onaj koji je slobodan. Dakako, ono što su iz stvari patrona dobili onaj koji je slobodan ili kupčev slobodan po rođenju, dok su robovali, pošto se oslobodi, oslobođenik patronu, a slobodan po rođenju, neka vrati kupcu. A oni koji su punoljetni, znajući da su rođeni slobodni ili da su oslobođenici, ako se slože da se prodaju, neka ostanu u ropstvu jer su na to svojevoljno pristali.

[22] Bilo je zabranjeno osloboditi roba mlađeg od 30 godina (prim.prev.)

deincep(s in) servitio retenti ignorata libertate non utantur, mai(ores)que venundati actum gerant, ab assertione non arceant(ur), cum illi aetati tributae libertatis ignoratio aut obliv(i)o concessa est. Qui vero memoria firma venditioni post (fac)tae non nescius innecti-

IVST. 7, 18, 3
‖ *inc.* | ⌜quisquam . . . sunt⌝] quis

4 tur, huius legis beneficio care(bit). Et quoniam vicissim etiam ipsis, qui his rem commiseru(nt), medendum est, ‖ si ⌜quisquam omnium, qui supra conprehensi sunt⌝, in libertatem proclamaverit, id, quod apud se esse eius qui se dominum dicit profitebitur, quoniam de eo non dubitatur, reddi 5 ac referri iudex protinus pronuntiabit. Quod vero petitur, si ⌜id⌝ fuerit negatione ⌜controversum⌝, per cautionem ⌜assertoris, ut alia lege conprehensum est⌝, conservabitur, ac petitio differetur, ut, si fuerit adprobata ⌜spoliata⌝ libertas, ⌈ gestarum rerum ab eodem ratio atque omne⌉ quod debebitur reposcatur, ut servitute depulsa qui pro domino quondam fuerat habeat, quod ut servo domini iure largitus est et quae ex earum rerum quaestu ac fructibus conciliata sunt et quae de furtivis conpendiis obscure capta ac parata sunt, cum liberum esse non oporteat, quod apud servum domi- 6 nus peculii nomine collocaverat. Ea vero, quae testamento vel donatione quaesita sunt aut quae ex earum rerum emolumentis empta confectaque sunt, eidem ingenuo de- 7 putentur. Quae tamen universa exacto libertatis iudicio, quoad a supra dictis rebus discernuntur, in sequestri esse oportet, ut his ab utroque deductis atque in medio iure ⌜locatis⌝ ad eorum proprietatem uterque contendat.

⌜id⌝ *om.* ⌜dubium⌝
⌜assertoris . . . est⌝ *om.*

⌜*om.*⌝
⌈ quoniam et ipsis qui his rem commiserunt medendum est

IVST.
⌜collocatis⌝

DAT. XV KAL. IVN. THESSAL(ONICA) SEVERO ET RVFINO CONSS.

INTERPRETATIO. Minor venditus, si post viginti et quinque aetatis suae annos iam maior effectus si servierit aut in rebus emptoris actor aut cuiuslibet rei ordinator fuerit constitutus,

1 seruitium *BG* ignorat *PML*, ignorant *Q*, ignorata uel *C* libertatem *Q* utantur] utuntur *O*, mutantur E^{v}, ui utantur *PMLQS* maioresque *G* uenundati *om. O* 2 gerunt $N^{a}OXC$, generant *L* ab] ad T^{a}, aut *N* adsertionem *N* sarceantur *N*, arceatur *S* cum] cui *N* illis aetate distributae *XC* libertates *N* ignoratio (ignorantia *H*, ignorantibus G^{t}) aut] ignorat (-rant *Q*) ius *PMQ*, ignorationis *L* 2/3 obliuo *N*, abolitio *FPMLQ* 3 est] sit *O* firmat *N* uenditione *HNBGS* post factae] perfactae *N*, post faciae *L*, post facta *HBG* 3/4 innectetur NM^{b} 4 leges *N* quoniam] quod *L* 5 ipsis qui his] ipsis qui *H*, ipsis his *S*, ipsis quibus *BG*, his qui *O* rem *om. PMLQ* 6 supera T^{a} 7 libertate *NXCPMLQS* proclamauerint *NBGEXCS* 8 esse *om. L* eius qui] is qui eius *O* domino *N* 9 profitetur *E*, profiteretur *C* quoniam] quod *L* dubitabitur *H(?)O*, dicatur G^{v} 10 proferri *H* pronuntiauit *NBEPMS* 11 petitor $E^{b}XCPMLS$ id] ad *G* negatione] (-nem *G*) *BG Iust.*, negotiatione (-nis *H*) *reliqui* 11/12 controuersium $B^{a}GLS$, controuertium *PM*, controuersiam *XCN*, controuersia *HE*, quesitum *O* 12 cautione *N* assertores *NE* alia lege] aliud (*vel* t) iuste *FPMLQS* 13 conpressum *H* ac petitio] ac petito *F*, appetitio *XC* 14 differetur] *O Iust.*, differtur *GEPMLQ*, defertur *NBXCS*, differatur *H* spoliata] *NE*, expoliata *BG*, liata *S*, et stipulata *margo Cuiacii*, bispropriata *FPMLQ*, spropria *X*, propria *HC*, *om. O* 16 omnem *XPMLS*, hoc omne *N* debitur *HNE*^{a}, debetur *BGE*^{b} 17 depulsa] *NBOE Iust.*, repulsa *G*, depulsus *H(?)XCPMLQS* quondam fuerat] commendatus fuerat *B*, quod fuerat commendatus *G* seruum *N*, serum *GF PML*, seruos *S* domino *X*, dominus *OQS*, dominii *Iust.* 17/18 est et] fuerat haec *B* 18 ex *om. HL*^{a} ac] a *E* et quae] *H(?) Iust.*, quae *libri* 19 obsecure *X* cauta *S* ac parata] *NBG*^{t}*O Iust.*, ac parta *H(?)EXCPMLQS*, ac persuasa G^{v}, aperta *F* liberum] *immo* liberi *vel* apud liberum *(Seeck)* 20 nomine M^{a}, *om. S* eam *L* uel] *BGE Iust.*, aut *reliqui* 21 aut] ut *N* quae] qui *L* ex *om. H* earundem rei *PMLQ*, earundem rerum *G* emulentis *L*, molumentis *S* confectaque] confecta *E* 22 quae] quod *N* exactio *HNC*, exactae *X* libertatis] *H(?)BGO Iust. (plerique)*, liberalitatis *NEC Iust.* (M^{a}), liberalique *FPML QS*: *fortasse fuit* liberali quoad] *scripsi*, quod *HNOE*, quo *BCPMLQS*, qui *G*, quae *Iust.* a] ad *N*, *om. O* 23 discernitur *O*, discernantur *Iust.* sequestri] sequestro *O Iust.*, ‘uel tores’ G^{v} ab] ad *N* utraque E^{b} 24 ad] ab *N* eorum] eadem $B^{a}G$, eandem B^{b} proprietate *E* uterque] autemque *X* contendat] *HOE CX Iust.*, contendant *N*, concedat *FPMQS*, con••cedat *L*, concedant *BG* 25 dat. xu k. iun. *(sic N* cum Iust. [Ver. Hal.] 8, 46, 10,* ian. *HNOE*, mart. *BGXCPMLS)* thess. seuero et rufino *libri (subscr. om. Q): confirmat subscriptionem laterculus praefectorum* 26 et *om.* M^{a} 27 si *om. O edd.* seruari *N* emptores *N* auctor *NS* aut] aut in *S*, *om. NE*^{a} constitutus . . . . 184, 1 proclamauerit *om. N*

IIII 8 6. 7 184 DE LIBERALI CAVSA

cum de ingenuitate sua proclamaverit, sine praeiudicio servitii, quod gesserit, audiatur, nec hoc ei praeiudicium generet, quod eius, a quo emptus est, domum aut utilitates in annis maioribus positus visus est ordinasse. Hoc etiam de libertis lex haec praecipit custodiri, ut, qui intra quattuordecim annos fuerint manumissi et actum in maiore aetate positi gesserint patronorum, libertati eorum actus non praeiudicet servitutis, sed cum voluerint, suas aut de ingenuitate aut de libertinitate intra tempora legibus constituta proferant actiones. Sic etiam, si quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus et liberum esse se nesciens fuerit a nutritore distractus et actum vel utilitatem illius, a quo emptus est, ut servus gesserit, priusquam triginta annorum praeiudicio teneatur, potestatem habeat reclamandi, et quasi minor is, priusquam tempora suppleantur, amissam recipiat libertatem. Quidquid vero eis ille, a quo empti sunt, vel tradidit vel donavit vel quaecumque ex rei suae administratione profecit, totum retinendi ac revocandi habeat potestatem. Si vero huiusmodi personis aliquid a quibuscumque aliis aut testamento aut donatione conlatum est, id solum sibi iam liberi vindicent: nam quod de re patroni libertus vel emptoris ingenuus, dum serviret, profecit, libertati redditus libertus patrono, ingenuus emptori restituat. Hi vero, qui in annis maioribus constituti sunt, scientes se esse ingenuos vel libertos, si vendi adquieverint, in ea, ad quam scientes sua voluntate transeunt, servitute permaneant.

T (finit 183, 8 apud se es}; *antea quae abscissa sunt, uncis comprehenduntur).* — BREV. *(HNBCOEFX [text.] CPMLQ [text.] SK [deficit folio exciso* 182, 10 *in* eandem*]).* — IVST. 7, 18, 3. 8, 46, 10.

1 suggesserit *E (aut* E^b*)* 2 generetur *E* aut *om.* E^a utilitatis *NES*, utilitatibus *BG* minoribus EC^2G 3 libertatis *E* haec lex *BG* praecipit] *GCPS*, praecepit *reliqui* custodire *NG* ut] aut *G* infra *H* 4 annis *N* actu *N* maiori *BGOEC* aetati propositi *G* gess. patronorum (patronum BG^v)] p. g. *post* actum *O* 5 libertate *N* actus *post* praei. *O* praeiudicent *BG* seruitutes *N* uoluerit *H* aut *om.* OGC^aPMLS de ing.] ing. *N* 6 de lib.] lib. *BG* actionis *S* 6/7 ing. min. *O* 7 edocatus *B* se esse *BG* 8 actus *O* 9 proclamandi *BG* et quasi minor is (minores *B*)] ut *O*: *scr.* et quasi minor 10 amissa *NE* recipiant *NBGECPML* ille eis *B* uel tr.] ul tr. *N* 11 quaecumque] quocumque *O*, quacumque *edd.* proficit N^bS, profecerunt *BG*, proficit ratione *E* totum] totum uerbum *H* 12 habeant *HE* potestate *L* persona *G* testamentum *N* 13 solum sibi] sibi solum *E*, totum sibi *O* libertos *NC* 14 emptores *N* ingenuos *S* dum] de *S* proficit N^bGELS libertatis *S* redditor *E* ingenuus (-nuos *S*) emptori . . . . 15 se esse *om. L* 15 hii *NGECPM* ingenuus *N*, uel ingenuos *BG* 15/16 libertos (-tus *NL*)] libertinos *H(?) edd.* 16 si] se C^2 uendi] uidi L^a, se uendi *N*, uendenti *BG*, uendendi C^1M^bS acquieuerit L^a ea] eadem BGE^bLS ad *om. BLS* qua *B* seruitutem *N*

Pannonies
Dacie
Sirmium
Thrace
Macédoine
Asie
Corinthe

Godina 324.
Budući dukljanski mitropolit Basus po naredjenju imperatora Konstantina prisustvuje saboru u Gangru[24]

SABOR U GANGRU
Održan
u vrijeme pape Silvestra I

(otprilike ljeta Gospodnjeg 324) u Paflagoniji, odnosno u oblasti Pelazga, protiv Eustatija Sebastijanca, episkopa u Armeniji. Provincijski, ali potvrđen od strane Lava IV)
Kanoni svetih otaca koji su se okupili u Gangru
koji se obznanjuju sa Nikejskim saborom

Gospodi, prečasnim kosveštenicima, postavljenim u Armeniji, koepiskopi Euzebije, Hipatije, Eulalije, Gregorije, Elijan, Bitinik, Olimpije, Basijan, Basilije, Filet, Heraklije, Papo, Evgenije, Osije iz Kordobe, Proheresije, Baso, koji u se okupili na saboru u Gangru, u Gospodu pozdrav.

Pošto se okupio sveti episkopski sabor u crkvi u Gangru, kako bi se razmotrila neka pitanja neophodna za crkvu, kao i da bi se raspravilo ono što se činilo protiv Eustatija, otkrilo se da su mnoge nedoličnosti počinjene od strane onih koji su ga slijedili, i donijeta je odluka da je neophodno da se javno ukine sve što je Eustatije bio pogrešno izlagao. Objavljeno je, naime, da oni osuđuju brak i da uče da se niko ko je u bračnoj zajednici ne nada spasenju kod Boga. Otuda se dogodilo da su mnoge žene koje su ih poslušale napustile svoje muževe i muževi napustivši supruge oslobodili se bračnog jarma, zavjetujući se na suzdržavanje, no pošto ga se nijesu mogli držati počinili su preljubu. Otkriveno je potom da podučavaju odstupanju i razmimoilaženju od nedjeljnih pravila u crkvama Božijim, to jest od tradicija crkvenih, i da ono što se sprovodi u crkvama treba prezirati, i da na privatnim skupovima treba sve slaviti, kako bi se oponašalo ono što se u kući Božijoj čini. Osim toga, preziru uobičajenu odjeću i prihvatili su novi neuobičajeni način oblačenja. Čak i prvijence od plodova i ponude od njih, koji se po starom zakonu dodjeljivahu crkvama, za sebe same su prisvojili, tj. po logici njihovog nauka, njima kao svetima treba da se ponude, za sebe i među sobom da ih raspodijele: Sluge se odmeću od gospodara, i pod krinkom vjere preziru gospodare. A žene, mimo običaja i načina oblačenja svog pola, vjerujući da su se tako opravdale, primile su muško držanje, i mnoge od njih su zbog vjere kose ošišane do obraza iz dražesti još više odsjekle: tvrde da treba prezirati postove koje propovijeda crkva: neki od njih čak odbijaju meso kao hranu koja je nedozvoljena. U kućama supružnika (kažu) da ni molitve ne treba slaviti, još ubjeđuju da ih treba zabraniti i određuju da ne treba uopšte dijeliti ponude što se čini u domovima. Kažu da treba prezirati prezvitere koji su sklopili brakove, i da se ne dodiruju sakramenta koja oni prave. Da se mjesta svetaca, odnosno bazilike, preziru i da se svi koji se onamo okupljaju uhvate: da bogati vjernici, ako ne obznane svima ono što imaju, neće imati nadu kod Boga. I mnogo drugoga, što niko ne može nabrojati, da čak svaki pojedini od njih po svom nahođenju odlučuje. A svaki od njih je ta pravila, koja nemaju veze sa crkvenim kanonima, postavio kao da su njegovi sopstveni zakoni. No, niti su oni svi jedinstveni u odlukama, već pojedinac odlučuje onako kako mu se čini i kako mu se sviđa, bacajući optužbe na crkve, kao da nema rektora, ili dodaju ili izbacuju dekrete. Stoga je ovaj sabor, koji se održava u crkvi u Gangru, prinuđen da objavi ove kanone, kojima se potvrđuje da su ovi koji su pomenuti ekskomunicirani

[24] *Mansi, vol. II, col. 1095*.

ANNO CHRISTI [a] # CONCILIUM [b] GANGRENSE ANNO CHRISTI

CELEBRATUM

[c] TEMPORE SILVESTRI PAPÆ I.

(d Circa annum Domini 324.) in Paphlagonia, seu [e] regione Pelasgorum, adversus [f] Eustathium [g] Sebastiamensem in Armenia episcopum. Et est provinciale, sed [h] approbatum a Leone IV. dist. 20. c. de libell.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΓΑΓΓΡΑ ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

Οἵτινες μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ συνοδον ὡρίσθησαν.

CANONES SANCTORUM PATRUM, QUI GANGRIS CONVENERUNT, (a)

[a] qui post Nicænos expositi sunt.

[a] qui cum Nicæna Synodo eduntur. [a]

VERSIO VETUS.

[1] *Dominis* [b] *honorabilibus consacerdotibus, in Armenia constitutis, coepiscopi Eusebius, Hypatius, Eulalius, Gregorius, Æliamus,* [c] *Bithynicus, Olympius, Bassianus, Basilius, Philetus,* [c] *Heraclius, Pappus, Eugenius,* [d] *Ossius* [3] *Cordubensis,* [e] *Probæresius, Bassus, qui convenerunt in Gangrensi concilio, in domino salutem.*

[1] Κυρίοις τιμιωτάτοις ἐν Ἀρμενίᾳ συλλειτουργοῖς, Εὐσέβιος, Αἰλιανὸς, Εὐγένιος, Ὀλυμπιος, Βιθυνικὸς, Γρηγόριος, Φιλητᾶς, Πάππος, Εὐλάλιος, Γαβάτιος, Προαιρέσιος, Βασίλειος, Βάσσος, οἱ συνελθόντες εἰς τὴν κατὰ Γάγγραν ἁγίαν σύνοδον, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Dominis honorabilibus in Armenia consacerdotibus, Eusebius, Æliamus, Eugenius, Olympius, Bithynicus, Gregorius, Philetus, Pappus, Eulalius, Hypatius, Probæresius, Bassius, qui convenerunt in sanctam synodum Gangrensem, in Domino salutem.

VERSIO NOVA.

QUoniam conveniens sancta synodus episcoporum [4] in

ΕΠΕΙΔΗ συνελθοῦσα ἡ ἁγιωτάτη σύνοδος τῶν ἐπισκό-

QUoniam sanctissima synodus episcoporum in ecclesia-

iz crkve. Jer ako bi kroz pokajanje osudili sve to što su pogrešno shvatili, (uz obrazloženje) da nijesu dobro razumjeli, mogli bi da budu prihvaćeni. Stoga je sinod vjerovao da treba obznaniti sve pojedino što bi trebalo osuditi. Jer ako neko ne bude prihvatio ono što je danas odlučeno, neka se izopšti i osudi kao jeretik i anatemisan. I ne samo da će biti ekskomuniciran, već će ga crkva smatrati isključenim dok ne izmoli episkopa i ne odrekne se svega što je kod njih otkriveno i što treba uzaptiti, ako budu prihvatili vjeru.

Gorepomenuti episkopi na ovom saboru, drugačije pobrojani i po ovim imenima

Euzebije, Alipije, Filet, Eulalije, Papo, Basilije, Bitinik, Heracije, Hipatije, **Basus**, Evgenije, Gregorije, Elijan, Presije, Evgenije.

Drugim redosljedom

Eusebije, Olimpije, Elijan, Basilije, Eulalije, Gregorije, Papije, **Basus,** Evgenije, Bitinije, Herakle, Presije.

KANONI

I

Ako neko kudi brak i prepada i krivi ženu koja sa svojim mužem spava, koja je vjerna i pobožna, kao da zbog toga ne može stupiti u carstvo Božije, neka je anatemisan.

II

Ako neko osuđuje onoga koji sa pobožnošću i vjerom jede meso bez krvi ,komade koji se žrtvuju lažnim bogovima i bezmasne, kao da zbog toga što jede nema nadu, neka je anatemisan.

III

Ako neko podučava da rob po nalogu vjere prezire gospodara i iz službe da se povuče i da svom gospodaru ne služi dobre volje i sa svakim poštovanjem, neka je anatemisan.

IV

Ako se neko prepire da presviter koji se oženio ne treba da zbog toga obavlja svete službe, neka je anatemisan.

V

Ako neko podučava da treba prezirati Božju kuću i skupove što se u njima održavaju, neka je anatemisan.

VI

Ako bi neko mimo crkve htio da ima crkvu, i prezirući crkvu želi da ono što se radi u crkvi obavlja bez presvitera po odluci episkopa, neka je anatemisan.

VII

Ako bi neko htio da uzme plodove namijenjene crkvi, ili da ih da izvan crkve, mimo episkopove odluke, ili onoga kome je povjerena briga o tome, i želi da to učini bez njegove odluke, neka je anatemisan.

ecclesia Gangrensi, propter quasdam ecclesiasticas & necessarias causas inquirendas, & ea quæ secundum [a] Eustathium gesta sunt, dignoscenda, invenit multa fieri indecenter ab his qui eumdem Eustathium secutifuut, necessario statuit, palam [x] omnibus (*a*) actis, amputare universa, quæ ab eodem [b] male commissa sunt. Declaratum est enim, hos eosdem nuptias accusare, & (*b*) docere, quod nullus in conjugali positus gradu, spem habeat apud Deum. Unde factum est, ut multæ mulieres [c] eos [y] fecutæ, relictis propriis viris, & viri, uxoribus destitutis, vinculum conjugale dissolverent, (*c*) continentiam profitentes: quam cum retinere non possent, adulterium commiserunt. Inventi sunt enim discessiones ac separationes a dominicis constitutis in ecclesiis Dei docere, id est, [z] traditiones ecclesiasticas, & ea quæ in ecclesiis aguntur debere contemni, [a] privatisque conventiculis (*d*) institutis, ad imitationem eorum quæ in domo Dei aguntur, omnia præsumere celebrare: Adhuc etiam vestibus communibus spretis, novos etiam & insolitos habitus assumpsisse: Primitias quoque fructuum, & oblationes eorum, quas veterum institutio ecclesiis tribuit, sibimet vindicasse, id est, [b] propriæ ratiocinatione doctrinæ, tamquam sanctis, sibi eas offerri debere, apud se, & inter se dispensandas: Servos a dominis recedentes, per hunc [c] insuitatum religionis [d] morem, dominos contempsisse: Mulieres quòque, præter consuetudinem & sui sexus ornatum, hinc se justificari credentes, virilem habitum [e] suscepisse, plurefque earum occasione religionis tonsas, genuini decoris comas penitus amputasse: jejunia quæ in ecclesia prædicantur, contemnenda asseruisse: nonnullos eorum etiam cibos carnium tamquam illicitos reputasse: In domibus conjugatorum nec orationes quidem debere celebrari, persuasisse intantum, ut easdem fieri vetent, [d] & oblationibus quę in domibus factæ fuerint, minime communicandum esse decernant: presbyteros vero, qui matrimonia contraxerunt, sperni [e] debere dicunt, nec sacramenta, quæ ab

a Eustasium al. Eustachium.

b mala.

c seductæ: ita & editio Moguntina & Paris. cod. Romanæ ecclesiæ, in qua legitur hæc præfatio totidem fere verbis. Aliam quoque edidit Insitellus ex veteri suo ms. c. pag. 288. bibliothecæ juris canonici ab hac diversam. In *Luc.* deest *eas sectæ*.

d habitum speciem aut formam.

e usu cepisse. Ita & in *Luc.*

πων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀγγραν ἐκκλησίᾳ διά τινας ἐκκλησιαστικὰς χρείας, ζητημάτων τῆς κατ' Εὐσάθιον, εὗρεσκεν πολλὰ ἀθέσμως γινόμενα ὑπὸ τούτων αὐτῇ τῆς περὶ Εὐσάθιον. ἀναγκαίως ὤφεισεν, καὶ πᾶσι φανερὸν ποιῆσαι ἐσπούδασεν, εἰς ἀναίρεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κακῶς γινομένων. καὶ γὰρ ἐκ τοῦ κατιμέμφεσθαι αὐτοὺς τὸν γάμον, καὶ ὑποτίθεσθαι, ὅτι ἀδεὴς τῆς ἐν γάμῳ ὄντων ἐλπίδα παρὰ Θεῷ ἔχει, πολλαὶ γυναῖκες ὑπανδροι ἀπατηθεῖσαι τῆς ἑαυτῶν ἀνδρῶν ἀνεχώρησαν, καὶ ἄνδρες τῆς ἰδίων γυναικῶν· εἶτα ἐν τῷ μετιέναι μὴ δυνηθεῖσαι ἐγκρατεῖν ἐμοιχεύθησαν, καὶ διὰ τοιαύτην ὑπόθεσιν ἀνῃρέθησαν. ἐγένοντο δὲ καὶ ἀναχωρήσεις ἐκ τῆς οἴκων τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας ποιούμενοι, κατηφορητικῶς διακειμένου κατὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἰδίᾳ συνάξεις ποιούμενοι, καὶ ἐκκλησιάσεις, καὶ διδασκαλίας ἑτέρας, καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τῆς ἐκκλησιῶν καὶ κατὰ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ξενίᾳ ἀμφιάσματι ἐπὶ κατατιθέσει τῆς κοινότητος τῆς ἀμφιασμάτων συνάγοντες· καρποφορίας τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς τὰς ἀνέκαθεν διδομένας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑαυτοῖς καὶ τοῖς συνεαυτοῖς, ὡς ἁγίοις, τὰς διαδόσεις ποιούμενοι· καὶ δοῦλοι δεσποτῆς ἀναχωροῦντες, καὶ διὰ τοῦ ξενίου ἀμφιάσματος κατηφόρησιν κατὰ τῆς δεσποτῆς ποιούμενοι· καὶ γυναῖκες παρὰ τὸ σωφρονεῖν ἀντὶ ἀμφιασμάτων γυναικείων ἀνδρεῖα ἀμφιάσματα ἀναλαμβάνουσαι, καὶ ἐκ τούτων οἰόμεναι δικαιοῦσθαι. πολλαὶ δὲ ἐξ ἀποκεκρυμμένου προφάσει θεοσεβείας τὴν φύσιν τῆς κόμης τῆς γυναικείας ἀνῃρέθησαν τε ἐν κυριακῇ ποιούμενοι, καὶ τῆς ἀγιότητος τῆς ἐλευθέρας ἡμέρας καταφρονοῦντες, καὶ τῆς νηστειῶν τῆς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πεπιγμένων ὑπερφρονοῦντες, καὶ ἐσθίοντες, καί τινες αὐτῆς μεταλήψεις κρεῶν βδελυττόμενοι· καὶ ἐν οἴκοις γεγαμηκότων δύχας ποιεῖσθαι μὴ βουλόμενοι, καὶ κοινωνικῶν δύχων καταφρονοῦντες, καὶ πολλαχοῦ προσφορῶν ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις μὴ γεγαμηκότων γινομένων μὴ μεταλαμβάνοντες· καὶ πρεσβυτέρων

cleſiam Gangrenſem conveniens, ob quaſdam eccleſiaſticas neceſſitates, & ob ea quæ ſunt de Euſtathio inquirenda; multa nefarie ab Euſtathianis fieri invenit: neceſſario decrevit, & palam omnibus facere ſtuduit, ut amputentur omnia quæ ille male commiſit. Ex eo enim quod accuſant nuptias, docentque neminem eorum qui ſunt conjugati ſpem apud Deum habere; multæ mulieres feductæ, a propriis maritis feceſſerunt, & a propriis uxoribus mariti. Mox vero cum vivere continenter non poſſent, adulteria commiſerunt, & in ſummum dedecus eam ob cauſam incurrerunt. Inventi ſunt autem & feceſſionem a domibus Dei & ab Eccleſia facere: eccleſiam, & quæ fiunt in eccleſia, aſpernari: privatos conventus agere, habere conciones, diverſas tradere doctrinas, aliaque contra eccleſias, & contra ea quæ fiunt in eccleſia. Ad hæc ſpretis communibus indumentis novum veſtitum induere: Primitias quoque frugum eccleſiaſticas, quæ ab omni memoria eccleſiæ deferuntur, ſibimet & ſuis, veluti ſanctis, diſpenſandas vindicare: ſervi præterea a dominis recedentes, eoſdem propter hunc inuſitatum habitum aſpernari: mulieres quoque, hinc ſe credentes juſtificari, præter morem pro muliebribus veſtimentis virilem ſuſcipere habitum: multæ autem & prætextu pietatis tonſo capite comæ muliebris ornatum auferre. Jejunia porro die Dominico peragere, & ſanctitatem diei liberæ aſpernari: Jejunia quæ in eccleſiis ſunt conſtituta, comedendo contemnere: Quidam eorum eſum carnium illicitum reputare: nolle in domibus conjugatorum orationes facere: quæ preces ibi fiunt deſpicere: ſæpe etiam oblationibus, quæ in ipſis conjugatorum domibus fiunt, non communicare: & presbyteros conjugatos contemnere, nec contingere ſacramenta quæ fiunt ab ipſis: Martyrum quoque baſilicas, & omnes qui illuc conveniunt, & rem ſacram ibi peragunt, reprehendere:

eis

VIII

Ako neko daje ili prima plodove namijenjene crkvi mimo episkopa, ili onoga koji je postavljen da ih distribuira, neka je anatemisan i onaj koji daje i onaj koji prima.

IX

Ako bi neka djevojka bila djevica, odnosno izbjegavala brak kao nešto omraženo podržavajući djevičanstvo, i to ne zbog same ljepote djevičanstva i zbog svetosti, neka je anatemisana.

X

Ako bi neka od onih koje su djevice, iz ljubavi prema Gospodu, uvrijedila one koji su se udale, neka je anatemisana.

XI

Ako neko prezire one koji zbog vjere prave gozbe, i iz poštovanja prema Bogu poziva braću i ne želi da saobraća sa onima koji su pozvani, jer sve to smatra bezvrijednim, neka je anatemisan.

XII

Ako neki čovjek nosi kabanicu zato što ona označava onog koji živi kao asketa, i ako misli da zbog toga ima pravo da prezire one koji sa pobožnošću nose bere[25] i drugo što se oblači po ustaljenom običaju, neka je anatemisan.

XIII

Ako bi neka žena, zbog onoga što se smatra askezom promijenila odjeću, i umjesto uobičajene ženske primila mušku odjeću, neka je anatemisana.

XIV

Ako neka žena napusti muža i želi da ode, užasavajući se braka, neka je anatemisana.

XV

Ako neko napusti svoju djecu, i ne hrani ih, niti onoliko koliko je uobičajeno, pobožnost i vjeru navodi, već ih zanemaruje izgovarajući se askezom, neka je anatemisan.

XVI

Ako neki sinovi odu od roditelja, koji su veoma pobožni, izgovarajući se religioznim razlozima i ne pokazuju dužno poštovanje prema roditeljima, koje je kod njih oličeno u poštovanju prema Bogu, neka su anatemisani.

XVII

Ako neka žena, zbog onoga što se smatra pobožnošću, odreže kosu, koju joj je Bog dao da je podsjeća na pokornost, i to učini da bi se razriješila ovog naloga pokornosti, neka je anatemisana.

[25] Odjeća od svile (*prim. prev.*).

eis conficiuntur, attingi: Loca sanctorum martyrum vel basilicas contemnere, & omnes qui illuc conveniunt, [a] reprehendere: Divites fideles, qui non omnibus renunciant quæ possident, spem apud Deum non habere: Et multa alia, quæ enumerare nulli possibile est, singulos quoque eorum pro suo arbitrio constituere. Unumquemque enim eorum (*a*) tales institutiones ab ecclesiastico canone recedentes, tamquam proprias leges sibimet condidisse. Sed nec communis his omnibus & una sententia est, Singuli enim, prout videtur & libet, ad accusationem ecclesiæ nitendo, [b] tamquam rector non sit, vel addunt decreta, vel minuunt. Propterea ergo coactum est hoc concilium, in Gangrensi ecclesia habitum, ut canones illos exponeret, quibus probantur memorati extra ecclesiam esse. Quod si per pœnitentiam condemnaverint omnia hæc, quæ male senserunt, tamquam a se non bene prolata, acceptabiles fiant: atque ideo singula quæ debeant condemnare, synodus credidit exponenda. Quod si quis renuerit hæc quæ hodie constituta sunt, tamquam hæreticus & anathematizatus & damnatus abjiciatur. Et erit non solum incommunicatus, verum etiam & ab ecclesia habeatur extorris, donec deprecetur [c] episcopum, & de universis quæ pene eos detecta atque deprehensa sunt, [d] (*b*) prodideri, qui horum susceperit observandum.

γεγαμηκότων ὑπερφρονοῦντες, καὶ τῆς λειτουργιῶν τῆς ὑπ' αὐτῆς γινομένων μὴ ἀπτόμενοι, καὶ τῆς ἐκεῖ συνερχομένων καὶ λειτουργούντων κατιγνωσκοντες καὶ πολυσίων δὲ τῆς μὴ πάντων τῆς ὑπαρχόντων ἀναχωρούντων, ὡς ἐλπίδα παρὰ Θεῷ μὴ ἐχόντων· καὶ πολλὰ ἄλλα, ἃ ἀριθμῆσαι οὐδεὶς ἂν δυνηθείη. ἕκαστος γὰρ αὐτῆς, ἐπειδὴ τοῦ κανόνος τῆ ἐκκλησιαστικῆ ἐξῆλθον, ὥσπερ νόμους ἰδιάζοντες ἔχουσιν. εἴτε γὰρ κοινὴ γνώμη αὐτῆς ἅπαντων ἐρρύετο· ἀλλ' ἕκαστος, ὅπερ ἂν ἐνεθυμήθη, τοῦτο προσέθηκεν ἐπὶ διαβολῆ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἑαυτῷ βλάβη. διὰ ὃν πᾶσι ἀναγκαίως ἡ παραχθυμοῦσα ἐν Γαγγραις ἁγία συνόδῳ κατεψηφίσασθαι αὐτῶν, καὶ ὅρους ἐκθέσθαι, ἐκτὸς αὐτὸς εἶναι τῆς ἐκκλησίας· εἰ δὲ μετανοοῖεν, καὶ ἀναθεματίζοιεν ἕκαστον τούτων τῆ κακῶς λεχθέντων, δεκτὸς αὐτὸς γίνεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξέθετο ἡ ἁγία σύνοδος ἕκαστον, ὃ ὀφείλουσιν ἀναθεματίσαντες δεχθῆναι. εἰ δέ τις μὴ πεισθείη τοῖς λεχθεῖσιν, ὡς αἱρετικὸν αὐτὸν ἀναθεματισθῆναι, καὶ εἶναι ἀκοινώνητον τῆς κεχωρισμένου τῆς ἐκκλησίας. καὶ δέησει τοὺς ἐπισκόπους ἐπὶ πάντων τῆς ἀφεστηκομένων παρ' αὐτοῖς τοιοῦτον παραφυλάξασθαι.

maxime vero divites, qui non renunciant omnibus quæ possident, tamquam apud Deum spem illi non habeant: & alia multa, quæ enumerari non possunt. Nam unusquisque eorum, cum semel ab ecclesiastico canone recessit, veluti proprias sibi leges habet. Neque enim communis his omnibus sententia est: sed unusquisque, quod sibi venit in mentem, hoc adjecit, in ignominiam ecclesiæ, & suum ipsius damnum. Propterea igitur coactum est sanctum Concilium Gangris habitum illos damnare; ac definire, eosdem esse extra ecclesiam: Quod si pœnitentiam egerint, & anathematizarint unumquodque ex male prolatis capitibus, admittendos ipsos esse. Idcirco exposuit sancta synodus singulatim ea, quæ debent anathematizare, ut admitti possint. Quod si quis autem his dictis non obtemperaverit, tamquam hæreticus anathematizetur, & is excommunicatus ab ecclesia segregetur: & in omnibus quæ apud illos detecta & deprehensa sunt, oportebit episcopos hoc observare.

[a] & sacramenta conficiunt, *Luc.* 14.

[b] non respondet in omnibus hæc Latina versio textui Græco, ut neque ullellïana barbaris verbis contexta ab homine linguarum Græcæ ac Latinæ patum perito.

[c] episcopos.

[d] providerit.

Episcopi hujus concilii supradicti alias numerantur, & vocantur ad hunc modum.

Alias vero ad illum.

[e] Alio præterea ordine recensentur in cod. ecclesiæ Romanæ & in mss. codd. Justelli, Hardyi & aliorum & in qq. Osius apparet, in aliis abest.

[e] Eusebius, Alypius, Philetus, Eulalius, Pappus, Basilius, Bithynicus, Heracius, Hypatius, Bassus, Eugenius, Gregorius, Ælianus, Prestius, Eugenius.

Eusebius, Olympius, Ælianus, Basilius, Eulalius, Gregorius, Papius, Bassus, Eugenius, Bithynius, Heracles, Prestius.

CANONES.

GENUINE HERVETO INTERPRETE.

I.

SI quis matrimonium vituperet, & eam quæ cum marito suo dormit & quæ est fidelis & religiosa, abhorreat & insimulet, tamquam quæ non possit regnum Dei ingredi, sit anathema.

II.

Si quis cum qui carnem præter sanguinem, & idolothytum, & suffocatum, cum pietate & fide comedit, condemnat, tamquam eo quod ea vescatur, spem non habeat, sit anathema.

ΚΑΝΟΝΕΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΓΑΓΓΡΑ.

ά.

Εἴ τις τὸν γάμον μέμφοιτο, καὶ τὴν καθεύδουσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἔσαν πιστὴν καὶ εὐλαβῆ, βδελύσσοιτο ἢ μέμφοιτο, ὡς ἂν μὴ δυναμένην εἰς βασιλείαν εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

β.

Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος καὶ εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ, μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως, κατακρίνοι, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν, ἐλπίδα μὴ ἔχοντα, ἀνάθεμα ἔστω.

XVIII

Ako neko, izgovarajući se askezom, posti u nedjelju, neka je anatemisan.

XIX

Ako se neko od onih koji sprovode askezu bez stvarne potrebe drsko ponaša i ne poštuje tradicionalni post koji se generalno sprovodi u crkvi, i istrajava u tome, neka je anatemisan.

XX

Ako je neko bezobrazan i užasava se okupljanja mučenika, i svetinja koje se na njima slave i osuđuje sjećanje na njih, neka je anatemisan.

XXI

A ovo smo napisali, ne da bismo uklonili one koji u crkvi Božijoj žele u skladu sa Svetim Pismom da sprovode askezu u suzdržavanju i pobožnosti, već radi onih koji se pod izgovorom askeze ponašaju arogantno i nabusito prema onima koji jednostavno žive kao i onih koji mimo Svetog Pisma i crkvenih kanona uvode novine. Stoga se divimo djevičanstvu sjedinjenom sa poniznošću i dopuštamo suzdržavanje koje se sprovodi zajedno sa pobožnošću i ozbiljnošću. I sa poštovanjem se odnosimo prema onima koji se sa poniznošću klone svjetovnih poslova. Poštujemo časnost bračne veze i ne preziremo bogatstvo (združeno) sa pravičnošću i dobročiniteljstvom. Jednostavnost u odijevanju samo iz brige prema tijelu ne pominjemo jer nije čudna i teška. A nehajne i razvratne u oblačenju preziremo i kuće Božije poštujemo, i skupove koji se u njima organizuju prihvatamo kao svete i ugodne, odnoseći se sa poštovanjem ne samo prema pobožnosti onih koji se u kućama zaključavaju, već prema svakom mjestu sagrađenom u Božije ime. A ono što se događa u samoj crkvi prihvatamo kao okupljanja na javnu korist i kao znak dobročiniteljstva braće, hvalimo ono što se po tradiciji posredstvom crkve za siromašne održava. Riječju ö želimo da bude u crkvi onako kako nalažu Božije Sveto Pismo i apostolska tradicija.

γ'.

Εἴ τις δοῦλον προφάσει θεοσεβείας διδάσκοι καταφρονεῖν δεσπότου, καὶ ἀναχωρεῖν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ μὴ μετ' εὐνοίας καὶ πάσης τιμῆς τῷ ἑαυτοῦ δεσπότῃ ὑποὺπηρετεῖσθαι. ἀνάθεμα ἔσω.

III.

Si quis docet ſervum pietatis prætextu dominum contemnere, & a miniſterio recedere, & non cum benevolentia & omni honore domino ſuo inſervire, ſit anathema.

δ'.

Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς [1] μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔσω.

IV.

Si quis de presbytero qui uxorem duxit, contendat, non oportere eo ſacra celebrante oblationi communicare, ſit anathema.

ε'.

Εἴ τις διδάσκοι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συναξεις, ἀνάθεμα ἔσω.

V.

Si quis docet domum Dei eſſe contemnendam, & quæ fiunt in ea congregationes, ſit anathema.

ς'.

Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν [2] ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν, μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔσω.

VI.

Si quis præter eccleſiam vult eccleſiam habere, & contemnens eccleſiam, vult ea quæ ſunt eccleſiæ agere, non conveniente presbytero de epiſcopi ſententia, ſit anathema.

ζ'.

Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ δοθέναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τῷ ἐγκεχειρισμένῳ τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔσω.

VII.

Si quis vult fructus eccleſiæ oblatos accipere, vel dare extra eccleſiam, præter epiſcopi ſententiam, vel ejus cui cura eorum tradita eſt, & non cum ejus ſententia ea velit agere, ſit anathema.

θ'.

Εἴ τις δίδοι ἢ λαμβάνοι καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν δόσεως, καὶ ὁ δίδους, καὶ ὁ λαμβάνων, ἀνάθεμα ἔσω.

VIII.

Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter epiſcopum, vel eum qui eſt conſtitutus ad beneficentiæ diſpenſationem, & qui dat, & qui accipit, ſit anathema.

ι'.

Εἴ τις παρθενεύοι, ἢ ἐγκρατεύοιτο, ὡς ἀν [3] βδελύττων, τὸν γάμον ἀναχωρήσας, καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ ἅγιον τῆς παρθενίας, ἀνάθεμα ἔσω.

IX.

Si quis virgo ſit, vel continens, a matrimonio tamquam abominando recedens, & non propter ipſam virginitatis pulchritudinem & ſanctitatem, ſit anathema.

ι'.

Εἴ τις τῶν παρθενευόντων διὰ τὸν κύριον, καταπαίροιτο τῶν γεγαμηκότων, ἀνάθεμα ἔσω.

X.

Si quis eorum qui ſunt virgines propter dominum, inſultet in eos qui uxores duxerunt, anathema ſit.

ια'.

Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφούς, καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν τοῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἐξουθενίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔσω.

XI.

Si quis contemnat eos qui agapas ex fide faciunt, & propter Dei honorem fratres convocant, & nolit vocationibus communicare, quod id quod fit vilipendat, ſit anathema.

ιβ'

Εἴ τις ἀνδρὸς διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τοῦ δημοσιεύειν ἔχων, καταμηνύσοιτο τῶν μετ' ὀλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ ὕσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔσω.

XII.

Si quis vir propter eam quæ exiſtimatur exercitationem amiculo utitur, & tamquam habens ex eo iuſtitiam, eos condemnet qui cum pietate [4] beros ferunt, & alia communi & conſueta veſte utuntur, ſit anathema.

[4] Beros videtur Balſamon epiſcopus Antiochenus, hunc locum interpretans, vocare veſtes exſericeo contextas.

ιγ'.

Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοιτο ἀμφίασμα, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος, ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔσω.

XIII.

Si qua mulier propter eam, quæ exiſtimatur exercitationem veſtem mutet, & pro conſueto muliebri indumento virile accipiat, ſit anathema.

ιδ'.

Εἴ τις γυνὴ καταλιμπάνοι τὸν ἄνδρα, καὶ ἀ-

XIV.

Si qua mulier relinquit maritum, & vult

vult recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema.

XV.

Si quis suos liberos relinquit, nec eos alit, nec quantum in se est ad convenientem, pietatem religionemque adducit, sed exercitationis prætextu negligit, sit anathema.

XVI.

Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis recesserint, & parentibus quem par est honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.

XVII.

Si qua mulier, propter eam quæ existimatur, pietatem, tondeat comam, quam Deus ei dedit ad recordationem subjectionis, ut quæ subjectionis præceptum dissolvat, sit anathema.

XVIII.

Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico jejunet, sit anathema.

XIX.

Si quis eorum qui exercentur absque corporali necessitate se insolenter gerat, & tradita jejunia, quæ communiter servantur ab ecclesia, dissolvat, perfecta in eo residente ratione, sit anathema.

XX.

Si quis arrogantia utens, & martyrum congregationes abhorrens, & sacra quæ in eis celebrantur, & eorum memorias accusat, sit anathema.

XXI.

Hæc autem scribimus, non eos abscindentes, qui in Dei ecclesia volunt secundum scripturas in continentia & pietate exerceri: sed eos qui prætextum exercitationis ad arrogantiam assumunt, adversus eos qui simplicius vivunt se efferentes, & præter scripturas, ecclesiasticosque canones novitates inducunt. Virginitatem itaque una cum humilitate admiramur & continentiam, quæ cum pietate & gravitate exercetur, admittimus: & a sæcularibus negotiis secessum cum humilitate suspicimus: & honorabilem matrimonii conjunctionem honoramus, & divitias cum justitia & beneficentia non vilipendimus, & vestium vilitatem propter corporis tantum curam minime curiosam ac operosam laudamus: dissolutos autem & molles in vestibus incessus aversamur, & domos Dei honoramus, & qui fiunt in iis conventus, ut sanctos & utiles recipimus, non pietatem in domibus

Ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυττομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔσω.

ιέ.

Εἴ τις καταλιμπάνει τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, καὶ μὴ τεκνοτροφῇ, καὶ ὅσον ἐν ἑαυτῷ πρὸς θεοσέβειαν τελοῦντα προσήκουσαν ἀνάγει, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοῖη, ἀνάθεμα ἔσω.

ιϛ'.

Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλισα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τιμῷ καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔσω.

ιζ'.

Εἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἀναλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔσω.

ιή.

Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔσω.

ιθ'.

Εἴ τις τῶν ἀσκημένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλασσομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, παραλύοι ἀποκυρῶν ἐν αὐτῷ τελείῳ λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔσω.

κ'.

Εἴ τις αἰτιῷτο, ὑπερηφανῶν ὀφθείσῃ κεχρημένος καὶ βδελυσσόμενος, τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας λειτουργίας, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔσω.

κά.

Ταῦτα δὲ γράφομεν, οὐκ ἐκκόπτοντες τοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς γραφὰς ἀσκεῖσθαι βουλομένους. ἀλλὰ τοὺς λαμβάνοντας τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀσκήσεως εἰς ὑπερηφανίαν, κατὰ τῶν ἀφελεστέρων βιούντων ἐπαιρομένους τε, καὶ παρὰ τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, καὶ νεωτερισμοὺς εἰσάγοντας. ἡμεῖς τοιγαροῦν καὶ παρθενίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν, καὶ ἐγκράτειαν μετὰ σεμνότητος καὶ θεοσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα· καὶ ἀναχώρησιν τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀποδεχόμεθα, καὶ γάμου συνοίκησιν σεμνὴν τιμῶμεν· καὶ πλοῦτον μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης οὐκ ἐξουθενοῦμεν· καὶ λιτότητα καὶ ἀτέλειαν ἀμφιασμάτων, διὰ ἐπιμέλειαν μόνον τοῦ σώματος, ἀπεργον ἐπαινοῦμεν· τὰς δὲ ἐκλύτους καὶ τεθρυμμένας ἐν τῇ ἐσθῆτι πρόοδους οὐκ ἀποδεχόμεθα, καὶ τοὺς οἴκους τοῦ Θεοῦ τιμῶμεν, καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐπ' αὐτοῖς, ὡς ἁγίας καὶ ἐπωφελεῖς ἀποδεχόμεθα· ἃ συγκλείοντες τῇ ἀστέβειαν ἐν τοῖς οἴκοις, ἀλλὰ πάντα τόπον τὸν ἐπ' ὀνόματι

τι τοῦ Θεοῦ οἰκοδομηθέντα τιμῶντες· καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ σύνοδον κοινὴν, εἰς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ, ἀποδεχόμεθα· [1] καὶ τὰς καθ' ὑπερβολὴν εὐποιίας τῶν ἀδελφῶν, [2] τὰς κατὰ τὰς παραδόσεις διὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς πτωχοὺς γινομένας, μακαρίζομεν· καὶ πάντα συνελόντας εἰπεῖν, τὰ παραδοθέντα ὑπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι εὐχόμεθα.

A includentes, ſed omnem locum in Dei nomine ædificatum honorantes, & quæ ſit in ipſa eccleſia, congreſſionem ad publici utilitatem recipimus, & inſignes fratrum beneficentias, quæ tamquam ſecundum traditiones fiunt per eccleſiam in pauperes, laudamus: & ut ſemel dicamus, quæ a divinis ſcripturis & apoſtolicis traditionibus tradita ſunt, in eccleſia fieri optamus.

Godine 320-325:
Edikt cara Konstantina[26]

U ime svetog i jedinog Trojstva, Oca, Sina i Svetoga Duha: imperator Cezar Flavije Konstantin, u Isusu Hristu, jednom iz istog svetog Trojstva, Gospodu spasitelju Bogu našem, vjeran, krotak, dobrotvoran, Aleman, Got, Sarmat, German, Brit, Hunik, pobožan, srećan pobjednik i trijumfator, uvijek Uzvišeni, presvetom i preblaženom ocu očeva Silvestru, episkopu i papi grada Rima, kao i svim njegovim nasljednicima, koji na stolici blaženog Petra sve do kraja svijeta će stolovati, pontificima kao i svim poštovanim i Bogu ljubljenim katoličkim episkopima, presvetoj Rimskoj crkvi preko koje našu carsku odluku podanicima na cijelom svijetu sadašnjim i budućim svim koji su to ponovo postali, milost, mir, ljubav, radost, trpljenje, milosrđe od Boga Oca svemoćnog i Isusa Hrista njegovog Sina i Svetog Duha sa svima vama.

Ono što se spasitelj i iskupitelj naš gospod Isus Hrist, Sin najuzvišenijeg Oca, preko svojih svetih apostola Petra i Pavla, uz pomoć oca našega Silvestra, vrhovnog pontifika i sveopšteg pape, udostojio da čudesno uradi, potrudila se naša prekrotka spokojnost da predoči, tečnim pripovijedanjem pišući ovaj naš carski spis, na znanje svih naroda na cijelom svijetu. Kao prvo, našu vjeru kojoj nas je podučio primjerni preblagi otac i govornik naš Silvester papa, iznoseći intimnom ispoviješću srca na znanje svima vama, tako da obznanjujući milosrđe koje je Bog izlio na nas, želimo da znate, kao što smo naznačili putem naše pređašnje svete svjetovne naredbe, da smo se distancirali od poštovanja idola, nijemih kipova i prljavih, rukom tvorenih, đavoljih tvorevina, kao i od svih satanskih kultova, i pristupili jedinstvenoj hrišćanskoj vjeri, koja je istinska svjetlost i vječni život. Vjerujući, prema onome što nas je podučio isti vrhovni otac i učitelj naš papa Silvester, u Boga oca svemoćnog, tvorca nebesa i zemlje, svega vidljivog i nevidljivog i u Isusa Hrista, Sina njegovog jednorođenog, Gospoda našeg, koji je sve stvorio i u Svetog Duha, gospoda i oživljavaoca svakog bića. Njih, Oca, Sina i Svetog Duha ispovijedamo tako da je u Trojstvu savršeno i potpuno božanstvo i jedinstvo moći. Otac Bog, Sin Bog i Sveti Duh Bog, je jedno trojstvo u Isusu Hristu. Tri lika, ali jedna moć. Jer mudar uvijek opet je izdao Bog od sebe Riječ, preko koje je uvijek trebalo da se rađaju vjekovi. A kad je istom samom riječju svoje mudrosti ni iz čega stvorio cijeli svijet, sa njim bijaše, sadržavajući sve svojom skrivenom tajnom. Dakle, okončavši vrline nebeske i tvari na cijeloj zemlji, pobožnom voljom svoje mudrosti, na sliku i priliku svoju, prvo stvarajući čovjeka iz blata zemaljskog, postavi ga u rajski vrt. Njega stara zmija i zavidljivi neprijatelj, Satana, učini izbjeglicom iz vrta uživanja, gorkim ukusom sa zabranjenog drveta. Pošto ga je protjerala nije prestala na mnoge načine da pušta otrovne strelice da, odvukavši ljudski rod sa puta istine, savjetuje da bude odan kultu tj; liku idola, a ne Tvorcu: tako je postigla vječnom molitvom da se spale oni koje je svojim varkama mogla da uplete u zamku. Ali Bog naš sažalivši se na svoju tvorevinu, poslavši svoje svete proroke, preko kojih je obznanio svjetlost budućeg života, odnosno dolazak svog Sina, gospoda Boga i spasitelja našeg Isusa Hrista, poslao je istog jednorodnog svog Sina koji je riječ mudrosti. A on, sišavši sa neba radi našeg spasenja, rođen od Svetog Duha i Djevice Marije, od riječi se otjelotvori i nastani u nama. Nije prestao da bude ono što je bio, već je počeo da biva ono što nije bio. Savršeni Bog i savršeni čovjek; kao Bog je činio čuda, a kao čovjek je podnio ljudske patnje. Tako smo mi shvatili riječ "čovjek" i riječ "Bog" iz propovijedi oca našega Silvestra, vrhovnog pontifika, da je bio istinski Bog i istinski čovjek, u što uopšte ne sumnjamo. Pošto je odabrao dvanaest apostola, pred njima i nebrojenim mnoštvom naroda obasjao ih je čudima. Ispovijedamo da je taj

[26] *Mansi, vo. II, col. 603-604.*

EDICTUM [a] DOMINI CONSTANTINI IMPERATORIS. [1]

[a] *In cod. MS. Juſtelli ſic:* Incipit exemplar conſtituti domini Conſt. imp. Græcis Θεοσεβὴς Βασιλεὺς dicitur.

In nomine ſanctæ & individuæ trinitatis, Patris ſcilicet, & Filii, & Spiritus ſancti: imperator Cæſar Flavius Conſtantinus, in Chriſto Jeſu, uno ex eadem trinitate ſancta, ſalvatore domino Deo noſtro, fidelis, manſuetus, [b] beneficus, Alemanicus, Gothicus, Sarmaticus, Germanicus, Britannicus, Hunnicus, pius, felix, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, ſanctiſſimo ac beatiſſimo patri patrum Silveſtro urbis [*] Romanæ epiſcopo & papæ, atque omnibus ejus ſucceſſoribus, qui in ſede beati Petri uſque in finem ſæculi ſeſſuri ſunt, pontificibus, nec non & omnibus reverendiſſimis & Deo amabilibus catholicis epiſcopis, eidem ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ per hanc noſtram imperialem conſtitutionem ſubjectis in univerſo orbe terrarum, nunc & in poſterum cunctis retro temporibus conſtitutis, gratia, pax, caritas, gaudium, longanimitas, miſericordia a Deo patre omnipotente, & Jeſu Chriſto filio ejus, & Spiritu ſancto, cum omnibus vobis.

[b] *Maximus. Ita & in Luc.*

[*] *Romæ*

Galat. 5. 1. Tim. 1.

[c] Absunt hæc a quibusdam codicibus, nec ea habent Leo IX. papa ep. ad Leonem Acridanum capp. 12. 13. & 14. Ivo p. 5. decret. c. cap. 49. Gratianus dist. 96. sub titulo Palea, Balſamon, alique. Verum integra erant in collectione Iſidori Mercatoris quæ circa annum Chriſti 800. aut circ. prodiiſſe fertur, ediderunque Merlinus, Crabbus, Surius, Nicolinus, Binius, alique [*] propagare

EA [c] quæ ſalvator & redemptor noſter dominus Jeſus Chriſtus, altiſſimi patris filius, per ſuos ſanctos apoſtolos Petrum & Paulum, interveniente patre noſtro Silveſtro ſummo pontifice & univerſali papa, mirabiliter dignatus eſt operari, liquida enarratione per hujus noſtræ imperialis inſtitutionis paginam, ad cognitionem omnium populorum in univerſo orbe terrarum (*a*) ſtuduit [*] propalare noſtra manſuetiſſima ſerenitas. Primum quidem noſtram fidem, quam a prælibato beatiſſimo patre & oratore noſtro Silveſtro univerſali pontifice docti ſumus, intima cordis confeſſione ad inſtruendas omnium veſtrum mentes proferentes, & ita demum Dei miſericordiam ſuper nos diffuſam annunciantes, noſſe vos volumus, ſicut per anteriorem noſtram ſacram pragmaticam juſſionem ſignificavimus, nos a culturis idolorum, ſimulacris mutis & ſurdis, manufactis, diabolicis compoſitionibus, atque ab omnibus ſatanæ pompis receſſiſſe, & ad integram Chriſtianorum fidem, quæ eſt vera lux & vita perpetua, perveniſſe; credentes, juxta id quod nos idem almificus & ſummus pater & doctor noſter Silveſter pontifex [d] inſtruit, in Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inviſibilium: & in Jeſum Chriſtum, filium ejus unigenitum, dominum noſtrum, per quem creata ſunt omnia: & in Spiritum ſanctum, dominum & vivificatorem univerſæ creaturæ. (*b*) Hos, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, confitemur ita, ut in trinitate perfecta & plenitudo ſit divinitatis, & unitas poteſtatis. Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus ſanctus Deus, & tres unum ſunt in Jeſu Chriſto. Tres itaque formæ, ſed una poteſtas. Nam ſapiens retro ſemper Deus edidit ex ſe, per quod ſemper erant gignenda ſæcula, verbum. Et quando eodem ſolo ſuæ ſapientiæ verbo univerſam ex nihilo formavit creaturam, cum eo erat, cuncta ſuo arcano componens (*c*) myſterio. Igitur perfectis cœlorum virtutibus, & univerſæ terræ materiis, pio ſapientiæ ſuæ nutu, ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, primum de limo terræ fingens hominem, hunc in paradiſo poſuit voluptatis. [*] Quem antiquus ſerpens & hoſtis invidens diabolus, per amariſſimum ligni vetiti guſtum exulem ab eiſdem fecit gaudiis: eoque expulſo, non [a] deſivit ſua venenoſa multis modis protelare jacula, ut a via veritatis humanum abſtrahens genus, idolorum culturæ, videlicet creaturæ, & non creatori deſervire ſuadeat: quatenus per hoc eos, quos ſuis valuerit irretire inſidiis, ſecum æterno efficiat concremandos ſupplicio. Sed Deus noſter miſertus (*d*) [b] plaſmatis ſui, dirigens ſanctos ſuos prophetas, [c] per hos lumen futuræ vitæ, adventum videlicet filii ſui, domini Dei & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, annuncians, miſit eumdem unigenitum filium ſuum & ſapientiæ verbum. Qui deſcendens de cœlis propter noſtram ſalutem, natus de Spiritu ſancto ex Maria virgine, verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. Non amiſit quod fuerat, ſed cœpit eſſe quod non erat. Deum perfectum, & hominem perfectum; ut Deus mirabilia perficiens, & ut homo humanas paſſiones ſuſtinens: ita verbum hominem, & verbum Deum, prædicante patre noſtro Silveſtro ſummo pontifice, intelligimus, ut verum Deum, verum hominem fuiſſe, nullo modo ambigamus. Electiſque duodecim apoſtolis, miraculis coram eis & innumerabilis populi multitudine coruſcavit. Confitemur eumdem dominum Jeſum Chriſtum adimpleſſe legem & prophetas, paſſum, crucifixum ſecundum ſcripturas, tertia die a mortuis reſurrexiſſe, aſſumptum in cœlos, atque ſedentem ad dexteram patris, inde venturum judicare vivos & mortuos, cujus imperii non erit finis. Hæc eſt enim fides noſtra (*e*) catholica orthodoxa, a beatiſſimo patre noſtro Silveſtro ſummo pontifice nobis prolata. (*f*) Exhortamur idcirco omnem populum, & diverſas gentium nationes, hanc fidem tenere, colere & prædicare, & in ſanctæ trinitatis nomine baptiſmi gratiam conſequi, & dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ſalvatorem noſtrum, qui cum Patre & Spiritu ſancto per infinita ſæcula vivit & regnat, quem Silveſter beatiſſimus pater noſter univerſalis prædicat pontifex, corde devoto adorare. Ipſe enim [d] dominus noſter, miſertus mihi peccatori, miſit ſanctos ſuos apoſtolos [e] ad viſitandum nos, & lumen ſui ſplendoris infulſit nobis, ut abſtractum a tenebris, ad veram lucem & agnitionem veritatis me (*g*) veniſſe gratularemini. Nam dum valida ſqualoris [f] ſepra totam mei corporis invaſiſſet carnem, & multorum medicorum convenientium cura adhiberetur, nec (*h*) ullius quidem cura promeruiſſemus ſalutem, ad hoc [g] venerunt ſacerdotes Capitolii, dicentes mihi debere fieri fomem in Capitolio, & compleri hunc innocentium ſanguine & (*i*) eo [h] calente [*] loto me, poſſe mundari. Et ſecundum eorum dicta, aggregatis plurimis innocentibus infantibus, dum vellent ſacrilegi paganorum ſacerdotes eos macta re, & ex eorum ſanguine fontem [*] repleri, cernens ſerenitas noſtra lacrymas matrum eorum, illico exhorrui facinus: [i] miſeratuſque eas, proprios illis

[*] *Cui*

[a] *deſinit*

[b] *plaſma ſuum direxit*

[c] *per quos &c. 1. Cor. 12.*

Geneſ 1.

[d] *Hier. in pſal 118 & ep. ad Euſtochium virginem.*

[e] *Hadr. I. in ep. ad Conſtantinum & Irenem imppq. quæ habetur in ſeptima ſynodo, eoque aſſuſerat Gregor. Tur. lib. 11. Hiſt. Francorum cap. 31.*

[f] *nec unius quidem pervenit in ſalutem*

[g] *Ad hæc adveterunt*

[h] *calentem in eo loco*

[*] *locum replere,*

[i] *miſertique earum protinus.*

isti gospod Isus Hrist ispunio zakon i proroke, trpljenje, raspeće, kao što kaže Sveto Pismo, trećeg dana vaskrsao iz mrtvih, uznio se na nebo, i sjeo sa desne strane svog Oca, odakle će doći da sudi živima i mrtvima, čije carstvo će biti beskrajno. Ovo je naša vjera, katolička pravovjerna, koju nam je prenio otac naš Silvester vrhovni pontifik. Stoga podstičemo sav narod i razne plemenske nacije, da se drže ove vjere da je njeguju i propovijedaju i u ime Svetog Trojstva postignu milost krštenja i da gospoda našeg Isusa Hrista spasitelja našeg, koji sa Ocem i Duhom Svetim živi i vlada za vjeke vjekova, o kome Silvester preblaženi otac naš, poglavar svih propovijeda, iz odana srca zazivaju. A sam naš Gospod, sažalivši se na mene grješnika, posla svoje svete apostole da me posjete, i rasu nad nama svjetlost svoga sjaja, kako bi otrgnut od tame istinskoj svjetlosti i spoznaji istine došao- i ja mu se zahvaljujem. Naime, kada je jaka lepra bila obuhvatila cijelo moje tijelo, mnogi liječnici koji su se okupili davahu mi ljekove, no pošto mi nijedan lijek nije donosio ozdravljenje, odmah dođoše sveštenici sa Kapitola, govoreći mi da na Kapitolu treba napraviti izvor i ispuniti ga krvlju nevinih, i pošto se krv ugrije da se okupam u njoj i to me može izliječiti. I tako kako mi je rečeno, sakupivši mnogu nevinu dječicu, dok su se paganski sveštenici spremali da ih pokolju i da njihovom krvlju ispune izvor, dok je naša visost gledala suze njihovih majki, zgrozih se toga zločina. Sažalivši se na njih, naredih da im se vrate njihovi sinovi, da im se da prevoz i darovi i oslobodih ih na radost njihovih bližnjih. Kada je prošao taj dan, u noćnoj tišini u trenutku sna, dolaze k meni apostoli Petar i Pavle govoreći mi: pošto si spriječio sramotu i užasnuo se prolivanja nevine krvi, posla nas Hrist gospod Bog naš, da ti damo savjet kako da povratiš zdravlje. Počuj dakle naše opomene i učini onako kako ti naložimo. Silvester episkop ovog grada, bježeći od tvojih proganjanja na brdo Sorakt, sa svojim sveštenicima našao je utočište u kamenim pećinama. Kad njega kod sebe budeš doveo on će ti pokazati bazen pobožnosti, u koji kada te tri puta uroni, napustiće te ta jaka lepra. Kad to bude učinjeno svom spasitelju uzvrati za ovo izlječenje, tako što ćeš izdati naredbu da se u cijelom svijetu obnove crkve. A sebe pak očisti na način tako što ćeš odbaciti svako praznovjerje idola i Boga živoga i istinitoga, koji je sama istina, zazivati i poštovati da bi dosegao njegovu volju. Probudivši se, pristupih smjesta onome što su mi preporučili sveti apostoli. I pozvavši tog izuzetnog i veličanstvenog oca i prosvjetitelja našeg Silvestra vrhovnog papu, rekoh mu sve što su mi naložili sveti apostoli: pitao sam ga ko su ti Petar i Pavle. On mi odgovori da se oni ne zovu bogovima već apostolima spasitelja našeg Gospoda Boga Isusa Hrista. I opet počeh da pitam preblaženog papu, da li ima slike tih apostola, da bismo na osnovu slike razlučili da li su to oni, o kojima govori otkrovenje. Tada prečasni otac naredi svojim đakonima da se pribave slike tih apostola, koje kad ugledah, prepoznadoh izraz lica na tim slikama onih koje u snu bijah vidio i uz glasni povik pred svim mojim satrapima priznadoh da su to oni koje bijah vidio u snu. Na ovo mi preblaženi Silvester otac naš, episkop grada Rima, odredi vrijeme koliko će trajati moja pokajanja unutar palate naše Lateranske, na jednom prostiraču, da za sve što sam učinio bezbožno, ili što je nepravedno bilo učinjeno, bdjenjima, postovima, i molitvama u suzama kod Gospoda Boga našeg Isusa Hrista Spasitelja, da postignemo oproštaj. Potom, nakon što sveštenici položiše ruku na mene, dođoh do samog poglavara i tamo, odrekavši se Satane, njegovih ceremonija i djela, odnosno svih rukotvorenih idola, pred cijelim sam narodom svojevoljno priznao da vjerujem u Boga Oca svemoćnog, tvorca neba i zemlje, svega vidljivog i nevidljivog i u Isusa Hrista sina njegovog, jedinog gospoda našeg, koji je začet od Duha Svetoga i rođen od Djevice Marije. Pošto je blagosloven izvor, onamo me, uz trostruko uranjanje, talas zdravlja očistio. Pošto sam ušao u krilo izvora, vidjeh sopstvenim očima ruku koja me dodiruje sa neba. Odatle ustavši očišćen, znajte da sam očišćen od svake gnusobe od lepre. Pošto se ispravih iz prečasnog izvora, obukavši bijelo ruho, pruži obilježje blaženog miropomazanja sedam puta milosti Svetoga Duha. I barjak Svetog Krsta na moje čelo, govoreći: Neka te obilježi Bog pečatom svoje vjere, u ime Oca, Sina i Svetoga Duha, u znaku vjere. A cijeli kler odgovori: Amen. I dodade poglavar, "Mir tebi." I tako prvog dana

lis reſtitui præcepimus filios ſuos, datiſque vehiculis & donis conceſſis, gaudentes ad propria relaxavimus. Eadem igitur tranſacta die, nocturno nobis facto ſilentio, dum ſomni tempus adveniſſet, adſunt apoſtoli SS. Petrus & Paulus, dicentes mihi: quoniam flagitiis poſuiſti terminum, & effuſionem ſanguinis innocentis horruiſti, miſſi ſumus a Chriſto domino Deo noſtro, dare tibi ſanitatis recuperandæ conſilium. Audi ergo monita noſtra, & fac quodcumque indicamus tibi. Silveſter epiſcopus hujus civitatis ad montem (*a*) Soracte perſecutiones tuas fugiens, in cavernis petrarum cum ſuis clericis latebram fovet. Hunc ad te cum adduxeris, ipſe tibi piſcinam pietatis oſtendet, in qua dum tertio te merſerit, omnis te valetudo iſta deſeret lepræ. Quod dum factum fuerit, hanc viciſſitudinem tuo ſalvatori compenſa, ut omnes juſſu tuo per totum orbem reſtaurentur eccleſiæ. Te autem ipſum in hac parte purifica, ut relicta omni ſuperſtitione idolorum, Deum vivum & verum, qui ſolus eſt verus, adores & excolas, ut ad ejus voluntatem attingas. Exurgens igitur a ſomno, protinus juxta id quod a ſanctis apoſtolis admonitus ſum, peregi. advocatoque eodem præcipuo & magnifico patre & illuminatore noſtro Silveſtro univerſali papa, omnia a ſanctis apoſtolis mihi præcepta dixi verba: percontatique ſumus ab eo, qui iſti eſſent *c* Petrus & Paulus. Ille vero, non eos deos vere dici, ſed apoſtolos ſalvatoris noſtri Domini Dei Jeſu Chriſti, reſpondit. Et rurſum interrogare cœpimus eumdem beatiſſimum papam, utrum iſtorum apoſtolorum imagines expreſſas haberet, ut ex pictura diſceremus hos eſſe, quos revelatio docuerat. Tunc idem *d* venerabilis pater imagines eorumdem apoſtolorum per diaconum ſuum exhiberi præcepit: quas dum aſpicerem, & eorum quos in ſomno videram, figuratos in ipſis imaginibus cognoviſſem vultus, ingenti clamore coram omnibus (*b*) ſatrapis meis confeſſus ſum eos eſſe, quos in ſomno videram. Ad hæc beatiſſimus idem Silveſter pater noſter, urbis Romæ epiſcopus, indixit nobis pœnitentiæ tempus intra palatium noſtrum Lateranenſe, in uno cilicio, ut de omnibus quæ a nobis impie peracta, atque injuſte diſpoſita fuerant, vigiliis, jejuniis, atque lacrymis & orationibus, apud dominum Deum noſtrum Jeſum Chriſtum ſalvatorem (*c*) veniam impetraremus. Deinde per manus impoſitionem clericorum, uſque ad ipſum præſulem veni. Ibique renuncians ſataneæ, pompis & operibus ejus, vel univerſis idolis manufactis, credere me in Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inviſibilium, & in Jeſum Chriſtum filium ejus unicum dominum noſtrum, qui (*d*) conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine, ſpontanea voluntate coram omni populo profeſſus ſum. Benedictoque *e* fonte, illic me trina merſione *a* unda ſalutis purificavit. Poſitoque me in *b* fontis *c* gremio, manum de cœlo me contingentem propriis oculis vidi. De qua mundus exurgens, ab omni me lepræ ſqualore mundatum *d* agnoſcite: levatoque me de venerabili fonte, induto veſtibus candidis, ſeptiformis gratiæ ſancti Spiritus (*e*) conſignationem adhibuit beati chriſmatis unctione, & vexillum ſanctæ crucis in mea fronte linivit, dicens: Signet te Deus ſigillo fidei ſuæ, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, in conſignatione fidei. Cunctuſque clerus reſpondit, amen. Et adjecit præſul, Pax tibi. Prima itaque die poſt perceptum ſacri baptiſmatis myſterium, & poſt curationem corporis mei a lepræ ſqualore, agnovi non eſſe alium Deum, niſi Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, quem beatus Silveſter papa prædicat, trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate. Nam omnes dii gentium, quos uſque hactenus colui, dæmonia, opera hominum manufacta comprobantur. Etenim quam tam poteſtatem idem ſalvator noſter ſuo apoſtolo B. Petro contulerit in cœlo ac terra, luciditſime nobis idem venerabilis pater edixit; dum fidelem eum in ſua interrogatione inveniens, ait: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam* (*f*) Advertite potentes, & aure cordis intendite, quid bonus magiſter & dominus ſuo diſcipulo adjunxit, inquiens (*g*) *Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis.* (*h*) Mirum eſt hoc valde & glorioſum, in terra ligare & ſolvere, & in cœlo ligatum & ſolutum eſſe. Et dum hæc, prædicante beato Silveſtro, agnoſcerem, & beneficiis ipſius Petri (*i*) integerrime ſanitati me competi reſtitutum,

Pſal. 113.

Matth. 16.

Ibidem.

Diſt. 96. Conſtantinus imperator quarta diſt. &c.

Δέον * ἐκβύαμβῳ μετὰ πάντων τῶν σαξαπῶν ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἀξιοῦσίαν τῆς Ρωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ὁ ἅγιος Πέτρος ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐσὶν εἰς τὴν γῆν, ὕτως καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ διάδοχοι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποσόλων, ἀρχικλῶ ἐξουσίαν εἰς τὴν γλῶ ἔχωσι, πλέον παρ' ὃ ἔχει ἡ βασιλεία τῆς δοξης ἡμῶν, καὶ τοῦτο, παριχωρήθη ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν. καὶ θέλομεν ἡμεῖς αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποσόλων, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐκ προσώπου αὐτοῦ πρώτους πρὸς τὸν Θεὸν πατέρας εἶναι καὶ δεφένσορας. καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γλῶν σέβεται καὶ τιμᾶται, οὕω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν Ρ'ωμαίων ἐκκλησίαν, καὶ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸν γλῶνον θρόνον, τὴν ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου δοξάζεσθαι καὶ ὑφοῦσθαι. διδόντες αὐτῇ δυνάμιν καὶ δόξης ἀξίωμα, καὶ δυναμένους θεσπίζομεν, ἵνα ἔχῃ ἐξουσίαν ἀρχικλῶ, καὶ εἶναι τιάρα λευκὴ κεφαλὴν τῶν πασάρων τῶν Ἑῴων, ἤτοι τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀντιοχείας, τῶν Γ'ερουσολύμων, καὶ τῆς Κωνσαντινουπόλεως, καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας ἁπάσης τῆς οἰκουμένης. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ὁ μέλλων εἶναι εἰς τὴν ἁγίαν τῶν Ρ'ωμαίων ἐκκλησίαν, ὀφείλει εἶναι εὐδοξος καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου. καὶ ἔτι ἐσὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς διόρθοσιν καὶ σερέωσιν τῆς πίσεως τῶν Χρισιανῶν, ἵνα κρίνηται παρ' αὐτοῦ. δίκαιον γάρ ἐσιν, ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἴχῃ τὴν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν, ὅπου ὁ ἅγιος νομοθέτης, ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χρισὸς, τὸν μακάριον ἀπόσολον Πέτρον ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν,

Greca iſta fragmenta Theodoro Balſamoni accepta referimus in ſcholiis ad caput 1. Tituli 8 Nomocanonis Photiani pag. 919. bibl. juris canonici.

καὶ

a verbi baptiſterio ſeu lavacro, ut alii vocant Conſtantino.
c medio
d agnovi

poslije primanja tajne svetog krštenja i nakon izlječenja mog tijela od gnusne lepre, spoznadoh da nema drugog Boga osim Oca, Sina i Svetoga Duha, koga propovijeda blaženi papa Silvester, Trojstvo u jedinstvu i jedinstvo u Trojstvu. Jer svi bogovi plemenski, koje sam do tada poštovao, demoni, djela ljudskom rukom načinjena bijahu dokazana. I uistinu koliku moć je isti spasitelj naš svom apostolu Petru bio dao na nebu i na zemlji, veoma mudro nama isti prečasni otac je rekao, kad ga kao vjernika u svom pitanju nalazeći reče: "Ti si Petar i nad ovim kamenom ću sagraditi svoju crkvu i vrata pakla će biti nemoćna naspram njih." Upozorite moćne i pazite srcem ono što dobri učitelj i gospodar svom učeniku je dodao, govoreći: "što god budeš vezao na zemlji biće vezano i na nebu." Čudesno je ovo veoma i slavno da ono što je na zemlji vezano i razriješeno i na nebu biće vezano i razriješeno. I kad sam spoznao to, što je propovijedao blaženi Silvester, dobročinstvima samog Petra, saznao sam da se potpuno povratilo moje zdravlje.

Korisno smo procijenili, zajedno sa svim našim satrapima i cijelim senatom, i mojim optimatima, kao i cijelim narodom pokornim carstvu rimske slave, da kao što je sveti Petar na zemlji postavljen za vikara sina Božijeg, tako i pontifici koji su naslednici samog prvaka među apostolima, principatsku moć neka ima koju mu dajemo mi i naše carstvo, veću nego je zemaljska carska blagost naše visosti, odabirajući nam samog prvaka apostolskog i njegove nasljednike da budu kod Boga postojani zaštitnici. I kao što se poštuje naša zemaljska carska vlast, tako smo odlučili da se dostojno poštuje vlast njegove presvete Rimske crkve, i više nego naša vlast i zemaljski tron, da se stolica presveta blaženog Petra slavno uznosi, udjeljujući joj moć i dostojanstvo slave, kao i veličinu carske počasti. I još smo odlučili da drži prvijenstvo kako nad četiri glavne stolice- antiohijskom, aleksandrijskom, jerusalimskom i konstantinopoljskom, tako i nad svim crkvama na cijelom svijetu Božijem. A papa koji trenutno bude na čelu presvete Rimske crkve, neka bude uzvišeniji i prvi među svim sveštenicima na cijelom svijetu i neka se svi rukovode njegovim sudom, i svemu što se odnosi na poštovanje Boga ili na postojanost vjere hrišćanske. Jer je pravedno da sveti zakon ima prvenstvo onamo gdje je utemeljivač svetih zakona, naš spasitelj, naložio da sveti Petar drži katedru apostolsku. Gdje je i muke krsta noseći popio otrov blažene smrti i postao sličan svom učitelju i gospodaru. I onamo neka kleče narodi za ispovijest imena Hristovog, gdje je njihov učitelj blaženi apostol Pavle, pruživši vrat, ovjenčan mučeništvom. Onamo sve do kraja neka traže učitelja, gdje počiva sveto tijelo učiteljevo. I onamo spremni i ponizni, neka obavljaju službe nebeskog kraljevstva Božijeg spasitelja našeg Isusa Hrista, gdje su služili oholom carstvu zemaljskog kraljevstva.

Opet želimo da sav narod svih plemena i naroda na cijelom svijetu zna da smo sagradili unutar naše palate Lateranske istom spasitelju našem gospodu Isusu Hristu crkvu iz temelja sa krstionicom i da smo, znajte, dvanaest iz temelja, prema broju dvanaest apostola, košare pune zemlje na sopstvenim plećima iznijeli. Ova presveta crkva, naređujemo da se kao glava i vrat svih crkava na cijelom svijetu zove, poštuje, počastvuje i propovijeda, kao što smo naredili i drugim našim carskim dekretima. Još smo sagradili crkve blaženih Petra i Pavla, prvaka apostolskih, koje smo ukrasili zlatom i srebrom, gdje su položena presveta njihova tijela sa velikim poštovanjem. Sagradili smo njihove kovčege od bakra (kome nikakva snaga tijela ne vrijedi), krst od najčistijeg zlata i sa najskupocjenijim gemama, na svaki kovčeg smo postavili, i zaključali zlatnim ključevima. Ovim crkvama za sklad prozora upotrijebili smo imanja posjednika i raznim stvarima ih ukrasili i našom svetom carskom naredbom, kako na istoku tako i na zapadu, odnosno na sjeveru ili jugu, tj. u Judeji, Grčkoj, Aziji, Trakiji, Africi i Italiji, odnosno raznim ostrvima, našom velikodušnošću slobodu smo im dali, sa namjerom da ruka preblagog oca našeg Silvestra pontifika i njegovih naslednika upravlja svima. Neka se, dakle, zajedno sa nama raduju svi narodi i plemena na cijelom svijetu. Podstičući ih opominjemo ih sve da Bogu našem i spasitelju Isusu Hristu zajedno sa nama bezgraničnu zahvalnost ukazuju, jer sam Bog gore na nebesima i dolje na zemlji, posjetivši nas preko svojih svetih apostola, učinio nas je dostojnim da primim sveti sakrament krštenja i tjelesnog ozdravljenja.

κ᾽ ὅπω τὸ πάθ@· τῦ σαυρῦ ἔπαθε , κ᾽ μακαρί-
θανότη πεπτηκυῖα ἔστι , κ᾽ ἐγήρετο ἀκόλε-
τῦ μαίστορος κ᾽ κυρίε αὐτῦ . κ᾽ ἐκεῖ τὰ ἔθνη ἵνα
κλέωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν , διὰ τλιὺ ὀξομολό-
γησιν τῦ ὀνόματ@· τῦ Χριστῦ , ὅπω ὁ διδάσκα-
λ@· αὐτῶν ὁ μακάρι@· ἀπόστολ@· Παῦλ@· ,
ὄξω τὸν Χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον , στέφανον
τὸ μαρτυρίε ἐδέξατο . κ᾽ ἕως τὸ τέλ@· τῦ κόσ-
μυ , ἵνα ἀναζητῶσι τὸν διδάσκαλον , ὅπω τὰ πῶν
ἁγίων λείψανα ἀναπαύονται · κ᾽ ἐκεῖ ὕπτιοι κ᾽
εἰς τλιὺ γλιῦ ἁπλωμβίοι , τῦ ἁγνὶ βασιλέως κ᾽
Θ@ῦ κ᾽ σωτῆρ@· ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ , δηλῶμυ
ὀφφίκια , ὅπω ἐδηλῶσαμυ τῷ ὑπερφάνῳ ἐκεί-
νῳ βασιλεῖ .

A ac prædicari ſancimus, ſicut per alia noſtra imperialia decreta conſtituimus. Conſtruximus quoque eccleſias beatorum Petri & Pauli * principum morum apoſtolorum, quas auro & argento locupletavimus, ubi & ſacratiſſima eorum corpora cum magno honore recondentes, thecas ipſorum ex [a] electro (cui nulla fortitudo prævalet elementorum) conſtruximus, & crucem ex auro puriſſimo, & gemmis pretioſiſſimis, per ſingulas eorum thecas poſuimus, & clavis aureis confiximus. Quibus eccleſiis pro concinnatione luminariorum, poſſeſſionum prædia contulimus, & rebus diverſis eas [b] ditavimus, & per noſtram imperialem juſſionem ſacram, tam in oriente, quam in occidente, vel etiam ſeptemtrionali & meridiana plaga, videlicet in Judæa, Græcia, Aſia, Thracia, Africa & Italia, vel diverſis inſulis, noſtra largitate eis libertatem conceſſimus, ea prorſus ratione, ut per manus beatiſſimi patris noſtri Silveſtri pontificis ſucceſſorumque ejus omnia diſponantur. Gaudeat ergo una nobiſcum omnis populus, & gentium nationes in univerſo orbe terrarum; & exhortantes, monemus omnes, ut Deo noſtro & ſalvatori Jeſu Chriſto immenſas una nobiſcum referant gratias; quoniam ipſe Deus in cœlis deſuper, & in terra deorſum, nos per ſuos ſanctos apoſtolos viſitans, ſanctum baptiſmatis ſacramentum percipere & corporis ſanitatem, dignos effecit.

a ex Cyprium appellat Ado in chronico quinque pedes craſſum. Diff. 96. Conſtantinus imp. 4. die

b decoravimus

B

[a] Utile *f* judicavimus, una cum omnibus noſtris ſatrapis, & univerſo ſenatu, optimatibuſque meis, etiam & cuncto populo Romanæ gloriæ imperio ſubjacenti, ut ſicut in terris ſanctus Petrus vicarius filii Dei eſſe videtur conſtitutus, etiam & pontifices, qui [b] ſucceſſores ſunt ipſius principis apoſtolorum, principatus poteſtatem, amplius quam terrena imperialis noſtræ ſerenitatis manſuetudo habere videtur, conceſſam a nobis noſtroque [c] imperio obtineant, eligentes nobis ipſum principem apoſtolorum, & ejus ſucceſſores, firmos apud Deum eſſe patronos. Et ſicut noſtram [d] terrenam imperialem potentiam, ſic ejus ſacroſanctam Romanam eccleſiam decrevimus veneranter honorari, & amplius quam noſtrum imperium & terrenum thronum, ſedem ſacratiſſimam beati Petri glorioſe exaltari, tribuentes ei poteſtatem & gloriæ dignitatem atque vigorem & honorificentiam imperialem: atque decernentes[g] ſancimus, ut principatum teneat tam ſuper quatuor præcipuas ſedes, Antiochenam, Alexandrinam, Hieroſolymitanam, & [e] Conſtantinopolitanam quamque etiam ſuper omnes in univerſo orbe terrarum Dei eccleſias. Et pontifex, qui pro tempore ipſius ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ extiterit, celſior & princeps cunctis ſacerdotibus totius mundi exiſtat, & ejus judicio, quæque ad cultum Dei, vel fidei Chriſtianorum ſtabilitatem procuranda fuerint, diſponantur. Juſtum quippe eſt, ut ibi lex ſancta caput teneat principatus, ubi ſanctarum legum inſtitutor, ſalvator noſter, beatum Petrum apoſtolatus obtinere præcepit cathedram: ubi & crucis patibulum ſuſtinens, beatæ mortis ſumpſit poculum, ſuique magiſtri & domini imitator apparuit. Et ibi gentes pro Chriſti nominis confeſſione colla flectant, ubi corum doctor beatus Paulus apoſtolus pro Chriſto, extenſo collo, martyrio coronatus eſt. Illic uſque in finem quærant doctorem, ubi ſanctum doctoris quieſcit corpus; & ibi proni ac humiliati, cœleſtis regis Dei ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti famulentur officio, ubi [f] ſuperbi terreni regis ſerviebant imperio.

a *Quidam codices poſt illatum ſit incipiunt.* Poſtquam docentе B. Silveſtro trina memerſione verbi ſalutis purificatum, & ab omni lepra ſqualore mundatam beneficiis BB. Petri, & Pauli apoſtolorum cognovi; utile &c.

b qui ipſius p. a. gerunt vices

c Auguſtam conjugem minus rectе vertit Henr. Agylæus, ut dicemus in notis cum aliis ejuſdem generis

d noſtra eſt (a potentia, e in c. MS Juſtelli hæc præponitur præcedenti & tertio loco numeratur ſecus atque apud Juſtinianum Novella 131. in principio & in concilio Chalcedonenſi can. 28. & alibi ubi poſt Romanam cæteris præmittitur.

f ſuperbo.

C

D

E

Interea noſſe volumus omnem populum univerſarum gentium ac nationum per totum orbem terrarum, conſtruxiſſe *h* nos intra palatium noſtrum Lateranenſe eidem ſalvatori noſtro domino Deo Jeſu Chriſto eccleſiam a fundamentis cum baptiſterio, & duodecim nos ſciatis de ejus fundamentis, ſecundum numerum duodecim apoſtolorum, cophinos terræ onuſtatos propriis aſportaſſe humeris: quam ſacroſanctam eccleſiam, caput & verticem omnium eccleſiarum in univerſo orbe terratum dici, coli, venerari,

* Ex eodem Balſamone, loco citato.

* βάλλε.

Παραδιδόαμυ οὖν αὐτὸς τοῖς ἁγίοις ἀπο-
στόλοις , τοῖς μακαρίοις κυρίοις μῶ , τῷ Πέτρῳ κ᾽
Παύλῳ , κ᾽ μετ᾽ αὐτὸς τῷ μακαρίῳ Σιλβέστρῳ τ@
Παπὶ ἡμῶν , τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ , κ᾽ καθολικῶ
πάπα τῆς πόλεως Ῥώμης , κ᾽ πᾶσι τοῖς ὀρθοδόχοις
αὐτῦ , οἵτινες ἕως τὰ τέλη τὰ κόσμυ μέλλυσι προ-
καθέζεσθαι εἰς τὸν θρόνον τῦ μακαρίυ Πέτρυ ἀπὸ
τῆς σήμερον , τὸ ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον τὸ
Λατερανέσιον , τὸ ὑπερβαῖνον κ᾽ ὑπερνικᾶν πῶ τὰ ὅλα
κόσμυ παλάτια · ἐπέκεινα δὲ κ᾽ τὸ διάδημα ἤτοι
τὸν στέφανον τῆς κεφαλῆς ἡμῶν · ἅμα κ᾽ τὸν λῶ-
ρον , κ᾽ τὸ ὠμοφόριον , ὅπερ κυκλοῖ τὸν βασιλικὸν
τράχηλον · ἅμα δὲ κ᾽ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα , κ᾽
χιτῶνα κόκκινον , κ᾽ πάντα πῶ βασιλικὰ ἐνδύμα-
πῶ , κ᾽ τὰ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων · ὁ-
μοίως κ᾽ πῶ βασιλικὰ σκήπτρα , κ᾽ πάντα πῶ στέ-
γνα κ᾽ πῶ * βάντι , κ᾽ πῶ λοιπὰ κοσμήματι τῆς
βασιλικῆς μεγαλειότητος , κ᾽ τλιὺ δόξαν τῆς ἡ-
μῶν ἐξυσίας . ἄνδραστε δοτιβεστάτυς κληρικοὶς
πολλῶν τάξεων τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ
δηλόοντις , Θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι , κ᾽ ἔχειν
ἐκείνλω τλιὺ ὑψηλότητα κ᾽ μεγαλωσωίλυι , ἣν κε-
κόσμηπαι ἡ μεγάλη σύγκλητς ἡμῶν , ἤτοι οἱ πα-
τρίκιοι , κ᾽ οἱ κωνσύλοι , ἤτοι οἱ ὕπατοι , κ᾽ πῶ
λοιπὰ ἀξιώματα . κ᾽ ἡ βασιλικὴ στρατιὰ κεκόσ-
μηπαι , ἔτω Θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι , κ᾽ τὸν κλῆ-
ρον τῆς ἁγίας Ῥώμης ἐκκλησίας , κ᾽ οἷον τρό-
πον ἡ βασιλικὴ ἐυωμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κε-
κόσμηπαι , ἤτοι καβαλλαρίων , πορπυρίων ἐξκυ-
βίτων , ἕτως κ᾽ τλιὰ ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων ἐκκλη-
σίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν . κ᾽ ἵνα κατὰ πλάτ@·
τὸ ἐπισκοπικὸν , φῶς ὑπερλάμπῃ , Θεσπίζομεν
κ᾽ τῦτο , ἵνα οἱ κληρικοὶ τῆς ἁγίας Ῥωμαίων
ἐκκλησίας καβαλλικεύσιν ἄλογα , κεκοσμημένα
διὰ ὀθονίων λευκῶν . κ᾽ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητς
φέρει ὑπυδήματι , ἤτοι σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθο-
νίων , ἵπως κ᾽ τὰ ἑράντα , ὡς κ᾽ τὰ γνήσια , πρὸς
αἶνε-

Zato smo dali samim svetim apostolima, gospodarima mojim blaženom Petru i Pavlu, i preko njih blaženom Silvestru ocu našem, vrhovnom pontifiku i papi cijelog grada Rima i svim njegovim nasljednicima pontificima, koji će do kraja svijeta sjedjeti na stolici blaženog Petra, kao i sada, palatu našu carsku Lateransku, koja među svim palatama na svijetu prednjači i ističe se. Potom dijademu, tj; našu krunu, zajedno sa frigijumom, tj, mitrom, kao i oklopom, odnosno pancirom, koji obično obuhvata carski vrat. Također i purpurnu hlamidu i žutu tuniku i svu carsku odjeću, ali i dostojanstvo carskih zapovijednika vitezova. Povjerio sam također i carski skiptar, zajedno sa svim obilježjima kao i pojas i razne carske ukrase i svu procesiju carske eminencije i slavu naše moći. A prečasnim sveštenicima koji u raznim redovima služe istoj presvetoj Rimskoj crkvi nalažemo da imaju tu eminenciju jedinstvenošću, moći i izvrsnošću, čijom slavom se diči naš najviši senat, tj. patriciji i konzuli, i oglašavamo da se ukrašavaju ostalim carskim obilježjima. I kao što se carska vojska kiti tako naređujemo da se kiti i kler svete Rimske crkve. I onako kako carska vlast raznim službama garde, tj. stražara se kiti tako želimo da je ukrašena i sveta Rimska crkva. I da se odlikuju najširim pontifikalnim uresom, odlučujemo i to da se konji klerika svete rimske crkve ukrase lanenim pokrivačima bijele boje. I kao što se naš senat služi platnenim cipelama, tj. oslikanim na bijelom lanu, tako neka nose i klerici. I tako na nebesku i zemaljsku slavu Božiju neka budu obučeni. A prije svega dali smo slobodu samom presvetom ocu našem Silvestru, episkopu i papi grada Rima i svima koji će ga kasnije naslijediti, i koji će u budućnosti doći, preblaženim pontificima, za čast i slavu Hrista Boga našeg u istoj Božijoj velikoj katoličkoj i apostolskoj crkvi, po našem nalogu, da onaj koji bude želio umiren sopstvenim svešteničkim savjetom da se ubraja među pobožne klerike, da se nijedan od njih ne ophodi oholo. Odlučili smo stoga to da isti prečasni otac naš Silvester, vrhovni pontifik, i svi njegovi nasljednici pontifici treba da se služe dijademom (tj; krunom koju smo mu sa naše glave ustupili) od najčistijeg zlata i skupocjenim gemama i da ih nose na glavi u hvalu Boga i u čast blaženog Petra. A sam preblaženi papa, jer iznad svešteničke krune (tonzure), koju nosi u slavu blaženog Petra, svakako nije trpio da se služi krunom koja je sva od zlata; našim rukama smo mu čak oko presvetog vrata postavili frigijum bijele boje, koji označava sjajno vaskrsenje nedeljno i držeći uzde njegovog konja, u znak poštovanja prema blaženom Petru, dali smo mu konjičku titulu. I odlučili da se istim frigijumom služe svi njegovi nasljednici pojedinačno u procesijama, da bi nalikovali našem carskom položaju. Stoga da papski apeks (kapa) ne bi bila bezvrijedna, već naprotiv dostojanstvom zemaljske vlasti i moći slave neka bude ukrašen. Evo i našu palatu, kao što je rečeno, kao i grad Rim i sve provincije, mjesta i gradove Italije i istočnih oblasti, pomenutom preblaženom pontifiku našem Silvestru papi dajemo i prepuštamo i vlasti i naredbi nasljednika samog pontifika, čvrstom carskom cenzurom, ovim našim carskim pismom, što je stvarno utemeljeno, odlučujemo da treba narediti i da ostane kao zakon svete Rimske crkve. Stoga smo jednoglasno zaključili da se naše carstvo i kraljevska vlast prebaci u istočne oblasti i promijeni prebivalište, i da se u provinciji Vizantiji na najboljem mjestu sagradi grad pod našim imenom. Jer ondje gdje je nebeski vladar ustanovio principat svešteničkí i glavu hrišćanske vjere, nije pravedno da onamo zemaljski vladar ima vlast.

Zaista sve ovo i ono što smo drugim dekretima odlučili i potvrdili, sve do kraja svijeta odlučujemo da ostane neumanjeno i postojano. Otuda pred živim Bogom, koji nam je naložio da vladamo i pred njegovim strašnim sudom svjedočimo, preko ove naše carske odluke, da nijedan naš nasljednik carski, niti niko od optimata, satrapa, niti cijelog senata i naroda na cijelom svijetu, sada i u svim budućim i u prošlim vremenima koji su nam bili podanici, da niko od njih ni na koji način ne smije ovo što smo mi carskim dekretom presvetoj Rimskoj crkvi, odnosno svim njenim pontificima prepustili, da poništi ili prekrši ili na bilo koji način raskine. A ako bi se ko usudio da to učini (u što ne vjerujem), ili bio sudionik u toj namjeri, neka bi svezan bio podvrgnut

ἀνεσιν τῶ Θεῶ. Υπέκειται δὲ πάντων, διὸ ἀμβω ἀδειαν, ϗ παραχωρᾶμβω αὐτῷ τῷ ἁγιωτάτῳ πατρὶ ἡμῶν τῷ Σιλβέρῳ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ πόλεως Ρώμης, ϗ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ μακαρίοις ἐπισκόποις εἰς τιμὴν ϗ δόξαν τοῦ κυρίου ϗ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν αὐτὸν μεγάλην ϗ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἵνα ἐάν τις τῆς συγκλήτου βουλῆς μὴ ἰδίᾳ θελήματος ἢ ἀνάγκης ῥωσθῆναι κληρικὸς, ϗ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν συναριθμεῖσθαι, μήτις τολμᾶ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν τοῦτο. ἐθεσπίσαμβω δὲ πρὸς τούτοις, ἵνα ϗ ὁ αὐτὸς θεοσεβὴς πατὴρ ἡμῶν Σίλβεστρος, μέγας ἐπίσκοπος, ϗ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ ἐπίσκοποι, ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα, ἤτοι τὸν στέφανον, ὃν παρεδώκαμβω αὐτῷ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἐκ χρυσίου καθαροῦ ϗ μαργαριτικῶν ἀτιμήτων. ϗ ἵνα αὐτοὶ χρήσωνται εἰς τὶς κεφαλὰς αὐτῶν, εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου κορυφαίου ϗ ἀποστόλου. αὐτὸς δὲ ὁ μακαριώτατος πάπας Σίλβεστρος ὑπὲρ τῶν στεφάνων, ἤτοι τὴν παπαλήθραν, ὃν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐκ ἠθέλε βασιλεύειν στεφάνῳ ἐκ χρυσίου, ἢ μαργαριτικῶν. ἡμεῖς δὲ, διότι ἐκ ἠθέλομεν ὁ ἅγιος Σίλβεστρος ἐκ χρυσίου στεφάνῳ, τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπιθήκαμβω. ϗ κρατοῦντες τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου αὐτοῦ διὰ τὴν προσκύνησιν ϗ τὸν φόβον τοῦ ἁγίου Πέτρου, στράτης ὀφφικίου ἐποιήσαμβω, θεσπίζοντες, ἵνα πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τῷ λώρῳ χρήσωνται εἰς τὰς προελάσεις, πρὸς μίμησιν τῆς βασιλείας. Διὰ τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ πλέον παρὰ τῶν βασιλέων ἡμῶν τῷ ῥηθέντι, ϗ κράτους δόξῃ κοσμῆται. ἰδοὺ τὸ καλάτιον ἡμῶν, ὡς προεθέμβω, ϗ τῷ Ρωμαίων πόλιν, ϗ πάσης τῆς Ιταλίας ἢ δυσμῶν χώρων ἐπαρχίας, τόπος, ϗ κάστρα τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ, ϗ πάσῃ ἡμῶν, Σιλβέστρῳ, καθολικῷ πάπᾳ, παραδιδόαμβω, ϗ ἀφήκαμβω αὐτῷ, ϗ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐξουσίαν ϗ διάκρισιν στερεὰν βασιλείου τὸ προσάγματος, διὰ ταύτης τῆς θείας κελεύσεως, ϗ πραγματικὸν σύσημα, ἐθεσπίζαμβω διαμένειν ϗ * τοῖς ἀνδράσι τῆς ἁγίας τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίας εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμβω. διὰ τοῦτο δὲ χρήσιμον ἐνόησαμβω τῷ βασιλείαν ἡμῶν, ϗ τὸ κράτος τῆς βασιλείας, εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας μετοικίσειν, ϗ ἐν τῇ Βυζαντία χώρᾳ, τόπῳ χρησίμῳ τῇ πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἱδρυθῆναι, ϗ τῷ ἡμῶν βασιλείαν ἐκεῖ συσῦναι. διότι ὅπου ἐστὶν ἀρχικὴ ἱερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων διώμβυν. ἄδικον ἔσω, ἵνα ἐκεῖ ὁ γηΐνος βασιλεὺς ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν.

Pro quo concedimus ipſis ſanctis apoſtolis, dominis meis beatiſſimis Petro & Paulo, & per eos etiam beato Silveſtro patri noſtro, ſummo pontifici, & [b] univerſalis urbis Romæ papæ, & omnibus ejus ſucceſſoribus pontificibus, qui uſque in finem mundi in ſede beati Petri erunt ſeſſuri, atque de præſenti contradimus palatium imperii [i] noſtri Lateranenſe, quod omnibus in toto orbe terrarum præfertur atque præcellit

A palatiis: deinde diadema, videlicet coronam capitis noſtri, ſimulque [a] phrygium, id eſt, mitram, necnon & ſuperhumeralem, videlicet lorum, quod imperiale circumdare aſſolet collum: verum etiam & chlamydem purpuream atque tunicam coccineam, & omnia imperialia indumenta, ſed & dignitatem imperialium præſidentium equitum; conferentes etiam & imperialia ſceptra, ſimulque & [b] cuncta ſigna, atque banta etiam, & diverſa ornamenta imperialia, & omnem proceſſionem imperialis culminis, & gloriam poteſtatis noſtræ. Viris autem reverendiſſimis clericis in diverſis ordinibus eidem ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ ſervientibus, illud culmen ſingularitate, potentia & præcellentia habere ſancimus, cujus ampliſſimus noſter ſenatus videtur gloria [c] adorari, id eſt, patricios atque [d] conſules effici, necnon & ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgamus decorari. Et ſicut imperialis militia ornatur, ita & clerum ſanctæ Romanæ eccleſiæ ornari decernimus. Et quemadmodum imperialis potentia officiis diverſis, cubiculariorum nempe & oſtiariorum, atque omnium [e] excubitorum, ornatur; ita & ſanctam Romanam eccleſiam decorari volumus. Et ut ampliſſime pontificale decus præfulgeat, decernimus & hoc, clericorum ejuſdem ſanctæ Romanæ eccleſiæ [f] manipulis & linteaminibus, id eſt, candidiſſimo colore [g] decorari equos, & ita equitare. Et ſicut noſter ſenatus calceamentis utitur cum udonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis, ſic utantur & clerici; & ſic cœleſtia ſicut terrena ad laudem Dei decorentur. Præ omnibus autem licentiam tribuimus ipſi ſanctiſſimo patri noſtro Silveſtro urbis Romæ epiſcopo & papæ, & omnibus qui poſt eum in ſucceſſum, & perpetuis temporibus advenerint, beatiſſimis pontificibus, pro honore & gloria Chriſti Dei noſtri, in eadem Dei magna catholica & apoſtolica eccleſia, ex noſtro [h] indicto, ut quem placatus proprio conſilio [*] clericali voluerit, & in numero religioſorum clericorum connumerare, nullum ex omnibus præſumentem ſuperbe agere. Decrevimus itaque & hoc, ut idem venerabilis pater noſter Silveſter ſummus pontifex, & omnes ejus ſucceſſores pontifices, diademate (videlicet corona, quam ex capite noſtro illi conceſſimus) ex auro puriſſimo & gemmis preciosis uti debeant, & in capite ad laudem Dei & pro honore beati Petri geſtare. Ipſe vero beatiſſimus papa, quia ſuper [i] coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beati Petri, omnino ipſa ex auro non eſt paſſus uti corona: nos [k] phrygium quoque candidi nitoris, ſplendidam reſurrectionem dominicam deſignans, ejus ſacratiſſimo vertici manibus noſtris impoſuimus, & tenentes frænum equi illius, pro reverentia beati Petri, ſtratoris officium illi exhibuimus; ſtatuentes, eodem phrygio omnes ejus ſucceſſores ſingulariter uti in proceſſionibus ad imitationem imperii noſtri. Unde ut pontificalis apex non vileſcat, ſed amplius etiam quam terreni imperii dignitas, & gloriæ potentia decoretur: ecce tam palatium noſtrum, ut prædictum eſt, quamque urbem Romam & omnes totius Italiæ & occidentalium regionum provincias, loca & civitates, [l] præfato beatiſſimo pontifici noſtro Silveſtro univerſali papæ [*] concedimus atque relinquimus, & ſucceſſorum ipſius pontificum poteſtati & ditioni, firma imperiali cenſura, per hanc divalem noſtram &

[a] frigium. Nota phrygium ex pennis pavonum factum.

[b] cuncta atque ſigna, banda etiam &c. apud Albericum de Roſate balthemm legere.

[c] adorari

[d] in Ge. verſ. ϗ οἱ κωνσὺλες γίνεσθαι ἤτοι ὑπατεύειν.

[e] excubiarum

[f] mappulis eum nomine legendum eſt

[g] eorum

[h] ſynclito

[*] clericale, ita & MSS. codices & qq. editiones.

[i] tonſuram clericalem, στέφανον κληρικάτου.

[k] Phrygium candido nitore ſplendidum, vel, ut habet MS. Juſtelli, frigium vero candido ſplendore nitidum, alias auriphrygium.

[l] ſepe dicto

[*] contradimus atque relinquentes

[*] Forte videtur legiſſe Balſamon, aut quis alius hujus edicti interpres, cum Lat. ha. beat textus juri vel injuv.

[b] univerſali Diſt 96. Conſtantinus Imp. 4. dic.

vječnim prokletstvima i neka bi osjetio da su mu u sadašnjem i budućem životu protivnici sveti Božji prvaci apostolski, Petar i Pavle, i da bude spržen u paklu, sa đavolom i svim bezbožnicima neka propadne.

Stavljajući pečat sopstvenom rukom na list ovog našeg carskog dekreta, nad prečasnim tijelom blaženog Petra, prvaka apostolskog, onamo istom Božjem apostolu se zaklinjući da ćemo sve ovako kako je sada obdržati i ostaviti u nalog našim nasljednicima da se toga drže i dajući obećanje blaženom ocu našem Silvestru, vrhovnom pontifiku i papi i svim njegovim papskim nasljednicima, gospodu Bogu i spasitelju našem Isusu Hristu, predajemo trajno i srećno da ga imaju u posjedu.

Carski potpis: Neka vas božanstvenost sačuva na mnoge godine, presveti i preblaženi oci. Pisano u Rimu, 30. marta, za vrijeme preslavnih konzula, gospodara našeg Flavija Konstantina Avgusta i Galikana.

pragmaticum conſtitutum, decernimus diſponendum, atque [a] juri ſanctæ Romanæ eccleſiæ concedimus [b] permanſurum. Unde congruum proſpeximus, noſtrum imperium & regni poteſtatem in orientalibus transferri ac tranſmutari regionibus, & in [c] Byzantiæ *k* provinciæ optimo loco, nomini noſtro civitatem ædificari, & noſtrum illic conſtitui imperium: quoniam ubi principatus ſacerdotum & Chriſtianæ religionis caput ab imperatore cœleſti conſtitutum eſt, juſtum non eſt ut illic imperator terrenus habeat poteſtatem.

Hæc vero omnia, [d] & per alia divalia decreta ſtatuimus atque confirmavimus, uſque in finem mundi illibata & inconcuſſa [e] permanere decernimus. Unde coram Deo vivo, qui nos regnare præcepit, & coram terribili ejus judicio obteſtamur, per hoc noſtrum imperiale conſtitutum, omnes noſtros ſucceſſores imperatores, vel cunctos optimates, ſatrapas, etiam ampliſſimum ſenatum, & univerſum populum, in toto orbe terrarum, nunc & in poſterum cunctis retro temporibus imperio noſtro ſubjacentem, nulli eorum quoquo modo licere, hæc quæ a nobis imperiali ſanctione ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ, vel ejus omnibus pontificibus conceſſa ſunt, refragari aut confringere, vel in quoquam [f] convellere. Si quis autem (quod non credimus) in hoc temerator, aut contemptor extiterit, æternis condemnationibus ſubjaceat innodatus, & ſanctos Dei principes apoſtolorum Petrum & Paulum ſibi in præſenti & futura vita ſentiat contrarios, atque in inferno inferiori concrematus, cum diabolo & omnibus deficiat impiis.

Τοῦτο δὲ τὸ ὕφος τῆς βασιλείας ἡμῶν ἰδίαις χερσὶ κατισχώσαντες εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ κορυφαίου Πέτρου ἐθήκαμεν, καὶ ἐκεῖ ὡμόσαμεν, τῶν πάντα ἀπαράθραυστα διαφυλάττειν. καὶ τοὺς διαδόχους ἡμῶν βασιλεῖς ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν ἡμῶν παῦτα φυλάττειν παραδιδώκαμεν. τῷ πατρὶ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις, τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ προσνεύοντος, παραδιδόαμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα καλῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι.

Hujus vero imperialis decreti noſtri paginam propriis manibus roborantes, ſuper venerandum corpus beati Petri principis apoſtolorum poſuimus, ibi eidem Dei apoſtolo ſpondens, nos cuncta inviolabiliter conſervare, & noſtris ſucceſſoribus imperatoribus conſervanda in mandatis relinquere, ac beato patri noſtro Silveſtro ſummo pontifici & univerſali papæ, ejuſque cunctis ſucceſſoribus pontificibus, domino Deo & ſalvatore noſtro Jeſu Chriſto annuente, tradimus [g] perenniter atque feliciter poſſidenda.

Et ſubſcriptio imperialis: Divinitas vos conſervet per multos annos ſanctiſſimi ac beatiſſimi patres. Datum Romæ, ſub tertio die Kalendarum Aprilium, domino noſtro Flavio Conſtantino Auguſto quater & Gallicano viris clariſſimis conſulibus.

[a] in jure
[b] permanendum ſeu permanenda
[c] Byzantia provincia
[d] quæ per hanc noſtram imperialem ſacram & per alia
[e] permanſura
[f] convelli
[g] tradidi

Nakon 325. godine
Poruka cara Konstantina Basusu kako da postupa u odredjenim sudskim sporovima[27] o onima koje nisu oslobodili gospodari

(319. jul 15.)[28]

Imperator Konstantin Avgust, Basusu.

Ako neko oslobodi tuđeg mancipijuma, ove sudije, koji imaju pravo davanja, to će spriječiti, bez ikakve bojazni lako je odrediti kaznu. Ako se u našoj nazočnosti koji smo sudije dokaže da nije gospodar bio taj koji je tražio da se oslobodi tuđeg mancipijuma, i dokaže se da je tako, onaj, koji je tuđi mancipijum oslobodio prevarivši princepsa, prisiljava se da da dva mancipija njegovom gospodaru, istog pola, dobi i vještine kao što je onaj koji je oslobođen, kao i druga tri slična državnoj blagajni. Ovo se ne primjenjuje uvijek, već u slučaju da oslobođenik bude mogao da isključi legitimnom preskripcijom svoj potčinjeni položaj nakon podnijete tužbe, jer treba da uračuna za sebe štetu od izgubljenog mancipija, jer će ćutanjem pojačati opasnost za sebe. Konstantin i Licinije konzuli

Tumačenje: Ako neko pomisli da oslobodi tuđeg mancipijuma i to učini u prisustvu principa ili u crkvi[29] biće kažnjen tako što će i oslobođenika njegovom gospodaru vratiti i druga dva mancipija te dobi ili pola ili vještine, kao što je ovaj, koji je oslobođen, neka zna da će biti prisiljen da da. A ako onaj, koji se zove oslobođenim, gospodara kojeg ponovo dobije pod ovom preskripcijom bude pobijedio, da postojanost svog položaja vremenom održi, tada onaj koji ga je oslobodio ne treba da bude kažnjen, dok onaj koji ponovo traži presudu o svom vlasništvu u neprilici je ili neka ćuti.

[27] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 186.*
[28] Čini se da ova datacija dokumenta nije tačna, pa je priredjivač korigovao na 325. godinu - ovaj dokument se skladno uklapa u ostale upućene mladom dukljanskom mitropolitu.
[29] U postklasičnom pravu oslobađanje se često vršilo u crkvi (*prim.prev.*)

VIIII. DE HIS, QVI NON A DOMINO MANVMISSI SVNT

non a] a non *H(?) FPM*^{b}*LS Iust. (libri praeter optimum S),* a *(om.* non*) M*^{a}. — *Iust.* 7, 10.

IIII, 9, 1 [= BREV. IIII, 9, 1] (319 Iul. 15).

IMP. CONSTANTIN(VS) A. AD BASSVM. Si non a dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est, sine ulla trepidatione poenae facilis dissolutio est. Si vero iubentibus nobis quicquam lege actum esse doceatur et non dominus, ut alienum mancipium manumitteretur, petisse ⌈; | ⌈ probetur IVST. tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur consecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet restituto is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, cuiusmodi sexus, aetatis atque artis constiterit esse manumissum, et alia tria fisco eademque ratione similia. Quae multa non semper inponitur, sed potius conquiescit, si forte manumissus inferentem sibi quaestionem status obiecta legitima praescriptione potuerit excludere, cum sibi amissi mancipii damna debeat inputare, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit. P(RO)P(OSITA) ID. IVL. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

INTERPRETATIO. Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et id sub praesentia principis vel in ecclesia fecerit, hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur et alia duo mancipia eiusdem aetatis aut sexus aut certe artificii, quod ille, qui est manumissus, scierit, dare cogatur. Si vero ille, qui manumissus dicitur, repetentem dominum sub hac praescriptione superaverit, ut iam firmitatem status sui temporibus tueatur, tunc ille qui manumisit non est constringendus ad poenam, dum ille qui repetit praeiudicium dominii sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit.

---

1 constanus *G* ā *om. O* bassum] b. p̄p̄o̅ *NF*, b. p̄p̄m̅ *E: intellege praefectum urbi* non a] a non *edd.* domnis *G* libertas *post* non *S* mancipi *M*^{a} 2 dandi] damni *N* est] est et *N* 3 iubentur *S* loge actum] legatum *H* 4 ut al. manc.] al. m. ut *N* manumitteret *M*^{b}*O* petisse] se petisse *E* 5 libertate *BEML* ei] et *N* 6 propietatem *Q* restituta *BG* 6/7 conscientia *NG* 7 dominio *X* dare] de re *N* huiusmodi *NB*, eiusmodi *S* aetates *N* 8 artes *N* constiterit] ut c. *BG* et] est *H* fisco] *O Iust., om. reliqui* eademque] eadem *Iust.* 9 inponatur *N*, imponitur *L* sed] se *L* potius] sepius *G*^{v} manumissum *F* in parentem *PMLS* 10 status (statutus *N*) obiecta (abiecta *H*)] statu subiecta *XC*^{1} perscriptione *BGEXCQS*^{a} amissa *BG* 12 p̄p̄ (data *BGOQ*) id. (pri. id *GQ*) iul. constantino (constantinopoli *G*) a. u (ii *BG*, *om. NE*) et licinio (lacinio *N*, iuliano *E*) c *(sic HNN*XC, om. BGOEPMSQ) libri: diem confirmat laterculus praefectorum* 13 aliquis] quis *G* manum mittere *N* 13/14 praesentiam *L* 14 haec *G*, hoc *L* ad dominum *BG*

1 aut sexus] uel sexus *E* artificio *BGC*^{1}*P MLS* 1/2 man. est *GECPMLS* 2 scierit (scieret *N*, sciret *BPMLS*) dare] scire *G* 3 praescriptionem *N*, perscriptione *S*, inscriptione *BG* iam] etiam *BG* firmitate *PMLS* 4 constrigendus *EP* ad poenam] ut impleat poenam *BG* repetitur *BG* dominii] *PM*, domini *reliqui* 5 incurrerit (incurrit *S*) a. t. nutrierit] incurrit per taciturnitatem nutrierit *(om. B) BG*

Godina 325.
Prvi vaseljenski sabor u Nikeji i Konstantinova organizacija Rimskog carstva[30]

KANONI SABORA U NIKEJI
po tumačenju Isidora trgovca

Naslovi kanona

1. O evnusima koji su sami sebe kastrirali.
2. O onima koji poslije krštenja odmah pristupaju sveštenstvu
3. O ženama koje su tajno uvedene.
4. Kako episkopi treba da služe
5. O izopštenim sveštenicima i nevjernicima
6. O primatima episkopa mitropolita
7. O poštovanju episkopa Jerusalima
8. O Novatijancima
9. O presviterima rukopoloženim bez provjere
10. O posrnulim rukopoloženim sveštenicima
11. O onima koji su svojevoljno posrnuli, kako treba da se pokaju
12. O izopštenima koji su na umoru
13. O posrnulim katehumenima
14. O đakonima, da ne predaju tijelo Hristovo presviterima, ili da ne bi ispred presvitera propovijedali
15. O sveštenicima koji su nepromišljeno odstupili od crkve
16. O presviterima i đakonima, odnosno sveštenicima koji prelaze u druge gradove
17. O tuđim sveštenicima, koje bez odobrenja njihovog episkopa drugi u svojoj crkvi ne treba da rukopolože.
18. O sveštenicima koji uzimaju kamate ili nagrade
19. O pavlikijancima i katafrigima koje ponovo trebe krstiti
20. O danima nedeljnim i pedesetnicama u kojima treba da se molimo.

Isti naslovi kanona
Iz kodeksa MS.V.C. Klaudija Hardija

1. O kastriranima, koji su to sami učinili ili im je to učinio neko drugi
2. O neofitima (nedavno preobraćenima) da se ne čine ni presviterima ni episkopima
3. O tajno uvedenim
4. O episkopima koje treba da rukopolože suprovincijalni episkopi
5. O onima koje su njihovi episkopi izopštili
6. O primatu Rimske crkve
7. O poštovanju episkopa Jerusalima
8. O onima koji se nazivaju uprljanima, da se uistinu primaju
9. O onima koji se bez provjere rukopolože
10. O posrnulima
11. O onima koji su posrnuli da se ponovo prime uz pokajanje

[30] *Mansi, vol. II, col. 683*.

Dantur variantes ex Cod. MS. Luc. fec. VIII a veteri, quæ reperitur in collectione, quam vulgo dicunt

CANONES CONCILII NICÆNI.

Ex Interpretatione [a] Isidori Mercatoris.

TITULI CANONUM.

I. *De Eunuchis, qui seipsos [1] absciderunt.*
II. *De his, qui post baptisma statim ad clerum applicantur.*
III. *De subintroductis mulieribus.*
IV. *Qualiter episcopi debeant ordinari.*
V. *De excommunicatis clericis [4] & laicis.*
VI. *De primatibus episcoporum metropolitanorum.*
VII. *De honore episcopi Hierosolymitani.*
VIII. *De Novatianis.*
IX. *De presbyteris sine examinatione constitutis.*
X. *De lapsis clericis ordinatis.*
XI. *De his qui sponte lapsi sunt, [5] qualiter debeant pœnitere.*
XII. *De excommunicatis a sæculo exeuntibus.*
XIII. *De catechumenis lapsis.*
XIV. *De diaconibus, ne corpus Christi tradant presbyteris, vel ante presbyteros communicent.*
XV. *De clericis temere ab ecclesia recedentibus.*
XVI. *De presbyteris & diaconibus, vel clericis, qui ad alias civitates transeunt.*
XVII. *De clericis alienis, sine [6] conniventia proprii episcopi ab alio in sua Ecclesia non ordinandis.*
XVIII. *De clericis usuram vel ampliationem accipientibus.*
A XIX. *De Paulianistis & Cataphrygis, rebaptizandis.*
XX. *De diebus dominicis & pentecostes, ut in eis stantes oremus.*

IIDEM TITULI CANONUM.

Ex codice MS. V.C. Claudii Hardy.

I. *De abscissis, vel a se, vel ab aliis.*
II. *De neophytis, neque presbyteris, neque episcopis faciendis.*
III. *De synecdotis sive synesactis.*
IV. *De episcopis a comprovincialibus ordinandis.* B
V. *De his qui ab episcopis suis excommunicantur.*
VI. *De prima ecclesia Romæ.*
VII. *De honore Hierosolymitani episcopi.*
VIII. *De his qui mundi dicuntur, quod vere recipiantur.*
IX. *De his qui sine examinatione ordinantur.*
X. *De lapsis.*
XI. *De his qui prævaricati sunt recipiendis per pœnitentiam.*
XII. *De reconciliatione danda morientibus.*
XIII. *De catechumenis.*
C XIV. *De diaconis ne supra presbyteros sint.*
XV. *De his qui ecclesias suas deserunt, & ad alias transeunt.*
XVI. *De non suscipiendis alterius ecclesiæ clericis.*

XVII.

12. O oproštaju koji treba dati umirućima
13. O katehumenima
14. Da đakoni ne mogu biti iznad presvitera
15. O onima koji su napustili svoje crkve i prešli u druge
16. Da ne treba primati sveštenike iz druge crkve
17. Da ne treba rukopoložiti tuđe sveštenike bez odobrenja njihovih episkopa
18. O sveštenicima lihvarima
19. O pavlikijancima koje nazivaju homuecionitima
20. O nedržanju molitvi u nedjelju

Isti nazivi kanona
Iz manuskripta kodeksa Kolbertina, nekadašnjeg Tuanka

1. Izlaganje vjere Nikeje
2. O kastratima
3. Da neofiti ne postanu presviteri ili episkopi
4. O prekršiteljima kanona
5. Da sveštenici ne stanuju sa ženama
6. O rukopoloženju episkopa
7. O vlasti mitropolita
8. O ekskomuniciranima
9. O saborima koje treba slaviti
10. O povlasticama stolica koje imaju primat
11. Da se bez volje mitropolita ne rukopoloži nijedan episkop
12. Da se prilikom izbora treba držati odluke većine
13. O poštovanju jerusalimskog episkopa
14. Na koji način da se primaju katari
15. O onima koji će biti unaprijeđeni bez provjere
16. O rukopoloženima koji su posrnuli
17. O posrnulima koje treba ponovo prihvatiti
18. O onima koji se nakon krštenja vraćaju u vojsku
19. O oproštaju koji treba dati pokajnicima
20. O posrnulim katehumenima
21. Da se ne prelazi iz jedne crkve u drugu
22. Da se ne primaju oni koji prelaze iz jedne u drugu crkvu
23. Da episkop ne rukopoloži drugog sveštenika
24. O sveštenicima lihvarima
25. Da đakoni ne budu iznad presvitera
26. O pavlikijancima
27. O njihovim đakonicama

KANONI

I

Ako je neko u bolesti obrezan od strane doktora ili kastriran od strane varvara neka ostane u kleru. Ali ako bi neko samog sebe pri zdravoj pameti kastrirao, čak i ako je u kleru, treba da ode; znači da se ne rukopoloži nijedan takav. I kao što je donijeta odluka o onima koji su pristali

ANNO CHRISTI 325.

XVII. *De non ordinandis clericis alienis sine auctoritate episcopi sui.*

XVIII. *De feneratoribus clericis.*

a f. *homoeo-nitas.*

XIX. *De Paulianistis quos* [a] *Homuœcionitas vocant.*

XX. *De genu non flectendo in dominica.*

IIDEM TITULI CANONUM.

ex Harduino. tom. 1. Concil.

Ex MS. codice Colbertino, qui olim Thuaneus.

I. *Expositio fidei Nicænæ.*
II. *De excisis.*
III. *Ne Neophyti presbyteri vel Episcopi fiant.*
IV. *De prævaricatoribus canonum.*
V. *Ne clerici habitent cum mulieribus.*
VI. *De ordinationibus Episcoporum.*
VII. *De potestate metropolitan.*
VIII. *De excommunicatis.*
IX. *De Conciliis celebrandis.*
X. *De privilegiis primarum sedium.*
XI. *Ne sine voluntate metropolitani quis ordinetur episcopus.*
XII. *De sequendo majori numero in electione.*
XIII. *De honore Hierosolymorum episcopi.*
XIV. *Quomodo Cathari recipiantur.*
XV. *De his qui sine examinatione provehuntur.*
XVI. *De lapsis ordinatis.*
XVII. *De prævaricatis recipiendis.*
XVIII. *De his qui post baptismum revertuntur ad militiam.*
XIX. *De reconciliatione danda pœnitentibus.*
XX. *De Catechumenis lapsis.*
XXI. *Ne transeatur de Ecclesia in alteram.*
XXII. *Ne recipiatur qui transierit.*
XXIII. *Ne episcopus ordinet alterum clericum.*
XXIV. *De feneratoribus Clericis.*
XXV. *Ne Diaconi supra presbyteros sint.*
XXVI. *De Paulianistis.*
XXVII. *De diaconissis eorum.*

CANONES. (*a*)

I.

b per ægritudinem sectus est. (1)

SI (*b*) quis [b] in ægritudine (*c*) a medicis sectus est, vel a barbaris castratus, placuit ut iste permaneat in clero. Si quis autem sanus seipsum abscidit, etiam si est in clero, cessare debet: & ex hoc [c] [a] nullum talem oportet ordinari. Sicut (*d*) autem de his qui as-

c iam.

na to, ili sami sebe kastrirali, odlučeno je i ono što smo rekli, tj. da ako bi neki ili od strane varvara ili svojih gospodara bili obrezani i vjerovatno ostali u životu, takvi se prema crkvenim pravilima primaju u kler.

II

Budući da se mnogo toga, bilo iz nužde ili iz nekog drugog razloga, čini protiv pravila, tako da ljudi pagani po rođenju, nedavno uvedeni u hrišćanstvo, odnosno podučeni, odmah postaju kandidati za duhovno krštenje, i odmah zatim pošto su kršteni bivaju imenovani za episkopat ili za presviterijum. Pravilno je uočeno, da se ubuduće to ne dopušta. Jer je potrebno da određeno vrijeme provede kao katehumen, a nakon krštenja su potrebna mnoga testiranja. A očigledna je i preporuka apostolska koja kaže: *Ne neofita (novokrštenog) da ne bi slučajno u oholosti upao u zamku suda đavoljeg.* A ako bi tokom vremena bio priznao neki grijeh, neka bi se to dokazalo uz dva ili tri svjedoka. Neka ne pristupa kleru niko ko je takav. A ako neko mimo ovoga čini, radi da se protivi odlukama svetog sabora, sam dovodi u opasnost svoj položaj u kleru.

III

Sveti sinod je zabranio na svaki način da ni episkopu ni presviteru, ni đakonu, niti uopšte bilo kom sveštenom licu nije dopušteno da uz sebe ima ženu strankinju, osim ako mu nije majka, sestra, baba, ili tetka po ocu ili po majci. Samo prema tim osobama i njima sličnima ne postoji sumnja. A onaj koji mimo ovoga radi rizikovaće svoj položaj u kleru.

IV

Episkopa treba da, ako je to moguće, rukopolože svi episkopi koji su u njegovoj provinciji. A ako je to teško izvodljivo, ili iz razloga hitnosti postupka ili zbog dužine puta, tada obavezno treba da se sastanu tri episkopa, i uz to da posjeduju pisma saglasnosti episkopa koji nijesu prisutni i da na taj način obave čin rukopoloženja. A dopuštenje odnosno obrazloženje će se poslati preko svih provincija do mitropolita.

V

Neka se obdrži ova odluka, da oni koje su jedni izopštili ne budu primljeni u zajednicu od drugih. Jer preispituje se ponovo, ako bi slučajno iz ljutnje ili zbog prepirke ili bilo kakve uzrujanosti svog episkopa bili ekskomunicirani. Da bi stoga bilo uputno da se stvar ponovo ispita, pravilnim se čini, svake godine u svim provincijama, dva puta godišnje da se organizuje sabor episkopa; da bi pošto se okupe na jednom mjestu iz svih provincija ispitali pitanja ove prirode. Tako da oni koji su zbog svojih grijeha bili s pravom udaljeni od strane svojih episkopa, shodno tome se imaju smatrati izopštenim i od strane drugih, sve dok se svima ili samom njegovom episkopu ne bude učinilo da mu izrekne blažu presudu. A sabor neka se održava jedanput prije četrdesetnice da svima ako ovo bude, bez neprijateljstva, pristao i svečan poklon Bogu bi mogao da se ponudi: a drugi put neka se održava otprilike na jesen.

VI

U Egiptu, odnosno Libiji i Pentapolisu opstaje stari običaj da Aleksandrijski episkop nad svima njima ima vlast, budući da zaista isti običaj ima i episkop Rima. Takođe u Antiohiji, i ostalim provincijama, neka se čuva poštovanje prema njemu u svim crkvama. Jer kroza sve je očigledno da ako neko mimo volje i znanja mitropolita bude rukopoložen, njega po odluci ovog

sectaverunt, vel ansi sunt seipsos abscindere, hæc quæ diximus, statuta sunt; ita si qui vel a barbaris, vel a dominis suis [a] fecti, & probabilis vitæ sunt, tales suscipit ecclesiastica regula in clerum.

[a] eunuchi facti sunt. (g) Ita & Luc.

II.

Quoniam multa sive per necessitatem, sive [b] ex quacumque causa contra regulam [c] gesta sunt, ita ut homines ex vita Gentili nuper adhuc [d] catechizati, vel instituti, statim ad spiritalem baptismum venissent, & continuo cum baptizati sunt, etiam ad episcopatum, vel ad presbyterium provecti sunt: [e] recte igitur visum est, de cetero nihil tale (e) debere fieri. Nam & tempore opus est, ut (f) sit catechumenus; & post baptismum multa probatione indiget. Evidens namque est apostolicum præceptum, dicens. *Non neophytum, ne forte elatus, in judicium incurrat, & laqueum diaboli.* Si vero procedente tempore aliquod * peccatum (g) admiserit, & convictus duobus vel tribus testibus fuerit; cesset a clero qui hujusmodi est. [f] Si quis vero præter hæc [g] facit, tamquam contraria statutis sancti (h) concilii gerens, etiam ipse [h] periclitabitur de statu sui (i) cleri.

1. dist. 48. Quoniam multa. [b] aliis cogentibus causis. [c] Ecclesiastice. [d] accedentes ad fidem & qui primo tempore. [e] rectum esse.

1. *Tim.* 3. *vers.* 6.

* mortale. *Ra & Luc.*

[f] In c. H. canonis tertii locum occupat hac clausula cum hoc titulo: *De vindicta eorum, qui contra canonem fecerint.* (i)

[g] fecerit de statu sui ordine. [h] præcipitabitur.

III.

Omnibus modis interdixit sancta synodus, neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli clericorum omnino (k) licere habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater, aut soror, aut (l) avia, aut amita, vel matertera sit. In his namque solis personis, & harum similibus, omnis quæ ex mulieribus est, suspicio (m) declinatur. Qui autem præter hæc, agit, periclitabitur de clero suo.

IV.

[i] Episcopum oportet ab omnibus episcopis, si fieri potest, qui sunt in provincia ejus, ordinari. Si vero hoc difficile fuerit, vel (n) aliqua urgente necessitate, vel itineris longitudine; certe tres episcopi, debent in unum esse congregati, ita ut etiam cæterorum, qui absentes sunt, consensum [i] litteris teneant,

[i] Dist. 64. *Episcopi ab omnibus.*

[i] & sententias. per litteras.

& ita

velikog svetog sabora ne treba smatrati episkopom. Zaista, ako zajedničkom odlukom svih, razumno dokazanom po crkvenim pravilima, dvojica ili trojica, rukovođeni animozitetom, u raspravi bi protivurječili, neka prevagne mišljenje većine sveštenika.

VII

Budući da se, prema predanju, održao običaj od starina da se Elijanskom, odnosno Jerusalimskom episkopu počast ukazuje, neka stoga zadrži svoju počast, uz ipak dužno poštovanje prema mitropolitu njegovog grada.

VIII

Ako bi neko od novatijanaca[31] želio da dođe u katoličku crkvu, sveti sabor odobrava da se on rukopoloži i da tako ostane u kleru. Ali prije svega neka se ispovijedi nad Svetim Pismom da će slijediti i propovijedati odluke koje su saglasno donijete u katoličkoj crkvi, i one koji su možda iskusili drugi brak odnosno onima koji su za vrijeme progona posrnuli, kojima je ipak propisan način i vrijeme pokajanja, da u svemu slijede ono što se poštuje u katoličkoj crkvi. I tako gdje se ovi nađu, bilo na selima bilo u gradovima, kao sveštenici rukopoloženi od katolika, tako neka i ostanu u kleru, no ipak svako u svom redu. A ako bi to bio episkop ili presviter katoličke crkve kod koga bi neki od njih došli, sigurno je da katolički episkop ima svoje dostojanstvo kao što ga imaju i presviteri i đakoni. A oni koji od njih dolaze, ako bi to bio episkop, neka zadrži svešte-ničko dostojanstvo, ukoliko se slučajno ne bi svidjelo katoličkom episkopu da mu dopusti počast episkoposkog imena. A ako ne odobri, neka mu nađe mjesto u parohiji kao koepiskopu ili u kleru kao presviteru. Stoga da grad ne bi imao dva episkopa, a da opet taj ostane u kleru.

IX

Ako bi neki bez provjere bili unaprijeđeni u presvitere, a nakon provjere priznali svoje grijehe, pošto su priznali da su rukopoloženi protivno pravilu, to crkveni red ne prihvata. Jer sveta crkva brani ono što je bezgrešno u svima.

X

Ko god je iz neznanja rukopoložen od strane posrnulih, ili iz nemara onih koji su ih rukopoložili, ovo ne šteti crkvenom kanonu. Kad naime bude to dokazano nakon ispitivanja, neka se povuku sa položaja.

XI

O onima koji su zastranili bez ikakve nužde, ili bez oduzimanja nasljedstva ili bez ikakve opasnosti ili nečeg takvog (kao što je bio slučaj za vrijeme tiranina Licinija), odlučio je sveti sabor, premda su nedostojni sažaljenja, da im se ipak ukaže milost. Ako se iz duše pokaju neka provedu tri godine među pokajnicima. Ako su ipak vjernici, neka budu još sedam godina među pokajnicima, a dvije godine bez pominjanja u molitvi samo neka budu sa narodom. Ako zaista

[31] Ostale varijante saborskih odluka i njihovi prepisi koji su poslani svim "mitropolijama-gospodaricama" namjesto novatijana navode *katare (Cataros, Κ θ ροι)*. U nauci je prihvaćeno da je to drugi naziv za sljedbenike drugog antipape Novatijana (polovina III vijeka), uz obaveznu napomenu da se katari spominju već na saborima od 47 do 51. godine, održanim u Antiohiji, Jerusalimu i Jamni. Kako se zna da su Katari stari balkanski ili narod skitsko-sarmatskog porijekla koji je nastanjivao uže zaljedje u srednjem dijelu Dalmacije, po kome je Kotor dobio ime, to se u ovom času sva dosadašnja tumačenja ovog kanona dovode u sumnju (*prim. prir.*).

CANONES NICÆNI a separantur in c. H. hoc titulo : *De potestate episcopi metropolitani.*

& ita faciant ordinationem [a] * Potestas sane vel confirmatio pertinebit, per singulas provincias ad metropolitanum episcopum.

V.

Servetur & ista sententia, ut hi qui ab aliis excommunicantur, ab aliis ad communionem non recipiantur. Requiratur sane, (*a*) si forte aliqua indignatione aut contentione, aut qualibet commotione [b] episcopi sui * excommunicati sint. [c] Ut ergo digna hæc possint examinatione perquiri, recte visum est, per singulos annos in singulis quibusque provinciis, bis in anno episcoporum concilium fieri; ut simul in unum convenientes ex communi provincia, hujusmodi examinent quæstiones: ut ita demum hi, qui ob culpas suas episcoporum suorum offensas merito contraxerunt, digne etiam a cæteris excommunicati similiter habeantur, quousque in communi, vel ipsi episcopo suo visum fuerit humaniorem circa eos ferre sententiam. Habeatur autem semel concilium ante (*b*) dies quadragesimæ, ut omnibus si quæ sunt, simultatibus amputatis, mundum & solemne Deo munus possit offerri: secundum vero agatur circa tempus autumni.

b Stomachi abdicetur. *Ita & Luc.* abstenti *Ita & Luc.*

c proprio titulo hæc sejunguntur in c. H. *De synodo bis in anno.*

VI.

perduret *a & Luc.*

[a] Mos antiquus * perdurat in Ægypto, vel Libya & Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, * quoniam quidem & episcopo Romano [d] (*c*) parilis mos est. Similiter autem & apud Antiochiam, cæteraque provincias, honor suus unicuique servetur ecclesiæ. [e] Per omnia autem manifestum est; quod si quis præter voluntatem & conscientiam metropolitani episcopi fuerit ordinatus, hunc concilium magnum & sanctum censuit non debere esse episcopum. [f] (*d*) Sane si communi omnium consensu rationabiliter probato secundum ecclesiasticam regulam, duo vel tres animositate ducti per contentionem contradicant, obtineat plurimorum sententia sacerdotum.

quandoquidem & d hæc est consuetudo

e sejungunter hoc titulo præfixo. *De confirmanda ordinatione quæ fiat metropolitani consensu fit.* Ita V. C. Hardianus.

f sunt quoque & sequenti sententiæ titulus. *De sequenda majorem numerum in ordinatione consensu.* Ita & dist. 65. *sane si communi.*

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE S. J.

Placet hujus vexatissimi apud eruditos omnes canonis sexti varias editiones breviter hoc loco proponere præter Hervetianam, Dionysianam, atque veterem hanc ex Isidoriana compilatione depromptam, nec non decantatissimam ex Russini Aquilejensis historia suo postea ordine asserendam.

pozvani milošću Božijom prvo budu pokazali svoju vjeru, pošto odbace vojni opasač. A poslije ovoga vraćaju se ponovo da daju novac i mole da se ponovo vrate u vojsku. Ovi neka deset godina provedu među pokajnicima, nakon prve tri godine koje provedu među pokajnicima. A kod svih osobito treba paziti na to da se na njihove duše i plod pokajanja se motri. A ko god sa strahom i suzama i dobrim djelima svoje preobraćanje prikaže ne samo riječima već djelom i istinom, bez obzira na vremenski rok koji protekne, i molitvama već budu počeli da saobraćaju, može episkop da se postavi nešto blaže u odnosu na njih. A oni koji budu olako shvatili posrnuće i smatraju da im je dovoljno to što ulaze u crkvu, za njih svakako mora da prođe određeni vremenski rok.

XII

O onima koji su na umoru, primjenjivaće se pravilo starog zakona još i sada, tako da ako je slučajno neko na umoru neka ne vara u poslednjim trenucima života. Jer ako neko očajan pošto je primio pričešće bude preživio, neka bude među onima koji se pričešćuju samo u vrijeme molitve. A za sve koji su na umoru treba episkop da se postara i da odobri da im se da pričešće.

XIII

Odlučio je ovaj sveti veliki sabor (o katehumenima koji su posrnuli) da među katehumenima tri godine samo razgovaraju, a nakon toga neka se mole sa katehumenima.

XIV

Sveti sabor je saznao da u nekim mjestima i gradovima đakoni daju sakramenta presviterima. Ovo nije u skladu ni sa pravilima ni sa običajima, da oni koji nemaju pravo da daju euharistiju onima koji je nude, tijelo Hristovo pružaju. No i o ovome se čak priča da đakoni čak ispred episkopa primaju euharistiju. Sve ovo neka se ukine, a đakoni neka obavljaju poslove u skladu sa svojim ovlašćenjima, imajući na umu da su pomoćnici episkopa, a položajem su ispod presvitera. Neka primaju, dakle, po redu poslije presvitera od episkopa ili od presvitera sveto pričešće. A ako ne bi bili prisutni ni episkop ni presviter, tada neka oni sami pruže i prime euharistiju. Ali neka ne bude dopušteno đakonima da sjede među presviterima, jer je to mimo pravila i tako neka ne bude. A ako neki ne bude želio da se pokori ovoj crkvenoj odluci, neka istupi iz reda đakona.

XV

Zbog mnogih nereda i čestih promjena mjesta boravka, što se obično dešava, odlučili smo da se potpuno prekine sa tom navikom, koja je mimo pravila, ako bi ipak do toga došlo, tj. da ni episkop, ni presviter ili đakon ne prelaze iz grada u grad. A ako bi neko pokušao da što učini protivno odluci ovog svetog sabora, biće sasječen u korijenu svaki pokušaj te vrste; i neka bude vraćen u svoju crkvu u kojoj je rukopoložen.

XVI

Ako bi ne poštujući Boga i nemajući pred očima strah od Boga, i ne pridržavajući se crkvenih kanona, istupili iz svoje crkve, bilo da se radi o presviteru ili đakonu, ili o bilo kom drugom crkvenom licu, ne treba da budu primljeni u drugu crkvu, već da se na svaki način primoraju da se vrate svojoj crkvi. A ako bi to odbili, treba ih izopštiti.

In codice V. C. Claudii Hardy ſenatoris Pariſienſis, in Foſſatenſi (3) aliiſque pluribus ſic ſe habet: *eccleſia Romana ſemper habuit primatum. Teneat autem & Ægypti Libyæ & Pentapolis, ita ut epiſcopus Alexandriæ harum omnium habeat poteſtatem; quoniam & Romano epiſcopo hæc eſt conſuetudo. Similiter autem & qui in Antiochia conſtitutus eſt. Itaque & in cæteris provinciis privilegia ſalva ſint eccleſiarum.* ANNO CHRISTI 325.

Codex antiquiſſimus V. C. Henrici Juſtelli pag. 284. bibliothecæ canonicæ hunc titulum exhibet: *De primatu eccleſiæ Romanæ & aliarum civitatum epiſcopis.* Dein ſequitur canon: *Antiqui moris eſt ut urbis Romæ epiſcopus habeat principatum, ut ſuburbicaria loca & omnem provinciam ſua ſollicitudine gubernet. Quæ vero apud Ægyptum ſunt, Alexandriæ epiſcopus omnem habeat ſollicitudinem. Similiter autem & circa Antiochiam & in cæteris provinciis privilegia propria ſerventur metropolitanis eccleſiis. Omnimodo autem manifeſtum eſt illud, ut ſi quis ſine arbitrio ejus qui eſt in metropoli, ſic enim legendum, conſtituerit epiſcopum, hunc cenſuit ſanctum & magnum concilium non eum eſſe epiſcopum. Si vero communi, &c.*

De ſenſu vero ejuſdem canonis non eſt quod addam conjecturas meas, ad ea quæ copioſius leguntur apud Baronium, Bellarminum, Perronium eminentiſſimos cardinales, Binium, Sirmondum, Alexandrum, Dartiſium, Leſchafferium, Gutherium, Marcam, Launojum, &c. ut taceam modo heterodoxos novatores, Calvinum, Grothofredum, Salmaſium, Blondellum, ſimileſque, inter ſe & cum catholicis infanc digladiantes.

VII.

[a] Quoniam mos antiquus obtinuit, & veruſta traditio, ut Æliæ, id eſt, Hieroſolymæ epiſcopo honor deferatur; habeat conſequenter honorem ſuum [a], manente tamen metropolitanæ civitati propria dignitate.

[a] dist. 63. *Quoniam.*

[a] ſed & metropolitano ſua dignitas ſalva ſit.

VIII.

[b] Si qui voluerint venire ad eccleſiam catholicam (*e*) ex Novatianis, placuit ſancto concilio ut ordinentur, & ſic maneant in clero. Ante omnia autem hanc (*f*) habeant confeſſionem, quam per ſcripturam exigi oportet, ut fateantur ſe communi conſenſu catholicæ [d] eccleſiæ ſtatuta obſervaturos, id eſt communicaturos ſe & his qui forte ſecundas nuptias experti ſunt, vel his qui perſecutionis tempore lapſi ſunt, quibus tamen lapſis pœnitentiæ modus & tempus adſcriptum eſt, ut in omnibus ſequantur ea, quæ in eccleſia catholica obſervantur. Et ſicubi (*g*) iidem ipſi fuerint inventi ſive in vicis ſive in urbibus clerici (*h*) ordinati a catholicis, ſic etiam in clero perſiſtant, unuſquiſque tamen in (*i*) ſuo ordine. Si vero epiſcopus vel presbyter eccleſiæ catholicæ fuerit, ad quem aliqui ex his accedunt, certum eſt quod epiſcopus quidem catholicus ſuam habeat dignitatem ſimiliter autem presbyteri & diaconi (*k*) habeant. Hi vero qui ab iſtis veniunt,

[b] Hi qui ſe ipſos catharos, id eſt mundos vocant, ſi veniant.

[c] hoc eſt per ſcripturam convenit profiteri.

[d] & apoſtolicæ, ita & Lat.

XVII

Ako bi se neko usudio da u svojoj crkvi rukopoloži nekoga koji pripada nekom drugom, bez saglasnosti njegovog episkopa, od koga je otišao taj sveštenik, takvo rukopoloženje se neće smatrati valjanim.

XVIII

Budući da su mnogi sveštenici iz lakomosti, težeći sramnom bogaćenju, zaboravili božanski zakon koji kaže: *Onaj koji novac svoj nije dao na kamatu*; oni koji daju novac na kamatu procenat zahtijevaju: ovaj sveti sabor je donio odluku- ako bi se našao neko ko prima kamatu nakon ove naše odluke, ili neko ko teži takvom poslu sramotnog bogaćenja ili da daje žito po duplo većoj cijeni - svako ko bi tako nešto pokušao neka se isključi iz sveštenstva i neka se smatra ražalovanim od svešteničkog položaja.

XIX

Ako bi se neko od pavlikijanaca i katafriga vratio katoličkoj crkvi odlučeno je da ih svakako ponovo treba krstiti. Ako bi se među njima našli sveštenici koji su bili optuženi, a potom zaslužili da se sa njih skine krivica, nakon ponovnog krštenja neka se rukopolože od strane episkopa katoličke crkve. A ako bi se nakon ispitivanja ustanovilo da nijesu podobni, treba ih odbaciti. Takođe, neka se isto pravilo primjenjuje i na đakone i na sve druge koji se nađu u istom sveštenstvu. Podjećamo da đakonice koje se pronađu u ovom redu koje nijesu rukopoložene, svakako treba smatrati pagankama. Takođe i đakonice, koje se smatraju da su u katoličkom kanonu, treba tretirati na taj način, tj, pagankama, kao da nijesu posvećene.

XX

Pošto ima onih koji se u nedelju i na pedesetnice (pentekosnice) mole klečeći na koljenima, sveti sabor je donio odluku, uz saglasnost svih crkava, da treba da se sačuva običaj da se bogu molimo stojeći uspravno.

Potpisalo se 318 episkopa koji su prisustvovali ovom saboru.

Osije, episkop grada Kordube, iz provincije Španije, reče:
Vjerujem u ono što je gore rečeno.

Viktor i Vikentije, presviteri grada Rima, u ime prečasnog pape i episkopa našeg svetog Silvestra potpisasmo, vjerujući u ono što je gore napisano.

Provincija Egipat

Aleksandar iz Velike Aleksandrije
Alfokration iz Naukrata
Adamantije iz Kinopolisa
Alberion iz Farbeta
Antioh iz Memfisa
Gajus iz Ptemisa
Dorotej iz Pelusije
Filip iz Panefije

ANNO CHRISTI 325.

niunt, si forte episcopus fuerit, habeat (*a*) sacerdotii dignitatem: nisi forte placeat catholico episcopo concedere ei etiam episcopalis nominis honorem. Si vero non placuerit, inveniat ei locum, [a] ut si in parochia (*b*) chorepiscopus, aut in clero presbyter: ut in civitate una non videantur duo episcopi esse, & ille omnimodis in clero permanere videatur.

[a] ubi.

IX.

A dist. 81. Si qui sine examin.

Si qui sint examinatione (*c*) promoti presbyteri sunt (*d*), & postea examinati, confessi sunt peccata sua; & cum confessi fuissent contra regulam venientes homines manus eis temere imposuerunt: hoc ecclesiasticus ordo non (*e*) recipit. In omnibus enim, quid irreprehensibile est, (*f*) sancta defendit ecclesia.

X.

[b] his qui lapsi sunt, ut apud Gratianum 5. dist. 81. *Quicunque ex his*

Quicumque ex [b] lapsis per ignorantiam sunt ordinati, vel contemptu eorum qui eos ordinaverunt; hoc non præjudicat regulæ ecclesiasticæ: cum enim compertum fuerit, (*g*) deponantur.

XI.

[c] prævaricati sunt sine ulla necessitate.
[d] patrimonii
[e] in novissima

(*h*) De his qui [c] negaverunt præter necessitatem, aut præter ablationem [d] facultatum aut præter periculum, vel aliquid hujuscemodi (quod factum est [e] sub tyrannide Licinii) placuit sanctæ synodo, licet indigni sint misericordia, tamen aliquid circa eos humanitatis ostendi. Si quos ergo ex animo pœnitet, tribus annis inter * pœnitentes habeantur: si tamen fideles sunt, septem annis aliis inter pœnitentes sint, duobus autem annis [f] iidem sine oblatione in oratione sola participent populo. [g] Si qui vero per Dei gratiam vocati, primo quidem ostenderunt fidem suam, deposito militiæ cingulo; post hæc autem ad proprium vomitum sunt reversi, ut & pecunias darent, & ambirent redire rursum ad militiam; isti decem annis sint inter pœnitentes, post primum triennium quo fuerint inter * audientes. Ab omnibus vero illud præcipue observetur, ut animus [h] eorum, & fructus pœnitentiæ (*i*) attendatur. Quicumque enim cum omni timore & lacrymis perseverantibus, & operibus bonis, (*k*) conversionem suam non verbis solis, sed opere & veritate demonstrant, [i] cum

* audientes.
[f] extra communionem in orat. sola participes fiant populo.
[g] titulus in C. H. *De pœnitentia eorum qui baptizati ad sæcularem militiam redeunt.*
* auditores
[h] ac propositum.
[i] hi tempora statuta com-

Potamon iz Herakleje
Sekundo iz Ptolemaide
Tiberije iz Tentirije

Provincija Tebaida

Atlas iz Shedije
Tiran iz Antinoje
Volusijan iz Likopolisa

Provincija Libija, Gornja i Donja

Dato iz Berenike
Serapion iz Antipirga
Zefir iz Barke
Sekundo iz Tanita
Tit iz Paratonija, u Donjoj Libiji

Provincija Palestina

Makarije iz Jerusalima
German iz Neapolisa
Marije iz Sebastije
Gajan iz Gadare
Euzebije iz Cezareje
Sabin iz Askalona
Longin iz Nikopolisa
Petar iz Jamnisa
Makrin iz Elefteropolisa
Maksim iz Maksimijanopolisa
Pavle iz Maksiminopolisa
Januarije iz Jerihona
Heliodor iz Zabulona
Etije iz Lida
Silvan iz Azota
Patrofil iz Skitopolisa
Asklepije iz Gaze
Petar iz Ahile
Antioh iz Kapitolaide

Provincija Fenikija

Zenon iz Tira
Eneja iz Ptolemaide
Magno iz Damaska
Teodor iz Sidona
Helanik iz Tripolisa
Filokal iz Paneje
Gregorije iz Berita
Martin iz Palmira
Talasije iz Alala
Antonije iz Emisa

tempus ſtatutum * etiam ab his fuerit impletum, & orationibus jam cœperint communicare; licebit epiſcopo humanius etiam circa eos aliquid cogitare. Qui vero indifferenter habuerunt lapſum, & ſufficere ſibi quod eccleſiam introjerunt arbitrantur; iſti omnimodo tempora ſtatuta complebunt.

CANONES NICÆNI. plentes merito orationibus communiculo junguntur. communi vinculo. audiendi

XII.

De his vero, qui recedunt ex corpore, antiquæ legis regula obſervabitur etiam nunc, ita ut ſi forte quis recedit ex corpore [a], [a] neceſſario vitæ ſuæ viatico non defraudetur. Quod ſi deſperatus aliquis recepta communione ſupervixerit, ſit inter eos qui in ſola oratione communicant. [b] De omnibus tamen his qui a corpore recedunt [c], in tradendo eis communionem, cura & probatio ſit epiſcopi.

9. 26. q. 6. *De his qui recedunt.*

a ultimo &

b donec tempus ſtatutum a ſancta ſynodo complectur.

c & eucharistiam poſtulant.

XIII.

(*l*) Placuit hoc ſancto & magno concilio (de catechumenis qui lapſi ſunt), ut tribus annis inter audientes verbum ſint tantummodo, poſt hæc vero orent cum catechumenis.

Anſulis incluſa deſunt in Luc

XIV.

Pervenit ad ſanctum concilium, quod in locis quibuſdam & civitatibus, presbyteris ſacramenta [d] diaconi porrigant. Hoc neque (*m*) regula, neque conſuetudo tradidit, ut hi qui offerendi ſacrificii non habent poteſtatem, his qui offerunt, corpus Chriſti porrigant. Sed & illud innotuit, quod quidam diacones etiam ante epiſcopos ſacramenta [e] ſumunt. Hæc ergo omnia amputentur, [f] & maneant diacones intra ſuam propriam menſuram, ſcientes quia epiſcoporum quidem miniſtri ſunt, presbyteris autem inferiores: Accipiant ergo [f] ſecundum ordinem poſt presbyteros ab epiſcopo, vel a presbytero, ſacram communionem. Quod ſi non fuerit in præſenti vel epiſcopus, vel presbyter, tunc ipſi proferant, & edant. Sed nec ſedere quidem licet in medio presbyterorum diacones, extra regulam enim [g] eſt, ut hoc fiat. Si quis autem non vult [h] his ſufficiens eſſe poſt hanc definitionem, ceſſet eſſe diaconus.

Canon hic in verſ. Dionyſii ponitur pro XVIII

d & in C. H.

a diaconibus dentur.

e contingunt *ita & Luc*

f eucharistiam

g & extra ordinem, *ita & Luc.*

h eſſe ſubjectus eccleſiæ.

XV.

Propter multas perturbationes, & frequentes tumultus ſeditionum, quæ fieri ſolent,

19. 7. quæſt. 1. *Non oportet Epiſcopum.*

Provincija Sirija

Eustatije iz Antiohije
Zenobije iz Seleukije
Teodor iz Laodikeje
Alfije iz Apameje
Basijan iz Rafaneje
Filotim iz Hijerapolisa
Piperije sa Samosate
Arhelaj iz Doliha
Eufration iz Balaneje
Paladije horepiskop
Zoil iz Gabale
Basus iz Zeugmate
Leontije iz Larise
Eustatije iz Aretuze
Mauricije iz Epifanije
Pavle iz Neocezareje
Siricije iz Kiretike
Seleukije horepiskop
Petar iz Gindare
Pegasije iz Akorabe
Bason iz Gabe
Gerontije iz Kore
Salomon iz Germanikije

Provincija Arabija

Nikomah iz Bostre
Kirion iz Filadelfije
Genadije iz Isbunta
Sever iz Sodoma
Sosipater (Sopater) iz Betauna
Sever iz Dionisijade

Provincija Mesopotamija

Etilaj (Aitalas) iz Edese
Jakob iz Nisibe
Antioh iz Resmate (Reimitana, Risaine)
Marej iz Makedonopolisa

Provincija Persija

Jovan iz Persije

Provincija Kilikija

Teodor iz Tarsa
Amfion iz Epifanije
Narcis iz Neronijade

CANONES NICÆNI.

solent, placuit omnimodo iſtam abſcindi conſuetudinem, quæ contra regulam eſt, ſicubi [a] tamen ſit, id eſt, ne de civitate ad civitatem [b] tranſeat vel epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus. Si quis vero poſt hæc ſtatuta ſancti hujus concilii tale aliquid [c] agere tentaverit, infringetur omni genere hujuſcemodi conatus; & reſtituatur propriæ eccleſiæ, in qua [d] ordinatus eſt.

a reperta fuerit in aliquibus partibus.

b audere. ita & Luc.

c vel presbyter, vel epiſcopus, aut diaconus, ita & Luc.

XVI.

Si qui vero ſine reſpectu Dei agentes, & timorem Dei ante oculos non habentes, neque eccleſiaſtica ſtatuta cuſtodientes, receſſerint ab eccleſia ſua, ſive presbyter, ſive diaconus, vel in quocumque eccleſiaſtico ordine poſiti fuerit, non debent ſuſcipi in alia eccleſia ſed cum omni neceſſitate cogantur ut redeant ad eccleſiam ſuam. Quod ſi permanſerint excommunicare eos oportet.

23. 7. quæſt. 1. *Si qui vero.*

XVII.

Si quis auſus fuerit aliquem, qui ad alterum pertinet, ordinare in ſua eccleſia, cum non habeat conſenſum epiſcopi ipſius, a quo receſſit clericus, (*a*) irrita ſit hujuſmodi ordinatio.

3. Diſt. 71. *Si quis auſus.*

XVIII.

Quoniam multi clerici, avaritiæ cauſa turpia lucra ſectantes, obliti ſunt divini præcepti, quo dictum eſt: *Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram*; fenerantes centeſimas exigunt: ſtatuit hoc ſanctum concilium. Si quis inventus fuerit poſt hanc definitionem uſuras accipere, vel ex quolibet (*b*) tali negotio turpia lucra ſectari, vel etiam (*c*) ſpecies [d] frumentorum ad feſcuplum dare; omnis qui tale aliquid conatus fuerit ad quæſtum, [e] dejiciatur ex clero, & alienus ab eccleſiaſtico habeatur gradu.

14. quæſt. 3. *Quoniam multi. Pſal.* 14.

d frugum.

e abſcindatur.

XIX.

Si quis confugit ad eccleſiam catholicam (*d*) de Paulianiſtis & [f] Cataphrygis, ſtatutum eſt rebaptizari eos omnino debere. Si qui vero clerici erant apud eos, ſiquidem inculpati fuerint & irreprehenſibiles, (*e*) baptizati rurſus etiam ordinentur ab epiſcopo eccleſiæ catholicæ. Si vero examinati, minus fuerint apti deprehenſi, deponi eos oportet. Similiter autem & circa [g] diaconos, & de omnibus qui [h] in eodem clero inveniun-

57. 1. q. 1. *Si quis confugerit.*

f vox eſt merito ſuſpecta, nec reperitur in Græco canone, aut apud Dionyſium.

Mojsije iz Kastabala
Nikita iz Flavije
Eudemon horepiskop
Paulin iz Adane
Makedonije iz Mopsuestije
Hesihije iz Male Azije
Tarkodimant iz Egetana (Egeja)
Narcis iz Hijeropolisa

Provincija Kapadokija

Leontije iz Cezarije
Eufihije iz Tijane
Eufrasije iz Kolona
Timotej iz Kizistre
Elpidije iz Komane
Gregorije horepiskop
Stefan horepiskop
Eufronije horepiskop
Rodon horepiskop
Teofan horepiskop

Provincija Male Armenije

Eulogije iz Sebastije
Evetije iz Satala

Provincija Velike Armenije

Arfasije iz Sofane
Akrita iz Diosponta
Eutihijan iz Amasa
Heraklije iz Zelona
Elpidije iz Etonije

Provincija Pont Polemonijak

Longin iz Neocezareje
Domno iz Trapezunta
Stratofil iz Pitiunta

Provincija Pont Paflagonijski

Filadelf iz Pompejopolisa
Petronije iz Junopolisa
Hesihije iz Amestrida

Provincija Galatija

Panharije (Marcel ili Marko) iz Ankare
Dikasije iz Tabije
Eretije iz Platane
Gorgonije iz Kina
Filadelf iz Juliopolisa

tur, eadem forma [5] ſervabitur. Commemoravimus autem diaconiſſas, quæ in hoc ordine inventæ ſunt, quæ nec manus impoſitionem aliquam habent, (*f*) ut & omnino inter laicas habeantur (*g*) Similiter autem diaconiſſæ, quæ in catholico canone (*h*) non habentur, ſimili (*i*) modo, id eſt laicæ, & tamquam non conſecratæ deputentur. (*k*) ANNO CHRISTI 325

XX.

Quoniam ſunt in die dominica quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus [a] pentecoſtes; propterea itaque ſtatutum eſt a ſancta ſynodo quoniam conſona & conveniens per omnes eccleſias cuſtodienda conſuetudo eſt, ut ſtantes ad orationem vota domino reddamus. 10. De Conſecr. diſt. 1 *Quoniam ſun* a quinquageſimæ.

NOTA ROMANI EDITORIS.

Conciliorum generalium.

Nihil eſt in auctoribus temporum injuriæ, & librariorum erroribus magis expoſitum, quam propria locorum perſonarumque nomina. Nam cum ut plurimum peregrina ſint, facillimum quidem eſt corrumpi ac depravari. Accedit, locorum appellationes propter varias diverſarum gentium in alienos fines incurſiones, & pene momentaneas imperiorum vicitudines, nuſquam ſtabiles permanſiſſe. Hinc factum, ut in conciliorum ſubſcriptionibus multa legantur, quæ aut plane depravata ſunt, aut certe iis nominibus habentur, quæ eo tempore vera & certa erant, noſtro falſa omnino & incognita. Sed cum in omnibus editionibus hactenus vulgatis prædictæ ſubſcriptiones extent, viſum eſt omitti eas non poſſe.

Certe condonandum eſt collectori, *Inquit Petrus Crabbe ac poſt eum Surius*, ſi forte in aſſignatione aut conſcriptione tam epiſcoporum quam epiſcopatuum ſubſequentium error invenitur commiſſus, maxime circa illos, qui ultra Europæ provinciam deſignantur: potiſſime quod etſi fuerunt exemplaria vetuſtiſſima quatuor, ex quibus collectio præſens ſumpta eſt, erant tamen adeo omnia & ſingula depravata, ut collectorem tederet ineptæ ac multiplicis variationis. Nullius enim illorum cum altero convenientia fuit.

Subſcripſerunt trecenti decem & octo epiſcopi, qui in eodem concilio convenerunt.

Oſius epiſcopus civitatis Cordubenſis provinciæ [b] Hiſpaniæ dixit: Ita credo ſicut ſuperius ſcriptum eſt. b Spaniæ

* Victor [6] & Vincentius presbyteri urbis Romæ pro venerabili viro papa & epiſcopo noſtro ſancto Silveſtro ſubſcripſimus, ita credentes, ſicut ſupra ſcriptum eſt. * Vitus in c. Hard. Victor.

Provincie Ægypti.

Alexander Alexandriæ magnæ.
* Alphocration [7] Naucratites. * Arpocration.
Adamantius Cynopolites Cinenſis.
* Alberion Pharbæti. * Arbetiton, Arbitio.
Antiochus Memphites.

Cajus

Provincija Azija

Teon iz Kizika
Menofant iz Efesa
Orion iz Ilija
Eutihije iz Smirne
Mitro iz Popene
Makrin iz Helenopolisa
Pavle iz Andere

Provincija Lidija

Artemidor iz Sarda
Soron iz Tijatira
Etimasije iz Filadelfije
Polion iz Peperena
Agogije iz Tripolisa
Florentije iz Antikira
Marko iz Standa
Antioh iz Aureliopolisa

Provincija Frigija

Nunehije iz Laodikeje
Flako iz Sanaja
Prokopije iz Sinada
Pistikije iz Azana
Atenodor iz Dorileja
Pavle iz Apameje
Evgenije iz Eukarpije
Flako iz Hijeropolisa

Provincija Pisidija

Eulalije iz Ikonije
Telemah iz Hadrijanopolisa
Teodor iz Uzele
Eutihije iz Seleukije
Hesihije iz Neapolisa
Uranion iz Selgena
Apagam iz Lisinije
Tarsikije iz Apamije
Patrikije iz Amblada
Polikarp iz Metropolisa
Akumedije iz Parisije
Heraklije iz Bare
Teodor iz Uzena
Adon iz Bikije

Provincija Likija

Eudem iz Patara

ANNO CHRISTI

Cajus [1] Ptemythis.
Dorotheus Peluſianus.
Philippus [2] Panephyſenſis.
[3] Potamon [4] Heracleenſis. [5] Heraclianenſis.
Secundus Ptolemaidis.
Tiberius [3] Tentirires. [6] Taucirenſis, Tarichetes,

Provinciæ Thebaidos.

[1] Atlas Schediæ.
Tyrannus Antinoæ.
Voluſianus [7] Lycopolites. [8] de Lyco,

Provinciæ [b] Lybiæ.

[4] Dathes Berenices.
Serapion [5] Antiphenſis.
Zephyrus [6] Barcæ.
Secundus [9] Tanites. [10] Taucinatenſis. [7]
Titus Parætonii. [11] Libyæ inferioris.

Provinciæ Palæſtinæ.

Macarius Hieroſolymitanus.
Germanus Neapolitanus.
[12] Marius Sebaſtenus. [13] Marinus.
[8] Cajanus Gadarenſis.
Euſebius Cæſarienſis.
Sabinus Aſcalonitanus.
Longinus Nicopolitanus.
Petrus [14] Jamnienſis. [15] Jamnites.
[9] Macrinus Eleutheropolis.
Maximus Maximianopolitanus.
[10] Paulus Maximinopolis.
Januarius Jerichuntinus.
Heliodorus [11] Zabulonites.
Aetius Lyddenſis.
Silvanus Azoti.
Patrophilus Scythopolis.
Aſclepius Gazæ.
Petrus Ahilæ.
Antiochus [16] Capitoliadis, [17] Capitolienſis.

Provinciæ Phœnices.

Zenon Tyrius.
Æneas Ptolemaidis.
Magnus Damaſcenus.
Theodorus Sidonius.
Hellanicus Tripolis.
Philocalis [18] Paneadis. [19] Paneates.
Gregorius Beryti.
[12] Martinus Palmyrenus.
[13] Thalaſſius Alatius.
[14] Antonius Emiſſenus.

Provinciæ Syriæ Cœles.

Euſtathius Antiochenus.
[20] Zenobius Seleucienſis. [21] Zenonius.
[15] Theodorus Laodiceæ.
[22] Alphius Apameæ. [23] Alypius.
[24] Baſſianus Rhaphaneenſis. [25] Aſienus.
[16] Philotimus Hierapolitanus.
Piperius Samoſatenus.
Archelaus [26] Dolichenus. [27] Doloenus.
Euphration [28] Balaneorum. [29] Baraneotes
[17] Palladius chorepiſcopus.
Zoilus [30] Gabalenus. [31] Gabalonites.
Baſſus [32] Zeugmatites. [33] Zeugmatos.
[18] Leontius Lariſſenus.
[19] Euſtathius Arethuſius.
[20] Mauricius Epiphaneenſis.
Paulus Neocæſareenſis.
[21] Syricius [34] Cyrreticenſis.
Seleucius chorepiſcopus.
Petrus Gindarenſis.

[1] Tinites, Thmuites
[2] Panephyſenſis, Parembolitæos.
[3] Aithales. al. Attas aut Atthas
[b] ſuperioris
[4] Dagathius al. Dachis.
[5] Antipyrgenſis.
[6] Barcæ.
[7] Titus Parætonii. [11] Libyæ inferioris.
[8] In MMSS. alius eſt ordo civitatum
[9] Marinus.
[10] Paulus. abeſt a qq.
[11] Diabolitenſes vel Diabuloanites.
[12] Martinus
[13] Thadoneus Talaſſ.
[14] Anatolius
[15] Theodotus.
[16] Philoxena.
[17] Gerontius
[18] Euſtaſius
[19] Mauricius
[20] Cyricius al. Dyricius
[21] Cyrrheticenſis.
[22] Alphius Apameæ. [23] Alypius.
[23] Alypius.
[24] Baſſianus Rhaphaneenſis. [25] Aſienus.
[25] Aſienus.
[26] Archelaus [27] Doloenus.
[27] Doloenus.
[28] Euphration [29] Baraneotes
[29] Baraneotes
[30] Zoilus [31] Gabalonites.
[31] Gabalonites.
[32] Baſſus [33] Zeugmatos.
[33] Zeugmatos.
[34] Cyrreticenſis.

Provincija Pamfilija

Kalinik iz Perga
Euresije iz Termesa
Teuksije iz Kirbe
Domno iz Aspendije
Kvintijan iz Seleukije
Patrikije iz Maksimijanopolisa
Afrodisije iz Magida

Ostrvska provincija

Eufrosin sa Rodosa
Melifron sa Kosa
Strategije sa Lemnosa
Apolodor sa Kerkire (Krfa)

Provincija Karija

Eusebije iz Antiohije
Amonije iz Afrodisije
Leodije iz Kibira
Eusebije iz Mileta

Provincija Isaurija

Stefan iz Barata
Atenej iz Gorbisa
Etesije iz Klaudiopolisa
Agapet iz Seleukije
Silvan iz Metropolisa
Faust iz Panemotiha
Antonije iz Antiohije
Nestor iz Siedra
Hesihije horepiskop
Kiril iz Umanada
Teodor iz Vasada
Teodor horepiskop
Pavle iz Laranda
Kvint horepiskop
Tiberije iz Alistra
Akvila horepiskop
Eusebije iz Parikije

Provincija Kipar

Kiril sa Pafa
Gelasije sa Salamine

Provincija Bitinija

Eusebije iz Nikomedije
Teognid iz Nikeje

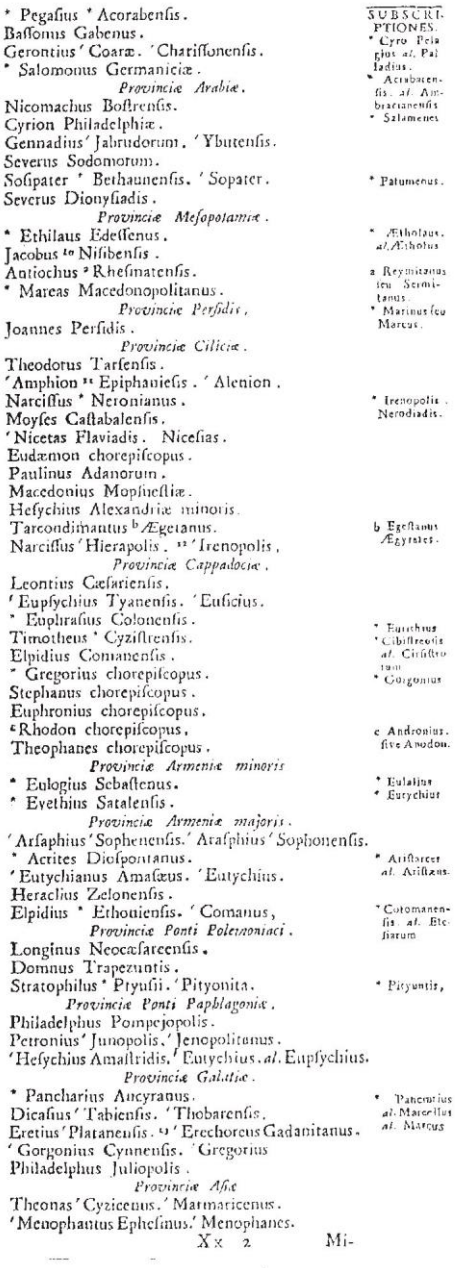

* Pegaſius * Acorabenſis.
Baſſonus Gabenus.
Gerontius ' Coaræ. ' Chariſſonenſis.
* Salomonus Germaniciæ.
Provinciæ Arabiæ.
Nicomachus Boſtrenſis.
Cyrion Philadelphiæ.
Gennadius ' Jabrudorum. ' Ybutenſis.
Severus Sodomorum.
Soſipater ' Bethaunenſis. ' Sopater.
Severus Dionyſiadis.
Provinciæ Meſopotamiæ.
* Ethilaus Edeſſenus.
Jacobus [to] Niſibenſis.
Antiochus [9] Rheſinatenſis.
* Mareas Macedonopolitanus.
Provinciæ Perſidis,
Joannes Perſidis.
Provinciæ Ciliciæ.
Theodotus Tarſenſis.
'Amphion [11] Epiphanieſis. ' Alenion.
Narciſſus * Neronianus.
Moyſes Caſtabalenſis.
'Nicetas Flaviadis. Niceſias.
Eudæmon chorepiſcopus.
Paulinus Adanorum.
Macedonius Mopſueſtiæ.
Heſychius Alexandriæ minoris.
Tarcondimantus [b] Ægeianus.
Narciſſus 'Hierapolis. [12] 'Irenopolis,
Provinciæ Cappadociæ.
Leontius Cæſarienſis.
'Eupſychius Tyanenſis. 'Euſicius.
* Euphraſius Colonenſis.
Timotheus ' Cyziſtrenſis.
Elpidius Comanenſis.
* Gregorius chorepiſcopus.
Stephanus chorepiſcopus.
Euphronius chorepiſcopus.
[c] Rhodon chorepiſcopus.
Theophanes chorepiſcopus.
Provinciæ Armeniæ minoris
* Eulogius Sebaſtenus.
* Evethius Satalenſis.
Provinciæ Armeniæ majoris.
'Arſaphius 'Sophenenſis. 'Araſphius 'Sophonenſis.
* Acrites Dioſpontanus.
'Eutychianus Amaſæus. 'Eutychius.
Heraclius Zelonenſis.
Elpidius * Ethouienſis. ' Comanus,
Provinciæ Ponti Polemoniaci.
Longinus Neocæſareenſis.
Domnus Trapezuntis.
Stratophilus * Ptyuſii. 'Pityonita.
Provinciæ Ponti Paphlagoniæ.
Philadelphus Pompejopolis.
Petronius 'Junopolis. 'Jenopolitanus.
'Heſychius Amaſtridis. 'Eutychius. *al.* Eupſychius.
Provinciæ Galatiæ.
* Pancharius Ancyranus.
Dicaſius 'Tabienſis. 'Thobarenſis.
Eretius 'Plataneuſis. [13] 'Erechoreus Gadanitanus.
'Gorgonius Cynnenſis. 'Gregorius
Philadelphus Juliopolis.
Provinciæ Aſiæ
Theonas 'Cyzicenus. 'Marmaricenus.
'Menophantus Epheſinus. 'Menophanes.

SUBSCRIPTIONES.
* Cyro Pelagius *al.* Paladius.
* Acrabacenſis. *al.* Ambracianenſis
* Salamenes
* Patumenus.
* Æthelaus. *al.* Æthelus
a Reymizanus ſeu Sermitanus.
* Martinus ſeu Marcus.
b Egeſianus Ægyraleſ.
* Irenopolis. Nerodiadis.
* Eutychius
* Cibiſtreenſis *al.* Ciniſtreuſium
* Gorgonius
c Andronius. ſive Amodon.
* Eulalius
* Eutychius
* Ariſtarcus *al.* Ariſtæus.
* Cotomanenſis *al.* Etcſiarum
* Pityuntis,
* Pancratius *al.* Marcellus *al.* Marcus

Maris iz Halkedona
Kiril sa Hija
Hesihije iz Pruse, kraj rijeke Hipij
Gorgonije iz Apolonije
Georgije iz Prusije, kraj planine Olimp
Evetije iz Hadrijanopolisa
Teofan iz Cezareje
Eulalije horepiskop

Provincija Evropa

Fedrije iz Herakleje

Provincija Dakija

Protogen iz Sardike
Marko iz Metropolisa (Kalabrije)

Provincija Mizija

Pisto iz Markijanopolisa
Marko iz Kome (Eubeje)
Strategije iz Efesa

Provincija Makedonija

Aleksandar iz Tesalonike
Budion iz Tebe (Stobija)

Provincija Ahaja

Pisto iz Atine
Strategije iz Hefestije

Provincija Tesalija

Klaudijan iz Tesalije
Hjonije iz Tebe

Provincija Kalabrija

Marko iz Kalabrije

Provincija Afrika

Kajkilijan iz Kartagine

Provincija Dardanija

Dakije iz Makedonije

Provincija Dalmacija

Bunije iz Stobija (Bodije iz Stobija)[32]

[32] Veliki broj istraživača, koji nema na uvidu listu zastupnika patrijarhata u Akvileji, sumnja u ispravnost ovog dijela kanonskog teksta i zagovara stav da je riječ o episkopu Salone. Sačuvani brojni prepisi, latinski i grčki, ne daju im za pravo. U vrijeme održavanja Prvog vaseljenskog sabora Makedonija se prostirala od Save i Dunava (Panonije) do Soluna, dok je jadransku obalu sa zaljedjem do Nikopolja pod upravom imao Akvilejski patrijarhat sa Antiohijom (prim. prir.).

SUBSCRIPTIONES.

Orion ' Iliensis. ' Helenienſis *vel* Jaſſius.
Eutychius Smyrnenſis.
Mithres ' Popanenſis [1]. ' Popenſis.
Macrinus ' Helenopolis. ' Theopolis.
Paulus ' Anderenſis. ' Auderenſis. ' Andenſis.

Provinciæ Lydiæ.

* Sardiorum
* Serras
* Ethenmarius Thomaſion.
* Barenſis.
* Antiquiras *al.* Ancyræ Phrygiæ.
a Ancyræ ferreæ.

Artemidorus * Sardienſis.
* Soron Thyatirenſis.
* Ethymaſius Philadelphiæ.
Pollion * Peperenſis.
Agogius Tripolitanus.
Florentius * Anticyrræ [a].
Marcus Standitanus.
" ** Antiochus Aureliopolitanus.

Provinciæ Phrygiæ.

* Sandenſis. Sanabenſis.

Nunechius Laodicenſis.
Flaccus * Sanenſis.
Procopius Synnadenſis.
' Piſticus Azanenſis. ' Phiſticius Azanites.
Athenodorus Dorylæus.
* Apameenſis

Paulus * Apamenus.
Eugenius Eucarpienſis.
Flaccus Hierapolitanus.

Provinciæ Piſidiæ.

Eulalius Iconienſis.
Telemachus Hadrianopolitanus.
Theodorus Uzelenſis.
Eutychius Seleucienſis.
Heſychius Neapolitanus.
* Uranius Sotenonenſis.
* Tyrſicius

* Uranion Selgenſis.
' Apagamus ' Liſinienſis. ' Aramius ' Limenenſis
* Tarſicius Apamenus.
Patricius Ambladenſis.
Policarpus Metropolitanus.
' Acumedios Pariſienſis. ' Academius a Paro.
Heraclius Barenſis.
" ** Theodorus Uſenſis.
" ** Adon Byciæ.

Provinciæ Lyiciæ.

Eudæmus ' Patarenſis, ' Pataritanus.

Provinciæ Pamphyliæ.

' Callinicus Pergenſis. ' Callidicus.
* Hereſius. *al.* Seuſius.
* Siarbonenſis.

Eureſius ' Termeſſenus. ' Thermienſis.
* Teuxius * Cytbenſis. Zeuxius ' Siarbitanus.
Domnus Aſpendius.
Quintianus Seleucienſis.
Patricius Maximianopolitanus.
* Magidenſis. Inſulani vel Neſon.

Aphrodiſius * Magidorum [2].

' Provinciæ Inſularis.

Euphroſynus Rhodienſis.
Meliphron Cous [3].
Strategius Lemnius.
Apollodorus Corcyræus.

Provinciæ Cariæ.

Euſebius Antiochenus.
Ammonius Aphrodiſius.
Letous. a Mileto.

* Leodius Cybiritanus. ' Lætodoris Cibyr.
Euſebius * Miletius.

Provinciæ Iſauriæ.

Stephanus ' Baratrhenſis. ' Barthenſis.
Anthenus Eudeſius

* Athenæus ' Zoropaſſenus. ' Corpiſſitanus.
* Etheſius Claudiopolitanus.
' Agapetus Seleuciæ. ' Agapius.
Silvanus Metropolitanus.
Fauſtus ' Phuphenatenſis. ' Phanemuthienſis.
Antonius Antiochenus.

Provincija Panonija

Domno iz Stridona

Provincija Galija

Nikasije iz Dižona

Provincija Gotska

Teofil iz Metropolisa Gotskog

Provincija Bosfor

Domno iz Bosfora (Katirije iz Bosfora)

Neſtor ' Syedrenſis . ' Suedritanus .
Heſychius chorepiſcopus .
Cyrillus ' Sidenſis . ' Cumanadenſis .
Theodorus ' Vaſagadenſis . ' Vialbitanus .
Theodorus chorepiſcopus . Anatolius chorepiſcopus .
Paulus * Larandenſis .
Quintus chorepiſcopus .
Tyberius Lyſtrenſis .
Aquila chorepiſcopus .
Euſebius ' Paralais Lycaoniæ . ' Parriciæ .
Provinciæ Cypri .
Cyrillus [s] Paphenſis .
* Gelaſius Salaminenſis .
Provinciæ Bithyniæ .
Euſebius Nicomedienſis .
' Theognis Nicænus . ' Theogenius .
Maris Chalcedonenſis .
Cyrillus * Chius .
Heſychius Pruſenſis , juxta [t] Hippium fluvium .
Gorgonius ' Apollonienſis . ' ab Apolloniade .
Georgius Pruſiadis , juxta Olympum montem .
Evethius ' Hadrianopolis . ' Hadrianenſis .
* Theophanes chorepiſcopus .
Rufus Cæſarienſis .
Eulalius chorepiſcopus [u] .
Provinciæ Europæ .
* Phædrius Heracleæ .
Provinciæ Daciæ .
Protogenes Satdicenſis .
Marcus ' Metropolitanus . ' Calabrienſis .
Provinciæ Myſiæ .
' Piſtus Marcianopolitanus . ' Piſtor .
Marcus * Comeenſis .
Strategius ' Hephæſtienſis . Epheſienſis .
Provinciæ Macedoniæ .
Alexander Theſſalonicenſis .
* Budion Thebenſis .
Provinciæ Achajæ .
Piſtus Athenienſis .
Feſtius Strategidis .
Provinciæ Theſſaliæ .
' Claudianus Theſſaliæ . ' Claudius .
* Chionius Thebanus .
Provinciæ Calabriæ .
Marcus Calabriæ .
Provinciæ Africæ .
Cæcilianus Carthaginenſis .
Provinciæ Dardaniæ .
Dacius Macedoniæ .
Provinciæ [a] *Dalmatiæ*
' Bunius ' Stoborum . ' Bodius ' Stobiorum .
Provinciæ Pannoniæ .
Domnus Stridonenſis .
Provinciæ Galliarum .
Nicaſius [b] Divionenſis .
Provinciæ Gothiæ .
Theophilus Gothiæ Metropolis .
Provinciæ Boſphori .
' Domnus Boſphorenſis . ' Cathirius Boſphori .

ANNO CHRISTI 111.

* Larinenſis .

* Selanon

* a Chio

* Theuſtianus

* Pedorus *al.* Prederus

* Bubœæ

' Budiſius Bodius Stobienſis aut Stridonenſis. r

* Cleonicus

a Dardaniæ

b Dovenſis Dinienſis aut Dienſis .

Ljeta Gospodnjeg 325: Poslanica Konstantina crkvi nakon Nikejskog sabora[33]

Konstantin Avgust crkvama

Kolika je dobrota svemoćnog Boga prema nama iskusio sam iz povoljnog položaja u kome se nalazi država i smatrao sam da osobito treba da se trudim da presveti narodi katoličke crkve očuvaju jednu vjeru, iskrenu ljubav i jednoglasnu vjeru prema svemoćnom Bogu. Ali budući da se to pitanje nije moglo čvrsto i postojano postaviti, osim da se svi episkopi ili makar većina njih najedno okupe, a određene rasprave koje se odnose na presvetu vjeru i ranije su postojale, zbog toga sakupivši što se moglo više sveštenika, a jedan od vas prisutnih sam bio i ja (i neću poreći da me oduševljava što sam jedan od vas) pošto je sve kompetentno raspravljeno, sve dok, uz Božiji nadzor, nijesu svi prihvatili jedno mišljenje, koje se u skladu jedinstva iznosi na vidjelo. Tako da po pitanju vjere nema više prostora ni za kakav razdor ni raspravu.

Saglasnost o proslavi praznika Uskrsa i protiv Jevreja

Kad je pokrenuto pitanje o presvetom prazniku Uskrsa, opšte je mišljenje bilo da ovaj praznik svi treba da slave jednog istog dana. Jer što može biti ljepše, što nam može biti časnije nego da ovaj praznik, koji nam je dao nadu u besmrtnost, poštujemo svi nesmetano po jednom istom redu i jednom istom danu? No, kao prvo čini se da svi smatraju nedostojnim činjenicu da prilikom proslave ovog presvetog praznika slijedimo običaj Jevreja; koji pošto su svojim rukama počinili gnusan zločin, s pravom se smatraju nečasnim ljudima zaslijepljenog uma. Stoga, nakon što odbacimo ovaj njihov običaj, možemo pravilnijim redom, koji smo očuvali od prvog dana pasije do danas, do u buduća vremena da slijedimo ovaj običaj. Ništa mi nemamo zajedničko sa neprijateljskom gomilom Jevreja. Jer Spasitelj je nama pokazao drugi put. Put presvete naše vjere koji nam je ponuđen zakonit je i častan. Jednodušno se držeći njega odvajamo se svjesno od sramnog društva, ljubljena braćo. Zaista je potpuno apsurdno ono čime se oholo razmeću, da mi bez njihovog nauka ne možemo ovo slobodno očuvati. Zar oni zaista mogu ispravno razmišljati, oni koji se nakon ubistva Gospoda, posle ovog oceubistva, ne ponašaju racionalno već agresivno, kako god im bio urođen bijes. Stoga se događa to što u ovoj stvari ne uviđaju istinu. Daleko odlutavši sa pravog puta, jedne iste godine dvije Pashe slave. Zbog čega bismo ih slijedili, njih za koje se zna da trpe najtežu boljku grijeha? Jer mi nikada nećemo usvojiti da jedne iste godine dva puta proslavljamo Uskrs. Zaista, iako ono što sam rekao nikako nije dovoljno, stvar je vašeg umijeća da na to pripazite na svaki način i da se postarate da ne bi izgledalo da se svetost vaših duša, zbog sličnosti i u jednoj stvari udružila i ujedinila sa običajima zlih ljudi. Osim toga treba voditi računa da bi bio grijeh da se u poslu od takvog značaja i u svečanosti ovakve vjere izrodi neslaganje. Jer jedan nam je svečani dan, tj. dan presvete pasije, Spasitelj naš ostavio je i želio da bude jedna katolička crkva, čiji su članovi, mada rasuti po raznim mjestima, ipak jednim Duhom, odnosno voljom Božijom, pod njenim okriljem. Neka razmotri, molim, briga vaše svetosti, koliko je teško i nečasno da istih dana jedni poste, a drugi se goste i nakon Uskrsa jedni da su okrenuti radosti i praštanju, a drugi beskrajnim postovima. Stoga to treba da se prikladno ispravi i božansko proviđenje želi da se rediguje ka jednoj istoj formi, kao što svi, kako procjenjujem, razumijete.

[33] *Patrologia latina, vol. 8, col. 501-502.*

ANNO DOMINI CCCXXV.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ECCLESIAM POST CONCILIUM NICÆNUM.

(*Eus.*, *Vit. Const.*, *l.* III, *c.* 17-20.)

Constantinus Augustus Ecclesiis.

1. Cum ex prospero reipublicæ statu compertum haberem quanta fuisset erga nos omnipotentis Dei benignitas, in hoc præcipue mihi elaborandum esse existimavi, ut a sanctissimis Ecclesiæ catholicæ populis una fides, sincera charitas et consona erga omnipotentem Deum religio servaretur. Sed quoniam fieri non poterat ut ea res firme ac stabiliter constitueretur, nisi omnibus episcopis vel certe plurimis eorum in unum congregatis, singula quæ ad sacratissimam religionem pertinent disceptata prius fuissent, hanc ob causam coactis quam fieri potuit plurimis Sacerdotibus, me quoque tanquam uno ex vobis præsente (neque enim negaverim id quo maxime exulto, conservum me vestrum esse), cuncta competenti examine eo usque discussa sunt, donec inspectori omnium Deo accepta sententia, ad unitatis concentum proferretur in lucem. Itaque nullus dissensioni, nullus controversiæ de fide locus amplius relinqueretur.

De consensu in celebratione festi Paschalis et contra Judæos.

II. Ubi eum de sanctissimo etiam paschæ die quæsitum fuisset, communi omnium sententia decretum est, eam festivitatem uno eodemque die ab omnibus ubique celebrari oportere. Quid enim pulchrius, quid honestius nobis esse possit, quam ut hæc festivitas, a qua spem immortalitatis accepimus, uno eodemque ordine et certa ratione ab omnibus inoffense observetur? Ac primum quidem visa est omnibus res esse prorsus indigna, ut in sanctissimæ hujus solemnitatis celebratione consuetudinem Judæorum sequeremur; qui cum manus suas nefario scelere contaminarint, merito impuri homines cæcitate mentis laborant. Quippe rejecta illorum consuetudine, possumus rectiori ordine, quem a primo passionis die ad hæc usque tempora servavimus, ad futura etiam sæcula hujus observantiæ ritum propagare. Nihil ergo nobis commune sit cum inimicissima Judæorum turba. Aliam enim viam a Servatore accepimus. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ cursus legitimus et

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς ταῖς Ἐκκλησίαις.

Ι. Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τὴς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον πρό γε πάντων ἔκρινα εἶναί μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλήθεσι, πίστις μία καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη, ὁμονοίμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτ' οὐχ οἷόν τ' ἦν ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταὐτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γοῦν πλειόνων Ἐπισκόπων συνελθόντων, ἑκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἁγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο, τούτου ἕνεκεν πλείστων ὅσων συναθροισθέντων, αὐτὸς δὲ καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν ἐτύγχανον συμπαρὼν (οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἄν, ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι) ἄχρι τοσούτου ἅπαντα τῆς προσηκούσης τετύχηκεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ ἡ τῷ πάντων ἐφορῳ Θεῷ ἀρέσκουσα γνώμη, πρὸς τὴν τῆς ἑνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη, ὡς μηδὲν ἔτι πρὸς διχόνοιαν ἢ πίστεως ἀμφιστᾰθήτησιν, ὑπολείπεσθαι.

ΙΙ. Ἔνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἁγιωτάτης ἡμέρας, γενομένης ζητήσεως, ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν, ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας πάντας τοὺς ἁπανταχοῦ ἐπιτελεῖν. τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξαι δυνήσεται, τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην παρ' ἧς τὰς τῆς ἀθανασίας εἰλήφαμεν ἐλπίδας, μιᾷ τάξει καὶ φανερῷ λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτώτως φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι, τὴν ἁγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἑπομένους συνηθείᾳ πληροῦν· οἳ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες, εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μιαροὶ τυφλώττουσιν. ἔξεστι γὰρ, τοῦ ἐκείνων ἔθους ἀποβληθέντος, ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐκ πρώτης τοῦ πάθους ἡμέρας ἄχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐκτείνεσθαι. μηδὲν τοίνυν ἔστω ἡμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου· εἰλήφαμεν γὰρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ὁδὸν ἑτέραν· πρόκειται δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ καὶ νόμιμος καὶ πρέπων. τούτου συμφώνως ἀντελαμβανόμενοι, τῆς αἰσχρᾶς, ἐκείνης ἑαυτοὺς συνειδήσεως ἀποσπάσω-

Podsticaj kako bi slijedili najveći dio svijeta

Upravo tako, pošto ovo treba ispraviti tako da ništa zajedničko nemamo sa običajima onih ubica i izdajnika Gospoda, i pošto je ovaj poredak veoma doličan, koji sve crkve kako na zapadu tako i na jugu i sjeveru, a poneke i na istoku služe, stoga su svi presudili da je valjano i ispravno, što sam obećao da će se i vama svidjeti, tj. da se u gradu Rimu, i u čitavoj Italiji, Africi, Egiptu, Hispaniji, Galiji, Britaniji, Libiji, u cijeloj Ahaji, dijecezama Azije i Ponta, i u Kilikiji slijedi jednoglasna odluka, koju će vaša mudrost radosno prihvatiti. Opažajući ne samo to da se veći dio crkava nalazi u gore pomenutim mjestima, već je zaista najpravednije da svi u zajednici žele ono što zahtijeva zdrav razum, tj. da nijesu u društvu sa judejskim krivokletnicima. Da kratko i jasno kažem, po zajedničkom sudu svih presveti praznik Pashe treba proslavljati jednog istog dana. I ne dolikuje da postoji bilo kakvo neslaganje po tako svetom pitanju, već treba slijediti mišljenje u kojem nijedno društvo ni zajednica nemaju udio u tuđoj grešci i zločinu.

Podsticaj da svi potvrde dekrete Sinoda

Pošto je tako, rado prihvatite nebesku milost i jasan božanski nalog. Što god se, naime, učini na svetim episkopskim saborima, sve to treba da se odnosi na božansku volju. Stoga čim voljenoj našoj braći povjerite ono što je urađeno, treba da prihvatite i ustanovite gore pomenuto mišljenje i proslavu presvetog dana da, kad budem došao, kao što odavno želim da se vidim sa vama, budem mogao da jednog istog dana zajedno sa vama proslavim sveti praznik i da se zajedno sa vama zbog svega radujem, opažajući da je đavolska okrutnost uklonjena božanskom moći nama koji revno služimo, dok svuda na zemlji cvjetaju vaša vjera, mir i sloga. Neka vas Bog čuva, predraga braćo. ö Ovo pismo na isti način napisano imperator je uputio svim provincijama, kako bi čitaocima pružio na uvid iskrenost svoje pobožnosti prema Bogu.

μεν ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἔστι γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀτοπώτατον, ἐκείνους αὐχεῖν ὡς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ εἴημεν ἱκανοί. τί δὲ φρονεῖν ὀρθὸν ἐκεῖνοι δυνήσονται, οἳ μετὰ τὴν κυριοκτονίαν τε καὶ πατροκτονίαν ἐκείνην ἐκστάντες τῶν φρενῶν, ἄγονται οὐ λογισμῷ τινι, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκατασχέτῳ, ὅποι δ' ἂν αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος αὐτῶν ἀγάγῃ μανία. ἐκεῖθεν οὖν τοίνυν κἂν τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὁρῶσιν. ὡς δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοὺς πλανωμένους τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως, τῷ αὐτῷ ἔτει δεύτερον τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν. τίνος χάριν τούτοις ἑπόμεθα, οὓς δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὡμολόγηται· δεύτερον γὰρ τῷ ἐνιαυτῷ οὐκ ἄν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα μὴ προὔκειτο, ἀλλὰ δὴ τὴν ἡμετέραν ἀγχίνοιαν ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ δι' εὐχῆς ἔχειν πάντοτε, ἐν μηδεμιᾷ τὸ καθαρὸν τῆς ὑμετέρας ψυχῆς κοινωνεῖν δοκεῖν ἀνθρώποις ἔθεσι πανάκακων. πρὸς τούτοις κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ἄρχειν, ἐστὶν ἀθέμιτον. μίαν γὰρ ἑορτὴν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν, τουτέστι τὴν τοῦ ἁγιωτάτου πάθους, ὁ ἡμέτερος παρέδωκε Σωτὴρ, καὶ μίαν εἶναι τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται. ἧς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἑνὶ πνεύματι, τουτέστι τῷ θείῳ βουλήματι, θάλπεται. λογισάσθω δ' ἡ τῆς ἡμετέρας ὁσιότητος ἀγχίνοια, ὅπως ἐστὶ δεινόν τε καὶ ἀπρεπὲς, κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἑτέρους μὲν ταῖς νηστείαις σχολάζειν, ἑτέρους δὲ συμπόσια συντελεῖν· καὶ μετὰ τὰς τοῦ Πάσχα ἡμέρας, ἄλλους μὲν ἐν ἑορταῖς καὶ ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὡρισμέναις ἐκδεδόσθαι νηστείαις. διὰ τοῦτο γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν, καὶ πρὸς μίαν διατύπωσιν ἄγεσθαι τοῦτο ἡ θεία πρόνοια βούλεται, ὡς ἔγωγ' ἅπαντας ἡγοῦμαι συνορᾶν.

A honestus. Hunc unanimi consensu retinentes, ab illa turpissima societate et conscientia nos abstrahamus, fratres carissimi. Est enim profecto absurdissimum quod illi magnifice jactant, nos absque ipsorum magisterio hæc commode observare non posse. Quidnam vero illi recte sentire possint, qui post necem Domini, post illud parricidium mente capti, non ratione, sed præcipiti impetu feruntur, quocumque innatus furor ipsos impulerit. Hinc est quod ne in hac quidem parte veritatem ipsam perspiciunt : adeo ut a convenienti emendatione longissime aberrantes, uno eodemque anno duo paschata celebrent. Quid ergo est cur istos sequamur, quos constat gravissimo erroris morbo laborare? Nam uno eodemque anno geminum pascha facere nunquam profecto sustinebimus. Ve-
B rum etiamsi quæ dixi minime suppeterent, vestræ tamen solertiæ est id curare omnibus modis atque optare, ne sanctitas animarum vestrarum, in ullius rei similitudine cum nequissimorum hominum moribus sociari et commisceri videatur. Illud præterea considerandum est, nefas esse ut in tanti momenti negotio et in hujusmodi religionis solemnitate dissensio reperiatur. Unum enim liberatis nostræ festum diem, hoc est, diem sacratissimæ passionis, Servator noster nobis reliquit, unamque esse voluit catholicam Ecclesiam. Cujus membra licet variis locis dispersa sint, uno tamen Spiritu, Dei scilicet voluntate, foventur. Consideret, quæso, vestræ Sanctitatis solertia, quam grave sit et indecorum, iisdem diebus alios quidem jejuniis intentos esse, alios vero convi-
C via celebrare, et post dies paschæ, alios quidem in festivitatibus et animorum remissione versari, alios vero definitis vacare jejuniis. Hoc itaque convenienti emendatione corrigi, et ad unam eamdemque formam redigi divina vult providentia, quemadmodum omnes meo quidem judicio intelligitis.

Hortatio ut maximam partem orbis terrarum sequi velint.

III. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦθ' οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν, ὡς μηδὲν μετὰ τοῦ τῶν πατροκτόνων τε καὶ κυριοκτόνων ἐκείνων ἔθνους εἶναι κοινόν. ἔστι δὲ τάξις εὐπρεπὴς, ἣν πᾶσαι αἱ τῶν ἑῳτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν καὶ ἀρκτώων

III. Proinde cum hoc ita emendari oporteret, ut nihil nobis commune esset cum illorum Domini interfectorum et parricidarum consuetudine, cumque hic ordo decentissimus sit, quem omnes tam occidentalium

quam meridianarum et septentrionalium orbis partium Ecclesiæ, ac nonnullæ quoque orientalium servant, idcirco id æquum rectumque esse omnes judicaverunt, quod et vobis placiturum esse spopondi, ut scilicet quod in urbe Roma perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum; per Hispaniam, Gallias, Britannias, Lybias; per universam Achaïam, per Asianam et Ponticam diœcesim; per Ciliciam denique concordi sententia observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur. Illud nimirum attendens, non modo majorem esse numerum ecclesiarum in locis supra memoratis, verum etiam æquissimum esse ut omnes in commune id velint quod stricta ratio exigere videtur, nec ullam cum Judæorum perfurio societatem habere. Atque ut summatim ac breviter dicam, placuit communi omnium judicio, ut sanctissima paschæ festivitas uno eodemque die celebraretur. Neque enim decet in tanta sanctitate aliquam esse dissonantiam, præstatque eam sequi sententiam in qua nulla est alieni erroris scelerisque societas atque communio.

A τῆς οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι, καί τινες τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν τόπων. τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο. καὶ αὐτὸς δέ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοίᾳ ἀρέσειν ὑπεσχόμην. ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν τῶν Ῥωμαίων πόλιν τε καὶ Ἀφρικὴν, Ἰταλίαν τε ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίας, Βρεττανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανήν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν, καὶ Κιλικίαν, μιᾷ καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα προσδέξηται σύνεσις, λογιζομένη ὡς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιορκίας ἔχειν κοινωνίαν. ἵνα δὲ τὸ κεφαλαιωδέστερον συντόμως εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρεσε κρίσει, τὴν ἁγιωτάτην τοῦ Πάσχα ἑορτὴν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ B συντελεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοσαύτῃ ἁγιότητι εἶναί τινα διαφοράν· καὶ κάλλιον ἕπεσθαι τῇ γνωμῇ ταύτῃ.

Hortatio ut omnes decretis Synodi assentiantur.

IV. Quæ cum ita sint, cœlestem gratiam et plane divinum mandatum libenter suscipite. Quidquid enim in sanctis episcoporum conciliis geritur, id omne ad divinam referendum est voluntatem. Quamobrem ubi ea quæ gesta sunt dilectis fratribus nostris intimaveritis, supradictam rationem et sanctissimi diei observantiam suscipere et constituere debetis, ut cum in dilectionis vestræ conspectum jampridem a me desideratum venero, uno eodemque vobiscum die C sanctam festivitatem peragere possim, utque de omnibus una vobiscum gaudeam, cernens diaboli crudelitatem divina potentia nobis operam navantibus esse sublatam, florente ubique terrarum vestra fide et pace atque concordia. Deus vos servet, fratres carissimi. — Hanc epistolam imperator eodem exemplo scriptam, in omnes provincias direxit, ut suæ erga Deum pietatis sinceritatem tanquam in speculo quodam aspiciendam legentibus præberet.

IV. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ἀσμένως δέχεσθε τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ θείαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν· πᾶν γάρ, εἴ τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν Ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττεται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ πεπραγμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἁγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαί τε καὶ διατάττειν ὀφείλετε, ἵν' ἐπειδὰν πρὸς τὴν πάλαι μοι ποθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὄψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ἁγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυνηθῶ, καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὠμότητα, ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πραξεων ἀνηρημένην, ἀκμαζούσης πανταχοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας. ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Ταύτης βασιλεὺς ἐπίστολῆς ἰσοδυναμοῦσαν γραφὴν ἐφ' ἑκάστης ἐπαρχίας διεπέμπετο. ἐνοπτρίζεσθαι τῆς αὐτοῦ διανοίας τὸ καθαρώτατον καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁσίας, παρέχων τοῖς ἐντυγχάνουσι.

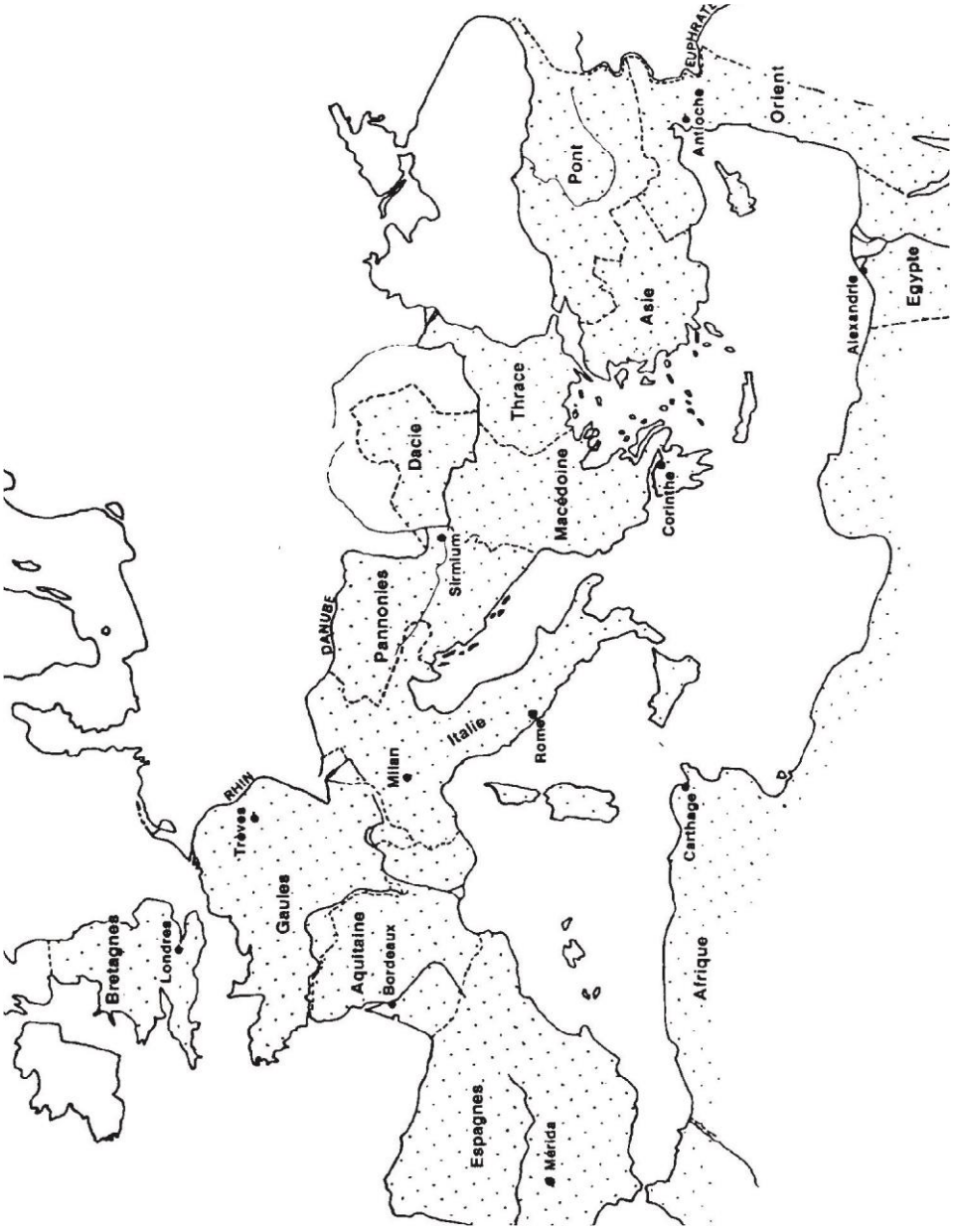
EUPHRAT.
Orient
Antioche
Pont
Asie
Egypte
Alexandrie
Thrace
Dacie
Macédoine
Corinthe
Sirmium
DANUBE
Pannonies
Italie
Rome
Milan
RHIN
Trèves
Gaules
Aquitaine
Bordeaux
Bretagnes
Londres
Carthage
Afrique
Espagnes
Mérida

Nakon 325. godine: Imperator Konstantin o Dioklecijanu koji je sramno abdicirao i koji je zbog progona crkve udaren munjom[34]

Dubia fidei[35]

Zaista je Dioklecijan, nakon okrutnog proganjanja, sam svojom sopstvenom presudom osuđen, zbog grijeha mahnitosti, kažnjen zatvorom u nekoj sirotinjskoj kućici. Šta mu je dakle trebalo da ratuje protiv našeg Boga? Hoću reći, da u stalnom strahu od udara munje potom provede ostatak života. O tome svjedoči grad Nikomedija. I ne ćute očevici tog događaja, među kojima sam i ja sam. Uništena je palata i odaja samog Dioklecijana, munjom koja pustoš donosi i nekim nebeskim požarom. A taj događaj zaista bijahu predskazali neki mudri ljudi. I nijesu mogli da ćute, niti skrivahu svoju tugu u takvoj potištenosti zbog događaja, već javno i otvoreno sami među sobom sa najvećom slobodom ovako razgovarahu: Kakav je ovo bijes? Kolika je bahatost silništva da se ljudi usuđuju da zarate protiv Boga i da presvetu i najpravičniju vjeru vrijeđaju; i da ne oklijevaju da bez ikakvog razloga smišljaju pokolj i progonstvo tolikog broja pravednih ljudi? O slavni učitelju trezvenosti svih pokornih! O slavnog tvorca brige i staranja koju vojnici pokazuju prema svojim sopstvenim građanima! Grudi zemljaka svojih su probadali oni koji nikada u bici nisu vidjeli leđa neprijatelju. Napokon ih je zaista stigla kazna božanskog nadahnuća zbog bezbožnih nedjela njihovih, no ipak ne bez štete za državu. Toliki su još i takvi počinjeni pokolji naših, da, da su ikad varvari počinili takve pokolje, bili bi dovoljni za sklapanje trajnog mira sa nama. Čitava, naime, vojska gore pomenutog cara, koja je bila pod komandom nekog bezbožnika, koji se nasilno dočepao Rimskog carstva[36], Božjom pomoći vrativši slobodu gradu Rimu, mnogim velikim ratovima potpuno je uništena. Ali i glasovi nevoljnika koji pomoć traže od Boga, koji vape za slobodom koja im je od prirode data, a nakon spasenja od zala zahvaljuju Bogu, što im je vraćena sloboda zajedno sa pravičnošću ugovora. Zar tako na svaki način ne prikazuju jedinstveno proviđenje Božansko i ljubav prema ljudima?

Glava XXVI - *Kako je Bog bio uzrok imperatorove pobožnosti i treba da prenesemo kako srećne ishode od Boga traži; a našem nemaru pripisuje podvige.* Kad hvale moj trud, koji svoj začetak duguje božanskom nadahnuću, zar otvoreno ne potvrđuju da je Bog bio začetnik mojih junačkih djela? Svakako da je tako. Jer svojstvo je Boga da sve radi najbolje, a ljudi da imaju vjeru u njega. Mislim da je najbolja i najistaknutija služba kad neko prije nego započne posao marljivo obezbijedi da sve što se radi bude što sigurnije. Svi smrtnici znaju da duguju Bogu presvetu službu ovih ruku sa čistom i iskrenom vjerom, i molitvama i litanijama kad se to udruži,

---

[34] *Patrologia latina, vol. 8, col. 471-472.*

[35] Pretpostavlja se da ovi Konstantinovi spisi nijesu vjerodostojni (*prim. prir.*)

[36] Misli na Dioklecijanovog i savladara svoga oca Konstancija Hlora, Galerija poznatog po neprijateljstvu prema hrišćanima. Galerije je bio porijeklom Tračanin, a majka mu je bila porijeklom od Skita - sve progone počinio je, po svjedočenju savremenika, na majčino traženje. Ovi navodi, ukoliko su tačni, ukazuju na duboko neprijateljstvo, čak i mržnju, izmedju Konstantinovog oca Konstancija Hlora i Galerija, što je po svemu sudeći dovelo do Dioklecijanove prerane abdikacije. Najvjerovatnije je Galerije tražio i dobio upravu nad Ilirikumom, a Konstancije Hlor, porijeklom Sarmat sa tih prostora, morao je da prihvati vlast nad krajnjim zapadom imperije, izašavši u susret Dioklecijanovim molbama. Konstantin u ovom tekstu osudjuje Dioklecijana što je dopustio progone hrišćana i abdicirao prije vremena - što njegov otac i Dioklecijan nijesu uklonili dva druga člana "tetrarhije" protivnika hrišćanstva. O tome da je Konstantin poštovao Dioklecijana rječito svjedoči činjenica da je Diokleja u njegovo vrijeme nosila Dioklecijanovo ime (kao njegov rodni grad) i da se u protovizantijskim tekstovima ne nalazi nijedna osuda Dioklecijanove vladavine (*prim. prir.*).

CAP. XXV. — DE DIOCLETIANO, QUI TURPITER IMPERIO SE ABDICAVIT, ET QUI OB ECCLESIARUM PERSECUTIONEM FULMINE PERCUSSUS EST.

Διοκλητιανὸς δὲ μετὰ τὴν μιαιφονίαν τοῦ διωγμοῦ αὐτὸς ἑαυτοῦ καταψηφισάμενος διὰ τὴν τῆς ἀφροσύνης βλάβην, μιᾶς εὐκαταφρονήτου αἰκίσεως καθειργμῷ ἐτιμωρήθη. τί δὴ τούτῳ συνήνεγκε, πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν τὸν πόλεμον ἐνστήσασθαι; ἵν', οἶμαι, τὴν τοῦ κεραυνοῦ βολὴν δεδιὼς, διαγάγοι τὸν ἐπίλοιπον βίον. λελεῖ Νικομήδεια, οὐ σιωπῶσι δὲ καὶ οἱ ἱστορήσαντες, ὧν καὶ αὐτὸς ὢν τυγχάνω. ἐδηοῦτο μέν τοι τὰ βασίλεια καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἐπινεμομένου σκηπτοῦ, νεμομένης τε οὐρανίας φλογὸς· καὶ προείρητό γε ἡ τούτων ἔκβασις ὑπὸ τῶν εὖ φρονούντων· οὐδὲ γὰρ ἐσιώπων, οὐδὲ τὴν οἰμωγὴν τῶν ἀναξίως γιγνομένων ἐπεκαλύπτοντο, φανερῶς δὲ καὶ δημοσίᾳ παῤῥησιαζόμενοι, πρὸς ἀλλήλους διελέγοντο. τίς ἡ σοσαύτη μανία; πόση δὲ ἡ τῆς δυναστείας ἀλαζονεία, τολμᾶν πολεμεῖν Θεῷ ὄντας ἀνθρώπους, ἀγνοτάτῃ δὲ καὶ δικαιοτάτῃ θρησκείᾳ θέλειν ἐμπαρσινεῖν, τοσούτου δὲ δήμου καὶ ἀνθρώπων δικαίων ὄλεθρον, μηδεμιᾶς προϋπαρχούσης αἰτίας μηχανήσασθαι. ὦ τῆς τῶν πάντων ὑπηκόων σωφροσύνης διδάσκαλον, ὦ κηδεμονίας στρατοῦ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πολίτας. ἐτίτρωσκον τὰ στέρνα τῶν ὁμοφύλων, οἱ μηδέποτε τὰ τῶν πολεμίων ἐν παρατάξει μετάφρενα θεασάμενοι. τέλος γοῦν τὴν τῶν ἀνοσίων ἔργων ἐκδικίαν ἡ θεία πρόνοια μετῆλθεν, οὐ μὴν ἄνευ δημοσίας βλάβης· τοσαῦται γοῦν ἐγένοντο σφαγαὶ, ὅσαι εἰ κατὰ Βαρβάρων ἐγένοντο, ἱκανὰς εἶναι πρὸς αἰωνίαν εἰρήνην. πᾶν γὰρ τὸ τοῦ προειρημένου βασιλέως στράτευμα, ὑποταχθὲν ἐξουσίᾳ τινὸς ἀχρήστου, βίᾳ τε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἁρπάσαντος, προνοίας

Diocletianus vero post cruentam persecutionis sævitiam, suamet ipse sententia damnatus, ob vitium insaniæ, vili quodam clausus domicilio pœnas dedit. Quid igitur illi profuit bellum Deo nostro intulisse? ut scilicet fulminis ictum assidue metuens, reliquam deinceps vitam exigeret. Testatur hæc urbs Nicomedia : nec silent hi qui rem oculis viderunt, quorum ex numero etiam ipse sum. Vastabatur palatium, et Diocletiani ipsius conclave, fulmine ac cœlesti quodam incendio illud depascente. Ac eventus quidem earum rerum a prudentibus viris prædictus fuerat. Neque enim tacere poterant, nec gemitum suum in tanta rerum indignitate occultabant, sed palam et aperte ipsi inter se summa cum libertate hos sermones jactabant : Quis hic furor? quæ tanta potentiæ insolentia, ut homines Deo bellum inferre audeant, et sanctissimam justissimamque religionem contumelia afficere; utque tantæ multitudinis, adeoque hominum æquissimorum, sine ulla ipsorum culpa, cædem atque exitium machinari non dubitent? O præclarum magistrum modestiæ omnium subditorum! o præclarum institutorem curæ ac sollicitudinis quam milites pro civibus suis gerant! Pectora tribulium suorum perfodiebant hi, qui nunquam in acie terga hostium viderant. Tandem vero divini Numinis providentia tam impiorum facinorum pœnas ab illis exegit; nec tamen sine damno Reipublicæ. Tot porro

što god je urađeno na ljudsku korist srećno se okončava. Svakako, kad toliko koristi i privatno i javno u svemu obiluje, koliko je svako za sebe i svoje bližnje bio poželio. Vidjeli su bitke i bili očevici rata, kad je božansko proviđenje narodu darovalo pobjedu. Opazili su Boga koji je uz nas sa našim molitvama i pruža nam pomoć. Naravno, pobjeda je izvojevana, molitva pravedna i svako ko se molio postigao je svoj naum. I nijedna molitva nije ostala neuslišena, ako je klečeći izrečena. Jer Bog je uvijek milostiv i blagonaklono motri na dobrobit ljudi. Zašto je onda ljudski posrnuti? Bog nije kriv za grijehe ljudi. Ko god, dakle, slijedi bogobojažljivost, zahvaljujući Spasitelju sviju, radi našeg i njihovog spasenja i treba da rade za napredak države i svetim molitvama i stalnim litanijama da učine Hrista milostivim prema nama, kako bi njegova dobročinstva bila trajna. Jer on je nepobjedivi saborac, branitelj pravednih. On je najbolji sudija, hegemon besmrtnosti i darovatelj vječnog života.

Θεοῦ τὴν μεγάλην πόλιν ἐλευθερούσης, πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς πολέμοις ἀνήλωται. ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκφωνήσεις τῶν πιεζομένων, καὶ τὴν ἔμφυτον ἐλευθερίαν ποθούντων, καὶ οἱ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν κακῶν τῆς εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν ἔπαινοι, ἀποδοθείσης τῆς ἐλευθερίας αὐτοῖς καὶ τῶν μετὰ δικαιοσύνης συμβολαίων, πῶς οὐ παντὶ τρόπῳ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν καὶ τὴν πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν χαρακτηρίζουσιν ;

A tantæque factæ sunt cædes nostrorum, ut si tanta unquam factæ essent barbarorum strages, sufficerum id fuerit ad perpetuam nobis pacem comparandam. Totus enim ille supra memorati imperatoris exercitus, cum in potestatem venisset hominis ignavi qui imperium Romanum per vim rapuerat, Deo tandem urbi Romanæ libertatem restituente, multis et maximis præliis penitus extinctus est. Sed et voces Deum adjutorem inclamantium tunc cum opprimerentur, et innatam sibi libertatem omnibus votis optarent, laudes item post malorum depulsionem, cum gratiarum actione Deo persolutæ, cum libertas et contractuum æquitas ipsis reddita esset ; an non singularem Dei providentiam, et paternam adversus homines caritatem modis omnibus declarant?

CAP. XXVI. — QUOD DEUS CAUSA FUIT PIETATIS IMPERATORIS, ET QUOD EVENTUS PROSPEROS A DEO POSCERE, EIQUE ACCEPTOS FERRE DEBEMUS ; SECUS AUTEM GESTA, NEGLIGENTIÆ NOSTRÆ IMPUTARE.

Ὅταν δὲ τὴν ἐμὴν ὑπηρεσίαν ἐπαινοῦσιν, ἐξ ἐπιπνοίας Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν, ἆρ᾽ οὐ τῆς ἐμῆς ἀνδραγαθίας τὸν Θεὸν αἴτιον εἶναι διαβεβαιοῦνται; πάντων γε μάλιστα· ἔστι γὰρ Θεοῦ ἴδιον, τὸ τὰ ἄριστα πράττειν, ἀνθρώπων δέ, τὸ τῷ Θεῷ πείθεσθαι. ἔστι δὲ οἶμαι διακονία καλλίστη τε καὶ ἀρίστη, εἴ τις πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως προκατασκευάζει τὴν τῶν πραχθησομένων ἀσφάλειαν· καὶ ἐπίστανταί γε πάντες ἄνθρωποι τὴν τῶνδε τῶν χειρῶν ἁγιωτάτην λατρείαν, ὀφείλεσθαι τῷ Θεῷ πίστει καθαρᾷ καὶ εἰλικρινεστάτῃ. καὶ σύν γε ταῖς χερσὶν εὐχαῖς τε καὶ λιτανείαις, πᾶν ὅσον ἥνυσται ὑπὲρ συμφέροντος, κατορθοῦσθαι· πρὸς γενομένης ὠφελείας ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τοσαύτης, ὅσην ἂν ἕκαστος αὐτῷ τε καὶ τοῖς φιλτάτοις ἠύξατο· ἱστόρησαν δὲ καὶ τὰς μάχας, καὶ ἐθεάσαντο καὶ τὸν πόλεμον, τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὴν νίκην τῷ δήμῳ βραβευούσης, καὶ εἶδον τὸν Θεὸν ἡμετέραις εὐχαῖς συναιρόμενον· ἀνίκητον γὰρ χρῆμα ἡ δικαία προσευχή· καὶ οὐδεὶς ὁσίως λιτανεύων ἀποτυγχάνει τοῦ σκοποῦ· οὐδὲ γὰρ περιλείπεται κόσμος ἀποτεύγματι, εἰ μὴ μόνον ἔνθα ἂν τὸ τῆς πίστεως ὀκλάζῃ· ὁ γάρ τοι Θεὸς ἀεὶ πάρεστιν εὐμενής, τὴν τῶν ἀνθρώπων προσδεχόμενος καλοκαγαθίαν. διὸ ἀνθρώπινον μέν, πταῖσαι ποτέ, ὁ δὲ Θεὸς, ἀναίτιος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· διὸ χρὴ τοὺς πάντας τοὺς τὴν θεοσέβειαν κατὰ δίωκοντας, χάριν ὁμολογεῖν τῷ Σωτῆρι τῶν πάντων, ἕνεκεν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν σωτηρίας, καὶ τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων εὐμοιρίας, ὁσίαις τε εὐχαῖς καὶ λιτανείαις ἐπαλλήλοις ἐξιλεοῦσθαι τὸν Χριστὸν ἡμῖν, ὅπως τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ διαφυλάττοι· οὗτος γάρ ἐστιν ἀήττητος σύμμαχος καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν δικαίων. ὁ δὲ αὐτὸς κριτὴς ἄριστος, ἀθανασίας ἡγεμών, αἰδίου ζωῆς χορηγός.

B Meam porro operam cum laudant, quæ ex divini Numinis instinctu sumpsit exordium ; an non aperte confirmant, fortium facinorum meorum Deum auctorem fuisse? Ita certe. Dei enim proprium est optima quæque agere, hominum vero obsequi. Illud porro optimum ac præstantissimum ministerium est, cum quis antequam manum operi admoveat, sedulo prospicit ut cuncta quam tutissime gerantur. Norunt quidem omnes mortales harum manuum sanctissimum ministerium Deo debere cum pura ac sincera fide, et precibus ac supplicationibus cum manuum opera conjunctis, quicquid actum est pro hominum utilitate, feliciter esse confectum : quippe cum tantum utilitatis et privatim et publice in omnes redundaverit, quantum quisque tum sibi, tum necessariis C suis optaverat. Pugnas etiam viderunt, et spectatores fuerunt prælii, cum divina providentia victoriam populo largita est : animadverterunt faventem precibus nostris atque aspirantem Deum. Quippe invicta res est, justa precatio, nec unquam voto suo excidit, qui sancte Deo supplicasset. Neque enim locus repulsæ relinquitur, nisi quoties vacillaverit fides. Etenim Deus semper propitius adest, hominum probitatem benigno excipiens vultu. Quamobrem interdum quidem labi humanum est ; humanorum vero lapsuum nequaquam auctor est Deus. Quicumque ergo pietatem consectantur, gratias omnium Servatori, pro nostra suaque ipsorum salute, et pro Reipublicæ prospero statu agere debent, sanctisque precibus et continuis supplicationibus Christum nobis propitium reddere, ut beneficia sua perpetua esse velit. Hic enim auxiliator invictus, et propugnator est justorum. Idem judex optimus, antesignanus immortalitatis, et vitæ æternæ largitor.

Godine 325:
Konstantinova poslanica crkvama - imperator naređuje da se spale Arijeve knjige[37]

Konstantin pobjednik, najveći, uzvišeni, episkopima i narodima

Budući da je Arije poveo zle i bezbožne koji su ga podražavali, pravedno je da sa njima podnosi istu sramotu. Kao što je Porfirije, neprijateljima božanske pobožnosti, nezakonito napisanim knjigama o vjeri, priskrbio ono što su zaslužili, zbog čega će u budućim vjekovima biti izložen pogiblji i zasut mnogim pogrdama, a povrh toga njegovi bezbožni spisi biće uništeni. Tako je i sada opravdano da se Arije i njegovi istomišljenici nazivaju porfirijancima, da, pošto oponašaju njihove običaje, dobiju i njihovo ime. A ako bi se našao neki Arijev spis da se takav spali, ne samo da ne bi izašlo na vidjelo njegovo lažno učenje, već da ne bi iza njega ostao ikakav trag. Svakako želim da i ovo kažem, ako bi bio uhvaćen neko ko je sakrio Arijeve spise i ne bi ih smjesta iznio na vidjelo i spalio, biće kažnjen smrću, jer ako bude uhvaćen u takvom zločinu platiće smrtnom kaznom. Neka vas Bog čuva, voljena braćo. I druga uzvišeno napisana pisma protiv Arija i njegovih istomišljenika imperator je uputio svuda svim gradovima.

[37] *Patrologia latina, vol. 8, col. 505-506*.

EPISTOLA CONSTANTINI AD ECCLESIAS.

(*Socr. Hist. Eccles. l.* I, *c.* IX.)

Jubet imperator ut libri Arii igni tradantur.

Victor Constantinus, maximus, Augustus, episcopis et populis.

Cum malignos et impios Arius sibi imitandos duxerit, par est ut eamdem cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius divinæ pietatis hostis, iniquis de religione compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam futuris sæculis omnium probris obnoxius erit, plurimaque obruetur infamia, atque insuper impia ejus abolita sunt scripta: ita et nunc placitum nobis est, Arium et Arii suffragatores Porphyrianos quidem nominare, ut quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellationem. Si quod autem scriptum ab Ario compositum reperiatur, igni tradatur, ut non modo improba ejus doctrina tollatur, verum etiam ne monumentum quidem aliquod ejus relinquatur. Illud equidem prædictum volo, si quis libellum aliquem ab Ario conscriptum occultasse deprehensus sit, nec continuo eum prolatum igne absumpserit, morte mulctabitur, illico namque in crimine tali comprehensus pœnam capitis luet. Deus vos servet, fratres dilecti. Et cum alias epistolas imperator adversus Arium et cum illo sentientes magnificentius scripsisset, passim per singulas civitates eas proposuit.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, μέγιστος, σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ λαοῖς.

Τοὺς πονηροὺς δὲ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος, δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἄττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος, ἄξιον εὗρατο μισθὸν, καὶ τοιοῦτον, ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἑξῆς γενέσθαι χρόνον, καὶ πλείστης ἀναπλησθῆναι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα· οὕτω καὶ νῦν ἔδοξεν, Ἄρειόν τε καὶ τοὺς αὐτῷ ὁμογνώμονας Πορφυριανοὺς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν περ τοὺς τρόπους μεμίμηνται, τούτων ἔχωσι δὲ τὴς προσηγορίαν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι· ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθείη, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὴν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν καὶ πυρὶ κατανα λώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία· παραχρῆμα γὰρ ἁλοὺς ἐπὶ τούτῳ, κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν. ὁ Θεὸς ὑμᾶς φυλάξῃ, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιστολὰς ὁ βασιλεὺς κατὰ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῦ πανηγυρικώτερον γράψας, πανταχοῦ κατὰ πόλιν προέθηκε.

Godina 325-326:
Poslanica Konstantinova Ariju i Arijancima[38]

Konstantin Avgust Ariju i Arijancima

Zlonamjeran tumač zacijelo je slika i prilika đavola. Kao što ga vješti umjetnici za svaku prevaru laži prikazuju, kao da ukras ljepote i forme izmišljajući mu, po svojoj prirodi sasvim najružnijem, da uništi bijedne smrtnike, grijeh im namećući, zaista na isti način, kao što mislim, čini onaj kome se čini vrijednim truda samo to da štetne otrove svoje besramnosti i drskosti na sve strane svima šalje. Uistinu novu, nikada prije viđenu vjeru nevjere uvodi. Stoga se čini da to ni od istine ne uzmiče, već odavno božanskim govorom objašnjeno, da za zlo postoje mudraci. Šta bi, naime, neko rekao da je onaj izgubio milost dobijanja savjeta; onaj koji nije više očekivao da nađe ikakvu pomoć olakšice? Čemu dakle uzvikuje Hriste, Hriste, Gospode, Gospode? Zbog čega nas svakodnevno ranjavaju razbojnici? Stoji s druge strane neka okrutna i nasilna drskost, urliče i škrguće zubima nakazna sramota, ranjena bezbrojnim zločinima. Zaista u samom zakonu i oglašavanju tvog imena kao nekim olujama i talasima zala razbacana, izliva opasne riječi, i pišući izdaje ih na svjetlost dana, koju nikada ti, u spoznanju sebe nijesi definisao, koji sa vječnim Ocem postojiš kao jedan izvor sebe samog. Potpuno prisiljava i okuplja teške i nevaljale bezbožnosti, čas puštajući jezike, čas opet izgovorenu naporima nesrećnika, koje prisutne sama iz sigurnosti istovremeno vara i kvari. Već pak želim da istražim njegovu narav odbranama. Šta naime kaže? Ili neka držimo, kaže, čiji smo već postali sudionici, ili neka bude kao što sami želimo. Pao je i pao je zaista ubijen: nikakve razlike nema, kaže, između prevare i užasne lukavštine. Samo to smatra velikim, što zbog pogrešnog mišljenja u sebe se uvukao. Kaže ö mnoštvo imamo. Nastaviću i sam malo dalje da postanem posmatrač mahnitog rata: kažem sam ću nastaviti, naviknut od prije da smirujem ratove bezumnika. Hajde Marse, Areje, treba se štitova latiti; da ti to ne bi učinio, molim, neka prestane dakle sastanak između tebe i Venere. Zaista, kako se činiš pred gomilom vrijednim hvale, tako ćeš i pobožnošću krepak biti pred Hristom. Evo opet dolazim ponizan i, premda posjedujem mnoštvo oružja, ne želim da se borim: uistinu sam utvrđen Hristovom vjerom i želim da izliječim, kako tebe tako i druge. Zašto kažeš da činiš ono što običajima tvojim ne priliči? No kojim spokojem, kaži mi, kaži molim te, odnosno kojim četama zaštićen, odnosno čijom nerazboritošću uzdignut? O, drskosti koju treba kazniti munjom! Počujte ono što mi je nedavno otkrio, a dok je pisao iz pisaljke je kapao otrov: Tako, kaže, vjerujemo. Potom dodajući ne znam ono što besramno i veoma tačno je objašnjeno, nastavivši dalje uopšte ne popušta u žestini, već, da tako kažem, otkriva cijelu riznicu ludosti: Prognani smo, kaže, i oduzeta nam je svaka sigurnost da budemo prihvaćeni. Ali ovo nije ništa, pazite ono što slijedi: jer služiću se njegovim spostvenim riječima. Pitamo, kaže, ako bi episkop Aleksandrije ostao pri istom mišljenju da nam se pruži mogućnost da nakon ovoga po slovu zakona obavljamo zakonite i nužne kultove prema Bogu. O, neviđene drskosti, koju je trebalo suzbiti revnošću istine! Naime ono što mu se desilo, ono što se odnosi na uživanje izražava sažetošću govora. Šta kažeš, ludače? Liješ razdor, odnosno ranu nam pripremaš, da prema meni izložiš divlje duše i hitaš da sa sobom upropastiš one koje si upleo. Kažeš, šta ako me niko ne smatra dostojnim, mene koji ću biti primljen? To, naime, često vičeš poganim jezikom, a ja ću protiv tebe reći: Gdje si pokazao siguran dokaz i svjedočanstvo svog uma? Zar je trebalo da objašnjavaš bogovima i ljudima, i jasno otkrivaš, kad otrovne zmije obično najviše divljaju onda kad osjete da su sakrivene u najdubljim

[38] *Patrologia latina, vol. 8. col. 509-510*.

EPISTOLA CONSTANTINI ARIO ET ARIANIS.

(*Conc. t.* II, *p.* 269.)

Constantinus Augustus Ario et Arianis.

Malus interpres, revera effigies quædam et imago diaboli est. Ut enim illum periti artifices ad omnem deceptionis dolum effingunt velut pulchritudinis formæque decus affingentes illi, natura sua plane turpissimo, ut miseros mortales perdat, errorem iis objicieus, eodem plane modo, ut opinor, facit, cui illud solum studio dignum videtur, ut noxia impudentiæ et audaciæ suæ pharmaca profusius omnibus objiciat. Etenim novam, nec post homines natos unquam visam, infidelitatis fidem induxit. Quamobrem nec a veritate abhorrere illud videtur jampridem divina oratione explicatum, quod ad malum sunt sapientes. Quid enim quispiam dixerit illum consilii capiendi gratiam perdidisse; qui non amplius sublevationis auxilium ullum invenire expetit? Quorsum igitur, Christe Christe, Domine Domine? quorsum nos quotidie prædones vulnerant? Stat ex adverso dura quædam et violenta audacia, fremit frendetque dentibus infamia deformis, et innumeris sauciata criminibus. Ipsa certe in lege et promulgatione nominis tui velut quibusdam procellis et malorum fluctibus disjecta, effundit perniciosa verba, eaque scribens in lucem edit, quæ numquam tu, qui cum æterno Patre tui ipsius fonte una existis, in cognitione tui definivisti. Cogit omnino et convenit graves et iniquas impietates, nunc quidem linguas crispans, nunc vero iterum miserorum studiis elata, quos ipsa præsentes præ securitate decipit simul et corrumpit. Jam autem volo præsidiis ipsius ingenium expendere. Quid enim ait? Aut teneamus, inquit, cujus jam compotes facti sumus, aut fiat sicut ipsi volumus. Cecidit et cecidit quidem interfectus: dolo ne, inquit, an atroci aliqua calliditate, nihil refert. Illud solum grande ducit, quod propter pravas cogitationes in ipsum irrepsit. Multitudinem, inquit, habemus. Progrediar et ipse paulo ulterius, ut insani belli spectator fiam: ipse, inquam, progrediar, insanorum bella sedare antea solitus. Age sane Mars, Ari, clypeis utendum est: ne tu hoc feceris, obsecro, detineat igitur te Veneris congressus. Verum utinam quemadmodum turba plausibilis videris, sic et pietate vigeres erga Christum. Ecce iterum supplex venio, et armorum copia polleus, pugnare nolo: Christi vero fide munitus, cum te sanare, tum alios curare volo. Cur igitur ais ea te facere quæ moribus tuis non conveniunt? Sed qua quiete, dic mihi,

Κωνσταντῖνος σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ Ἀρειανοῖς.

Κακὸς ἑρμηνεὺς αὐτόχρημα εἰκών τε καὶ ἀνδριάς ἐστι τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης δέλεαρ πλάττουσιν, οἱονεὶ κάλλος αὐτῷ ἐμπρέπειαν προσμηχανώμενοι, αἰσχίστῳ καθάπαξ ὄντι τῇ φύσει, ὅπως ἂν τοῖς ταλαιπώροις ἀπολλύοι, πλάνην αὐτοῖς προτείνων· τὸν αὐτὸν οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον ποιήσειεν, ὃμόνουσπουδῆς ἄξιον τοῦτο τ' εἶναι δοκεῖ, τὸ, τὰ τῆς οἰκείας ἰταμότητος δηλητήρια ἀρειδῶς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι καινὴν, καὶ ἀρ' οὗ γεγόναπιν ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν. διόπερ οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπᾴδου ἐκεῖνο φαίνεται, τὸ πάλαι τῇ θείᾳ ῥήσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσὶ σοφοί. τί δ' ἂν τις ἐκεῖνο λέγεσθαι τὴν τοῦ βουλεύεσθαι χάριν αὐτὸν ἀπολωλεκότα, μηκέτι κουφισμοῦ τινα ἐπικουρίαν εὑρασθαι ἐπιθυμεῖν; τί τοίνυν φημὶ, Χριστὲ, Χριστὲ, Κύριε, Κύριε; τί δή ποτε ἡμᾶς τὸ ληστήριον ὀσημέραι τιτρώσκει; ἔστηκεν ἐξεναντίας δεινή τις βιαία τόλμα, βρυχᾶται ἐπιπρέουσα τὸν δοῦντα ὀδυμορρους ὑπ' ἀτιμίας, καὶ παντοδαποῖς περιτετρωμένη ἐγκλήμασιν. αὕτη μέν τοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ σοῦ κηρύγματι, ὥσπερ τισὶ ζάλαις πρικυμίαις κακῶν διαφορουμένη, ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις λόγους, γράφουσα δὲ τούτους ἐκραίνει, οὓς οὐδέποτε ὁ τῷ ἀϊδίῳ τοῦ σαυτοῦ πηγῆς τῷ πατρὶ συνυπάρχων, ταῖς περὶ σεαυτοῦ γνώσεσιν ἀρώρισας συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ ἄνομα ἀσεβήματα. νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὐτὴ παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει. βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τινι φύσιν ἐξετάσαι. τί γὰρ δὲ λέγει; ἢ κατέχωμεν, φησὶν, οὗ ἤδη ἐγκρατεῖς γεγόναμεν. ἢ γένεσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα. πέπτωκε. καὶ ταῦτα πέπτωκεν ἀναιρούμενος. δόλῳ, φησὶν, ὁ δεινότητι πανουργίας, οὐδὲν διαφέρει. σεμνὸν μόνον ἡγεῖται, ὁ διὰ πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσερβύη. πλήθη, φησὶν, ἔχομεν· προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡν ἂν τῶν τῆς μανίας πόλεμον θεατὴς γενώμαι. αὐτὸς ἔφην ἐγὼ προβήσομαι, ὁ τοὺς τῶν ἀρρόνων πολέμους παύειν εἰωθώς, ἄγε δὴ Ἄρες Ἄρειε, ἀσπίδων (ἴσ. ἦ.) ἢ χρεία. μὴ σύ γε τοῦτο ποιήσῃς ἐμπεσόμενος, ἐπισχέτω γοῦν σε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία. ἀλλὰ γὰρ εἴθε ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνηκροτεῖσθαι δοκεῖς, οὕτω σοι τῇ περὶ τὸν Χριστὸν εὐσεβείᾳ προσῆν ἀκμάζειν. ἰδοὺ δὴ πάλιν αὖ ἱκέτης ἔρχομαι, καὶ τοῖς ὅπλοις πᾶν πλῆθος ἰσχύων, μάχεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω. τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ περραγμένος πίστει, σέ τε ἰάσασθαι καὶ τοὺς ἄλλους θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῂς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ τοῖς ἤθεσι πρασῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μετὰ ποίας ἡσυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τίνα περιουσίαν περιβεβλημένος, μᾶλλον δὲ, ἐφ' ὅ, τι προπετείας ἐληλακώς; ὦ τόλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι· ἀκούσατε γὰρ ἃ δεδήλωκε πρώην πρός με, ἰὸν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλάμῳ. οὕτω,

pećinama. Zaista je veoma oštroumno da pod krinkom čednosti simuliraš ćutanje. Javno se prikazuješ blagim i bezazlenim iako pun nevaljalštine i spletki varaš mnoge. Ali, o bijede! Kao što je đavo želio, tako nam je učinio Arija tvornicom nepravednosti. Pristupi i reci mi dokaz tvoje vjere, i nemoj ćutati. Čuj de! Ti koji usta uvijena i um od svakog nepoštenja posjeduješ: kažeš da je jedan Bog? Tvoj sam čovjek: tako dakle misli. Kažeš da je iste suštine riječ Božija koja nema početak i kraj? Čak i to hvalim: tako vjeruj. Ako što dalje pridodaš, to ističem. Ako što pridodaš bezbožnom razdvajanju, priznajem da to niti vidim niti razumijem. Ako prihvatiš gostoprimstvo tijela za upravu funkcija božanskih, ne pobijam. Ako kažeš da je duh vječnosti rođen u znamenitoj Riječi, priznajem. Ko je spoznao Oca, ako ne onaj koji dolazi od Oca? Koga je spoznao Otac, ako ne onoga koga je od sebe od vječnosti i bez postanka rodio? Ti misliš da treba zamijeniti tuđu hipostazu, što je svakako pogrešno vjerovanje: dok ja priznajem da je potpunost moći izvrsnog i sve dolazećeg Oca i Sina jedno suštastvo. Ako dakle ti oduzmeš od onoga od koga ni razmišljanjem svadljivaca oduzeti nikada nije mogao, promovišeš prirodu dodavanja, i objašnjavaš znakove pitanja, onome kome cjelovitu vječnost od samog sebe je dao, sam po sebi nepokvarenu inteligenciju besmrtnosti, i dodijelio crkvenu vjeru. Odbaci dakle, odbaci sramotu tako glupog nauka, mili i blagoglasni Arije, pjevajući zla za nevjeru nerazboritih. S pravom te đavo obrnuo na svoje zlosti i onima kojima se možda to čini prijatnim; tako naime sebe nagovaraš. A uistinu je to pogubno zlo. Hajde, nesrećni Arije, okani se tog apsurdnog nauka i počuj: jer sa tobom raspravljam. Ne opažaš da te je Božja crkva odbacila? Propao si, sigurno znaj, ako spoznavši samog sebe ludost svoju ne osudiš. Ali reći ćeš da te veliko mnoštvo ljudi podržava, i podupire tvoju službu. Počuj, dakle, malo načuljivši uši, o bezbožni Arije, i spoznaj svoju ludost. A ti Bože, koji brineš o svemu, budi blagonaklon prema onima, što se kaže, ako su od vjere. A ja, tvoj čovjek koji se uzda u božansko proviđenje, iz spisa grčkih i rimskih, i iz ovih najstarijih, otvoreno ću pokazati ludilo Arijevo prije hiljadu godina od Eritreje najavljeno i prorečeno. Kaže naime ona: Jao tebi Libijo, na moru što ležiš: jer doći će vrijeme kada ćeš biti prinuđena da podnosiš sa narodom i kćerima svojim ljutu bitku, surovu i krajnje tešku, koja će presuditi o vjeri i pobožnosti svih. A ti ćeš se naći u krajnjoj pogibelji; jer ste se usudili da porušite utočište nebeske slave, i raljama je raskomadate, i oskrnavili ste je gvozdenim zubima. Šta sad, lukavi previjanče, gdje priznaješ da je? Onamo: imam pismo, koje si mi napisao perom svoje pomame, u kojem kažeš da je sav narod Libije uz tebe, u zavjeri za spasenje duše. A ako budeš negirao, dobro je, pozivam Boga za svjedoka, da imam najstariji Eritrejin primjerak pisan na grčkom, koji ću poslati u Aleksandriju, da što brže propadneš. Da li si ili nijesi bez grijeha obješenjak? Da li si ili nijesi očito propao bijedniče, tolikim zlom okružen? Saznali smo što poduzimaš: kakva briga, kakav strah te uznemirava, nije nam poznato, nesrećniče i jadniče. O budalaštine tvog uma, koji ne suzbijaš bolest i siromaštvo duha, bezbožniče; koji prerađuješ istinu prevrtljivim govorima: a pošto si takav, ne bojiš se da nas kudiš, i sada pobijajući u laži, kako ti se čini, sada zaista opominjući kao na vjeru i nauk kao odličniji, od kojeg bijednici žude da za sebe pribave pomoć: iako se sa takvim ne treba udruživati, niti ga nikako prizivati, osim ako neko lukavim riječima njegovim i stihovima ne smatra da ispravno nadu u život treba pripremiti. No to nije istina: daleko bila vaša ludost, vi koji se sa takvima miješate. Koji je to bijes koji vas tjera da trpite gorak jezik i njegov lik? Neka bude, ali već obraćam se govorom tebi, o čovječe bez uma, jezika palacavog, prevrtljivog uma: daj mi, neću da kažem široko polje za raspravu, no krug valjano opisan; i ne truo, već po prirodi čvrst i solidan, o bezbožni, najgori prevrtljivče; prinuđen sam to reći, štaviše postaviću ti zamku i kroz raspravu ću te nespremnog dovesti do sred srijede, kako bi sav narod mogao da vidi tvoju besramnost. No idem dalje na stvar. Zaista su ruke stabljike: produžimo da molitvama zazivamo Boga, ili bolje rečeno da malo nastavimo. Reci mi, previjaniče, koga Boga ćeš moliti za svoj spas? No, nijesam kadar da nastavim. O Gospode, tvorče sveopšti, o Oče jedinstvene vrline,

φησὶ, πιστεύομεν. εἶτα προσθεὶς οὐκ οἶδα ἄτσα συβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησκημένα, προϊὼν προῤῥωτέρω, οὐδὲν ὅ, τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν· ἀλλ' ὅλον ὡς ἓν εἰπή τις τὸν τῆς παρανοίας ἠνέῳξε θησαυρὸν, ἀπελαυνόμεθα, φησὶ, καὶ τὴν τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦνται. ἀλλ' οὐδέν πω ταῦτα πρὸς τὸ πρᾶγμα· τοῖς δὲ ἑξῆς προσέχετε τὸν νοῦν. αὐτοῦ γὰρ χρήσομαι τοῖς ῥήμασι. δεόμεθα, φησὶν, ἐὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμένῃ γνώμης ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους καὶ ἀπαραιτήτους θεραπείας τῷ Θεῷ ἐπιτελεῖν. ὦ δεινῆς ἀναιδείας, ἣν σπουδῇ τὴς ἀληθείας ἀπελέγξαι προσῆκεν· ὃ γὰρ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγχανεν ὂν τοῦτο τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως ἀπετυπώσατο. τί φῄς ἄτοπε; διάστασιν εὐπρόσωπον ἡμῖν τὸ σαπρὸν τῆς κατ' ἐμὲ ἀγρίας σοῦ διανοίας ἐπιτειχίζειν μηχανᾷ; καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύδεις; τί οὖν, φῄς, πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγεῖταί με δέξασθαι; τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. ἐγὼ δὲ τοὐναντίον ἔρομαί σε. ποῦ δὲ σαφὲς γνώρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ διανοίας ἐπεδείξω; ἦν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα, καὶ τοῖς θείοις καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις σαφῆ καταστῆσαι, καὶ μάλιστ' ὅτι τὰ ἐοθότα τῶν ἑρτετῶν, καὶ τηνικαῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφυκεν, ὅταν ἑαυτὰ τοῖς τῶν φωλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυθέντα αἰσθήται. ἐκεῖνο δέ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ, τὸ σπουδαίως εὖ μάλα καθάπερ ὑπό τι πρασωτεῖον αἰδοῖς σιγὴν πλάττεσθαι. τῇ μηδὲ τοῦ χρήματος τέχνῃ, τιθασσὸν σεαυτὸν καὶ χειροήθη σύ γε παρέχεις, κακῶν δὲ μυρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἔνδον γέμων, τοὺς πολλοὺς λελῃθας. ἀλλ' ὦ τῆς ἀβλιότητος· ὡς ὁ πονηρὸς βεβούληται, οὕτως Ἄρειον ἡμῖν ἀνομίας ἐργαστήριον κατεστήσατο. λέγε δὲ νῦν μοι παρελθὼν τῆς σεαυτοῦ πίστεως τὸ γνώρισμα, καὶ μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσῃς. ὦ τὸ μὲν στόμα διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν ὀξύῤῥοπον πρὸς πονηρίαν κεκτημένε· ἕνα λέγεις Θεόν; σύμφημι· ἔχεις καλῶς. οὕτω φρόνει. τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον λόγον εἶναι φῄς; στέργω τοῦτο. οὕτω πίστευε. εἴ τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' ἀναιρῶ· εἴ τι πρὸς ἀσεβῆ χωρισμὸν συγκατατάττεις, τοῦτο οὔτε ὁρᾷν, οὔτε νοεῖν ὁμολογῶ. εἰ τὴν τοῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν τῶν θείων ἐνεργειῶν παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. εἰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀϊδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γεγενῆσθαι λέγεις, δέχομαι. τίς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ πατρός; τίνα ἔγνω ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὃν ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; σὺ μὲν ὑπόστασιν ξένην ὑποτάττειν οἶσι δεῖν, κακῶς δή που πιστεύων· ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεχόντος καὶ ἐπὶ πάντα δεικνύσης δυνάμεως τὸ πλήρωμα πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω, εἰ τοίνυν μὲν σὺ ἀφαιρεῖς ἀπ' ἐκείνου ἀφ' οὗ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοίᾳ τῶν ἐρεσχελούντων δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν· προσθήκης δὲ χαρακτῆρας ὁδοποιεῖς, καὶ ὅλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις, ἐνοίνῳ ᾧ ἐλέκληρον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὰ ἀϊδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ τὴν ἔννοιαν, ἀθανασίας τε δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐκκλησίας ἔνειμε πίστιν. κατάβαλε οὖν δή, κατάβαλε τὸ εὐήθες τοῦτο ἀνόμημα, ὦ ἀστεῖε σὺ καὶ εὔρωνε, καὶ τὰ κακὰ πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξάδων. εἰκότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῇ ἑαυτοῦ κατεστρέψατο κακίᾳ, καὶ τοῖς μὲν ἴσοις ἤδη τὸ τοιοῦτον εἶναι δοκεῖ. οὕτω γὰρ σεαυτὸν πέπεικας. ἔστι δὴ πάντῃ ὀλέθριον τὸ κακόν. φέρε δὴ τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγείς, ἄκουε ὦ δαιμόνιε Ἄρειε· σοὶ γὰρ διαλέγομαι. τῆς ἐκκλησίας δή που τοῦ Θεοῦ ἀποκεκηρυγμένος οὐκ αἰσθάνῃ; ἀπέλωλας, εὖ ἴσθι, ἐὰν μὴ βλέψῃς εἰς σεαυτὸν, τὴν παροῦσάν σοι κατακρίνῃς

die, quæso, aut quibus copiis cinctus, vel potius quo temeritatis provectus? O audaciam fulmine vindicandam! Audite quæ nuper mihi indicavit, calamo virus instillante scribens: Sic, inquit, credimus. Deinde addens nescio quæ insolenter et valde accurate elaborata, progressus ulterius nihil acerbitatis omisit, sed omnem, ut ita dicam, dementiæ thesaurum aperuit: Expellimur, inquit, et receptionis nostræ securitas omnis tollitur. Sed hæc parum ad rem, quæ sequuntur attendite: ipsius enim verbis utar. Rogamus, inquit, si in eadem sententia maneat Alexandriæ episcopus, facultatem nobis posthac dari ex legis præscripto legitimos et necessarios cultus Deo tribuendi. O insignem impudentiam, quam veritatis studio reprehendi oportebat! Quod enim illi ex animi sententia accidit, id dictionis compendio expressit. Quid ais, inepte? Dissidium speciosum scilicet nobis ulcus efferati erga me animi opponere paras, et in malo tecum implicatos perdere festinas. Quid, inquis, si nemo dignum me existimat qui recipiar? illud enim sæpe impuro gutture clamas, ego vero contra tibi dicam: Ubi certum documentum et testimonium ingenii tui ostendisti? Quod oportuit te diis et hominibus explicare, et perspicue aperire, maxime cum venenati serpentes tum magis efferari solent, quando in penitissimis lustris reconditos se esse sentiunt. Illud vero valde in eo urbanum est, quod sub persona pudoris tanto studio silentium simulet. Mitem et mansuetum te palam exhibes, cum malarum artium et insidiarum plenus multos fallas. Sed, o miseriam! diabolus ut voluit, Arium nobis iniquitatis officinam fecit. Accede ac dic mihi fidei tuæ documentum, et nequaquam taceas. Heus! tu qui os obtortum et ingenium ab omnem improbitatem possides: unum dicis Deum? me suffragatorem habes: sic igitur sentias. Ejusdem essentiæ ais esse Dei verbum quod principio sineque caret? hoc quoque laudo: sic credas. Si quid ulterius annectis, id tollo. Si quid ad impiam sejunctionem astruis, id ne videre me nec intelligere fateor. Si corporis hospitium ad divinarum functionum dispensationem assumis, non reprehendo. Si spiritum æternitatis in præcellente Verbo genitum dicis, admitto. Quis novit Patrem, nisi qui venit a Patre? quem novit Pater, nisi quem ex se ab æterno et sine principio genuit? Tu hypostasim peregrinam substituere putas oportere, male utique credens: ego vero præcellentis et omnia pervadentis potestatis plenitudinem Patris et Filii, essentiam unam esse cognosco. Si igitur tu aufers ab illo, a quo ne cogitatione quidem contentiosorum auferri unquam potuit; additionis autem characterem promoves, et signa quæstionum explicas, illi cui integram quidem ex seipso æternitatem dedit, incorruptam vero immortalitatis intelligentiam per seipsum, et ecclesiæ fidem attribuit. Abjice igitur, abjice tam stultæ opinionis flagitium, facete et canore Ari, mala ad insipientium perfidiam decantans. Jure te diabolus

zbog ovog bezbožnika čestita Crkva bolove, štaviše rane i patnje trpi. Arije tebi mjesto već priprema, i to uistinu sjajno, na kojem, kako mislim, ustanovljavajući samom sebi sinod, koji sina tvoga Hrista, onoga koji je od tebe rođen, slavnog vođu našeg spasenja, zakonom usvojenja prisvaja i drži. Počuj, zaklinjem te, vjeru kojoj se treba diviti. Tebe, Gospode, misli da pomjeri s mjesta, usuđuje se da te omeđi granicama ograničenog mjesta. A koje je to mjesto na kome ti nijesi prisutan? Ili, gdje ne opažaju svi tvoje djelovanje i izvršenje tvojih zakona koji su svuda prisutni? Sam, naime, obuhvataš sve, i mimo tebe je grijeh razmišljati da ima bilo mjesta, bilo ičega drugoga. Tako da je tvoja moć sa djelovanjem neograničena. A ti Bože počuj: i vi narodi obratite pažnju. Ovaj je besramnik i nevaljalac, koji napredujući ka krajnjoj bezobraštini i nevaljalstvu simulira pobožnost. Odlazi, reče, ne želim da se čini da je Bog nepravdama podložan, kao i da zbog toga postavljam i izmišljam čuda zdravom vjerom, jer Bog kad je učinio suštastvo Hristovo novim i nedavno stvorenim, samom sebi je, kako mi se čini, pripremio spasenje.Rekao je, ono što od samog njega budeš oduzeo, to manje. Za tebe je dakle ovo vjera, o kugo i propasti! Ti po pretpostavci čovjekom smatraš onoga koji je osudio plemena ljudskih stvorenja?. Ti ga nazivaš usvojenikom i kao da je izvršitelj poslova, koji bez razmišljanja i promišljanja je sve izvršio, time što uvijek zajedno vječnošću Očevom postoji? Prilagodi već ako se usuđuješ, prilagodi kažem, Bogu, neka se čuva i neka se boji, i nada onome što će doći; neka razmišlja i promišlja i da razmišljajući kaže svoje mišljenje i oblikuje riječi; neka se raduje, plače, boluje. Šta, dakle, kažeš najbijedniji od svih bijednika? O čovječe vičan zlobi, razumij ako možeš, ono što ćeš nečastan satrti u svojoj podmuklosti. Hrist, reče on, je zbog nas patnje trpio. Ali ja već rekoh da je poslat u tjelesnom obliku. Zaista, reče on: ali treba se bojati da ne izgledamo kao da ga umanjujemo u nečemu. O tumaču zvijeri, jesi li mahnit kad tako govoriš, i otvoreno bijesniš? Evo svijeta koji je sam oblik odnosno figura, i zvijezde svoju narav pokazuju; i svakako duh ove kružne planete, neki je lik onih što su, i kao da je figuracija. Svakako da se Bog nalazi svuda. I čime se tu vrijeđa Bog? Ili u čemu se umanjuje Bog? O, ubico pravednosti. Razmisli, sam izvodeći zaključak, zar se grijehom čini da je Bog u Hristu. Onaj je razgovijetno vidio porugu razgovora, i nije kasno kazne dosudio. Osim toga, na svijetu se svakodnevno čine grijesi, a opet je Bog prisutan, i dugo vremena se molitve ne razlikuju. Dakle, u čemu se umanjuje veličina njegove moći? Da li se svuda razlikuje? Nikako,mislim, jer razum svijeta je kroz Boga: preko njega samog postoji sve što je postojano, svaka pravda. Hristova vjera je sama po sebi, bez počela. Svakako da je Hrist Božji zakon, koji ga posjeduje kroz svoju sopstvenu neizmjernost i beskonačnost. Ali čini se da o ovome ti misliš po svom sopstvenom umu. O napadne goropadnosti! Obrni sada na svoju sopstvenu propast đavolov mač. Vidite svi, vidite, kako ispušta plačne glasove, povrijeđen ujedom guje, kako vene njegove i meso, otrovom okuženi, gorke jade očituju; kako tijelo njegovo mršavo gnjilošću je nestalo, nečistoćom, gnusobom, lamentom, strahom i užasom, i naposljetku presahnulo puno hiljadama zala: kako izobličen prljavštinom nečistom šumom vlasi, kako sav polumrtav, već samim likom mlitavim, blijedim licem i brigama uništen: kako zajedno sve ono što se steklo, bijes, mahnitost, ispraznost zbog trajanja zla su ga učinili surovim i divljim. Ne opažajući u kakva je zla upao. Uznosim se, reče on, iz želje, i od radosti skačem u dalj i poigravam. I opet veoma mladićki. Ej, reče on, propadosmo, što je cijela istina: tebi, naime, samom zloba je nabavila obilno predanost i ljubavi od sebe: i to što je skupo platio tebi je vrlo lako poklonio. Hajde zaista već reci, gdje su one tvoje slavne zapovijesti? Speri se sam u Nilu, ako je moguće, čovječe prepun bezumne budalaštine: dakako, učinio si svaki napor da pomutiš cijeli svijet. Zar ne shvataš ono što ja već, koji sam Božji čovjek, sve znam? I zaista već sumnjam da li treba ostati ili otići, niti do sada pogledom mogu da dosegnem i stidim se grijeha, o Arije. Nas si iznio na svjetlost, a samog sebe ostavio u mraku, nesrećniče, ovdje se ukazao izlaz iz tvojih napora. Ali opet se vraćam na ono, kad kažeš da si okružen mnoštvom ljudi koji se potucaju oko

sua subvertit malitia, et quibusdam fortasse hoc jucundum esse videtur: sic enim tibi persuades. Est vero plane pestiferum hoc malum. Age sane, relicto illo absurdarum opinionum studio, o miser Ari, audi: tecum enim dissero. Non sentis te ab Ecclesia Dei ejectum? periisti, certo scias, nisi teipsum respiciens, dementiam tuam damnes. Sed dices magnam multitudinem hominum te adjuvare, et curas tuas sublevare. Audi igitur, paululum aures tuas submittens, o impie Ari, et intellige tuam dementiam. Tu vero, Deus, qui omnium curam geris, adsis benignus iis quæ dicuntur, si ex fide sunt. Ego enim homo tuus divina providentia fretus, ex scripturis Græcis et Romanis, iisque vetustissimis, insaniam Arii aperte demonstrabo ante ter mille annos ab Erythræa præsignificatam atque prædictam, ait enim illa: Væ tibi, Libya, in maritimis sita locis: veniet enim tempus in quo cum populo et filiabus tuis certamen grave, durum et omnino difficile subire cogeris, ex quo omnium fides et pietas judicabitur: tu vero ad extremum exitium devergis; vos enim cœlestium florum receptaculum convellere ausi estis, et morsu discerpere, atque adeo ferreis polluistis dentibus. Quid igitur callide veterator, ubi locorum esse fateris? Illic scilicet: habeo enim litteras, quas ad me furoris tui calamo scripsisti, in quibus ais omnem Libyæ populum conspirare tecum ad salutem. Si vero negaveris hæc ita se habere, Deum testor, me vetustissimum Erythrææ exemplar Græce scriptum habere, quod Alexandriam mittam, ut quam citissime pereas. Anne tu sine peccato furcifer? anne manifeste periisti miser, tanto malo circumseptus? Novimus quid moliaris: quæ cura, quis metus te perturbet, non nos latet, infelix et calamitose. O mentis tuæ stuporem, qui morbum et inopiam animæ tuæ non reprimis, impie; qui veritatem variis confodis sermonibus: et cum talis sis, nos vituperare non vereris, et nunc redarguens, ut tibi videtur, nunc vero commonens tanquam fide et doctrina præstantior, a quo scilicet miseri auxilium sibi suppeditari cupiunt: tametsi neque congredi cum tali oportet, neque omnino illum compellare, nisi quis in subdolis hujus verbis recte vivendi spem et in versibus reconditam esse putet. Sed non est hoc verum: longe sane abest, o imprudentiam vestram, qui cum isto vos commiscetis. Quis igitur furor vos hujus acerbam linguam et aspectum tolerare coegit? Esto, sed jam ad te sermonem converto, o hominem animo imprudentem, lingua volubilem, mente infidelem: da mihi disputationis non amplum dico et latum campum, sed circulo recte circumscriptum: neque putrem, sed natura firmum solidumque, o impie et pessime et dissimulator; cogor enim ista dicere, imo vero laqueum tibi injiciam, et disputatione impeditum in medium te adducam, ut omnis populus improbitatem tuam videat. Sed ad rem ipsam progrediar. Lotæ utique sunt manus: pergamus precibus invocare Deum, aut potius continemus nos parumper. Dic mihi, calidissime, quem Deum in auxilium

A ἄνοιαν. ἀλλ' ἐροῖς, ὡς ὄχλοι συμπράττουσί σοι, καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαύνουσιν. ἄκουε δὴ μικρὸν ὑπισχνῶν τὰ ὦτα, ὦ ἀνόητε Ἄρειε, καὶ σύνες τὴν σεαυτοῦ ἄνοιαν. οὐ δὲ ὦ πάντων κηδεμὼν Θεός, εὐμενὴς εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἄνθρωπος ἴλεω ἔχων τὴν παροῦσαν προμήθειαν, καὶ ἐξ ἑλληνικῆς, καὶ ἐκ ρωμαϊκῆς γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μανίαν, πρὸ τρισχιλίων που ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς προρρηθεῖσάν τε καὶ προφημισθεῖσαν. ἔφη γὰρ ἐκείνη γε· Οὐαί σοι, Λιβύη ἐν παραλίοις κειμένη χώροις· ἥξει γάρ σοι καιρὸς, ἐν ᾧ μετὰ τῶν δήμων καὶ τῶν σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὠμὸν καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ, ἀφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε καὶ εὐσεβείας διαδοθήσεται· σὺ δὲ πρὸς ἔσχατον ἀποκλίνεις καταστροφῆς· ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθῶν τὸ δεκτήριον ἀναστρέψαι τετολμήκατε, καὶ δήγμασι

B σπαράξαι· καὶ μὲν δὴ σιδηροῖς ἐχράσατε τοῖς ὀδοῦσι. τί δῆτα, ὦ πανοῦργε; ποῦ γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολογεῖς; ἐκεῖ δηλονότι· κατέχω γάρ σου τὰ γράμματα, ἃ τῷ τῆς μανίας καλάμῳ πρὸς μὲ διεχάραξας, ἐν οἷς φῂς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον σύμψηφον εἶναί σοι πρὸς σωτηρίαν δήπου. εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτί οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν Θεὸν, ἢ μὴν ἀρχαιότατον τῆς Ἐρυθρᾶς πύκτιον, δι' ἑλληνικῆς συνετεταγμένον γλώττης, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θᾶττον ἀπόλοιο. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ δικρανοφόρε; εἶτα οὐ σαρῶς ἀπόλωλας ὦ, ἄθλιε, τοιούτῳ δεινῷ περιεστοιχισμένος; ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα· ποία φρονῖτις, ποῖόν σε ὁράττει δέος, οὐ λέληθεν ἡμᾶς, ὦ δύστηνε καὶ ταλαίπωρε. ὦ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, ὃς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστέλλεις, ὦ ἀνόσιε· ὃς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις διορύττεις λόγοις· καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ

C αἰσχύνῃ ἡμᾶς φέῤῥων, καὶ νῦν μὲν ἐλέγχων ὡς γε οἴει· νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν, ὡς πίστει καὶ λόγοις ὑπερφέρων (ἴσ. καί) περὶ οὗ δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς περιζέσθαι γλίχονται· καί τοι οὐδὲ συγγίνεσθαι τῷ τοιούτῳ ἐχρῆν, οὐδὲ ὅλως αὐτὸν προσῤῥήγνυσθαι, πλὴν εἴ μή τις ἐν τοῖς ὑποβόλοις τούτου ῥήμασι τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς μέτροις ἀποκεῖσθαι οἴεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· πολλοῦ γε δεῖ. τὸ δὲ ἀληθὲς, ὦ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας, ὅσοι τούτῳ συνκαταγίνεσθε! τίς ἄρα οἶστρος ὑμᾶς τῆς χολεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς ὄψεως ἀνάσχεσθαι κατηνάγκασεν; ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σε βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ, ὦ τὴν μὲν ψυχὴν ἄῤῥων σὺ, τὴν δὲ γλῶτταν στωμύλε, ἄπιστε δὲ τὰς ῥῖνας, δόε δή μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαρὲς πλέγω καὶ ἰπνύλατον πεδίον, ἀλλ' οὐ κύκλῳ γε «ὃ περίγραφον· μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐῤῥωμένον τε καὶ στερῤῥὸν τῇ φύσει, ὦ ἀνόσιε δῖτα καὶ κάκιστε, καὶ κρυ-

D φίνου· ἐξάγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας, καὶ συμποδίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν κατσμάθῃ φωνολέτητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ πρᾶγμα. νενιμμέναι δήπουθέν εἰσιν αἱ χεῖρες προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς ἐπικαλέσαι δὴ τὸν Θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχὼν, εἰπέ μοι ὦ θερμότατε σὺ, τίνα Θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἠρεμεῖν οὐ δύναμαι. ὦ τῶν πάντων ἔχων τὸ κῦρος δέσποτα, ὦ τῆς μυήρους δυνάμεως, ὦ πάτερ, διὰ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον ὀνείδη τε, καὶ λύπας, καὶ μέν τοι καὶ τραύματα, καὶ δδύνας ἡ σὴ ἔχει ἐκκλησία. Ἀρειός σοι τόπον ἤδη προσιρμόζει, καὶ μάλα γε εὐρυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι σύνοδον ἑαυτῷ, ἣ παῖδα τὸν Χριστὸν τὸν σὸν, τὸν ἐκ σοῦ, τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας ἀρχηγέτην, θέσεως νόμῳ περιποιεῖται καὶ ἴσχει. ἐπάκουσον, ἀντιβολῶ σε,

tebe, što je i prirodno, mislim: i primi ih, kažem primi: jer su sami sebe ponudili vukovima i lavovima da ih prožderu. Uistinu, svaka od ovih deset glava će te kazniti, ako ne potrčavši što brže ka crkvi spasiteljici ne prihvatiš, ljubavlju i težnjom za slogom, mir hrišćanske ljubavi. Nećeš više zaludivati one koji su osuđeni zbog pogrešne svijesti: i neće podnositi propast iz temelja oni koji su se upleli tvojim bezbožnim prosuđivanjem. Biće očiti i poznati u budućnosti tvoji sofismi: niti ćeš sam i u čemu napredovati, uzalud ćeš praviti planove, simulirajući pravednost i blagost u govorima i, da tako kažem, uzimajući na sebe izgled jednostavne osobe. Zaludna će biti sva tvoja kovarnost, jer će te sama istina brzo opkoliti. Ubrzo će, da se tako izrazim, kiša božanske moći ugasiti tvoje plamenove. A o onim tvojim drugarima i sljedbenicima, koji su već postali krivci pred sudom, postaraće se javne institucije , ukoliko što brže pobjegavši iz tvog društva ne prigrle neiskvarenu vjeru. A ti, čovječe željezne ćudi, pruži mi neki dokaz dobre volje, ako sebi samom vjeruješ i ako si poduprt čvrstinom vjere, i imaš potpuno čistu savjest. Dođi kod mene, dođi kažem kod Božijeg čovjeka: vjeruj u to da ću mojim pitanjima istražiti zabiti tvoga srca; i ako se učini da u tebi ima neke bezumnosti, zazivajući božansku milost, dobro ću te izliječiti od bolesti: a ako se pokažeš zdravog uma, spoznavši u tebi svjetlost istine, zahvaliću se Bogu i sebi samom čestitaću na pobožnosti. ö *I ostalo rukom*: Neka vas Bog čuva, najdraži.

Ovo je dojavljeno preko Sinkletija i Gaudentija, upravitelja, kad je Paterije bio prefekt Egipta i pročitano je u palati.

τῆς θαυμασίας πίστεως, σὲ τὴν κατὰ τὸν τόπον κινεῖσθαι δίσποτα κίνησιν οἴεται, σὲ τῆς ἀφωρισμένης καθέδρας κύκλῳ περιγράφειν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ σὴ παρουσία; ἢ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνεργείαν ἐκ τῶν πάντα σου διηκόντων νόμων αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε τόπον, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοῆσαι θέμις. οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ' ἐνεργείας ἐστὶν ἀπειρος. σὺ μὲν δὴ ἐτάκουσον ὁ Θεὸς, ὑμεῖς δὲ πᾶς ὁ λαὸς προσέχετε τὸν νοῦν. ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακὼς, εὐλάβειαν σκήπτεται. ἄπαγε, φησὶν, οὐ βούλομαι τὸν Θεὸν ἐγὼ ὕβρεων πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι καὶ πλάττω θαυμάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ Θεὸς νεογενῆ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ ποιησάμενος, βιηθείαν ἑαυτῷ παρεσκεύασατο, ὥς γέ μοι δοκεῖ. ὁ γὰρ ὤν, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ ἀφέλης, τοῦτο ἔλαττον πεποίηκας. εἶτα, ὦ λυμεὼν καὶ ὀλέθριε, σοὶ τοῦτό ἐστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα; σὺ ἐπείσακτον καλεῖς, καὶ ὥσπερ καθηκόντων ὑπηρέτην. τὸν ἄνευ ἐνθυμήσεως καὶ λογισμοῦ, τῷ συνυπάρχειν τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι, πάντα διανύσαντα; ἁρμόσειν νῦν, εἰ δὴ τολμᾷς, ἁρμόσου τῷ Θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι, καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ ἐκθησόμενον· ἔτι δὲ τὸ ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκεπτόμενον γνώμην ἀποραίνεσθαι καὶ διαρροῦν, καὶ ὅλως τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾷν, τὸ λυπεῖσθαι, τί τοίνυν φῶς ὦ τῶν ἀθλίων ἀθλιώτερε; ὦ τῆς κακίας αὐτόχρημα μάστορ, σύνες δὴ εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου πανουργίᾳ μοχθηρὸς ἂν ἀναλίσκη. ὁ Χριστὸς, φησὶ, δι' ἡμᾶς πέπονθεν ἀλλ' ἤδη φθάσας ἔγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. καὶ φησὶν· ἀλλὰ δέος μὴ δόξωμεν κατά τι ἐλαττοῦν. εἶτα ὦ τῶν θηρίων μεσίτα, ταῦτα λέγων οὐ μαίνῃ καὶ σαρδὼς λυττᾷς; ἰδοὺ γὰρ ὁ κόσμος, μορφὴ, εἶτουν σχῆμα τυγχάνει ὤν· καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτῆρες προβέβληνται· καὶ ὅλως τὸ πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου, εἶδος τῶν ὄντων τυγχάνει ὄν, καὶ ὥσπερ μόρφωμα. καὶ ὅμως ὁ Θεὸς πανταχοῦ πάρεστι. ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί ὁ Θεὸς ἐλαττοῦται; ὦ πατροκτόνε τῆς ἐπιεικείας σύ. λόγισαι δὴ οὖν ἐκ σαυτοῦ τεκμαιρόμενος, καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἁμάρτημα εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν Θεόν. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατείδε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. χωρὶς δὲ τούτων καθ' ἑκάστην ὄψπουθεν ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται· καὶ ὅμως ὁ Θεὸς πάρεστι, καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὑστερίζει. τί οὖν κατὰ τοῦτο ἐλαττοῦται εἰς τὸ μέγεθος αὐτοῦ δυνάμεως, εἰ τὰ πανταχοῦ διαισθάνεται; οὐδὲν, οἶμαι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς διὰ τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονὴ, δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. ὅλως Θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστὸς, δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἅμα καὶ ἀτελεύτητον ἔχων. ἀλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ; ὦ τῆς μανίας λίαν! περίτρισυν νῦν εἰς τὴν σαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τόῦ διαβόλου ξίφος. ὁρᾶτε δὴ, ὁρᾶτε πάντες, ὡς γοερὰς ἤδη προίσχεται φωνὰς, τῷ τοῦ ἔχεως ἐνσχημένος δήγματι· ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῷ ἐγκατειλημμέναι, δεινὰς ἀναμιγνύουσιν ὀδύνας· ὡς διερρύηκεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν, αὐχμοῦ τε καὶ θρήνων, καὶ ὠχριάσεως, καὶ φρίκης, καὶ μυρίων γέμει κακῶν, καὶ δεινῶς κατέσκληκεν· ὡς εἰδεχθὴς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς ὅλος ἡμίθνης, καὶ ἐξασθενὼν ἤδη τὸ βλέμμα· ὡς ἀναιμον τὸ πρόσωπον, καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός· ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα, οἶστρος, μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ

A tuum implorabis? Sed continere me nequeo. O tu omnium auctor, Domine, o singularis virtutis Pater, propter hunc impium Ecclesia probra, dolores, imo vero vulnera et mœrores patitur. Arius tibi locum jam adaptat, idque admodum præclare, in quo, ut puto, constituens sibi ipsi synodum, quæ filium tuum Christum illum ex te genitum, illum nostri auxilii ducem, adoptionis lege arroget ac teneat. Audi, obsecro, mirandam fidem. Te, Domine, loco moveri existimat, te definitæ sedis terminis circumscribere audet. Ubi enim tu non præsens es? aut ubi operationem tuam atque efficaciam ex legibus tuis omnia pervadentibus non sentiunt omnes? Omnia enim ipse continues, et extra te nec locum nec aliud quidquam cogitare fas est. Sic potentia tua cum operatione in-
B finita est. Tu autem Deus exaudi: at vos populi advertite mentem. Ilic enim est impudens et nequam, qui ad extremam improbitatem et iniquitatem progressus, pietatem simulat. Apage, inquit, nolo Deum injuriis obnoxium videri, ac ob id suppono et fingo mirabilia sane fide, quod Deus cum novellam et nuper creatam Christi substantiam faceret, auxilium sibi ipsi præparavit, ut mihi quidem videtur. Quod enim, inquit ab ipso abstuleris, id minus. Tibi igitur hæc fides est, o lues et pernicies? Tu ex hypothesi figmentum sumis eum, qui gentium figmenta condemnavit? Tu adscitium eum vocas et velut officiorum ministrum, qui sine cogitatione et ratiocinatione, eo quod semper una cum Patris æternitate existat, omnia perfecit? Adapta jam si audes, adapta inquam,
C Deo, quod præcaveat, et metuat, et speret eventurum; quod cogitet, et ratiocinetur, et quod considerans sententiam suam dicat, et verba formet; quod delectetur, rideat, doleat. Quid igitur ais miserorum omnium miserrime? O virum malitiæ plane peritum, intellige si potes, quod in tua ipsius versutia consumeris improbus. Christus, inquit, propter nos passus est. At ego jam dixi quod sub forma corporis missus est. Sane, inquit: sed metuendum ne aliqua in re imminuere illum videamur. O ferarum interpres, anne insanis, dum ista dicis, et aperte furis? Ecce enim mundus ipse forma est sive figura, et astra characteres suos ostendunt; et omnino spiritus hujus globosi orbis, species quædam est eorum quæ sunt, et quasi figuratio. Nihilominus Deus ubique
D adest. Ubinam igitur in Deo contumeliæ sunt? aut qua in re minuitur Deus? O parricida æquitatis. Considera, ex teipso conjecturam capiens, si peccatum videtur esse, in Christo adesse Deum. Ille quidem perspexit ignominiam sermonis, nec tarde pœnas irrogavit. Præterea quotidie in mundo peccata committuntur, et tamen Deus adest, nec diu supplicia differuntur. Qua igitur in re minuitur potestatis ejus magnitudo? an ubique patitur? nihil opinor, mundi enim mens per Deum est: per ipsum omnis stabilitas, per ipsum omne jus. Christi fides sine principio ex ipso est. Omnino autem Christus Dei lex est, per ipsum immensitatem et infinitatem habens. Sed de his ex te tuoque ingenio cogitare videris. O furorem

insignem! Converte nunc in tuum ipsius exitium diaboli gladium. Videte omnes, videte, ut lamentabiles prætendat voces viperæ morsu læsus, ut venæ ipsius et carnes veneno imbutæ acerbos cieant cruciatus: ut corpus ipsius tabe defluxit attenuatum, et squalore, sordibus, et lamentatione, et pallore, et horrore, et mille denique malis plenum misere exaruit: ut aspectu deformis, et illuvie sordida capillorum sylva, ut totus semimortuus, et aspectu ipso jam languido, vultu exangui et curis absumpto: ut simul omnia quæ concurrerunt, furor, insania, vanitas propter mali diuturnitatem agrestem et ferum reddiderunt. Ne sentit quidem quibus sit in malis. Efferor, inquit, præ voluptate, et tripudio, saltuque lascivio præ gaudio, et exulto. Et rursum valde juveniliter. Heu, inquit, periimus, hoc quidem certe verum est: tibi enim soli malitia largiter studia et amores sui suppeditavit: quodque magno pretio emerat, tibi facillime donavit. Age vero jam die, ubi præclara illa tua monita? Ablue teipsum Nilo, si fieri potest, homo absurdi stuporis plenissime: quippe universum orbem terrarum flagitiis tuis perturbare omni studio contendisti. Nonne intelligis quod ego jam, qui Dei homo sum, omnia sciam? At vero jam dubito utrum manere an abire oporteat, neque enim adhuc visu tantum contendere possum, et peccatum erubesco, o Ari. Nos in luce collocasti, teipsum vero in tenebras conjecisti miser, hic enim visus est laborum tuorum exitus. Sed illuc iterum redeo multitudinem; hominum circa te vagantium esse ais, par est, opinor: et recipe eos, recipe inquam: nam lupis et leonibus sese devorandos præbuerunt. Verum etiam horum unusquisque decem capitum accessione, et horum sumptu oppressus continuo pœnas dabit, nisi quam celerrime ad salutarem Ecclesiam recurrens, charitatis pacem amore ac studio concordiæ suscipiat. Non enim a te decipientur amplius de mala conscientia damnati: neque funditus perire sustinebunt sceleratis tuis quæstionibus implicati, manifesta enim et nota erunt in posterum sophismata tua: nec ipse quidquam proficies, frustra finges, æquitatem et sermonum lenitatem simulans, et simplicitatis, ut ita dicam, personam extrinsecus induens. Vanum erit omne artificium tuum: cito enim te veritas ipsa circumstabit: cito flammas tuas divinæ potentiæ, ut sic dicam, imber restinguet. Atqui socios et suffragatores tuos, qui se jam obnoxios curiæ fecerunt, publicorum ministeriorum curæ excipient, nisi quam citissime fugientes congressum tuum, incorruptam fidem amplexi fuerint. Tu vero, vir ferree, da mihi aliquod specimen propositi tui, si tibi ipsi fidis, et fidei firmitate fretus es, ac puram omnino habes conscientiam. Veni ad me, veni inquam ad Dei hominem: crede quod interrogationibus meis cordis tui abdita scrutabor: et si quid insaniæ in te residere videatur, divinam gratiam implorans, a morsu te melius curabo: si vero mente sana esse videberis, cognito in te veritatis lumine, Deo gratias agam, et mihi ipsi pietatis causa congratulabor. — *Et alia manu:* Deus vos custodiat, carissimi.

Per Syncletium et Gaudentium magistrianos perlata sunt hæc, cum Paterius præfectus esset Ægypti, et lecta sunt in palatio.

A πάθους, ἀγριόν τε καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. αὐτίκα οὐδὲ
ἐπαισθανόμενος οὗ δὴ κακοῦ τυγχάνει ὤν· αἴρομαι, φησὶν,
ὑφ' ἡδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρτῶν ὑπὸ χαρᾶς, καὶ πτεροῦμαι.
καὶ πάλιν νεανικῶς γε λίαν· εἶεν, φησὶν, ἀπωλόμεθα. τοῦτο
μέν γε καὶ ἀληθές ἐστι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἡ κακία τὰς παρ'
ἑαυτῆς σπουδὰς δαψιλῶς κεχορήγηκε· καὶ ὃ πολλῆς ἐώνητο
τιμῆς, τοῦτό σοι ῥᾷστα δεδώρηται. φέρε δὴ νῦν εἶπε, ποῦ τὰ
σεμνὰ σοῦ ἐστι παρακελεύσματα; ἀπόνηψαι δὴ σαυτὸν τῷ
Νείλῳ, εἰ οἷόν τε, ὦ ἀτόπου γέμων ἀνθρωπε ἀναισθησίας·
καίτοι σύ γε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τοῖς αὐτοῦ ἀσεβήμασι
διαταράξαι ἐσπούδακας, ἆρά γε συνίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ
Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐπίσταμαι; ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον
μένειν, ἢ ἀπιέναι δεῖ. οὔτε γὰρ βλέπειν εἰς τοσοῦτον ἔτι
δύναμαι, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὦ Ἄρειε. ἡμᾶς
μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὦ ταλαίπωρε,
B κατέβαλες. τοῦτό σοι τῶν πόνων τέρψαι τὸ τέλος. ἀλλ' ἐκεῖσε
πάλιν ἐπάνειμι. πλῆθος εἶναι φῂς τῶν περὶ σὲ ἀλωμένων.
εἰκὸς οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου ῥημί· λύκοις γὰρ καὶ
λέουσιν ἑαυτοὺς βρωθησομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν ἀλλὰ καὶ
τούτων ἕκαστος προσθήκῃ κεφαλῶν δέκα, καὶ τελέσμασι τούτων πιεσθεὶς, αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει, ἂν μὴ τὴν ταχίστην
ἐπὶ τὸν σωτήριον δραμὼν ἐκκλησίαν, τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην
τῷ φίλτρῳ τῆς ὁμονοίας ἐπανέλῃται. οὐ γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθήσονται ἐπὶ πονηρᾷ συνειδήσει κατεγνωσμένοι·
οὐδ' ἀνέξονται τέλεον ἀπολέσθαι, ταῖς μιαραῖς σου ζητήσεσιν
ἐμπλακέντες. σαφῆ καὶ γνώριμα πᾶσι, πρὸς γοῦν τὸν ἐξῆς
χρόνον, τὰ σά ἐστι σοφίσματα· καὶ μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι
δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματιῇ, ἐπιεικειάν τε καὶ πραότητα λόγων καθυποκρινόμενος, καὶ ἁπλότητος, ὡς εἰπεῖν,
προσωπεῖον ἔξωθεν περιτιθέμενος. μάταιον ἔσται σου τὸ ὅλον
C τέχνασμα· αὐτίκα γάρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται· αὐτίκα
σου τὰς φλόγας ὁ τῆς θείας δυνάμεως, ὡς εἰπεῖν, ὄμβρος ἀποσβέσει. καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἑταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου
ἐνόχους εἶναι τῇ βουλῇ γενομένους, αἱ τῶν δημοσίων λειτουργημάτων καταλήψονται φροντίδες, ἐάν γε μὴ τὴν ταχίστην
ἀπορύγοντες τὴν πρὸς σὲ συνουσίαν, τὴν ἀδιάφθορον ἀνταλλάξωνται πίστιν. σὺ δὲ ὁ σιδηρόῤῥων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι δὸς
τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις, καὶ ἔῤῥωσαι τῷ
βεβαίῳ τῆς πίστεως, καὶ καθαρὰν ὅλως ἔχεις συνείδησιν.
ἧκε πρὸς ἐμὲ, ἧκε, φημὶ, πρὸς Θεοῦ ἄνθρωπον· πίστευσόν μοι
ταῖς ἐμαυτοῦ πεύσεσι διερευνήσομαί σου τὰ ἀπόῤῥητα τῆς
καρδίας· κἂν μέν τι μανικὸν ἐνεῖναι δόξῃ, τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος χάριν, παρὰ δόγματός σε κάλλιον ἰάσομαι. ἐὰν δὲ
ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῇς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπεγνωκὼς, ἐν σοὶ καὶ τῷ Θεῷ χάριν εἴσομαι, καὶ ἐμαυτῷ τῆς εὐσε-
D βείας συνησθήσομαι. — καὶ ἄλλῃ χειρί· Ὁ Θεὸς ἡμᾶς διαφυλάξοι, ἀγαπητοί.

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριανῶν ἐκομίσθη καὶ ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἔπαρχος Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ παλατίῳ.

I Gemina
Vindobona
II Italica
Carnuntum
Brigetio
Aquincum
II Adiutrix
Visigothi
Carpi
Hister F.
Sarmatae
Danuvius F.
Viminacium
VII Claudia
XI Claudia
Ratiaria
Oescus
Ariminum
Dyrrachium
Stobi
Thessalonica
Neapolis
Tarentum
Brundisium
MACEDONIA
Nicopolis
Chalcedon
ASIA
Ephesus
Corinthus
Athenae
ACHAIA
LYCIA
ET
Rhodus
Messana
SICILIA
Rhegium
Syracusae
CRETA
Gortyn
RHODO-PANTICAPAEUM
RHODO-ALEXANDRIAM

Godina 326.
Dukljanski mitropolit Basus postavljen je za vikara (upravnog administratora) Italije i sprovodi zakonski akt imperatora Konstantina[39]

Ako bi tutor obeščastio djevojku koja je pod njegovim starateljstvom

Imperator Konstantin Basusu vikaru Italije

Čim djevojka postane punoljetna i stasa za udaju, tutori moraju da dokažu da je djevojka, od koje se traži zaruka, nedirnutog djevičanstva. Da se ne bi dužilo, tutor treba samo da se obaveže, da on sam dokaže da je bio častan. Čim se to pokaže, oslobođen svakog straha moćiće da uživa u željenim zarukama. Ako se pokaže suprotno, biće deportovan i sva njegova imovina će pripasti državi, i podliježe istoj kazni kao i razbojnici.

Tumačenje: Čim djevojke koje su pod tutorstvom stasaju za udaju i pojavi se prosac, da se djevojka ne obaveže prije nego tutor pod čijim je starateljstvom ne dokaže njeno djevičanstvo; jer ako se pokaže da je sam tutor oskrnavio njeno djevičanstvo odmah će biti protjeran i sva će njegova imovina pripasti fisku.

[39] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 450*.

VIII [= BREV. V]. SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT

eam *om. S* corripuerit *GE*. — *Iust.* 9, 10

VIIII, 8, 1 [= BREV. VIIII, 5, 1] (326 [?] Apr. 4).

IMP. CONSTANTINVS A. AD BASSVM VIC(ARIVM) ITAL(IAE). Ubi puella ad annos adultae aetatis accesserit et adspirare ad nuptias coeperit, tutores necesse habeant conprobare, quod puellae sit intemerata virginitas, cuius coniunctio postulatur. Quod ne latius porrigatur, hic solus debet tutorem nexus adstringere, ut se ipsum probet ab iniuria laesi pudoris immunem. Quod ubi constiterit, omni metu liber optata coniunctione frui debebit; officio servaturo, ut, ‖ ˹si violatae castitatis aput ipsum facinus haereat, deportatione plectatur˺ adque universae eius facultates fisci viribus vindicentur, quamvis eam poenam debuerit sustinere, quam raptori leges inponunt. DAT. PRID. NON. APRIL. AQVIL(EIAE) CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO CAES. CONSS.

IVST.
‖ ˹Si .... plectatur˺] Si tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportatione subiugetur˺

INTERPRETATIO. Ubi primum puellae sub tutore viventes ad annos pervenerint nuptiales, et quicumque petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod a tutore servata sit, fuerit approbatum: nam si ab ipso tutore convincitur eius violata virginitas, statim exilio deputetur et res illius omnes fiscus usurpet.

V. — BREV. *(HNBGO[om. int.]ECPMLS).* — IVST. 9, 10, 1.

1 basinum *B* uic] uc *E*, uo G^t italiae] italiae post alia *Pithoeana* et *edd.* puella] *V*, puellae *brev.* (pullae *L*) 2 aetates *N* accesserit] *V*, accesserint *brev.* (aduenerint *H*) et] *CBGS ex coniectura, om. V et reliqui* adspirare] ac spirare *O* ad nuptias *post* coep. *C* coeperit] *V*, coeperint *brev.* 3 intaminata *B* quod] et *BG* latinus B^a, altius *N* 4 tutorem] curatorem G^t nexum N^a, nexos *B* ut] et *S*, *om. B* laesi] lese *S*, inlaesi *Pith.* 6 libero *Pith.* coniunctionem *E* 6/7 officio seruaturo (seruatorus *H*, seruatorum *BG*)] amator *O* 7 ut] et *H*, at B^bO si uiolatae] sibi late B^a, si ablate B^b aput] aut *Pith.* 8 deportione *E* plectetur *GC*, flectatur *PML* 9 facultatis *S*, facultatibus *N* 9/10 uindicetur *L*, indicentur *S*, addegregentur *N* 10 quamuis] quam *S* debuerat *BG* raptores *N*, raptoribus *BG* legis *L* 10/11 dat. prid. non. apr. (ag *N*) aquil. constantino (constantio *PM*, const *C*) ã *(om. H)* uii (i *G*) et constantio *(sic VBEC*, constantino *NGPMS*, constante *HO)* caes. *(sic VHN, om. reliqui) libri*, dat. prid. non. decemb. constpl theodosio a. ii et abundantio u. c. conss. *ex 3 Pith. (adnotatur*: deest constitutio; *subscriptio pertinet ad 9, 7, 8).* — *Propter annum vide ad 9, 24, 1* 12 primum] primo *N*, *om. S* 13 puelle *BG* tutores *H* uirginitatis *H* quo *B* 14 seruata] seruatur *N* sit fuerit *(om. C)*] fuerit G^a, fuerit sit G^b adprobatum] *HECPMS*, adprobatur *N*, adprobata *BGL* conuentitur *N* 15 deportetur *PML* omnes *om. H*

Godina 326.
Zakon koji se odmah sprovodi[40]

31. decembra 326.

Isti narodu.

Neka rođak stric ne uskrati zakonsko staranje ženama.
Ovaj zakon neće ići na raspravu.

[40] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 158*.

III, 17, 2 [= BREV. III, 17, 2] (326 Dec. 31).

IDEM Ā. ET C̄. AD POPVLVM. In feminis tutelam legitimam consanguineus patruus non recuset. DAT. PRID. KAL. IANVAR. IPSO A. VII ET C. CONSS.

Haec lex expositione non eget.

BREV. *(NBOECPMLQS).*

1 et *(om. B)* c̄ (cetera *S*) *om. OC* tutela legitima *LS* consanguineos *LS*, et sanguineos (-neus Q^b) *PMQ* patruos *PMLQS*, pater *E*
2 dat. prid. k. ian. ipso a. uii (ui *B*, u *N*) et caes. (et ceteris *S*, et caes. ii *B*, *om.O*) *libri*
3 haec lex (haec lex *NBE*, ista lex *C*, ista *M*, *om. PLS*) expositione (interp *EPMLS*) non eget *(sic NBS*, indiget *rel.) NBECP(char. div.)MLQS*

Godina 329, 18. avgusta:
Naređenje imperatora Konstantina dukljanskom mitropolitu[41]

Imperator Konstantin Avgust Basusu - Neka se poglavari ne potpisuju na pismima preko pomoćnika, nego lično. Jer ako neko bude dao pomoćniku da se potpiše umjesto njega, ne savjetujući se sa nama, pomoćnik koji se potpisao neka se kazni progonstvom. Naređujemo da se ime poglavara dostavi nama, da bi bio strogo kažnjen. Pisano 18. avgusta 329. god, za vrijeme konzula Konstantina Avgusta VI i Konstantina. (Iz Justinijanovog kodeksa)

[41] *Patrologia latina, vol. 8, col. 344*.

Imp. Constantinus A. ad Bassum q. U. Præsides non per assessores, sed per se subscribant libellis. Quod si quis adsessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit : mox adsessor, qui subscripsit, exilio puniatur : Præsidis vero nomen ad nos referri jubemus, ut in eum severius vindicetur. *Dat.* XV, *kal. Sept. Constantino A.* VI, *et Constantino C. Coss.* 329. (*Ex Cod. Just.*)

Godina 329, 29. septembra:
Nalog imperatora Konstantina[42]

Konstantin - Ako imenovani budu odbjegli kod magistrata, neka se ispitaju i, ako se pokaže da su ostali tvrdoglavi, neka se njihova dobra daju onima koji sada na njihovom mjestu obavljaju dužnost duumvira. Tako da ako se kasnije opet otkriju, pune dvije godine prisiljeni su da nose teret duumvirata. Svi, naime, koji budu pokušali da izbjegnu javne dužnosti, treba da se kazne pod sličnim uslovom. Pisano 29. septembra 329. god. u Sardici za vrijeme konzula Konstantina Avgusta IX i Konstancija IV.

[42] *Patrologia latina, vol. 8, col. 343*.

Constantinus A.....[f] Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur et, si pertinaci animo[g] latere patuerint[h], his ipsorum bona permittantur, qui præsenti tempore in locum eorum ad duumviratus munera vocabantur; ita ut, si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumviratus cogantur agnoscere. Omnes enim, qui obsequia publicorum munerum declinare tentaverint[i], simili conditione teneri oportet. *Dat.* III. *Kal. Oct. Serdicæ*, *Constantino A.* IX.j *et Constantio* IV. *Coss.* (329.)

Godina 329, 25 oktobra:
U Herakleji Makedonskoj: Car Konstantin naređuje da svi učestvuju u građanskim poslovima[43]

Konstantin Avgust, Lukreciju Paternu ... ništavni su spisi kojima se nekima daje oprost od građanskih dužnosti. Svi neka učestvuju u građanskim poslovima, tako da, ne konsenzusom građanske kurije bilo ko da ima utvrđenu privilegiju, već da svi obavljaju društvene dužnosti. Pisano 25. oktobra 329. god. u Herakleji, za vrijeme konzula Konstantina Avgusta VIII i Konstancija.

[43] *Patrologia latina, vol. 8, col. 343*.

Constantinus A.[k] *ad Lucretium Paternum...*[l] Vacuatis rescriptis[m] per quæ munerum civilium nonnullis est vacatio præstituta[n], omnes civilibus necessitatibus aggregentur, ita ut nec consensu civium curiæ præstita[o] cuiquam immunitas valeat, sed omnes ad munerum societatem conveniantur[p], *Dat.* VIII. *Kal. Nov. Heracleæ, Constantino A.* VIII. *et Constantio. Coss.* (329.)

Godina 329, 25. novembra:
Konstantinov zakon o vojnicima - nasljeđuju ih sinovi[44]

Konstantin Avgust poglavarima provincija - Neka dekurion nema pristup senatu. Premda ostaju oni koji su to dostojanstvo već postigli. Želimo da sinovi vojnika, po ranijem pravilu idu vojničkim stopama očeva, ili ako odbiju vojničku službu i napune 35 godina, da se predaju kurijama. Pisano 25. novembra 329. god, za vrijeme konzula Konstantina Avgusta VIII i Konstancija IV.

[44] *Patrologia latina, vol. 8, col. 343-344*.

Constantinus A. ad VV. CC. *Pff. P.* *Post alia :* Ad senatum decurio non adspiret; manentibus adhuc[a] his qui eamdem dignitatem consecuti sunt. § 1. Filios sane militarium juxta prius præceptum[b] aut patris militiam assequi volumus aut, si detrectaverint militare, et triginta quinque[c] annos impleverint, curiis mancipari. *Dat.* VII.[d] *Kal. Dec. Constantino A.* VIII. *et Constantio* IV.[e] *Coss.* (329).

Godina 330.
Imperator Konstantin prefektu grada Basusu (iz zakonskih akata)[45]

20 jun 330. (317)

Konstantin imperator Basusu, prefektu grada

Ako bi se dogodilo da je onaj, koji je podnio konačnu žalbu, prije nego se odredi neka presuda, želio da uzurpira tuđu stvar, ne samo da će izgubiti ono što je prevarom tražio, već tim više svako zadovoljan onim što ima, neka ne traži tuđu stvar. Onaj koji bi bio kradljivac njiva, pobijeđen u parnici neka izgubi onoliko zemljišta koliko je pokušao da otme.

Tumačenje - Ako bi se dokazalo da je neko uzurpirao imanje, i to prije nego se okonča suđenje, da je uzurpirao ono što je bilo u posjedu nekog drugog, izgubiće ne samo to, što je mimo zakona uzeo, već i da niko ne bi uzeo tuđu stvar, kad u parnici bude pobijeđen uzurpator tuđeg imanja, ima da vrati onoliko imanja koliko je pokušao da uzurpira.

[45] *Codex Theodosiacus, Berolini, 1962, vol. I, tom. 2, col. 115*.

II, 26, 2 [= BREV. II, 26, 1] (330 [317] Iun. 20).

IDEM A. AD BASSVM P(RAEFECTVM) V(RBI). Si constiterit eum, qui finalem detulerit quaestionem, priusquam aliquid sententia determinetur, rem sibi alienam usurpare voluisse, non solum id quod male petebat amittat, sed quo magis unusquisque contentus suo rem non expetat iuris alieni, is, qui inreptor agrorum fuerit, in lite superatus tantum agri modum, quantum ⌜diripere⌝ temptavit, amittat. LECTA APVD ACTA XII KAL. IVL. GALLICANO ET SYMMACHO CONSS. | ⌜adimere⌝ IVST.

INTERPRETATIO. Si quis pervasor finium fuerit adprobatus, eo quod priusquam aliquid iudicio finiretur, id, quod alter tenuerat, invasisset, non solum illud, quod male praesumpsit, amittat, sed ut non unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus pervasor iuris alieni, tantum spatii restituat, quantum praesumpsit invadere.

---

1 idem *Gr.*, imp. constant(inus) *Brev.* pū *Gr.* (*Guelf.*, pum *Erf.*) *PM Iust.* (*meliores*), publium *S*, pf u *CL*, ppō *D*, pō *N*, pō urb *B*, ppm *E*, pfc *G*^{b}, preposito *O*, *inc. G*^{a} constituerit *N* detulerit] *BGOES*, distulerit *N*, ret(t)ulerit *Gr. CPML* 2 sententia] sentiat *Gr.(Erf.)* rem] nam in rem *Gr.(Erf.)* uoluisse] uoluisset constiterit *Gr.(Erf.)* 3 petebat] praesumpsit *B* quo] quod *Gr. GPM* unusquisque *om. Gr. (Guelf.)* suo] suam *Gr. BGC*^{v} 4 non] ne *C*^{t} expetat *GOC*^{v}*PM*^{b}*LS Iust.*, expectat *Gr. NBE M*^{a}, et petat *C*^{t} alieni is qui inreptor (inruptor *BG*, in re praetor *C*^{t})] *Gr.(Guelf.) DBGOCPM LS*, alienus (alieni his *E*) qui in repto *NE*, alienus qui in repertor *Gr. (Erf.)* is *om. DO Iust.* fuerat *Gr. (Erf.)*, *om. D*^{a} in lite] in litem *L*, inlicite *D*, *om. O* tanto *L* 5 modo *NEC* quantum] quam *PM* dirimere *D* 5/6 lecta (licet *E*, lecta kl. *O*) apud acta (senatum *Grom. et inde C*^{2}) xii k. iul. gall. et symm. conss. (ss *Grom. [Guelf., om. Erf.]*): *propter praefectum requiritur* Gallicano et Basso *(a. 317)*

BREV. *(ND*[= *cod. Paris. 12445 f. 210*: in libro secundo legis Theodosianae cap. XXVII de finium regendorum]*BGO[om. int.]ECPMLS). — GROM. (Erf. Guelf. cum Pal.).* — IVST. 3, 39, 4. — BVRG. R. 39, 3.

1 finium *om. M* eo] eum *PML* 1/2 iudicio] in i. *N* 2 tenuerit *N* inuasisset] *D*, inuasisse *reliqui*, inuasisse probatur *E* 3 quisque] *edd.*, quisqui *E*, quis *rèliqui* 4 praesumpsit] peruasit *ND*, quaerebat *G*^{t}

Godina 331.
Imperator Konstantin propisuje zakon o imovinskoj parnici[46]

1. Avgust 331.

Isti, svim provincijama

Ako se radi o imovinskoj parnici, tada neka se ne uskrati sudija, a kada se radi o površini od pet stopa da se odredi da se parnica vodi kod advokata.A i kad se radi o većem prostoru, budući da nije krivična već imovinska, treba da se okonča kod istog advokata. A ako ortak traži nešto od ortaka, neka se sudi pred advokatom, da li treba nešto učiniti i tada, upravo to sudije neka riješe, što je odlučeno da treba da se plati.

[46] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 116*.

II, 26, 3 (331 Aug. 1).

IDEM A. AD VNIVERSOS PROVINCIALES. POST ALIA: Si finalis controversia fuerit, tum demum arbiter non negetur, cum intra quinque pedes locum, de quo agitur apud praesidem, esse constiterit; cum de maiore spatio causa, quoniam non finalis, sed proprietatis est, apud ipsum praesidem debeat terminari. Et si socius quid petat a socio, ante praeses iudicet, an praestari aliquid oporteat et tunc demum illud per arbitros restituatur, quod constiterit esse solvendum. DAT. K. AVG. BASSO ET ABLAVIO CONSS.

GROM (Erf. Guelf. cum Pal.).

1 tunc *Guelf.* 2 arbitros non negentur *Erf.* intra] contra *Erf.* 3 esse constiterit (consisterit *Guelf.*) c. d. m. sp. c. quoniam (quaedam *Guelf.*) . . . 4 praesidem *om. Erf.* 5 aliquid *om. Erf.* 6 ablauio] *Erf.*, abladio *Guelf.* conss.] *Erf.*, ss *Guelf.*

Godine 331:
Imperator Konstantin prefektu pretorije Basusu[47]

O dužnosti prefekta pretorije

Imperator Konstantin Avgust Basusu, prefektu pretorije - O onima koji od poglavara ili od bilo koga drugog sudije zahtijevaju da se ukine izrečena presuda, neka tvoja uzvišenost tako to ispita da ako internim ispitivanjem i raspravama se pokaže kao evidentno da presuda odstupa od zakona i pravde, da se tako ne potvrđena parnica po jednakosti okonča. Jer ako je presuda, primjerena zakonima, već objelodanjena onaj koji se drzne da je javno napadne, ako se bori za nasljedstvo, dvije godine na ostrvo izgonom neka se kazni, i njegov srednji dio dobara neka se zaplijeni po fiskalnim zakonima. A ako je seljak i uz to još i siromašan treba da se osudi na dvogodišnji rad u rudniku. Ovaj zakon treba da čuvaš još u bilješkama našim o obnavljanju parnice nakon izrečene presude. Pisano 20. oktobra 331. god, za vrijeme Basusa i Ablavija.

Tumačenje - Ko god bi izgubio parnicu na sudu i kasnije pokušao da tu parnicu obnovi, ako opet protiv istog toga bude izrečena presuda, neće važiti ranija presuda. Jer ako i drugi sudija bude izrekao presudu protiv njega, ako se radi o čovjeku od ugleda neka se izgna na dvije godine i neka državna blagajna dobije polovinu njegove imovine. Ako je, pak, čovjek bez ugleda i sirotinja, neka se pošalje na prinudni rad u rudnik na dvije godine.

[47] *Patrologia latina, vol. 8, col. 361-362.*

DE OFFICIO PRÆFECTORUM PRÆTORIO.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P.[i] Super his, qui [j] a præside vel a quolibet alio judice [k] sententiam dictam [l] infirmari deposcunt, sub eo fine sublimitatis tuæ succedat examen[m], ut, si internis negotiis [n] usquequaque decursis [o] ex evidenti claruerit [p], sententiam a jure [q] justitiaque discedere, ea [r] penitus explosa, controversia de [s] æquitate terminum capiat. Quod si consentanea sit legibus jam prompta [a] sententia, ejus pronuntiationis improbus oppugnator, si patrimonio circumfluit [b], biennio [c] in insulam relegatione plectatur, ejusque bonorum media portio fiscalibus compendiis addicta cedat: quod si agrestis vitæ [d] sit aut etiam [e] egentis, ad biennii tempus in metallum detrudendus [f] est. Quam legem in annotationibus quoque nostris de iterando [g] post sententiam judicio custodire debebis. *Dat.* XIII. [h] *Kal, Novemb.*, [i] *Basso et Ablavio* [j] *Coss.* (331).

INTERPRETATIO. *Quicumque caussa dicta discussoque negotio* [k] *a quocunque fuerit superatus, et hanc ipsam litem postea reparare tentaverit, si pro ipso, qui antea* [l] *abdictus* [m] *est, fuerit legibus lata sententia, prius judicium non valebit. Nam si et* [n] *apud alium judicem fuerit superatus, si digna idoneaque persona sit* [o]*, biennio in exsilium deputetur, et medietatem* [p] *facultatum suarum fiscus acquirat. Si vero indigna et pauperior persona est, in metallum biennio deputetur.*

Nakon 340. godine[48]
Odluke sabora u Laodikeji koje su dostavljene dukljanskom mitropolitu da upozna ostala episkopska sjedišta na Ilirikumu - prvi put se propisuje upotreba kanonskih tekstova Starog i Novog zavjeta[49]

434 Poglavlje 60

Počinje sabor u Laodikeji (Latakija) u Frigiji Pakatijani

Sveti sabor u Laodikeji, u Frigiji Pakatijani sazvan iz raznih provincija Azije, izložio je crkvena pravila, kao što su niže navedena.

1. O onome što treba, po crkvenom kanonu, da se onima koji su se slobodno i legitimno združili u drugom braku, i nijesu to učinili krišom, pošto prođe izvjesno vrijeme molitvi i posta, dozvoli povratak u zajednicu.
2. Onima koji su posrnuli u razne grijehe, i posvete se molitvi, ispovijedi i pokajanju svojih zala, pošto dokažu savršeno preobraćanje, u skladu sa stepenom grijeha, treba dati rok za pokajanje, i zbog milosrđa i dobrote Božije, oni koji su takvi, treba da se opet pozovu da podnesu molbu za povratak u zajednicu.
3. Ne treba neofita unaprijediti u svešteničkí stalež.
4. Ne dozvoliti da se obavlja rukopoloženje bilo kog sveštenika u prisustvu katehumena.
5. Ne dozvoliti slugama oltara da daju novac na kamatu, ili onima koji su u svešteničkom staležu, niti da primaju kamatu ili dobit koja se zove "seskupla".
6. Ne smije se dozvoliti jereticima koji istrajavaju u jeresi da stupe u dom Božiji.
7. Takođe treba isključiti novatijance i kvartodecimane koji se zovu tesareskedekati, tj; one koji 14.og dana mjeseca nisana slave Pashu zajedno sa Judejcima; kao ni njihove katehumene, odnosno vjernike, prije nego što sasvim ne osude svaku jeres, prije svih onu kojoj su se priklanjali. I tada oni koji se kod njih nazivaju vjernicima, neka se poduče simvolu vjere, i tako pomazani svetom krizmom pristoji se da prime svetu pričest.
8. One koji se preobrate iz jeresi koja se zove frigijska (montanisti[50]), i sebe smatraju postavljenim u kleru, makar se zvali velikima, takve treba pomno podučiti vjeri i krstiti od strane episkopa i presvitera katoličke crkve.
9. Ne smije se dozvoliti da katolici ulaze na groblja ili u jeretičke crkve zbog molitve ili traženja ispovijesti. Već i oni koji budu išli, ako su vjernici, neka znaju da su postali neprihvatljivii za hrišćansku zajednicu, i neka se pokaju do određenog roka. Ali treba prihvatiti pokajnike, one koji su priznali da su zgriješili.
10. Oni koji imaju veze sa crkvom nikako ne treba da se druže sa kućama jeretika.
11. Ženama koje se kod Grka nazivaju presviterkama, a kod nas starijim udovicama ili jednomužama i đakonicama, neće biti dozvoljeno da se postave u crkvi kao da su rukopoložene.

---

[48] Nije utvrdjena tačna godina održavanja ovog skupa (*prim. prir.*).
[49] *Patrologia latina, vol. 8, col. 714*.
[50] Frigijska jeres ili montanizam imala je snažna uporišta na Ilirikumu. Potekla je od sljedbenika vrhovnog žreca hrama Velike Boginje Majke koji je u antičko vrijeme bio mjesto hodočašća naroda Helade, Ilirikuma i Palestine. Vrhovni žrec Montan, po kome je pokret dobio ime, preobrativši se u hrišćanina počeo je da okuplja prognanike iz svih krajeva Imperije koji su u njegovom hramu otvorili moćnu i uticajnu skriptoriju. Montanistima se pred kraj života pridružio i najveći rani latinski teolog i retor Tertulijan, čija su djela za njegovog života postala osnov za institucionalizaciju pap-ske kurije i svih njenih budućih političkih programa. Velika svetilišta montanista nalazila su se u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji i Panoniji (*prim. prir.*)

434 CAPITULUM LX.

[i] *Incipit concilium Laodiciæ Phrygiæ Pacatianæ.*

Sancta synodus secundum Laodiciam Phrygiæ Pacatianæ convocata ex diversis provinciis Asiæ regulas exposuit ecclesiasticas, sicut infra scriptum est.

I. De eo quod oportet, secundum ecclesiasticum canonem, eos qui libere et legitime [k] secundis nuptiis conjuncti sunt, nec occultam permixtionem operati sunt, pauco tempore exempto, vacare orationibus et jejuniis, et secundum veniam reddi eis communionem.

II. His qui diversorum peccatorum lapsus incurrunt, et instant orationi, confessioni, [l] ac pœnitentiæ malorum suorum, perfectam conversionem demonstrantes, pro qualitate peccati pœnitentiæ tempus tribuendum est, et propter misericordiam bonitatemque Dei, qui hujusmodi sunt, revocandi et ad communionem sunt applicandi.

III. [a] Non oportet neophytum promoveri ad ordinem sacerdotalem.

IV. Non liceat [b] ordinationem clerici ullius, **435** præsentibus catechumenis, celebrare.

V. Non liceat fenerare ministris altaris, vel in sacerdotali ordine constitutis, [c] et vel usuram, vel lucra quæ sescupla dicuntur, accipere.

VI. Non concedendum hæreticis ingressum domus Dei in hæresi permanentibus.

VII. Novatianos [d] etiam excludendos, et Quartadecimanos, quos Tessarescædecatitas appellant, id est, qui XIV luna primi mensis Pascha cum Judæis celebrant; sed et catechumenos eorum, vel fideles, non recipi, priusquam condemnent omnem hæresim plenissime, ante omnia autem illam in qua detinebantur. Et tunc qui apud eos fideles dicuntur, symbolum fidei doceantur, [e] atque ita unctos sancto etiam chrismate, divino sacramento communicare conveniet.

VIII. Eos qui convertuntur ab hæresi quæ dicitur [f] secundum Phrygas, seque in clero constitutos existimant, quamvis magni dicantur, hujusmodi [g] cum omni diligentia catechizari oportet, et baptizari ab Ecclesiæ catholicæ episcopis et presbyteris.

IX. Non concedendum [h] catholicis quæ dicuntur cœmeteria vel martyria hæreticorum orationis gratia et petendæ curationis intrare; sed et qui ierint, si sunt fideles, [i] incommunicabiles factos ad pœnitentiam usque ad aliquod tempus redigi: pœnitentes autem eos, et errasse se confessos, suscipi oportere.

436 [j] X. Eos qui ad Ecclesiam pertinent, in- A differen[illegible]os proprios hæreticorum nuptiis minime sociare debere.

XI. Mulieres quæ apud Græcos presbyteræ appellantur, apud nos autem vidu[illegible] [k] seniores, univiræ, et matriculariæ nominantur, in Ecclesia tanquam ordinatas constitui non licebit.

XII. Episcopos non oportet [l] præter judicium metropolitanorum et finitimorum episcoporum constitui ad Ecclesiæ principatum. [m] Nec eligantur nisi hi quos multo ante nota et probabilis vita commendat; et nihilominus [n] si in sermone fidei et recti ratione per suam conversationem fuerint comprobati.

XIII. De eo quod non sit populis concedendum electionem facere eorum qui [o] altaris ministerio sunt applicandi.

B XIV. Sanctas oblationes, ad vicem eulogiarum, per festivitatem paschalem ad alias parochias mitti minime oportere.

XV. Non liceat, præter canonicos [p] psaltas, qui pulpitum ascendunt, et de codice legunt, alium quemlibet in Ecclesia psallere.

XVI. Sabbatis Evangelia cum aliis Scripturis legenda esse.

XVII. In processionibus non connectere, id est, ex diversis versibus, et sensibus libri unum canticum minime conjungere; sed singulorum psalmorum ordinabiliter de medio [q] debere fieri lectionem.

XVIII. De eo quod semper easdem supplicationes **437** orationum, et ad horam nonam et vesperam C oporteat celebrari.

[r] XIX. Quoniam catechumenorum orationem se-

12. Ne treba birati episkope mimo suda mitropolita i pokrajinskih episkopa na taj položaj u crkvi. I neka se ne biraju, osim oni koje odavno preporučuje častan život i preporuka. I, svakako, ako se pokažu ispravni u ispovijedanju vjere i djelanju.
13. O tome da se narodu ne smije dozvoliti da bira one koji treba da stupe u službu oltara.
14. Ne treba slati u druge parohije na Uskrs svete ponude umjesto eulogije.
15. Nije dozvoljeno da oni koji se penju na podijum i čitaju iz kodeksa pjevaju u crkvi druge psalme osim kanonskih.
16. Jevanđelja sa drugim spisima treba čitati subotom.
17. U procesijama ne treba povezivati, tj. iz raznih stihova i po osjećaju jedan psalm iz knjige pripajati; već po redu iz sredine treba čitati pojedine psalme.
18. O tome da uvijek iste molitve u devet sati uveče treba govoriti.
19. Budući da molitvu katehumena odvojeno i ranije poslije traktata episkopa treba izreći. Oni koji dođu, neka se mole, čak i oni kojima je određeno pokajanje, i nakon blagoslova, ovi koji su odstupili, tada će kao vjernici morati da se mole. Tri su molitve, od kojih je prva u tišini, a druga i treća se glasno izgovaraju. I upravo tada treba dati poljupcem mir, i pošto se da mir episkopu presvitera tada, takođe, da se da laicima i tako se daje ponuda. Samo pak ministrantima oltara treba dopustiti da pristupe oltaru i tamo prime euharistiju.
20. O tome da ne treba da đakon sjedi u prisustvu presvitera, već da po zapovijesti presvitera sjedne, tako da se i đakon poštuje od strane nižih ministranata i svog klera.
21. O tome da ne treba dopustiti da ministranti stupe u sekretarijum ili sakrarijum, koji Grci nazivaju đakonikon i da dodiruju nedeljnu kupu.
22. Ministrant ne treba da se služi orarijem niti da napusti hostiju.
23. Ne treba dozvoliti da se lektori ili psalmari služe orarijem i tako čitaju ili pjevaju psalme.
24. Ne treba sluge oltara, od presvitera do đakona, i ljudi iz crkvenog reda sve do ministranata ili lektora, psaltista, egzorcista ili hostijara, ili čak oni koji su kandidati za položaje, da ulaze u krčme.
25. Ministrant ne treba da daje hljeb niti da blagosilja kalež.
26. Niti u crkvama niti u kućama ne treba da vrše egzorcizam oni koji još nijesu unaprijeđeni od episkopa.
27. Ne treba sluge oltara ili bilo koji klerik ili čak laik pozvan na agape[51] da uzme dio, zbog nepravde koja tom prilikom bi mogla da se pripiše crkvenom redu.
28. Ne treba u nedjelju darove činiti u crkvi i unutra jesti ili prostirati ležaj.
29. Ne treba hrišćani da judaiziraju i u subotu da se uzdržavaju od rada. Već treba da rade na taj dan. Nedjelja treba da bude dan za to. Ako im se ovo sviđa neka odmaraju kao hrišćani. A oni za koje se otkrije da judaiziraju, neka je anatema na njih.
30. Ne treba sluge oltara, ili bilo koji klerik, niti pak hrišćanin zajedno sa ženama da se krsti. Ovo se kod nehrišćana smatra prvim grijehom.
31. Ne treba se sa svim jereticima miješati u braku i davati im sinove ili kćeri, već radije prihvatiti, ako ipak prime hričćanstvo, da će biti katolici.
32. Ne treba primiti blagoslov od jeretika, jer je to više prokletstvo nego blagoslov.
33. Ne treba se moliti zajedno sa jereticima i šizmaticima.
34. Ne treba nijedan hrišćanin da, odrekavši se patnji Hristovih, ode lažnim mučenicima, jer su oni otuđeni od Boga. A ko god bude htio da ode neka je anatema.

[51] Objed ili darovi koje bogati hrišćani pripremaju za siromašne. Prethodila je ili slijedila euharistiju, a vremenom se počela indentifikovati sa njom. Ova praksa je kasnije odbačena, ali je nastavila da se održava u egipatskoj crkvi. (*prim.prev*)

paratim et prius post tractatum episcoporum oporteat celebrari. Quibus egressis, orent etiam hi qui in pœnitentia sunt constituti, et post manus impositionem, his quoque abscedentibus, tunc fideles orare debebunt, quorum tres orationes fiant, una quidem, id est, prima per silentium, secunda vero et tertia per vocis pronuntiationem; ac tunc demum osculo pacem dari debere, et posteaquam presbyteri episcopo pacem dederint, tunc etiam laicos dare, et sic oblatio offeratur. Solis autem ministris altaris liceat ingredi ad altare, et [a] communicare.

XX. Quoniam non oportet diaconum sedere præsente presbytero, sed ex jussione presbyteri sedeat; similiter autem et diaconus honorificetur a ministris inferioribus et omnibus clericis.

XXI. Quoniam non oportet [b] ministros licentiam habere in secretarium, sive sacrarium, quod Græci diaconicon appellant, ingredi et contingere vasa Dominica.

XXII. Ministrum non oportet orario uti, nec ostia derelinquere.

XXIII. [c] Quoniam non oportet lectores aut psaltas orario uti, et sic legere aut psallere.

XXIV. Quoniam non oportet altari deservientes, a presbyteris usque ad diaconos, et deinceps ecclesiastici ordinis homines usque ad ministros, aut lectores, aut psaltas, aut exorcistas, [d] aut ostiarios, aut etiam eos qui in proposito continentiæ sunt, tabernas intrare.

XXV. Non oportet ministros [e] panem dare, nec calicem benedicere.

438 XXVI. Non oportet exorcizare eos qui necdum ab episcopo sunt provecti, neque in ecclesiis, neque intra domos.

XXVII. Non oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos vel etiam laicos ad agapen vocatos partes tollere, propter injuriam quæ ex hac occasione ecclesiastico ordini deputari poterit.

XXVIII. [f] Non oportet in Dominicis vel in ecclesiis agapen facere, et intus manducare, vel accubitus sternere.

XXIX. Non oportet Christianos judaizare, et in sabbato vacare; sed operari eos [g] in eadem die. Dominica vero præponenda eidem diei. Si hoc eis placet, vacent tanquam Christiani. Qui vero inventi fuerint judaizare, anathema sint.

XXX. Quoniam non oportet ministros altaris, vel etiam clericos quoslibet, aut [h] continentes, sed et omnem omnino Christianum cum mulieribus lavacra habere communia; hæc est enim apud gentiles prima reprehensio.

XXXI. Quoniam non oportet [i] cum omnibus hæreticis miscere connubia, et vel filios, vel filias dare; sed potius accipere, si tamen profiteantur Christianos se futuros esse catholicos.

XXXII. Non oportet hæreticorum benedictiones accipere; quoniam istæ maledictiones sunt magis quam benedictiones.

XXXIII. Non oportet cum hæreticis vel schismaticis orare.

XXXIV. Non oportet [j] omnem Christianum, derelictis martyribus Christi, abire [k] ad falsos martyres factos: hi enim alieni a Deo sunt. Quicunque autem abire voluerit, anathema sit.

XXXV. Quoniam non oportet Christianos, derelicta Ecclesia Dei, abire, [l] et **439** angelos nominare, et congregationes facere; quæ omnia interdicta sunt. Quicunque autem inventus fuerit huic idololatriæ occulte vacans, sit anathema. Quoniam derelinquens Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei accessit ad idola.

XXXVI. Quoniam non oportet ministros altaris, aut clericos, magos et incantatores esse, aut facere quæ [m] dicuntur phylacteria, quæ sunt magna obligamenta animarum. Hos autem qui talibus rebus utuntur projici ab Ecclesia jussimus.

35. Ne treba hrišćani, napustivši crkvu Božiju, da odu i sa takozvanim anđelima[52] da se udružuju. Sve je to zabranjeno. Za koga se god otkrije da se u tajnosti bavi ovom idololatrijom, neka je anatema. Jer napustivši Gospoda našeg Isusa Hrista, Sina Božijeg pristupio je idolima.
36. Ne treba da sluge oltara ili klerici budu magi i iluzionisti, ili da prave ono što se zove filakterija[53], što su veliki bandaži duše. A oni koji se služe takvim stvarima naređujemo da se izbace iz crkve.
37. Ne treba praznične poklone primati od Jevreja ili jeretika, niti sa njima praznovati crkvene praznike.
38. Ne treba od Jevreja primati azimu[54], niti saobraćati sa njihovim bezbožnicima.
39. Ne treba sa paganima slaviti praznike, niti se družiti sa njihovim bezbožnicima.
40. Episkopi pozvani na sabor ne treba da prezru poziv, već treba da dođu. I da podučavaju i budu podučeni o onome što treba da se koriguje u crkvi i kod drugih. A ako prenebregne poziv, neka zna da je sam sebe optužio, osim ako slučajno nije mogao doći zbog bolesti.
41. Sluga oltara, ili čak i laik, ne treba da ode drugom bez kanonskog pisma, tj; formate[55].
42. Sluga oltara, ili bilo koji klerik ne treba da putuje u inostranstvo mimo naredbe episkopa.
43. Ne treba ministranti, osim na kratko vrijeme, da napuštaju hostije i posvete se molitvi.
44. Ne treba poslije dvije sedmice Uskrsa bilo ko da primi krštenje.
45. Ne treba žene da pristupaju oltaru.
46. Treba oni koji će se krstiti da nauče simvol vjere i u četvrtak posljednje sedmice da ga izgovore ili episkopu ili presviteru.
47. Oni koji u bolesti budu kršteni, kad ozdrave neka se poduče simvolu vjere da bi spoznali kakvog su dara udostojeni.
48. Kršteni, nakon krštenja, treba da postanu dionici nebeskog krizmanja i kraljevstva Hristovog.
49. Na Kvadragezimu[56] ne treba da se nudi hljeb osim u subotu i nedjelju.
50. Ne treba da se posti u četvrtak poslednje sedmice Kvadragezime, a cijelu Kvadragezimu ne poštovati. Već svih tih dana treba postiti i prikladnim jelima se uzdržavati, tj. jesti posna jela.
51. Ne treba na Kvadragezimu slaviti svece, već samo u subotu i nedjelju.
52. Ne treba na Kvadragezimu slaviti svadbe ni bilo koje gozbe.
53. Hrišćani koji idu na svadbe ne treba da igraju ni pjevaju, već pobožno da objeduju ili ručaju, kao što priliči hrišćanima.
54. Sluge oltara ili ostali klerici ne treba da prisustvuju bilo kakvim predstavama koje se prikazuju na svadbama ili gozbama, već prije nego uđu glumci treba da ustanu i odu sa slavlja.
55. Sluge oltara i bilo koji klerici, pa čak i hrišćani laici ne treba po simbolima, koje svjetina naziva komisalijama (solojeđe), da slave gozbe.
56. Presviteri ne treba prije ulaska episkopa da uđu i sjednu u tribunal, već da uđu sa episkopom, osim ako episkop ne bi bio bolestan, ili se nalazio u inostranstvu.
57. Episkopi ne treba da se rukopolože u selima i vilama, već oni koji obilaze sela i vile da se postave. Oni, pak, koji su prije toga bili rukopoloženi, neka ništa ne čine bez znanja episkopa grada. Takođe i presviteri bez naloga i savjeta episkopa neka ništa ne rade.

---

[52] Sekta, tako nazvana po teoriji da su stvoreni od anđela, ili što su tvrdili da žive poput anđela. (*prim.prev.*) Pripadali su esenima, adamitima i katarima (*prim. prir.*).
[53] Amuleti (*prim.prev.*)
[54] Jevrejski beskvasni pashalni hljeb (*prim.prev.*)
[55] Crkveno pismo, bilo kakvog sadržaja. (*prim.prev.*)
[56] Četrdesetodnevni, Uskršnji post (*prim.prev.*)

XXXVII. Non oportet a Judæis vel hæreticis quæ A mittuntur accipere [a] feriatica, neque cum eis dies agere festos.

XXXVIII. Non oportet a Judæis azyma accipere, aut communicare impietatibus eorum.

[b] XXXIX. Non oportet cum paganis festa celebrare, et impietatis eorum habere societatem.

XL. Non oportet episcopos ad synodum vocatos contemnere, sed abire debere; et aut docere aut doceri quæ sunt ad Ecclesiæ [c] cæterorumque correctionem. Quod si contempserit, seipsum videbitur accusasse; nisi forte per infirmitatem ire non possit.

XLI. Non oportet ministrum altaris, vel etiam laicum sine canonicis litteris, id est formata, aliquo proficisci.

[d] XLII. Non oportet altaris ministrum, vel quem- B libet clericum præter jussionem episcopi ad peregrina proficisci.

440 XLIII. Non oportet [e] ministros vel brevi tempore ab ostiis deesse et orationi vacare.

XLIV. Non oportet post duas hebdomadas quadragesimæ quemquam ad baptismum suscipi.

XLV. Non oportet mulieres ingredi ad altare.

XLVI. Oportet baptizandos et fidei symbolum [f] discere, et quinta feria ultimæ septimanæ vel episcopo vel presbytero reddere.

XLVII. Qui in ægritudine constituti baptismum perceperunt, sani facti fidei symbolum edoceantur, ut noverint qua donatione digni sunt habiti.

XLVIII. Oportet baptizatos, [g] post baptismum, chrismatis quoque cœlestis et regni Christi participes fieri.

[h] XLIX. Non oportet in Quadragesima panem offerri, nisi sabbato et Dominica tantum.

L. Non oportet in Quadragesima [i] quinta feria ultimæ hebdomadæ solvi jejunium, et totam Quadragesimam inhonorari; sed per totos dies jejunare et escis abstinentiæ convenientibus, id est aridioribus uti.

LI. Non oportet in Quadragesima natalitia martyrum celebrare, sed eorum in sabbato et Dominica tantum memoriam fieri.

LII. Non oportet in Quadragesima aut nuptias aut quælibet natalitia celebrare.

LIII. Non oportet Christianos ad nuptias **441** euntes, vel ballare, vel [j] cantare; sed caste cœnare, vel prandere, sicut competit Christianis.

LIV. Non oportet altaris ministros, vel clericos quoslibet spectaculis aliquibus quæ in nuptiis, vel [k] cœnis exhibentur, interesse; sed antequam thymelici ingrediantur, surgere eos de convivio et abire debere.

LV. Non oportet [l] ministros altaris, vel quoslibet clericos, vel etiam laicos Christianos ex symbolis, quæ vulgus commissalia appellat, convivia celebrare.

LVI. Non oportet presbyteros ante ingressum episcopi ingredi et sedere in tribunalibus; sed cum episcopo ingredi: nisi forte vel ægrotat episcopus, vel in peregrinis eum esse constiterit.

LVII. Non oportet in vicis et villis episcopos ordinari, [m] sed eos qui circumeant constitui. Hos au-

58. Presviteri i episkopi ne treba da pričešćuju po kućama.
59. U crkvi ne treba izgovarati psalme koje sastavljaju nestručnjaci, niti čitati knjige koje nijesu kanonske, već samo kanonske po Novom i Starom Zavjetu. Ono što treba da se čita, i što je prihvaćeno kao kanonsko je sledeće: Knjige Mojsijeve (Postanje, Izlazak, Levitska, Brojevi, Zakoni ponovljeni), Isusa Navina, Sudija, O Ruti, četiri Knjige o kraljevima, dvije knjige Dnevnika, Jezdrina, 150 Psalama, Priče Solomonove, Knjiga propovijednikova, Pjesma nad pjesmama, Knjiga o Jovu, Knjiga o Jestiri, knjige proroka - Osije, Amosa, Joila, Avdija, Jone, Miheja, Nauma, Avakuma, Sofonije, Ageja, Zaharije, Malahije, kao i Isaije, Jeremije, Jezekilja i Danijela. Iz Novog Zavjeta četiri Jevanđelja ö po Mateju, Marku, Luki i Jovanu, Djela apostolska, kanonske poslanice - dvije Petrove, jedna Jakovljeva, tri Jovanove, jedna Judina i četrnaest poslanica apostola Pavla ö Rimljanima, Korinćanima, prva i druga, Galatima, Filibljanima, Kološanima, Solunjanima prva i druga, Timoteju prva i druga, Titu, Filemonu i Jevrejima. (Manuskript iz Verone dodaje i Apokalipsu Jovanovu). Završava se sabor u Laodikeji Frigijskoj.

tem qui antehac ordinati sunt, nihil agere sine conscientia episcopi civitatis. Similiter etiam presbyteri nihil sine præcepto et consilio episcopi agant.

LVIII. Non oportet oblationes in domibus ab episcopis vel presbyteris fieri.

LIX. Non oportet psalmos ab idiotis compositos et vulgares in Ecclesiis dici, neque libros qui sunt extra canonem legere, **442** nisi solos canonicos novi ac veteris Testamenti. [a] Quæ autem oporteat legi, et in auctoritatem recipi, hæc sunt: Genesis mundi, Exodus Ægypti, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesu Nave, Judicum, Ruth, Regnorum libri IV, Paralipomenon, [b] id est, Abrelictorum libri II, [c] Esdræ duo, liber Psalmorum CL, Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Job, Hester, [d] duodecim Prophetæ, id est, Oseæ, Amos, Joel, Abdias, Jonas, Micheas, Nahum, Abacuch, Sophonias, Aggæus, Zacharias, [e] Angelus Malachi, [f] item Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel. [g] Novi Testamenti Evangelia quatuor, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem; Actus Apostolorum, [h] epistolæ canonicæ septem, Petri duæ, Jacobi una, Joannis tres, Judæ una; epistolæ Pauli XIV, ad Romanos, ad Corinthios I et II, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses I et II, ad Timotheum I et II, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos [i]. i Finit concilium Laodiciæ Phrygiæ Pacatianæ.

O saboru u Sardici pozniji prepisi[57]

Kanoni svetih i blaženih otaca koji su se okupili u Sardici (Sofija)

SVETI SABOR U SARDICI
Koji se okupio iz raznih provincija, definisao je sljedeće

I

Osije, episkop grada Kordobe rekao je: Ne radi se toliko o lošem običaju, koliko o veoma opasnoj iskvarenosti, koju iz samog temelja treba iskorijeniti: da se nijednom episkopu ne dozvoli da se iz manjeg preseli u veći grad. A zbog čega to čine, očigledno je. Jer nijedan episkop do sad se nije mogao naći koji je nastojao da pređe iz većeg u manji grad. Poznato je da oni sa većim žarom i sa više arogancije služe u većem gradu, kao da zbog toga imaju veću moć. Da li se svi slažu da se ovakvo nepoštenje oštro kazni? Smatram, naime, da oni ni među laicima ne treba da opšte. Svi episkopi rekoše: Svi se slažemo.

II

Osije episkop reče: Ako bi se našao neko ko je lud ili drzak da se čini da treba da se nekako opravdaju, tvrdeći da mu je narod donio neko pismo, jasno je da je mogao nekolicinu njih korumpiranih nagradom ili platom u crkvi pokrenuti da zahtijevaju da ga imaju za episkopa. Dakle, sve ove prevare i mahinacije svakako treba, kako mislim, kazniti. Da niko, ko je takav, ne bi mogao da ima poštovanje u hrišćanskoj zajednici. Da li se slažete sa ovim mišljenjem, odgovorite. Odgovoriše: Slažemo se sa onim što je rečeno.

III

Osije episkop reče: Neophodno je da se i ovo doda, da nijedan episkop ne pređe iz svoje u drugu provinciju, u kojoj postoji episkop; osim ako ne bi bio pozvan od svoje braće; da ne bi izgledalo da im zatvaramo vrata ljubavi. I o ovome treba na isti način promisliti, da ako u nekoj provinciji neki episkop protiv svog brata i koepiskopa pokrene parnicu, nijedan od njih neka ne zove iz druge provincije episkope za sudije. A ako bi se dogodilo da neki episkop u nekoj parnici treba da bude osuđen i smatra da nema propalu već dobijenu parnicu, da se takođe obnovi suđenje. Ako se čini vašoj milosti da poštujemo sjećanje na apostola Petra, da oni koji su izrekli presudu pišu rimskom episkopu Juliju, i da se suđenje obnovi preko bližnjih episkopa provincije, ako bude potrebno i da on sam odredi sudije. A ako se ne može dokazati da je njegova parnica takva da je potrebno ponovno suđenje, ne ukida se ono što je jednom bilo presuđeno, već se ta odluka smatra valjanom.

IV

Gaudentije episkop reče: Ako se čini da je potrebno da se doda ovoj odluci, koju si iskrenom ljubavlju iznio na vidjelo, da ako neki episkop bude udaljen presudom episkopa koji su u susjedstvu i kaže da opet hoće da pokrene parnicu da bi se odbranio, neka se za katedru ne postavi drugi, prije nego što rimski episkop donese odluku, pošto razmotri parnicu.

[57] *Mansi, vol. III, col. 5-6.*

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ΑΓΙΩΝ καὶ μακαρίων πατέρων.

CANONES SANCTORUM ET BEATORUM PATRUM,

qui Sardicæ convenerunt.

GENTIANO HERVETO INTERPRETE.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΗΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ, ΩΡΙΣΕ ΤΑ ΥΠΟΤΕΤΑΓΜΕΝΑ.

SANCTA SYNODUS SARDICÆ congregata ex diverſis provinciis, definivit quæ ſequuntur.

α'.

ΟΣΙΟΣ ἐπίσκοπος πόλεως Κορδύβης εἶπεν· ὁ τοσοῦτον ἡ φαύλη συνήθεια, ὅσον ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορὰ ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐστὶν ἐκριζωτέα· ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς

I.

OSius urbis [c] Cordubæ epiſcopus dixit: Non tam mala conſuetudo, quam perniciosiſſima rerum corruptela, eſt ex ipſis fundamentis penitus extirpanda: ne cui epiſcopo liceat a parva civi-

[c] Canones istos, non secus atque Africanos, Latine fuisse primum editos docet Dionysius Exiguus in præfatione ad Stephanum Ep. Salonitanum.

1 Horum canonum latine primum, teste Dionysio Exiguo, editorum Græca interpretatio, quæ ex Zonara, & Balsamone hic repræsentatur, inquinatissima est. Eos Joannes Antiochenus, & Symeon Magister, ante Gangrenses, Antiochenos, & Laodicenos collocant. Apud Zonaram, & in Codice Justelli, Antiochenis, & Laodicenis postponuntur. *Hard.*

V

Osije episkop reče: Zaključak je da, ako bude optužen neki episkop, i episkopi te regije koji se okupe uklone ga sa položaja i da zbog apelacije ide kod preblagog episkopa Rimske crkve, a on ako bude htio da ga sasluša i bude smatrao pravednim da se obnovi njegova parnica. Ako bi pisao koepiskopima, koji su najbliži toj provinciji, da oni sami marljivo i brižno sve pojedinosti preispitaju i istinoljubivo donesu presudu u parnici. Ako bi neko tražio da se njegova stvar ponovo sasluša i učini se da na njegovu molbu episkop rimski presuđuje, da od svoje strane pošalje presvitere. I da je u vlasti episkopa da se dokaže što god smatra valjanim. Ako bude odlučio da treba poslati one koji će sa episkopima suditi, na koje prenosi svoj autoritet. I ovo treba odrediti. Ako bude smatrao da je dovoljno da se presudi u parnici po odluci episkopa, učiniće onako kako mu se bude činilo najpametnijim po njegovom mišljenju. Episkopi odgovoriše: Prihvata se ono što je rečeno.

VI

Osije episkop reče: Ako se dogodi u jednoj provinciji, u kojoj ima više episkopa, da jedan episkop ne prisustvuje skupu, i taj zbog nemara ne želi da dođe niti da se saglasi sa rukopoloženjem i izborom episkopa, a mnoštvo okupljenog naroda insistira da se ustanovi institut episkopa, koga oni traže, prije toga treba onoga koji nije došao da opomene pismom episkop provincije koja ima primat, ili mitropolit, da narod moli da mu se dodijeli pastir: smatram valjanim da treba sačekati onoga da dođe. A ako bi se oglušio na poziv upućen pismom, i ne bi otpisao, neka se izađe u susret volji narodnoj. Treba iz susjedne provincije da se pozovu episkopi za izbor mitropolita. I ne treba postavljati jednostavno episkopa u nekom selu ili malom gradu, kome je dovoljan i jedan presviter; jer nije neophodno da se postavlja episkop onamo, da se ne bi omalovažili ime i autoritet episkopski. No episkopi provincije (kao što prethodno rekoh) treba da u onim gradovima postave episkope, gdje su episkopi bivali i ranije. A ako bi se našao neki grad, koji ima veliki broj stanovnika, da se smatra dostojnim episkopata, neka ga dobije. Da li svi ovo odobravaju? Svi odgovoriše: Odobravamo.

VII

Osije episkop reče: Naša prezauzetost, mnoga ustrajnost, kao i nepravedne peticije učinile su da nemamo takvu milost i slobodu govorenja, koju je trebalo da imamo. Mnogi, naime, episkopi ne prestaju da dolaze u carski sud, posebno Afrikanci; koji kako sam saznao od voljenog brata našeg i koepiskopa Gratusa ne prihvataju spasonosne savjete, već ih tako preziru, da jedan čovjek više različitih peticija donosi na carski sud i to one koje ne mogu da pomognu crkvama, ne (kao što bi trebalo i bilo korisno) siromašnima, hrišćanima ili udovicama da pomogne, već da stekne svjetovni položaj i funkcije. Ova naopakost i šteta ne bez smutnje i osude nas okuplja. Smatrao sam pak prikladnijim da episkop pruži svoju pomoć onome koji od nekoga trpi zlo, ili ako se nekoj udovici nanosi nepravda, ili ako je neko siroče lišeno onoga što mu pripada, ako naravno svi oni imaju pravednu parnicu i molbu. Ako se stoga, voljena braćo, svima tako čini, odlučite da nijedan episkop ne treba da ide na carski sud, osim oni koje pobožni naš imperator svojim pismom ne pošalje. Ali pošto se često događa, da neki kojima je potrebno milosrđe nađu utočište u crkvi, koji zbog svojih grešaka ili izgonom ili deportacijom na ostrvo bivaju kažnjeni, ili bilo kojom drugom presudom su osuđeni; njima ne treba uskratiti pomoć, već bez oklijevanja treba im pružiti oproštaj. Ako dakle i vi mislite tako, svi zajedno glasajte. Odgovoriše svi: I o ovome se donosi zaključak.

civitate in aliam migrare. Ejus enim causæ prætextus est manifestus, propter quem talia tentantur. Nullus enim episcopus adhuc inveniri potuit, qui a majori civitate in minorem transire studuerit. Unde constat, eos ardenti plura habendi cupiditate succendi, & magis arrogantiæ servire, ut videantur majorem habere potestatem. Placetne hoc omnibus, ut ejusmodi improbitas acerbius vindicetur? Existimo enim eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Omnes episcopi dixerunt: Placet omnibus.

A ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι, ἡ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερά ἐστι, δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται. οὐδεὶς γὰρ πώποτε εὑρεθῆναι ἐπισκόπων δεδύνηται, ὃς ἀπὸ μείζονος πόλεως εἰς ἐλαχιστοτέραν πόλιν ἐσπούδασε μεταστῆναι ὅθεν συνέστηκε διαπύρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαίεσθαι τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δουλεύειν, ὅπως εὐξουσίαν δοκοῖεν μείζονα κεκτῆσθαι. εἰ πᾶσι τοίνυν τοῦτο ἀρέσκει, ὥστε τὴν τοιαύτην σκαιότητα αὐστηρότερον ἐκδικηθῆναι; ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν· πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· ἀρέσκει πᾶσιν.

B

II.

Osius episcopus dixit: Si qui autem adeo insanus, vel audax inveniatur, ut de iis videatur aliquam afferre excusationem, asserens sibi a populo allatas esse literas; clarum est potuisse paucos aliquos mercede & pretio corruptos in ecclesia seditionem movere, ut eumdem utique postulent habere episcopum. Omnino ergo has fraudes & artes puniendas esse existimo; ut nemo possit, qui est ejusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. An ergo hæc placeat sententia, respondete. Responderunt: Placent quæ dicta sunt.

β'.

Ὁσιος ἐπίσκοπος εἶπεν. εἰ δέ τις τοιοῦτος εὑρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρός, ὡς περὶ τῶν τοιούτων δόξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους ἑαυτὸν κεκομίσθαι γράμματα· δῆλόν ἐστιν, ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι μισθῷ καὶ τιμήματι διαφθαρέντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν ἀξιοῦντας τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον καθάπαξ οὖν τὰς ῥᾳδιουργίας τὰς τοιαύτας καὶ τέχνας κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. εἰ τοίνυν ἀρέσκει ἡ γνώμη αὕτη, ἀποκρίνασθε. ἀπεκρίναντο· τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

C

III.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessario est adjiciendum, ut nullus episcoporum ex sua provincia in aliam provinciam, in qua sunt episcopi, transeat; nisi utique a suis fratribus vocetur; ne videamur dilectionis fores claudere. Hoc autem etiam similiter providendum est, ut si in aliqua provincia episcoporum quispiam adversus fratrem suum & coepiscopum negotium habeat, [a] neuter eorum ex alia provincia episcopos cognitores evocet. Si quis autem episcoporum in aliquo negotio condemnandus visus fuerit, & existimet se non malam, sed bonam causam habere, ut etiam rursus judicium renovetur: si vestræ dilectioni videtur, Petri apostoli memoriam honoremus, ut ab iis qui judicaverunt, scribatur Julio Romanorum episcopo; & per propinquos provinciæ episcopos, si opus sit, judicium renovetur; & cognitores ipse præbeat. Si autem probari non potest, causam ejus esse talem, ut eam rursus judicari opus sit; quæ semel sunt judicata, non infirmentur, sed rata sit lata sententia.

a ne unus duobus.

γ'.

Ὁσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο προστεθῆναι ἀναγκαῖον, ἵνα μηδεὶς ἐπισκόπων ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν, ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι, διαβαίνῃ, εἰ μή τοι παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ κληθείη. διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς τὰς τῆς ἀγάπης ἀποκλείειν πύλας. καὶ τοῦτο δὲ ὡσαύτως προνοητέον, ὥστε ἐὰν ἔντινι ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων τις ἄντικρυς ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ καὶ συνεπισκόπου πρᾶγμα γοίῃ, μηδέτερον ἐκ τούτων ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας ἐπισκόπους ἐπιγνώμονας ἐπικαλεῖσθαι. εἰ δὲ ἄρα τις ἐπισκόπων ἔν τινι πράγματι δόξῃ κατακρίνεσθαι, καὶ ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν μὴ σαθρὸν, ἀλλὰ καλὸν ἔχειν τὸ πρᾶγμα, ἵνα καὶ αὖθις ἡ κρίσις ἀνανεωθῇ· εἰ δοκεῖ ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὴν μνήμην τιμήσωμεν, καὶ γραφῆναι παρὰ τούτων τῶν κρινάντων Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ὥστε διὰ τῶν γειτνιώντων τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, εἰ δέοι, ἀνανεωθῆναι τὸ δικαστήριον, καὶ ἐπιγνώμονας αὐτὸς παράχοι. εἰ δὲ μὴ συστῆναι δύναται τοιοῦτον αὐτοῦ εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὡς παλινδικίας χρήζειν, τὰ ἅπαξ κεκριμένα μὴ ἀναλύεσθαι. τὰ δὲ ὄντα, βέβαια τυγχάνειν.

D

E

IV.

Gaudentius episcopus dixit: Si videtur, necesse esse adjici huic sententiæ, quam sincera dilectione plenam protulisti, ut si quis episcopus fuerit depositus judicio episcoporum, qui sunt in vicinia.

δ'.

Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν· εἰ δοκεῖ, ἀναγκαῖον προστεθῆναι ταύτῃ τῇ ἀποφάσει, ἣν τινα ἀγάπης εἰλικρινοῦς πλήρῃ ἐξενήνοχας, ὥστε ἐάν τις ἐπίσκοπος καθαιρεθῇ τῇ κρίσει τούτων τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐν γειτνίᾳ τυγχανόντων,

καὶ

VIII

Osije episkop reče: I o ovome neka presudi vaša mudrost da ne bi neki episkop dolazeći na carski sud pao u nemilost, ako neki od onih, koje smo prethodno pomenuli, podnose molbe, neka ih pošalju preko sopstvenih đakona. Jer ličnost đakonova nije omražena i ono što bude dopušteno brže će moći da obave. Svi odgovoriše: I ovo je zaključeno.

IX

Osije episkop reče: Smatram da slijedi i ovo, da ako u nekoj provinciji episkopi pošalju molbu kod brata i svog koepiskopa, onaj koji je u većem gradu, tj. u metropoli, neka sam pošalje svog đakona i molbe, dajući mu čak i pismo preporuke, pišući dalje takođe braći i koepiskopima našim, koji u to vrijeme u mjestima odnosno gradovima borave, u kojima najpobožniji imperator upravlja državom. A ako neki episkop ima prijatelje u holu palate i želi da izdejstvuje nešto što je časno i pravedno, neka mu se ne zabrani preko njegovog đakona i da moli i da im naloži da mu pruže svoju dobru pomoć. Oni koji dolaze u Rim (kao što je prethodno rečeno) voljenom bratu našem i koepiskopu Juliju sa peticijama, koje imaju i treba da daju, da bi ih on prethodno proučio, ako neke od njih nijesu bezočne; na taj način pokazujući svoju zaštitu i brigu neka ih pošalje na carski sud. Svi episkopi rekoše da to odobravaju i da su potpuno saglasni.

X

Osije episkop reče: I ovo smatram neophodnim da se sa punom pažnjom i brigom preispita; da ako neki bogataš ili sholastik sa foruma (agore) se bude smatrao dostojnim episkopskog položaja, neka se ne rukopoloži prije nego prođe službu lektora, đakona i presvitera: da bi na svakom stepeniku u službi, ako se bude smatrao dostojnim, mogao avanzovanjem da se uzdigne do episkopskog dostojanstva. A za dug vremenski period će trajati služba na određenoj hijerarhijskoj ljestvici, i za to vrijeme može se upoznati vjera, poštenje običaja i postojanost: onaj koji bude smatran dostojnim božanske službe, neka stekne najveću počast. I nije prikladno, niti to prihvata temeljito znanje i dobar manir, da nepromišljeno i olako dospiju do tog zvanja, da se episkop, presviter ili đakon lakomisleno i olako rukopolože. Tako s pravom neka se smatra neofitom, budući da je i preblagi apostol, koji je takođe bio učitelj narodni, čini se jasno zabranio da se olako vrše rukopoloženja. Kroz dug period iskušenja moći će pouzdano da se pokažu svačije življenje i navike. Svi rekoše da to odobravaju i da nikako to ne treba odbaciti.

XI

Osije episkop reče: Ovo takođe treba da definišemo; da kada episkop iz jednog u drugi grad, ili iz jedne u drugu provinciju želi da dođe iz razmetljivosti, služeći se sopstvenim pohvalama ili zbog religije i hoće da se duže vremena tamo zadrži, a episkop tog grada ne bude vičan nauci, da ga ne prezire i da ne drži često govore, s namjerom da postupa nečasno i da omalovaži ličnost episkopa (ovaj manir obično pobuđuje nemire) neka ne pokušava da za sebe priskrbi tuđu stolicu ovakvim previjanostima, ne oklijevajući da napusti crkvu koja mu je povjerena da bi prešao u drugu. Vrijeme boravka treba da se ograniči. Jer se smatra nehumanim i necivilizovanim ne primiti episkopa. Sjetite se, pak, da su očevi naši u prošlosti donijeli odluku da ako neki hrišćanin koji boravi u nekom gradu, tri dana nedeljna u tri sedmice ne dolazi, da se udalji iz zajednice. Ako je, dakle, ovakva odluka donijeta o hrišćanima, ne treba i ne pristoji se, i nije korisno da episkop, ako ne postoji neka velika nužda, ili težak posao, iz svoje crkve bude duže odsutan i žalosti narod koji mu je povjeren. Svi episkopi rekoše da i ovu odluku odobravaju.

καὶ φάσκῃ πάλιν ἑαυτῷ ἀπολογίας πρᾶγμα ἐπιβάλλειν, μὴ πρότερον εἰς τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἕτερον ὑποκατασταθῆναι, ἐὰν μὴ ὁ τῆς Ρωμαίων ἐπίσκοπος ἐπιγνοὺς περὶ τούτου, ὅρον ἐξενέγκῃ.

ε'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἤρεσεν, ἵν' εἴ τις ἐπίσκοπος κατηγγελθείη, καὶ συναθροισθέντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐνορίας τῆς αὐτῆς, τοῦ βαθμοῦ αὐτὸν ἀποκινήσωσι. καὶ ὥσπερ ἐκκαλεσάμενος κατηφύγῃ ἐπὶ τὸν μακαριώτατον τῆς Ρωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ βουληθείη αὐτοῦ διακοῦσαι, δίκαιόν τε εἶναι νομίσῃ ἀνανεώσασθαι αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος, γράφειν τούτοις τοῖς συνεπισκόποις καταξιώσῃ, τοῖς ἀγχιστεύουσι τῇ ἐπαρχίᾳ, ἵνα αὐτοὶ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ἀκριβείας ἕκαστα διερευνήσωσι, καὶ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν, ψῆφον περὶ τοῦ πράγματος ἐξενέγκωσιν. Εἰ δέ τις ἀξιῶν καὶ πάλιν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἀκουσθῆναι, καὶ τῇ δεήσει, τῇ ἑαυτοῦ τὸν Ρωμαίων ἐπίσκοπον * δόξειεν, ἀπὸ τοῦ ἰδίου πλευροῦ πρεσβυτέρους ἀποστείλοι, * εἶναι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, ὅπερ ἂν καλῶς ἔχειν δοκιμάσῃ, * καὶ ὁρίσῃ δεῖν ἀποσταλῆναι τοὺς μετὰ τῶν ἐπισκόπων κρινοῦντας, ἔχοντάς τε τὴν αὐθεντίαν τούτου παρ' οὗ ἀπεστάλησαν· καὶ τοῦτο θετέον. εἰ δὲ ἐξαρκεῖν νομίσῃ πρὸς τὴν τοῦ πράγματος ἐπίγνωσιν, καὶ ἀπόφασιν τοῦ ἐπισκόπου, ποιήσει ὅπερ ἂν τῇ ἐμφρονεστάτῃ αὐτοῦ βουλῇ καλῶς ἔχειν δόξῃ. ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι· τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

* κινεῖν δόξῃ, ἵν' ἀπό

* ἵνα ἐν

* ἴσως, κἂν

ϛ'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἐὰν συμβῇ ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ [1] ἐν ᾗ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τυγχανοῦσιν, ἕνα ἐπίσκοπον ἀπομεῖναι, κἀκεῖνος κατά τινα ἀμέλειαν μὴ βουληθῇ συνελθεῖν καὶ συναινέσαι τῇ κατασάσει τῶν ἐπισκόπων, τὰ δὲ πλήθη συναθροισθήντα παρακαλοῖεν γίγνεσθαι τὴν κατάστασιν τοῦ παρ' αὐτῶν ἐπιζητουμένου ἐπισκόπου. χρὴ πρότερον ἐκεῖνον τὸν ἐναπομείναντα ἐπίσκοπον ὑπομιμνήσκεσθαι διὰ γραμμάτων τοῦ ἐξάρχου τῆς ἐπαρχίας, λέγω δὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως, ὅτι ἀξιοῖ τὰ πλήθη ποιμένα αὐτοῖς δοθῆναι· ἡγοῦμαι καλῶς ἔχειν καὶ τοῦτον ἐκδέχεσθαι, ἵνα παραγένηται. εἰ δὲ μὴ διὰ γραμμάτων ἀξιωθεὶς παραγένηται, μήτε μὴν ἀντιγράφοι, τὸ ἱκανὸν τῇ βουλήσει τοῦ πλήθους χρὴ γενέσθαι. χρὴ δὲ καὶ μετακαλεῖσθαι καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας ἐπισκόπους πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου. μὴ ἐξεῖναι δὲ ἁπλῶς καθιστᾶν ἐπίσκοπον ἐν κώμῃ τινὶ ἢ βραχείᾳ πόλει, ᾗ τινι καὶ εἷς μόνος πρεσβύτερος ἐπαρκεῖ. οὐκ ἀναγκαῖον γὰρ ἐπισκόπους ἐκεῖσε καθίσασθαι, ἵνα μὴ κατευτελίζηται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα καὶ ἡ αὐθεντία. ἀλλ' οἱ τῆς ἐπαρχίας, ὡς προεῖπον, ἐπίσκοποι ἐντούταις ταῖς πόλεσι καθιστᾶν ἐπισκόπους ὀφείλουσιν, ἔνθα καὶ πρότερον ἐτύγχανον γεγονότες ἐπίσκοποι. εἰ δὲ

A & dicat rursus sibi defensionis negotium competere; non prius in cathedram alius substituatur, quam Romanus episcopus causa cognita sententiam tulerit.

V.

Osius episcopus dixit: Placuit, ut si quis episcopus delatus fuerit, & congregati ejusdem regionis episcopi cum gradu moverint; & veluti appellans confugerit ad beatissimum Romanæ ecclesiæ episcopum, & velit ipsum audire, & justum esse existimaverit ejus rei examinationem renovari; coepiscopis scribere dignetur, qui sunt propinqui provinciæ, ut ipsi diligenter & accurate singula perscrutentur, & ex veritatis fide de re sententiam ferant. Si quis autem postulet suum negotium rursus audiri, & ad suam supplicationem Romanorum episcopum * judicare visum fuerit, ut a proprio latere presbyteros mittat: & sit in potestate ipsius quodcumque recte habere probaverit; & si decreverit oportere eos mitti, qui cum episcopis sint judicaturi, habentes auctoritatem ejus, a quo missi sunt; & hoc ponendum est. Si autem sufficere putaverit ad rei cognitionem, & episcopi sententiam, faciet quod prudentissimo ejus consilio recte habere videbitur. Responderunt episcopi: Quæ dicta sunt placuerunt.

* movere.

VI.

Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua sunt plurimi episcopi, unum episcopum conventui non interesse, & ille per quamdam negligentiam nolit convenire, & episcoporum institutioni & electioni assentiri, congregata autem populi multitudo instet, ut fiat institutio episcopi, qui ab eis postulatur, oportet illum prius, qui non adfuerit, episcopum admoneri per literas Primatis provinciæ, nempe episcopi metropolitani, quod rogat populus sibi pastorem dari: & existimo recte habere hunc quoque expectari, ut adsit. Si autem literis rogatus non adfuerit, ac ne rescripserit quidem, populi voluntati satisfiat. Oportet autem ex vicina quoque provincia accersiri episcopos ad metropolitani episcopi institutionem. Non licere autem simpliciter episcopum constituere in aliquo pago vel parva urbe, cui vel unus presbyter sufficit: non necesse est enim illic episcopum constitui, ne episcopi nomen & auctoritas vilipendatur. Sed provinciæ (ut prius dixi) episcopi debent in iis urbibus episcopos constituere, ubi etiam prius episcopi fuerunt.

1 Hoc est, *in qua plurimi*. Et ita Dionysius can. 5. & Isidorus can. 6. sed in codice Colbert. *in qua non plurimi*, multo verius. *Harduinus*.

XII

Osije episkop reče: Pošto ništa ne treba izostaviti i ovo dakle neka se definiše. Zaista, braća i koepiskopi u gradovima, u kojima se rukopolažu episkopi, čini se da veoma malo posjeduju onoga što je njihovo vlasništvo; a u drugim mjestima velike posjede, od kojih takođe mogu da donesu pomoć siromašnima: smatram da im treba dozvoliti, ako namjeravaju da dođu na svoje posjede i da sakupe plodove, tri dana nedeljna, to jest tri puta sedmično na svojim posjedima da borave. I neka dolazi u crkvu koja je blizu, u kojoj presviter okuplja narod, da ne bi izgledalo da ne pripada zajednici, neka obavlja božanske dužnosti i neka ne boravi često u gradu u kom postoji episkop. Tako ni njegovi interesi neće trpjeti nikakvu štetu zbog njegovog odsustva i izgledaće da se kloni prijekora zbog arogancije i oholosti. Svi episkopi rekoše: Odobravamo ovu odluku.

XIII

Osije episkop reče: I o ovome neka svi odluče: da ako đakon ili presviter, odnosno neki klerik bude ekskomuniciran i pobjegne kod drugog episkopa koji ga poznaje, iako zna da ga je njegov episkop ekskomunicirao, ne treba da mu pruži euharistiju, čineći tako nepravdu episkopu i svom bratu. A ako bi se usudio da to učini, neka zna da će morati da se opravda zbog toga kad budu došli episkopi. Svi episkopi rekoše: ova presuda će čuvati mir i paziti na slogu svih.

XIV

Osije episkop reče: Ne treba da prećutim ono što me uvijek podstiče na razmišljanje. Ako bi se našao neki episkop koji lako plane (što svakako ne priliči čovjeku tog položaja) i na presvitera ili đakona se brzo naljuti i bude želio da ga izbaci iz crkve, treba se postarati da taj ne bude naglo osuđen i lišen hrišćanske zajednice. Svi episkopi rekoše: Onaj koji je izbačen može da prebjegne kod episkopa metropole iste te provincije: a ako je mitropolit odsutan, može da otrči do najbližeg i da moli da se njegov slučaj pažljivo razmotri. A onima koji mole ne treba olako izići u susret. Onaj episkop, koji ga je otjerao s pravom ili ne, ima isto pravo da se slučaj ispita, znači ili da se potvrdi njegova odluka ili da se ispravi. Prije nego se marljivo i sa vjerom sve pojedinačno ispita, onaj koji je bez euharistije ne treba mu je uskratiti prije nego se razriješi slučaj. A ako budu došli neki sveštenici i vide njegovu aroganciju i oholost, teba da ga ukore oštrim i teškim riječima, jer ne pristoji se da trpi uvredu ili nepravednu tužbu, da njemu koji izdaje naredbe služe i pokoravaju se kako dolikuje. Kao što takođe treba episkop da pruži iskrenu ljubav i naklonost ministrantima. Na isti način i podređeni treba da episkopima pruže iskrenu službu i poslušnost.

XV

Osije episkop reče: I ovo svi treba da definišemo. Da ako bi neki episkop iz druge parohije želio da unaprijedi tuđeg ministranta, bez saglasnosti njegovog episkopa, treba smatrati nevažećom ovu njegovu odluku. A ako pak ovo sami sebi budu dozvolili treba da ih opomenu i koriguju braća koepiskopi. Svi rekoše: I ova odluka je prava i postojana.

XVI

Aetije episkop reče: Ne zanemarujte sve ono što se događa u mitropoliji Tesalonike. Tamo često dolaze presviteri i đakoni iz provincije i, nezadovoljni kratkim boravkom, ostaju i sve vrijeme boravka tamo provode. Ili s mukom, poslije dugo vremena bivaju prinuđeni da se vrate u svoje crkve. O njima, dakle, treba donijeti odluku. Osije episkop reče; one odluke koje su donijete o episkopima, neka se takođe primjenjuju i na takve osobe.

runt. Si autem inveniatur urbs aliqua, quæ adeo populosa evadat, ut ipsa episcopatu digna judicetur, accipiat. An hoc omnibus placet? Responderunt omnes: Placet.

A εὑρίσκοιτο οὕτως πληθύνουσά τις ἐν πολλῷ ἀριθμῷ λαοῦ πόλις, ὡς ἀξίαν αὐτὴν καὶ ἐπισκοπῆς νομίζεσθαι, λαμβανέτω. εἰ πᾶσιν ἀρέσκει τοῦτο; ἀπεκρίναντο πάντες, ἀρέσκει.

VII.

Osius episcopus dixit: Importunitas nostra, & multa assiduitas, & injustæ preces effecerunt, ut nos non habeamus tantiam gratiam & libertatem dicendi, quantam debebamus habere. Multi enim episcopi non intermittunt ad castra accedere, & maxime Afri; qui, quemadmodum cognovimus a dilecto fratre nostro & coepiscopo Grato, salutaria consilia non admittunt, sed ita contemnunt, ut unus homo in castra plurimas, & diversas, & quæ non possunt juvare ecclesias, preces afferat, & non (ut debet fieri, & convenit) pauperibus & laicis, vel viduis opem & auxilium ferat, sed sæculares dignitates & functiones aliquibus acquirat. Hæc ergo perversitas detrimentum non sine offendiculo & condemnatione nobis conciliat. Convenientius autem esse existimavi, ut episcopus illi suum auxilium præbeat, cui ab aliquo vis affertur, vel si quæ vidua injuria afficiatur, vel si quis pupillus privetur iis, quæ ad ipsum pertinent; si quidem hæc nomina justam habeant causam & supplicationem. Si itaque, dilecti fratres, hoc omnibus videtur, statuite nullum oportere episcopum ad castra accedere, præter eos quos pius imperator noster suis literis accersit. Sed quia sæpe contingit, aliquos qui egent misericordia, ad ecclesiam confugere, qui propter sua peccata vel relegatione, vel in insulam deportatione damnati, vel quavis alia sententia addicti sunt; iis non esse negandum auxilium, sed sine cunctatione & dubitatione iis veniam esse petendam. Si itaque hoc quoque placet, omnes una vestrum suffragium ferte. Responderunt omnes: Decernatur & hoc.

ζ.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἡ ἀκαιρία ἡμῶν, καὶ ἡ πολλὴ συνέχεια, καὶ αἱ ἄδικοι ἀξιάσεις πεποιήκασιν ἡμᾶς μὴ τοσαύτην ἔχειν χάριν καὶ παῤῥησίαν, ὅσην ὀφείλομεν κεκτῆσθαι. πολλοὶ γὰρ τῶν ἐπισκόπων οὐδιαλείπουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον παραγενόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ Αφροι· οἵτινες, καθὼς ἔγνωμεν παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ B ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπου Γράτου, τὰς σωτηριώδεις συμβουλὰς οὐ παραδέχονται, ἀλλὰ καταφρονοῦσιν οὕτως, ὡς ἕνα ἄνθρωπον εἰς τὸ στρατόπεδον πλείστας καὶ διαφόρους καὶ μὴ δυναμένας ὠφελῆσαι τὰς ἐκκλησίας, δεήσεις διακομίζειν, καὶ μὴ ὡς ὀφείλει γίνεσθαι, καὶ ὡς προσῆκόν ἐστι, τοῖς πένησι καὶ τοῖς λαϊκοῖς, ἢ ταῖς χήραις συναίρεσθαι καὶ ἐπικουρεῖν, ἀλλὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ πράξεις περινοεῖν τισίν. αὕτη τοίνυν ἡ σκαιότης τὸν θραυσμὸν οὐκ ἀνευσκανδάλου τινὸς ἡμῖν καὶ κατυγνώσεως προξενεῖ. πρεπωδέστερον δὲ εἶναι ἐνόμισα ἐπίσκοπον τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν παρέχειν ἐκείνῳ, ὅστις C ἂν ὑπό τινος βιάζηται, ἢ εἴ τις τῶν χηρῶν ἀδικοῖτο, ἢ αὖ πάλιν ὀρφανός τις ἀποστεροῖτο τῶν αὐτῷ προσηκόντων, εἴπερ ἄρα καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα δικαίαν ἔχει τὴν ἀξίωσιν. εἰ τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πᾶσι τοῦτο δοκεῖ, ἐπικρίνατε μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων, οὓς ἂν ὁ εὐλαβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι μετακαλοῖτο. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις συμβαίνει τινὰς οἴκτου δεομένους καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, ἢ δ' αὖ πάλιν οἱαδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους· τοῖς D τοιούτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διστάσαι τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν. εἰ τοίνυν καὶ τοῦτο ἀρέσκει, σύμψηφοιγίνεσθαι ἅπαντες. ἀπεκρίναντο ἅπαντες· ὁριζέσθω καὶ τοῦτο.

VIII.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque vestra solertia judicet, ut quia visum est, ne aliquis episcopus in condemnationem incidat ad castra veniens, si qui eorum ejusmodi, quarum superius meminimus, habeant preces, per proprium diaconum mittant. Ministri enim persona non est invidiosa, & quæ concessa fuerint, citius perferri poterunt. Responderunt omnes: Sanciatur & hoc.

η.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵν' ἐπειδὴ ἔδοξε, διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων E ἀφικνούμενον εἰς τὸ στρατόπεδον, εἴ τινες αὐτῶν τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις, οἵων ἐπάνω ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποστέλλοιεν. τοῦτο γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει, καὶ τὰ παραχεθησόμενα θᾶττον διακομισθῆναι δυνήσεται. ἀπεκρίναντο πάντες. καὶ τοῦτο ὁριζέσθω.

IX.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque consequens esse existimo, ut si in qua-

θ'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἀκόλουθον νομίζω εἶναι, ἵνα ἐὰν ἐν οἱαδηποτοῦν ἐπαρχίᾳ ἐπισ-

XVII

Po kazivanju brata našeg Olimpija i ovo je odlučeno: da ako neki episkop pretrpi nasilje, nepravedno bude izbačen, ili zbog nauka ili zbog ispovijedanja katoličke vjere, ili zbog odbrane vjere, i bježeći pred opasnošću, nevin pod zakletvom bude došao u drugi grad, da mu se ne zabrani da tamo boravi dok se ne vrati ili dok ne bude kadar da se oslobodi od učinjene mu nepravde. Okrutno je i veoma strogo da ne prihvatimo onoga koji je nepravedno bio odbačen. Njemu, naime, treba da najvećma pružimo humanost i blagonaklonost. Svi rekoše: I ovo je odlučeno.

XVIII

Gaudentije episkop reče: znaš, brate Aetije, da je, onda kada si rukopoložen za episkopa, nakon toga zavladao mir; neka ne ostanu tragovi nesloge u crkvi. Oni koje su rukopoložili Musej i Eutihijan, pošto se nije našla nikakva njihova krivica, neka svi budu prihvaćeni.

XIX

Osije episkop reče: Mišljenje moje malenkosti je sljedeće: pošto treba da budemo mirni i staloženi i prema svima milosrdni, one koji su jednom unaprijeđeni u crkveni kler od druge naše braće, ako ne bi htjeli da se vrate u one crkve u kojima su imenovani, da im se to kasnije ne dopusti . Da ne bi svojatali za sebe ime episkopa Eutihijana, kao i da se Musej ne smatra episkopom. Ako bi pak tražili hrišćansku euharistiju ne treba im je odbiti. Svi rekoše: Odlučeno je.

XX

Gaudentije episkop reče: Ovo što je spasonosno i prikladno odlučeno, kako dolikuje našem svešteničkom dostojanstvu, i što je po volji Bogu i ljudima, ne bi moglo stupiti na snagu ako ne bi bio prisutan strah od izdatih odluka. I sami znamo da je često zbog bestidnosti malobrojnih, božansko svešteničko ime koje u prvom redu treba poštovati, bilo izlagano preziru. Ako bi se, dakle, neko usudio da čini nešto drugo mimo onoga što su svi odlučili, iz želje da bude sluga oholosti i arogancije, a ne onome što je Bogu milo, neka zna da je već osuđen kao krivac i da kao krivac treba da se brani, i da gubi čast i dostojanstvo episkopskog položaja. Svi odgovoriše: Potvrđujemo ovu odluku.

Nadalje, pak, i ovo će najvećma biti zabilježeno i posmatrano, da ako neko od nas, koji smo kraj javnih prilaza ili glavnog puta postavljeni za episkope, kad bude vidio episkopa neka pita za razlog putovanja i kuda ide. Ako bude vidio da ide na carski sud, neka se raspita o okolnostima koje su gore navedene. Ako dolazi po pozivu, neka ga ne sprečava da ode, a ako pak ide zbog šepurenja, kao što je vašoj milosti gore rečeno, ili zbog nečijih zahtjeva žure na carski sud, tada niti da mu se potpiše pismo, niti da se komunicira sa njim. Svi rekoše: I ovo je odlučeno.

ἐπίσκοποι πρὸς ἀδελφὸν καὶ συνεπίσκοπον ἑαυτῆς A cumque provincia episcopi ad fratrem & coepiscopum suum mittant preces, is qui est in majori civitate, hoc est in metropoli, ipse ministrum suum & preces mittat, præbens ei commendatitias quoque literas, scribens videlicet per consequentiam etiam ad fratres & coepiscopos nostros, qui scilicet illo tempore in locis vel civitatibus agant, in quibus piissimus imperator rempublicam gubernat. Si quis autem episcopus habet amicos in aula palatii, & velit aliquid, quod sit honestum & justum, impetrare, ne prohibeatur per suum ministrum & rogare, & iis mandare, ut bonum suum auxilium ei velint præbere. Qui autem Romam accedunt (quemadmodum superius dictum est) dilecto fratri nostro & coepiscopo Julio preces, quas habent dandas, præbere debent, ut ipse prius examinet, si aliquæ earum non sunt impudentes; & sic suam opem & curam præbens, eos ad castra mittat. Omnes episcopi dixerunt, eis placere, & esse convenientissimum hoc consilium.

ἀποστέλλουσιν δεήσεις, ὁ ἐν τῇ μείζονι τυγχάνων πόλει, τοῦτ' ἔστι τῇ μητροπόλει, αὐτὸς καὶ τὸν διάκονον αὐτοῦ καὶ τὰς δεήσεις ἀποστέλλοι, παρέχων αὐτῷ καὶ συστατικὰς ἐπιστολὰς, γράφων δηλονότι κατὰ ἀκολουθίαν καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν, ἤγουν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐν τοῖς τόποις ἢ ἐν ταῖς πόλεσι διάγουσιν, ἐν αἷς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ δημόσια πράγματα διέπει. εἰ δέ ἔχοι τις τῶν ἐπισκόπων φίλους ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλατίου, καὶ βούλοιτο περί τινος, ὅπερ πρεπῶδέστερον εἴη, αἰτῆσαι, μὴ κωλύοιτο διὰ τοῦ ἑαυτοῦ διακόνου καὶ αἰτῆσαι καὶ ἐντέλλασθαι τούτοις, ὥστε τὴν B αὐτῶν ἀγαθὴν βοήθειαν αἰτῆσαι αὐτῷ παρέχειν. οἱ δὲ εἰς Ῥώμην παραγινόμενοι, καθὼς προείρηκα, τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπῳ Ἰουλίῳ τὰς δεήσεις, ἃς ἔχουσι δοῦναι, ὀφείλουσι παρέχειν, ἵνα πρότερον αὐτὸς δοκιμάζῃ, εἰ μή τινες ἐξ αὐτῶν ἀναισχυντοῦσιν. καὶ οὕτως τὴν ἑαυτοῦ προσασίαν καὶ φροντίδα παρέχων, εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοὺς ἀποστέλλοι. ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ἀπεκρίναντο, ἀρέσκειν αὐτοῖς, καὶ πρεπῶδες εἶναι τὴν συμβουλὴν ταύτην.

Ia.

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον C Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessarium existimo, ut cum omni cura & diligentia examinetur; ut si quis ex foro sive dives, sive scholasticus, episcopus fieri dignus habeatur, non prius constituatur, quam lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregerit: ut in unoquoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progressionem possit ascendere. Habebit autem uniuscujusque ordinis gradus non minimi scilicet temporis longitudinem, per quod & fides, & morum probitas, & constantia, & moderatio possit cognosci: & ipse divino sacerdotio dignus existimatus, maximum honorem assequatur. Neque enim convenit, neque scientia & bona conversatio hoc recipit, ut temere & leviter ad id accedatur, ut episcopus, vel presbyter, vel diaconus prompte ac facile constituatur. Sic enim merito neophytus existimetur, quando- 1. Tim. 3. quidem & beatissimus apostolus, qui fuit etiam doctor gentium, prohibuisse plane videtur, ne celeres fiant ordinationes. Longissimi enim temporis probatio & conversationem, & uniuscujusque mores non improbabiliter exprimere poterit. Omnes dixerunt ipsis placere, & omnino non oportere ea subvertere.

εἶναι νομίζω, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε ἐάν τις πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίσαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστης, καὶ ὑποδιάκονος, καὶ πρεσβύτερος ὑπηρεσίαν ἐκπλήρωσῃ· ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, ἐάν περ ἄξιος νομισθείη, εἰς τὴν ἀψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβαίνειν δυνηθείη. ἔξει δὲ ἑκάστου τάγματος ὁ βαθμὸς οὐκ ἐλαχίστου δηλονότι χρόνου μῆκος, ἐν οὗ ἡ πίστις αὐτοῦ, καὶ ἡ τῶν τρόπων καλοκαγαθία, καὶ ἡ σεμνότης, καὶ ἡ ἐπιείκεια γνώριμος γένεσθαι δυνήσεται· καὶ αὐτὸς ἄξιος τῆς θείας ἱερωσύνης νομισθεὶς τῆς μεγίστης * ἀπολαύσαι τιμῆς. ὅτε γὰρ πρόσφορόν ἐστιν, ὅτε ἡ ἐπιστήμη, ὅτε ἡ ἀγαθὴ ἀναστροφὴ ἐπιδέχεται, τολμηρῶς καὶ κούφως ἐπὶ τοῦτο ἰέναι, ὥστε ἢ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον προχείρως καθίσασθαι. ὅτω γὰρ ἂν εἰκότως νεόφυτος νομισθείη, ἐπειδὴ μάλιστα καὶ ὁ μακαριώτατος ἀπόστολος, ὃς καὶ τῶν ἐθνῶν γενήσεται διδάσκαλος, φαίνεται κωλύσας ταχείας γίνεσθαι τὰς καταστάσεις. τῷ γὰρ μήκιστα χρόνῳ ἡ δοκιμασία τοῦ ἀναστροφοῦ καὶ τὸν ἕκαστον τρόπον οὐκ ἀπεικότως ἐκτυπῶν δυνήσεται, ἅπαντες εἶπον ἀρέσκειν αὐτοῖς, καὶ καθάπαξ μὴ δεῖν ἀναστρέπειν τοῦτο.

X.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessarium existimo, ut cum omni cura & diligentia examinetur; ut si quis ex foro sive dives, sive scholasticus, episcopus fieri dignus habeatur, non prius constituatur, quam lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregerit: ut in unoquoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progressionem possit ascendere. Habebit autem uniuscujusque ordinis gradus non minimi scilicet temporis longitudinem, per quod & fides, & morum probitas, & constantia, & moderatio possit cognosci: & ipse divino sacerdotio dignus existimatus, maximum honorem assequatur. Neque enim convenit, neque scientia & bona conversatio hoc recipit, ut temere & leviter ad id accedatur, ut episcopus, vel presbyter, vel diaconus prompte ac facile constituatur. Sic enim merito neophytus existimetur, quando- 1. Tim. 3. quidem & beatissimus apostolus, qui fuit etiam doctor gentium, prohibuisse plane videtur, ne celeres fiant ordinationes. Longissimi enim temporis probatio & conversationem, & uniuscujusque mores non improbabiliter exprimere poterit. Omnes dixerunt ipsis placere, & omnino non oportere ea subvertere.

* al. μετ-ασχεῖν.

ιά.

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο δεῖσαι ὀφείλομεν, ἵνα ἐπίσκοπος, ὅταν ἐξ ἑτέρας πόλεως παραχθῇ εἰς ἑτέραν πόλιν, ἢ ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν, κόμπου

XI.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque definire debemus; ut quando episcopus ex alia civitate in aliam civitatem, vel ex alia provincia in aliam provinciam accesserit.

ja-

jactationis gratia propriis laudibus serviens aut religionis causa, & velit longiori tempore illic agere; illius autem civitatis episcopus doctrinæ non fuerit peritus: ne illum despiciat, & frequentius concionetur, studens dedecore afficere & vilipendere personam episcopi, (hic enim prætextus solet turbas excitare) nec ejusmodi calliditate alienam sedem sibi conciliare & attrahere studeat, non dubitans sibi traditam ecclesiam relinquere, & in aliam transire. Ad hoc ergo tempus definiendum est. Nam episcopum non recipi, inhumanum & incivile existimatum est. Recordemini autem, patres nostros in tempore præterito judicavisse, ut si quis laicus in aliqua urbe agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus non conveniat, is communione moveatur. Si hoc ergo de laicis statutum est, non oportet, nec convenit, sed neque est utile episcopum, si nullam habet graviorem necessitatem, vel negotium difficilius, a sua ecclesia diutius abesse, & sibi commissum populum contristare. Omnes episcopi dixerunt, hanc quoque sententiam esse convenientissimam.

A χάριν ἐγκωμίοις οἰκείοις ὑπηρετούμενος. ἡ θρησκείας καθοσιώσει, καὶ πλείονα χρόνον βούλοιτο διάγειν, καὶ μὴ ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίσκοπος ἔμπειρος ᾖ διδασκαλίας· μὴ καταφρονῇ ἐκείνου, καὶ συνεχέστερον ὁμιλῇ, καταιχύνειν καὶ κατευτελίζειν τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτόθι ἐπισκόπου σπουδάζων. αὕτη γὰρ ἡ πρόφασις εἴωθε ταράχους ποιεῖν· καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης πανουργίας τὴν ἀλλοτρίαν καθέδραν ἑαυτῷ προμνηστεύεσθαι, καὶ παρασπᾶσθαι σπουδάζῃ, μὴ διστάζων τὴν αὐτῷ παραδοθεῖσαν ἐκκλησίαν καταλιμπάνειν, καὶ εἰς ἑτέραν μεθίστασθαι. ὁρίσεον τοίνυν ἐπὶ τούτῳ χρόνον· ἐπειδὴ καὶ τὸ μὴ ὑποδέχεσθαι ἐπίσκοπον, τῶν ἀπανθρώπων καὶ σκαιῶν εἶναι νενόμισται. μέμνησθε δὲ ὡς ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας. εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρὴ, οὐδὲ πρέπει, ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει, ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ἐπιπλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ * λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν. ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἰρήκασι· καὶ ταύτην τὴν γνώμην σφόδρα εἶναι πρεπωδεστάτην ὁρίζόμεθα.

* al. κιπῶν.

XII.

Osius episcopus dixit: Quia nihil est prætermittendum, hoc quoque definiatur. Quidam fratres & coepiscopi in civitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauca, quæ sibi sint propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possunt opem ferre pauperibus: iis igitur ita esse concedendum judico, ut si in suas possessiones venturi sunt, & fructus suos collecturi, tribus diebus dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; & in ecclesia, quæ prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conveniat, & officia divina obeat; & ne frequentius in civitate, in qua est episcopus, adsit. Eo enim modo & res ejus propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, & arrogantiæ ac superbiæ crimen effugere videbitur. Omnes episcopi dixerunt: Placet hæc quoque constitutio.

ιβ'

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν. ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι παραλειπτέον, καὶ τοῦτο ὁρισθήτω. τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται, δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια· ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας, ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δύνατοι εἰσι τοῖς πένησιν. οὕτως οὖν αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι κρίνω, ἵνα εἰ μέλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις, καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας, τοῦτ' ἔστι, τρεῖς ἑβδομάδας ἐν τοῖς ἑαυτῶν κτήμασιν αὐτοὺς διάγειν, ὡς ἐν τῇ ἀγχιστεύουσῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πρεσβύτερος συνάγοι, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν, καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος, παραγίγνοιτο. τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν οὐδεμίαν ὑπομενεῖ ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξει ἔγκλημα. ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον. ἀρέσκει καὶ αὕτη ἡ διατύπωσις.

XIII.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque omnibus placeat: ut si diaconus vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis sit excommunicatus; & ad alium episcopum, qui eum novit, confugerit, scientem eum a proprio episcopo esse communione motum, non oportere episcopo & fratri suo injuriam facientem, ei com-

ιγ'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο πᾶσιν ἀρεσάτω, ἵνα εἴ τις διάκονος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ καί τις τῶν κληρικῶν ἀκοινώνητος γένηται, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον τὸν εἰδότα αὐτὸν καταφύγοι, γινώσκοντα ἀποκεκινῆσθαι αὐτὸν τῆς κοινωνίας παρὰ τοῦ ἴδιου ἐπισκόπου, μὴ χρῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὕβριν ποιοῦντα παρέχειν αὐτῷ κοινωνίαν. εἰ δὲ τολμήσοι

τις

τις τοῦτο ποιῆσαι, γινωσκέτω συνελθόντων ἐπισκόπων ἀπολογίᾳ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθιστάναι. ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· αὕτη ἡ κρίσις καὶ τὴν εἰρήνην πάντοτε διαφυλάξει, καὶ διατηρήσει τὴν πάντων ὁμόνοιαν.

ιδ'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε· τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν ἀποσιωπῆσαι οὐκ ὀφείλω. εἴ τις ἐπίσκοπος ὀξύχολος εὑρίσκοιτο· ὅπερ οὐκ ὀφείλει ἐν τοιούτῳ ἀνδρὶ πολιτεύεσθαι· καὶ ταχέως ἀντικρὺ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου κινηθεὶς ἐκβαλεῖν ἐκκλησίας * αὐτὸν ἐθελήσοι· προνοητέον ἐστὶ μὴ * ἀθρόον τὸν τοιοῦτον κατακρίνεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας ἀποστερεῖσθαι. πάντες εἰρήκασιν· ὁ ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας καταφυγεῖν· εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἄπεσιν, ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον καταφέχειν, καὶ ἀξιοῦν, ἵνα μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ ἐξετάζηται τὸ πρᾶγμα. οὐ χρὴ γὰρ μὴ ὑπέχειν τὰς ἀκοὰς τοῖς ἀξιοῦσι. κἀκεῖνος δὲ ὁ ἐπίσκοπος ὁ δικαίως ἢ ἀδίκως ἐκβαλὼν τὸν τοιοῦτον, γενναίως φέρειν ὀφείλει, ἵνα ἡ ἐξέτασις τοῦ πράγματος γένηται· καὶ ἢ κυρωθῇ αὐτοῦ ἡ ἀπόφασις, ἢ διορθώσεως τύχῃ πρὶν δὲ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ πίστεως ἕκαστα ἐξετασθῇ, ὁ μὴ ἔχων τὴν κοινωνίαν, πρὸ τῆς διαγνώσεως τοῦ πράγματος, ἑαυτῷ οὐκ ὀφείλει ἐκδικεῖν τὴν κοινωνίαν. ἐὰν δὲ συνεληλυθότες τῶν κληρικῶν τινὲς, κατίδωσι τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ· ἐπειδὴ οὐ προσῆκόν ἐστιν ὕβριν ἢ μέμψιν ἄδικον ὑπομένειν, πικροτέροις καὶ βαρυτέροις ῥήμασιν ἐπιστρέφειν τὸν τοιοῦτον ὀφείλουσιν, ἵνα τῷ τὰ πρέποντα κελεύοντι ὑπηρετῶνται καὶ ὑπακούωσιν. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπίσκοπος τοῖς ὑπηρέταις εἰλικρινῆ ὀφείλει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διάθεσιν παρέχειν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ὑποτεταγμένοι * ἄδολα τοῖς ἐπισκόποις τὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐκτελεῖν ὀφείλουσιν.

* al. τινά.
* al. ἀθῶν.
* ἀγρίπλα.

ιε'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε. καὶ τοῦτο δὲ πάντες ὁρίσωμεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο. εἴ τινες δ' ἂν τοῦτο ἑαυτοῖς ἐπιτρέψειαν, παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν καὶ ὑπομιμνήσκεσθαι καὶ διορθοῦσθαι ὀφείλουσιν. ἅπαντες εἰρήκασι· καὶ οὗτος ὅρος * στήτω ἀσάλευτος.

ιϛ'.

Αἴτιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις, πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται, καὶ οὐκ ἀρκούμενοι βραχέος διαγωγῇ χρόνου, ἐναπομένουσι, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν. ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρό-

A munionem præbere. Sin autem hoc facere ausus fuerit, sciat cum convenerint episcopi, seipsum causam esse dicturum. Omnes episcopi dixerunt. Hoc judicium & pacem usque custodiet, & omnium concordiam tuebitur.

XIV.

Osius episcopus dixit: Quod autem me undequaque movet, reticere non debeo. Si inveniatur quis episcopus ad iram propensus (quod quidem ab ejusmodi homine abesse debet) & adversus presbyterum, vel diaconum cito commotus, eum ecclesia ejicere voluerit; providendum est, ne is repente condemnetur, & communione privetur. Omnes episcopi dixerunt: Qui ejicitur, potestatem habet confugiendi ad episcopum metropolis ejusdem provinciæ: si autem metropolitanus abest, ad finitimum concurrendi, & rogandi, ut suum negotium accurate examinetur. Neque enim non sunt aures præbendæ iis qui rogant. Ille quoque episcopus, qui jure vel injuria eum expulit, æquo animo ferre debet ut rei fiat examinatio, & vel ejus confirmetur sententia, vel corrigatur. Priusquam autem diligenter, & ex fide singula examinata fuerint, qui communionem non habet, non debet ante rei cognitionem sibi communionem arrogare. Si autem clerici aliqui convenerint, & ejus superbiam & arrogantiam viderint; quia non convenit contumeliam vel injustam expostulationem pati, acerbioribus & gravioribus verbis eum debent corrigere, ut ei qui jubet quæ decent, inserviant & obediant. Sicut enim debet episcopus ministris sinceram dilectionem & affectum præbere; eodem modo & subjecti debent episcopis non fraudulentum ministerium & obsequium exhibere.

XV.

Osius episcopus dixit. Hoc quoque omnes definiamus; ut si quis episcopus ex alia parochia velit alienum ministrum sine consensu proprii episcopi in aliquo gradu constituere, irrita & infirma ejusmodi constitutio existimetur. Si qui autem hoc sibi ipsis permiserint, a fratribus & coepiscopis & admoneri & corrigi debent. Omnes dixerunt: Hoc quoque decretum stet firmum & immobile.

XVI.

Aetius episcopus dixit: Non ignoratis qualis quantaque sit Thessalonicensium metropolis. Sæpe itaque ad eam ex provinciis presbyteri & diaconi accedunt, & brevis temporis mora non contenti, permanent, & omne tempus illic agentes transigunt; vel vix tandem post plu-

rimum tempus in suas ecclesias reverti coguntur. De iis ergo definiendum est. Osius episcopus dixit; ea decreta, quæ de episcopis constituta sunt, serventur etiam in ejusmodi personis.

XVII.

Suggerente fratre nostro Olympio, hoc quoque placuit; ut si quis episcopus vim passus, injuste ejectus sit, vel propter scientiam, vel propter catholicæ ecclesiæ confessionem, vel propter veritatis defensionem, & fugiens periculum, innocens execrationi subjectus in aliam urbem venerit; ne prohibeatur illic tamdiu agere, donec revertatur, vel a facta sibi injuria possit liberationem invenire. Durum enim est, atque adeo gravissimum, cum qui injustam ejectionem passus est, a nobis non suscipi. Is enim debet a nobis plurima humanitate & benignitate excipi. Omnes dixerunt: Hoc etiam placuit.

XVIII.

Gaudentius episcopus dixit: Scis frater Aetie, quod tunc cum episcopus constitutus es, pax deinceps viguit; ne aliquæ dissidii reliquiæ remaneant, visum est, ut qui a Musæo & Eutychiano constituti sunt, quia nulla eorum culpa inveniebantur, omnes suscipiantur.

XIX.

Osius episcopus dixit: Meæ mediocritatis hæc est sententia; quia quieti & patientes esse debemus, & perennem in omnes habere misericordiam, eos qui semel in clerum ecclesiasticum ab aliquibus fratribus nostris promoti sunt, si nolint redire ad eas, ad quas nominati sunt, ecclesias deinceps non admitti: Eutychianum autem ne episcopi quidem sibi nomen usurpare; sed neque Musæum ut episcopum existimari: si autem laicam communionem petiverint: non oportere eis denegari. Omnes dixerunt: Placet.

XX.

Gaudentius episcopus dixit: Hæc salutariter & congruenter definita, & nostræ sacerdotum dignitati convenienter, & quæ Deo & hominibus placuerunt, potentiam & vires suas obtinere non poterunt, nisi etiam metus editas sententias consecutus fuerit. Ipsi enim scimus, sæpe propter paucorum impudentiam, divinum & in primis venerandum sacerdotii nomen in * damnationem incurrisse. Si quis ergo præter ea quæ omnibus visa sunt, ausus fuerit, studens fastui magis & arrogantiæ servire, quam Deo placere, aliquid aliud agere: sciat

* vituperationem, vel contemptum.

Λγον εἰς τὺς ἑαυτῆ ἐπανιένοι ἐκκλησίας ἀναγκάζονται. περὶ τούτων ὧν ὁρισέον. Οσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ κ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν κ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων.

ιζ'.

Ὑποβάλλοντος κ τῦ ἀδελφῦ ἡμῶν Ολυμπίου, κὴ τοῦτο ἤρεσεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος βίαν ὑπομείνας ἀδίκως ἐκβληθῆ, ἢ διὰ τὴν ἐπιεικειαν, ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἔκδικίαν, κ φεύγων τὸν κίνδυνον, ἀξιῶς κ καθωσιωμένως ὢν εἰς ἑτέραν ἔλθοι πολιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν, ἕως ἂν ἐπανέλθῃ, ἢ τῆς ὕβρεως τῆς γενομένης αὐτῷ ἀπαλλαγὴν φρέσθαι δυνηθῇ. σκληρὸν γὰρ κ βαρύτατον, ἐλασσον ὄδικον ὑπομεμενηκότω μὴ ὑποδέχεσθαι ὑπ' ἡμῶν, πλείστη γὰρ καλοκἀγαθία κ φιλοφρονήσει ὀφείλει παραδέχεσθαι ὁ τοιοῦτος. πάντες εἰρήκασιν. ἤρεσε κ τοῦτο.

ιή.

Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οἶδας ἀδελφὲ Αέτιε, ὡς τὸ γενηκαῦτά ποτε κατασταθέντος σε ἐπισκόπου, ἡ εἰρήνη λοιπὸν ἐβράβευσεν, ἵνα μή τινα λείψανα διχονοίας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διαπομείνη· ἔδοξε κ τοὺς παρὰ Μουσαίου κατασταθέντας, κ τοὺς παρὰ Εὐτυχιανῦ, ἐπειδὴ αὐτῶν ἐδεμία αἰτία ἐφέσκοπτο, πάντας ὑποδέχθαι.

ιθ'.

Οσιος ἐπίσκοπος εἶπε· τῆς ἐμῆς μεσιότητος ἡ ἀπόφασίς ἐστιν αὕτη· ἐπειδὴ ἡσυχοι κ ὑπομονητικοὶ ὀφείλομεν εἶναι, κὴ ἀγροκὴ τὴν πρὸς πάντας ἔχειν οἶκτον, ἅπαξ τοὺς εἰς κλῆρον ἐκκλησιαστικὸν προαχθέντας ὑπό τινων ἀδελφῶν ἡμῶν, εἰς οὓς κατωνομάσθησαν ἐκκλησίας, τοῦ λοιποῦ μὴ ὑποδέχεσθαι. Εὐτυχιανὸν δὲ μήτε ἐπισκόπου ἑαυτῷ διεκδικεῖν ὄνομα· ἀλλ' οὐδὲ Μουσαῖον ὡς ἐπίσκοπον νομίζεσθαι. εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῖεν, μὴ χρῆναι αὐτοῖς ἀρνεῖσθαι. πάντες εἶπον· ἀρέσκει.

κ'.

Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπε· ταῦτα σωτηριωδῶς κ ἀκολούθως ὁρισθέντα, κ πρεπόντως τῇ ἐπιτιμίᾳ ἡμῶν τῶν ἱερέων, κ Θεῷ ἀρέσαντα κὴ ἀνθρώποις, τὴν δυνάμιν κ τὴν ἰσχὺν ἑαυτῶν κατισχεῖν οὐ δυνήσονται· ἐὰν μὴ κ φόβος ταῖς ἐξενεχθείσαις ἀποφάσεσιν ἀκολουθήσῃ. ἴσμεν γὰρ κ αὐτοὶ, πολλάκις διὰ τὴν ὀλίγων ἀναισχυντίαν τὸ θεῖον κ σεβασμιώτατον ὄνομα τῆς ἱερωσυνης εἰς κατηγνωσιν ἐληλυθέναι. εἰ τοίνυν τις παρὰ τὰ πᾶσι δόξαντα τολμήσοι, σπεδάζων τύφῳ μᾶλλον κ ἀλαζονείᾳ, ἢ τῷ Θεῷ ἀρέσαι, ἕτερόν τι διαπράξασθαι· ἤδη συνωσκέπω ἐγκλήματι ἀπολογίας ἑαυτὸν ὑπόδικον * καθιςᾶν, κ τὴν τιμὴν κ τὴν

* al. καθίεσθαι.

1 Hi duo canones Græci XVIII. & XIX. non sunt in Latinis codicibus. *Harduinus*

τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλειν. ἅπαντες ἀπεκρίναντο, πρέπει, καὶ ἀρέσκει ἡμῖν ἡ τοιαύτη γνώμη.

Καὶ τοῦτο δὲ ἐκεῖθεν μάλιστα γνώριμον γενήσεται, καὶ πληρωθήσεται, ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις ἤτοι καναλίῳ καθεσώτων ἐπισκόπων, θεασάμενος ἐπίσκοπον, ἐπιζητοίη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου, καὶ πῦ τὴν πορείαν ποιεῖται. καὶ ἐὰν μὲν εὕρη αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπιόντα, ἐπιζητήσει τὰς αἱρέσεις τὰς ἐπάνω προκειμένας. καὶν κεκλημένος ἀφικνῆται, ἀπιόντι αὐτῷ μηδὲν ἐμπόδιον γίγνοιτο· εἰ δὲ ἐπιδείξεως χάριν, καθὼς προείρηται τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ἢ διά τινων ἀξιώσεις σπεύδάζοι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μήτε τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ ὑπογράφειν, μήτε κοινωνεῖν τῷ τοιούτῳ. ἅπαντες εἶπον. ὀρθῶς καὶ τοῦτο.

jam se criminis reum, ac defensioni obnoxium constituere, & episcopatus honorem ac dignitatem amittere. Omnes responderunt: Decet, & placet nobis hæc sententia.

Porro autem hoc quoque illinc erit maxime notum & re ipsa observatum, si unusquisque nostrum, qui sumus prope vias publicas seu canale constituti episcopi, cum viderit episcopum, quærat causam transitus, & quo pergat: & si eum quidem in castra proficiscentem invenerit, quærat conditiones, quæ superius propositæ sunt: & si evocatus veniat, oi abeunti nihil impedimenti fiat: sin autem ostentationis gratia, quemadmodum vestræ dilectioni superius dictum est, vel propter aliquorum postulata in castra festinat; nec literis ejus subscribat, nec cum eo communicet. Omnes dixerunt: Hoc quoque decernatur.

Godina 343.[58]
Poslanica sabora u Sardici Juliju, episkopu grada Rima (2)

Sabor u Sardici obavještava Julija o svojim odlukama

Ista poslanica po Hilariju

Ono što smo uvijek vjerovali, isto i sada mislimo; iskustvo naime dokazuje i potvrđuje ono što je svako iz priče čuo. Istina je naime ono što preblagi narodni učitelj apostol Pavle o sebi je govorio: *Tražite li da provjerite Hrista, onoga koji u meni govori? (II Korin. XIII)* Premda svakako, jer u njemu je obitavao Gospod Isus Hrist, ne može se sumnjati da je Sveti Duh kroz duh njegov govorio, i oličavao tjelesni organ. Stoga i ti, voljeni brate, odijeljen tjelesno, bio si prisutan duhovno i voljno: i bilo je časno i neophodno obrazložiti odsustvo da ne bi vuci šizmatički krađu i otimačinu izvršili iz zasjede, ili psi jeretički potaknuti bjesnilom, kao bezumnici zalajali, ili đavolska zmija prosula otrov blasfemije. Izgledaće kao najbolje i veoma prikladno ako do glave, tj; do stolice apostola Petra podnesu izvještaj sveštenici o pojedinim Gospodnjim provincijama. Budući da dakle sve ono što je urađeno, što je učinjeno, što je odlučeno, i što je sadržano u poveljama moći će živi glasovi drage braće i kopresvitera naših Arhidama i Filoksena i dragog brata našeg đakona Lava vjerno biti izloženo; gotovo se čini ispraznim to isto napisati u ovom pismu. Bilo je vidljivo kod svih koji su došli iz istočnih krajeva koji se nazivaju episkopima; premda ima među njima određenih tvoraca, čije svetogrdne umove je zarazio otrov arijanske jeresi; dugo ti bjegunci, nesigurni u sebe, nijesu htjeli da dođu na suđenje, da pristupe tvojoj i našoj zajednici, koja nije imala nikakav grijeh, jer ne samo da je osamdeset episkopa svjedočilo o nevinosti Atanasija jednako smo povjerovali već i nijesu htjeli doći na sinod, pozvani i preko tvojih prezvitera i tvojim pismom, koji je kasnije bio u Rimu. I dovoljno je bilo nepravedno što su prezreli one, uz svjedočenje toliko sveštenika, da negiraju društvo Atanasija i Marcela. Bilo je tri stvari koje je trebalo raspraviti. Jer i sami prepobožni imperatori su dozvolili da u potpunosti sve treba raspraviti, a prije svega o svetoj vjeri, o integritetu istine koju su bili povrijedili. Kao drugo, o ličnostima, za koje su govorili da su odbačene, o nepravednom suđenju, da ako su mogli da dokažu, pravina bi bila i potvrda njegova. Treće pitanje, koje zaista treba nazvati pitanjem je što su teške i oštre nepravde, nepodnošljive i bezbožne optužbe crkvi učinili, kad su oteli episkope, presvitere, đakone i sve sveštenike poslali u izgnanstvo, i prebacili ih u napuštena mjesta, glađu, žeđu, golotinjom i svakom oskudicom ih ubijati. Druge zatvorene u zatvorima, satrli su gnusobom i smradom, poneke gvozdenim okovima, tako da vratove njima su davili najtvrđim okovima. Napokon od njih pobijeđeni, u istu nepravednu kaznu su malaksali. Ne može se sumnjati da su slavnu smrt podnijeli u mučeništvu, i dosad čak se usuđuju neke da drže. A njihov jedini zločin je bio taj što su se borili i objavljivali da treba iskorijeniti jeres Arijevu i Eusebijevu, i nijesu htjeli sa takvima da opšte. Onima pak koji su više voljeli sa njima da se slože izdali su (koji pak nisu htjeli da služe vječnosti) i koji su prethodno bili odbačeni, ne samo da su prihvaćeni, već su unaprijeđeni do svešteničkog dostojanstva, i primili su nagradu za prevaru. A ono što je odlučeno o bezbožnim i neiskusnim mladićima Ursaciju i Valentu, primi k znanju, preblaženi brate. Jer bijaše očito da oni ne prestaju da siju smrtonosno sjeme lažnog nauka, i ono što je Valent, napustivši crkvu želio da upadne u drugu crkvu, i u to vrijeme, kada je promijenio sjedište, jedan od naše braće koji nije mogao pobjeći, Viator (Viktor), uništen i zlostavljan, u istom gradu Akvileji trećeg dana je preminuo, a smrt njegovu je uzrokovao svakako Valent, koji

[58] *Patrologia latina, vol. 8, col. 922.*

EPISTOLA SYNODI SARDICENSIS AD JULIUM URBIS ROMÆ EPISCOPUM (2).

(*Coust. p.* 395.)

SARDICENSIS SYNODUS DE REBUS A SE GESTIS JULIUM CERTIOREM FACIT.

EADEM EPISTOLA EX HILARIO.

(*Conc. t.* II, *col.* 660, *ed. Lab.*)

Quod semper credidimus, etiam nunc sentimus : experientia enim probat et confirmat, quæ quisque auditione audivit. Verum est enim quod beatissimus magister Gentium Paulus apostolus de se locutus est : *Ad experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (II *Cor.* XIII) ? Quamquam utique, quia in ipso Dominus Christus habitavit, dubitari non possit Spiritum sanctum per animum ejus locutum, et organum corporis personasse. Et tu itaque, dilectissime frater, corpore separatus, mente concordi ac voluntate adfuisti (mente, concordia, voluntate, *ex codd. mss. Fossatensi et Aniciensi*) : et honesta fuit et necessaria excusatio absentiæ, ne aut lupi schismatici furtum facerent et raperent per insidias, aut canes hæretici rabido furore exciti, insani oblatrarent, aut certe serpens diabolus blasphemiarum venenum effunderet. Hoc enim optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput, id est, ad Petri apostoli sedem de singulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes. Quoniam ergo universa quæ gesta sunt, quæ acta, quæ constituta, et chartæ continent, et vivæ voces charissimorum fratrum et

ga je uplašio i uzdrmao. No ono što smo preblaženim Avgustima naznačili, kad budete pročitali, lako ćete spoznati, da ništa nijesmo previdjeli, koliko je razum dozvoljavao. I da dug govor ne bi bio zamoran, naznačili smo one koji su to počinili i izvršili. Tvoja, pak, izuzetna mudrost treba da uredi da, tvojim dopisima naša braća koja su na Siciliji, Sardiniji i Italiji, ono što je učinjeno i što je definisano, saznaju. I da ne bi u neznanju primali pisma komunikatorija, od onih koji su pravednom presudom izopšteni iz crkve. A Marcel, Atanasije i Asklepije ostaju u našoj zajednici, jer im nepravedno suđenje nije moglo naškoditi, i bijeg i okretanje leđa onih koji na sud svih episkopa, koji smo došli, nijesu htjeli da dođu. Dalje, kao što smo prethodno pomenuli, potpun izvještaj braće, koje je iskrena tvoja milost poslala, jednodušje tvoje će potpuno izvijestiti. A imena onih, koji su zbog svojih zločina odbačeni, potrudili smo se da dostavimo, da bi izuzetna tvoja uzvišenost znala ko su ti koji su lišeni hrišćanske zajednice, kao što smo prethodno govorili. Udostoji se da svojom poslanicom upozoriš svu braću i koepiskope naše, da ne bi poslanice, odnosno pisma komunikatorije od njih primali.

Imena jeretika

Ursacije iz Singidunuma, Valens iz Murse (Osijek), Narcis iz Neronopolisa, Stefan iz Antiohije, Akacije iz Cezareje, Menofant iz Efesa, Georgije iz Laodikeje. Ovim je trebalo pridodati i Teodora, o kome Atanasije u poslanici solitarijima na str. 655, i očevi sabora u Sardici u poslanici svim crkvama, na str. 669 ovim redom ih nabraja: Teodor, Narcis, Akacije, Stefan, Ursacije, Valent, Menofant i Georgije.

Takođe imena episkopa koji su prisustvovali saboru u Sardici i potpisali se na suđenju

Osije iz Kordobe u Španiji, Anijan iz Katalonije u Španiji, Florentije iz Emerita (Merida)u Španiji, Dominijan iz Asturike (Astorga) u Španiji, Kasto iz Cezareje Auguste (Saragoza) u Španiji, Pretekstat iz Barcelone u Španiji, Maksim iz Luke u Toskani, **Basus iz Diokleje** u Makedoniji, Porfirije iz Filipa u Makedoniji, Marcel iz Ankire Galatejske u Makedoniji, Euterije iz Kainda u Prokiji, Asklepije iz Gaze u Palestini, Mosko iz Tebe u Tesaloniki, Vikentije iz Kapue u Kampaniji, Januarije iz Beneventa u Kampaniji, Protogenet iz Sardike (Sofija) u Akaciji, Dioskor iz Trakije, Himom iz Oparate u Tesaliji, Lukije iz Kainopolisa u Trakiji, Lukije iz Verone u Italiji, Evagrije iz Heraklialineje u Makedoniji, Dionisije iz Lignedona u Ahaji, Julije iz sedmovrate Tebe u Ahaji, Atenodor iz Plateje u Ahaji, Diodor sa Teneda u Aziji, Aleksander iz Larise u Tesaliji, Aetije iz Tesalonike u Makedoniji, Vitalis iz Akve u Dakiji Priobalnoj, Paragorije iz Skupisa (Skopje)u Dardaniji, Trifon iz Makroce u Ahaji, Atanasije iz Aleksandrije, Gaudentije iz Naisa u Ahaji, Jona iz Partikopolisa u Makedoniji, Alipije iz Megare u Ahaji, Makedonije iz Ulpijane u Ardaniji, Kalvo iz Kastromartisa u Ahaji priobalnoj, Fortunatijan iz Akvileje u Italiji, Plotarej iz Patroisa u Akaciji, Heliodor iz Nikopolisa, Eutarije iz Panonije, Arije iz Palestine, Astur iz Arabije, Kokro iz Asapofebije u Ahaji, Sterkorije iz Kanusije u Apuliji, Kalepodije iz Kampanje, Lerenije iz Sekora u Ahaji, Martirije iz Neapolisa u Ahaji, Dionisije iz Elide u Arkaidi, Sever iz Ravene u Italiji, Ursacije iz Briksa u Italiji, Partasije iz Mediolanuma (Milan) u Italiji, Marko iz Fisije u Aziji, Verisim iz Lugduna (Lion) u Galiji, Valent iz Skija u Ahaji Priobalnoj, Paladije iz Duja u Makedoniji, Gerontije iz Brevisa u Makedoniji, Aleksander iz Morene u Ahaji, Eutitije iz Ahaje, Titije iz Montone u Aziji.

Svi episkopi na broju 61.

compresbyterorum nostrorumArchidami et Philoxeni, et carissimi filii nostri Leonis diaconi, verissime et fideliter exponere poterunt; pene supervacuum videatur, eadem his litteris inserere (*al.* inferre). Patuit apud omnes qui convenerunt ex partibus orientis, qui se appellant episcopos; quamquam sint ex his certi auctores, quorum sacrilegas mentes Ariana hæresis pestifero tinxit veneno; diu tergiversatos propter diffidentiam ad judicium venire noluisse, tuamque et nostram reprehendere communionem, quæ nullam habebat culpam, quia non solum octoginta episcopis testantibus de innocentia Athanasii pariter credidimus, sed et conventi per presbyteros tuos et per epistolam, ad synodum quæ futura erat in urbe Roma, venire noluerunt : et satis erat iniquum, illis contemnentibus, tot sacerdotibus testimonium perhibentibus, Marcello et Athanasio denegare societatem. Tria fuerunt quæ tractanda erant. Nam et ipsi religiosissimi imperatores permiserunt, ut de integro universa discussa disputarentur; et ante omnia de sancta fide, et de integritate veritatis, quam violaverunt : secunda de personis, quas dicebant esse dejectas, de iniquo judicio, ut si potuissent probare, justa fieret confirmatio : tertia vero quæstio, quæ vere quæstio appellanda est, quod graves et acerbas injurias, intolerabiles etiam et nefarias contumelias ecclesiis fecissent, cum raperent episcopos, presbyteros, diaconos, et omnes clericos in exilium mitterent, ad deserta loca transducerent, fame, siti, nuditate, et omni egestate necarent; alios clausos carcere, et squalore et putore conficerent, nonnullos ferreis vinculis, ita ut cervices eis arctissimis vinculis strangularentur. Denique ex ipsis quidam vincti, in eadem injusta defecerunt pœna : quorum ambigi non potest martyrio gloriosam mortem exstitisse, adhuc quoque audent quosdam retinere : nec ulla (*al.* ulli) causa fuit criminis, nisi quod repugnarent, et clamarent quod execrarentur Arianam et Eusebii hæresim (*al.* Eusebianam), et nollent habere cum talibus communionem; iis autem qui secum sentire maluerunt, prodesse (qui autem seculo servire noluerunt *ex editione Parisiensi vel ex c. ms.* Qui autem in sæculo servire maluerunt); et qui ante fuerant dejecti, non solum recepti sunt, sed etiam ad clericalem (*al.* clericam) dignitatem promoti, et receperunt præmium falsitatis. Quid autem de impiis et de imperitis adolescentibus Ursacio et Valente statutum sit, accipe, beatissime frater. Quia manifestum erat hos non cessare adulterinæ doctrinæ lethalia semina spargere, et quod Valens relicta ecclesia ecclesiam aliam invadere voluisset, et eo tempore, quo seditionem commovit, unus ex fratribus nostris qui fugere non potuit Viator (*al.* Victor), obrutus et conculcatus, in eadem Aquileiensium civitate die tertia defecit, causam utique mortis præbuit Valens, qui perturbavit, qui sollicitavit. Sed ea quæ beatissimis Augustis significavimus, cum legeritis, facile pervidebitis, nihil nos prætermisisse, quantum ratio patiebatur : et ne molesta esset longa narratio, qui fecissent et commisissent, insinuavimus. Tua autem excellens prudentia disponere debet, ut per tua scripta, qui in Sicilia, qui in Sardinia, et in Italia sunt fratres nostri, quæ acta sunt, et quæ definita, cognoscant; et ne ignorantes eorum accipiant litteras communicatorias, quos extra episcopatum justa sententia declaravit (1). Perseverent autem Marcellus, Athanasius, et Asclepius in nostra communione, quia obesse eis non poterat iniquum judicium, et fuga et tergiversatio eorum, qui ad judicium omnium episcoporum, qui convenimus, venire noluerunt. Ceterum, sicuti superius commemoravimus, plena relatio fratrum, quos sincera caritas tua misit, unanimitatem tuam perdocebit. Eorum autem nomina, qui pro facinoribus suis dejecti sunt, subjicere curavimus, ut sciret eximia gravitas tua, qui essent communione privati, uti ante prælocuti sumus. Omnes fratres et coepiscopos nostros litteris tuis admonere digneris, ne epistolas (epistolia), id est, litteras communicatorias eorum accipiant.

Nomina hæreticorum.

Ursacius a Singiduno, Valens a Mursa, Narcissus a Neronopoli (2), Stephanus ab Antiochia, Acacius a Cæsarea, Menophanes (Menofantus) ab Epheso, Georgius a Laodicea. Theodorum quoque hic addere oportuit de quo S. Athanasius ep. ad solitarios, p. 655, et patres concilii sardicensis in epistola ad universas ecclesias, p. 669, hoc ordine eos recensens : Theodorum, Narcissum, Acacium, Stephanum, Ursacium, Valentem, Menofantum, et Georgium.

Item nomina episcoporum qui synodo Sardicensi adfuerunt et subscripserunt idem in judicio (3).

Osius ab Spannia Cordubensis. Annianus ab Spanniis de Castolona. Florentius ab Spanniis de Emerita. Dommianus ab Spaniis de Asturica. Castus ab Spaniis de Cæsar-Augusta. Prætextatus ab Spaniis de Barcilona. Maximus a Thuscia de Luca. Bassus a Macedonia de Diocletianopoli. Porphyrius a Macedonia de Philippis. Marcellus a Macedonia de Ancyra Gallaciæ. Euterius a Procia de Caindo. Asclepius a Palæstina de Gaza. Moscus a Thessalonica de Thebis. Vincentius a Campania de Capua. Januarius a Campania de Benevento. Protogenes ab Acacia de Serdica. Dioscorus de Thracia. Hymomus a Thessalia de Oparata. Lucius a Thracia de Cainopoli. Lucius ab Italia de Verona. Evagrius a Macedonia de Heraclialineo. Dionysius ab Achaia de Lignedon. Julius ab Achacia de Thebe epiapyleos. Athenodorus ab Acaia de Blatea. Diodorus ab Asia de Tenedos. Alexander de Thessalia de Larissa. Aethius a Macedonia de Thessalonica. Vitalis a Dacia-ripensi de Aquis. Paragorius a Dardania de Scupis. Trifon ab Achaia de Macroce. Athanasius ab Alexandria. Gaudentius ab Achaia de Naiso. Jonam a Macedonia de Particopoli. Alipius ab Acaia de Magari. Macedonius ab Ardania de *Ulpianis*. *Calvas ab Achaia ripensi de Castra Martis*. Fortunatianus ab Italia de Aquileia. Plotarcus ab Acacia de Patrois. Eliodorus a Nicopoli. Eutarius a Pannoniis. Arius a Palæstina. Asturus ab Arabia. Cocras a Achaia de Asapofebiis. Stercorius ab Apuleia de Canusio. Calepodius a Campania. Lerenius ab Achaia de Secoro. Martirius ab Achaia de Neapoli. Dionysius ab Arcaida de Elida. Severus ab Italia de *Ravennensi*. Ursacius ab Italia de Brixa. Parrasius ab Italia de Mediolano. Marcus ab Asia de Fissia. Verissimus a Gallia de Lugduno. Valens ab Achaia ripense de Scio. Palladius a Macedonia de Dui. Geruntius a Macedonia de Brevi. Alexander ab Achaia de Morenis. Euthitius ab Achaia. Titius ab Asia de Montonis.

Episcopi omnes numero unus de sexaginta (1).

Godina 343.
Formula vjere pseudosinoda u Sardici[59]

Sveti sinod, okupljen u Sardici, iz različitih provincija iz oblasti Istočne Tebaide, Egipta, Palestine, Fenikije, Celesirije, Mesopotamije, Kilikije, Kapadokije, Ponta, Paflagonije, Galatije, Frigije, Bitinije, Helesponta, Azije, Pisidije, Ostrva, Pamfilije, Karije, Lidije, Evrope, Trakije, Hemimonta, Panonije, Mezije, Dakije, ovu vjeru je izložio.

Vjerujemo u jednog Boga Oca, svemoćnog tvorca svega i činitelja, po kome je nazvano sve što je na nebu i na zemlji. I u jedinog Sina njegovog, Gospoda našeg Isusa Hrista prije svih vjekova od Oca rođenog, Boga od Boga, svjetlost od svjetlosti, preko koga sve, i zbog koga je sve stvoreno na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo: Riječ, mudrost i moć, svjetlost istinska vječna u svima, koji je u novijim vremenima zbog nas postao čovjek i rođen od svete Djevice. Razapet, umro je, sahranjen je i vaskrsnuo je iz mrtvih trećeg dana. Uznio se na nebo da sjedi kraj desnice Očeve, i da dođe na kraj vijeka da sudi živima i mrtvima, i da svakome da platu prema činjenju njegovom. Čije će carstvo vječno trajati na vjeke vjekova, sjedeći uvijek uz desnicu Očevu, ne samo u ovom vijeku, već i u budućim. Vjerujemo i u jednog Svetog Duha Božijeg, koji je Paraklet (branitelj), koga je obećao apostolima, pošto se uznio na nebo poslao ga je da ih poduči i sve opominje; preko koga se posvećuju i žive duše vjernika, koji u njega vjeruju. One pak koji kažu da je Sin nastao ni iz čega, ili da je nastao od druge supstance i da nije od Boga: A bilo je jednom vrijeme, odnosno vijek, kad ne bijaše, tuđe je priznavala sveta katolička crkva. Takođe one koji kažu da su tri Boga, odnosno da Hrist nije Bog (ili da Duh nije Bog), ili da prije vjekova nije bilo ni Hrista, niti Sina (niti Duha) Božijeg, odnosno istoga (teško je to čak i izgovoriti) Oca i Sina i svetoga Duha, ili da Sin nije bio rođen (ili Duh), ili da voljom, odnosno odlukom Otac nije rodio Sina, učinio, odnosno stvorio, tj. pokazao, već prema razumu sveznajuću Riječ Božiju; sve njih anatemiše Sveta katolička crkva.

[59] *Patrologia latina, vol. 56, col. 854.*

615 PSEUDOSYNODI SARDICENSIS

[b] FORMULA FIDEI.

Sancta synodus congregata est Sardicæ ex diversis provinciis de partibus Orientis Thebaidis, Ægypti, Palæstinæ, [a] *Phœnices, Syriæ Cœles, Mesopotamiæ, Ciliciæ, Cappadociæ, Ponti, Paphlagoniæ, Galatiæ,* [b] *Phrygiæ, Bithyniæ, Elesponti, Asiæ, Pisidiæ, Insularum, Pamphyliæ, Cariæ, Lydiæ, Europæ, Thraciæ, Hemimontis, Pannoniæ, Mœsiæ, Daciæ* [c] *hanc exposuerunt fidem.*

Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem creatorem omnium et factorem, ex quo [d] omnia in cœlo et in terra nominantur. Et in unicum Filium ejus Dominum nostrum Jesum Christum ante omnia sæcula ex Patre natum, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem omnia, et propter quem omnia facta sunt in cœlo et in terra, visibilia et invisibilia : Verbum, sapientia, et [e] potestas, lumen verum sempiternum in omnibus, qui novissimis temporibus propter nos homo factus est, et [f] creatus ex sancta Virgine. Crucifixus, et mortuus, et sepultus, et resurrexit a mortuis tertia die. Receptum in cœlis sedentem ad dexteram Patris, et venientem [g] in finem sæculi judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum facta sua. Cujus imperium sempiternum **616** manebit in æterna sæcula, sedens semper ad dexteram Patris non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. Credimus et in unum Spiritum sanctum Dei, hoc est Paracletum, quem pollicitus apostolis post in cœlum ascensionem misit docere eos, et monere omnia ; per quem et sanctificantur, et vivunt religiosorum animæ in eum credentes. Dicentes autem ex nihilo esse filium, vel ex alia substantia ([h] spiritum) et non ex Deo : et erat aliquando tempus, vel sæculum, quando non erat, alienos novit sancta et catholica Ecclesia. Similiter etiam dicentes tres esse Deos, vel Christum non esse Deum (sive spiritum non esse Dei) vel ante sæcula, nec Christum, nec Filium (nec Spiritum) Dei esse, vel eumdem [*Subaudi* esse] Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, vel non natum Filium (vel natum Spiritum) [i] aut voluntate, vel arbitrio Pater genuit Filium, fecit, sive creavit, vel demonstravit, sed secundum intellectum omnia scientem Verbum Dei ; hos omnes anathematizat sancta catholica Ecclesia.

sed ex alia versione. Hinc liquet hanc formulam duplici modo fuisse editam, et annexam Synodicæ, et separatim. Prima pars hujus formulæ usque ad voces *alienos novit sancta et catholica Ecclesia* vulgata fuerat ab Eusebianis aliquot menses post synodum Antiochenam anni 441, altera vero pars addita triennio post cum aliis prolixis additamentis : ejusque Græcus textus superest apud S. Athanasium in libro de Synodis; ex quo recusa legitur t. II Concil. editionis Venetæ, col. 656. Tandem in Pseudo-Sardicensi concilio repetita fuit. Sicut autem Vigilius Tapsensis l. v contra Eutychen, n. 3, minus caute hanc veræ et catholicæ synodi formulam habuit, cum præsertim eam S. Hilarius in rectum sensum exponere studeat ; ita nihil mirum, si in Græca collectione inter documenta Sardicensia descripta et a nostro interprete Latine reddita fuit.

[a] Apud Hilarium utrobique additur *Arabiæ*.

[b] Apud eumdem de synodis *Phrygiis duabus*, uti etiam legit Vigilius Tapsensis lib. v contra Eutychen, num. 3, sed mendose : Phrygia enim tunc temporis nondum divisa erat in duas. Vide tractatum part. I, c. 3. In Fragmentis vero ejusdem Hilarii inscriptio synodicæ unam tantum *Phrygiam* præfert.

[c] Hilar. de Synodis, *hanc exposuimus fidem.*

[d] Hilar., ibidem, *omnis paternitas... nominatur*, ut in Græco apud Athanasium. At in Fragm., *omnis creatura*, quibuscum concinit nostri interpretis versio *omnia*. Mox pro *unicum* Hilarius utrobique *unigenitum*. Semper vero noster interpres Græcam vocem μονογενῆ, *unicum* reddidit.

[e] Apud Hil., *virtus, et vita, lumen*, etc. Desunt autem *sempiternum in omnibus*, sicut nec in Græco leguntur.

[f] Apud eumdem, *natus*.

[g] Hil. in Frag., *in finem mundi* ; in libro autem de Synodis nihil æquivalens exhibet.

[h] Apud Hilar. Græco concinente utrobique deest *spiritum*, et similiter desunt, quæ deinceps uncis inclusimus.

[i] Hilar. in Fragm., *aut non sententia, nec voluntate Deum Patrem genuisse Filium ; hos omnes anathematizat*, etc. In libro de Synodis, *vel quod neque consilio, neque voluntate Pater genuerit Filium ; anathematizat sancta*, etc. Utrobique, sicut et in Græco, negatio exhibetur, et intermedia nostræ versionis *fecit sive creavit*, etc., nullibi apparent.

Godina 343.
Odluke sabora u Sardici[60]

KANONI

I

Osije episkop reče: Ništa manje nije loš običaj nego što je opasna iskvarenost koja iz korijena treba da se iščupa. Da se ne dozvoli nekom episkopu da iz svog grada pređe u drugi. Očigledan je razlog zbog koga to pokušavaju, jer kada se radi o tim stvarima nikad se ne nađe nijedan episkop koji bi pokušao da iz većeg pređe u manji grad. Otuda je jasno da iz pohlepe i ambicije teže vlasti. Ako dakle svi odluče tako, da se ova opasnost strogo osudi i da ne prime hrišćansku euharistiju oni koji su takvi. Svi rekoše: Odlučujemo. Osije episkop reče: Takođe ako bi neko takav bio nepromišljen, pa se možda opravdavao time što je primio pismo od naroda; pošto bi bilo očito, da se platom i nagradom malobrojni, koji nemaju iskrenu vjeru, mogu podmititi, da u crkvi izjavljuju da njega samoga traže za episkopa: smatram da svakako treba kazniti ove prevare, tako da takav na kraju ne primi ni hrišćansku euharistiju. Ako se svi slažete, odlučite. Svi rekoše: Slažemo se.

II

Osije episkop reče: O ovome takođe da se donese odluka da episkop iz svoje provincije u drugu provinciju, u kojoj su episkopi, ne prelazi, osim ako slučajno ne bi bio pozvan od svoje braće; da ne bi izgledalo da zatvaramo vrata ljubavi.

III

Osije episkop reče: Takođe se treba postarati da ako bi slučajno u nekoj provinciji neki episkop vodio parnicu protiv svog brata episkopa, da ne bi jedan od dvojice iz druge provincije pozvao za pomoćnika iz druge provincije episkopa na suđenje.

IV

Osije episkop reče: Da ako bi neki episkop u nekoj parnici bio osuđen i smatrao da je njegova parnica valjana, da se obnovi suđenje; ako ste saglasni, da ispoštujemo sjećanje na svetog apostola Petra, da ili oni koji istražuju slučaj ili drugi episkopi koji borave u najbližoj provinciji, pišu rimskom episkopu. I ako on bude presudio da se obnovi suđenje, tada neka se obnovi, i neka imenuje sudije. Ako pak bude odobrio tu parnicu, da se ono što je učinjeno ne ponavlja, biće potvrđeno ono što bude odlučio rimski episkop. Ako se dakle svi slažete sa ovim, neka se donese odluka. Sinod odgovori: Slažemo se.

V

Gaudentije episkop reče: Ako se slažete, ovoj odluci koju ste svetošću obznanili kao potpunu treba dodati i to da kad neki episkop bude smijenjen po sudu onih episkopa koji borave u susjednim mjestima i bude izjavio da treba da taj posao svrši u Rimu, drugi episkop, koji dođe na njegovo mjesto, nakon apelacije onoga koji je smijenjen, neka se nikako ne rukopoloži, sve dok se taj slučaj ne riješi na sudu rimskog episkopa.

[60] *Mansi, vol. III, col. 31.*

CANONES.

I.

OSius episcopus dixit : Non minus mala consuetudo, quam perniciosa corruptela funditus eradicanda est ; ne cui liceat episcopo de sua civitate ad aliam transire. Manifesta est enim causa, qua hoc facere tentant ; cum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de majore civitate ad minorem transierit. Unde apparet, avaritiæ eos ardore inflammari, & ambitioni servire, & ut dominationem exerceant. Si ergo omnibus placet, hujusmodi pernicies [a] aufe-
[a] furius & rius vindicetur, nec laicam communionem habeat qui talis est. Universi dixerunt: Placet. Osius episcopus dixit : Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut forsitan excusationem afferat, quod populi literas acceperit; cum manifestum sit, præmio & mercede paucos, qui sinceram fidem non habent, potuisse corrumpi, ut clamarent in ecclesia, & ipsum petere viderentur episcopum: omnino has fraudes damnandas esse arbitror, ita ut nec laicam communionem in fine accipiat talis. Quod si vobis omnibus placet, statuite. Universi dixerunt: Placet.

II.

Osius episcopus dixit : Illud quoque statutum sit ut episcopus de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeat, nisi forte a fratribus suis invitatus ; ne videamur januam caritatis claudere.

III.

Osius episcopus dixit : Providendum est etiam, ut si in aliqua provincia forte aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit ; ne unus e duobus ex alia provincia advocet episcopos ad judicium.

IV.

Osius episcopus dixit: Quod si aliquis episcopus [a] adjudicatus fuerit in aliqua [a] judicatus. causa, & putat se bonam causam habe-
B re, ut iterum judicium renovetur; si vobis placet, sancti Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur vel ab his qui examinaverunt, vel etiam ab aliis episcopis qui * in provincia proxima mo- * in propinquo morantur. rantur, Romano episcopo. Et si judicaverit renovandum esse judicium renovetur, & det judices. Si autem probaverit talem causam, ut ea non refricentur quæ acta sunt, quæ decreverit Romanus episcopus, confirmata erunt. Si ergo hoc omnibus placet, statuatur. Synodus respondit: Placet.

C

V.

Gaudentius episcopus dixit : Addendum est, si placet, huic sententiæ, quam plenam sanctitate protulistis; ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum judicio, qui in vicinis commorantur locis, & proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma; alter episcopus in eadem cathedra, post appellationem ejus qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in judicio Romani episcopi determinata.

VI.

D Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua fuerint plurimi episcopi, unum forte remanere episcopum; ille vero per negligentiam noluerit ordinare episcopum, & populi * con- * convenerint episcopos vicinæ provinciæ, debere illum prius conveniri episcopum. venerint: episcopi vicinæ provinciæ debent illum convenire episcopum, qui in eadem provincia moratur, & ostendere quod populi petant sibi rectorem, & hoc justum esse, ut & * ipse veniat, & cum * ipsi veniant. eo ordinent episcopum. Quod si conventus literis tacuerit & dissimulaverit, nihilque responderit : tunc satisfaciendum
E esse populis, ut veniant ex vicinis provinciis, & ordinent episcopum. Iterum, licentia ordinandi episcopum danda passim non est. Si enim subito aut vicus ali-

VI

Osije episkop reče: Ako se dogodi u nekoj provinciji, u kojoj ima više episkopa, da slučajno ostane jedan episkop, i taj iz nemara ne bude htio da rukopoloži episkopa, i narod se okupi: episkopi susjedne provincije treba da se okupe kod onog episkopa koji boravi u istoj provinciji i da pokažu da narod traži sebi upravitelja i to je pravedno da oni sami dođu i sa njim rukopolože episkopa. A ako bi ćutao na pismo i pretvarao se i ništa ne bi odgovorio, tada treba zadovoljiti narod da dođu iz susjednih provincija episkopi i da rukopolože episkopa. S druge strane, ne treba dati slobodu da se svuda rukopoloži episkop. Ako naime iznenada ili neko selo ili mali grad, kome je dovoljan jedan presviter, bude htio da dobije episkopa, za to, da omalovaži episkopsko ime i autoritet najvišeg zvanja. Ne treba oni pozvani iz druge provincije da čine episkopa, sem u gradovima koji su imali episkope, ili ako je grad ili to mjesto tako mnogoljudno da zaslužuje da ima episkopa. Sinod odgovori: Slažemo se.

VII

Osije episkop reče: I o ovome smo se složili da, ako bi bio optužen episkop i svi okupljeni episkopi te regije budu presudili da se ukloni sa položaja, ako bi uputio apelaciju onaj koji je smijenjen i otišao kod preblaženog episkopa Rimske crkve i ovaj bude želio da ga sasluša, ako bude smatrao pravednim, da se stvar ponovo ispita, neka se udostoji rimski episkop da napiše pismo ovim episkopima, koji se nalaze u pograničnim i susjednim provincijama, da oni sami pažljivo sve ispitaju i da se odrede u toj stvari prema vjeri istine. Da onaj koji traži da se preispita njegov slučaj, svojom molbom gane rimskog episkopa, da sa svoje strane pošalje presvitere, biće u njegovoj vlasti ono što želi i što procjenjuje. Ako bude odlučio da ih treba poslati da prisusvuju suđenju sa drugim episkopima, da imaju takođe punomoćje one osobe od koje su poslati: biće po njegovom sudu. A ako bude vjerovao da su dovoljni koepiskopi provincija da privedu kraju suđenje, učiniće ono što bude presudio po premudrom svom mišljenju.

VIII

Osije episkop reče: Prevelika učestalost naše drskosti i nepravedne molbe učinile su da nemamo toliku zahvalnost ni pouzdanje dok zaista ne prestaju episkopi da idu u carski dvor, i to uglavnom Afri (koji, kao što smo saznali) preziru i omalovažavaju savjete presvetog brata i koepiskopa našeg Gratusa. I ne samo na carskom dvoru, no mnoge razne parnice koje neće koristiti donijeli su crkvi, kao što obično biva, ili treba, da ili siromašnima ili udovicama, ili siročadima pomažu, već svjetovne počasti i neke državne poslove zahtijevaju. Stoga je ova izopačenost izazivala ne samo negodovanje, već i skandal. Časno je da episkop pruži svoju pomoć onima koji su nekom nepravdom pogođeni, ili ako se radi o udovici koja je pritisnuta jadom, ili o siročetu koje će biti opljačkano. I, naravno, samo ako su njihova parnica i molba časne. Ako se dakle, braćo premila, slažete sa ovim, odlučite, da episkopi ne dolaze na carski dvor, osim slučajno onih koje bi prevjerni imperator svojim pismom pozvao. No pošto se često događa da nađu utočište u milosrđu crkve oni koji trpe nepravdu i koji kao grešnici su kažnjeni boravkom na ostrvu ili egzilom, ili trpe bilo koju drugu kaznu: stoga treba im priteći u pomoć i bez oklijevanja tražiti crkveni oprost za njih. Ako se slažete sa ovim, neka se donese odluka. Svi rekoše: Slažemo se i neka se odluči.

IX

Osije episkop reče: I ovim vaša mudrost treba da se pozabavi; da pošto ste odlučili, da se ne bi zabilježilo nepoštenje episkopa odlaskom u carski dvor, koji god dakle, od onih koje smo

aliquis, aut modica civitas, cui satis est unus presbyter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc, ut vilescat nomen episcopi, & summi honoris auctoritas: non debent illi ex alia provincia invitati facere episcopum, nisi aut in civitatibus quæ episcopos habuerunt, aut si qua tam populosa est civitas vel locus, qui mereatur habere episcopum. Synodus respondit: Placet.

VII.

Osius episcopus dixit: Et hoc placuit, ut si episcopus accusatus fuerit, & omnes judicaverint congregati episcopi regionis ipsius, & de gradu suo eum dejecerint; si appellaverit qui dejectus videtur, & confugerit ad beatissimum Romanæ ecclesiæ episcopum, & voluerit se audiri: si justum putaverit, ut renovetur examen, scribere his episcopis dignetur Romanus episcopus, qui in finitima & propinqua altera provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, & juxta fidem veritatis definiant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut de latere suo presbyteros mittat; erit in potestate ipsius quid velit, & quid æstimet. Si decreverit mittendos esse, qui præsentes cum episcopis judicent, [a] ut habeant etiam [*] auctoritatem personæ illius, a quo destinati sunt; erit in ejus arbitrio. Si vero crediderit sufficere episcopos comprovinciales, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio suo judicaverit.

[a] habentes ejus auctoritatem.
[*] potestatem

VIII.

Osius episcopus dixit: [b] Importunitatis nostræ nimia frequentia, & injustæ petitiones fecerunt nos non tantam habere gratiam, aut fiduciam, dum quidam non cessant ad comitatum ire episcopi, & maxime Afri; qui (sicuti cognovimus) sanctissimi fratris & coepiscopi nostri Grati salutaria consilia spernunt atque contemnunt, & non solum ad comitatum multas & diversas ecclesiæ non profuturas perferunt causas, ut fieri solet, aut oportet, ut aut pauperibus, aut viduis, aut pupillis subveniatur: sed & dignitates sæculares, & administrationes [*] quibusdam postulant. Hæc itaque pravitas olim non solum murmurationes, sed & scandala excitat. Honestum est autem, ut episcopus intercessionem suam his præstet, qui aliqua iniqua vi opprimuntur, aut si vidua affligatur, aut pupillus expolietur: tamen & ista omnia, si justam habeant causam & petitionem. Si vobis ergo fratres charissimi, placet, decernite, ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hi, qui religiosissimi imperatoris literis vel invitati fuerint, vel vocati. Sed quoniam sæpe contingit, ut ad misericordiam ecclesiæ confugiant, qui injuriam patiuntur, & qui peccantes in exilium vel insulas damnantur, aut certe quamcumque sententiam susceipiunt: ideo subveniendum est his, & sine dubitatione eis petenda per ecclesiam indulgentia. Si vero hoc vobis placet, ' statuatur. Universi dixerunt: Placet, & constituatur.

[b] Importunitate & nimia frequentia & injustæ petitionis fiducia dum quidam, &c.
[*] quibusdam.

IX.

Osius episcopus dixit: Hæc quoque prudentia vestra tractare debet; ut quia decrevistis, ne episcopi improbitas notetur ad comitatum pergendo: quicumque ergo, quales superius memoravimus, preces habuerint vel acceperint, per diaconum suum mittant; quia persona ministri non erit invidiosa, & quæ celerius poterit quæ impetraverit referre. Et hoc consequens esse videtur, ut unusquisque qui preces habuerit, eas ad fratres & coepiscopos nostros, qui in maxima civitate, id est, qui in metropoli consistunt, mittat; & illi per suos diaconos destinent, tribuendo commendatitias epistolas pari ratione ad fratres & coepiscopos nostros, qui illo tempore in his regionibus & urbibus morantur, in quibus ' felix & beatus Augustus rempublicam gubernat. Si vero habet quis episcoporum amicos in palatio, qui cupit aliquid (quod tamen honestum est) impetrare; non prohibeatur per diaconum suum rogare, & significare eis, quos scit benigna intercessione sibi absenti posse præstare. Qui vero Romam venerit, sicut dictum est, sanctissimo fratri & coepiscopo nostro Romanæ ecclesiæ preces, quas habet, tradat, ut & ipse prius examinet, si honestæ & justæ sunt, & præstet diligentiam atque solicitudinem, ut ad comitatum perferantur. Universi dixerunt placere sibi, & honestum esse consilium.

[a] benignam intercessionem.

X.

Alypius episcopus dixit: Si propter pupillos & viduas, vel laborantes, qui causas non iniquas habent, susceperint [b] peregrinationis incommoda, habebunt aliquid justæ rationis: nunc vero cum ea postulent, quæ sine invidia omnium & reprehensione esse non possunt, non necesse eos ire ad comitatum.

[b] peregrinationes incommodas.

prethodno pomenuli, budu imali ili primili molbe, neka ih pošalju po svojim đakonima; jer ličnost ministranta neće biti omražena i brže će moći da iznese ono što je postigao. Sljedstveno tome čini se da svako ko bude imao molbu, neka je pošalje braći i koepiskopima našim, koji su u najvećim gradovima, tj. koji su u metropolama. I oni preko svojih đakona neka pošalju, dajući pisma preporuka iz istog razloga braći i koepiskopima našim, koji u to vrijeme u tim oblastima i gradovima borave, u kojima srećni i blaženi Avgust upravlja državom. Ako zaista ima neki episkop prijatelje u palati, koji želi nešto (ali ono što je časno) da postigne; neka se ne zabranjuje da preko đakona svoga moli i naznači onima koje poznaje da blagonaklonom intervencijom može da mu se izađe u susret iako nije prisutan. A onaj koji bude došao u Rim, kao što je rečeno, neka preda molbe koje ima presvetom bratu i koepiskopu našem Rimske crkve, da on sam prije nego što ih razmotri, ako su časne i pravične, pokaže tačnost i nastojanje da se prenesu na carski dvor. Svi odgovoriše da su saglasni, i da je savjet častan.

X

Alipije episkop reče: Ako zbog siročadi, udovica ili onih koji su u neprilici, koji imaju valjane parnice, budu se prihvatili tegobna putovanja, imaće za to neki pravičan razlog: a sada kad to traže, što bez zavisti svih i ukora ne može biti, nije potrebno da idu u carski dvor.

XI

Gaudentije episkop reče: Ono što zdravorazumski treba da predvidite i od svega što će se Bogu i ludima militi, može da se održi na snazi, to je da postoji strah od ove odluke. I sami, takođe, znamo da je zbog bezobzirnosti malobrojnih veoma često sveto i religiozno sveštenićko ime omalovažavano. Ako, dakle, protivno mišljenju svih, neko pokuša da mu je bliža ambicija od Boga, taj treba da zna, na obnovljenim parnicama, da će izgubiti čast i dostojanstvo. Ovo će pak moći da se zna i pročuje ako svako od nas koji se nađe na glavnom putu, kad bude vidio episkopa koji putuje raspita se o njegovom putu i neka vidi kuda namjerava da ide. A ako sazna da namjerava da ide u carski dvor, neka ispita ono što smo prethodno zabranili, da ne ide slučajno po pozivu, da bi mu dozvolio da nastavi put. A ako (kao što se prethodno sjeća vaša svetost), zbog žudnje i ambicije hoće da ide na carski dvor, neka mu ne potpiše pismo, i neka mu ne da euharistiju. Ako se slažete, treba odluku svi da potvrde. Svi rekoše da je to časno i da se slažu sa tim.

XII

Osije episkop reče: No pošto je potrebno biti i umjeren, voljena braćo, ako bi se našao neko ko ne bi bio upoznat sa sadržajem odluka ovog sabora, iznenada dođe u one gradove, koji su na glavnom putu, treba episkop tog grada da ga opomene i uputi i da sa tog mjesta pošalje đakona. A ovaj pošto bude opomenut neka se vrati u svoju parohiju.

XIII

Osije episkop reče: Smatram neophodnim da se veoma marljivo razmotri, ako slučajno bogataš ili sholastik sa foruma ili iz uprave bude tražen za episkopa, da se ne rukopoloži prije nego postane lektor, zatim đakon i presviter. I tako postepeno, obavljajući sve te funkcije da se uzdigne do položaja episkopa. Jer je moguće, postepenim napredovanjem, za jedan dug period, da se dokaže njegova vjera, ozbiljnost, skromnost i poštovanje. A ako se pokaže da je dostojan, neka se nagradi božanskim sveštenićkim položajem. Jer, niti je prikladno niti razumno niti je preporučljivo da se olako i na brzinu rukopoloži episkop, presviter, ili đakon koji je neofit. Tim više što izgleda da je blaženi Apostol narodni učitelj to objavio i zabranio. Nego oni, čiji bi život bio za duži period pod prismotrom i s pravom dokazan. Svi rekoše da se slažu sa tim.

XI.

Gaudentius episcopus dixit: Ea quæ salubriter * providistis convenienti æstimatione, omniumque Deo placitura & hominibus, tenere hactenus fortitudinem possunt, si metus huic sententiæ conjungatur. Scimus enim etiam ipsi, sæpissime propter paucorum imprudentiam sacrum ac religiosum sacerdotale nomen fuisse reprehensum. Si igitur contra omnium sententiam aliquis nisus, voluerit ambitioni magis placere quam Deo, is debet scire, causis redditis, honorem atque dignitatem se amissurum. Hoc autem sciri & comperiri poterit, si unusquisque nostrum qui in canali constitutus est, cum progredientem episcopum viderit, inquirat transitum ejus, causas videat, quo tendit agnoscat. Et si quidem cum [a] agnoverit ire ad comitatum, requirat illud quod superius comprehensum est, * ne forte invitatus sit, ut ei facultas eundi permittatur. Si vero (ut superius meminit sanctitas vestra) propter desideria & ambitiones ire ad comitatum tentaverit, neque literis ejus subscribatur, neque in communionem recipiatur. Si vobis placet, omnium sententia confirmari debet. Universi dixerunt, hoc honestum esse, & placere [b] constitutionem.

* prævidistis.
[a] invenerit.
* nisi.
[b] sibi hanc.

XII.

Osius episcopus dixit: Sed & moderatio est necessaria, dilectissimi fratres, ne adhuc quidam nescientes quid decretum sit in synodo, subito veniant ad civitates eas, quæ in canali sunt: debet episcopus civitatis ipsius admonere & instruere illum, * & ex eo loco ille mittat diaconum; admonitus tamen ipse redeat ad parochiam suam.

* ut.

XIII.

Osius episcopus dixit: Necessarium arbitror, ut diligentissime * tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex * administratore episcopus fuerit postulatus, non prius ordinetur, nisi ante & lectoris munere, & officio diaconi, & presbyteri fuerit perfunctus; & ita per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habent utique prolixum tempus, probari qua fide sit, quave modestia, & gravitate, & verecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur. Nam nec conveniens est, nec * ratio, nec disciplina patitur: ut temere ac leviter ordinetur aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui neophytus est: maxime cum beatissimus

* tractetur.
* administratione.
* ratio disciplinæ.

A apostolus magister gentium, ne hoc fieret, denunciasse & prohibuisse videatur; sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita, & merita comprobata. Universi dixerunt placere sibi hæc.

XIV.

Osius episcopus dixit: Hoc quoque statuere debetis; ut episcopus, ex alia civitate cum venerit ad aliam civitatem, vel ex provincia sua ad aliam provinciam, & ambitioni magis serviat, quam devotioni; ita ut si voluerit in aliena B civitate multo tempore residere, & contingat ut episcopus civitatis ipsius non tam instructus sit, nec tam doctus; is vero qui advenit, incipiat contemnere eum, & frequenter facere sermonem, ut dehonestet & deformet illius personam, qua occasione fit, ut non dubitet relinquere sibi assignatam ecclesiam, & transire ad alienam: definite ergo tempus; quia & non recipi episcopum, inhumanum est; & diutius residere, perniciosum. Ne fiat ergo hoc, providendum est. Memini autem superiore concilio [1] fratres nostros constituisse, ut si C quis laicus in ea qua commoratur civitate, tres dominicas, id est, per tres septimanas non celebrasset conventum, communione privaretur. Si ergo hæc circa laicos constituta sunt; tanto magis nec licet, nec decet ut episcopus, si nullam tam gravem habet necessitatem, nec tam difficilem rationem, tamdiu desit ab ecclesia, ne populum contristet. Universi dixerunt placere sibi.

XV.

Osius episcopus dixit: Quia nihil præ- D termitti oportet; sunt quidam fratres & ceopiscopi nostri, qui non in ea civitate * possident, in qua episcopi videntur esse constituti, vel certe paucam rem ibi, alibi autem idonea prædia habere noscuntur, vel affectiones proximorum, quibus indulgeant; hactenus autem eis permitti oportet, ut accedant ad possessiones suas, & disponant vel ordinent, fructum laboris sui; post tres dominicas, id est, post tres septimanas, si morari necesse est, in suis potius fundis morentur. Et si est proxima civitas, in qua E presbyter est, ne sine ecclesia facere videatur diem dominicum, illuc accedat; ut nec res ejus domesticæ per absentiam ejus detrimentum substineant, & non frequenter veniendo ad aliam civitatem, in qua est episcopus, suspicionem jactantiæ & ambitionis incurrat. Universi dixerunt placere sibi.

* resident.

XVI.

XIV

Osije episkop reče: I ovo treba da odlučite: da episkop, iz jednog grada kad dođe u drugi grad, ili iz svoje provincije u drugu provinciju, više je u službi ambicije nego odanosti vjeri. Tako da ako bi htio da se duže zadrži u drugom gradu, a da se dogodi da episkop tog grada ne bi bio tako upućen niti tako učen, onaj koji je došao počinje da ga omalovažava i da često započinje rasprave, kako bi obeščastio i obezvrijedio njegovu ličnost, i tom prilikom da ne oklijeva da napusti crkvu koja mu je dodijeljena i da pređe u drugu. Odredite, dakle, rok. Jer bilo bi nehumano ne primiti episkopa, a opet da se duže tamo zadržava, opasno je. Treba, dakle, preduprijediti da se to ne događa. Sjećam se da su naša braća na prethodnom saboru odlučila da ako neki hrišćanin u onom gradu u kome boravi tri nedelje tj. tokom tri sedmice ne bi došao na službu, da se liši euharistije. Pošto je, dakle, tako odlučeno za hrišćane, tim više nije dozvoljeno i ne priliči da episkop, osim ako ne postoji neka velika potreba za tim, ili ozbiljan razlog, toliko dugo bude odsutan iz crkve da se ne bi narod žalostio. Svi odgovoriše da se slažu i sa tim.

XV

Osije episkop reče: Pošto ništa ne treba izostaviti: postoje neka braća i koepiskopi naši, koji ne stoluju u onim gradovima u kojima su čini se rukopoloženi, odnosno tamo imaju malo stvari, a na drugim mjestima zna se da imaju velika imanja, odnosno naklonost najbližih, kojima gledaju kroz prste. U toj mjeri, pak, njima treba dozvoliti da dođu do svojih posjeda i da razdijele odnosno rasporede plodove svog rada. Poslije tri nedelje, odnosno sedmice, ako je potrebno da se zadrže, bolje neka ostanu na svojim posjedima. I ako je najbliži grad, u kome je presviter, da nedeljni dan ne bi izgledao napušten od crkve, tamo neka dođe. Da ne bi njegovi domaći poslovi trpjeli štetu zbog njegovog odsustva i da ne bi čestim dolaženjem u drugi grad, u kome je episkop, podstakao sumnju da je ambiciozan i razmetljiv. Svi rekoše da su saglasni sa tim.

XVI

Osije episkop reče: Ako se svi slažu sa ovim da bilo đakon, bilo presviter, i bilo koji klerik od svog episkopa bude bio lišen euharistije i dođe kod drugog episkopa, a taj kod koga bude prebjegao bude znao da ga je njegov episkop izbacio, ne treba da mu udijeli euharistiju. Jer ako bi to učinio, neka zna da pošto se okupe episkopi, biće optužen. Svi rekoše: Ova odluka i mir će čuvati i slogu održati.

XVII

Osije episkop reče: Ono što me sve do sada dotiče ne mogu da prećutim. Ako bi bio slučajno neki episkop ljut (što ne treba da bude) brzo ili oštro reagovao prema presviteru, ili đakonu svom i bude htio da ga isključi iz crkve; treba se postarati da ne bi bio nevin kažnjen ili da ne izgubi euharistiju. Stoga onaj koji je odbačen ima mogućnost da pozove susjedne episkope, da oni saslušaju njegov slučaj i da se sa pažnjom isti razmotri. Jer ne treba uskratiti moliocu da bude saslušan. A onaj episkop koji ga je bilo pravedno bilo nepravedno izbacio, pomirljivo neka prihvati da se stvar raščlani. Jer ili će njegova odluka biti potvrđena od većine, ili će biti korigovana. Ipak prije nego sve bude pažljivo i odano ispitano, njega koji bude iz zajednice izdvojen niko drugi ne treba da pomisli da prihvati i primi u zajednicu. Oni, pak, koji budu došli na saslušanje, ako budu vidjeli da kod klerika postoji težnja ka oholosti, jer ne priliči da episkop podnosi bilo nepravdu bilo uvredu, neka ih ukore oštrim riječima da se časno pokoravaju nalogu episkopa: jer kao što on treba da pruži iskrenu ljubav milosti klericima, tako takođe obostrano i ministranti su dužni da pruže očiglednu pokornost svom episkopu.

XVI.

Oſius epiſcopus dixit. Si hoc quoque omnibus placet, ut ſive diaconus, ſive presbyter, ſive quis clericorum ab epiſcopo ſuo communione fuerit privatus, & ad alterum perrexerit epiſcopum: & ſcierit ille, ad quem confugerit, eum ab epiſcopo ſuo fuiſſe abjectum: non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod ſi fecerit, ſciat ſe convocatis epiſcopis [a] cauſas eſſe dicturum. Univerſi dixerunt: Hoc ſtatutum & pacem ſervabit, & concordiam cuſtodiet.

a cauſam

XVII.

Oſius epiſcopus dixit: Quod me adhuc movet, reticere non debeo. Si epiſcopus quis forte iracundus (quod eſſe non debet) cito aut aſpere commoveatur adverſus presbyterum, aut diaconum ſuum, & exterminare eum de eccleſia voluerit; providendum eſt, ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et ideo habeat poteſtatem qui dejectus eſt, ut finitimos epiſcopos interpellet, & cauſa ejus audiatur, & diligentius tractetur; quia non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille epiſcopus, qui aut juſte aut injuſte eum dejecit, patienter accipiat, ut negotium diſcutiatur: ut vel probetur ſententia ejus a plurimis, vel emendetur. Tamen priuſquam omnia diligenter & fideliter fuerint examinata, eum qui fuerit a communione ſeparatus, [b] nullus alius debet præſumere ut recipiat, & communioni ſociet. Qui autem convenerint ad audiendum, ſi clericorum eſſe [c] faſtigium viderint & ſuperbiam, quia non decet ut epiſcopus aut injuriam aut contumeliam patiatur, [d] auſterioribus eos verbis caſtigent, ut obediant honeſta præcipienti epiſcopo: quia ſicut ille ſincerum amorem debet clericis exhibere caritatis, ita quoque viciſſim miniſtri infucata debent epiſcopo ſuo exhibere obſequia.

b ante cognitionem.

c ſtudium

d severioribus.

XVIII.

Januarius epiſcopus dixit: Illud quoque ſanctitas veſtra ſtatuat, ut nulli epiſcopo liceat alterius civitatis hominem eccleſiaſticum ſolicitare, & in [e] ſua diœceſi ordinare clericum; [f] quia ex his contentionibus ſolent naſci diſcordiæ: & [g] ideo prohibeat omnium ſententia, ne quis hoc facere audeat.

e ſuis parochiis.

f univerſi dixerunt.

g ideireo prohibet.

XIX.

Oſius epiſcopus dixit: Et hoc univerſi conſtituimus, ut quicumque ex alia parochia voluerit alienum miniſtrum ſine conſenſu epiſcopi ipſius & ſine voluntate ordinare, non ſit rata ordinatio ejus.

Concil. General. Tom. III.

XVIII

Januarije episkop reče: I ovo neka definiše vaša svetost, da se nijednom episkopu ne dozvoli da pobuni crkveno lice iz drugog grada da u svojoj dijecezi rukopoloži klerika; jer iz ovih prepirki se obično rađaju nesloge i stoga neka odluka svih to zabrani da se ko ne bi usudio da to učini.

XIX

Osije episkop reče: I ovo smo svi odredili da ko god iz druge parohije bude htio tuđeg ministranta bez saglasnosti njegovog episkopa i bez volje njegove da rukopoloži, da to rukopolo-ženje ne bude validno. A ko god bi to zloupotrijebio treba da ga opomenu braća i koepiskopi naši i da ga isprave.

XX

Aetije episkop reče: Dobro znate kakav i koliki je grad Tesaloniki. Često naime dolaze u njega iz drugih oblasti presviteri i đakoni i nijesu zadovoljni da tamo borave kratko vrijeme ili ostaju tamo, ili poslije dužeg boravka jedva bivaju primorani da se vrate na svoje. Svi rekoše: Ono vrijeme, koje je određeno u vezi sa episkopima, i prema njihovim ličnostima, treba da se poštuje.

XXI

Osije episkop reče: Po savjetu brata i koepiskopa našeg Olimpija i ovo smo usaglasili, da ako je neko trpio nasilje i nepravedno prognan zbog discipline ili ispovijedanje katoličke vjere ili za odbranu vjere, bježeći od opasnosti, nevin i odan bude došao u drugi grad, neka mu se ne zabrani da tamo boravi, onoliko dugo ili dok ne bude mogao da se vrati ili dok ne nađe lijek od te nepravde. Jer je okrutno da se ne primi onaj koji trpi proganjanje. Treba mu pružiti i široku naklonost i humanost.

Među ostalima koji su se potpisali na ovom sinodu navode se sljedeći:

Osije od Hispanije, episkop grada Kordobe
Vinkentije iz Kapue
Kalepodije iz Neapolisa
Atanasije, episkop grada Aleksandrije Velike
Januarije episkop Beneventana
Anijan od Hispanije, iz Kastulone
Florentije od Hispanije, iz Emerita
Domitijan od Hispanije iz Asturike
Kasto od Hispanije, iz Cezare Auguste
Pretekstat od Hispanije, iz Barkelone
Maksim od Toskane, iz Luke
Porfirije od Makedonije, iz Filipa
Markel od Makedonije, iz Ankire Galatijske
Euterije od Procije, iz Kanda
Asklepije od Palestine, iz Gaze
Mosho od Tesalije, iz Tebe
Basus od Makedonije, iz Diokleje
Protogen od Dakije, iz Sardike
Dioskor od Trakije

Quicumque autem hoc usurpaverit, a fratribus & coepiscopis nostris & admoneri debet, & corrigi.

XX.

Aetius episcopus dixit: Non ignoratis quanta & qualis sit Thessalonicensium civitas. Sæpe enim ad eam veniunt ex aliis regionibus presbyteri & diaconi, & non sunt contenti ut brevi tempore morentur, & aut resident ibi, aut certe vix post longa spatia ad sua redire coguntur. Universi dixerunt: Ea tempora, quæ constituta sunt circa episcopos, & erga horum personas, observari debent.

XXI.

Osius episcopus dixit: Suggerente fratre & coepiscopo nostro Olympio, hoc etiam placuit, ut si aliquis vim perpessus est, & inique [a] pulsatus pro disciplina vel catholica confessione, vel defensione veritatis, fugiens pericula, innocens & devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur [b] immorari, quamdiu aut [c] redire potuerit, aut injuria ejus remedium acceperit. Durum est enim, qui persecutiones patitur non recipi. Etiam & larga benevolentia, & humanitas ei est exhibenda.

a expulsus

b in ea morari.

c secedere.

Inter ceteros qui subscripserunt huic synodo, referuntur sequentes.

Osius ab [d] Hispania, episcopus civitatis Cordubensis.
Vincentius de Capua. [e]
Calepodius Neapolitanus.
Athanasius episcopus civitatis Alexandriæ magnæ.
Januarius episcopus Beneventanus.
Anianus ab [e] Hispania, de Castulona.
Florentius ab Hispaniis, de Emerita.
Domitianus [f] ab Hispaniis, de Asturica.
Castus ab Hispaniis, de Cæsaraugusta,
Prætextatus ab Hispaniis, de Barcilona.
Maximus a Tuscia, de Luca.
Porphyrius a Macedonia, de Philippis.
Marcellus a [g] Macedonia, de Ancyra Galatiæ.
Eutherius [*] a Procia, de Candos.
Asclepius a Palæstina, de Gaza.
Moschus [h] a Thessalia, de Thebis.
Bassus a Macedonia, de Diocletianopoli.
Protogenes a Dacia, de Sardica.
Dioscorus, [*] de Thracia.
Hymenæus a Thessalia, [*] de Phrata.
Lucius a Thracia, [*] de Caniopoli.
[i] Lucius ab Italia, de Verona.
Evagrius a Macedonia, de Heracleanopoli.
Dionysius [k] ab Achaja, [*] de Helide.
Julius ab Achaja, [*] de Thebesse.
Athenodorus [*] a Dacia, de Blacena.
Diodorus ab Asia, de Tenedo insula.
Alexander a Thessalia, de Larissa.
Aetius a Macedonia, de Thessalonica.

d Spani

e ab (1) Spaniis de Castolona.

f Dommianus.

g videtur hæc provincia male repetita.

* civit. Prochitæ.

h Mopsus (3)

* Thetasiæ.

* civ. Cyperæ.

* Adrianopoli.

i Lucilius ex epistola Athanasii ad Constantium.

k a Dacia.

* Helice.

* Thebeeptapoleos.

* ab Achaja, de Blatea.

C 2 Vi-

Himenej od Tesalije, iz Frata
Lukije od Trakije iz Kaniopolisa
Lukije od Italije, iz Verone
Evagrije od Makedonije iz Herakleanopolisa
Dionisije od Ahaje, iz Helide
Julije od Ahaje iz Tebe
Atenodor od Dakije, iz Blakene
Diodor od Azije, sa ostrva Tened
Aleksandar od Tesalije, iz Larise
Aetije od Makedonije, iz Tesalonike
Vitalis od priobalne Dakije, iz Akve
Pategorije od Dardanije iz Skupisa
Trifon od Ahaje iz Maratona
Gaudentije od Ahaje iz Naisa
Jona od Makedonije iz Partekopolisa
Alipije od Ahaje iz Megare
Makedonije od Dardanije iz Ulpijane
Kalvo od priobalne Dakije iz Kastro Martisa
Fortunatije od Italije, iz Akvileje
Prostark od Ahaje, iz Patre
Heliodor iz grada Nikopolisa
Euterije od Panonije
Arije iz Palestine
Asterije iz Arabije
Kohro iz Ahaje
Sterkorije od Apulije, iz Kanusija
Irenej od Ahaje, iz Sekora
Martirije od Ahaje, iz Neapolisa
Severus od Italije, iz Ravene
Ursacije od Italije, iz Briksija
Protasije od Italije, iz Mediolanuma
Marko od Azije, iz Kise
Verisim od Galije, iz Lugdunuma
Valens od priobalne Dakije, iz Skitopolitane
Paladije od Makedonije, iz Dija
Gerontije od Makedonije, iz Breba
Aleksandar od Ahaje, iz Morenije
Eutihije iz Ahaje
Tihije od Azije iz Metona
Zosim od Makedonije, iz Ligneda

Vitalis a Dacia ripensi, de Aquis.
Paregorius a Dardania, de Scupis.
Tryphon ab Achaja, * de Macarec.
Gaudentius * ab Achaja, de Naiso.
Jonas a Macedonia, * de [1] Partecopoli.
Alypius ab Achaja, de Megaris.
Macedonius a Dardania, de Ulpianis.
Calvus a Dacia ripensi, de Castro Martis.
Fortunatianus ab Italia, de Aquileja.
[2] Prostarcus ab Achaja, de Patris.
Heliodorus civitatis Nicopolis.
Eutherius a Pannoniis.
[3] Arius a Palæstina.
* Asterius de Arabia.
Chocras ab Achaja [a].
Stercorius ab Apulia, de Canusio.
Irenæus ab Achaja, de Secoro.
Martyrius ab Achaja, de Neapoli.
Severus ab Italia, de Ravenna.
Ursacius ab Italia, de Brixia.
Protasius ab Italia, de Mediolano.
Marcus ab [4] Asia, * de Scifcia.
Verissimus a Gallia, de Lugduno.
Valens a Dacia ripensi, Scythopolitanus.
Palladius a Macedonia, de [b] Dio.
Gerontius a Macedonia, * de Brebi.
Alexander ab Achaja, * de [c] Moreniis.
Eutychius ab Achaja.
Tychius ab [5] Asia, de Methonis.
Zosimus a Macedonia, * de Lignedo.

* Marathonensis.
[1] a Dacia.
* Parthenopoli.
* Asturius.
[a] de Asepossebiis.
* Cissa.
b de Scio.
c Dur.
* civit. Beri. ef. Beroæ.
* Maroneæ vel Moreniis.
d Ceparisina.
* Lichnidi.

Godina 343.
Pismo učesnika sabora u Sardici papi Juliju[61]

POSLANICA SINODA U SARDICI
Juliju, episkopu grada Rima

Ono što smo uvijek vjerovali, to isto i sada mislimo: naime, iskustvo dokazuje i potvrđuje ono što je svako saznao po čuvenju. Istina je da je preblaženi učitelj narodni, apostol Pavle o sebi rekao: *Da li dokaz tražiš onoga koji u meni govori Hrista?* Premda, svakako, jer u njemu samom Gospod Hrist je obitavao, ne treba sumnjati da je Duh Sveti kroz njegovu dušu govorio i personalizovao tjelesni organ. I ti stoga, najvoljeniji brate, iako tjelesno odsutan, bio si prisutan duhom i voljom. I časno je bilo i neophodno izvinjenje zbog odsutnosti, da ne bi vuci šizmatici počinili lukavštinu i oteli iz potaje, ili psi jeretički bijesom podstaknuti u ludilu lajali, ili pak đavolska zmija prosula otrov blasfemije. Biće najbolje i najpriličnije ako se gospodari iz svih provincija obrate glavi, tj. stolici svetog Petra o sveštenicima. Budući da sve što je učinjeno, što je urađeno, odlučeno, i sva dokumenta, i usmena kazivanja premile braće i kopresvitera naših, Arhidama i Filoksena, i premilog brata našeg đakona Leona istinito i vjerno će moći da izlože; gotovo se čini uzaludnim to isto njihovim pismima da se iznese. Bilo je očito kod svih koji su se okupili iz istočnih krajeva, koji se nazivaju episkopima; premda su od njih sigurni izvještači, čije je bezbožne umove arijanska jeres smrtonosnim otrovom obilježila; dugo preobraćenici zbog nepovjerenja nijesu htjeli doći na sud, i tvoju i našu euharistiju da prihvate, koja nikakvu nije imala krivicu, jer ne samo da smo povjerovali osamdesetorici episkopa koji su svjedočili o nevinosti Atanasija, ali nijesu htjeli doći na sastanak preko presvitera tvojih i putem pisma na sinod koji će biti održan u gradu Rimu. Dovoljno bijaše neprilično, ovima koji su prezreni, tolikom broju sveštenika koji su svjedočili, da uskrate euharistiju Marcelu i Atanasiju. Tri su stvari bile koje je trebalo raspraviti; jer i sami veoma pobožni imperatori su dozvolili da se sve rasprave vode sasvim iznova; prije svega o svetoj vjeri, o integritetu istine, koju su povrijedili; dalje o ličnostima, za koje su govorili da su isključene nepravednim suđenjem da se, ako bi to mogli dokazati, to i pravično potvrdi. Treće pitanje, koje uistinu treba nazvati pitanjem, jeste da su teške i gorke nepravde, nepravde koje se ne mogu istolerisati, učinili crkvama, kad su oteli episkope, presvitere, đakone i sve sveštenike poslali u izgnanstvo, prebacili ih na napuštena mjesta, glađu, žeđu, golotinjom i svakom drugom oskudicom ih ubijali. (Druge zatvorili u zatvor, gdje su ih satrli nečistoćom i smradom); poneke gvozdenim okovima, tako da su im vratove karikama davili: naposlijetku od istih okovani, u istu nepravednu kaznu su pali; od kojih, ne može se sumnjati, podnijeli su slavnu smrt mučeništvom; čak do danas se usuđuju neke da drže kao taoce. A njihov zločin nije bio ništa drugo no to što su se suprotstavljali i izjavljivali da se prokune Arijeva i Euzebijeva jeres i to što nijesu htjeli da sa takvima opšte; a izdali su ih oni koji su više voljeli da se saglase sa njima; koji prije no što bijahu odbačeni, ne samo da bijahu prihvaćeni, već su se uzdigli do svešteničkog dostojanstva i primili su nagradu prijetvornosti. A ono što je odlučeno o bezbožnicima i neznalicama Ursaciju i Valentu, prihvati preblaženi oče. Jer bilo je očigledno da oni nijesu oklijevali da posipaju smrtonosno sjeme lažnog nauka, pošto je Valent, napustivši crkvu, htio da uđe u drugu onda kada je promijenio sjedište jedan od naše braće, koji nije mogao pobjeći, Viktor, uništen i zlostavljan, u istom gradu Akvileji trećeg dana je preminuo. Svakako da je njegovu smrt uzrokovao Valent, koji ga je uplašio i uzdrmao. Ali ono što smo naznačili preblaženim carevima, kad budete čitali, lako ćete uočiti da ništa nismo izostavili, koliko je razum dopuštao: da ne bismo zamarali dugim

[61] *Mansi, vol. III, col. 40*.

SYNODI SARDICENSIS.

EPISTOLA.

AD JULIUM URBIS ROMÆ EPISCOPUM.

QUOD ſemper credidimus, etiam nunc ſentimus: experientia enim probat & confirmat, quæ quiſque auditione audivit. Verum eſt enim quod beatiſſimus magiſter gentium Paulus apoſtolus de ſe locutus eſt: (*b*) *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Chriſtus?* Quamquam utique, quia in ipſo dominus Chriſtus habitavit, dubitari non poſſit Spiritum ſanctum per animam ejus locutum, & organum corporis perſonaſſe. Et tu itaque, dilectiſſime frater, corpore ſeparatus, [a] mente concordi ac voluntate adfuiſti: & honeſta fuit & neceſſaria excuſatio abſentiæ. ne aut lupi ſchiſmatici (*c*) furtum facerent & raperent per inſidias, aut canes hæretici rabido furore (*d*) exciti inſani oblatrarent, aut certe ſerpens diabolus blaſphemiarum venenum effunderet. Hoc enim optimum & valde congruentiſſimum eſſe videbitur, ſi ad caput, id eſt, ad Petri apoſtoli ſedem de ſingulis quibuſque provinciis domini referant ſacerdotes. Quoniam ergo univerſa quæ geſta ſunt, quæ acta, quæ conſtituta, & chartæ continent, & vivæ voces cariſſimorum fratrum & compresbyterorum (*e*) noſtrorum Archidami & Philoxeni, & cariſſimi filii noſtri Leonis diaconi, veriſſime & fideliter exponere poterunt; pene ſupervacuum videatur, eadem his literis [b] inferere. Patuit apud omnes qui convenerunt ex partibus orientis, qui ſe appellant epiſcopos; quamquam ſint ex his certi auctores, quorum ſacrilegas mentes Ariana hæreſis peſtifero tinxit veneno; diu tergiverſatos propter (*f*) diffidentiam ad judicium venire noluiſſe, tuamque & noſtram reprehendere communionem, quæ nullam habebat culpam, quia non ſolum octoginta epiſcopis [c] teſtantibus de innocentia Athanaſii pariter (*g*) credidimus, ſed & conventi per presbyteros tuos & per epiſtolam, ad ſynodum quæ futura erat in urbe Roma, venire noluerunt: & ſatis erat iniquum, illis contemnentibus, tot ſacerdotibus teſtimonium perhibentibus, Marcello & Athanaſio denegare ſocietatem. Tria fuerunt quæ tractanda erant: nam & ipſi religioſiſſimi imperatores (*h*) permiſerunt, ut de integro univerſa diſcuſſa diſputarentur; & ante omnia de ſancta fide, & de integritate veritatis, quam violaverunt: ſecunda de perſonis, quas dicebant eſſe dejectas de iniquo judicio, ut ſi potuiſſent probare, juſta fieret confirmatio: tertia vero quæſtio, quæ vere quæſtio appellanda eſt, quod graves & acerbas injurias, intolerabiles etiam & nefarias contumelias eccleſiis feciſſent, cum raperent epiſcopos, presbyteros, diaconos, & omnes clericos in exilium mitterent, ad deſerta loca tranſducerent, fame, ſiti, nuditate, & omni

Ex Crefconii collectione, & Hilarii fragmentis. Baron. ann 347. n 24. 2. Cor. 13

a mente, concordia, voluntate ex codd. mſſ. Foſſatenſi & Antenſi.

b inſerre, ſic 6. in Luc.

pripovijedanjem, upuštamo se u ono što su učinili i počinili. A tvoja izvanredna mudrost treba da naredi da onu braću koja su na Siciliji, Sardiniji i u Italiji upoznaš putem svojih pisama sa onim što je urađeno i odlučeno, da ne bi u svom neznanju primili pisma oprosta kojim je objavio da su ekskomunicirani. Ustrajali su pak Marcel, Atanasije i Asklepije u našoj zajednici, jer njima nije moglo naškoditi nepravedno suđenje, bijeg i okretanje leđa onih koji na sud svih episkopa, koji smo se okupili, nijesu htjeli doći. (Uostalom, kao što smo prethodno pomenuli) potpuno kazivanje braće, koje šalje tvoja iskrena ljubav, potpuno će naučiti tvoju jednodušnost. A imena onih koji su uklonjeni zbog svojih zločina, potrudili smo se da dostavimo, kako bi tvoja osobita dostojanstvenost znala ko je lišen hrišćanske zajednice, kao što smo prethodno govorili. Udostoji se da upozoriš svu braću i koepiskope naše svojim pismom da ne bi pisma, tj. pisma komunikatorija njihova primali.

Imena jeretika

Ursacije iz Singidunuma, Valent iz Murse, Narcis iz Neronopolisa, Stefan iz Antiohije, Akacije iz Cezareje, Menofan iz Efesa, Georgije iz Laodikeje. Ovima treba dodati i Teodora, o kome sveti Atanasije, episkop monasima i ocima sabora u Sardici, u poslanici svim crkvama ovim redom navodi: Teodor, Narcis, Akacije, Stefan, Ursacije, Valent, Menofant i Georgije.

Takođe imena episkopa koji su prisustvovali saboru u Sardici i koji su se na sudu potpisali

Osije, od Španije iz Kordobe
Anijan od Španije iz Kastolona
Florentije od Španije iz Emerita
Domijan od Španije iz Asturika
Kasto od Španije iz Cesareje Avguste
Pretekstat od Španije iz Barselone
Maksim od Toskane iz Luke
Basus od Makedonije iz Diokleje
Porfirije od Makedonije iz Filipa
Marcel od Makedonije iz Ankire Galacije
Euterije od Procije iz Kainda
Asklepije od Palestine iz Gaze
Mosko od Tebe iz Tesalonike
Vinkentije od Kampanje iz Kapue
Januarije od Kampanje iz Beneventa
Protogenit od Akacije iz Serdike
Dioskor iz Trakije
Himom od Tesalije iz Oparata
Lukije od Trakije iz Kainopolisa
Lukije od Italije iz Verone
Euagrije od Makedonije iz Heraklijalinea
Dionisije od Ahaje iz Lignedona
Julije od Ahaje iz Tebe- sa sedam kapija
Atenodor od Ahaje iz Blateje
Diodor od Azije sa Teneda
Aleksander od Tesalije iz Larise

Anſulis inclusa deſunt in *Luc.*

omni egeſtate necarent; (alios clauſos carcere, squalore & putore conficerent,) nonnullos ferreis vinculis, ita ut cervices eis arctiſſimis circulis ſtrangularentur: denique ex ipſis quidam (*a*) vincti, in eadem injuſta defecerunt pœna: quorum ambigi non poteſt martyrio glorioſam mortem extitiſſe; adhuc quoque audent quoſdam retinere: nec [a] ulla cauſa fuit criminis, niſi quod repugnarent, & clamarent quod execrarentur Arianam & [b] Euſebii hæreſim, & nollent habere cum talibus communionem; [c] iis autem qui ſecum ſentire maluerunt, prodeſſe; & qui ante fuerant dejecti, non ſolum recepti ſunt, ſed etiam ad [d] clericalem dignitatem promoti, & (*b*) receperunt præmium ſallitatis. Quid autem de impiis & de imperitis adoleſcentibus Urſacio & Valente ſtatutum ſit, accipe beatiſſime frater. Quia manifeſtum erat nos (*c*) non ceſſare adulterinæ doctrinæ lethalia ſemina ſpargere, & quod Valens relicta eccleſia aliam invadere voluiſſet eo tempore, quo ſeditionem commovit, unus ex fratribus noſtris qui fugere non potuit [*] Viator, obrutus & conculcatus, in eadem Aquilejenſium civitate die tertia defecit. Cauſam utique mortis præbuit Valens, qui perturbavit, qui ſolicitavit Sed ea quæ beatiſſimis Auguſtis ſignificavimus, cum legeritis, facile pervidebitis, nihil nos prætermiſiſſe, quantum ratio patiebatur: & ne moleſta eſſet longa narratio, quæ feciſſent & commiſiſſent, (*d*) inſinuamus. Tua autem excellens prudentia diſponere debet, ut per tua ſcripta, qui in Sicilia, qui in Sardinia, & in Italia ſunt fratres noſtri, quæ acta ſunt, & quæ definita, cognoſcant; & ne ignorantes eorum accipiant literas communicatorias, (*e*) quos [*] extra epiſcopatum [*] juſta ſententia declaravit. Perſeverent autem Marcellus, Athanaſius, & Aſclepius in noſtra communione, quia obeſſe eis non poterat iniquum judicium, & fuga & tergiverſatio eorum, qui ad judicium omnium epiſcoporum, qui convenimus, venire noluerunt. (Ceterum, ſicuti ſuperius commemoravimus) plena relatio fratrum, quos ſincera caritas tua mittit, unanimitatem tuam perdocebit. Eorum autem nomina, qui pro facinoribus ſuis dejecti ſunt, ſubjicere curavimus, ut ſciret eximia gravitas tua, (*f*) quia eſſent communione privati, uti ante prælocuti ſumus. Omnes fratres & coepiſcopos noſtros literis tuis admonere digneris, ne [*] epiſtolas, id eſt, literas communicatorias eorum accipiant. (*g*)

a uſſi

b Euſebianam, in *Luc. Euſebiam.*

c qui autem ſæculo ſervire noluerunt, ita legit & *Luc. ex editione Pariſienſi, vel ex c. mſ.* Qui aut in ſæculo ſervire maluerunt. d clericam.

[*] Viator.

[*] id eſt epiſcopales vel epiſtolia ſeu epiſcopalia. [*] al. juſta ſententia degradavit.

Anſulis inclusa deſunt in *Luc.*

[*] epiſtolia.

Nomina hæreticorum.

Urſacius a Singiduno, Valens a Murſa, Narciſſus [f] (*h*) a Neronopoli, Stephanus ab Antiochia, Acacius a Cæſarea, [g] Menophanes ab Epheſo, Georgius a Laodicea. [**] *Theodorum quoque hic addere oportuit, de quo S. Athanaſius ep. ad ſolitarios p. 635. & patres concilii Sardicenſis in epiſtola ad univerſas eccleſias p. 669. hoc ordine eos recenſent: Theodorum, Narciſſum, Acacium, Stephanum, Urſacium, Valentem, Menofantum, & Georgium.*

[f] male Heropoli ſive Hieropoli. nam Athanaſius dib. de Fuga. ἀπὸ τῆς Νέρωνος.

[g] Menofantus.

[a] *Item nomina epiſcoporum qui ſynodo Sardicenſi adfuerunt & ſubſcripſerunt iidem in judicio.* [a] variis deformata mendis in fragm. Sancti Hilarii.

[1] Oſius ab Spannia Cordobenſis.
Anianus ab Spanniis de Caſtolona
[2] Florentius ab Spanniis de Emerita
[3] Dommianus ab Spanniis de Aſturica
Caſtus ab Spanniis de Cæſar-Auguſta
Prætextatus ab Spanniis de Barcilona
Maximus a Thuſcia de Luca
Baſſus a Macedonia de Diocletianopoli
Porphyrius a Macedonia de Philippis
Marcellus [4] a Macedonia de Ancyra Gallaciæ
Euterius [5] a Procia de Caindo
Aſclepius a Paläſtina de Gaza
[6] Moſcus a Theſſalonica de Thebis
Vincentius a Campania de Capua
Januarius a Campania de Benevento
Prothogenes [7] ab Acacia de Serdica
Dioſcorus de Thracia
Hymomus a Theſſalia [8] de Oparata
Lucius a Thracia de [9] Cainopoli
[10] Lucius ab Italia de Verona
Enagrius a Macedonia de [11] Heraclialineo
[12] Dionyſius ab Achaia de [13] Lignedon
Julius ab Achaia de Thebe-eptapyleos
Athenodorus ab Achaia de Blatea
Diodorus ab Aſia de Tenedos
Alexander de Theſſalia de Lariſſa
Æthius a Macedonia de Theſſalonica
[b] Vitalis a Dacia-ripenſi de Aquis
Paragorius a Dardania de Scupis
Triſon ab Achaia de [14] Macroce
Athanaſius ab Alexandria
Gaudentius ab [15] Achaja de Naiſo
Jonam a Macedonia de Parthicopoli
Alipius ab Achaia de Megaris
Macedonius ab [16] Ardania de Ulpianis
Calvus ab [17] Achaia ripenſi de Caſtra martis.
Fortunatianus ab Italia de Aquileia
Plorarcus ab Achaia de Patris
Eliodorus a Nicopoli
[18] Eutarius a Pannoniis
Arius a Paläſtina
[19] Aſturus ab Arabia
Cocras ab Achaia de Aſapoſebiis
Stercorius ab Apulia de Canuſio.
Calepodius a Campania
[20] Lerenius ab Achaia de Secoko
Martirius ab Achaia de Neapoli
Dionyſius ab [21] Arcaida de Elida
Severus ab Italia de Ravennenſi
Urſacius ab Italia de Brixa
[22] Partaſius ab Italia de Mediolano
Marcus ab [23] Aſia de Fiſſia
Veriſſimus a Gallia de Lugduno
Valens ab Achaia ripenſe de Scio
Palladius a Macedonia de [24] Dui
Geruntius a Macedonia de Brevi
Alexander ab Achaia de Morenis
[25] Euthilius ab Achaia.
[26] Thitius ab Aſia de Montonis.
Epiſcopi omnes numero, unus de ſexaginta. COL-

[b] in manuſcripto cod. ſexagies & unus.

1 MS. *Oſius.* 2 MS. *Florentus.* 3 MS. Dominianus. 4 Hic delendum illud *a Macedonia.* 5 Ita libri omnes; ſed corrupti. 6 Al. *Moyſius*, pro *Theſſalonica* lege *Theſſalia.* 7 Lege *a Dacia.* 8 Al. *de Peonata*: forte, *de Hypata.* Idem ſupra *Hymenæus.* 9 Forte *de Nicopoli.* 10 Athanaſius, *Lucellus.* 11 Cod. Pithœanus, *de Heracliatnopoli.* 12 Lege ut ſupra, *Zozimus.* 13 Macedonice *Adjnedec* ab aliis tribuitur: quæ & *Lignidos* in epiſt. Gelaſii Papæ. 14 MS. *de Marcianee*: ſupra, *de Maracee.* 15 Forte, *a Dacia de Naiſſo.* 16 Lege, *a Dardania* ut ſupra. 17 Lege ut ſupra, *a Dacia ripenſi.* 18 Supra, *Entherius.* 19 Supra, *Aſſterius*, ut & apud Athanaſium. 20 Supra, *Irenæus.* 21 Lege, *ab Achaia.* 22 Al. *Pretoſius.* 23 Supra, *a Dacia de Seſſia.* 24 Lege ut ſupra, *de Dio.* 25 Supra, *Eutychius.* 26 Supra, *Tychius.*

(*a*) *Luc.* cuncti. (*b*) *Luc.* acceperunt. (*c*) *Luc.* conceſſare. (*d*) *Luc.* inſinuavimus. (*e*) *Luc. legit*: ideſt epiſcopales, quos degradavit. (*f*) *Luc.* qui. (*g*) *Poſt hæc Luc. continuat ſic*: Item nomina &c. (*h*) *Luc.* Hieropoli.

Aetije od Makedonije iz Tesalonike
Vital od Dakije priobalske iz Akve
Paragorije od Dardanije iz Skupisa
Trifon od Ahaje iz Makroke
Atanasije iz Aleksandrije
Gaudentije od Ahaje iz Naisa
Jona od Makedonije iz Partikopolisa
Alipije od Ahaje iz Megare
Makedonije od Ardanije iz Ulpijane
Kalvo od Ahaje Priobalne iz Kastra Martisa
Fortunatije od Italije iz Akvileje
Plorark od Ahaje iz Patre
Eliodor iz Nikopolisa
Eutarije iz Panonije
Arije iz Palestine
Astur iz Arabije
Kokras od Ahaje iz Asaposebije
Sterkorije od Apulije iz Kanusija
Kalepodije iz Kampanje
Lerenije od Ahaje iz Sekoka
Martirije od Ahaje iz Neapolisa
Dionisije od Arkaide iz Elida
Sever od Italije iz Ravene
Ursacije od Italije iz Briksa
Partasije od Italije iz Mediolane
Marko od Azije iz Fisije
Verisim od Galije iz Lugduna
Valens od Ahaje priobalne iz Skija
Paladije od Makedonije iz Duja
Geruntije od Makedonije iz Breve
Aleksander od Ahaje iz Morenisa
Eutilije iz Ahaje
Titije od Azije iz Montonisa

Svi episkopi, šezdeset i jedan na broju

UVODNA RIJEČ SAKUPLJAČA
O katalogu otaca u Sardici koji slijedi

Koliki je bio broj otaca u Sardici drugi drugačije određuju. Sveti Atanasije, u uvodnoj riječi Apologije II svjedoči da ih je bilo 300. Ali kao što pravilno opominju braća Balerini iz njegovih riječi nije dovoljno poznato da li pod tim brojem podrazumijeva samo oce sabora u Sardici, ili je zajedno objedinio episkope sabora u Aleksandriji, Rimu i u Sardici koji su bili na svim tim saborima. Na istom mjestu kaže: Došavši do tog mjesta navodi poslanicu sabora u Sardici na kome su popisana samo 282 imena otaca, a ne i sjedišta pojedinih. Zar se iz te apologije očito ne zaključuje da je bilo više episkopa koji nijesu prisustvovali, ali su se ipak potpisali na kanonima koji su im dostavljeni; dodaje: Onih koji su se na sinodu potpisali, i drugih preostalih ovo su imena;

COLLECTORIS PRÆMONITIO

in ſequentem Sardicenſium Patrum

CATALOGUM.

Quot numero fuerint Sardicenſes Patres, alii aliter definiunt. S. Athanaſius in exordio Apologiæ II. tercentos ſibi faviſſe teſtatus eſt; ſed ut recte monent Ballerini Fratres, ex ejus verbis non ſatis conſtat num eo in numero ſolos Sardicenſis Concilii Patres comprehenderit, an vero ſimul in unum conjunxerit Epiſcopos Conciſii Alexandrini, Concilii Romani, ac tandem Sardicenſis, quæ omnia Concilia ſibi propitia fuiſſe ibidem ait: Profecto eo loci Epiſtolam recitat Concilii Sardicenſis cui non niſi ducentorum, & octoginta duorum Patrum nomina tantum, non autem & ſingulorum ſedes ſubſcripta leguntur. Quin & ex eadem Apologia non ambigue deducitur Epiſcopos extitiſſe plures qui Concilio non interfuerunt, ejus tamen canonibus ad ſe tranſmiſſis ſubſcripſiſſe; addit enim, Eorum autem qui in ſynodo ſubſcripſerunt, cæterorumque aliorum iſta ſunt nomina; *tum dat nuda nomina Epiſcoporum, qui concilio præſentes aderant, & continuo ſubiicit nomina, ſedes, & provincias eorum, qui abſentes ſubſcripſerunt: ex his ſimul omnibus numerus ille ducentorum octuaginta duorum confici potuit. In Hiſtor. Arianorum ad Monachos diſerte ſcribit:* convenerunt cum ex Oriente tum ex Occidente in Sardinica Urbe plus minus centum ſeptuaginta. *Epiſtolæ Sardicenſis ad Julium Pontificem legendæ apud S. Hilarium in fragmentis Epiſcopi LIX. tantum ſubſcribunt. Atque hi in catalogis huc uſque editis repreſentantur.*

Ante non multos annos ex codice Capituli Veronenſis vetuſtiſſimo epiſtolæ geminæ ad Sardicenſe pertinentes vulgatæ ſunt a Cl. Scipione Maffæio quæ pariter hic ſuo loco dabuntur. Altera eſt Concilii ad Eccleſias Mareoticas cui nuda nomina Epiſcoporum ſubſcripta ſunt. Alia vero eſt epiſtola S. Athanaſii ad eaſdem Eccleſias, cui plures Epiſcopi, interdum nudo nomine, ſæpius vero addita ſede, & quandoque Provincia ſubjiciuntur. Ex his tribus certiſſimis documentis inter ſe collatis Ballerini Fratres catalogum hunc confecerunt Patrum XCVII. quem hic ex illis damus. Inſertus eſt catalogus iſte in appendice editionis operum S. Leonis Magni, quam ipſi dederunt typis Venetis anno 1757. Tom. 3. in diſſertatione prævia de antiq. collection. & collector. Canonum pag. XLIV.

CATALOGUS ALPHABETICUS

PATRUM SARDICENSIUM

ex monumentis contextus, & confirmatus.

I. A *Dolius* &c. Hic tantum memoratur in S. Athanaſii catalogo.

II. *Aetius a Macedonia de Theſſalonica*. Actii nomen tantum legitur in Athanaſio, ac in ſynodica ad Mareotidis Eccleſias. In ſubſcriptionibus vero apud S. Hilarium, ac in Conciliis & provinciæ & civitatis nomina adduntur. Neque obeſt epiſtola pſeudoſynodi Sardicenſis, verius Philippopolitanæ, in qua apud Labbeum Joannes Theſſalonicenſis Epiſcopus memoratur. Joannis enim nomen ex eadem epiſtola expungendum probat. P. Couſtantius tom. 2. Operum S. Hilarii editionis Veronenſis col. 658. not. 6. Aetium quidem, & non Joannem fuiſſe epiſcopum Theſſalonicæ confirmatur etiam ex Sardicenſi canone 20. verſionis Dionyſii, in quo ipſe de Theſſalonicenſi Metropoli loquitur.

III. *Alexander Gyparenſis Achajæ*: ita in Epiſtola Athanaſii ad Eccleſias Mareoticas. Forte legendum *Cyparisſenſis*; Cyparisſa enim in Achaja invenitur. Hic idem eſt ac ille, qui in quibuſdam codicibus antea memoratis poſt canones additur ſic: *Alexander ab Acia*, ſeu *ab Acha de Ceporiſma*.

IV. *Alexander ab Achaja de Montemnis*: ita ſubſcriptiones apud Hilarium. In vulgatis Conciliorum *de Morentis*, in MS. Vat. 1342. *de Moromis* Vallicel. A. 5. civitatis nomen omittit.

V. *Alexander a Theſſalia de Lariſſa*: Sic Hilar. & edit. Concil. S. Athanaſius duos tantum Alexandros nominat. Unus legitur in ſubſcriptionibus Synodicæ ad Marcotes, & unus in ſubſcriptionibus Epiſtolæ S. Athanaſii: num utrobique idem ſubſcripſerit, an duo diverſi, ignoratur.

VI. *Alypius ab Achaja de Megara*. In omnibus ſubſcriptionibus recenſetur. Solum in Synodica dicitur *Alyſius*. Alypius refertur ab Athanaſio, & in canonibus interloquitur.

VII. *Amaſitius Viminiacenſis per Presbyterum Maximum*; in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ, & in catalogo item Athanaſii.

VIII. *Ammonius* in ſubſcript. ejuſdem epiſtolæ.

IX. *Anianus de Caſtulono*, vel *Caſtolona ab Spantis*, apud Hilar. & in Concil. inter ſubſcriptiones epiſtolæ Athanaſii perperam ſcribitur:

tada daje sama imena episkopa koji su došli da prisustvuju saboru, a dalje dodaje imena, položaje i provincije njihove, onih koji su se u odsustvu potpisali; od ovih zajedno sa svima broj 282 je mogao biti. U Istoriji Arijanaca monasima piše: kako sa Istoka tako i sa Zapada okupili su se u gradu Sardici više-manje 170. U poslanici iz Sardike Juliju papi kod sv. Hilarija u fragmentima episkopa LIX, toliko njih se potpisalo. Oni se pojavljuju i u ovom katalogu.

Prije nekoliko godina iz veoma starog kodeksa Verone, dvije poslanice koje se odnose na Sardiku objavio je Scipion Mafel, koje se takođe ovdje navode. Druga je saborna poslanica mareotskim crkvama, na kome su samo imena episkopa. Druga je poslanica sv. Atanasija istim crkvama, u kojoj se navode osim imena episkopa, njihove stolice i provincije iz kojih dolaze. Iz ova tri veoma pouzdana dokumenta, međusobno upoređena, braća Balerini su sastavili ovaj katalog otaca XCVII, koji ovdje dajemo. Taj katalog je umetnut u dodatku izdanja djela sv. Lava Velikog, koji je izdat u Veneciji 1757, tom 3, u prethodnoj disertaciji o starim zbirkama i sakupljačima kanona na strani 44.

Katalog imena otaca iz Sardike

Sastavljen po dokumentima i potvrđen

1. Adolijus itd, pominje se samo u katalogu sv. Atanasija
2. Aetije od Makedonije iz Tesalonike. Njegovo ime se nalazi samo kod Atanasija, i u sabornoj poslanici Mareotskim crkvama. U potpisima kod sv. Hilarija, kao i u saborima dodaju se imena provincija i gradova. Ne smeta ni poslanica pseudo sabora u Sardici, tačnije Filipopolja, u kojoj se kod Labeusa pominje Jovan, episkop Tesalonike. Da Jovanovo ime treba precrtati iz iste poslanice dokazuje P. Koustancijus u tomu 2 Djela sv. Hilarija, veronsko izdanje, kolekcija 658, bilješka 6. Aetije, a ne Joanis je bio episkop Tesalonike, potvrđeno je još i 20. kanonom iz Sardika, verzija Dionizijeva, u kojoj sam govori o mitropoliji Tesalonike.
3. Aleksander od Giparenske Ahaje: tako stoji u poslanici Atanasijevoj crkvama mareotskim. Možda treba čitati Kipariska, jer se Kiparisa nalazi u Ahaji. Ovaj je isti kao i onaj koji u nekim kodeksima ranije pomenutim poslije kanona dodaje ovako: Aleksander iz Ahaje ili od Ahaje iz Keporisme.
4. Aleksander od Ahaje iz Montemne: tako je potpisan kod Hilarija. U izdanjima sabora od Morenija, u vatikanskom manuskriptu iz 1342. ime grada je izostavljeno.
5. Aleksander od Tesalije iz Larise. Tako kaže Hilarije i u izdanjima Sabora. Sv. Atanasije pominje samo dvojicu. Jedan je potpisnik mareotske poslanice, a drugi potpisnik poslanice sv. Atanasija. Ne zna se da li se radi o jednom istom, ili o dvojici različitih.
6. Alipije od Ahaje iz Megare. Navodi se među svim potpisnicima, samo što se u sabornoj poslanici pominje kao Alisije. Alipija pominje Atanasije, i u kanonima drži govor.
7. Amasitije iz Viminacija, preko presvitera Maksima, među potpisnicima atanasijske poslanice kao i u katalogu Atanasijevom.
8. Amnonije, kao potpisnik iste poslanice.
9. Anijan iz Kastulona, ili Kastolona, od Španije, kod Hilarija i u sabornoj među potpisnicima poslanice Atanasijeve pogrešno piše: Amijan iz tvrđave Panonije. Anijanovo ime je u katalogu Atanasijevom.
10. Antigon, iz Pale u Makedoniji, ispravno iz Pele, pominje se u Atanasijevoj poslanici kao i u katalogu istoga.
11. Apijan, u istoj poslanici, gdje se osim njega opisuju takođe dvojica sledećih

tur; *Ammianus de Caſtello Pannoniæ*. Aniani nomen eſt in Catalogo Athanaſii.

X. *Antigonus Pallenenſis Macedoniæ*, corrige *Pellenſis:* in epiſtola Athanaſiana, & laudatur in Athanaſii catalogo.

XI. *Appianus* in eadem epiſtola, ubi præter hunc deſcribuntur etiam duo ſequentes.

XII. *Aprianus de Petabione Pannoniæ*: ibidem, & in Athanaſiano catalogo.

XIII. *Aprianus* alter in ſubſcript. epiſtolæ Athanaſii.

XIV. *Arius a Palæſtina*, apud Hilar. in Concil. in Synodica ad Mareot. atque in Athanaſii catalogo. Hic in epiſtola ad Solitarios vocatur *Arius Petræ in Palæſtina*.

XV. *Aſclepius a Paleſtina de Gaza*. Apud Hilar. in Conc. in Epiſt. Athanaſii ac in hujus Catalogo.

XVI. *Aſterius de Arabia*: ita in Concil. in Synodica, & apud Athanaſium. In Hilario ac in nonnullis codd. dicitur *Aſturius*. Athanaſius in Epiſt. ad ſolitarios vocat Epiſcopum *Petræ in Arabia*.

XVII. *Athanaſius Alexandriæ Ægypti*: apud omnes.

XVIII. *Athenodorus ab Achaja de Blatea*, corrige *de Platea*: apud Hilarium. In Conciliis mendoſe *Athenodorus a Dacia de Blacena*. Iſte memoratur in ſubſcriptionibus Synodicæ, & Epiſtolæ Athanaſii, nec non in hujus catalogo.

XIX. *Baſſus a Macedonia de Diocletianopoli*: apud Hilar. & in Conciliis. S. Athanaſius in Catalogo, & Synodica ad Mareot. laudant hunc Baſſum. Memoratur etiam in Pſeudo-Synodica Sardicenſi n. 20. Cum nulla inveniatur Diocletianopolis Macedoniæ, ſed aliæ ejuſdem nominis inveniantur in aliis Provinciis, error videtur eſſe in verbis, *a Macedonia*: ſicuti per errorem *a Macedonia* inſertum eſt etiam ſubſcriptioni Marcelli, qui fuit Epiſcopus Ancyræ in Galatia. Forte vero Baſſus fuit Epiſcopus Diocletianopolis in Thracia.

XX. *Calepodius a Campania*, apud Hilarium. In Conciliis dicitur *Neapolitanus*. Hic Calepodius nominatur in Synodica ad Mareot. nec non in Athanaſii Catalogo.

XXI. *Calvus a Dacia Ripenſi de Caſtro Martis:* apud Hilar. & in Conciliis. In ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ vocatur *Coloes Caſtromartis*.

XXII. *Coloes* alius in epiſt. Athanaſii: Forte eſt is, qui in catalogo Athanaſiano *Galba* appellatur.

XXIII. *Caſtus de Spaniis de Cæſarea Auguſta*: apud Hilar. in Concil. & in Epiſt. atque Catalogo Athanaſii.

XXIV. *Cocras ab Achaja de Aſapoſebiis*: apud Hilar. & in Conciliis. In Achaja apud Hieroclem collocatur. *Aſopolis*, & apud Strabonem, ac Ptolomeum *Aſopus*. Num hæc urbs indicatur? Athanaſius nominat *Socratem*. Num *Cocras pro Socrate ſcriptum eſt?*

XXV. *Cydonius Cydonenſis Cretæ*: ſubſcribit epiſtolæ Athanaſii.

XXVI. *Diodorus ab Aſia de Tenedos*: apud Hilar. & in Conciliis. Recenſetur in Athanaſii Catalogo. In ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ perperam vocatur *Diodorus*.

XXVII. *Dionyſius ab Achaja de Elida*: apud Hilar. in Concil., & in Synodica. Refertur in Athanaſii catalogo, ac in Pſeudo Synodica Sar-

12. Aprijan, od Petabione, iz Panonije: na istom mjestu i u katalogu Atanasijevom
13. Aprijan drugi kao potpisnik poslanice Atanasijeve
14. Arije iz Palestine, kod Hilarija u sabornoj poslanici Mareotima kao i u katalogu Atanasijevom. U poslanici Solitarijima naziva se Arije iz Petre u Palestini
15. Asklepije od Palestine u Gazi. Kod Hilarija u sabornoj poslanici Atanasija i u njegovom katalogu
16. Asterije iz Arabije, tako u sabornoj poslanici i kod Atanasija. Kod Hilarija i u nekim kodeksima naziva se Asturije. Atanasije u poslanici Solitarijima naziva episkopa iz Petre iz Arabije
17. Atanasije iz Aleksandrije u Egiptu: kod svih
18. Atenodor od Ahaje iz Blateje, ispravno iz Plateje: kod Hilarija. U saborima pogrešno Atenodor iz Blacene u Dakiji. Isti se pominje kao potpisnik saborne i Atanasijeve poslanice, kao i u njegovom katalogu
19. **Basus iz Diokleje u Makedoniji: kod Hilarija i u saborima. Kod Atanasija u katalogu i u sabornoj poslanici Mareotima pominje se ovaj Basus. Takođe se pominje u pseudo saboru Sardika pod br. 20. Pošto u Makedoniji ne postoji Diokleja, ali se u drugim provincijama nalaze druge istog imena, čini se da je greška u riječi "iz Makedonije"; kao što je greškom iz Makedonije umetnuto takođe potpisniku Marcelu, koji je bio episkop Ankire u Galatiji. Zaista je Basus bio episkop Diokletijane u Trakiji.**
20. Kalepodije iz Kampanije, kod Hilarija. U sabornim se zove iz Neapolisa. Ovaj Kalepodije se pominje u sabornoj Mareotima kao i kod Atanasija
21. Kalvo iz Dakije priobalne, iz Kastro Martisa, kod Hilarija i u saborima. Među potpisnicima Atanasijeve poslanice naziva se Koloes iz Kastromartisa
22. Drugi Koloes u poslanici Atanasijevoj. Možda je onaj, koji se u Atanasijevom katalogu naziva Galba
23. Kasto iz Cezareje Avguste u Španiji, kod Hilarija u sabornim i u poslanici Atanasijevoj, kao i u njegovom katalogu
24. Kokro iz Asaposebije u Ahaji: kod Hilarija i u saborima. Kod Hijerokla se smješta u Ahaju Asopolis i kod Strabona kao i Ptolomeja Asop. Zar se misli na ovaj grad? Atanasije ga zove Sokrat. Zar je napisano Kokro umjesto Sokrat?
25. Kidonije iz Kidone sa Krita, potpisao je Atanasijevu poslanicu
26. Diodor sa Teneda iz Azije: kod Hilarija i u saborima. Pominje se u Atanasijevom katalogu. Kao potpisnik Atanasijeve poslanice pogrešno se zove Diodor
27. Dionisije iz Elide u Ahaji: kod Hilarija i u saborima i u sabornoj. Pominje se u Atanasijevom katalogu, kao i u pseudo sinodu Sardike Elis mitropolit Etolije i u Ahaji
28. Dioskor iz Trakije, u istim dokumentima
29. Dometije iz Konstancije u Akrariji, tako iskvareno među potpisnicima poslanice Atanasijeve. Zar nije od one dvojice Domitijana koje navodi Atanasijev katalog
30. Domitijan iz Asturike u Španiji: tako kod Hilarija u saborima. Samo se ime pominje među potpisnicima saborne Mareotima, kao i u Atanasijevom katalogu
31. Eliodor, ili Heliodor iz Nikopolisa: kod Hilarija u saborima i u sabornoj, kao i u Atanasijevom katalogu
32. Eukarp iz Oponije u Ahaji, u poslanici Atanasijevoj kao i u njegovom katalogu. Treba čitati Opunćanin, iz Opunta, grada u Ahaji
33. Drugi Eukarp u istoj poslanici
34. Eukisiz Hisamensusa. Kisam je grad na Kritu, odakle su i drugi episkopi prisustvovali saboru u Sardici

dicenſi n. 20. Elis Metropolis Ætoliæ & in Achaja.

XXVIII. *Dioſcorus de Thracia*: in iiſdem documentis.

XXIX. *Dometius ab Acraria Conſtantiæ*. ſic corrupte in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſii. Num hic unus eſt e duobus Domitianis, quos Athanaſianus Catalogus præfert.

XXX. *Domitianus ab Spaniis de Aſturica*: Sic in Hilar. & Conciliis. Solum nomen eſt in ſubſcriptionibus Synodicæ ad Marcot. ſicut etiam in Athanaſii catalogo.

XXXI. *Eliodorus, vel Heliodorus a Nicopoli*: apud Hilar. in Concil. & in Synodica: nec non in catalogo Athanaſii.

XXXII. *Eucarpus Oponius Achajæ* in epiſt. Athanaſii, ac in ejus catalogo. Legendum *Opuntius ex Opunte* Achajæ urbe.

XXXIII. *Eucarpus* alter in eadem epiſtola.

XXXIV. *Euciſſus Chiſamenſus* ibidem. Ciſſamus eſt urbs Cretæ, ex qua provincia alii epiſcopi Sardicenſi interfuerunt.

XXXV. *Euſenius de Hedeal Cychnis*: in eadem Athanaſii epiſtola. Apud Hilarium *Evagrius a Macedonia de Heraclialineo*, & in Conciliis de *Heraclianopoli*. In Macedonia eſt Heraclea, & apud Hieroclem Heraclea Laoci.

XXXVI. *Eugenius* alter in ſubſcriptionibus laudatæ epiſtolæ. Athanaſius in Catalogo unum Eugenium recenſet.

XXXVII. *Eulogius* in eadem epiſtola, & in eodem catalogo.

XXXVIII. *Euterius a Pannoniis* in Conciliis. Apud Hilarium *Eutaſius*.

XXXIX. *Euterius a Procia de Caindo*, vel *in Candos* apud Hilar. & in Conciliis. Locus corruptus. Unus Euterius in Athanaſiano Catalogo legitur.

XL. *Eutichius de Mothona* in Athanaſii Epiſtola. *Tychius ab Aſia* (lege ab *Achaja*) de *Methonis* in Conciliis ſcribitur. *Thitius ab Aſia de Montonis* apud Hilarium. Hic Eutychius fuit Epiſcopus Methonenſis in Achaja, & refertur in Athanaſiano catalogo.

XLI. *Eutychius ab Achaja* alius a præcedenti recenſetur apud Hilarium, & in Conciliis. In catalogo autem Athanaſiano duo Eutychii memorantur.

XLII. *Florentius ab Spaniis de Emerita*: apud Hilar., & in Conciliis. Eſt in catalogo laudato. Corrupte in Epiſt. Athanaſii ſcribitur: *Florentius Meriæ Pannoniæ* pro Emeritæ Spaniæ.

XLIII. *Fortunatianus ab Italia in Aquileja*: apud Hilar., & in Conciliis. In catalogo laudato. Corrupte in epiſt. Athanaſii ſcribitur *Fortunatus*.

XLIV. *Gaudentius ab Achaja* (Corrige *a Dacia*) *de Naiſſo*, apud Hilar. & in Conciliis. In epiſtola Athanaſii *Gaudentius Naiſitanus*. Memoratur in catalogo Athanaſiano, & in ipſis Canonibus Sardicenſibus.

XLV. *Gerontius a Macedonia de Brevi*: in Concil. & apud Hilarium. Solum nomen in tribus aliis documentis refertur.

XLVI. *Helianus de Tyrtanis*: in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſii. Hujus catalogus hunc eumdem epiſcopum nominat.

XLVII. *Hermogenes de Siccono*, ſorte *de Sicyone* Achajæ: ibidem: utrobique.

XLVIII. *Hirenæus de Hipata Theſſaliæ*. Nomen epiſcopi verum præbent Hilar. Concil. & catalogus Athanaſii. Urbis nomen exhibent ſubſcri-

35. Eusenije iz Hedeala u Kihnisu: u istoj poslanici Atanasijevoj. Kod Hilarija Evagrije iz Herakleje u Makedoniji i u saborima iz Heraklijanopolisa. U Makedoniji postoji Herakleja i kod Hijerokla Herakleja Laoka
36. Evgenije drugi kao potpisnik pomenute poslanice. Atanasije u katalogu navodi jednog Evgenija.
37. Evlogije, u istoj poslanici i u istom katalogu
38. Euterije iz Panonije u saborima. Kod Hilarija Eutasije
39. Euterije iz Kainda u Prociji ili u Kandosu kod Hilarija i u saborima. Mjesto pogrešno. Jedan Euterije se pominje u Atanasijevom katalogu
40. Eutihije iz Motone u poslanici Atanasijevoj. Tihije iz Azije (čitaj iz Ahaje) iz Metonisa u saboroma piše. Titije iz Montona u Aziji kod Hilarija. Ovaj Eutihije je bio episkop Metona u Ahaji i navodi se u Atanasijevom katalogu
41. Eutihije iz Ahaje, drugi od prethodnog se navodi kod Hilarija i u saborima. A u Atanasijevom katalogu pominju se dva Eutihija.
42. Florentije iz Emerita u Španiji: kod Hilarija i u saborima. Postoji u pomenutom katalogu. Pogrešno u Atanasijevoj poslanici piše: Florentije iz Merije u Panoniji, umjesto iz Emerita u Španiji.
43. Fortunatijan iz Akvileje u Italiji: kod Hilarija i u saborima. U pomenutom katalogu. Pogrešno u Atanasijevoj poslanici piše Fortunat
44. Gaudentije iz Ahaje (ispravi iz Dakije) iz Niša, kod Hilarija i u saborima, U Atanasijevoj poslanici Gaudentije iz Niša. Pominje se u Atanasijevom katalogu i u samim kanonima iz Sardike.
45. Gerontije iz Breve u Makedoniji: u saborima i kod Hilarija. Samo ime se navodi u trima drugim dokumentima
46. Helijan iz Tirtanise, kao potpisnik Atanasijeve poslanice. Njegov katalog ovog istog episkopa imenuje.
47. Hermogen iz Sikeone, možda iz Sikione u Ahaji: na istom mjestu i u oba slučaja
48. Himenej iz Hipata u Tesaliji. Pravo ime episkopa daje Hilarije u saborima i katalog Atanasijev. Ime grada pokazuju potpisnici Atanasijeve poslanice u kojima pogrešno umjesto Himenej stoji Hipeneris. Zaista pogrešno u saborima kod Hilarija se iznosi ime grada iz Perata, odnosno iz Farata.
49. Januarije iz Beneventa u Kampanji, kod Hilarija u saborima i u poslanici i katalogu Atanasijevom.
50. Joanis, kao potpisnik saborne
51. Jona iz Partikopolisa u Makedoniji. Kod Hilarija i u saborima. Ima ga također i u sabornoj kao i u katalogu Atanasijevom
52. Irenej iz Sikona. U poslanici Atanasijevoj. Drugačije Irenej iz Sekora u Ahaji u saborima i kod Hilarija, kod koga samo stoji pogrešno Lerenije. U vatikanskom manuskriptu iz 1342. stoji iz Sekora, možda iz Skira u Ahaji. Također Irenej se pominje u Atanasijevom katalogu.
53. Julijan iz Eptapolisa u Teri, kao potpisnik Atanasijeve poslanice. Kod Hilarija Julije iz Tebe Sedmodverne u Ahaji. U saborima Julije iz Tebe u Ahaji, a u kodeksu vatikanskom iz 1342. stoji iz Teepusa. Kodeks Vallic. A 5 kaže iz Terese. Ovaj Julijan koji se pominje u Atanasijevom katalogu bio je episkop Tebe u Ahaji u Grčkoj, koja se zvala "heptapyla" zbog sedam kapija, da bi se tako razlikovala od Tebe u Tesaliji, čiji je episkop Mojsije također prisustvovao saboru u Sardici.
54. Julijan drugi, koji je potpisao poslanicu Atanasijevu, u čijem se katalogu pominju dva Julijana.

ſcriptiones epiſtolæ Athanaſii, in quibus perperam pro *Himenæus* ſcriptum eſt *Hypenerii*. Male vero in conciliis, & apud Hilarium nomen urbis effertur *de Pearata*, vel *de Pharata*.

XLIX. *Januarius a Campania de Beneventо* : apud Hilar. in Concil. & in epiſt. atque catalogo Athanaſii.

L. *Joannes* in ſubſcriptionibus Synodicæ.

LI. *Jonas a Macedonia de Particopoli* : apud Hilar. & in Concil. Habetur etiam in ſynodica, atque in catalogo Athanaſii.

LII. *Irenæus Syconeus* : in epiſt. Athanaſii. Alias *Irenæus ab Achaja de Secoro* in Conciliis, & apud Hilarium, in quo ſolum male *Levenius*. In MS. Vat. 1342. *de Secoro*, forte de Scyro Achajæ. Irenæum refert etiam Catalogus Athanaſii.

LIII. *Julianus de Theris Eptapoli* in ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſianæ. Apud Hilarium *Julius ab Acacia de Thebe Eptapyleos*. In Concilis *Julius ab Achaja de Thebeſſe*. Cod. Vat. 1342. *Theepus*. Cod. Vallic. A. 5. *de Tereſſe*. Hic Julianus relatus etiam in catalogo Athanaſiano fuit Epiſcopus in Achaja Thebarum in Græco dicta ἑπτάπυλαι propter ſeptem portas, ut diſtinguatur a Thebis Theſſaliæ, cujus Epiſcopus Moyſius Sardicæ pariter interfuit.

LIV. *Julianus* alter ſubſcripſit epiſtolæ Athanaſii, in cujus catalogo duo Juliani recenſentur.

LV. *Lucius a Thracia de Caynopoli* : apud Hilarium & in Conciliis. In aliis tribus documentis ſolum hujus nomen deſcribitur. Conveniunt omnes corrigendum *de Hadrianopoli*, cum conſtet Hedrianopolim eſſe in Thracia, & Lucium Hadrianopolitanum fuiſſe in Concilio Sardicenſi, uti teſtatur Socrates lib. 2. c. 20. & 23.

LVI. *Lucius ab Italia de Verona*: apud Hilarium, in Conciliis, & in Epiſtola Athanaſiana. S. Athanaſius non ſolum in Catalogo, ſed etiam in Apologia prima cum ſemper Lucillum vocat: quo quidem nomine tria antiquiora documenta Veronenſia appellant noſtrum ſextum epiſcopum.

LVII. *Macedonius a Dardania de Ulpianis* : apud Hilar., & in Concil. Male in epiſtola Athanaſiana *Lypianenſis* pro *Ulpianenſis*. Recenſetur in Athanaſii catalogo. Ulpiana apud Hieroclem inter Dardaniæ urbes ponitur.

LVIII. *Marcellus ab Ancyra Galatiæ* : apud Hilarium, & in conciliis, ubi perperam intruſa eſt alia provincia a *Macedonia*. In ſubſcriptionibus epiſtolæ Athanaſii ſolum Marcelli nomen legitur. In Catalogo Athanaſii memoratur *Marcellianus*, qui ſi alius non eſt a Marcello Ancyrano, mendoſe *Marcellianus* dicitur.

LIX. *Marcus Sciſcenſis Saniæ*; in Epiſt. Athanaſiana. Apud Hilarium vero *Marcus ab Aſia de Siſcia* : in Conciliis *ab Aſia de Sciſia*. Corrige a *Savia de Siſcia*. Marcum recenſet Athanaſii Catologus. Idem Athanaſius initio Apologiæ II. inter provincias triginta ſex, quarum Epiſcopi ſibi ſuffraganei fuerant, *Siſciam* refert. Cum vero Provincia *Siſcia* nulla fuerit, Siſcia autem urbs ad Savum locata, ad provinciam Saviam pertineat : in Athanaſii Apologiam manifeſtus error irrepſit, qui exinde ortus videtur, quod in ſubſcriptione ejuſdem Marci nomen urbis pro provinciæ nomine acceperit.

55. Lukije iz Kainopolisa u Trakiji. Kod Hilarija i u saborima. U druga tri dokumenta samo mu se pominje ime. Svi se slažu da treba ispraviti u Hadrianopolisa, pošto je poznato da se Hadrijanopolis nalazi u Trakiji i da je Lukije iz Hadrijanopolisa prisustvovao saboru u Sardici, kao što svjedoči Sokrat u knjizi 2, poglavlja 20 i 23.
56. Lukije iz Verone u Italiji. Kod Hilarija i u saborima i u poslanici Atanasijevoj. Sv. Atanasije ga, ne samo u katalogu, već i u prvoj Apologiji uvijek naziva Lukil, kojim imenom zaista tri veoma stara dokumenta iz Verone nazivaju našeg šestog episkopa.
57. Makedonije iz Ulpijane u Dardaniji. Kod Hilarija i u saborima. Pogrešno u poslanici Atanasijevoj stoji iz Lipijane umjesto iz Ulpijane. Pominje se u katalogu istog. Kod Hijerokla Ulpijana se smješta među gradove Dardanije.
58. Markel iz Ankire u Galatiji. Kod Hilarija i u saborima, gdje je pogrešno umetnuta druga provincija od Makedonije. Među potpisnicima poslanice Atanasijeve stoji samo Markelovo ime. U katalogu istoga stoji Markelijan, koji ako nije drugi nego Markel iz Ankire, pogrešno nazvan Markelijan.
59. Marko iz Skiskense u Saniji, u poslanici Atanasijevoj. Kod Hilarija stoji Marko iz Siskije u Aziji, a u saborima iz Skisije u Aziji. Ispraviti u "iz Siskije u Saviji". Atanasijev katalog pominje Marka. Isti Atanasije na početku Apologije II, između 36 provincija, čiji su episkopi bili njegovi sufragani, navodi Siskiju. Pošto provincija Siskija nije postojala, već grad Siskija na rijeci Savi, to se odnosi na provinciju Savsku. Očito je da se potkrala greška u Atanasijevoj Apologiji, koja je čini se nastala, pošto se u potpisu istog Marka prihvatilo ime grada umjesto imena provincije.
60. Martirije iz Naupakta, u poslanici Atanasijevoj. Kod Hilarija i u saborima Martirije iz Neapolisa u Ahaji- ispraviti u Naupakt, jer je on bio grad u Ahaji.
61. Martirije drugi u istoj poslanici Atanasijevoj, koji u katalogu pominje jednog Martirija
62. Maksim iz Luke u Toskani, kod Hilarija i u saborima i u katalogu Atanasijevom.
63. Maksim slično preko poslanica iz Galije. Kao potpisnik Atanasijeve poslanice, ali pogrešno. I sa Mahionom Mesejom treba čitati čini se Maksim, ili Maksim episkop Trevire iz Galije, koga Atanasijevi neprijatelji progone u pseudo sinodskoj Sardici. Njega Atanasije ne pominje u prvom redu u katalogu, ali u drugom, gdje se pominje, među odsutnima koji su ga štitili. Ali ga u ovoj seriji pominje na prvom mjestu, zajedno sa Verisimom, episkopom Liona, koji je, kako ćemo vidjeti, bio na saboru u Sardici.
64. Mosin iz Herakleje, među episkopima Krita bio je potpisnik Atanasijeve poslanice. Bilo je mnogo Herakleja. Herakleju na Kritu pominju Strabon i Ptolomej. U Atanasijevom katalogu zove se Musonije.
65. Mojsije iz Tebe u Tesaliji, kod Hilarija. U saborima je Mosho, u vatikanskom iz 1342. je Mestus. U Vallicele Mojstus. Čini se da je onaj koji se u Atanasijevom katalogu zove Muzej.
66. Olimpije iz Ene sa Rodopa, potpisnik Atanasijeve poslanice. Imenuje se u kanonima Sardike. Enos ili Enus je grad u Trakiji, u provinciji Rodopa. Iz ovog potpisa je poznat, u koji je sumnjao Tilemontije da je Olimpije u kanonima Sardike pomenut kao episkop Ene, koga pominje Atanasije u drugoj Apologiji kao onoga koga su progonili Eusebijanci.
67. Osije iz Kordobe u Španiji, u svim dokumentima.
68. Paladije iz Dija u Makedoniji, kod Hilarija, u saborima, u manuskriptu Vallicele i u poslanici Atanasijevoj. Dium je grad u Makedoniji. Ovog episkopa imenuje katalog Atanasijev.
69. Paregorije iz Skupisa (Skopje) u Dardaniji, kod Hilarija i u saborima. Među potpisnicima poslanice Atanasijeve pogrešno piše Kaspis umjesto Skupis. Pominje se u sabornom i u Atanasijevom katalogu.
70. Patrikije
71. Petar

LX. *Martyrius Naupactis*: in epist. Athanasii. Apud Hilarium, & in Conciliis. *Martyrius ab Achaja de Neapoli*: Vallicele. A. S. de *Neapot.* corrige *a Naupacto*. Naupactus enim fuit urbs Achajæ.

LXI. *Martyrius* alter in eadem epistola Athanasii; qui in catalogo unum Martyrium recolit.

LXII. *Maximus a Thuscia de Luca*: apud Hilar. in Conciliis, & in catalogo Athanasiano.

LXIII. *Maximus similiter per Epistolas de Gallis*: Sic in subscriptionibus epistolæ Athanasii, sed mendose; & cum Marchione Massejo legendum videtur *Maximus*, sive Maximinus Tre-
B virensis Episcopus de Galliis, quem Athanasii hostes exagitant in Pseudosynodica Sardicensi. Hunc Athanasius quidem in catalogo non refert in prima serie, sed in secunda, ubi memorantur, qui absentes sibi patrocinati sunt. At istum in hac serie primo loco memorat, & jungit cum Verissimo Episcopo Lugdunensi, quem Sardicæ interfuisse videbimus.

LXIV. *Mosinus Heracleæ* inter Episcopos Cretæ subscriptus epistolæ Athanasianæ. Multæ fuerunt Heracleæ. Heraclei Cretensis meminerunt Strabo, & Ptolemæus. In Catalogo Athanasii *Musonius* vocatur.

LXV. *Moysius a Thessalia de Thebis*: apud Hilarium. In Conciliis vero *Moschus* in Vat.
C 1342. *Mœstus*. In Vallic. A. S. *Moystus*. Videtur esse is, qui in catalogo Athanasiano *Musæus* appellatur.

LXVI. *Olympius de Eno Rodope* subscriptus epistolæ Athanasii. Nominatur in canonibus Sardicensibus. *Ænos*, *vel Ænus* urbs est in Thracia ex provincia Rodope. Ex hac autem subscriptione cognoscitur quam vere sulpicatus sit Tillemontius, Olympium in canonibus Sardicensibus memoratum esse illum Æni Episcopum, quem ab Eusebianis exagitatum Athanasius laudat in Apologia II.

LXVII. *Osius ab Spania Cordubensis*: in omnibus documentis.

LXVIII. *Palladius a Macedonia de Dio*: apud Hilarium, & in Conciliis: melius in MS. Vallicel. & in epistola Athanasiana *de Dio*. Dium enim est in Macedonia. Hunc Episcopum nominat catalogus Athanasii.

LXIX. *Pavegorius a Dardania de Scupis*: apud Hilar., & in Conciliis. Inter subscriptiones Epistolæ Athanasianæ male scribitur *Cossinus* pro *Scupinus*. Memoratur in Synodica, & in Athanasii catalogo.

LXX. Patricius
LXXI. Petrus
LXXII. Philologius
} Horum nomina tantum leguntur in eodem catalogo.

LXXIII. *Plutarchus ab Achaja de Patras*. apud Hilar., & in Conciliis. Refertur in Synodica, & in laudato catalogo.

LXXIV. *Porphyrius a Macedonia de Philippis*: sic apud Hilar., & in Conciliis. Memoratur etiam in tribus aliis documentis.

LXXV. *Prætestatus ab Spaniis de Barcilona*: in Hilar. & in Conciliis. Inter subscriptiones vero epistolæ Athanasianæ mendose legitur *Prætextatus de Narcidono Pann.* Nominatur quoque in Athanasii catalogo.

LXXVI. *Protasius ab Italia de Mediolano*: apud Hilar. in Conciliis, & epistola Athanasii, nec non in hujus catalogo.

LXXVII. *Protogenes a Dacia de Serdica*: apud

72. Filiologije ..... njihova imena se pominju samo u istom katalogu
73. Plutarh iz Patre u Ahaji, kod Hilarija i u saborima. Pominje se u sabornoj i u pomenutom katalogu.
74. Porfirije iz Filipa u Makedoniji, kod Hilarija i u saborima. Pominje se takođe i u tri druga dokumenta
75. Pretestat iz Barselone u Španiji, kod Hilarija i u saborima. Među potpisnicima Atanasijeve poslanice pogrešno stoji Pretekstat iz Narcilone u Panoniji. Imenuje se takođe i u Atanasijevom katalogu.
76. Protasije iz Milana u Italiji, kod Hilarija i u saborima i u poslanici Atanasijevoj, kao i u njegovom katalogu.
77. Protogenet iz Sardika u Dakiji, kod Hilarija i u saborima i u katalogu Atanasijevom, potpisnik je takođe i njegove poslanice.
78. Restitutus potpisnik saborne. Navodi se u istom katalogu.
79. Sapritije se imenuje u pomenutom katalogu.
80. Severus iz Kalkisa u Tesaliji, potpisnik Atanasijeve poslanice. Kalkis na Eubeji, čuveni grad, u vrijeme sabora u Sardici pripadao je Tesaliji, kasnije Ahaji.
81. Severus iz Ravene u Italiji, kod Hilarija i u saborima. Jednog Severa imenuje Atanasijev katalog, a jedan se pojavljuje kai potpisnik saborne poslanice.
82. Spudasije, samo se pominje u Atanasijevom katalogu.
83. Sterkonije iz Kanusija u Apuliji, kod Hilarija i u saborima. U poslanici Atanasijevoj, gdje se pojavljuju dva potpisnika, ispustivši ime episkopa pogrešno piše Sunosije iz Apulije umjesto Kanusije. Ovaj se episkop pojavljuje u Atanasijevom katalogu.
84. Simforus iz Hijerapitnisa na Kritu, potpisnik Atanasijeve poslanice, pominje se i u njegovom katalogu.
85. Trifon iz Marcijarke u Ahaji, kod Hilarija. U vatikanskom manuskriptu iz 1342. stoji iz Makarkensa. U saborima iz Makarke, odnosno sa Maratona. Kao potpisnik Atanasijeve poslanice stoji Trifon iz Megare. Između toliko iskvarenih varijacija imena teško je utvrditi pravi grad iz koga je Trifon, koji se pominje i u Atanasijevom katalogu. Megara bi više odgovarala, da nije Alipije iz Megare u Ahaji prije bio pomenut.
86. Valensa iz Skitopolisa u Dakiji priobalnoj, tako stoji u saborima. U vatikanskom manuskriptu iz 1342. stoji iz Skiopolitane. Pogrešno kod Hilarija iz Skija u Ahaji priobalnoj. Ovaj episkop se imenuje u sabornoj i u katalogu Atanasijevom. Pravo ime grada nije moguće utvrditi, jer su većina gradova iz Dakije Priobalne nepoznati.
87. Verisimus iz Lugdunuma (Liona) u Galiji, kod Hilarija i u saborima. U Atanasijevoj poslanici porešno Broseus iz Ludonuma u Galiji. Iz ova tri svjedočanstva zna se da je Verisim bio na saboru u Sardici. Iako se ne pominje u prvoj seriji Atanasijevog kataloga, stoji na početku drugog.
88. Vinkentije iz Kapue u Kampanji, kod Hilarija i u saborima. Potpisao je sabornu umjesto drugih. Pošto se u Atanasijevom katalogu imenuje jedan Vinkentije, ne može se znati da li je ovaj, koji se na kraju potpisao umjesto drugih, isti ili drugi koji se razlikuje od onoga koji pod istim imenom Vinkentija malo prije bijaše potpisao istu sabornu poslanicu.
89. Vitalis iz Agisa u Dakiji priobalnoj, kod Hilarija i u saborima. Mjesto kod Akve u Dakiji se pominje u itinerariju Antoninovom.
90. Vitalis iz Vertare u Africi, potpisnik Atanasijeve poslanice. Dvojica se pominju u Atanasijevom katalogu. Jedan kao potpisnik saborne poslanice.
91. Ursacije iz Briksija u Italiji, kod Hilarija i u saborima i u poslanici Atanasijevoj, kao i u njegovom katalogu.

apud Hilar. in Conciliis, & catalogo Athanasiano. Subscriptus est etiam Athanasii Epistolæ.

LXXVIII. *Restitutus* subscriptus Synodicæ. Refertur in eodem Catalogo.

LXXIX. *Sapritius* nominatur in laudato catalogo.

LXXX. *Severus a Calciso Thessaliæ*: subscripsit epistolæ Athanasii. Chalcis Euboeæ celebris urbs, tempore Concilii Sardicensis Thessaliæ attributa, postea Achaiæ.

LXXXI. *Severus ab Italia de Ravenna*: apud Hilar. & in Conciliis. Unum Severum nominat catalogus Athanasianus, & unus quoque Synodicæ subscriptus legitur.

LXXXII. *Spudasius* relatus in solo Athanasii catalogo.

LXXXIII. *Sterconius ab Apulia de Canusio*: apud Hilar. & in Conciliis. In epistola Athanasii, ubi duæ subscriptiones in unam coaluerunt, omisso Episcopi nomine corrupte scribitur: *Sunosio Apuliæ* pro *Canusio*. Hic episcopus in Athanasii catalogo recensetur.

LXXXIV. *Symphorus* de *Hierapythnis Cretæ*: subscribit epistolæ Athanasii, & refertur in hujus catalogo.

LXXXV. *Tryphon ab Achaja de Marcarce*: apud Hilarium. Vat. 1342. de *Macarcens*: in Conciliis de *Macarce*, al. *Marathonensis*. In subscriptionibus Epistolæ Athanasii *Trypho de Magara*. Inter tot variantes corruptas difficile est constituere veram urbem hujus Triphonis, quem Athanasianus etiam catalogus memorat. Megara magis placeret, nisi Alypius ab Achaja de Megara antea recensitus fuisset.

LXXXVI. *Valensa Dacia Ripensi Scythopolitanus*: sic in Conciliis. Vat. 1342. *de Sciopolitano*. Vallic. A. S. de *Sciopt.* Male apud Hilarium *ab Achaja Ripensi de Scio*. Hic Episcopus nominatur in Synodica, & Athanasii catalogo. Verum nomen urbis nequit constitui, cum pleræque Daciæ Ripensis urbes sint ignotæ.

LXXXVII. *Verissimus a Gallia de Lugduno*: apud Hilar. & in Conciliis. In epistola Athanasii mendose *Brosens Ludonensis Galliæ*. Ex his tribus testimoniis Verissimus in Sardicensi Concilio interfuit: & nihilominus ab Athanasio in prima catalogi serie omittitur, & initio secundæ describitur.

LXXXVIII. *Vincentius a Campania de Capua*: apud Hilar. & in Conciliis. Synodicæ subscribit *pro ceteris*: cumque in Athanasii catalogo unus Vincentius nominetur, incertum esse potest, num hic, qui in fine subscripsit *pro ceteris*, idem, an diversus sit ab eo, qui eodem Vincentii nomine eamdem Synodicam paulo ante subsignaverat.

LXXXIX. *Vitalis a Dacia Ripensi de Aquis*: apud Hilar., & in Conciliis. Locus *ad Aquas* in Dacia memoratur in Antonini itinerario.

XL. *Vitalis Vertarensis Africæ* subscriptus epistolæ Athanasianæ. Duo Vitales recensentur in Athanasii catalogo: & unus inter subscriptiones Synodicæ.

XCI. *Ursacius ab Italia de Brixia*: apud Hilar. in Concil. & in epistola Athanasii, nec non in hujus catalogo.

XCII. *Zosimus a Macedonia de Lagneda*: in Conciliis. Codex Vallic. A. S. *Zosimus a Dacia de Ligmedone*. Apud Hilarium vocatur *Dio-*

92. Zosim iz Ligneda u Makedoniji, u saborima. U kodeksu Valliele kao Zosim iz Ligmedona u Dakiji. Kod Hilarija se zove Dionisije iz Lignedoma u Ahaji. Papa Gelasije je napisao poslanicu Laurenciju iz Lignida koji je bio pod mitropolitom Tesalonike. Ovaj isti Zosim u poslanici Atanasijevoj se potpisao ovako: Zosim iz Lihnide Sunosije u Apuliji. Ovim poslednjim riječima Sunosije u Apuliji, potpis episkopa Sterkorija je pogrešno pripisan Zosimu. Grad Lihnis, kod Livija Lihnid, nazvan je od Stefana. U Hijeroklovoj bilješci pogrešno Aulinidos, koji se smješta u novi Epir. Episkop Antonin Lihnidijus je potpisao poslanicu episkopa novog Epira Avgustu Leonu.
93. Zosim iz Oreomarga, potpisnik Atanasijeve poslanice. Ispraviti u Horeomarga. Horea Margi u itinerariju Antoninovom se nalazi između Viminacijuma i Sardike. Kod Hijerokla u Miziji Prvoj sa Viminacijem Ortemarkus se smješta, gdje treba ispraviti u Horkomargus
94. Zosim, treći episkop iz nepoznatog mjesta, potpisnik Atanasijeve poslanice. Trojica se navode u Atanasijevom katalogu.
95. Osim ovih saboru u Sardici su prisustvovali u ime Julija, rimskog pape, njegovi legati koji su potpisali Atanasijevu poslanicu mareotskim crkvama; "Arhidam i Filoksen presviteri i Lav đakon iz Rima kreposni nam bili". U Atanasijevom katalogu odmah poslije Osija iz Španije presvitere imenuje ovim riječima: Julije iz Rima preko Arhidama i Filoksena presvitera, a izostavlja đakona Lava. Ali u tekstu saborne poslanice papi Juliju kod Hilarija i dvojica presvitera i Lav đakon pominju se kao učesnici sinoda.

Ova imena smo izvukli iz pet dokumenata. Druga dva koja su u njima izostavljena treba dodati, tj; Gratis iz Kartagine i Eufrat iz Agripine

96. Gratus, kartaginski episkop je prisustvovao saboru u Sardici što se jasno vidi iz grčkog teksta kanona sedmog i još više iz kanona petog sabora u Kartagini, koji je vodio taj isti Gratus. Atanasije ga navodi u drugoj seriji (spiskova) među episkopima Afrike, koji su u odsustvu odobrili odluke sabora u Sardici. I kao što isti Atanasije izostavlja u prvim spiskovima Verisima iz Lugdunuma, koji je među potpisnicima Sardike i Maksimina iz Trevire, i u drugim one Gale koji su prisustvovali, (kasnije ih je) naveo i to u prvom dijelu. Tako je mogao i sa samim Gratusom da učini. Jer, ako je ovu trojicu episkopa u drugoj seriji (spiskova) opisao, kako se u svoje provincije vraćaju, kao da su ponovo sa episkopima istih provincija koji nijesu bili na saboru, ipak su odobrili dekrete iz Sardike. Po obije serije (spiskova) mogli su da budu na čitavom saboru; isti (tekstovi), kako se čini, navode raspravu o stvari Arija iz Palestine i to u obije serije Atanasijevog kataloga. U prvoj da je prisustvovao saboru, a u drugoj već je odobrio pomenute dekrete sa drugim episkopima iz Palestine.
97. Eufrat iz Agripine sa sabora u Sardici legat zajedno sa Vinkentijem iz Kapue na Istoku, bez sumnje bio prisutan zajedno sa istim na saboru. Pogledaj Atanasijevu Istoriju arijanstva monasima.

nyſius ab Achaja de Lignedom. Gelaſius Papa epiſtolam ſcribit ad Laurentium de Lignido, qui fuberat Theſſalonicenſi Metropolitæ. Hic idem Zoſimus in epiſtola Athanaſii ſubſcribit ſic: *Zoſimus Lychnis Sunaſia Apuliæ*. His ultimis verbis *Sunaſio Apuliæ* Stercorii Epiſcopi ſubſcriptio Zoſimo perperam afficta fuit. Urbs autem *Lychnis*, a Livio *Lychnidus*, Λυχνίδος a Stephano vocatur. In notitia Hieroclis corrupte *Aulinidos* dicitur, & ponitur in Epiro nova. Antoninus epiſcopus *Lychnidius* ſubſcripſit epiſtolam Epiſcoporum novæ Epiri ad Leonem Auguſtum.

XCIII. *Zoſimus Oreomargenſis* ſubſcripſit epiſtolæ Athanaſii. Corrige *Horreomargenſis*. *Horrea Margi* in Antonini itinerario inter Viminacium & Sardicam collocantur. Apud Hieroclem in Myſia prima cum Viminacio *Ortemarcus* ponitur, ubi corrigendum *Horreomargus*.

XCIV. *Zoſimus* tertius ignoti loci epiſcopus ſubſcriptus legitur in eadem epiſtola Athanaſii. Tres quidem Zoſimi in Athanaſiano catalogo recenſentur.

XCV. Præter hos ſynodo Sardicenſi vice Julii Romani Pontificis affuerunt ejus Legati; qui ſic ſubſcripſerunt epiſtolam Athanaſii ad Mareoticas Eccleſias; *Archidamus, & Philoxenus Presbyteri, & Leo Diaconus de Roma incolumes vos optamus*. In Athanaſii autem catalogo ſtatim poſt Oſium ab Hiſpania presbyteC ros tantum nominat his verbis: *Julius Romæ per Archidamum, & Philoxenum Presbyteres*: omittitur vero Leo diaconus; ſed in textu ſynodicæ Sardicenſis ad Julium Papam apud S. Hilarium, & duo Presbyteri, & Leo diaconus Synodo præſentes memorantur.

Hæc ex quinque documentis nomina excerpimus. Alia duo in iiſdem omniſſa adjicienda ſunt, nimirum Grati Carthaginenſis, & Euphratæ Agrippinenſis.

XCVI. Gratum Carthaginenſem Epiſcopum interfuiſſe Concilio Sardicenſi ſatis aperte colligitur ex Græco textu canonis ſeptimi, & multo magis ex canone quinto Concilii Carthaginenſis ſub eodem Grato. Athanaſius quidem hunc Gratum recenſet in ſecunda ſerie inter Epiſcopos Africæ, qui ſolum abſentes Sardicenſia decreta approbarunt. At ſicut idem Athanaſius Veriſimum Lugdunenſem, qui ex ipſis ſubſcriptionibus Sardicæ fuit, & Maximinum Trevirenſem in prima ſerie omiſit, ac in ſecunda iis Gallis, qui adſuerant, præpoſuit; ita etiam de Grato ipſum efficere potuit. Quod ſi hos tres Epiſcopos in ſecunda ſerie idcirco deſcripſit, quia in ſuas provincias reduces, iterum cum Epiſcopis earumdem provinciarum, qui non fuerant in Concilio, Sardicenſia decreta approbarunt: in utraque ſerie ab eo collocari poterant, ſicut eadem, ut videtur, de cauſſa Arius Palæſtinus in utraque Athanaſiani catalogi ſerie deſcriptus legitur; in prima quippe Concilio interfuit, in ſecunda, quippe rurſum laudata decreta cum aliis Epiſcopis Palæſtinis probavit.

XCVII. Euphratas Agrippinenſis a Concilio Sardicenſi legatus una cum Vincentio Capuano in Orientem, una cum eodem ipſi Concilio procul dubio interfuit. Vide Athanaſium Hiſt. Arian. ad Monachos.

Godina 343.
Saborna poslanica iz Sardike Aleksandrijskoj crkvi[62]

Sveti sabor, milošću Božijom okupljen u Sardici, iz grada Rima, Španije, Galije, Italije, Afrike, Sardinije, Panonije, Mizije, Dakije, Norika, Toskane, Dardanije, Druge Dakije, Makedonije, Tesalije, Ahaje, Epira, Trakije, Rodopa, Palestine, Arabije, Krita, Egipta, presviterima i đakonima, pripadnicima universalne svete crkve Božije u Aleksandriji, voljenoj braći, pozdrav u Gospodu.

I prije nego što smo primili pismo vaše vjere, nije nam bilo nepoznato, već sasvim poznato, da su se podigli oci jeretici arijanske, mnogo teške jeresi koju treba iskorijeniti, ali ipak više u propast svojih duša, nego protiv crkve. Ova njihova vještina i podmuklost uvijek su bili izloženi kugi onoga, da svuda sve ljude pravovjerne katoličke vjere koji čuvaju nauk predat od otaca progone i uznemiravaju. Poneke od njih savladavaju lažnim zločinima, druge izvan granica svojih izgone, treće su privukli mučenjem. Sigurno nevinost brata našeg i koepiskopa Atanasija silom i tiranijom su pokušali da savladaju, na njegovom suđenju nikakvom ni marljivošću ni vjerom ni pravednošću nije bila podržana. Već, dakle, ne uzdajući se u svoje priče i isprazne glasine i razmišljajući kao da ne mogu o ovim stvarima da donesu istinite dokaze, kad su bili u gradu Sardici nijesu se usudili da se pojave na koncilu svetih otaca. Zbog toga se pravednost suda brata i koepiskopa našeg Julija najjasnije pojavila; koji nije nepromišljenim savjetom, već zrelim promišljanjem donio odluku; upravo da ništa se ne prepusti sumnji o zajedništvu sa bratom našim Atanasijem; doveo je osamdeset episkopa kao istinske svjedoke za sebe na suđenje; i tako zakonom nastoji da preko voljene braće naše svojih presvitera i preko pisma nadigrao je eusebijance koji se uzdaju ne u zakon već u silu. Stoga svi i svuda episkopi zbog nevinosti su potvrdili njegovu pripadnost hrišćanskoj zajednici. I na ovo vaša milost neka obrati pažnju; nakon Atanasijevog dolaska na sveti sabor okupljen u Sardici, da su Istočnjaci bili požureni pismom i nalozima, da se pojave na sudu. Zaista, oni su zbog nečiste savjesti počeli da se uklanjaju i bježe. Tražili su, naime, da nevinog kao krivog iz naše zajednice uklonimo, ne opažajući kako neprilično, bolje reći nemoguće, to bilo. Zar nije poznato da su i dokumenta izdata u Mareotu zbog nekih mladića prepredenih i destruktivnih, da ne bi kojim slučajem dobili svešteničko zvanje, sačinjena u odsustvu druge strane. Niti je brat naš Atanasije episkop niti Makarije presviter, koje su optuživali, bili prisutni. I inače, njihovo ispitivanje, odnosno podmetanje bijaše puno svake sramote. Jer čas kao pagani (obični ljudi) čas kao katehumeni bili su ispitivani, i nijesu govorili ono što znaju, već su lagali ono što su od njih naučili. Jer i vama presviterima koji su prihvatili brigu o odsutnom vašem episkopu i koji ste htjeli da prisustvujete ispitivanju i da pokažete istinu i da laži pobijete, vaše mišljenje nije uzeto u obzir: nijesu dozvolili da budete prisutni, već su vas odbacili pogrdno. Iz svega toga, premda je njihova sikofantija bila očigledna ipak, dok smo čitali dokumenta, uhvatili smo onog prepredenog Ishira, koji je očito zbog spletkarenja bio nagrađen episkopskom titulom, da svoju sikofantiju svojim riječima iznosi. Naime, taj Ishir u dokumentima razgovijetno je svjedočio da je ležao bolestan u onaj čas kada je govorio da je Makarije došao u njegovu ćeliju; eusebijancima koji su protiv pisali, da je Ishir tada pristajao i ponudio žrtvu (euharistiju), kad je Makarije banuo. Naravno i ova podlost, kojom su se potom poslužili, kad su vikali i bijedno naricali da je Atanasije počinio ubistvo i Arsenija nekog episkopa Mileta sahranio. I taj čin su oplakivali lažnim uzdasima i plačem i tražili su da se onoga koji je bio živ, kao da je mrtav, pokaže tijelo. Ali nijesu sakrili lukavstva njihova. Jer svima je bila poznata činjenica, da je čovjek čitav i da je među živima. A kada su, spremni na sve, vidjeli da su pobijeđeni u laži i da

[62] *Mansi, vol. III, col. 51.*

51 CONCILIORUM OMNIUM 52

A

EPISTOLA CONCILII SARDICENSIS ad eccleſiam Alexandrinam.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ Συναχθείσης συνόδου, τῇ ἐκκλησίᾳ Α'λεξανδρέων.

Ex Athan. apol. 2. Baron. ann. 347. n. 26.

Sancta ſynodus per gratium Dei Sardicæ congregata, ex urbe Roma, ex Hiſpaniis, Galliis, Italia, Africa, Sardinia, Pannoniis, Myſiis, Dacia, Norico, Tuſcia, Dardania, altera Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epiro, Thracia, & Rhodope, & Paleſtina, & Arabia, & Creta, & Ægypto, preshyteris & diaconis, & univerſæ ſanctæ eccleſiæ Dei Alexandriæ conſiſtenti, dilectis fratribus, in Domino ſalutem.

Η' ἁγία συνοδος ἡ κατὰ Θεὸν χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ Ρ'ώμης, καὶ Σπανιῶν, Γαλλιῶν, Ἰταλίας, Α'φρικῆς, Σαρδινίας, Παννονιῶν, Μυσιῶν, Δακίας, Νωρίκης, Τυσκίας, Δαρδανίας, ἄλλης Δακίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Α'χαΐας, Η'πείρου, Θράκης, καὶ Ρ'οδόπης, καὶ Παλαιστίνης, καὶ Α'ραβίας, καὶ Κρήτης, καὶ Αἰγύπτου, πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ πάσῃ τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ ἐν Α'λεξανδρείᾳ παροικούσῃ, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν. Ανακρισις ε Αθανασίε.

Petro Nannio interprete (1)

ETIAM antequam acciperemus literas veſtræ religionis, non ignotum id nobis, ſed prorſus compertum erat, patronos exſecrandæ Arianorum hæreſeos multa & gravia, ſed tamen magis in exitium ſuarum animarum, quam in eccleſiam molitos eſſe. Ea enim eorum ars & vafrities fuit, ſemperque hujus peſtiferi propoſiti fuere, ut omnes ubique orthodoxæ fidei homines, & catholicæ eccleſiæ doctrinam a patribus traditam ſervantes, exagitent & perſequantur Quorum nonnullos falſis criminibus circumvenerunt, alios extra fines ſuos relegarunt, alios in ipſis ſuppliciis abſumpſerunt. Certe fratris noſtri & coepiſcopi Athanaſii innocentiam vi & tyrannide circumvenire conati ſunt, nulla in eius judicio neque ſedulitate, neque fide, neque æquitate adhibita. Jam ergo diſſiſi ſuis fabulis, & vanis rumoribus, ac etiam intuentes, quaſi non poſſent de iis rebus vera documenta afferre, cum eſſent in urbe Sardica, non auſi ſunt in concilio ſanctorum epiſcoporum apparere. Qua ex re æquitas judicii fratris & coepiſcopi noſtri Julii liquidiſſime apparuit: qui non temerario conſilio, ſed cum matura deliberatione ſententiam tulit; adeo ut nihil relinquatur dubii de communione fratris noſtri Athanaſii; adduxit enim octoginta epiſcopos veros teſtes pro ſe in judicium: atque eo potiore jure nititur, quod per dilectos fratres noſtros presbyteros ſuos, & per literas, Euſebianos non jure, ſed vi fretos eluſerit. Quapropter omnes undique epiſcopi ejus communionem ob innocentiam ipſius confirmarunt. Illud quoque veſtra caritas conſpiciat; poſt Athanaſii ad ſanctam ſynodum Sardicæ congregatam adventum, orientales literis mandatiſque citatos fuiſſe, ut ſe judicio ſiſterent: verum illos ſua conſcientia præ damnatos, inhoneſtis tergiverſationibus uſos ſubterfugere cœpiſſe. Poſcebant enim, ut innocentem quaſi nocentem a noſtra communione ſubmoveremus; non animadvertentes, quam indecens, vel potius impoſſibile iſtud eſſet. Quin & acta in Mareote edita, non niſi a ſceleratis & perditiſſimis quibuſdam adoleſcentibus, quibus ne minimum quidem gradum clericatus quiſquam committeret,

ΚΑΙ' πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου αἱρέσεως πρόεδροι πολλὰ καὶ δεινὰ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, ἢ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν ἡ τέχνη καὶ πανουργία, ταύτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γενόναστ προθέσεως, ὅπως πάντας τοὺς ὁποιοδήποτε τυγχανοντας τῆς ὀρθῆς δοξης, καὶ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τοῦ παρα τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, σπουδάζειν ἐλαύνειν καὶ διώκειν· τοὺς μὲν γὰρ φόβοις ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον, ἄλλους εἰς ὑξορισμὸν ἀπέστελλον, ἄλλους δὲ αὐτῶν τῶν τιμωρίαις κατέπεσων· ἀμέλει καὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ συμπισκοπον ἡμῶν Α'θανασίου τοῦ καθαρότητα βίου καὶ τυραννίδι συλλαβέσθαι ἐσπούδασαν. καὶ ὅσῳ τοῦτο οὐτε ἐπιμελὴς, οὔτε μετὰ πίστεως, οὐδ' ὅλως δικαία γέγονεν ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις. διόπερ οὐδὲ ἀρρώστους οἷς ἐδραματούργησαν, οὐδὲ οἷς ἐθρύλλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ θεωροῦντες ὡς ἂν διώκοντι περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες εἰς τοῦ Σαρδῶν πολιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τοῦ συνόδου πάντων τοῦ ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου φανερὰ καὶ δικαία καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συμπισκόπου ἡμῶν Ἰουλίου. ὐχὰρ ἀσκεπτὶ βεβούλευται, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπιμελείας ὥρισεν, ὥσε μηδε ὅλως δεισαι περὶ τ κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Α'θανασίου· ἔχει γὰρ ἐπισκόπων ὑγδοήκοντα ἀληθεῖς μάρτυρας· ἔχει δ, τοῦτο δίκαιον, ὅτι ὀφεῖ τοὺς ἁγιωτάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συμπρεσβυτέρους ἑαυτοῦ, καὶ ὀφεῖ γράμμασιν μεθώδευσε τοὺς περὶ Εὐσέβιον, τοὺς οὐκ ἐπὶ κρίσει, ἀλλ' ἐπὶ βίᾳ μᾶλλον ἐπιρεδομένους. ὅθεν οἱ παντεχοῦ πάντες ἐπίσκοποι τοῦ κοινωνίαν Α'θανασίου ἐβεβαίωσαν διὰ τοῦ καθαρότητα αὐτοῦ. χαίρειν δὲ ὑμῶν ἡ ἀγάπη συμφέρει· ἐπειδὴ εἰς τοῦ ἁγίαν σύνοδον τοῦ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο, τότε δὴ καθὰ προείπομεν καὶ διὰ γραμμάτων, καὶ διὰ ἀγράφων ἐντολῶν ὑπεμνήθησαν οἱ τῆς ἑῴας, καὶ ἐλήθησαν παρεῖναι. ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κατηγωσκόμενοι, ἀπρεπέσι χρώμενοι προφάσεσι, φυγοδικεῖν ἤρξαντο· ἠξίουν γὰρ τὸν ἀθῶον ὡς ὑπόδικον ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἐκ-

Ανακρισις ε Αθανασίε.

βαλ-

1 Hanc Petri Nannii Verſionem cum Harduino recognitam damus.

je sam Arsenije živ i da ne mogu da ga prikažu ubijenim ili mrtvim, nisu se smirili, već su starim sikofantijama pridodali i nove, i svakakvim mahinacijama su radili ne bi li čovjeka ponovo upleli u spletke. Šta, dakle, voljeni? Naš brat Atanasije nije duhom klonuo, već sa velikom vjerom ih je izazvao na suđenje po toj stvari. A i mi smo dali glas i obodrili ih da dođu na suđenje i ako mogu dokažu čovjekovu krivicu. Ali, o velike lakomosti, o neviđene oholosti, ili bolje reći, o zle zločinačke savjesti! Što je svima izašla pred oči. Stoga, premila braćo, želimo da vas podsjetimo i pomno obodrimo da prije svega očuvate vjeru katoličke crkve. Svakako ste iskusili mnoge teškoće i gorčine, mnoge uvrede i nepravde je podnijela katolička crkva. Ali "onaj koji bude ustrajao sve do kraja, biće spašen." (Matej, 20.22). Stoga ako se iznova budu usudili da nešto učine protiv vas, ta muka neka vam bude umjesto radosti. Jer trpljenja te vrste su dio mučeništva i takve vaše ispovijesti i muke neće biti nenagrađene, kad budete primali nagradu od Boga. Stoga kao prvo borite se za čistu vjeru i za nevinost Atanasija vašeg episkopa i našeg kolege. Jer ni mi nijesmo prećutali niti smo zanemarili ono što se odnosilo na vašu bezbjednost, već smo posebnu brigu prema tome pokazali. I učinili smo ono što je razum ljubavi zahtijevao. Saosjećamo sa braćom našom u njihovim patnjama i njihove patnje doživljavamo kao naše sopstvene, i naše suze se miješaju sa vašima. I nećete vi sami, braćo, podnositi patnje, ali druge mnoge naši kolege kad su došli onamo, plakali su.

Zbog ovoga smo naše molitve prenijeli pobožnim i Bogu milim imperatorima, da njihova humanost naredi da se oslobode oni koji do sad se teško muče i pate i da narede da neki od sudija, koji treba samo da brinu o državi, ne bi osudili ili sveštenike ili pod bilo kakvim crkvenim izgovorom djelovali protiv braće, već da svaki pojedinačno bez proganjanja, sile ili prevare (kako hoće i želi) uredi svoj život i u miru i spokoju slijedi katoličku i apostolsku vjeru.Želimo da vaše jednodušje zna da je Gregorije, koji je nezakonito od jeretika postavljen za episkopa, i od njih u vaš grad doveden, od cijelog Svetog sinoda episkopske titule lišen (iako zbilja nikada za episkopa nije imao držanje). Budite zdravo, dakle, i primite vašeg episkopa Atanasija, koga smo zbog toga samog sa mirom ostavili. Otuda opominjemo sve, koji ili iz straha, ili prevarom upropašteni sa Gregorijem su saobraćali, da sada našom opomenom, bodrenjem i nagovorom, opametivši se nakon toga od njegovog zločinačkog društva se klone i priklone se katoličkoj crkvi.

Dalje, pošto smo saznali i da su Aftonije i Atanasije Kapitonov sin, i Pavle i Plution kopresviteri naši istom prijevarom zavedeni od eusebijanaca, i da su neki od njih otjerani u izgnanstvo, a neki pod prijetnjom smrti pobjegli; iz tog razloga ovo takođe smo smatrali neophodnim da vam naznačimo, takođe da su oni isti od nas prihvaćeni i proglašeni nevinim; pošto nam nije nepoznato da je sve što je za poštovanje protiv ortodoksnih od eusebijanaca učinjeno prevarom. Bilo je dakle pravedno da vas vaš episkop, kominstar naš Atanasije kao svoje o tim događajima, lično obavijesti. Ali, ipak, pošto je sam Sveti sinod ovo vama želio da napiše radi potpunijeg svjedočanstva, stoga nijesmo smatrali da to treba propustiti, već smo nastojali da to naznačimo da kao što mi tako i vi ove ljude prihvatite, koji i sami zaslužuju pohvalu, jer su iz vjere u Hrista smatrani dostojnim da podnose uvrede jeretika. A ovo su odluke Svetog sinoda protiv Teodora, Narcisa, Stefana, Akacija, Menofanta, Ursacija, Valenta i Georgija, prethodno označenih jeretika arijanskih, koji i prema vama i prema drugim crkvama su zgriješili, od onih što su im podložne, da znate. Stoga smo vam poslali, da vaša u Bogu pobožna vjera pomogne, odluke koje smo donijeli; istovremeno neka shvate da katolička crkva nikako ne previđa one koji je vrijeđaju.

βάλλεσθαι, οὐ συνορῶντες ὡς ἀπρεπὲς, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον ἰῷ τοῦτο καὶ τὰ ὑπομνήματα δὲ τὰ ἐν τῷ Μαρεώτῃ γεγόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς οὐκ ἄν τις ἐπίστευσεν οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τῆ κλήρῳ, σωιέσηκε κατὰ μονομέρειαν πεπρᾶχθαι ὅτε γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος, ὅτε Μακάριος ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν, παρῆν. καὶ ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν, ἐρώτησις μᾶλλον δὲ ὑποβολὴ ἡ γεγομένη, πάσης αἰσχύνης ἰῶ μεστή. ἦν μὲν γὰρ ἐθνικοὶ, ἦν δὲ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο, οὐχ ἵνα ἅπερ ἴσασιν, εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα ἅπερ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι, ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων φροντιζόντων ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ὑμετέρου ἐπισκόπου, καὶ βουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, καὶ τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι, καὶ τὰ ψεύδη διελέγξαι, οὐδεὶς λόγος γέγονεν. οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλον. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκ τύπων ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, ἔρρωσο αὐτὸν τὸν παμπόνηρον Ἰσχύραν τὸν ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ μισθὸν παρ' αὐτῶν λαβόντα, τὸ δοκεῖν ὅπωμα τῆς ἐπισκοπῆς, διελέγχοντα ἑαυτὸν τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε κατ' ἐκεῖνο τὴν ὥραν, ἐν ᾗ Μακάριον ἐληλυθέναι εἰς τὸ κελλίον αὐτὸ διεβεβαιοῦτο, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν· καί τοι τῆς περὶ Εὐσέβιον γράψαι τολμησάντων, ἐσάναι τότε τὸν Ἰσχύραν, καὶ προσφέρειν, ὅτε Μακάριος ἐπέστη. κἀκείνη δὲ πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία καὶ ἔξαβολὴ, ἰῷ ἡ τιάσαντο μύθῳ τοιούτῳ. ἔφασαν γὰρ καὶ κατεβόησαν, φόνον διεπράχθαι τὸν Ἀθανάσιον, καὶ ὡς Ἀρσένιόν τινα Μελιτιανὸν ἐπίσκοπον ἀνῃρηκέναι· ἐφ' ᾧ προσποιητῷ σκάμματι καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ὑπεκείνοντο, καὶ ἠξίουν τὸ ζῶντος ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι· ἀλλ' οὐκ ἄγνωσα γέγονε τὰ σοφίσματα τῶν. ἔγνωσαν γὰρ πάντες ζῶντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεσθαι. καὶ ἐπειδὴ ἑώρων ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα ἄχρεῖς διελεγχομένους ἐπὶ τοῖς ψεύσμασι τούτοις· αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ Ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ ἀνῃρῆσθαι, μήτε τεθνηκέναι· ὅμως οὐχ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς ταῖς προτέραις συκοφαντίαις ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι διαβαλωσι τὸν ἄνθρωπον. τί ἂν ἀγαπητοί, οὐκ ἐτυράχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀλλὰ πάλιν πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμενος προεκαλεῖτο καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτούς. καὶ ἡμεῖς δὲ ἠυχόμεθα, καὶ προσεχόμεθα ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κρίσιν, καὶ ἅπερ δυνάνται, διελέγξαι. ὦ τῆς πολλῆς πλεονεξίας, ὦ τῆς δεινῆς ὑπερηφανίας· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὦ κακῆς καὶ ὑποβολίμου συνειδήσεως. τοῦτο γὰρ πᾶσι πεφανέρωται. ὅθεν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, ὑπομιμνήσκομεν καὶ προτρεπόμεθα ὑμᾶς, πρὸ πάντων τὴν ὀρθὴν πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε· πολλὰς δὲ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπέμεινεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία· ἀλλ' ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. διόπερ χρὴ ἔτι ποιεῖν τολμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλῖψις αὐτὴ χαρᾶς ὑμῖν ἔσω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα μέρος

A consilat per absentiam alterius partis confecta esse. Neque enim frater noster Athanasius episcopus, aut Macarius presbyter, quem accusabant, præsentes adfuerunt. Et alioqui illorum inquisitio, seu potius insidiatio, omni probro plena erat: cum nunc ethnici, nunc catechumeni interrogarentur, non ut quæ scirent, dicerent, sed quæ ab illis didicerint, mentirentur. Nam & vobis presbyteris curam absentis episcopi vestri suscipientibus, & volentibus interesse quæstioni, & veritatem ostendere, & falsa redarguere, nulla vestri ratio est habita: tantum autem abest, ut vos præsentes esse voluerint, ut etiam contumelioso ejecerint. Ex istis porro rebus, B quamquam sycophantiam esse clarissime constaret, tamen dum evolvimus acta, deprehendimus ipsum sceleratum Ischyram, apparente titulo episcopi in mercedem calumniæ remuneratum, suam sycophantiam suis verbis prodere. Ipse enim Ischyras in monumentis actorum diserte testatus est, se ea ipsa hora, qua Macarium in suam cellam venisse ajebat, ægrotum jacuisse; Eusebianis contra scribentibus, Ischyram tum stetisse, & oblationes fecisse, cum Macarius supervenisset.

Quin & illa calumnia, qua postmodum usi sunt, manifesta apparuit, cum vociferarentur, & misere deplangerent, cædem Athana- C nasium fecisse, & Arsenium quemdam Meletianum episcopum ejus opera e medio sublatum: quam rem fictitio gemitu & falsis lacrymis deplorabant; rogabantque ejus, qui viveret, quasi qui extinctus esset, cadaver exhiberi. Sed figmenta eorum non latuerunt. Notum enim factum est omnibus, hominem incolumem esse, & inter vivos recenseri. Verum ne sic quidem, cum illi ad omnia prompti, vidissent se convictos mendacii, ipso Arsenio se vivum, & minime interfectum aut mortuum exhibente, quiescere potuerunt; sed novas sycophantias veteribus accumulantes, omnibus machinis id agebant, ut hominem calumniis iterum involverent. D Quid igitur, dilecti? Ne sic quidem frater noster Athanasius animum despondit, sed magna cum fiducia eos etiam in hac causa ad judicium provocavit: quod & nobis in voto fuit: ac proinde eos hortabamur, ut judicio se sisterent, & si possent, hominem convincerent. Sed, o magnam improbitatem! o ingentem superbiam! vel potius (si verum dicendum est) o malam & obnoxiam sceleri conscientiam! id enim ita esse, nulli non clarissime innotuit. Quocirca, dilectissimi fratres, commonitos vos cupimus, & diligenter adhortamur, ut præ omnibus fidem catholicæ ecclesiæ retineatis. Multa certe & gravia & acerba perpessi estis, multas vicis- E sim contumelias & injurias sustinuit catholica ecclesia: sed *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*. Quapropter si demum ausi sint aliquid facere contra vos, tribulatio illa vobis pro gaudio sit. Nam istiusmodi passiones, pars martyrii sunt; & istiusmodi vestræ confessiones & tormenta non carebunt mercede, cum præmia a Deo recepturi sitis. Quapropter in primis decertate pro sana fide, & pro innocentia Athanasii vestri episcopi & comministri nostri. Nam neque nos silentio suppressimus, aut negleximus ea, *Matth. 10. 22.*

quæ ad veſtram ſecuritatem pertinebant; ſed A ἐσὶ μαρτυρία, καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι καὶ αἱ
cjus rei curam præcipuam habuimus; eaque βάσανοι οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν· ἀλλ' ἀπολήψεσθε
egimus, quæ dilectionis ratio poſtulat. Com- παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ἔπαθλα. διὸ τι μάλιστα ἀγωνί-
patimur enim fratribus noſtris patientibus, ζεσθε ὑπὲρ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως, καὶ τῆς καθαρό-
& eorum paſſiones, noſtras proprias arbi- τητος τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν Ἀθανασίου τοῦ συλλειτουργοῦ
tramur, & noſtras lacrymas cum veſtris com- ἡμῶν. καὶ γὰρ ἡδὲ ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμε-
miſcuimus. Neque vos ſoli dumtaxat paſſi λήσαμεν τῆς ὑμῶν ἀμεμψίας χάριν· ἀλλ' ἐφρον-
eſtis, fratres; ſed eadem alii complures commi- τίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν, ἄπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγος
niſtri noſtri, cum huc veniſſent, deplorarunt. ἀπαιτεῖ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς
Quamobrem preces noſtras ad religioſiſſi- ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα ἴδια πηγμέθα, καὶ
mos & amantiſſimos Dei Imperatores retu- τοῖς δάκρυσιν ὑμῶν τὰ ἡμέτερα δάκρυα συμμίξαμεν.
limus, ut illorum humanitas eos qui adhuc οὐχ ὑμεῖς δὲ μόνοι πεπόνθατε ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ πολ-
graviter laborant & affliguntur, relaxari ju- λοὶ ἄλλοι συλλειτουργοὶ ὑμῶν * ταῦτα ἐλθόντες ἀ- * ἐν. ταυτα
beat conſtituatque, ne quis judicum, qui πωδύροντο. διόπερ ἀνιλυγκαμεν, καὶ ἠξιώσαμεν τοὺς
rempublicam ſolum curare debent, aut cle- B θεσεβεστάτους καὶ θεοφιλεστάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φι-
ricos judicet, aut ulla ratione in poſterum λανθρωπία αὐτῶν καὶ τοὺς ἔτι κάμνοντας καὶ πιεζομένους
ſub prætextu eccleſiarum, quippiam contra ἀνεθῆναι κελεύσῃ, καὶ προσάξωσι μηδενὶ τῶν δικα-
fratres moliatur: ſed unuſquiſque citra per- σῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μελεῖν προσήκει,
ſecutionem, aut vim, aut fraudem, (prout μήτε κρίνειν κληρικὰς, μήτε ὅλως τὰ λοιπὰ προφάσει
optat, & cupit) vitam inſtituat, & cum quie- τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν·
te & pace catholicam & apoſtolicam fidem ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς τινὸς διωγμοῦ, χωρὶς τινὸς
ſequatur. Gregorium quidem, qui illegitime βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς θέλει καὶ βούλεται, ζῇ, ἔ
ab hæreticis epiſcopus conſtitutus eſt, & in μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τῷ καθολικῷ καὶ ἀποσ-
veſtram civitatem ab illis deductus, ab uni- τολικῷ πίστιν μετέρχηται. Γρηγόριον μὲν ὁτι ὁ παρα-
verſa ſacra ſynodo de epiſcopatu (tametſi νόμως ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν λεγομένου κατασταθείς,
revera numquam pro epiſcopo habitus fue- καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλείς, καὶ
rit) depoſitum eſſe, veſtram unanimitatem C τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία, ὅτι κρίσει
ſcire volumus. Valete igitur, & recipite ve- τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλι-
ſtrum epiſcopum Athanaſium, quem ob id- στα ἀδεκάστοις, ὡδὲ ὡς ἐπίσκοπος ὅλως χρώμενος
ipſum cum pace dimiſimus. Unde admone- νομίζεται. χαίρετε τοίνυν ἀπολαμβάνοντες ἑαυτῶν τὸν
nius omnes, qui vel per metum, vel per do- ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης
'um circumventi, cum Gregorio communi- αὐτὸν ἀπελύσαμεν. ὅθεν καὶ παραινοῦμεν πᾶσι τοῖς ὑπ
carunt, ut nunc noſtra admonitione, horta- διὰ φόβου, ἢ διὰ περιδρομήν τινων κοινωνήσασι Γρη-
tu & ſuaſu, reſipiſcentes, deinceps ab illius γορίῳ, ἵνα καὶ ὑφορμηθέντες καὶ προφασισάντες καὶ
nefaria communione abſtineant, & ſeſe eccle- ἀναπεισθέντες παρ' ἡμῶν, παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖ-
ſiæ catholicæ agglutinent. νον μυσαρᾶς κοινωνίας, καὶ λοιπὸν ἑαυτὸς σωώψωσι
τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐπειδὴ δὲ ἐγνωμεν, ὅτι καὶ
Ceterum quia cognovimus, & Aphthonium, & Athanaſium Capitonis filium, & Paulum, & Plutionem compresbyteros noſtros eamdem fraudem ab Euſebianis perpeſſos eſſe, & quoſdam eorum in exſilium ejectos, quoſdam mortis interminationes effugiſſe; hac de cauſa hoc etiam vobis ſignificare neceſſarium duximus, etiam iſtos a nobis receptos eſſe, & ut innocentes eſſe declaratos; cum non ignari ſimus, omnia abD Euſebianis contra orthodoxos ad cohoneſtanda, quæ per fraudem concinnarunt, acta eſſe. Æquum ergo fuerat, ipſum epiſcopum veſtrum, comminiſtrum noſtrum Athanaſium vos ut ſuos de iſtis rebus, ut ſuis ac propriis, certiores facere; ſed tamen quia ipſe ſacram quoque ſynodum ea vobis ad plenius teſtimonium ſcribere voluit, ideo non ſuperſedendum putavimus: ſed ſignificare ſtuduimus, ut quemadmodum nos ita vos quoque hos viros recipiatis, qui & ipſi etiam laudem merentur, quod ob pietatem in Chriſtum digni habiti ſint qui ab hæreticis contumeliam paterentur. Quæ autem decreta ſunt a ſancta ſynodo in Theodorum, NarE ciſſium, Stephanum, Acacium, Menophantum, Urſacium, Valentem, & Georgium, anteſignanos Arianæ hæreſcos, qui & in vos, & in alias eccleſias peccaverunt, ex iis quæ ſubjecta ſunt, cognoſcetis: quæ ideo ad vos miſimus, ut veſtra in Deum pia religio ſuffragaretur ſententiis a nobis latis; ſimulque intelligat, eccleſiam catholicam nequaquam diſſimulanter cum iis agere, qui ipſam offendunt.

' veſtros.

AB s

μὲν γὰρ ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τοῖς παρ' ἡμῖν ὁρισθεῖσι γένηται, καὶ γινώσκη-
ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ὑ παροραῖ τὰς ὡς αὐτῶν πλημμελοῦντας. ΕΠΙ-

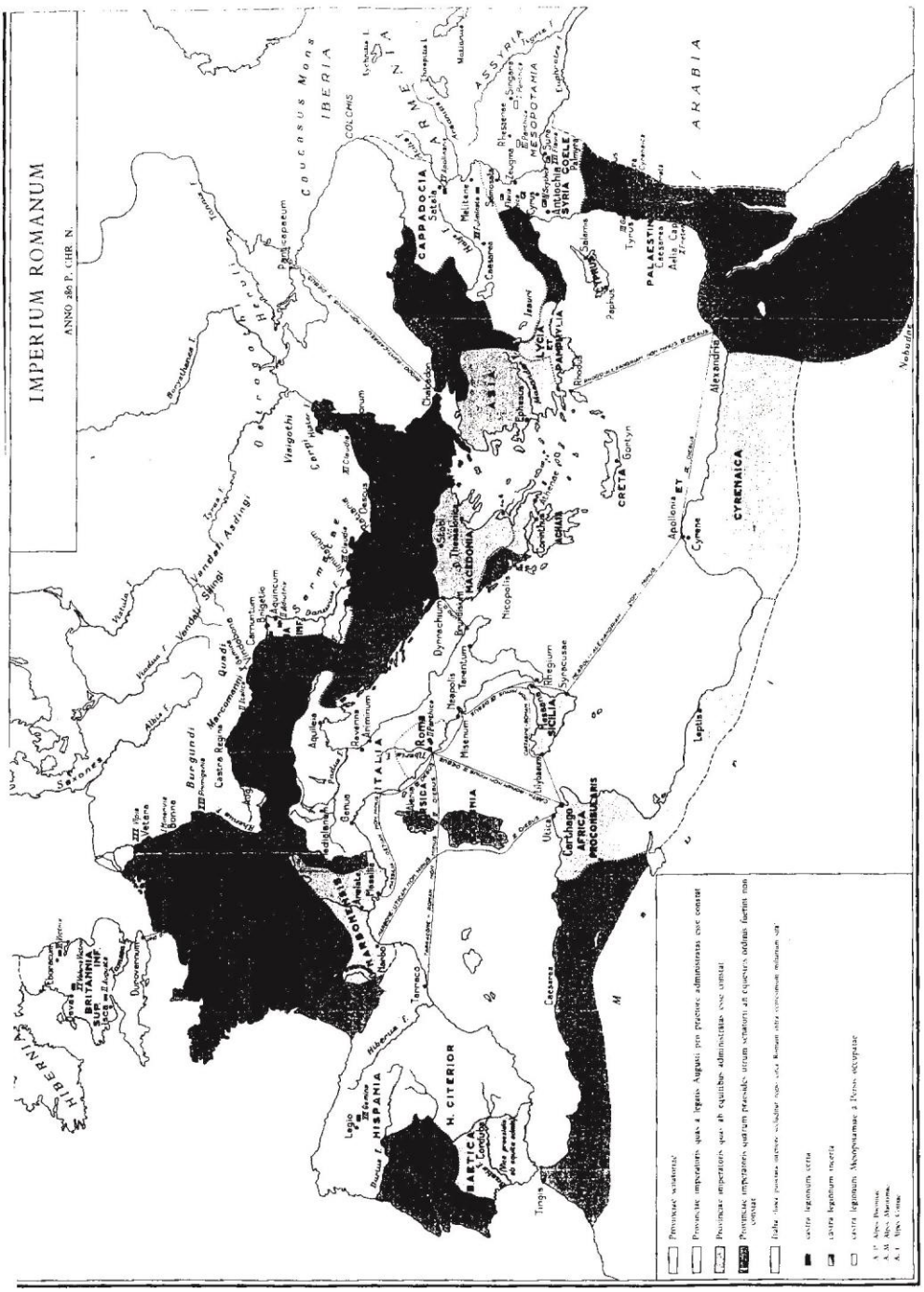
IMPERIUM ROMANUM
ANNO 286 P. CHR. N.
IBERIA
ARMENIA
ASSYRIA
MESOPOTAMIA
ARABIA
CAPPADOCIA
SYRIA
PALAESTINA
LYCIA ET PAMPHYLIA
ASIA
CRETA
CYRENAICA
MACEDONIA
ITALIA
SICILIA
AFRICA PROCONSULARIS
NARBONENSIS
HISPANIA
H. CITERIOR
BAETICA
BRITANNIA SUP.
BRITANNIA INF.
HIBERNIA
Provinciae senatoriae
Provinciae imperatoris quae a legatis Augusti pro praetore administratae esse constat
Provinciae imperatoris quae ab equitibus administratae esse constat
Provinciae imperatoris quarum praesides utrum senatorii an equestris ordinis fuerint non constat
castra legionum certa
castra legionum incerta
castra legionum Mesopotamiae a Persis occupatae

Godina 343.
Poslanica sabora u Sardici svim episkopima[63]

Sveti sinod milošću Božijom okupljen u Sardici, episkopima i kominstrima katoličke crkve, premiloj braći našoj u Gospodu pozdrav.

Često i mnogo puta protiv slugu Božjih, poštovalaca prave vjere, svoju bezobzirnost su sprovodili Arijevi jeretici; dok, naime, svoj nezakoniti nauk podmeću, svi su složni u tome da izbace pravovjerne; i sa tolikom silinom protiv vjere su se podigli da to ne može da sakrije vjeru pobožnih imperatora. Stoga u saradnji sa Božjom milošću, čak su nas i sami pobožni imperatori iz raznih provincija i gradova na jedno sazvali, u želji da Sveti sinod u Sardici, na kome bi se svaka nedoumica razriješila i odbacilo sve što je pogrešne vjere i svi očuvali samo vjeru u Hrista. Došli su i episkopi sa Istoka, na to i sami potaknuti od pobožnih vladara i još prije onim što je podmetano o voljenoj braći našoj i kominstrima, episkopu aleksandrijskom Atanasiju i Marcelu, episkopu Ankirogalatije; možda su čak i do vas njihove spletke doprle i vaše uši su odbile da se uplaše, da njihove spletke o nevinima smatrate istinom, i pod ovim izgovorom sramne svoje jeresi izbjegnu sumnju. Ali nije im zadugo bilo moguće da to čine, jer postoji gospodar koji predvodi crkve, koji je zbog njih i zbog nas svih podlegao smrti, i kroz sebe samog svima nama darovao uspenje na nebesa. Čim su, dakle, eusebijanci poslali Juliju episkopu Rima pisma u kojima optužuju kominstre naše, Atanasija, Marcela i Asklepa, drugi episkopi iz drugih mjesta istom Juliju su poslali svoja pisma, u kojima su posvjedočili kako Atanasijevu nevinost tako i sikofantiju eusebijanaca. Premda je to tako, iz čega se moglo shvatiti da pozvani od voljenog našeg kominstra Julija nijesu prisustvovali suđenju, iz pisama samog Julija pojavila se kao očigledna njihova sikofantija, jer oni bi se pojavili da su vjerovali u svoje tvrdnje protiv naših kominstara. Ipak su svoju prevaru, onim što je činjeno na ovom presvetom sinodu, daleko očiglednije obznanili. Jer kad su došli u grad Sard, opazivši onamo Atanasija, Marcela, Asklepa i poneke još, uplašili su se da dođu na suđenje. Kad su ne jednom ili dva puta, već iznova i iznova bili pozivani, nijesu se pokorili pozivima. Premda svi episkopi zajedno okupljeni i među prvima prečasna starina Osije, čovjek zbog svog životnog vijeka i svoje ispovijesti i zbog tolikih svojih trudova dostojan svakog poštovanja, očekivali smo i obodrili smo ih da dođu na suđenje i da ono što su ogovaranjima i pismima o kominstrima našim iza leđa podmetali, dokažu u javnosti valjanim dokazima. Ali oni, kao što rekosmo, koliko god bili pozivani, nijesu došli i ovim izbjegavanjem su samo dokazali svoju očiglednu sikofantiju, i štaviše ovim odbijanjem da prihvate suđenje kao da su glasno priznali svoje spletke i zavjere. Jer oni koji se uzdaju u svoje izjave ne boje se da ih odbrane u javnosti. Ali pošto nijesu došli na suđenje, smatramo da svako zna, premda su htjeli iznova podmuklo da djeluju, da ništa nemaju protiv naših kominstara što dokazuju, kad ih osuđuju iza leđa, a u javnosti izbjegavaju. Izbjegli su ne samo to da su priznali svoju sikofantiju, već ono što su i sami vidjeli, oni koji su napadali zbog raznih zločina, i koji su upotrebljavali okove i gvožđe i same ljude iz egzila koji su se vratili. I rođaci onih koji su dosad u progonstvu, kao i kominstri koji su se pojavili pred njihovim očima, i zajedno sa njima njihovi prijatelji, koje su oni sami bili uništili. I kao najgore od svega bijahu prisutni episkopi koji su pokazali gvožđe i okove koje su im ovi stavljali. Drugi su svojom smrću bili svjedoci njihovih spletki. Nastavili su sa svojim bijesom tako da su čak pokušavali da ubiju i episkope. I bili bi ih ubili da nijesu pobjegli iz njihovih kandži. Sigurno je da je naređeno po njihovoj spletki da se ubije kominister naš blaženi Teodul, kad je bjekstvom izbjegao njihovu intrigu. Jedni su pali pod udarcem mača, a drugi su

[63] *Mansi, vol. III, col. 57-58.*

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΥ, ΤΟΙΣ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ.

EPISTOLA CONCILII Sardicensis ad omnes episcopos.

Ἀπολογ. β. Ἀθαν.

Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ Θεὸν χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, τοῖς ἀπανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Sancta synodus per gratiam Dei Sardicæ congregata, ecclesiæ catholicæ episcopis & comministris, dilectissimis fratribus nostris in domino salutem.

a eodem Nannio interpretē

ΠΟΛΛΑ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ Ἀρειομανῖται κατὰ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ, τῆς τῶν πίστιν φυλαττόντων τῷ ὁρθῷ. νόθον γὰρ ὑποβάλλοντες διδασκαλίαν, τοὺς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπειράθησαν. τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέσησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μηδὲ τῷ ἀλάθειαν τῆς εὐσεβεστάτων βασιλέων λαθεῖν, τειχαρῶν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ συνεργούσης, καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς σωτήριον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὴν ἁγίαν τοιάτην συνοδον ἐν τῇ Σαρδῶν πόλει γενέσθαι δεδώκασιν, ἵνα πᾶσα μὴ δικαία περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἑῴας ἐπίσκοποι, προφάσεως καὶ αὐτοὶ παρὰ τῆς εὐσεβεστάτων βασιλέων, μάλιστα δὲ ἅπερ ἐθρύλλουν πολλάκις περὶ τῶν ἀγαπητῆς ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν, Ἀθανασίου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαρκέλλου ἐπισκόπου τῆς Ἀγκυροαλατίας· ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, καὶ ἴσως τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν παρασαλεῦσαι· ἵνα κατὰ μὴ τῆς ἀθῴων ἃ λέγουσι πιστεύσητε, τῶν δὲ τῆς μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπονοίαν ἐπικρύψωσιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ πολὺ τοῦτο ποιεῖν συνεχωρήθησαν. ἔστι γὰρ ὁ τροπισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν κύριος, ὁ ὑπὲρ τέκνων καὶ πάντων ἡμῶν θάνατον ὑπομείνας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ἡμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν ὑπὸ γραφάντων τῆς περὶ Εὐσέβιον Ἰουλίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν, τῷ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, κατὰ τῆς τοιαύτης συλλειτουργῶν ἡμῶν, λέγομεν δὴ Ἀθανασίου, καὶ Μαρκέλλου, καὶ Ἀσκληπᾶ· ἔγραψαν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθαρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου, τὰ δὲ παρὰ τῆς περὶ Εὐσέβιον γνώμης, μηδὲν ἕτερον ἢ ψευδῆ καὶ συκοφαντίας εἶναι μεστά· καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐκ τοῦ κληθέντος αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου, φανερὰ τούτων ἡ συκοφαντία πεφηνεν· ἦλθον γὰρ ἂν ἕπερ ἐθάρρων οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν·

SÆPE multumque in servos Dei reâæ fidei cultores, audaciam suam exercuerunt Ariomanitæ; dum enim spuriam doctrinam subjiciunt, toti in hoc sunt, ut orthodoxos ejiciant; tanta autem vi jam contra fidem surrexerunt, ut id ne pietatem quidem religiosorum imperatorum latuerit. Quapropter cooperante Dei gratia, ipsi quoque religiosissimi principes nos ex diversis provinciis & civitatibus in unum convocarunt, cupientes, ut sancta synodus in Sardorum civitatem conveniret, quo omnis controversia præcideretur, & ejecto quidquid pravæ fidei esset, sola in Christum pietas ab omnibus retineretur. Venerunt quoque ex oriente episcopi, ad id & ipsi instigati a religiosissimis imperatoribus, & potissimum ob ea, quæ subinde jactaverunt de dilectis fratribus nostris & comministris, Athanasio episcopo Alexandriæ, & Marcello Ancyrogalatiæ episcopo; forsitan & ad vos quoque eorum calumniæ penetrarunt & vestras aures concutere admoniti sunt, ut ipsorum de innocentibus calumniam veram putaretis, & sub hoc prætextu flagitiosæ suæ hæreseos suspicionem evitarent. Atqui non in longum id iis facere licuit: est enim qui ecclesiis præsidet dominus, qui pro illis & pro nobis omnibus mortem subiit, & per seipsum omnibus nobis ascensum in cœlos donavit. Cum igitur jampridem literas suas accusatrices de Athanasio & Marcello & Asclepa comministris nostris, Eusebiani ad Julium Romanæ ecclesiæ episcopum misissent, alii quoque ex aliis locis episcopi ad eumdem Julium literas suas miserunt, quibus & Athanasii innocentiam, & Eusebianorum sycophantiam contestabantur: & quamquam id ita esse ex eo præcipue cognosci potuit, quod accersiti a dilecto nostro comministro Julio, judicio non steterunt, & ex ipsius Julii literis manifesta illorum sycophantia apparuit; accessissent enim, si actorum suorum in comministros nostros fiduciam habuissent. fraudem tamen suam per ea, quæ in hac sacratissima synodo gesserunt, longe manifestius declararunt. Nam cum ad Sardorum civitatem accessissent, conspectis ibi Athanasio, Mar-

Ex Athan. apol. 2. Alia Hujus epistolæ versio, ac fortasse ipsius synodi autographa, extat in fragmentis Hilarii Alia item hist. trip. lib. 4 c. 24.

---

1 Hujus epistolæ synodicæ apud Athanasium in Apolog. 2. hic titulus est. Apud Theodoretum vero lib. 2. Hist. Eccles. cap. 6. inscriptio est hujusmodi: Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ κατὰ θεὸν χάριν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα, ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καὶ Σπανίας, καὶ Γαλλίας, Ἰταλίας, Καμπανίας, Καλαβρίας, Ἀφρικῆς, Σαρδονίας, Παννονίας, Μοισίας, Δαρδανίας, Δακδανίας, πάσης Δακίας, Μακεδονίας, Θετταλίας, Ἀχαΐας, Ἠπείρων, Θρᾴκης, Ῥοδόπης, Λυκίας, Καρίας, Βριωνίας, Ἑλλησπόντου, Φρυγίας, Πισιδίας, Καππαδοκίας, Πόντου, Φρυγίας ἄλλης, Κιλικίας, Παμφυλίας, Λυδίας, Νήσων κυκλάδων, Λιβύης. Ὀσβαίδιος Λιβύης, Γαλατίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, οἷς πανταχοῦ ἐπισκόποις καὶ συλλειτουργοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν. *Sancta Synodus per Dei gratiam Sardicæ congregata, ab urbe Roma, Hispania, Gallia, Italia, Campania, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Mœsia, Dacia, Dardania, Dacia altera, Macedonia, Thessalia, Achaja, Epiri, Thracia, Rhodope, Asia, Caria, Bibynia, Hellespontо, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponte, Phrygia altera, Cilicia, Pamphylia, Lydia, Insulis Cycladibus, Ægypto, Thebaide, Libya, Galatia, Palæstina, Arabia, omnibus ubique Episcopis & comministris Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, dilectis fratribus, in Domino salutem.* Ipsam Epistolam Græce ex Athanasio cum Petri Nannii versione repræsentat hic Labbeus, eamdem postea Latine ex Hilarii fragmentis, quæ fortasse, inquit Labbeus, ipsa Synodi autographa est. Appendicem denique subjicit ex Theodoreto, quam esse subdititiam Binius cum Baronio arbitrator. His substernimus notulas, quas sive Græco Athanasii, sive Hilarii Latino textui apposuit *Harduinus*. 2 *Theoris*. Σαρδικηνσιων.

jadikovali izmučeni glađu. A o ovim događajima ne svjedoče obični ljudi, već ljudi neporočne crkve, u čije ime poslanici, koji ovamo bijahu došli, o vojničkim mačevima, toljagama rulja, prijetnjama sudija, po nagovoru lažnim i izmišljenim pismima provjerena dokumenta su donijeli. Pročitana su naime pisma koja je Teogonije na štetu Atanasija, Marcela i Asklepa bio izmislio, da bi i vladare protiv ovih ljudi pobunio. Oni koji su tada bili Teogonijevi đakoni su to pokazali: da pored svega toga izostavimo razotkrivanje djevica, paljenje crkava, utamničenje onih koji su vršili službu u svetinjama: ovi zločini ni iz jednog drugog razloga nijesu bili počinjeni osim zbog zlosretne i mrske arijanske jeresi. A ova zla su bili prinuđeni da iskuse oni koji su odbijali da im pristupe. Opazivši dakle ovo, njihovi savjeti su bili satjerani u tjesnac kad su se sasvim postidjeli da priznaju svoja djela. A kad nijesu mogli da ih dalje kriju, došli su u Sardiku, da bi izgledalo da su svojim dolaskom pobudili poštovanje, kao da nijesu zgriješili. Drugo, kad su opazili one koje ili spletkama ili zlom su povrijedili i vidjeli opružujuće poglede i bili pod pogledom stvari koje su prigovarane dokazima, nijesu htjeli da se odazovu na poziv na suđenje, premda velikim pouzdanjem i slobodom od naših kominstara Atanasija, Marcela i Asklepa su napadnuti, koji su izložili svoje tužbe, provocirali ih, kad su izjavili da su spremni ne samo da razotkriju njihove spletke već da pokažu ono što su zgriješili protiv same crkve. Dakle, obuzeti takvim strahom zbog griže savjesti, tako da su se dali u bijeg, i tim bjekstvom objelodanili svoje spletke i ono što su bili zgriješili ovim bjekstvom su priznali. I premda njihova opakost i spletka ne samo od viših, već od istih čak je postala jasna, ipak da ne bi također bjekstvom mogla da se pojavi prilika za neki novi zločin, bilo je odlučeno da se prema govoru istine istraže njihove lažne priče. Kad smo se prihvatili toga, shvatili smo iz dokumenata da su oni čisti sikofanti i ništa drugo nijesu radili nego spremali klopku našim episkopima. Arsenije, naime, za koga su govorili da ga je ubio Atanasije, živ je i sada, i među živima se nalazi. Tako i za druge stvari koje su drugima podmetali, jasno je da su izmišljene. A o kaležu slomljenom, kako su sami govorili, od Makarija presvitera Atanasijevog, oni koji iz Aleksandrije i iz Mareota, i iz susjednih mjesta ovamo dolaze, svjedoče da ništa od toga nije učinjeno, i pismima episkopa Egipta kominstru našem Juliju u izobilju je potvrđeno, da ne bi sumnja postojala o ovom događaju. Nadalje, dokumenta o činjenju, za koje kažu da imaju protiv njega, ne saslušavši drugu stranu, dovoljno je poznato da su priznata. Ipak u tim samim dokumentima laici i katehumeni bijahi pozvani da svjedoče. Od njih jedan katehumen je govorio da je bio unutra kada je Makarije tamo došao. Drugi je govorio, kad je pitan o tome, da je Ishir, od istih toliko puta izvođen javno, u to vrijeme bolestan ležao u ćeliji. Iz toga se vidi da ništa tajno nije učinjeno, time što su katehumeni bili unutra i Ishir nije bio prisutan, već je ležao bolestan. Zar nije i sam zločinac Ishir, koji je lagao da je Atanasije ne znajući spalio svete knjige i da je zbog tog zločina bio osuđen, kasnije priznao da je u to vrijeme bolovao i ležao kad je Makarije bio došao. Iz toga je lako zaključiti da je klevetnik. Sigurno zahvaljujući njegovoj sikofantiji, onome koji bijaše presviter, titulu episkopa su darovali (Ishiru). Nekada dva presvitera Mileta, kasnije u Aleksandriji prihvaćeni od pokojnog episkopa Aleksandrije i isti sadašnji presviteri Atanasijevi su svjedočili kad su došli da Ishir nikada nije bio presviter Mileta. Štaviše, da nijedan Milećanin nije imao nijednu crkvu Mareotsku niti svetu službu. Međutim ipak njega, koji nije bio presviter, kao episkopa u svjedoka su proizveli, da bi zbog veličine imena sikofantijom slušaoce prestrašili. Pročitane su čak i bilješke našeg kolege i prepoznata je prevara Eusebijeva. Ono što je Marcel bio iznio na način ispitanika, to su oni opanjkavali ono što je bio priznao. Stoga je pročitano protiv njih ono što je prethodilo i što je slijedilo u ovim ispitivanjima, i pronađena je dobra i ispravna vjera ovog čovjeka. Nije od svete Marije (kao što su oni sami tvrdili) Riječi Božijoj dodijelio početak, niti kraj njegov odredio u kraljevstvu, već je u spisima iznio da je njegovo kraljevstvo bez početka i kraja. I Asklep naš kominstar iznijevši dokumenta nastala u Antiohiji, poučio je, kada su jednom zajedno prisustvovali i tužitelji i sam Eusebije iz Cezareje na sudu episkopa, da je nevin. Nije dakle bez razloga, voljena braćo, što često pozivani

Marcello, Asciepa, aliisque nonnullis, veriti sunt in judicium prodire: & cum non semel, aut bis, sed iterum atque iterum citati essent, citationibus non obtemperaverunt; tametsi omnes episcopi simul congregati, & in primis præclara senectute Osius, homo & ob ævi longitudinem, & confessionem suam, & ob tantos suos labores omni reverentia dignus, expectaremus & hortaremur eos, ut in judicium proditent, & ea quæ rumoribus & literis de comministris nostris absentibus jactaverant, præsentes justis rationibus comprobarent. Verum illi, ut diximus, quantumcumque citati prodire noluerunt: qua etiam tergiversatione suam sycophantiam manifestissimam reddiderunt, & propemodum ea ipsa recusatione accipiendi judicii, insidias suas conspirationesque quasi clamoribus confessi sunt. Qui enim dictis suis confidunt, si non verentur ea in præsentia defendere: postquam autem se judicio non stiterunt, arbitramur neminem ignorare, etiamsi denuo malitiose agere velint, nihil eos habere adversus comministros nostros quod probent, cum eos absentes criminentur, & præsentes refugiant. Fugerunt autem non eo solum, quod sycophantiam suam agnoscerent, sed quod præsto viderent, qui ipsos de variis criminibus incesserent, qui vincula & ferrum promebant, & homines ab exilio reversos. Cognati autem eorum, qui adhuc exulant, ibi quoque comministri præsentes eorum oculis apparebant, unaque cum eis amici eorum, quos ipsi trucidaverant: &, quod maximum est, aderant episcopi, quorum alii ferrum & catenas sibi ab ipsis inditas proferebant: alii mortes, eorum calumniis tentatas testificabantur. Eo enim furoris processerunt, ut etiam episcopos interficere conarentur; & interfecissent, nisi eorum manus effugissent. Certe comministeri noster beatus Theodulus per calumniam eorum jussus est interfici, cum fuga calumniam devitaret: alii ictus gladiorum ostentabant, alii famem toleratam conquerebantur; neque harum rerum vulgares homines, sed integræ ecclesiæ testes erant, quarum nomine legati, qui huc venerant, de militum gladiis, turbarum fustibus, judicum minis, adulterinis & subornatis falsis literis, certa documenta afferebant. Lectæ enim sunt literæ, quas Theognius in fraudem Athanasii, Marcelli, & Asclepæ finxerat, ut etiam imperatores in hos viros concitaret: & hoc ita esse, ii qui Theognii per id temporis diaconi fuere, commonstrarunt: ut interim omittamus virginum denudationes, ecclesiarum incendia, carceres eorum qui in sacris ministri erant: quæ scelera nulla alia de causa, quam ob infaustam abominandamque Arianorum hæresim commissa sunt. Hæc enim mala coacti sunt experiri, qui eorum communionem recusabant. His igitur conspectis, in angustum cogebantur eorum consilia, cum facta sua perpuderet confiteri. Cum vero non possent hæc amplius occultare, venerunt in Sardorum civitatem, ut viderentur adventu suo existimationem, quasi non peccassent, excitare. Ceterum cum eos conspicerent, quos vel calumniis, vel calamitatibus afflixerant, & ac-

Ὅμως καὶ ὑξῶν πεποιήκασιν ἐν τιύτῃ τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ σιωδῷ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συσκιὰν ἀπέδειξαν. ἀπαντήσαντες γὰρ εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τὰς ἄλλας, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν· καὶ ἦχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κληθέντες ἐκ ἐπήκουσαν ταῖς κλήσεσι. καί τοι πάντων ἡμῶν σωνελθόντων ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ σεμνοτάτου Ὁσίου, τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ τὴν ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὸ τοσοῦτον κάματον ὑπομεμενηκέναι πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχανοντ[1], ἀναμενόντων καὶ προσδεχομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ ἀπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐθρύλλησαν καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξαι δυνηθῶσιν. ἀλλ' ὐκ ἦλθον κληθέντες καθάπερ προείπομεν, δεικνύοντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συκοφαντίαν ἑαυτῶν, καὶ μονονυχὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ συσκιὰν, ἣν πεποιήκασι, βοῶντες διὰ τῆς παρεισπήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συστῆναι δύανται. ἐπειδὴ δὲ ὐκ ἀπέστησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐλέγξαι, τούτους μὲν διαβάλλουσιν ἀπόντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν. ἔφυγον γὰρ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὐ μόνον διὰ τὴν τύπων συκοφαντίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ἐπὶ διαφόροις ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς ἐθεώρων ἀπαντήσαντας· δεσμὰ γὰρ ἰῶ καὶ σίδηρα προφερόμενα, ἀπ' ὑξουσίας ἐπανελθόντες ἄνθρωποι καὶ παρὰ τῶν ἔτι κατεχομένων εἰς ὑξουσίαν ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοί, συγγενεῖς, καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παρεῖχοντο· καὶ τὸ μίγιστον, ἐπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις περιέφερεν, ἃς δι' αὐτὸς ἐφόρεσεν· οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο· εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ἐπισκόπους ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν· καὶ ἀνεῖλον ἄν, εἰ μὴ ὑξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν. ὁ δὴ συλλειτουργὸς ἡμῶν, ὁ μακαρίτης Θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολὴν· ἐτετέλευτο γὰρ ἐκ διαβολῆς αὐτῶν ἀποθανεῖν. ἄλλοι δὲ πληγὰς ξίφων ἐπεδείκνυωτο, ἄλλοι δὲ λιμὸν ὑπομεμενηκέναι παρ' αὐτῶν ἀπωδύροντο. καὶ τιῶτα ὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀπαντήσαντες καὶ παρεσβεύοντες ἐδίδασκον, στρατιῶτας ξιφήρεις, ὄχλους μετὰ ῥοπάλων, δικασῶν ἀπειλὰς, πλασῶν γραμμάτων ὑποβολὰς. ἀνεγνώσθη γὰρ γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον, πλαττομένων κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ βασιλέας κατ' αὐτῶν κινήσωσι. καὶ τιῶτα ἤλεγξαν οἱ ῥηθέντες τότε διάκονοι Θεογνίου. πρὸς τούτοις, παρθένων γυμνώσεις, ἐμπρησμὸς ἐκκλησιῶν, φυλακὰς κατὰ τῶν λειτουργῶν. καὶ ταῦτα πάντα δι' ὁδοῦ ἕτερον, ἢ διὰ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν ἀρειομανιτῶν, οἱ γὰρ παραιτήμενοι τὴν πρὸς τούτους κοινωνίαν, ἀναγκάζειν ἔσχον πειρᾶσθαι τούτων. ταῦτα τοίνυν συνορῶντες, εἰς σενὸν εἶχον τὰ τῆς προαιρέσεως. ἠχθοντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν, ἃ δεδράκασι· διὰ δὲ τὸ μὴ δυνάσθαι λοιπὸν ἔτι ταῦτα κρύπτεσθαι, ἀπελύτησαν εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀφίξεως, ὑπόνοιαν, ὡς

[1] Reg. Σαρδῶν.

nijesu se odazvali već su više voljeli da pobjegnu, i iz griže savjesti natjerani u bijeg potvrdili su njime zločin svoje sikofantije, i dali potvrdu da se ono što su njihovi tužitelji izložili i prikazali smatra istinom. Budući da dakle mimo svega ovoga odbijene nekad i odbačene zbog arijanske jeresi nijesu samo prihvatili, već ih uzdigli na viši položaj, od đakona u presvitere, od presvitera u episkope, ne da bi što drugo radili no da siju bezbožnost i da je dalje šire i da kvare pravu vjeru. U ovom poslu uz Eusebija isticali su se Teodor iz Herakleje, Narcis iz Neronijade u Kilikiji, Stefan iz Antiohije, Georgije iz Laodikeje, Akacije iz Cezareje u Palestini, Menofant iz Efesa, koji je u Aziji, Ursacije iz Singidunuma (Beograd) u Misiji, Valens iz Murse (Osijek) u Panoniji. Jer oni nijesu dozvoljavali onima koji bijahu došli sa njima sa Istoka da uđu na presveti sabor ili da na bilo koji način pristupe crkvi Božijoj. Na putu za Sardiku na određenim mjestima su držali savjetovanja kao da su na saboru i saveze su prijetnjama uglavljivali (dogovarali su se) da se ne pojave na suđenju, ili da se pojave na mjestu gdje se održava sabor čim stignu u Sardiku, i čim budu došli i to pred svima licemjerno pokažu, da se daju brzo u bijeg. Da je stvar tako vođena moglo se saznati od kominstara naših Makarija iz Palestine i Asterija iz Arabije, koji su bili na putu zajedno sa njima i koji su odstupili od njihove nevjere. Koji kad su došli na sveti sabor zajedno su se potužili zbog sile koju su pretrpjeli i ispričali nam kakvom izopačenošću su se služili oni u toj stvari. I ovo su dodali, da tamo ima mnogo poštovalaca prave vjere koje su oni spriječili da ne dođu ovamo, objavljujući opasnosti i prijetnje ako bi neko odstupio od njih. I stoga su se potrudili da svi ostanu na istom mjestu, da ne bi neko od njih mogao da čini nešto na svoju ruku. Stoga, dakle, ne smije se ćutati o njihovoj sikofantiji, okovima, pokoljima, ranama, lažnim pismima, bičevanjima, skrnavljenju djevica, izgnanstvima, uništavanju crkava, paljevinama i premještajima iz manjih gradova u veće parohije i, ono što je najteže, iznova što su oni isti podsticali arijansku jeres protiv prave vjere. Stoga smo mi voljenu braću i kominstre naše Atanasija, Marcela i Asklepa, sa ostalim kominstrima njihovim proglasili nevinim i čistim, poslavši pisma svim pojedinim parohijama da narod svake pojedine crkve sazna za iskrenost svog episkopa i da ga smatraju i očekuju kao pobožnog. A one koji su poput vukova provalili u njihove crkve, tj. Gregorija iz Aleksandrije, Basilija iz Ankire, Kvintijana iz Gaze, njih neka ne nazivaju episkopima, niti da opšte sa njima, niti primaju njihova pisma ili im ih šalju. Teodor, Narcis, Akacije, Stefan, Ursacije, Valent, Menofant i Georgije, koji se iz straha ovamo sa Istoka nijesu usudili doći, jer ipak tada od pokojnog Aleksandra (njihovo arijanstvo) bi odbačeno, oni su ostali sami kao sljedbenici arijanske manije; zbog zločinačke aktivnosti, presveti sabor ih je jednoglasno potpuno uklonio sa episkopskog položaja. I odlučili smo ne samo da više nijesu episkopi, već da nijesu dostojni ni zajednice vjernika. Jer oni koji odvajaju Sina od Oca i otuđuju Riječ od svog Oca, pravedno je da budu udaljeni iz katoličke crkve i otuđeni od hrišćanskog imena. Neka je, dakle, anatema na vas, pošto ste riječ istine izopačili. Osobito jer je apostolska: *Ako neko bude propovijedao jevanđelje mimo onoga što ste primili, neka je anatemisan*. Naredite, sa njima neka niko ne opšti; svjetlost nema ništa zajedničko sa tamom. Ovo daleko od sebe odbacite, jer ne može biti sloge između Hrista i Satane. Pored svega toga čuvajte se, voljeni, da im ne pišete niti da primate njihova pisma. Zašto i vi ne nastojite, braćo i kominstri naši, duhovno prisutni na našem saboru, da glasate svojim potpisima, čime bi se očuvala sloga, svuda sluga svetinja. Neka vas božansko proviđenje svetim i veselim očuva, voljena braćo.

Potpisao episkop Osije, što su i drugi učinili. Naredbe svetog sabora u Sardici, ovako napisane, poslao je onima koji nijesu mogli prisustvovati, a koji su svojim glasanjem odobrili dekrete Sinoda. A ovo su imena onih i ostalih drugih koji su se potpisali na Sinodu.

Osije iz Španije. Julije iz Rima preko presvitera Arhidama i Filoksena. Protogenit iz Sardike, Gaudentije, Makedonije, Sever, Pretekstat, Ursacije, Lucil, Eugenije, Vitalis, Kalepodije, Florentije, **Basus,** Vinkentije, Sterkorije, Paladije, Domitijan, Galba, Gerontije, Protasije, Eulogije, Porfirije, Dioskor, Zosim, Januarije, Zosim, Aleksander, Eutihije, Sokrat, Diodor, Martirije,

ὡς μὴ πλημμελήσαντες , δόξωσιν ἀποφέρεσθαι . ἐδόντες δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν συκοφαντηθέντας , καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν κακωθέντας , τοὺς κατηγόρους , τὰς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες , ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες· καίτοι τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μαρκέλλου καὶ Ἀσπλήπα , πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένων , ἀποδυρομένων καὶ ἐπικεμένων καὶ προκαλουμένων αὐτούς , καὶ ἐσαγγελλομένων μὴ μόνον ἑλέγχειν τὴν συκοφαντίαν ἀλλὰ καὶ δεικνύναι ὅσα κατὰ τὴν ἐκκλησιὰν αὐτῆς * ἐκοινώνησαν . οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ τῷ συνειδότος κατεχέθησαν , ὡς φυγεῖν αὐτούς , καὶ διὰ τῆ φυγῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι , καὶ ἅπερ ἐπλημμέλησαν , [2] διὰ τὸν δρασμὸν ὁμολογῆσαι. εἰ καὶ τι μᾶλλον τούτων ἐμόνον ἐκ τῶν προτέρων , ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων , αὐτῶν ἡ κακοβουλία δείκνυται καὶ συκοφαντία· ὅμως ἵνα μηδὲ ἐκ τῆς φυγῆς προφασίν τινα ἑτέρας κακηργίας ποιήσασθαι δυνηθῶσιν . ἐσκεψάμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων δραματουργηθέντα ἐξετάσαι. καὶ τοῦτο * προσθέμενοι , ἅμιλλαν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν παραχθέντων συκοφάντας , καὶ μηδὲν ἕτερον ἢ ἐπιβουλὴν κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πεποιηκότας . ὃν γὰρ ἔλεγον παρὰ Ἀθανασίου πιφωνεῖσθαι Ἀρσένιον , ἔτος ζῇ , καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετάζεται· ἀπὸ δὲ τούτου καὶ τὰ περὶ τῶν ἄλλων θρυλληθέντα παρ' αὐτῶν φαίνεται πλάσματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ποτηρίου ἐθρύλλουν , ὡς κλαυθέντος παρὰ Μακαρίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ Ἀθανασίου , ἐμαρτύρησαν μοι οἱ παραχθέντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου , καὶ τῶν λοιπῶν τόπων , ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται· καὶ οἱ ἐπίσκοποι δὲ γράφαντες , οἱ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου , πρὸς Ἰούλιον τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν , ἱκανῶς διεβεβαιοῦντο , μηδὲ ὑπόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐκεῖ γεγονέναι . ἄλλως τε ἃ λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν κατ' αὐτὸ , κατὰ μονομέρειαν * συνέσταχε γεγονέναι. καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις , ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο . ἐξ ὧν εἷς κατηχούμενος ἐρωτώμενος ἔφασκεν ἔνδον εἶναι , ὅτε Μακάριος ἐπέστη τόπῳ · καὶ ἕτερος ἐρωτώμενος ἔλεγε , τὸν Θρυλλούμενον παρ' αὐτῶν Ἰσχύραν , νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἐν κελλίῳ· ὡς ἀπὸ τούτου φαίνεσθαι , μηδόλως γεγονέναι τι τῆς μυσηρίας , διὰ τὸ τοὺς κατηχουμένους ἔνδον εἶναι , καὶ τὸν Ἰσχύραν μὴ παρεῖναι , ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι , καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παμπόνηρος Ἰσχύρας ψαλσάμενος ἐπὶ τῷ εἰρηκέναι , κεκωκῦναι τὸν Ἀθανασίου τινα τῶν θείων βιβλίων , καὶ διηλέγχθαι , ὡμολόγησε κατ' ἐκεῖνο καιρὸν νοσεῖν , ὅτε Μακάριος παρῆν , καὶ κατακεῖσθαι· ὡς καὶ ἐκ τούτου συκοφάντην αὐτὸν εἶναι· ἀμέλει τῆς συκοφαντίας ταύτης μισθὸν αὐτῷ τῷ Ἰσχύρᾳ δεδώκασιν , ἐπισκοπῆς ὄνομα , τῷ μηδὲ πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι . ἅπαντήσαντες γὰρ δύο πρεσβύτεροι σὺν Μελιτίῳ ποτὲ γνόμενοι , ὕστερον δὲ ὑπὸ τῷ μακαρίτῃ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γενομένου ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας [3] δεχθέντες , καὶ νῦν σὺν Ἀθανασίῳ ὄντες , ἐμαρτύρησαν μηδεπώποτε τοῦτον πρεσβύτερον Μελιτίου γενέσθαι , μηδὲ ὅλως ἐχειροτονῆσθαι Μελίτιον εἰς τὴν Μαρεώτιδι ἐκκλησίαν , ἢ λειτουργόν . καὶ ὅμως τὸν μηδὲ πρεσβύτερον τυγχάνοντα , νῦν ὡς ἐπίσκοπον ἤγαγεν , ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ δόξωσι τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττειν τοὺς

Accuſatores in oculis hærerent, & ſub conſpectu eſſent rerum quæ objicerentur documenta, noluerunt ad citationem in judicio comparere, quamvis magna fiducia & libertate a comminiſtris noſtris Athanaſio, Marcello, & Aſclepa inceſſarentur, quærelas ſuas proponentibus, provocantibus, cum denunciarent ſe paratos eſſe non ſolum calumnias eorum refellere, ſed oſtendere quoque quæ contra ipſas eccleſias publice deliquiſſent. Igitur tanto metu propter conſcientiam correpti ſunt, ut ſe fugæ mandarint, & fugiendo calumnias ſuas pateſecerint, & quæ peccaverant, fuga illa confeſſi ſunt. Et quamquam eorum pravitas & calumnia non modo ex ſuperioribus, ſed ex iſtis quoque innoteſcit; tamen ne etiam ex fuga novi alicujus ſceleris occaſionem comparare poſſent, decretum fuit, ut ſecundum veritatis * rationem illorum fictæ fabulæ examinarentur Cum ergo in hoc eſſemus, deprehendimus ex actis quoque eos meros ſycophantas eſſe, & nihil aliud quam inſidias noſtris coepiſcopis ſtruxiſſe. Arſenius enim, quem necatum ajebant ab Athanaſio, vivit etiam nunc, & inter vivos ſpectatur: ex quo cetera, quæ illi de aliis divulgaverant, vana eſſe apparent. De poculo autem a Macario presbytero Athanaſii, uti ipſi ajebant, conflicto, illi qui Alexandria & Mareota, locique contiguis huc venere, teſtantur nihil horum factum eſſe; & epiſcoporum Ægyptiorum literis ad comminiſtrum noſtrum Julium abunde confirmatum eſt, ne ſuſpicionem quidem ibi ejus rei fuiſſe. Porro monumenta actorum, quæ adverſus eum ſe habere ajunt, ſatis conſtat, altera parte inaudita, confecta fuiſſe. & tamen in iſtis ipſis monumentis ethnici & catechumeni pro teſtimonio interrogati fuere: ex quibus unus catechumenus dicebat, intus fuiſſe ſe, cum Macarius illuc venit; & alter dicebat, cum ex eo quæreretur, Iſchyram ab ipſis toties jactitatum, ægrotum per id temporis in cellula decubuiſſe: ut ex eo appareat, nihil omnino myſteriorum actum fuiſſe, eo quod catechumeni intus eſſent, & Iſchyras non adeſſet, ſed ægrotus decumberet. Quin & ipſe ſceleratiſſimus Iſchyras, qui mentitus erat Athanaſium neſcio quem ſacrorum librorum combuſſiſſe, & de eo crimine convictum eſſe, poſtmodum confeſſus eſt ſe per id tempus ægrotaſſe & decubuiſſe, cum Macarius ſuperveniret; ut vel inde facile colligas eum ſycophantam eſſe: certe hujus ſycophantiæ gratia, ei qui presbyter quidem erat, titulum epiſcopi indulſere Duo enim quondam Meletii presbyteri, poſtea a beatæ memoriæ Alexandro epiſcopo Alexandriæ recepti, iidemque nunc Athanaſii presbyteri, cum adveniſſent, teſtimonia depoſuere, numquam Iſchyram Meletii presbyterum fuiſſe: imo ne habuiſſe quidem Meletium Marcotæ ullam eccleſiam, aut miniſtrum in ſacris. Nihilominus tamen eum, qui presbyter non erat, ut epiſcopum in teſtem produxerunt: ut magnificentia nominis per ſycophantiam auditores percelleret Recitata quoque ſunt ſcripta collegæ noſtri in ſacris Marcelli., & deprehenſa eſt Euſebii doloſa ars Quæ enim Marcellus

per

ἐσ. ἐκίνη: σαν.

* φωνεῖσ.

προσθέμενοι

* συνέστ.

* ſermonem.

1 Theodoretus recte, ἐπλημμέλησαν. 2 Theodoretus, διὰ τῶν δρασμῶν. 3 Theodoretus προσδιαλεχθέντες.

Euterije, Eukarp, Atenodor, Irenej, Julijan, Alipije, Jona, Aetije, Restitut, Marcelin, Aprijan, Vitalis, Valens, Hermogen, Kastus, Domitijan, Fortunat, Marko, Anijan, Heliodor, Musej, Asterije, Paregorije, Plutarh, Himenej, Atanasije, Lucije, Amantije, Arije, Asklepije, Dionisije, Maksim, Trifon, Aleksander, Antigon, Elijan, Petar, Simfor, Musonije, Eutihije, Filologije, Spudasije, Zosim, Patricije, Adolije, Sapricije.

Iz Galije

Maksimijan, Verisim, Viktor, Valentin, Desiderije, Eulogije, Sarbatije, Diskolije, Superior, Merkurije, Deklopet, Eusebije, Severin, Satir, Martin, Pavle, Optatijan, Nikasije, Viktor, Sempronije, Valerin, Pakat, Jeses, Ariston, Simplicije, Metijan, Amant, Emilijan, Istinijan, Viktorin, Saturnil, Abundacije, Donacijan, Maksim.

Iz Afrike

Nesus, Gratus, Megasije, Koldej, Rogacijan, Konzorcije, Rufin, Manin, Cecilijan, Herenijan, Marijan, Valerije, Dinamije, Mizonije, Justus, Celestin, Kiprijan, Viktor, Honorat, Marin, Pantagat, Feliks, Baudije, Liber, Kapit, Minerval, Kozmo, Viktor, Hesperije, Feliks, Severijan, Ospancije, Hesper, Fidencije, Salustije, Pashasije.

Iz Egipta

Liburnije, Amantije, Feliks, Ishiramon, Romul, Tiberin, Konzorcije, Heraklid, Fortunat, Dioskor, Fortunatijan, Bastamon, Datil, Andreas, Seren, Arije, Teodor, Evagor, Elije, Timotej, Orion, Andronik, Pafnutije, Hermija, Arabion, Psenosir, Apolonije, Mues, Serapampon, Seren, Filon, Filip, Apolonije, Pafnutije, Pavle, Dioskor, Nilamon, Seren, Akvila, Aota, Harpokration, Isak, Teodor, Apolo, Amonijan, Nilo, Heraklije, Arion, Ata, Arsenije, Agatamon, Teon, Apolonije, Elija, Paninutije, Andragatije, Nemesije, Serapion, Amonije, Ksenon, Gerontije, Kvint, Leonida, Sempronijan, Filon, Heraklid, Hierak, Rufus, Pansofije, Makedonije, Apolodor, Flavijan, Psaes, Sirus, Afus, Serapion, Esaja, Pafnutije, Timotej, Elurije, Gaj, Muzej, Pisto, Heraklamon, Heron, Elija, Anagamf, Apolonije, Gaj, Filota, Pavle, Titoj, Eudemon, Julije.

I oni koji su na glavnom putu Italije

Probatije, Viator, Fakundin, Jozef, Numidije, Sperancije, Sever, Heraklijan, Faustin, Antonije, Heraklije, Vital, Feliks, Krispin, Pavlijan.

Sa Kipra

Auksibije, Fotije, Gerasije, Afrodije, Irenik, Nunehije, Atanasije, Makedonije, Trifilije, Spiridon, Norban, Sosikrat.

Iz Palestine

Maksim, Aetije, Arije, Teodosije, German, Silvan, Pavle, Klaudije, Patrikije, Elpidije, German, Eusebije, Zenobije, Pavle, Petar.

per modum quærentis protulerat, ea tanquam ita esse profiteretur, calumniati sunt. Recitata propterea sunt in illis, quæ antecederent & subsequerentur in illis quæstionibus; & inventa est bona & recta fides istius viri. Non enim ex sancta Maria (ut ipsi asseverabant) Verbo Dei initium attribuit, neque finem ejus in regno constituit, sed regnum ejus initio & fine carere scriptis prodidit. Asclepas quoque comminister noster in sacris, prolatis actorum monumentis Antiochiæ confectis, docuit, cum ibi simul & accusatores, & ipse Eusebius Cæsariensis adesset, judiciis episcoporum, qui huic causæ præsidebant, se innocentem pronunciatum esse. Non igitur sine causa est, dilectissimi fratres, quod sæpius citati non obtemperarint, sed fugere maluerint, & conscientia ad fugam propulsi, crimen suæ sycophantiæ confirmaverint, & causam dederint, ut quæ eorum accusatores præsentes objicerent & demonstrarent, pro veris haberentur. Quoniam igitur præter hæc omnia, depositos olim & ejectos ob Arianam hæresim non solum receperunt, sed ad majores gradus evexerunt, ex diaconis presbyteros, ex presbyteris episcopos facientes, non in alium usum, quam ut impietatem disseminarent, latiusque diffunderent, & piam fidem corrumperent. Quo in negotio post Eusebium facile principes sunt, Theodorus ab Heraclea, Narcissus a Neroniade Ciliciæ, Stephanus ab Antiochia, Georgius a Laodicea, Acacius a Cæsarea Palæstinæ, Menophantes ex Epheso, quæ est Asiæ, Ursacius a Singidono Mysiæ, Valens a Mursis Pannonicis. Nam isti eos, qui secum ab oriente venerant, non permittebant ad sacrosanctam synodum introire, aut ullo modo ad ecclesiam Dei appellere: & itinere Sardicensi certis in locis conciliabula in morem synodi per se habuerunt, & fœdera cum interminationibus conflaverunt, ut ubi Sardicam pervenissent, minime se in judicio sisterent, aut in eumdem locum cum sacra synodo convenirent; sed mox ubi eo pervenissent, & perfunctoria specie adventum suum ostentassent, raptim inde aufugerent. Rem ita actam esse, per comministros Macarium a Palæstina, & Asterium ab Arabia, qui una cum iis in itinere fuerunt, & ab eorum infidelitate recesserunt, cognoscere licuit: qui cum ad sacram synodum venissent, simul & de vi, quam passi essent, conquesti sunt, & quanta pravitate in rebus agendis uterentur illi, indicarunt: id quoque ab ipsis additum, esse illic multos rectæ fidei cultores, quos isti prohibuerunt, ne huc venirent, pericula minasque, si quis ab illis recederet, denunciantes: ac propterea curasse, ut omnes eodem domicilio uterentur, ne vel tantillum quispiam ab illis seorsum agere posset. Quoniam igitur eorum sycophantiæ, vincula, cædes, vulnera, falsæ epistolæ, verbera, virginum denudationes, exterminationes, devastationes ecclesiarum, incendia, transpositionesque a minoribus civitatibus ad majores parœcias, &, quod gravissimum est, denuo per eosdem excitata contra rectam fidem infelicissima Arianorum hæresis, reticenda non sunt; ideo nos di-

A ἀκούοντας. ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τὸ συγγραμμα τοῦ συλλειτουργοῦ Μαρκέλλου, καὶ εὑρέθη τῶν περὶ Εὐσέβιον ἡ κακοτεχνία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ Μάρκελλος εἴρηκε, ταῦτα ὡς ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀνεγνώσθη γοῦν τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν τῶν ζητημάτων, καὶ ὀρθὴ ἡ πίστις τοῦ ἀνδρὸς εὑρέθη. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, ὡς αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο, ἀρχὴν ἐδίδου τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, οὔτε τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι τὴν τούτου ἔγραψε. καὶ Ἀσκληπᾶς δὲ ὁ συλλειτουργὸς προήνεγκεν ὑπομνήματα γενόμενα ἐν Ἀντιοχείᾳ, παρόντων τῶν κατηγόρων, καὶ Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ Καισαρείας, καὶ ἐκ
B τῶν ἀποφάσεων τῶν δικασάντων ἐπισκόπων ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῷον εἶναι. εἰκότως οὖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυγον· ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότος ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς συκοφαντίας ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν, καὶ πιστευθῆναι κατ' αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ παρόντες οἱ κατηγοροῦντες ἔλεγον καὶ ἐπεδείκνυον. ἐπεὶ τοίνυν πρὸς τούτοις πᾶσι, καὶ τοὺς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν Ἀρείου αἵρεσιν, οὐ μόνον, ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγον, διακόνους μὲν εἰς πρεσβυτερίαν, ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ἐπισκόπους, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τὴν ἀσέβειαν διασπεῖραι καὶ πλατῦναι δυνηθῶσι, καὶ τὴν
C εὐσεβῆ διαφθείρωσι πίστιν. εἰσὶ δὲ τούτων, μετὰ τοὺς περὶ Εὐσέβιον, νῦν ἔξαρχοι, Θεόδωρος ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας, Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος τῆς Κιλικίας, Στέφανος ὁ ἀπὸ Ἀντιοχείας, Γεώργιος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας, Ἀκάκιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Μηνόφαντος ὁ ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, Οὐρσάκιος ὁ ἀπὸ Σιγγιδόνου τῆς Μυσίας, Οὐάλης ὁ ἀπὸ Μουρσῶν τῆς Παννονίας, καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς ἑῴας οὐκ ἐπέτρεπον οὔτ' εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν, οὔτε ὅλως εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παραβάλλειν. καὶ ἐρχόμενοι δὲ εἰς τὴν Σαρδικὴν, κατὰ τόπους συνόδους ἐποιοῦντο πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ συνθήκας μετὰ ἀπειλῶν· ὥστε ἐλθόντας
D αὐτοὺς εἰς τὴν Σαρδικὴν, μηδὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μηδὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ· ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας, καὶ ἀφοσιώσει τὴν ἐπιδημίαν ἑαυτῶν ἐπιδειξαμένους, ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνήμεθα παρὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, Μακαρίου ἀπὸ Παλαιστίνης, καὶ Ἀστερίου ἀπὸ Ἀραβίας. τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. οὗτοι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, τὴν μὲν βίαν, ἣν ἔπαθον, ἀπωδύροντο. οὐδὲν δὲ παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πράττεσθαι. προστιθέντες καὶ τοῦτο, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς ἀντιποιούμενοι δόξης, καὶ κωλυόμενοι παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἐνταῦθα διὰ τὸ ἀπει-
E λεῖν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι κατὰ τῶν βουλομένων ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκα καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας μεῖναι ἐσπούδασαν, μηδὲ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔδει παρασιωπῆσαι, οὐδὲ ἀνεκδιηγήτους ἐᾶσαι τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τοὺς φόνους, τὰς πληγὰς, τὰ περὶ τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ὑξοριστίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τοὺς ἐμπρησμοὺς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πόλεων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ πρό γε πάντων τὴ

κατὰ

κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐπανασᾶσαν δυσώνυμον Ἀρειανικὴν αἵρεσιν· διʼ αὐτῶν, τότε ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς Ἀθανάσιον, καὶ Μάρκελλον, καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῇ κυριακῇ, ἀθῴους καὶ καθαροὺς εἶναι ἀπεφηνάμεθα· γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς τὸ ἴδιον ἐπισκοπικὸν τῆς καθαρότητος, καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν ἐπίσκοπον καὶ ὀρθοδοξοῦντα· τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας διʼ ἴδιον λύκους, Γρηγόριον τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ Κοϊντιανὸν τὸν ἐν Γάζῃ, τούτους μηδὲ ἐπισκόπους ὀνομάζειν, μηδὲ ὅλως κοινωνίαν τινὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχειν, μηδὲ δέχεσθαί τινα παρὰ τούτων γράμματα, μηδὲ γράφειν πρὸς αὐτούς. τοὺς δέ γε περὶ Θεόδωρον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Ἀκάκιον, καὶ Στέφανον, καὶ Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Μενοφάντον, καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς μὴ παρελθὼν ἀπὸ τῆς ἑῴας, ὅμως διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθηρῆσθαι αὐτὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τούτους τῆς Ἀρείου μανίας, καὶ διὰ τὰ ἐπικεχθησόμενα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους πάμψηφει καθεῖλεν ἡ ἁγία σύνοδος ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς· καὶ ἐκείναμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ἐπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι. τοὺς δὲ χωρίζοντας τὸν υἱὸν, καὶ ἀσυλλογίστως διϊσταμένους τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ Χριστιανῶν ὀνόματος· ἔρρωσθαι τοίνυν ὑμᾶς ἀνάθεμα, διὰ τὸ κεκαπηλευκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ἀποστολικὸν ἐστι τὸ παράγγελμα· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρʼ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τούτοις μηδεμίαν κοινωνεῖν παραγγείλατε· εὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. τούτων πάντες μακρὰν ποιεῖτε· εὐδεμία γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ. καὶ φυλάξασθε ἀγαπητοί, μήτε γράφειν πρός αὐτούς, μήτε γράμματα παρʼ αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, ὡς τῷ πνεύματι συνόντες τῇ συνόδῳ ἡμῶν, συνεπιψηφίσασθαι διὰ ὑπογραφῆς ὑμετέρας, ὑπὲρ τῆς παρὰ πάντων τῶν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τιμῆς ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἡ θεία πρόνοια καθωσιωμένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Ὅσιος ἐπίσκοπος *ἔγραψα, καὶ οὕτω πάντες· τοῦτο γράψασα ἡ ἐν Σαρδικῇ συνόδος, ἀπέστειλε καὶ πρὸς τοὺς μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι· καὶ γεγόνασι καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι τοῖς κεκριμένοις. τῶν δὲ ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων, καὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα.

Ὅσιος ἀπὸ Σπανίας. Ἰούλιος Ῥωμης διὰ Ἀρχιδάμου καὶ Φιλοξένου πρεσβυτέρων Πρωτογένης Σαρδικῆς. Γαυδέντιος. Μακεδόνιος. Σεβῆρος. Πραιτεξτᾶτος. Οὐρσάκιος. Λούκιλλος. Εὐγένιος. Βιτάλιος. Καλεπωδίος. Φλωρεντῖτος. Βάσσος. Βικεντῖτος. Στερκόριος. Παλλάδιος. Δομιτιανός. Γάλβας. Γερόντιος. Πρωτάσιος. Εὐλόγιος. Πορφύριος. Διόσκορος. Ζώσιμος. Ἰανουάριος. Ζώσιμος. Ἀλέξανδρος. Εὐτύχιος. Σωκράτης. Διόδωρος. Μαρτύριος. Εὐθήριος. Εὔκαρπος. Ἀθηνόδωρος. Εἰρηναῖος. Ἰουλιανός. Ἀλύπιος. Ἰωνᾶς.

Beloved brethren and fellow-ministers Athanasius, Marcellus, Asclepas, and the rest of our fellow-ministers who were present at the synod, we declared to be innocent and pure; and we wrote to the several parishes, that the people of each church might know the purity of their own bishop, and that he was orthodox, and might have him for their bishop; but that those who had come into the churches of their own accord, Gregorius of Alexandria, Basilius of Ancyra, and Quintianus of Gaza, should not be called bishops, nor have any communion with them, nor receive any letters from them, nor write to them. As for Theodorus, Narcissus, Acacius, Stephanus, Ursacius, Valens, Menophantus, and Georgius, though they fled for fear and came from the East, yet because Alexander of blessed memory had deposed him, and they were of the madness of Arius, and for the crimes laid to their charge, the holy synod has unanimously deposed them from the bishopric, and we have decreed that they should not only not be bishops, but should not be admitted to communion with the faithful. And those who separate the Son, and unreasonably divide the Word from the Father, it is fit should be separated from the Catholic Church, and be strangers to the name of Christians. Wherefore it remains that you be anathema, because you have adulterated the word of truth. The apostolical precept is, that if any one preach to you otherwise than you have received, he is anathema. Avoid all communion with them; for what fellowship has light with darkness? what concord has Christ with Belial? Take heed, beloved, that neither you write to them, nor receive letters from them. Rather endeavour, you also, fellow-ministers, as being in spirit present with our synod, to join with us by your subscriptions in confirming the unanimity of all the ministers of the Catholic Church everywhere. May the divine providence preserve you holy and joyful, beloved brethren.

Osius the bishop subscribed. I wrote, and so did all the rest. This the synod of Sardica sent, which also sent to those who could not be present; and they have become of the same mind with those who have decreed. Of those who subscribed in the synod, and of the other bishops, these are the names.

Osius from Spain. Julius Roma by Archidamus and Philoxenus presbyters. Protogenes Sardicæ. Gaudentius. Macedonius. Severus. Prætextatus. Ursacius. Lucillus. Eugenius. Vitalis. Calepodius. Florentius. Bassus. Vincentius. Stercorius. Palladius. Domitianus. Galba. Gerontius. Protasius. Eulogius. Porphyrius. Dioscorus. Zosimus. Januarius. Zosimus. Alexander. Eutychius. Socrates. Diodorus. Martyrius. Eutherius. Eucarpus. Athenodorus. Irenæus. Julianus. Alypius. Jonas. Aetius. Restitutus. Marcellinus. Apronianus. Vitalis. Valens. Herme-

Dilectos fratres & comministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam, cum ceteris comministris eorum, innocentes & purè pronunciavimus, literis ad singulas parœcias missis, ut populi cujusque ecclesiæ cognoscant sui episcopi sinceritatem, eumque pio episcopo & habeant & expectent: illos autem qui more luporum in horum ecclesias invaserunt, Gregorium inquam in Alexandriam, Basilium in Ancyram, Quintianum in Gazam, eos neque episcopos appellent, neque ullam cum eis communionem habeant, aut eorum literas recipiant, aut vicissim mittant. Theodorum autem, Narcissum, Acacium, Stephanum, Ursacium, Valentem, Menophantem & Georgium, qui per metum huc ab oriente venire non est ausus; quia tamen tum a sanctæ memoriæ Alexandro depositus ipse est, tum & ipse & ceteri illi sectatores sunt Arianicæ rabiei, atque ob reatuum criminationem, sacrosancta synodus communi calculo exauctoratos omnino ab officio episcopatus submovit: decrevimusque eos non modo episcopos non esse, sed ne dignos quidem fidelium communione. Nam qui separant Filium a Patre, & Verbum a suo Patre abalienant, æquum est eos ab ecclesia catholica separari, & alienos esse a Christiano nomine. Sint vobis igitur anathema, eo quod verbum veritatis adulteraverunt: præceptum siquidem apostolicum est: *Si quis evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema esto.* Cum his ne quis communionem habeat, præcipite; nihil commune luci cum tenebris; hos procul a vobis arcete, cum nulla sit concordia Christo cum Belial. Cavete interim, dilecti, ne vel scribatis ad eos, vel eorum scripta recipiatis. Quin & vos quoque studete, fratres, & comministri nostri, ut spiritu præsentes in nostra synodo, idem suffragium conferatis per vestras subscriptiones; quo ab omnibus ubique sacrorum ministris concordia servetur. ¶ Divina providentia sanctos & lætos vos conservet, dilecti fratres. ¶ Appendicem hujus epistolæ ex Theodoreto vide infra in notis.

Osius episcopus subscripsit, quod & ceteri fecere. Hæc ita scriptis mandata, sacrum Sardicense concilium ad eos qui interesse non poterant, misit; qui ipsi quoque suis suffragiis decreta synodi approbarunt. Eorum autem qui in synodo subscripserunt, ceterorumque aliorum ista sunt nomina.

Osius ab Hispania. Julius Romæ per Archidamum & Philoxenum presbyteros. Protogenes Sardicæ. Gaudentius. Macedonius. Severus. Prætextatus. Ursacius. Lucillus. Eugenius. Vitalis. Calepodius. Florentius. Bassus. Vincentius. Stercorius. Palladius. Domitianus. Galba. Gerontius. Protasius. Eulogius. Porphyrius. Dioscorus. Zosimus. Januarius. Zosimus. Alexander. Eutychius. Socrates. Diodorus. Martyrius. Eutherius. Eucarpus. Athenodorus. Irenæus. Julianus. Alypius. Jonas. Aetius. Restitutus. Marcellinus. Apronianus. Vitalis. Valens. Herme-

* καθαιρεθῆναι.

* ἔγραψα.

1 Reg. Cod. Σαρδικῆς.

mogenes . Caſtus . Domitianus . Fortunatus . Marcus . Anianus. Heliodorus. Muſæus Aſterius . Paregorius . Plutarchus . Hymenæus. Athanaſius. Lucius. Amantius. Arius Aſclepius . Dionyſius . Maximus . Tryphon. Alexander. Antigonus. Ælianus . Petrus. Symphorus. Muſonius. Eutychius . Philologius. Spudaſius. Zoſimus. Patricius. Adolius. [5] Sapricius.

Galliæ.

Maximianus . Veriſſimus . Victor . Valentinus . Deſiderius. Eulogius . Sarbatius . Dyſcolius. Superior . Mercurius . Declopetus . Euſebius . Severinus . Satyrus. Martinus. Paulus . Optatianus . Nicaſius . Victor Sempronius . Valerinus . Pacatus . Jeſſes . Ariſton . Simplicius . Metianus . Amantus. Æmilianus . Inſtinianus Victorinus . Saturnilus Abundantius Donatianus. Maximus.

Africæ.

[6] Neſſus. Gratus . Megaſius . Coldæus . Rogatianus. Conſortius . Rufinus . Manninus. Cæcilianus. Herennianus . Marianus . Valerius . Dynamius . Myzonius . Juſtus. Cæleſtinus . Cyprianus . Victor . Honoratus . Marinus . Pantagathus . Felix . Baudius . Liber . Capito . Minervales . Coſmus. Victor. Heſperio. Felix. Severianus . Oſpantius. Heſperus. Fidentius . Saluſtius . Paſchaſius.

Ægypti.

Liburnius . Amantius . Felix. Iſchyrammon . Romulus . Tiberinus . Conſortius. Heraclides. Fortunatus . Dioſcorus . Fortunatianus . Baſtamon . Datyllus . Andreas . Serenus . Arius . Theodorus . Evagoras . Elias . Timotheus . Orion . Andronicus . Paphnutius. Hermias. Arabion . Pſenoſiris. Apollonius . Mues . [7] Serapampon . Serenus. Philon. Philippus. Apollonius . Paphnutius . Paulus . Dioſcorus . Nilammon . Serenus . Aquila . Aotas. [8] Harpocration . Iſaac . Theodorus. Apollo . Ammonianus . Nilus. Heraclius. Arion. Athas. Arſenius . Agathammon. Theon . Apollonius . Elias . Paninuthius. Andragathius. Nemeſius . Serapion . Ammonius . Xenon . Gerontius . Quintus . Leonides . Sempronianus . Philon . Heraclides . Hieraces . Rufus. Panſophius . Macedonius . Apollodorus . Flavianus. Pſaes. Syrus. Apphus. [9] Serapion . Eſaias. Paphnutius .Timotheus . Elurion . Gajus . Muſæus . Piſtus . Heraclammon . Heron . Elias. Anagamphus . Apollonius . Gajus . Philotas. Paulus. Tithoes . Eudæmon. Julius.

Qui autem in canalio Italiæ.

Probatius . Viator . Facundinus. Joſeph. Numidius . Speraniius . Severus . Heraclianus. Fauſtinus. Antonius. Horaclius. Vitalis. Felix. Criſpinus. Paulianus.

Cypri.

Auxibius. Photius. [1] Geraſius . Afrodiſius. Irenicus. Nunechius. Athanaſius. Macedonius. Triphyllius. Spyridon. Norbanus. Soſicrates.

Paleſtinæ.

Maximus. Aetius. Arius . Theodoſius. [2] Germanus. Silvanus Paulus. Claudius. Patricius. Elpidius. Germanus. Euſebius. Zenobius. Paulus. Petrus.

Οἱ Γαλλίας.

Μαξιμιανός. Βηλίσιμος. * Βίκτωρος. Βαλεντῖνος. Δησιδέριος. Εὐλόγιος. [1] Σαρβάτιος. Δυσκόλιος. * Σωπερίωρ. Μερκάριος. Δηκλοπετὸς. Εὐσέβιος. Σεβηρῖνος. Σάτυρος. Μαρτῖνος. Παῦλος. Οπτατιανός. Νικάσιος. Βίκτωρ. Σεμπρώνιος. Βαλερῖνος. Πάκαπος. Ιεσσῆς. Ἀρίσων. Σιμπλίκιος. Μετιανός. Αμάντος. Αἰμιλιανός. Ιωστινιανός. Βικτορῖνος. * Σατορνῖλος. Ἀβυνδάντιος. Δωνατιανός. Μάξιμος.

* Ἴσως, Βίκτωρ.

* Σωτερίων.

Οἱ Αφρικῆς.

Νέσσος. Γρᾶτος. Μεγάσιος. Κολδαῖος. Ρογατιανός. Κονσόρτιος. Ρυφῖνος. Μαννῖνος. Κακιλιανός. * Ερεννιανός. Μαμμιανός. Οὐαλέριος. Δωνάμιος. Μυζόνιος. Ἰᾶσος. Καιλεστῖνος. Κυπριανός. Βίκτωρ. Ονωρᾶτος. Μαρῖνος. Παντάγαθος. Φῆλιξ. Βαύδιος. Λίβερ. Καπίτων. * Μινερβάλις. Κόσμος. Βίκτωρ. Εσπερίων. Φῆλιξ, Σεβηριανός. Οσπάντιος. Εσπερος, Φιδέντιος. Σαλούστιος. Παχάσιος.

* Ἀνέβιναδες.

* Μινερβάλις.

Οἱ Αἰγύπται.

Λιβέρνιος. Αμάντιος. Φῆλιξ. Ιχυράμμων. Ρωμῦλος. Τιβερῖνος. Κονσόρτιος. Ηρακλείδης. * Φορτουνᾶτος. Διόσκορος. Φορτουνατιανός. Βασιλείων. Δάτυλλος. Ανδρέας. Σερῆνος. Αρειος. Θεόδωρος. Εὐαγόρας. Ηλίας. Τιμόθεος. Ωρίων. Ανδρόνικος. Παφνούτιος. Ερμίας. Αραβίων. Ψενόσιρις. Απολλώνιος. Μοῦις. Σαραπάμπων. Σερῆνος. Φίλων. Φίλιππος. Απολλώνιος. Παφνούτιος. Παῦλος. Διόσκορος. Νειλάμμων. Σερῆνος. Ακύλας. Αωτᾶς. Αρποκρατίων. Ισαακ. Θεόδωρος. Απολλώς. Αμμωνιανός. Νεῖλος. Ηράκλειος. Αρείων. Αθᾶς. Αρσένιος. Αγαθάμμων. Θέων. Απολλώνιος. Ηλίας. Παννούθιος. Ανδραγάθιος. Νεμεσίων. Σαραπίων. Αμμώνιος. Ξένων. Γερόντιος. Κόϊντος. Λεωνίδης. Σεμπρωνιανός. Φίλων. Ηρακλείδης. Ιέρακυς. Ροῦφος. Πανσοφίων. Μακεδόνιος. Απολλόδωρος. [3] Φλαβιανός. Ψάης. Σύρος. Απφῶς. Σαραπίων. Ησαΐας. Παφνούτιος. Τιμόθεος. Ελυσίων. Γάϊος. Μασαῖος. Πισός. Ηρακλάμμων. Ηρων. Ηλίας. Ανάγαμφος. Απολλώνιος. Γάϊος. Φιλωτᾶς. Παῦλος. Τιθοῆς. Εὐδαίμων. Ἰούλιος.

Οἱ ἐν τῇ [4] καναλίῳ τῆς Ιταλίας.

Πραβάτιος. Βιάτωρ. Φακουνδῖνος. Ιωσῆς. Νεμίδιος. Σπεράντιος. Σεβῆρος. Ηρακλειανός. Φαυστῖνος. Αντωνῖνος. Ηράκλειος. Οὐϊτάλιος. Φῆλιξ. Κεσπῖνος. Παυλιανός.

Οἱ Κύπριοι.

Αὐξίβιος. Φώτιος. Γηράσιος. Αφροδίσιος. Εἰρηνικός. Νωνέχιος. Αθανάσιος. Μακεδόνιος. Τεμφύλλιος. Σπυρίδων. Νορβανός. Σωσικράτης.

Οἱ Παλαισίνης.

Μάξιμος. Αέτιος. Αρειος. Θεοδόσιος. Γερμανός. Σιλβανός. Παῦλος. Κλαύδιος. Παξίκιος. Ελπίδιος. Γερμανός. Εὐσέβιος. Ζηνόβιος. Παῦλος. Πέτρος.

---

1 Porte, Σαββάτιος. 2 Socrati lib. 2. cap. 28. Ομῆς. Vide & Athanaſ. in Epiſt. ad Dracontium pag. 957. Παῦλος ὁ τῇ κάτω Epiſcopus, ibidem. 3 Athanaſ. in Epiſt. ad ſolit. pag. 850. φλάβιος. 4 Reg. καλίῳ, mendoſe, ut multis videtur. 5 vel *Studius*. 6 Ex his multes appellat Athanaſ. in apolog. pro fuga ſua pag. 705. 7 Σπαπάμμων, Athan. in Epiſt. ad ſolit. pag. 816. Vide ibid. pag. 858. & 859. 8 In Concil. Nicæno, *Harpocration Naucratites*, *Amantius Cynopolites*, *Athas Scbedienſis*, *Tithoes Panopolius*, *Paphnutius Thebaidis ſuperioris*. 9 Serapion Thmueos Epiſcopus apud Sozom. lib. 3. cap. 15. & Hieron. lib. de ſcript. Eccleſ.

Godina 343.
Sabor u Sardici svim crkvama[64]

Počinje primjerak poslanice sabora u Sardici svim crkvama

Zaista su se mnogo puta osilili Arijevi jeretici protiv slugu Božijih, koji pravu i katoličku vjeru čuvaju i, namećući lažni nauk, pokušavali su da progone pravovjerne. I toliko su se podigli protiv vjere, da ne sakrivaju pobožnu vjeru milostivih vladara. Naposljetku, uz Božju pomoć, čak i sami premilostivi vladari dopustili su da se okupi iz raznih provincija i gradova sam Sveti sinod u gradu Sardici, da bi se svaka nesuglasica razriješila, a nemio nauk dalje protjeravši da se ljudima očuva samo pobožnost koja je u Hristu. Došli su, naime, sa Istoka episkopi na podstrek pobožnih vladara, ponajviše zbog govorkanja koja su se često čula o voljenoj braći našoj i koepiskopima Atanasiju, episkopu Aleksandrije i Marcelu, episkopu Ankire u Galatiji. Smatramo pak da su i do vas samih doprle ove spletke i ne sumnjamo da im nijeste poklanjali pažnju, da povjerujete u ono što se protiv nevinih priča, sakrivaju sumnju o svojoj zločinačkoj jeresi. No, nije bilo dopušteno da se to dalje čini. Jer postoji upravitelj crkava, Gospod, koji je zbog crkava i zbog svih nas podnio smrt i zbog ovih crkava dodijelio svima nama uznesenje na nebo. Pošto su nekada pisali Eusebije, Marije, Teodor, Diognit, Ursacije i Valens, Juliju kosvešteniku našem Rimske crkve episkopu protiv pomenutih koepiskopa naših (tj; Atanasija i Marcela), pisali su sa drugih mjesta naši episkopi da ono pak što je od Eusebija učinjeno ništa drugo nije nego prepuno laži i prevare. Jer i po onome što su pozvani od Julija episkopa premilog našeg brata je bilo jasno iz onih pisama u kojima su otkrivene njihove laži da nijesu htjeli da dođu. (Jer bili bi došli da su imali povjerenje u ono što su radili protiv koepiskopa naših) premda takođe iz onoga što su učinili na svetom i velikom koncilu, izmišljotine svoje prevare su očigledno iznijeli. (Došli su naime u grad Sardiku i vidjevši Atanasija, Marcela, Asklepa i druge, uplašili su se da dođu na suđenje i ne jednom ili dvaput, već često pozivani prezreli su poziv sinoda svih naših episkopa koji smo došli, a u prvom redu prečasne starine Osija koji zbog godina i ispovijesti i dugogodišnje dokazane pobožnosti, koji je toliki trud u toj dobi za korist crkve podnio, da se smatra dostojnim svakog poštovanja, očekujući ih i bodreći ih da dođu na suđenje, da sve ono što su rekli ili napisali o našim kosvešteničima mogu da dokažu na licu mjesta, ali pozvani nijesu došli kao što rekosmo, pokazujući tim gestom svoju prevaru ne samo lažima i lukavošću koju su pokazali time što nisu došli. Jer oni koji su sigurni da mogu da dokažu ono što pričaju u odsustvu, spremni su da to dokažu i na suočenju) Ali pošto se nijesu usudili da dođu, smatramo da ubuduće niko ne ignoriše ako oni ponovo budu htjeli da primijene svoje zlo, nemajući mogućnost da dokažu išta protiv naših kosvešteničkih, koje iza leđa optužuju, a u njihovom prisustvu bježe. Pobjegli su, voljena braćo, ne samo zbog onih koje su lažno nabijedili, već i zbog onih koji su se tu stekli iz raznih mjesta da ih okrive za mnoge zločine. Poštovanja dostojni ljudi donijeli su iz egzila gvožđe i okove, i opet od onih koji su i sada u egzilu, poslata svojta i rodbina, prijatelji i braća tužbe onih koji su preživjeli su donijeli, ili onih koji su preminuli u samom egzilu, ispričali su o nedostojnoj nepravdi. A ono što je najteže, prisustvovali su episkopi od kojih su jedni donijeli gvožđe i okove, koje su nosili oko vrata, a drugi su svjedočili o smrtnim presudama protiv njih. Toliki ih je očaj bio obuzeo da bi čak ubijali i episkope da im ovi nijesu pobjegli iz njihovih okrutnih ruku. Preminuo je koepiskop naš preblagi Teodor bježeći od njihove pogibelji. Oni su lično naredili njegovo pogubljenje. Jedni su, pak, pokazivali ožiljke od mačeva, rane i brazgotine. Drugi su se žalili da su ih morili glađu. A o svemu ovome nijesu svjedočili obični ljudi, već iz svih

[64] *Mansi, vol. III, col. 69-70.*

INCIPIT EXEMPLUM EPISTOLÆ

Synodi Sardicenſis ad univerſas eccleſias.

[a] Pag. 7. fragm. Sancti Hilarii.

MULTA [a] quidem & frequenter auſi ſunt Ariani hæretici adverſus ſervos Dei, qui fidem rectam & catholicam cuſtodiunt. Adulterinam namque doctrinam inferentes, orthodoxos perſequi tentaverunt; in tantum autem nunc exſurrexerunt contra fidem, ut non religioſam pietatem clementiſſimorum imperatorum lateret. Denique, gratia Dei adjuvante, etiam ipſi clementiſſimi imperatores [2] congregaverunt ex diverſis provinciis & civitatibus ipſam ſynodum ſanctam & in Sardicenſium civitate fieri permiſerunt, ut omnis quidem diſſenſio amputetur, iniqua autem doctrina penitus expulſa, pietas ſola quæ eſt in Chriſto, [4] hominibus cuſtodiretur. Venerunt enim ab oriente epiſcopi cohortatione excitati piiſſimorum imperatorum, maxime propter id quod frequenter in murmuratione fuit, id eſt de dilectiſſimis fratribus noſtris & coepiſcopis Athanaſio epiſcopo Alexandriæ & Marcello epiſcopo Ancyræ Galatiæ. [5] Arbitramur autem etiam ad vos ipſos perveniſſe eorum calumnias, & aures veſtras tentaſſe eos commovere non dubitavimus, ut adverſum innocentes quidem quæ dicunt credatis, ſceleratæ autem hæreſeos ſuæ ſuſpicionem tegant. Sed non diutius hæc illis facere permiſſum eſt. Eſt enim gubernator eccleſiarum dominus, [6] qui pro eccleſiis & pro omnibus nobis mortem ſuſtinuit, & [7] propter eas eccleſias aſcenſum in cœlos omnibus nobis tribuit. Olim quidem ſcribentibus, Euſebio, Mario, Theodoro, Diognito, Urſacio & Valente, [8] Julio conſacerdoti noſtro Romanæ eccleſiæ epiſcopo adverſum prædictos coepiſcopos noſtros (dicimus autem Athanaſium & Marcellum [9]) ut ſcripſerunt ex aliis locis [10] ut epiſcopi noſtri quæ autem ab Euſebio facta ſunt nihil aliud quam falſitatis & mendacii fuiſſe plena. [11] Nam & ſi ex eo quo vocati ſunt a Julio epiſcopo cariſſimo fratre noſtro, clarult noluiſſe eos veniſſe ex ipſis literis quibus eorum mendacia detecta ſunt: (veniſſent enim ſi habuiſſent fiduciam eorum quæ geſſerunt adverſus coepiſcopos noſtros) licet etiam ex ipſis quæ fecerunt in iſto ſancto & magno concilio manifeſtiora falſitatis ſuæ commenta prodiderunt: (venerunt enim & ad Sardicenſium civitatem, & videntes Athanaſium & Marcellum, Aſclepam & alios, timuerunt venire ad judicium, & non ſemel, neque iterum, ſed frequenter vocati contempſerunt invitationem Synodi omnium noſtrorum qui convenimus epiſcopi, & maxime venerabilis ſenectæ [12] Oſium, qui & propter ætatem & confeſſionem & tanti temporis probatam fidem, qui tantum laborem id ætatis pro eccleſiæ utilitate ſuſtinuit, ut omni reverentia digniſſimus habeatur, expectantibus omnibus & cohortantibus eos venire ad judicium, ut omnia quæ vel de conſacerdotibus noſtris [13] dixerunt vel ſcripſerunt, præſentes poſſent vincere, vocati non venerunt ſicut prædiximus, oſtendentes etiam ex his falſitatem ſuam non ſolum commentaticiam fraudem aut exquiſitam verſutiam quam fecerunt prodentes per excuſationem. Qui enim habent fiduciam probare ea quæ abſentes dicunt, hoc præſentes parati ſunt convincere.) Sed quia venire non auſi ſunt, arbitramur de cetero neminem ignorare, etiam ſi illi iterum malitiam ſuam exercere voluerunt nihil ſufficientes probare adverſus conſacerdotes noſtros, quos incuſant quidem abſentes, præſentes autem fugiunt. Fugerunt enim dilectiſſimi fratres, non ſolum propter hos quos falſo adpetiverunt, verum etiam [14] hos qui ex diverſis locis convenerunt, ut eoſdem multis criminibus arguerent. Ferrum enim & vincula proferebant de exilio revertentes viri, & rurſum ab his qui adhuc in exilio detinentur, miſſi adfines & proximi, amici & fratres querelas vel eorum qui ſuperſunt detulerunt, vel eorum qui in ipſis exiliis deceſſerunt, indignam injuriam proſequuti ſunt: &, quod eſt maximum, epiſcopi aderant quorum alter ferrum & catenas præferebat, quas per eos cervicibus ſuis portaverat, alteri ex eorum inſimulatione mortem ſibi intentatam teſtificabantur. In tantum enim deſperationis eruperunt, ut etiam epiſcopos interfeciſſent quidem, niſi fugiſſent ipſorum cruentas manus. Deceſſit enim coepiſcopus noſter beatiſſimus [15] Theodorus fugiens ipſorum infeſtationem. Juſſus eſt enim ex ipſorum inſimulatione mori. Alii autem gladiorum ſigna, plagas & cicatrices oſtendebant: Alii ſe fame ab ipſis excruciatos querebantur. Et hæc non ignobiles teſtificabantur viri, ſed de eccleſiis omnibus electi propter quas hi convenerunt,

1 In Concil. Nicæn. *Gelaſius Salaminenſis*, *Triphyllius Ledrenſis*, *Spiridion Trimithuntis*. De Triphyllio & Spyridione Sozom. lib. 1. cap. 21. de Triphyllio Hieron. lib. de ſcript. Eccleſ. cap. 92.

2 In Concil. Nicæn. *Germanus Neapolit. Petrus Jamnienſis*, *Aetius Lyddenſis*, *Paulus Maximianop.* 3 Græce, *congregaverunt non ex.... civitatibus, & ipſam ſynodum ſanctam in Sardic.* 4 Græce, *ab omnibus.* 5 Theodoretus addit, *& Aſclepa Gaza.* 6 Græce *qui pro his*: nempe pro Athanaſio, Marcello, Aſclepa. 7 Græce, *& per ſeipſum.* Theodoretus, *propter eas.* 8 Theodoretus hic addit, *Menophanto & Stephano.* 9 Græco additur, *& Aſclepam.* 10 Ex Græco ſupple, & emenda, *ex aliis locis Epiſcopi, confeſſantes innocentiam Athanaſii coepiſcopi noſtri.* 11 Hic addit nonnulla Theodoretus. 12 MSS. *Oſſium.* 13 Græce add. *abſentibus.* 14 Adde, *propter hos.* 15 Sic etiam mſ. Pithœanus. At Athanaſ. & Theodoretus *Theodulum* vocant.

crkava odabrani, zbog čega su se okupili, govorili su o događajima, naoružanim vojnicima, narodu sa bičevima, prijetnjama sudija, lažnim pismima, sumnjičenjima. Pročitano je i lažno pismo Teognita napisano protiv koepiskopa naših Atanasija i Marcela, da bi se i vladar pobunio protiv njih. A to su dokazivali oni koji su tada bili đakoni istog Teognita. Uz ovo i skrnavljenje djevica, paljenje crkava zatvaranja slugu Božijih, a sve to zbog mrske i proklete jeresi arijanaca. A oni koji su se odricali njihove zajednice, po nuždi su morali da sve to trpe. Ovo dakle promatrajući, previdjeli su da su se našli u škripcu, crveneći se da priznaju ono što su počinili, time što u buduće nijesu mogli dalje to da kriju. Došli su napokon u grad Sardiku zbog prisustva, da bi izgledalo da sumnju kao čin zla isključe: vidjevši episkope koji su od njih bili lažnim svjedočenjima pritisnuti, njih su također poslije najžešće napadali: s druge strane, tužitelji imajući svijest o njihovim zločinima i izdajnike imajući pred očima, pozvani da dođu nijesu mogli, najviše pometeni sviješću o kosvještenicima našim Atanasiju, Marcelu i Asklepiju, koji su i molili sud, provocirali tužitelje, da njih ne samo optuže za ono što protiv njih su lažno iskonstruisali, već i da poduče o onome što protiv crkava bezbožno i nečasno počiniše. Zaista ih je bio obuzeo takav strah, da pobjegoše, a taj bijeg je razotkrio i ogolio njihovu prevaru. Iako ne samo od pređašnjih već i od istih zlobu njihovu i prevaru su pokazali da niti se iz toga mogla naći prilika neka za drugo zlo, dokazali smo po istini i razumu ono što su bili počinili, bila je prilika da se istraži i našli smo da su oni i o ovima lagali, i ništa drugo nego napadali naše kosvještenike. Govorili su, naime, da je Atanasije ubio Arsenija, a ispostavilo se da je živ. Iz ovoga i ostalo što su podmetali je izašlo na vidjelo da je puno laži i prevare. A ono što su govorili o kaležu koji je polomio Atanasijev presviter Makarije, svjedočili su oni koji su bili u Aleksandriji na istom mjestu da se ništa slično nije dogodilo. No i episkopi koji su pisali iz Egipta Juliju kosvještenikunašem svi su potvrdili, tako da nije bilo sumnje u to. Kažu, pak, da imaju dokumenta protiv njega, a ono što imaju zna se da su načinjena u odsustvu druge strane. Ipak i u tim dokumentima saplemenik i katehumen upitan je govorio da je bio unutra kad je bio došao Makarije. Upitani je govorio da je onaj zloglasni Ishir ležao bolestan u crkvi. I iz toga je očito da služba nije bila držana potpuno, time što su bili prisutni katehumeni, a da Ishir nije bio prisutan, već je ležao bolestan. Jer i sam Ishir počinilac svog zla, govorio je da je Atanasije sažegao neku knjigu Svetog pisma. Na ovo pritisnut dokazima počeo je priznavati da je bio nemoćan kada je Makarije bio prisutan, tako da se i u tome pokazao kao lažan svjedok. Naposljetku, istom Ishiru nagrada za laž je bila episkopski položaj, čovjeku koji nije bio ni presviter. Dva prezvitera koji su sada došli na sabor, koji su u to vrijeme bili sa Melijtijem, nakon što su bili primljeni od Aleksandra, pokojnog episkopa Aleksandrije, sada sa Atanasijem rade, svjedočili su da nikada uopšte on nije bio presviter Mileta, niti da je ikada imao crkvu miletsku na istom mestu kod Mareota, niti ministranta koga ipak sada kao episkopa sa sobom su bili doveli, koji prije nije bio ni presviter, da bi se pod titulom episkopata vidjela, svoju prevaru da sakriju kod slušalaca. Pročitana je i knjiga koju je napisao otac i koepiskop naš Marcel i otkrivena je pokvarenost Eusebijeva i onih koji su sa njima bili. Ono, naime, što je kao pripovjedač Marcel postavio, to isto kao već dokazano je izložio, pretvarali su se. Pročitano je ono što je slijedilo. Pročitano je i ono što je prethodilo ispitivanju i pronađeno je da je bio pravovjeran. Niti je od svete djevice Marije, kao što su oni izmišljali, dao početak Božjoj riječi, niti je napisao da njegovo kraljevstvo ima kraj. Napisao je da je njegovo kraljevstvo bez početka i kraja. Ali Asklepije koepiskop naš ponudio je dokumenta koja su sačinjena u Antiohiji u prisustvu jeretika i Eusebija iz Cezareje i iz presuda optuženi episkop je pokazao da je bezgrješan. S pravom, dakle, pozivani često, nijesu se usudili doći, s pravom su pobjegli upropašteni nagonom svoje savjesti. Bjekstvom su naime dokazali svoju prevaru, i povjerovalo se da su to učinili, što prisutni tužitelji njihovi su rekli i pokazali. Što, dakle? Nad svim ovim također jednom udaljene i odbačene crkva zbog jeresi Arijeve ne samo da je primila, već ih je promovisala u viši svešteni čin, tj. đakone u presvitere, presvitere u episkope, ni zbog čega drugog do da bezbožni nauk šire i

res gestas, edocebant, milites armatos, populos cum fustibus, judicum minas, falsarum literarum [1] suspiciones. Lectæ sunt enim literæ factæ a Theognito falsæ adversum coepiscopos nostros Athanasium & Marcellum [2], ut & imperator adversus ipsos commoveretur. Et hæc convincebant si, qui tunc ipsius Theogniti diacones fuerunt. Ad hæc virginum nudationes, incendia ecclesiarum, carceres adversus ministros Dei, hæc omnia propter iniquam atque execrabilem hæresim Ariomanitarum. Qui enim communioni eorum renunciabant, necessitate patiebantur ista tolerare. Hæc igitur considerantes, in angusto se teneri prævidebant, erubescentes quidem confiteri ea quæ commiserunt, eo quod de cetero non possent ea diutius occultare. Venerunt tandem in Sardicensi civitate ut propter præsentiam, suspicionem quasi mali actus viderentur excludere: [3] videntes episcopos qui a se fuerant fallis oppressi testimoniis, eos [4] etiam post vehementissime oppugnarunt: ex alia parte accusatores, [5] conscientia etiam suorum criminum proditores præ oculis habentes suis, venire vocati [6] non potuerunt, maxime consacerdotum nostrorum Athanasii, Marcelli & Asclepii conscientia perturbati, qui & implorabant judicium, provocabant accusatores, ut eos non solum convincerent de his quæ adversum sese [7] falsa confinxerant, verum etiam quæ adversus ecclesias impia ac nefaria commiserant, edocerent. Verum illi tanto terrore compreheusi sunt, ut fugam facerent, & per illam fugam falsitatem suam detegerent ac nudarent. Tametsi non solum ex prioribus, sed etiam ex istis malitia eorum & falsitas ostenderetur, ut nec [8] existimata fuga occasionem aliquam alterius malæ artis invenire possent, probavimus secundum veritatem & rationem ea quæ ab illis commissa sunt, inquiri oportuisse, & invenimus eos etiam de his fuisse mendaces, & nihil aliud quam impugnationem adversus consacerdotes nostros exercuisse. Quem enim dicebant ab Athanasio interfectum fuisse nomine Assenium [a], habetur in numero vivorum. Unde ex hoc etiam cetera quæ ab ipsis jactabantur, patuit esse plena mendacii & falsitatis. Quod autem de calice fracto aliqua loquebantur a Macario presbytero Athanasii, testificati qui præsentes fuerunt ex Alexandria de eodem loco, eo quod nihil tale esset factum. Sed & episcopi scribentes [9] ex Ægypto ad Julium consacerdotem nostrum abunde asseverarunt, nec suspicionem hujusmodi ibidem fuisse. Dicunt autem acta etiam se habere adversus ipsum: quæ habent autem, absente parte altera constat fuisse confecta: simul tamen ipsis actis gentilis & catechumenus interrogatus dicebat, intus se fuisse quando superventum fecit Macarius: & interrogatus dicebat famosissimum illum [b] Scyrum infirmantem in ecclesia jacuisse: ut ex hoc appareat ex toto mysterium non fuisse celebratum, eo quod catechumeni intus fuerint, [10] seu male habentes fecerint. Nam & ipse totius malitiæ, Syrus commentator, exstitisse Athanasium quemdam de divinis scripturis librum dicebat. Ad hoc convictus confiteri cœpit, infirmatum se fuisse quando Macarius præsens fuit, ut ex hoc etiam falsum testem [11] illum appareret. Denique falsitatis præmium eidem Syro, honorem episcopatus dederunt, homini qui neque presbyter quidem fuit. Venientes enim duo presbyteri nunc ad concilium, qui eo temporis cum Melitio fuerant, postmodum ab Alexandro episcopo Alexandriæ beatæ memoriæ viro susceptis sunt, nunc cum Athanasio agunt, testati sunt nusquam omnino istum Melitii fuisse presbyterum, neque omnino habuisse cum Melitium in eodem loco apud Marcotem, ecclesiam, nec ministrum, quem tamen nunc velut episcopum illum secum adduxerunt, qui ante nec presbyter fuit, ut nomine episcopatus videantur falsitatem suam tegere apud audientes. Lectus est & liber quem conscripsit frater & coepiscopus noster Marcellus, & inventa est Eusebii & qui [12] cum istis fuerant, exquisita malitia. Quæ enim ut proponens Marcellus posuit, hæc eadem quasi jam comprobans proferret, adsimularunt. Lecta sunt ergo quæ sequebantur: lecta etiam quæ antepositæ erant quæstioni, & recta fides ejus inventa est. Neque enim a sancta virgine Maria, sicut ipsi confingebant, initium [13] dabatur Deo verbo, neque finem habere regnum ejus: [14] sine principio ac sine fine esse conscripsit. Sed Asclepius coepiscopus noster acta protulit quæ confecta sunt apud Antiochiam præsentibus adversartis & Eusebio ex Cæsarea, & ex sententiis judicatum episcopum [15] ostendisse esse irreprehensibilem. Merito ergo acciti frequenter, non ausi sunt venire, merito fugerunt conscientiæ suæ impulsu præcipitati. Fuga enim falsitates suas confirmaverunt, & credi ea fecerunt, quæ præsentes accusatores eorum dixerunt & ostenderunt. Quid igitur? Supra hæc omnia etiam olim depositos atque ejectos ecclesia propter hæresim Arii non solum suscepernnt, sed etiam in majorem provexerunt gradum: diacones quidem in presbyterium, de presbyterio autem in episcopatum, propter nihil aliud, nisi ut impiam doctrinam dilatare ac disseminare possent, & piam corrumperent fidem. Sunt autem istorum [16] post Eusebium duo auctores etiam Theodorus ab Heraclia, Narcissus a Neroniade de Cilicia, Stephanus ex Antiochia, Georgius ex Laodicia licet timens non adfuerit: de oriente, Acacius ex Cæsarea Palestinæ, Menophantus ex Epheso Asiæ, Ursacius a Singiduno Mœsiæ, Valens ex Mursa Pannoniæ. Etenim prædicti etiam [17] qui ab oriente secum venerunt, non permiserunt sanctum concilium intrare, neque omnino in ecclesiam Dei sanctam accedere. Venientes enim Serdicam per singula loca synodos faciebant inter se & pactiones cum interminationibus, ut omnino venientes Serdicam ad judicium non accederent, neque in unum cum sancta synodo convenirent: & ad id solum venerunt [18] ceium præsentiam suam qui statim fugerunt. Hæc enim scire potuimus a consacerdotibus nostris [19] Ario scilicet ex Palæstina, Stephano de Arabia, qui cum ipsis venerunt quidem, sed ab eorum perfidia

a Arsenium.

b Ischyram.

1 Ita MSS. At Græce, *suppositiones*. 2 Græce, *& Asclepium; ut & Imperatorem* &c. 3 al. *videntes enim eos*. 4 Forte, *etiam quos vehem*. 5 Vox, *conscientia*, hic delenda. 6 Græce *nequiverunt*. At Theodoretus, *non potuerunt*. 7 Græce, *Ecclesias ipsorum*. 8 Lege, *ex ista*. 9 Extat hæc epistola in Tom. II. pag. 651. 10 Græce, *& Ischyras non adfuerit, sed male habens facuerit*. 11 MS. *illum esse*. 12 al. *cum ipso*. 13 Lege, *debat*. 14 Adde quod librariis excidit, *sed regnum ejus*. 15 Græce, *ostendisse se*. 16 Forte, *post Eusebios duos*. 17 Lege, *hi qui ab*. 18 Lege, *ut cum præsentiam suam ostendissent, fugerent*. 19 Græce *Macario & Asterio*.

mogu da ga siju i pravu vjeru da kvare. Postoje pak od tih poslije Eusebija dvojica tvoraca takođe Teodor iz Heraklije, Narkis iz Neronijade u Kilikiji, Stefan iz Antiohije, Georgije iz Laodikeje, premda se iz straha nijesu pojavili. Sa istoka Akakije iz Cezareje u Palestini, Menofant iz Efesa u Aziji, Ursacije iz Singidunuma (Beograd) u Meziji, Valens iz Murse (Osijek)u Panoniji. Uistinu pomenuti takođe, koji su sa Istoka došli, nijesu dozvolili da uđu na sveti sabor niti da stupe u svetu Božju crkvu. Došavši u Sardiku iz pojedinih mjesta napravili su između sebe sabor i složili se sa onima koji prijete da nikako neće kad dođu u Sardiku da dođu na sud, niti da se sastanu zajedno sa svetim saborom. Samo su za to došli da bi pokazali svoje prisustvo i odmah nakon toga pobjegli. Ovo smo mogli saznati od kosvještenika naših Arija iz Palestine i Stefana iz Arabije (u grčkom tekstu - od Makarija i Asterija), koji su došli sa njima, ali su odstupili od njihove nevjere. Ovi koji su došli na sveti sabor, žalili su se na nasilje koje su trpjeli, ništa nijesu dojavili da su oni pravilno radili. Svjedočili su, takođe, da je bilo više onih pravovjernih, kojima su ovi zabranili da dođu kod nas da nam ispričaju o njihovim prijetnjama. Iz ovog razloga, dakle, na jednom mjestu svi su imali problem da odu i nimalo slobodnog vremena im nijesu dali. Jer, nije trebalo prećutati niti zadržati nekažnjene okove prevare, ubistva, povrede, lažna pisma, bičevanja, obnaživanje djevica, progone, uništenja crkava, prebacivanja iz manjih u veće crkve i, prije svega, one koji protiv prave vjere uzdižu nauk arijanske jeresi, iz tog razloga premilu našu braću i koepiskope naše Atanasija iz Aleksandrije i Marcela iz Ankire u Galatiji i Asklepija iz Gaze, i one koji su sa njima vršili Božju službu, proglasismo nevinima i čistima, poslavši pisma svim njihovim provincijama i prizna narod pojedinih crkava integritet svog sveštenika i da ga smatra svojim episkopom. A one koji su se na vučji način ubacili u te crkve, tj. Gregorija u Aleksandriji, Basilija u Ankiri i Kvintijana u Gazi da ih čak ne zovu ni po imenu episkopima, niti uopšte da sa njima saobraćaju, niti da od njih primaju pisma, niti da im pišu. A one tj. Teodora, Narcisa, Akacija, Stefana, Ursacija i Valensa, Menofanta i Georgija, iako u strahu, kao što je rečeno, nije prisustvovao, ali ipak pošto je od pokojnog aleksandrijskog episkopa Aleksandra bio odbačen, i što je kako onaj tako i drugi pod pritiskom arijanaca, i zbog stvarnih zločina, sve njih jednako sveti sabor smijenio sa episkopskog položaja: presudili smo ne samo da nijesu episkopi, već ni da ne smiju opštiti sa vjernicima. Jer oni su odvojili Sina i otuđili Riječ od Oca, zato ih treba udaljiti od katoličke crkve i oduzeti im hrišćansko ime. Neka je anatema na njih, jer su se usudili da preinače riječ istine apostola, koji je rekao: *Ako vam neko propovijeda jevanđelje mimo onoga što ste primili, neka je anatema na njega.* Objavljujemo da sa njima niko ne opšti, jer ne može opštiti svjetlost sa tamom. Držite se daleko od njih, jer nema ništa zajedničko Hrist sa Satanom. Pazite, voljeni, da im ne pišete, niti da primate njihova pisma. Pazite takođe, voljena braćo i kosvještenici, kao da ste duhom bili prisutni na ovom saboru, da sve što smo ustanovili bude potvrđeno vašim pismima, da svi episkopi isto misle i da svi dijele istu volju, neka se to vidi iz pisama. Želimo, braćo, da ste nam zdravo u Gospodu. (U grčkom tekstu - božansko proviđenje neka vas čuva svetim i veselim, voljena braćo).

Isti sabor u Sardici

Konstans prebožanski sa bratom Konstancijem poput Euripa[65] nestalan je, i Arijancima je pazio da učini uslugu. Naložio je da se održi Sveti sinod u Sardici, mitropoliji Ilira i Dačana, da se ispita slučaj Pavla i Atanasija. Na sabor su došli iz Rima, Španije, Galije, Italije, Kampanije, Afrike, Sardinije, Dardanije, Makedonije, Tesalije, Panonije, Misije, Ahaje, Epira, Trakije, Evrope, Azije, Karije, Bitinije, Helesponta, Frigije, Pisidije, Kapadokije, Ponta Euksinskog, Kilikije, Frigije

[65] Tjesnac između Euboje, Beotije i Atike, sada Egripski, poznat po tome što ima sedam puta plimu i oseku - prim. prev.)

fidia receſſerunt. Hi enim venientes in ſanctam ſynodum, violentiam quidem quam paſſi fuerant, conquerebantur: nihil autem ab ipſis recte agi adſerebant: adſerentes etiam hoc, quod eſſent ibi plurimi rectæ fidei, qui prohibebantur ab ipſis venire ad nos propoſitis interminationibus. Hac igitur cauſa in uno loco omnes manere fategerunt, & nec parum temporis, [5] nec habere eos liberam facultatem permiſerunt. Quia ergo non oportuit conficeſcere, nec inulta retinere falſitatis vincula, homicidia, [2] pugnas, falſas epiſtolas, verberationes, nudationes virginum, exilia, everſiones eccleſiarum, [3] translationes de eccleſia ad majores, & ante omnia contra rectam fidem inſurgentes Arianæ hæreſis doctrinas, ex hac cauſa cariſſimos quidem fratres & coepiſcopos noſtros Athanaſium Alexandriæ, & Marcellum Ancyrogalatiæ, & Aſclepium Gazæ, & eos qui cum ipſis erant miniſtrantes Deo, innocentes & puros pronunciamus, ſcribentes ad unamquamque eorum provinciam ut cognoſcerent ſingularum eccleſiarum plebes, ſacerdotis ſui integritatem, & habere ſe epiſcopum ſuum: illos autem qui ſe eorum eccleſiis, [4] immerſerunt luporum more, id eſt Gregorium in Alexandria, Baſilium in Ancyra & Quintianum in Gaza, neque nomen habere epiſcopi, [5] neque communionis omnino eorum habere participatum, neque ſuſcipere ab aliquo eorum literas, neque ad eos ſcribere. Illos autem, hoc eſt, Theodorum, Narciſſum, Acacium, Stephanum, Urſacium & Valentem, Menofantum & Georgium, etſi timens, ut dictum eſt, non adfuit, ſed tamen quia a beatæ memoriæ Alexandro epiſcopo quondam Alexandriæ dejectus eſt, & quod ſit tam ille quam etiam ceteri [6] comprehenſi furoris Ariani, & propter objecta crimina, hos omnes æquali ſorte dejecit ſancta *ſynodus de epiſcopatus gradu: & judicavimus* non ſolum illos epiſcopos non eſſe, ſed neque communionem quidem cum fidelibus habere. Separantes enim filium & alienantes Verbum a patre, ſeparari ab eccleſia catholica oportet, & alienos eſſe a nomine Chriſtianos. Sint igitur vobis anathema, eo quod auſi ſunt adulterare verbum veritatis apoſtoli, cujus eſt præceptum: *Si quis vobis evangelizaverit præter quam quod accepiſtis, anathema ſit*. His neminem communicare denunciamus: Nulla enim communicatio luci ad tenebras. Hos homines longe facite. Nulla enim participatio Chriſto ad Belial. Obſervate, cariſſimi, ut neque ſcribatis ad eos, neque eorum accipiatis literas. Curate autem etiam, dilectiſſimi fratres & conſacerdotes, quaſi præſentes ſpiritu huic interfueritis ſynodo, omnia quæ a nobis inſtituta ſunt, confirmare per literas veſtras, ut ab omnibus epiſcopis idem ſentire atque unam eſſe omnium voluntatem ex literarum conſenſione ſit manifeſtum. [7] Optamus, fratres, vos in domino bene valere. *Explicit*

Galat. 1. 8.

Druge, Pamfilije, Lidije, sa Kikladskih ostrva, Egipta, Tebaide, Libije, Galatije, Palestine, Arabije, 76 prvaka episkopskih. Predsjedavali su Osije, episkop Kordobe, Abramijej i Protogenet arhiepiskop Sardike. Sabor je primio Pavla i Atanasija, tumačeći pravi nauk, i zauvijek smijenio sa položaja Gregorija iz Aleksandrije, Kvintilijana iz Gaze i Basilija iz Ankire, odlučivši da niko sa njima ne opšti, niti od nekog vjernog episkopa da se imenuju, jer su tiranski okupirali svoje položaje. A Teodora iz Herakleje i Akacija iz Palestine, Stefana iz Antiohije, Ursacija iz Singidunuma, Menofanta iz Efesa i Valensa iz Mide (Murse?) samo je javno obznanio i Georgija iz Kilikije, koje poslije smrti je protjerao, kad je saznao da su oni odavno od Aleksandra iz Konstantinopolja bili osuđeni.

IDEM CONCILIUM SARDICENSE

ex libello Synodico.

Σωκρατ. βιβ. β. κεφ. 20.

ΚΩΝΣΤΑΣ δὲ ὁ θειότατος, Κωνσάντιον τὸν ἀδελφὸν αὐτῆ θεασάμενος ἀριπόφρονα, καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς χαριζόμενον, δηλοποιεῖ συνοδον ἁγίαν, ἐν Σάρδῃ τῇ μητροπόλει τῆς Ἰλλυρικῶν καὶ Δακῶν ἀθροισθεῖσαν, ἐξετάσαι τὰ κατὰ Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον. Ἐν ᾗ συνῆλθον ἀπότε Ῥώμης, καὶ τῆς Σπανιῶν, Γαλλίας, Ἰταλίας, Καμπανίας, Ἀφρικῆς; Σαρδινίας, Δαρδανίας, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Παιονίας, Μυσίας, Ἀχαΐας, Ἠπείρου, Θρᾴκης, Εὐρώπης, Ἀσίας, Καρίας, Βιθυνίας, Ἑλλησπόντου, Φρυγίας, Παισιδίας, Καππαδοκίας, Εὐξείνου, Πόντου, Κιλικίας, Φρυγίας ἄλλης, Παμφυλίας, Λυδίας, νήσων Κυκλάδων, Αἰγύπτου, Θηβαΐδος, Λιβύης, Γαλατίας, Παλαιστίνης, Ἀραβίας, ὁ. καὶ ς'. λογάδες ἐπίσκοποι. ὧν ἐξῆρχον, Ὅσιος Κορδύβης ἐπίσκοπος, Ἀβραμιαῖος, καὶ Πρωτογένης ὁ τούτης ἀρχιεπίσκοπος. Ἣ τὸ ὑγιὲς ξανώσασα μάθημα, προσεδέξατο Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον· εἰς παντελῆ καθαίρεσιν Γρηγορίου τὸν Ἀλεξανδρείας ἀποκηρύξασα, Κωντιλιανὸν Γάζης, καὶ τὸν Ἀγκύρας Βασίλειον· μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς, καὶ ἐπισκόπους οὐκ ὀνομάζεσθαι παρὰ παντὸς πιστοῦ κρίνασα, ὡς τυραννικῶς τῶν θρόνων κρατησάντων. Θεόδωρον δὲ τὸν Ἡρακλείας, καὶ Παλαιστίνης Ἀκάκιον, Στέφανον Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Σιγγιδόνος Ἰσαάκιον, Μηνόφαντον Ἐφέσου, καὶ τὸν Μύδας Οὐάλεντα, ἀπεκήρυξε μόνον, καὶ τὸν Κιλικίας Γεώργιον, ὃς πᾶσι μετὰ θάνατον ἀπεβάλλετο, παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου κατιδόντος τὸ πρὶν ἐξηχθέσασα.

CONSTANS vero divinissimus, cum fratrem Constantium Euripi instar mutabilem esse, & Arianis gratificari animadverteret: synodum sanctam Sardicam indicit, metropolim Illyriorum & Dacorum: ut Pauli & Athanasii causam examinarent. In ea convenerunt Roma, ex Hispaniis, Gallia, Italia, Campania, Africa, Sardinia, Dardania, Macedonia, Thessalia, Pæonia, Mysia, Achaia, Epiro, Thracia, Europa, Asia, Caria, Bithynia, Hellesponto, Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto Euxino, Cilicia, Phrygia altera, Pamphylia, Lydia, insulis Cycladibus, Ægypto, Thebaide, Libya, Galatia, Palæstina, Arabia, septuaginta sex primores episcopi: quibus præerant Hosius Cordubæ episcopus, Abramius, & Protogenes Sardicæ archiepiscopus. Hæc sanam illustrans doctrinam, Paulum & Athanasium recepit, perpetuaque depositione notavit Gregorium Alexandriæ, Quintilianum Gazæ, & Ancyræ Basilium: decernens ne quis eis communicaret, neve a quoquam fideli episcopi nominarentur, tanquam qui tyrannice sedes suas occupassent: Theodorum vero Heracleæ, & Palæstinæ Acacium, Stephanum Antiochiæ, & Syngidoni Isaacium, Menophantem Ephesi, & Mydæ Valentem abdicavit solum, & Ciliciæ Georgium: quos post mortem abjecit, cum comperisset, eos pridem ab Alexandro Constantinopolis condemnatos fuisse.

IN.

1 Dele, *nec*. 2 Græce, *plagis*. 3. Græc. addit, *incendia*. 4 Forte, *immiserunt*. 5 Theodoretus addit, *neque Christiani*. 6 al. *qui comprehensi sunt*. 7 Græce: *Divina providentia sanctos & latos vos conservet, fratres dilecti*.

Godina 343.
Sabor u Sardici, ekumenski[66]

Koji je odobrio 376 episkopa u slučaju Atanasija, Marcela i drugih prognanih episkopa, održan u vrijeme konzula Rufina i Eusebija.

Komentari Severina Binija

a) Koncil - Julije, rimski papa, kaže Sozom u knj.3, gl. 9 u pismima episkopima Istoka, o stvarima zbog kojih je pisao, ništa nije napredovao, niti je mogao navesti da se porede, arijance koji su veoma često pozivani na rimske sabore, naredio je da se održi ovaj opšti sabor u Sardici, od kojeg da ne bi bilo moguće da arijanci nekažnjeno odsustvuju odbijajući sabore, neke episkope je odaslao Konstansu koji je vladao u Milanu da traže da vladar pismom bratu Konstanciju postigne da ne bi arijanci, kao što su do tada radili, izbjegli sud crkve i opšteg sabora. *Poslije tri godine* boravka u Rimu velikog Atanasija, *napokon četvrte godine naredio je pismom,* kaže Atanasije u Apologiji Konstanciju, *da dođem kod njega: a u to vrijeme je u Milanu vladao Konstans. Ispitivan sam što je razlog da me pozove: naravno ništa ne znajući, Bog mi je svjedok. Saznao sam da neki episkopi, koji tamo bijahu došli, molbama od njega su tražili da napiše tvojoj pobožnosti o djelovanju sabora. Kad sam došao u Milano osvjedočio sam se u njegovu čudesnu ljudskost. Dok me je udostojavao svojim pogledom, riječima je naložio, poslao ti je pismo da se održi sabor.* Ovo kaže Atanasije. Iz toga, što kaže Sokrat u knj. 2, gl. 16 neki episkopi na taj sabor nijesu došli zbog tjelesne slabosti, a drugi zbog kratkoće vremena jer Julije o vremenu nije vodio računa, i za to se navode argumenti; Julije episkop naredio je da se održi sabor i tako arijance prisilio da se u određenom terminu okupe u Sardici.

b) U Sardici - Tako se zove sabor održan u Sardici. Sardika je poznati grad u Trakiji, na granici Ilirije i Mizije, pod vlašću Konstancija, odvojen od Filipopolisa (Plovdiv) brdom koje se zove Tituris. Kada su ga Turci osvojili, promijenio je ime u Triadice. U njemu je nekad stolovao imperator Konstancije, o čemu svjedoče brojna njegova pisma tamo napisana. Isti grad je po savjetu imperatora izabran da se u njemu održi sabor, jer je na razmeđu Istočnog i Zapadnog carstva, onako kako ga je podijelio svojim sinovima Konstantin Veliki, i blizu granice je. A oni koji ga tumače kao Sard, grad u Maloj Aziji, griješe.

c) Ekumenski - Pošto je 376 episkopa sa istoka, zapada, juga i svih provincija hrišćanskog svijeta, od kojih 36 imenuje Atanasije, na poziv episkopa Julija prisustvovalo ovom saboru, kojem su predsjedavali Arhidam i Filoksen presviteri delegirani od strane Apostolske stolice, kako svjedoči Atanasije u drugoj Apologiji. Tu je pročitan stav Julija, rimskog pape u korist Atanasija, koje je po njegovom naređenju i volji ponovo razmatrano i unijeto u knjigu pravde, i to u onu koja se odnosi na cijelu hrišćansku religiju, cijeli svijet i sve crkve, napisali su oci okupljeni na ovom mjestu. Ovaj koncil je bio ekumenski, opšti i plenarni cijele crkve, što je očigledno. I stoga je ne od manjeg značaja od Nikejskog velikog sabora, što se najbolje vidi u Apologiji Atanasijevoj, kao i kod Avgusta *plenarni cijele crkve sabor,* kod Sulpicija u drugoj knjizi Istorije *sabor iz cijelog svijeta sazvan,* kod Sokrata u istoriji crkve naziva se *generalni sabor.* Riječi koje su rečene na kraju sabora su ove: *Sve što je odlučeno, katolička crkva na cijelom svijetu neka čuva.* Isto, što sam prethodno rekao, očito potvrđuju. Jer iz 36 raznih provincija svijeta, koje Atanasije sve nabraja, bili su pozvani i okupili se episkopi, i ne može se porediti sa drugim saborom u Aleksandriji, kojem su predsjedavali Osije i Silvester, niti sa trećim Kartagin-skim, na kojim su bili po dva episkopa iz jedne provincije, ili su došli podložnici samo jednom. Na saboru u Sardici, kao što sam rekao, iz 36 provincija cijelog svijeta okupilo se 376 episkopa.

---

[66] Do XIX vijeka, na osnovu dokumenata, sabor u Sardici smatran je ekumenskim (prim. prir).

IN

a CONCILIUM *b* SARDICENSE

c OECUMENICUM,

d Approbatum e a trecentis ſeptuaginta ſex epiſcopis f in cauſa Athanaſii, Marcelli, aliorumque exulum epiſcoporum, g Ruffino & Euſebio conſulibus celebratum.

NOTÆ SEVERINI BINII.

Hæc ſynodus a Julio indicta. *a Concilium.*) Julius pontifex Romanus, ait Sozom. l. 3. cap. 9. cum literis apud epiſcopos orientis, de rebus, propter quas ſcripſiſſet, nihil proficeret, neque Arianos frequentiſſime ad Romana concilia vocatos, ad comparendum inducere poſſet, hanc univerſalem ſynodum Sardicæ celebrandam indixit: a qua ne Arianis concilia detrectantibus impune abeſſe liceret,

Cauſa Concilii. epiſcopos quoſdam ad Conſtantem Mediolani agentem ablegavit, qui peterent; ut imperator literis ad fratrem Conſtantium ſcriptis impetraret, ne Ariani, quod hactenus fecerant, judicium eccleſiæ & univerſalis concilii ſubterfugerent. *Poſt triennium*, nimirum commoratio-

Athanaſius apologia ad Conſtantium. nis Romæ magni Athanaſii, *quarto denique anno literis juſſit*, inquit Athanaſius apologia ad Conſtantium, *ut ad ſe ventirem: agebat autem per id tempus Conſtans Mediolani. Sciſcitabar quid cauſæ eſſet cur evocaret: quippe ignarus omnium, teſtis eſt mihi Deus. Comperiebam autem quoſdam epiſcopos, qui eo profecti erant, precibus ab eo poſtulaſſe, ut ſua pietate de ſynodo faciendo ſcribaret. Cum igitur veniſſem Mediolanum, experiar ſum illius mirificam humanitatem. dum & me ſuis oculis dignatur, verbiſque indicat, ſe ad te de celebrando concilio literas miſiſſe.* Hæc Athanaſius. Ex eo, quod ait Socrates lib. 2. c. 16. quoſdam epiſcopos ad hoc concilium non veniſſe propter præſentem corporis infirmitatem, alios vero cauſatos anguſtiam temporis a Julio præſtituti, neceſſarium deducitur argumentum, quod Julius pontifex Romanus hanc ſynodum indixerit, Arianiſque debito modo Sardicam citatis certum comparendi terminum præfixerit ac definiverit. Vide Baron. anno 346. num. 3. & 5.

Cur ad ſynodum electa. *b Sardicenſe.*) Sic dictum quod Sardicæ celebratum fuerit. Eſt autem Sardica nobilis Thraciæ civitas Illyrii & Myſiæ confinis, in ditione Conſtantii ſita, a Philippopoli montis interſtitio, cui nomen Titurii, ſeparata. Hæc cum ſub Turcis eſſe cœpit, mutato nomine dicta eſt Triaditze. In hac Conſtantium imperatorem aliquando habitaſſe, reſcripta complura imperatoris illic data teſtantur. Eadem civitas conſilio imperatorum ad ſynodum electa eſt, quia inter orientale & occidentale imperium ſecundum partitionem a Conſtantino magno inter filios factam, prope confinis eſſet. Qui hanc eamdem eſſet putarunt cum Sardis, quæ eſt in minore Aſia civitas, errore labuntur. Socrates lib. 2. c. 18. Bar. ann. 347. n. 2.

Oecumnicum fuiſſe probatur. *Oecumenicum.*) Cum hi trecenti ſeptuaginta ſex epiſcopi ex oriente, occidente, ſeptemtrione, omnibuſque ferme provinciis orbis Chriſtiani, quarum triginta ſex nominat Athanaſius, a Julio Romano pontifice accerſiti huic concilio interfuerint, Archidamus & Philoxenus presbyteri apoſtolicæ ſedis legati, teſte Athanaſio apol. 2. eidem præſederint; ad hoc Julii Romani pontifi-

Acta concilii. cis ſententia Romæ pro Athanaſio lata, ipſius permiſſu ac voluntate iterum examinata, & ad libram juſtitiæ deducta fuerit, ac demum ea, quæ ad totam Chriſtianam religionem, univerſum orbem terrarum & eccleſiam pertinent, patres hoc loco congregati conſtituerint; hoc concilium œcumenicum, univerſale & plenarium univerſæ eccleſiæ concilium fuiſſe, manifeſto conſtat: adeoque non minus vere, quam jure optimo ab Athanaſio principio apol. 2. inſtar Nicænæ *magna ſynodus*; ab Auguſt.

Concilium hoc generalem, agnum, &c. nominatur. epiſt. 162. *plenarium univerſæ eccleſiæ concilium*; a Sulpitio lib. 2. ſacræ hiſtoriæ, *concilium ex toto orbe convocatum*; a Socrate lib. 2. c. 16. hiſtor eccleſ. *generale concilium* appellatur. Verba quæ habentur in fine concilii, hæc. *Univerſa quæ conſtituta ſunt, catholica eccleſia in univerſo orbe diffuſa cuſtodiat*: idem, quod ſupra dixi, evidenter confirmant. Quoniam ex triginta

An & quotiens do Alexandrinum II. & Carth. III. generalia concilia fuerint. ex diverſis mundi provinciis, quas omnes Athanaſius enumerat, epiſcopi convocati & congregati fuerunt, neque inſta, Alexandrini II. ſub Silveſtro, Oſio præſidente celebrati, generale; neque etiam inſtar Carthaginenſis III. univerſale dici poteſt his enim duobus epiſcopi unius dumtaxat provinciæ, vel uni tantum primati ſubjecti convenerunt: in Sardicenſi vero concilio, ut ſupra dixi, ex 36. provinciis totius mundi epiſcopi 376. congregati

d) Odobren - Prečasni i presvijetli kardinal Belarmin u glavi 7 knjige o saborima i crkvi piše da je ovaj sabor dijelom potvrđen, a dijelom odbačen. Jer od 376 episkopa, okupljenih u Sardici, veći dio je potvrdio vjeru katoličku i ortodoksnu sa sabora u Nikeji, a ono što nije bilo baš najjasnije na tom saboru, razjasnio je. Od njih 76 istočnih episkopa potpisalo je Arijevu vjeru, i novu protivnu od četiri gore postavljene formule vjere izdali i objavili. Istina je izgleda ono što u drugoj knjizi rimski papa u glavi 21 i 25, sam Belarmin i poslije njega prečasni i presvijetli kardinal Baronije prenose da su postojala dva sabora u Sardici, jedan legitimni i ortodoksni na kome se okupilo 376 episkopa i, drugi, bezbožni i neligitimni koji su arijanci održali u Filipopolju, koji je pogrešno nazvan saborom u Sardici. Prvi je katolički opšti i s pravom od cijelog svijeta prihvaćen, a drugi pošto je razotkrivena prevara arijanaca, smatra se nelegitimnim i stoga je s pravom odbačen. Iz dva je razloga sabor u Sardici bio odbačen od strane Augustina i drugih ortodoksnih otaca kao nelegitiman i bezbožan, od kojih je jedan što je Marcela, episkopa Ankire (koji je očito bio zajedno sa Akacijem i Basilijem sljedbenik arijanske jeresi) oslobodio kao očišćenog od svake jeresi. Ali kad Epifanije o jereticima ..... u drugoj godini poslije njegove smrti je napisao da je Marcel, ozloglašen zbog jeresi, u prisustvu Julija rimskog episkopa, izložio ispovjest vjere, i tim činom bio ponovo prihvaćen u zajednicu katoličke crkve, očito je to što ovom saboru od strane Marcela nepravdno razriješenog se prigovara, uistinu je spletkarenje. Drugi prigovor ovom saboru od strane Augustina i Alipija i nekih drugih ortodoksnih episkopa da ga odbace je što arijanci sa svojim sljedbenicima su utekli sa sabora u Sardici, i u Filipopolju u Trakiji su napravili zborište i nazvali ga saborom u Sardici, čime su isti obeščastili, i taj kao jedini i legitimni sabor u Sardici u svim mjestima su požurili da obznane pod okriljem imeratora Konstancija. Pošto su ovo jeretici izveli lukavo, sveti Avgustin, Alipije i mnogi drugi katolici, ignorišući dva sabora u Sardici, jedan legitimni i drugi nelegitimni, oba smatraju bezbožnim. Ali, reći ćeš: Pošto su na saboru u Sardici, zajedno sa Gratusom episkopom Kartagine, bili poglavari 35 drugih crkava u Africi, prvi sabor u Kartagini spominje sabor u Sardici, pa iz kog razloga legitimni sabor u Sardici nije pozvao Avgustina i druge episkope afričke crkve? Odgovaram: izgovora nema, osim što su zbog toliko i takvih napada i zasijedanja, pošto su donatijanci često bili protiv katolika (u Kartagini), kanoni iz Sardike propali. Na prvom kartaginskom saboru ovo neznanje nije moglo da se pobijedi; u isto vrijeme isti kartaginski sabor ili prevarom arijanaca ili proviđenjem katolika bi prikriven, pa za njega nijesu znali kasniji episkopi afričke crkve. Prvi kartaginski sabor, ako je zaista bio održan, imao je akte sabora u Sardici; stoga je mogla da na nastane ova kontroversija, a po zakonu apelacije između nekih episkopa rimskih i afričke crkve, otprilike u vrijeme održavanja šestog sabora u Kartagini. To je gotovo cijelu afričku crkvu dovelo u najveću opasnost od šizme. Kako se vidi iz prethodnog, očito je da je sabor u Sardici bio ekumenski i na cijelom svijetu prihvaćen, pa s pravom neko može da pita zašto se ne ubraja u opšte i ekumenske priznate. Među opšte priznatim saborima prvi je Nikejski, drugi u Konstantinopolju i treći u Efesu. Od onoga što smo prethodno rekli čini se da treba uvrstiti kao drugi sabor u Sardici, treći u Konstantinopolju i četvrti u Efesu i peti u Kalhedonu. No treba reći, da se sabor u Sardici sa Nikejskim smatra jedan isti, jer su na oba otprilike isti očevi prisustvovali, i ništa drugo (što je učinjeno na drugim saborima) nisu odlučili; sabor u Sardici je potvrdio Nikejski sabor, objasnio je njegove kanone, ili ih bar potvrdio. Takođe se kanoni oba sabora, tj. u Sardici i u Nikeji, koji su u biblioteci Vatikana, u nekom primjerku sabora u Nikeji, koje je Dionisije prije hiljadu godina preveo sa grčkog, i koji i sad u manastiru Atrebata Vedasta postoji, tako prepleteni, kao da se radi o kanonima sa jednog sabora. Otuda kao što se simbol Konstantinopoljskog sabora svuda naziva nikejskim, jer je tumačenje nikejskog, tako i tri kanona sabora u Sardici, pape Zosim, Celestin i Bonifacije u svojim poslanicama, i oci šestog sabora u Kartagini nazivaju Nikejskim, stoga najviše što kanoni iz Sardike nijesu ništa drugo nego objašnjenje i potvrda nikejskih kanona. Šesti kanon sabora u Nikeji, nalažući da se čuvaju stari običaji crkveni, ukazuje na ono što je

fuerunt. Vide Baron. ann. 347. num. 7. : & 9. Bellarm. lib. 2. de Rom. pontif. cap. 21.

d Approbatum.) Reverendiſſimus & illuſtriſſimus cardinalis Bellarm. cap. 7. lib. 1. de conciliis & eccleſia, ſcribit hoc concilium partim confirmatum, partim reprobatum eſſe: quia ex 376. epiſcopis, Sardicæ congregatis, pars major fidem catholicam & orthodoxam Nicæni concilii confirmaverit, eaque quæ Nicæna ſynodo obſcurius conſtituta erant, explicaverit; ex iiſdem vero ſeptuaginta ſex reliqui orientales epiſcopi Arianam fidem ſcripſerint, novamque a quatuor ſupra poſitis fidei formulis diverſam iterum ediderint ac promulgarint. Verius eſt, quod lib. 2. Rom. pontif. cap. 21. & 25. ipſe Bellarm. & poſt eum reverendiſſimus & illuſtriſſimus cardinalis Baronius an. 347. nu. 62. tradunt, Sardicenſium conciliorum duo fuiſſe, unum legitimum ex orthodoxis dumtaxat epiſcopis 376. congregatum: alterum ſpurium & illegitimum ab Arianis Philippopoli celebratum, ementito nomine Sardicenſe appellatum. Illud catholicum univerſale, totoque orbe jure receptum: hoc autem poſterius Arianorum dumtaxat malignantium conventum, illegitimum, atque ideo merito reprobatum fuiſſe. Duas ob cauſas Sardicenſe concilium ab Auguſtino aliiſque orthodoxis patribus velut illegitimum ac ſpurium rejectum fuit, quarum una eſt, quod Marcellum Ancyranum epiſcopum, (quem non ſolius Acacii Ariani, ſed etiam Baſilii epiſt. 52. in eum conſcriptæ teſtimonio, Samoſatenianæ hæreſeos ſectatorem fuiſſe manifeſto conſtatet) ab omni hæreſeos labe expurgatum abſolviſſet. Sed cum Epiph. hæreſi 72. anno poſt obitum illius ſecundo ſcripſerit, Marcellum de hæreſi infamatum, Romæ coram Julio pontifice fidei confeſſionem edidiſſe, eademque præmiſſa in communionem eccleſiæ catholicæ receptum fuiſſe, evidenter patet, id quod huic concilio ex parte Marcelli injuſte abſoluti objicitur, vere calumniolum eſſe. Altera cauſa hujus concilii ab Auguſtino, Alypio, aliiſque quibuſdam orthodoxis reprobati eſt, quod Ariani cum ſuis Sardica per fugam elapſi, Philippis in Thracia conciliabulum, Sardicenſi concilii nomine condecoratum celebrarint, illudque patrocinio Conſtantii imperatoris, velut unicum ac legitimum Sardicenſe concilium omnibus in locis promulgari curarint. Unde hoc callide & poſt impoſturam hæreticorum effectum eſt, ut ſanctus Auguſtinus, Alypius, aliique plures catholici, ignorantes duo Sardicenſia concilia, alterum legitimum, alterum vere illegitimum habitum fuiſſe, utrumque velut impium deteſtati fuerint. Sed dices. Cum Sardicenſi concilio, una cum Grato Carthagin. eccleſiæ epiſcopo, triginta quinque alii aliarum eccleſiarum in Africa præſules interfuerint, ipſumque concilium Carthaginenſe I. ejuſdem Sardicenſis concilii nominatim meminerit, qua ratione accidere potuit, ut Auguſtinum aliosque Africanæ eccleſiæ epiſcopos, legitimum Sardicenſe concilium præterierit? Reſpondeo, in hac tanta rerum ambage nihil æquius exiſtimari poſſe, niſi quod ex tot tantiſque invaſionibus atque graſſationibus, a Donatiſtis adverſus catholicos ſæpe conflatis, Sardicenſes canones jacturam paſſi fuerint, aut ſaltem caſu quodam nobis plane incomperto exciderint. Primo Carthaginenſi concilio hæc ignorantia vinci non potuit, cum eodem tempore idem Carthaginenſe concilium vel malitia Arianorum, vel catholicorum providentia occultatum, a poſteris Africanæ eccleſiæ epiſcopis citra culpam ignoratum fuerit. Primum Carthaginenſe, ſi extitiſſet, Sardicenſis concilii notitiam reduviſſet, atque adeo ea controverſia, quæ de jure appellandi inter epiſcopos quoſdam Romanos & Africanæ eccleſiæ epiſcopos circa tempora concilii Carthaginenſis ſexti exorta fuerat, quæque fere univerſam Africanam eccleſiam in maximum ſchiſmatis periculum induxerat, facillimo negotio componi potuiſſet. Vide Baron. ann. 347. num. 55. uſque ad 98. inclusive.

Cum igitur ex præcedentibus conſtet, Sardicenſe concilium ſacroſanctam fuiſſe ſynodum œcumenicam, totoque orbe receptam, merito quiſpiam dubitaverit, cur ad univerſalia & œcumenica approbata numerum non addat. Inter univerſalia approbata concilii Nicænum conſtituitur primum, Conſtantinopolitanum ſecundum, Epheſinum tertium. Ex iis, quæ ſupra diximus, videbatur Sardicenſe ſecundum, Conſtantinopolitanum tertium, Epheſinum quartum, Chalcedonenſe quintum eſſe conſtituendum. Sed dicendum eſt, Sardicenſe concilium cum Nicæno unum idemque cenſeri, tumquia utrique fere iidem patres interfuerint, aliudque nihil (quod in aliis conciliis factum eſt) conſtituerint, quam quod Nicænam ſynodum confirmarint, illius canones dumtaxat explicarint, aut ſaltem corroboraverint: tum etiam quod canones utriuſque concilii, Sardicenſis nimirum & Nicæni, in Romana bibliotheca, & in quodam exemplari concilii Nicæni, quod Dionyſius ante mille annos e Græco convertit, quodque etiamnum adhuc Atrebati in monaſterio Vedaſti extat, ita conjuncti habeantur, quaſi unius concilii canones fuerint. Unde ſicut Conſtantinopolitanum ſymbolum paſſim vocatur Nicænum, quia eſt explicatio Nicæni: ita tres canones Sardicenſis concilii,

Conciliorum Sardicenſium alterum approbatum, alterum reprobatum eſt.

Cur hoc concilium ab Auguſtino & Alypio rejectum fuerit. Prima cauſa.

Cauſa ſecunda rejecti concilii.

Refellitur objectio.

Canones Sardicenſes paſſi ſunt naufragium: Carthaginenſe I. Africanæ eccleſiæ aliquamdiu incognitum.

Cur Sardicenſe concilium, cum generale ſit œcumenicorum ſynodorum numerum non augeat.

Nicænum & Sardicenſe concilium unum cenſentur.

Canones hujus concilii Nicæni appellantur, & cur.

već u prethodnim vjekovima bilo zapaženo: on je (tradiciju) ozakonio. Episkope koje predlaže episkop koji je po volji rimskog pape, rado optužuje. Atanasije, osuđen na sudu eusebijanaca, zatražio je apelaciju Julija, rimskog episkopa, i nju su kao nelegitimnu i nepravednu oni opanjkali, kao da je osuđen od sabora mnogih episkopa, pa je trebalo da se pozove na sabor na kome bi bio još veći broja episkopa. Oci ovog sabora su zbog toga utanačili zakon apelacije, o čemu se niže u kanonima 4. i 7. nalazi odluka. Ono što je implicitno, na način koji sam gore pomenuo, na Nikejskom saboru bilo odlučeno, čita se pravilno. Vidi Baron. God. 347, br.99. Takođe 419, br. 70, 80 i 89. Bellarm, u knj. 2 o rimskim papama, gl. 25, kao i ono što ćemo reći niže. Ovaj sabor u početku od Latina na latinskom, a od Grka na grčkom je bio izdat, kao što iz poslanice pape Nikole dokazuje Baron. Godine su pomenute pod br. 52 i 53, stoga je za čuđenje što se Fotije pravi nevješt kada se radi o ovom saboru. Vidi bilješke kanona 13.

e) Od 376 episkopa - Od broja episkopa koji su se okupili na saboru u Sardici, Atanasije, koji je lično prisustvovao, moraće da se sasluša mimo ostalih, ako je nešto preostalo napisano o ovoj stvari. U poslanici solitarijima kaže, da je sa istoka i sa zapada došlo poglavara više manje 300. U uvodnom dijelu svoje druge apologije potvrđuje da je njegovu nevinost ispitalo i potvrdilo više od 300 episkopa. Malo niže kaže da se na ovom saboru potpisalo 344 episkopa. Zaista, pošto su se tamo okupili episkopi iz Italije, Galije, Afrike, Egipta, Kipra i Palestine, njegovo svjedočenje se smatra vjerodostojnim, a i iz drugih provincija su došli poglavari u Sardiku. Smatramo da kao stvaran treba uzeti broj koji se navodi u knj. 3, gl. 2 na kraju kod Sozoma iz svjedočenja Atanasijevog i Sabinovog, čiji su spisi, danas iskvareni i izopačeni, tada svakako bili bez grešaka, potvrđuje Sokrat, u knj. 2, gl. 16 da je u Sardiku došlo sa zapada 300 episkopa, a sa istoka 76. Stoga treba odbaciti ono što kaže Gratus da je bilo samo 60 episkopa, čija se imena nalaze u potpisima na saboru. Oni su svi bili katolici, što je sasvim očito; arijanci su, pozvani na sabor, na sami sinod, došli ili pod prijetnjom neke kazne ili su utekli. Sigurno je da su pozvani da dođu u Sardiku od Osija episkopa, pošto im je garantovana bezbjednost. Ali oni su smatrali da im je bolje da pobjegnu, nego da budu osuđeni; kao da ih je imperator svojim pismom pozvao na neko drugo mjesto, pobjegli su, kao što se vidi iz Atanasijeve poslanice solitarijima. Dakle, na ovom saboru svi koji su bili došli, bili su katolici. Arhidam i Filoksen presviteri, po svjedočenju Atanasijevom, vršeći dužnost predstavnika papskih, svima njima su predsjedavali. I premda Gratijan potvrđuje da je Osije, episkop Kordobe, kao i u Nikeji i na nekim drugim saborima, bio predsjedavajući kao poslanik papski, više u ovoj stvari treba pokloniti povjerenja Atanasiju, koji pominje samo dva već imenovana presvitera, kao poslanike Apostolske stolice. Osije je bio pokrovitelj sinoda, naravno on je izložio ono što treba da se definiše, i pitao je za mišljenje pojedince (što je dužnost pokrovitelja Sinoda), na šta ukazuju jasno dokumenta sa sabora.

f) U slučaju Atanasija - Kada je u Rimu u slučaju Atanasija zakazan sabor arijanci su pobjegli, uz pomoć imperatora Kontansa je izdejstvovano da se sazove ekumenski sabor na koji su pozvani eusebijanci sa arijancima, nisu mogli odsustvovati zbog opasnosti od pogrde. Od Osija na sam sabor su bili pozvani, tako da su se pojavili na sabornom mjestu da bi izložili pritužbe protiv Atanasija. Ali čim su vidjeli da se parnica vodi po pravdi i redu, nemajući uzdanja u to što čine, dali su se u bijeg. Suđenje je nastavljeno da ne bi prkosno odsustvo tužitelja nesrećnom krivcu teže presudila. Izloživši nepravde koje su mu eusebijanci nanijeli, i osvrnuvši se na dokumenta Tirija i Mareotike, Atanasije je saslušan. Saborni oci, nakon pažljivog istraživanja svih dokumenata i, naravno, proučivši cijeli slučaj, tačno uočiše prevare. Lukavstva i laži eusebijanaca, Atanasije, prema mišljenju Julija koje je on izložio prethodno u Rimu, glasovima svih je oslobođen. A Gregorija koga su eusebijanci doveli na aleksandrijsku stolicu vojnom silom ne samo da su uklonili sa položaja već su ga i prokleli, kao i sve one koje je on rukopoložio i proglasili nevažećim sva njegova djela. Ovo ukratko priča Atanasije u poslanici solitarijima, ovim riječima: *A sinod, okupljen iz više od 35 provincija, spoznavši prevaru drugih, dozvolio je Atanasiju*

cilii, Zosimus, Bonifacius, Cælestinus pontifices in suis epistolis, patresque concilii Carthaginensis VI. Nicænos appellarunt. propterea maxime, quod Sardicensis concilii canones vere nihil aliud sint, quam Nicænorum canonum explicatio vel confirmatio. Canon sextus concilii Nicæni præcipiens antiquas consuetudines ecclesiæ observari, implicite id, quod jam anterioribus sæculis aliquot observatum fuit, constituerat; nimirum ut episcopis, ab episcoporum sententia ad Romanum pontificem appellantibus, non gravate deferatur. Cum itaque Athanasius Eusebianorum judicio condemnatus, ad Julium Romanum pontificem appellasset, eamque volut illegitimam & injustam ipsi calumniarentur, quasi a concilio multorum episcoporum condemnatus, non nisi ad concilium majoris numeri episcoporum appellare debuerit: patres hujus concilii hanc ob rem de jure appellandi ea constituerunt, quæ infra can. 4. 7. &c. statuta reperiuntur. Quæ cum implicite, modo quo supra dixi, in Nicæno constituta fuerint, Nicæni canones non incongrue nominati leguntur. Vide Baron. ann. 347. num. 99. Item 419. num. 70. 88. & 89. Bellarm. lib. 2. de Roman. pontif. cap. 25. item quæ dicemus infra. Hoc concilium principio a Latinis Latine, a Græcis Græce editum est, ut ex epistola Nicolai pontificis 4. probat Baron. anno prædicto num. 52. & 53. adeoque mirum est Photium hujus synodi ignorantiam simulasse. Vide notas can. 13.

Sardicense Græce editum fuit.

Numerus episcoporum quantus.

e A trecentis septuaginta sex episcopis.) De numero episcoporum, qui Sardicam ad concilium convenerunt, Athanasius qui concilio ipse interfuit, præ ceteris audiendus foret, si quid definiti hac de re scriptum reliquisset. In epistola ad Solitarios ait, convenisse ex oriente & occidente antistites numero plus minus trecentos: in exordio suæ apol. 2. affirmat, suam innocentiam plusquam trecentos episcopos exploratam habuisse & probasse: paulo infra ait, huic synodo subscripsisse in universum trecentos quadraginta quatuor episcopos. Verum cum hoc loco Italiæ, Galliæ, Africæ, Ægypti, Cypri & Palæstinæ tantum episcopi numerentur, ejusdemque testimonio compertum habeatur, aliarum provinciarum antistites Sardicam convenisse; hoc potius de numero episcoporum statuendum esse putamus, quod lib. 3. cap. 11. in fine Sozom. & ex testificatione Athanasii & Sabini, quorum scripta, hodie corrupta & depravata, tunc utique sine mendis legebantur, affirmat Socrat. lib. 2. cap. 16. nimirum huic Sardicensi occidentalium trecentos, orientalium episcoporum septuaginta sex interfuisse. Unde quod ait Grat. can. 11. dist. 16. sexaginta tantum episcopos illos, quorum nomina subscripta reperiuntur, concilio interfuisse, plane explodendum est. Hos omnes catholicæ communionis fuisse ex eo liquidissime patet, quod Ariani ad synodum vocati, concilium ipsum, prout pacto quodam præviali adjecto convenerant, subterfugerint. Sardicam ingressos ab Osio episcopo oblata illis securitate, invitatos fuisse certum est: sed qui melius esse sentiebant de fuga erubescere, quam convictos condemnari, quasi per literas impuratoris ad alia vocati essent, fugerunt; ut patet ex epistolis Athanasii ad Solitar. vitam agentes. In hac ergo synodo omnes quotquot congregati sunt, catholici fuerunt. Archidamus & Philoxenus presbyteri, teste Athanasio, pontificiæ legationis munere fungentes, hi omnibus præsederunt. Et quamquam Gratianus Can. 11. dist. 16. affirmet, Osium Cordubensem episcopum in hac, sicut in Nicæna aliisque quibusdam synodis, legationis pontificiæ munere & officio functum præsedisse, major tamen hac in re fides attribuenda est Athanasio, qui prædictos tantum duos Romanæ ecclesiæ presbyteros, tamquam apostolicæ sedis legatos commemorat: Osium patronum synodi egisse, definienda nimirum proposuisse, & singulorum sententias (quod ad officium patroni synodalis pertinet) rogasse, acta concilii manifestissime indicant. Vide Baron. ann. 347. n. 3. 4. 5. 6. & 10. Vide notas subscriptas.

Episcopi 376. huic concilio interfuerunt.

Episcopi omnes catholici fuerunt.

Legati pontificis Romani qui.

Osius non legatus, sed patronus synodo fuit.

f In causa Athanasii.) Cum Romæ in causa Athanasii indicta concilia Ariani subterfugissent, auxilio imperatoris Constantis effectum est, ut œcumenicum indiceretur concilium, a quo Eusebiani cum Arianis citati, citra periculum infamiæ se absentare non possent. Itaque ad locum synodi quidem comparuerunt, atque ut querelas suas adversus Athanasium proponerent, ab Osio ipsaque synodo citati fuerunt: sed ut rem justo juris ordine agendam viderunt, causæ suæ diffisi, fugam arripuerunt. Ne itaque accusatorum contumax absentia reo innocenti gravius præjudicet, continuatum est judicium; Athanasius injurias sibi ab Eusebianis illatas exponens, & ad acta Tyria & Mareotica sese referens, auditus est; patres concilii post diligentem actorum omnium inquisitionem, ac demum totius causæ cognitionem, Eusebianorum calumniis, dolis, ac fraudibus exacte perspectis, Athanasium secundum sententiam Julii Romæ ante prolatam, communi omnium consensu suffragante absolverunt: Gregorium vero in sedem Alexandrinam ab

Causa concilii, & acta.

Ut Ariani episcopi a concilio aufugerint.

Athanasius denuo hoc concilio absolvitur.

da sa svojima izloži slučaj, kako o svojim nevoljama, tako o nevoljama koje je pretrpio. Pošto su saslušani njegovi razlozi čovjek je proglašen nevinim, i nagradili su ga velikim divljenjem, tako da su ga prigrlili u zajednicu, i pisma svuda poslali, kako u njegovu dijecezu, tako posebno u Egipat, Aleksandriju i Libiju, kamo su Atanasija sa njegovima naznačili nevinima. Malo niže dodaje: *Ime Gregorija poslatog kao episkopa u Aleksandriju su tako osudili, da su presudili ne samo da ikada bude imenovan episkopom, nego ni hrišćaninom. Opet su ukinuli sve njegove odluke date prilikom rukopoloženja, proglašavajući da niko koga je on rukopoložio ne zadrži imenovanje tog crkvenog reda, i to u mržnji nalagodavaca prema Gregorijevim zločinima.* Pošto je Atanasije oslobođen na suđenju, pred ocima sabora izložen je slučaj episkopa Ankire, Marcela i episkopa Gaze Asklepa. Prvoga, koga je Eusebije bio optužio za sabelijansku jeres, pravedno su oslobodili nakon što je ispovijedio ortodoksnu vjeru. Asklepa, episkopa Gaze, koji je prije nikejskog sabora bio arijanac, pošto je sa pravovjernima ispovijedio katoličku vjeru, navukao je protiv sebe veliku zavist arijanaca, optužen za izopačen nauk na zasijedanju u Tiriju, napokon su lišili položaja. No apelujući na koncil i rimskog papu, u početku na sastanku u Antiohenu (ne zna se kojem), potom po odluci Julija, rimskog pape, a onda i ovog sabora u Sardici, nakon pažljivog razmatranja slučaja, proglašen je nevinim i dostojnim katoličke zajednice. Ovo se zna iz Atanasijeve druge Apologije i od Baronuma 34.

Ako je tačno ono što gotovo svi skorašnji trajno potvrđuju sa Basilijem, Hilarijem, Hrisostomom i Teodoretom, Marcel je nakon sabora u Sardici bio skrenuo u sabelijansku jerezu; odnosno ako je ova zaraza, u vrijeme sabora skrivena u grudima, kasnije otvoreno i javno bila izbila, oci sa sabora u Sardiku, prema dokumentima oslobađajući Marcela koji je ispovijedao katoličku vjeru, morali su od eusebijanaca da se osudi. Jer kao što se nepametno i nepromišljeno odbacuje Nikejski sabor, stoga što Arija i arijance, odnosno one koji su prikrivali jeres i ispovijedali katoličku vjeru, iako su isti kasnije posrnuli, tako takođe se ne smije osuđivati sabor u Sardici, ako je Marcela, koji je javno ispovijedio katoličku vjeru, bio se odrekao jeresi, i bio se očistio od svakog posrnuća, kasnije pak je opet bio pokleknuo, prema dokazima i dokumentima oslobodio. Presvijetli kardinal Baronije dokazuje da je Marcel od svake jeresi bio čist, autoritetom Atanasija i Epifanija, što je pak bio učitelj bezbožnog Fotina, njegovi objavljeni spisi od arijanaca u gorem dijelu su bili prihvaćeni, a istoga učenici kasnije (kao što svjedoči Epifanije) nijesu htjeli da priznaju trojicu u Trojstvu. Otuda je, kaže Baronije, učinjeno da čak Marcelovo ime kod potomaka se ne čuje rado. Vidi Baronija, god. 347, br. 55 i sljedeće sve do 61.

Sokrat u knj. 2, gl. 16, Sozom u knj. 3, gl. 10 potvrđuju da je Pavle, episkop Konstantinopolja bio prisutan na saboru, zajedno takođe oslobođen krivokletstva eusebijanaca, bio prihvaćen u zajednicu katoličke crkve. Smatramo istinitijim ono što o istome iznosi Teod. U knj. 1, gl. 5, da mu je narod Konstantinopolja bio zabranio pristup gradu, u kojem su oni sami znali da su arijanci spremili zasjedu. Atanasije, naime, u ona dva pisma, u kojima se radi o episkopima opozvanim iz egzila, ni jednom riječju ne pominje Pavla, episkopa Konstantinopolja. Baronije, pod br. 45.

Pošto su episkopi bili oslobođeni jeretičkih kleveta, svima su date moć i sloboda ponovnog okupljanja jeretika i odmah su se iskazali kroz bezbrojne pokolje, egzile, zatvore i uvrede, okrutnim okovima kojima su bili sapeti presveti episkopi, kao i pismima koje je Teognis, episkop Nikeje, bio izmislio protiv Atanasija i drugih episkopa, pošto je pročitano, ispitano i sasvim dokazano, isti presveti sabor je donio odluku o kažnjavanju, udaljavanju, i ekskomunikaciji pomenutih arijanaca. Ovaj isti sabor je osudio Fotina, episkopa Sirmijuma kao vođu jeretika, koji je tvrdio da je Hrist samo čovjek, rođen od Djevice Marije, navodi Epifanije, 71, o čemu će biti više riječi dalje o saboru u Sirmijumu.

O svemu čime se bavio sabor, Julije rimski papa, pismenim putem, kako je uobičajeno u crkvi, bio je obaviješten. Ovima su oci dodali i pismo Egipatskoj crkvi o oslobađanju Atanasija i

iisdem Eusebianis per vim militarem intrusum non tantum deposuerunt, verum etiam plane execrati sunt, atque omnes ab eo in sede Alexandrina collatos ordines, aliaque ejus gesta prorsus irrita esse constituerunt. Hæc summatim tradit ipse Athanasius epist. ad solitariam vitam agentes, his verbis: *Synodus autem ex pluribus quam ex triginta quinque provinciis coacta, cognita aliorum malitia, permisere Athanasio cum suis, ut causam diceret, tum de calamitatibus suis, tum de calumniis quas passus esset: auditisque ejus rationibus, hominem innocentem pronunciarunt, eumque magna admiratione prosecuti sunt, adeo ut ejus communionem amplecterentur, & literas passim mississent, tum ad cujusque diœcesim, tum potissimum in Ægyptum, Alexandriam & Libyam, quibus significabant Athanasium cum suis extra omnem culpam esse.* Et paulo infra subjungit. *Gregorii Alexandriam missi episcopi nomen ita cum condamnando recitarunt, ut nec unquam episcopum, nec dignum qui Christianus appelloretur, conferent: resciderunt enim omnes illius in ordinibus dandis constitutiones, interdicentes ne quisquam ab eo ordinatus in ecclesia vel nomen sui ordinis obtineret, idque in odium mandatorum sceleratum Gregorii*, &c. Judicio Athanasii absoluto, coram patribus concilii Marcelli Ancyrani & Asclepiæ Gazæ episcopi causa exposita est: illum ab Eusebio Sabellianæ hæreseos accusatum, post emissam orthodoxæ fidei confessionem, juste absolverunt: Asclepam Gazæ episcopum, qui ante Nicænum concilium Arianus fuerat, postque illud celebratum catholicam fidem cum orthodoxis professus, magnam sibi Arianorum invidiam comparaverat, in Tyrio conventiculo pravæ doctrinæ accusatum, eandem sede sua spoliarunt. Ille vero concilium & Romanum pontificem appellans, principio in conventu Antiocheno, (nescitur quo) deinde Julii pontificis Romani, ac tandem hujus Sardicensis concilii sententia, post diligentem causæ cognitionem, innoxius & catholica communione dignissimus declaratus est. Hæc ex Athanasio apol. 2. Baronius. 34.

Ordines a Gregorio Alexandriæ collati rescinduntur.

Marcellus absolvitur.

Asclepas quis fuerit.

Asclepas a concilio innocuus judicatur.

Si quod cum Basilio, Hilario, Chrysostomo & Theodoreto omnes fere recentiores constanter affirmant, Marcellus post Sardicense concilium in hæresim Sabellianam relapsus fuerit; vel si virus tempore concilii in pectore occultatum, postea aperte ac palam evomuerit, non propterea Sardicensis concilii patres, secundum acta & edicta Marcellum catholicam fidem profitentem absolventes, ab Eusebianis accusari debebant: nam sicut non nisi temere & imprudenter concilium Nicænum rejiceretur, ideo quod Arium & Arianos vel hæresim suam occultantes, vel palinodiam recantantes, & catholicam fidem profitentes susceperit, etiamsi iidem postea ad vomitum reversi fuerint; ita etiam Sardicense concilium contemnendum non erat, si Marcellum, qui coram fidem catholicam ediderat, hæresim abjuraverat, omnique labe se expurgaverat, postea autem recidivam passus erat, secundum acta & probata absolvisset. Illustrissimus cardinalis Baronius, Marcellum ab omni labe hæreseos immunem semper extitisse probat auctoritate Athanasii & Epiphanii, quod autem impii Photini præceptor extiterit, vulgata ejus scripta ab Arianis in deteriorem partem accepta fuerint, hinc eadem ejusdem discipuli postea (ut refertur Epiphanius hæresi 73.) tres in Trinitate subsistentias unanime confiteri voluerint; hinc inquit Baronius, effectum est, ut Marcelli quoque nomen apud posteros pessime audiret. Vide Baron. anno 347. num. 33. & sequentibus usque ad 61. inclusive.

An Marcellus Sabellianus fuerit?

Socrates lib. 2. cap. 16. Sozom. lib. 3. c. 10. affirmant, Paulum Constantinopolitanum episcopum concilio interfuisse, & simul etiam ab Eusebianorum calumnia absolutum, in catholicæ ecclesiæ communionem receptum fuisse. Verius esse putamus, quod de eodem refert Theod. lib. 1. cap. 5. ipsum a populo Constantinopolitano accessu urbis illius, in qua ipsi ab Arianis insidias paratas esse sciret, prohibitum esse. Athanasius enim duabus illis epistolis, quibus de episcopis ab exilio revocatis agit, Pauli Constantinopolitani ne verbo meminit. Baronius num. 45.

An Paulus Constantinopolitanus episcopus Sardicensi concilio interfuerit.

Absolutis a calumnia hæreticorum episcopis, reconveniendi hæreticos potestas ac licentia concessa est omnibus, subitoque innumeris cædibus, exiliis, carceribus & contumeliis eorum denunciatis; carcere & diris vinculis, quibus sanctissimi episcopi vincti fuerant, ostentatis; ac demum literis, quas Theognis Nicææ episcopus ad concitandum contra Athanasium aliosque episcopos commentus fuerat, perlectis, examinatis, verisque in omnibus comprobatis, ab eadem sanctissima synodo adversus nominatos Arianæ factionis hæreticos, damnationis, depositionis, excommunicationis sententia est pronunciata. Hoc eodem concilio Photinum hæresiarcham Sirmiensem episcopum, qui Christum purum hominem ex Maria virgine natum affirmabat, damnatum fuisse, refert Epiph. hæres. 71. qua de re pluribus infra in concilio Sirmiensi agemus.

Ariani catholici reconventi, ac synodo condemnantur.

An Photinus hæresis hic damnata fuerit.

De omnibus conciliі actis Julium Romanum pontificem per literas ad eum scriptas, juxta consuetudinem ab

Acta concilii mittuntur ad Romanum pontificem

abdikaciji Gregorija. Takođe su napisali cirkularno pismo svim katoličkim crkvama u svijetu o onome što je odlučeno do tada na saboru, svi su obaviješteni. A imperatore Konstansa i Konstancija nijesu samo pismeno zamolili da sprovedu odluku presvetog sabora, opozvavši episkope iz egzila i vrativši ih na pređašnji položaj, već su ih ozbiljno i pobožno još opomenuli da se ubuduće ne miješaju u crkvena suđenja, već da radije dozvole da se sve čini po crkvenim zakonima. Baronije, br. 19.20.21 i dalje. Pismo koje su napisali imperatorima ne postoji, ali je njihovo postojanje potvrđeno drugim sabornim dokumentima. Cirkularno pismo koje su napisali svim episkopima svih crkava, sa onim koje je dato Aleksandrijskoj crkvi po Atanasiju, i ono koje je napisano Juliju, rimskom papi, postoje kod Baronija, br. 23, 24, 26, 22 po istom, niže, poslije bilješki, potrudili smo se da dodamo. Pošto su poslate svuda saborne poslanice, ne samo da je Konstancije imperator je, po svjedočenju Hilarija protiv Konstancija putem pisma sinodu, ispovijedao da je Sin Božji iste supstancije kao i Otac, već i *sami arijanci su ponudili saboru knjižice molitvene, i tražili njegov oproštaj,* kaže Liberije papa u dijalogu kod Teod, knj. 2, gl, 16. To su objavila tumačenja jednog dijela glasanjem krivokletstvom protiv Atanasija u Mareotu, Baronije br. 42 i 43. Osim pomenutog pisma delegirani su do Konstancija imperatora od otaca sa sabora Vinkentije iz Kapue u Kampaniji i Eufrat iz kolinije Agripine u Galiji, episkopi, slavni ljudi, koji su u ime cijelog sabora tražili da episkope, koje je presveti sabor od klevete arijanaca oslobodio, pozove iz egzila, na pređašnje položaje, odakle su prevarom i lukavstvom bili otjerani od eusebijanaca, dozvoli da se vrate, a uzurpatore nasilnike njihovih stolica da svojim autoritetom ukloni. Kad su oni god. 348. došli u Antiohiju, tražili su to od imperatora, a Stefan antiohijski episkop tada pokušava da zločin bestidnosti kao legitiman podmetne: posredstvom podvodača krivokletnik je unajmio bludnicu, koja je noću dovedena kod Eufrata, dok su ljudi u zasjedi čekali da obznane beščašće episkopovo. Oni su trebali da utrče u sobu episkopa koji je spavao kad bludnica uđe kod njega. Bludnica misleći da je pozvana u sobu nekog mladića, čim je opazila starog episkopa, odmah je Božjom voljom počela da viče i potužila se na silu. Pomoćnici i sluge u podvodništvu molili su je da ćuti, pošto bi podmetnuli zločin episkopu, ali uzalud. Kad je svanulo, pošto je bludnica izdala svodnike, episkop Stefan prvi tvorac u izvršenju ovog zločina, bio je uhvaćen i, s pravom, po naredbi imperatora, lišen episkopskog dostojanstva, a drugi je došao na njegovo mjesto. Tako je poslanstvo saborno učinjeno čudesnim Božjim proviđenjem, *da imperator Konstancije zamalo proboden sebi je došao,* kaže Atanasije u poslanici monasima: *zaključak iz onoga, što je protiv Eufrata bilo navedeno, djela, smatramo da je slično sa drugim klevetama, naređuje da se smjesta vrate prognani iz Aleksandrije u Armeniju presviteri i đakoni i piše jasno u Aleksandriju da se dalje ne progone ni klerici ni laici Atanasijevi. Napokon, nakon deset mjeseci pošto je preminuo Gregorije, pozvao je i Atanasija itd.*

g) Za vrijeme konzula Rufina i Euzebija - Tao svjedoči Sokrat u knj. 2, gl, 15 jasno: *Jedanaeste godine poslije smrti oca dvojice Avgusta, za vrijeme konzula Rufina i Euzebija, sastao se sabor u Sardici.* To isto potvrđuje Sozomen, u knj. 3, gl. 11 na kraju. Otuda se zna da je sabor održan 347. god, za vrijeme Julija pape, i u jedanaestoj godini vladavine Konstansa i Konstancija. Hronologija se poklapa sa godinama vladavine pomenutih konzula, papa, imperatora i Hristovog rođenja. Stoga je pogrešno ono što stoji u izdanju Surijane: *šeste godine vladavine imperatora Konstancija, za vrijeme konzula Leontija i Salustija, god. 381, sastao se sabor u Sardici.* Autori protivurječe sami sebi time što kažu da je sabor održan za vrijeme konzula Salustija i Leontija, što znači da nije šeste već osme godine vladavine Konstancija, znači 382, a ne 381.

i) Kanoni sabora u Sardici - Od kojih dvadeset jedan postoji, traži se onaj, koji se po svjedočenju Atanasijevom odnosio na antiohejce, da se nešto dalje ne piše o vjeri. Ovo kaže Atanasije: *Poneki spominju spise napisane navodno o vjeri na saboru u Sardici. Sabor je odlučio da se ništa tako više ne donosi. Premda naime neki ljudi ono što nedostaje saboru u Nikeji žele da dopišu, i za to se oštro zalažu, ipak je sveti sabor koji se okupio u Sardici, nedostojnim to iznio, i dekretom*

ab ecclesia receptam, certiorem reddiderunt. Addiderunt his patres literas ad Ægypti ecclesiam de absolutione Athanasii & abdicatione Gregorii. Scripserunt etiam circulares epistolam ad omnes ubique nostros catholicorum per orbem ecclesias, quibus de iis quæ hactenus gesta, & a concilio definita essent, omnes certiores redderentur. Constantem vero & Constantium imperatores non tantum per epistolas synodales ad eos scriptas rogarunt, ut sacrosanctam concilii sententiam, episcopis ab exilio revocatis, atque in sedem pristinamque dignitatem restitutis, exequantur; verum etiam eosdem serio & pie admodum monuerunt, ne judiciis ecclesiasticis in posterum se immiscerent, sed cuncta potius ex ecclesiasticorum legum præscripto agi permittant. Baron. num. 19. 20. 21. & seq. Epistolæ, quas ad imperatores scripserunt, non extant: earum tamen argumentum ex aliis ejusdem synodi literis satis est manifestum. Epistolam encyclicam, quam ad omnes ecclesiæ universæ episcopos scripserunt cum illa, quæ data est ad ecclesiam Alexandrinam ex Athanasio, eamque quæ ad Julium Romanum pontificem scripta extat apud. Baron. num. 23. 24. 26. 27. ex eodem, infra post notas, subjungi curavimus. Missis per orbem allegatis synodi epistolis, non tantum Constantius imperator, teste Hilario contra Constant. per literas ad synodum redditas, filium Dei ejusdem cum Patre substantiæ esse professus fuit, sed etiam *ipsi Ariani libellos supplices concilio obtulerunt, veniamque ejus postularunt*, inquit Liberius papa in dialogo apud Theod. lib. 2. cap. 16. quod commentarios unius partis suffragiis per calumniam contra Athanasium in Marcote confecerant Baron. num. 42. & 43. Præter literas supradictas, ad Constantium Imperatorem Antiochiæ agentem ablegati sunt a patribus concilii Vincentius Capuæ in Campania, Euphrates Coloniæ Agrippinæ in Gallia, episcopi, viri celeberrimi, qui nomine totius concilii peterent, ut episcopus, quos sacrosancta synodus a calumnia Arianorum absolvevat, ab exilio revocaverat, ad pristinas sedes, unde Eusebianorum fraude & dolo ejecti fuerant, redire permitteret, intrusos vero & impostos earumdem sedium detentores, auctoritate sua interposita amoveret. Quod cum illi anno Christi 348. Antiochiam appulsi, ab imperatore peterent, Stephanus Antiochenus episcopus Arianus legatis impudicitiæ crimen impingere audet hac ratione: conduxerat calumniator per lenones meretriculam, quæ nocturno tempore ad Euphratam introduceretur, comitarentur eam homines seditiosi quintecim, qui post introductam in cubiculum dormientis episcopi meretricem accurrerent, crimenque impudicitiæ episcopo vitæ pudicissimæ objicerent. Meretrix ad juvenis alicujus concubitum se vocatam putans, ubi vultum senis & episcopi speciem animadvertisset, Dei nutu statim clamores edidit, ac vim conquesta fuit. Lenocinii satellites & ministri eam ut taceret, crimenque episcopo impingeret, orarunt quidem, sed frustra. Nam Illucescente die, proditis per meretriculam lenonibus, Stephanus episcopus primus excogitati & promoti criminis auctor, deprehensus fuit: atque ideo merito jussu imperatoris, dignitate episcopali exutus, alius in locum illius fuffectus fuit. Ita legatione concilii mira Dei providentia factum est, *ut imperator Constantius paulisper compunctus ad se redierit*, inquit Athanasius epistola ad solitariam vitam agentes: *conjecturaque ex iis, quæ adversus Euphratam designaverant, facta, consimiles esse eorum in alios calumnias arbitratur, relegatos ex Alexandria Armeniæ presbyteros & diaconos e vestigio redire jubet, & diserte Alexandriam scribit, ne ulterius Athanasii aut clericos, aut laicos persequerentur. Deinde post menses decem, defuncto Gregorio, accersit & Athanasium, &c.* Vide quæ notavimus verbo Euphratam in concilio Agrippinensi. Baron. anno 347. num. ult. & 348. num. 5. 6. 7.

Decretorum synodalium executio imperatoribus demandata.

Epistolæ synodales.

Ariani & imperator filium Dei patri consubstantialem esse confitentur.

Legatio synodalis.

Dolus & calumnia Stephani episcopi in Euphratam legatum.

Stephanus detecto scelere, episcopatu exuitur jussu imperatoris.

g Rufino & Eusebio consulibus.) Hoc Socrates lib. 2. cap. 15. testatur dissertis verbis hisce: *Undecimo anno post mortem patris duorum Augustorum, Rufino & Eusebio consulibus, concilium Sardicense coactum est.* Hoc idem affirmat Sozomenus lib. 3. cap. 11. in fine. Unde constat, hanc synodum anno Christi 347. Julii pontificis 11. æra 385. Constantii & Constantis anno etiam undecimo celebratam fuisse. Nam juxta veriorem temporum supputationem, prædictorum consulum, pontificum, imperatorum, & Christi nati chronologiæ coincidunt. Mendacissima igitur est inscriptio Surianæ editionis incerto auctore præfixa, hæc: *anno sexto Constantii imperatoris, Leontio & Salustio consulibus, æra 381. Sardicensis synodus congregata est.* Non enim prædictis auctoribus tantum, & rerum gestarum commemorationi repugnat: verum etiam sibi ipsi nequaquam constat. Si, quod habet, Salustio & Leontio consulibus coacta fuit; Constantio 8. non 6. æra 382. non 381. habitam fuisse necesse fuerit. Baron. anno 347. num. 1.

Tempus concilii celebrati.

Inscriptio Suriana mendosa.

h Canones Sardicenses concilii.) Horum viginti & unus extant, desideratur vero ille, quo, teste Athanasio ad Antiochenos, sancitum est, ne quid ulterius de fide scriberetur. Verba Athanasii hæc sunt. – *Tabellas*

Canones hujus concilii quot extent.

odlučio da se na temu vjere ništa više ne napiše. Objavljeno je da je dovoljan simbol vjere iz Nikeje, kome ništa ne nedostaje i u njemu je obuhvaćena sveukupna i čvrsta vjera. Niti treba određivati drugu definiciju vjere, da se ne bi ona koja je napisana u Nikeji učinila da ne postoji, niti treba dati povod onima kojima je želja da uvijek nanovo odlučuju, ne smije im se dati prilika da uvijek iznova daju definiciju vjere. Ova veoma korisna odluka je bila protiv raznih onih formula vjere, koje smo prethodno u bilješkama o Antiohojskom saboru iznijeli. Tu se dakle očito hvata u grešku Vigilije episkop Tridentina (Trento), koji u knj. 5 protiv Eutihena potvrđuje da sedam poglavlja koja se odnose na vjeru, poslije onih koja su donijeta na saboru u Nikeji, od katoličkih otaca na saboru u Sardici su bila dodata. Simvol vjere, koja je sabornom poslanicom svim episkopima svijeta napisanom niže se ponavlja, potkrao se i neko ga je dodao, što autoritetom potvrđuje Atanasije. O čemu ćemo više reći niže u bilješkama za istu poslanicu. Vidi kod Baronija, god. 347, br. 40, 41, 42. Moglo se dogoditi da su kanoni iz Sardike izgubljeni, propali, ili sakriveni, pošto, premda mu je prisustvovao episkop Kartagine, Gratus, sa drugih dvadest pet Afrikanaca, Afrička crkva u vrijeme održavanja Prvog kartaginskog sabora, što je poznato iz petog kanona Prvog kartaginskog sabora, nije znao šta je odlučeno na saboru u Sardici. Ipak, potonji nasljednici te crkve u vrijeme pontifika Zosima i Bonifacija, oba sabora, tj. Kartaginski prvi i Sardički, nijesu greškom poznavali. Ako su, naime, u ono vrijeme postojali pomenuti sabori, ova veoma teška kontroverzija oko imenovanja, koja se podigla sa opasnošću od šizme, ili se lako mogla iskonstruisati, ili je nikada ni nije bilo.

Neki kanoni ovog sabora, kao kanon 3 Šestog sabora u Kartagini, i kanon 101 sabora u Africi, navode se pod imenom Nikejskog sabora, ali je niti cijeli sabor u Sardici potvrda Nikeje, a njegov je samo kao neki tumač, i stoga sa Nikejom je bio smatran kao jedan zajednički, ili ono što je u Nikeji uistinu isto prije bilo utvrđeno, ali od samog Nikejskog sabora oni sa mnogim drugim su ukinuli, ili napokon, jer kanoni oba sabora su pokupljeni pod imenom Sardika, što je od arijanaca veoma ozloglašeno, precrtavši, tako je zaključio da se čini da su svi kanoni bili jednog istog Nikejskog sabora. Čini se da je posljednja pretpostavka koja se navodi kod Baronija i Belarmina vjerovatnija.

j) Osije - U slučaju Eusebija iz Nikomedije, jer se poslije dvije stolice promijenjene potrudio da se prebaci u Konstantinopolj, takođe i drugih episkopa, koji su se, potaknuti željom za zemaljskom slavom, trudili da se prebace iz manjih u veća mjesta, i stoga Atanasiju i Eustatiju iz Antiohije prvima odbačenima iz ambicije podmetnuli u spletku, ovim, kažem slučajem je teže to nego kanonom 15 Nikejskog sabora utvrđeno da episkopi ne mijenjaju sjedište na koje su postavljeni. Nikejski sabor, kanonom 15 je naredio da se isti, čak i nerado, vrate na prethodni položaj. Oci ovog sabora su odlučili da čak nemaju udjela ni u svjetovnoj zajednici do kraja života. Vidi prethodne napomene o Nikeji, Baronijana, god.347, br.46.

k) Episkopi iz svoje provincije - Da ne bi episkopi, osim ako ne bi bili od drugih pozvani, iz provincije u provinciju prelazili, odlučeno je zbog eusebijanaca, i istih arijanaca skitnica, koji dugo sa svojih sjedišta kroz razne provincije samovoljno skitahu, među kojima bijahu Ursacije i Valent, koji iako su imali sjedišta u Misiji i Panoniji, uvijek izvan provincije bezbožnim društvom su izbivali. Vidi bilješke za kanone 14 i 15 sabora u Nikeji, kod Baronijana br. 47, god. 347.

l) Ako bi neki episkop bio osuđen - Ovim trećim kanonom kao i četvrtim i sedmim se obznanjuje da je korisno da se Apostolskoj stolici dostavi slučaj episkopa koji se pozivaju i podnose žalbu. Po božanskom zakonu nije bilo dozvoljeno da se episkopi koji trpe nepravdu vrhovnoj crkvi i tribunalu Rimske crkve obrate. Zaista često prije ovog vremena opaženo je da su kako presvitera tako i episkopa apelacije Apostolskoj stolici dozvoljene. Stoga da bi bilo potpuno istinito ono što piše sveti Lav u pismu 89 episkopima Galije, jeste da se tu radi o veoma starom crkvenom običaju. Piju I Marcionu, Korneliju Fortunatusu i Feliksu u Africi, Stefanu pontifiku Basilis u Hispaniji udaljeni su se žalili. Atanasije, kao što je prethodno rečeno, u rimskim saborima,

nonnulli jactant, quasi ex Sardicensi synodo de fide conscriptas: ne legi quidem semel aut proferri sinatis, nihil enim tale concilium definivit. Quamvis enim certe homines nonnulla, quasi quæ deessent Nicæno concilio, adscribere vellent, idque acriter contenderent, tamen synodus quæ Sardicæ convenit, indigne id tulit, decretoque sanxit, ne quid alterius de fide scriberetur; & se contentos esse Nicæna fide declararunt, ut cui nihil deesset, & in qua integra & salluta pietas contineretur: neque eandem esse aliam professionem fidei, ne illo, quæ Nicææ scripta est, suos numeros non habere videretur, neve illis, quibus libris est semper nova statuere, occasio hujusmodi suppeditaretur, ut iterum atque iterum de fide definiant. Hæc utilissime decreta fuere contra diversas fidei formulas eas, quas supra in notis ad concilium Antiochenum retulimus. Hinc igitur manifesti erroris convincitur Vigilius episcopus Tridentinus, qui lib. 5. contra Eutychen affirmat septem capitula ad fidem spectantia, post illa quæ Nicææ statuta essent, a patribus catholicæ professionis in Sardicensi concilio addita fuisse. Formula fidei, qua synodalis epistola ad omnes totius orbis episcopos scripta infra extans aucta repetitur, surreptitiam esse, & ab aliquo superadditam, prædicta Athanasii auctoritate firmissime confirmatur. Qua de re infra in notis ad eamdem epistolam plura diximus. Vide Baron. anno 347. num. 40. 41. 42. Canonum Sardicensium jactura, excidio, vel occultatione contigisse oportuit, ut quantumvis Sardicensi concilio Gratus Carthaginensis episcopus cum aliis triginta quinque Africanis interfuerit, quidve in eo definitum sit, Africana ecclesia tempore Carthagin. I. ut constat ex can. 5. Carthag. I. non ignoraverit: tamen ejusdem ecclesiæ posteri & successores episcopi tempore Zosimi & Bonifacii pontificum, utrumque concilium, nempe Carthaginense I. & Sardicense, citra culpam ignoraverint: si enim eo tempore prædicta concilia extitissent, illa gravissima controversia de appellatione, cum periculo schismatis exorta, aut facile componi potuisset, aut nunquam exorta fuisset.

Sardicense fynodus Nicænæ fidei nihil addi præcipit.

Vigilius episcopus Tridentinus erroris arguitur.

Sardicense & Carthag. I. cur Africanis incognita fuerint?

Hujus concilii aliquot canones, can. 3. Carthaginensis VI. & can. 101. Africani concilii, sub nomine Nicænæ synodi citantur & allegantur; vel quia tota Sardicensis synodus Nicænæ confirmatio, ejusque tantum quasi interpres, ideoque cum Nicæna una eademque synodus habita fuerit: vel quod a Nicæna vere eadem ante quidem constituta fuerint, sed ab ipso Nicæno concilio hi cum multis aliis excciderint: vel demum, quia utriusque synodi canones collector nomine & titulo Sardicensis, quod ab Arianis valde diffamatum fuerat, expuncto, ita conjunxerit, ut omnes unius ejusdemque Nicæni concilii canones esse viderentur. Posterior ratio Baronio & Bellarmino locis supra allegatis probabilior esse videtur.

Canones Sardicensis concilii cur alibi sub nomine Nicænæ synodi allegentur.

i Ofius) Occasione Eusebii Nicomediensis, quia post duas sedes mutatas se Constantinopolim transferri cutaverat, aliorumque etiam episcoporum, qui humanæ gloriæ libidine incitati, e minoribus ad majores sedes provehi laboraverant, idcoque Athanasio & Eustathio Antiocheno primatibus ejiciendis ac deturbandis, ex ambitione calumniam intulerant, hac, inquam, occasione gravius hic, q am Nicæni concilii canone 15. constitutum fuit, ne episcopi eas, in quibus ordinati sunt, sedes alio transferant aut immutent. Nicæna synodus canone 15. jussit eosdem licet invitos, in pristinam sedem reduci: a patribus hujus concilii constitutum fuit, ne laica communione etiam in fine vitæ impartirentur. Vide notas Nicæni concilii supra. Baron. anno 347. num. 46.

Canon 1. Eusebius Nicomediensis ambitionem suæ occasionem præbuit faciendi hunc canonem. Episcopis sedium translatio interdicitur.

k Episcopi de sua provincia.) Ne episcopi, nisi ab aliis invitati fuerint, de provinciis in provincias transeant, decretum est ob Eusebianos, eosdemque Arianos errones, qui longe sedibus suis per diversas provincias ex animi sententia vagabantur. Inter quos erant Ursacius & Valens, qui cum in Mysia & Pannonia sedem haberent, semper extra provinciam cum impietatis socia Inventi sunt. Vide notas canonum 14. & 15. concilii Nicæni. Baron. num. 47. anno 347.

Canon 2. Valens & Ursacius episcopi vagi exulem dederunt Canonem.

l Quod si aliquis episcoporum judicatus fuerit.) Hoc canone tertio, sicut etiam quarto & septimo declaratur, expedire ut ordinarie episcopis ad sedem apostolicam provocantibus & appellantibus deferatur. Jure divino non tantum permissum erat, ut episcopi injuriam passi ad summum ecclesiæ & Romani pontificis tribunal provocarent; verum etiam frequenter ante hæc tempora de stricto observatum, ut tam presbyterorum, quam episcoporum appellationes ad apostolicam sedem admitterentur: adeo ut verissimum sit, quod scribit S. Leo epistola 89. ad episcopos Galliæ, hanc esse antiquissimam ecclesiæ consuetudinem. Ad Pium I. Marcian, ad Cornelium Fortunatus & Felix in Africa, ad Stephanum pontificem Basilides in Hispania depositus, appellarunt. Athanasius, ut supra in Romanis conciliis dictum est, ad Julium pontificem provocavit, per eum ab Arianorum calumnia & depositionis fermentis absolutus fuit. Unde manife-

Appellandi potestas ad Romanum Pontificem ejusque jura concessa.

Exempla ad Romanum pontificem appellantium.

pozvan kod pape Julija, od istog je oslobođen od spletke i razrješenja od arijanaca. Otuda je očito da oci ovog sabora po pravu i moći o apelaciji ništa novo nijesu izmislili, već samo objavili upotrebu i primjenu moći o čemu, ne bez razloga, sami su prije sumnjali, sada cijeloj crkvi sasvim odgovara, djelimično, da ne bi apelacije svih bez diskriminacije bile dopuštene, da ne bi episkopi tada se dokopali prilike da tiranišu niže sudije. Belarmin u knj. 2 o rimskim papa-ma, gl. 31 i 25, gdje po ovom zakonu, kojim se iz bilo kog dijela svijeta hrišćani kod rimskog pape pozivaju, najbolje potvrđuje primat Rimske crkve protiv jeretika našeg vremena. Iz ona tri ka-nona Nikejskog sabora, koje papa Zosim preko legata od Afrikanaca je tražio da se naredi iz-vršenje prvi je ovaj kanon a u Sardici je treći, četvrti i sedmi, kojim se obznanjuje da se episko-pima dozvoli da budu saslušani kod rimskog pape. Drugi i treći ćemo niže navesti, kanone 8, 9 i 17 zato što se ovi kanoni zovu nikejskim od pomenutih papa, što smo prethodno rekli. Nema sumnje da su arijanci dali povoda i razloga da se obnove kanoni 3, 4 i 7 o apelacijama episkopa kod rimskog pape. Očito je iz rečenog šta su nedostojno podnijeli Atanasije, Marcel, Asklepa i Pavle i drugi protjerani sa svojih stolica, koje je oslobodio Julije i vratio ih na njihove položaje. Dok je slučaj Atanasijev bio na razmatranju kod rimskog pape Julija, eusebijanci ne sačekavši njegovu odluku, na Atanasijevo mjesto su ubacili Gregorija iz Kapadokije, po nagovoru episkopa Gaudentija dodat je dekret koji je sadržan u kanonu 4. da se ne dozvoli da dođe na mjesto optu-ženog niko, dok onaj koji je podnio tužbu rimskom papi očekuje njeno razrešenje. Baronijan, br. 48

m) Ne smije se dozvoliti rukopoloženje episkopa, ili obrnuto - Ovaj dekret je donijet zbog toga što su arijanci Ishira, radi kovanja spletke protiv Atanasija, prevarom doveli na episkopski položaj, nakon osude Atanasija na sudu u Tiru bili su izabrali za episkopa svoje sopstvene župe. Vidi napomene sa sabora u Tiru, Baronijan, str. 49

n) Da episkopi ne pristupaju carskom dvoru tj. kuriji ili carskom predvorju. I to po sugestiji Gratusa episkopa Kartagine koji je bio postavljen u Africi. Jer tamo, najviše sa mnogim sab-laznima, ova mana se bila uvukla u sveštenstvo.Kojim osobama, odnosno pod kojim uslovom bilo je dozvoljeno da dođu na dvor, sasvim jasno objavljuju ovi kanoni (8, 9, 10, 11, 12). Ovo je onaj treći kanon iz Nikeje, tako nazvan, jer je potvrda ili tumačenje neke odluke iz Nikeje, ili zato što mu je izostavljeno ime ili naziv sabora u Sardici od arijanaca koji je ozloglašen, sa nikejskim kanonima od sakupljača je bio pripojen. Zosim je preko svojih legata tražio da se naredi njegovo sprovođenje od Afrikanaca. Vidi što je prethodno rečeno, takođe kod Baronijana, br. 50.

o) Onaj koji je postavljen na glavnom putu - Episkopima postavljenim na glavnom putu nazivani su oni koji su imali položaj na javnoj saobraćajnici, tj. cesti, kojima konji javno kroz poje-dina stajališta radi putovanja bijahu na raspolaganju. Ovo izlaganje je jasno iz knj. 15 Teo-dosija o javnim putevima. Ovim episkopima po sugestiji Gaudentija se nalaže da ne primaju u zajed-nicu zamjenike, koji ili nijesu pozvani, ili bez pisma primasa namjeravaju da putuju u carski dvor. Štaviše teže počasti i dostojanstvu, oni koji na ovaj način idu kod imperatora. Baronijan, br. 53

p) I ovo smatram neophodnim - Arijanci Gregorija iz Kapadokije nasljednika Atanasija iz Aleksandrije, rukopolažući ga kao laika za episkopa čini se da su dali razlog da se donese ovaj kanon, koji nalaže da se laik ne rukopoloži za episkopa, osim ako nije u pojedinim crkvenim sta-ležima tokom vremena bio iskušan i dokazan.

q) Da ima moć onaj kojem se prigovara da pozove susjedne episkope da saslušaju njegov slučaj - Svešteniku, nepravedno od episkopa lišenom svoje zajednice, dozvoljava se da se obrati sudu susjednih episkopa i da uloži žalbu njihovim stolicama. Dvadeset i drugim kanonom sabora u Miletu isto to se nalaže presviterima i nižim sveštenicima; tj. da mogu da okončaju svoj slučaj kod susjednih episkopa, i dalje da ne ulažu žalbu papskoj stolici. Da li je i na koji način bila primljena tužba afričkog presvitera Apiarija kod rimskog pape, reći ćemo niže u šestom saboru u Kartagini. Vidi kod Belarmina u knj. O rimskim papama, gl. 24

Quid de appellatione ad Romanum pontificem synodus constituerit.

nifestum est, quod patres hujus concilii de jure & appellandi potestate nihil noviter concesserint, sed tantum declaraverint usum & exercitium potestatis, de quo non sine causa ipsi ante dubitaverant, nunc ecclesiæ universali omnino expedire, partim, ne si omnium appellationes sine discrimine aufæ admitterentur, nullus litigandi finis esset: partim, ne si omnis appellandi potestas adimeretur, inferiores judices episcopi tunc vere tyrannidis occasionem adipiscerentur. Bellarminus lib. 2. de Rom. pontif. cap. 21. & 25. ubi ex jure illo, quo ex quavis parte orbis Christiani ad Romanum pontificem provocatur, primatum Romanæ ecclesiæ contra hæreticos nostri temporis optime confirmat. E tribus illis canonibus Nicæni concilii, quos Zosimus papa per legatos ab Africanis executioni mandari petivit, primarius est hic canon Sardicensis concilii tertius, quartus & septimus, quo declaratur ut episcopi ad Romanum pontificem appellantes admittantur & audiantur. Secundum & tertium infra recensebimus, can. 8. 9 &c. & 17. Quare hi canones Nicæni nominentur a prædictis pontificibus, supra diximus. His omnibus, quæ canone 3. 4. & 7. de appellationibus episcoporum ad Romanum pontificem renovata fuere, Arianos causam & occasionem dedisse, extra dubium est. Quam indigne tulerint Athanasium, Marcellum, Asclepam, Paulum, aliosque sedibus suis deturbatos, per Julium absolutos, ac pristinæ sedi restitutos fuisse, ex dictis patet. Quod pendente causa Athanasii coram Julio pontifice Romano, Eusebiani non expectata sententia pontificis, in locum Athanasii Gregorium Cappadocem intruserint, suggerente Gaudentio episcopo, additum est decretum, quod habetur canone 4. ne in locum damnati aliquem sufficere liceat, dum ille, qui ad Romanum pontificem appellasset, ejus sententiam expectaret. Bar. num. 48.

Canon tertius est unus ex illis tribus quos Zosimus & Bonifacius in Africa executioni mandari petiverunt.

Appellante episcopo ad Romanum pontificem, nemo ei sufficiendus est.

Canon. 5. Ischyras vicisai episcopus constitutus ab Arianis, causam dedit huic sanctioni.

m Literatia donda non est ordinandi episcopum, aut in vice.) Hoc decretum ex de causa sancitum est, quod Ariani Ischyram, ad extruendas Athanasio calumnias episcopatus p flicitatione inductum, post condemnationem Athanasii in Tyrio conciliabulo episcopum sufipsius vici creaverant. Vide notas Tyrii concilii. Baron. num. 49.

Canon. 8. 9. 10. 11. 12 Aulæ imperatoriæ accessus episcopis quomodo interdictus

n Ne episcopi ad comitatum accedant.) Id est, ad curiam vel aulam imperatorum: idque ad suggestionem Grati Carthaginensis episcopi in Africa constitutum fuit; quia ibidem maxime cum multorum scandalo hoc vitium in clerum irrepserat. Quibus personis, quave conditione nonnullis ad comitatum ire permissum fuerit, satis perspicue ipsi canones declarant

Cur Canon hic Nicænus appelletur.

Hic est ille tertius canon Nicænus, sic dictus, quod Nicæni alicujus decreti confirmatio sit aut interpretatio: vel quia omisso nomine ac titulo Sardicensis concilii ab Arianis diffamati, cum Nicænis canonibus a collectore conjunctus fuerit: quem Zosimus per legatos suos ab Africanis executioni mandari petivit. Vide quæ diximus supra: Item Baron. num. 50.

Canon 11. Canalium quid

o Qui in canalio constituti est.) Episcopi in canalio constituti dicebantur, qui sedes habebant in cursu publico, via scilicet, qua equi publice per stationes singulas ad iter agendum dispositi erant. Hæc expositio patet ex lib. 15. C. Theod. de via publica. His episcopis ex suggestione Gaudentii præcipitur, ne recipiant in communionem antistites, quos vel non vocatos, vel absque literis primatis ad comitatum proficisci contingeret. Demum etiam honore & dignitate carituros, qui eo modo ad imperatorem contenderent. Baron. nu. 53.

Canon 13. Occasio hujus can.

p Et hoc necessarium arbitror.) Ariani Gregorium Cappadocem Alexandriæ Athanasio suffectum, ex laico episcopum ordinantes, huic sanctioni causam dedisse videntur; qua præcipitur, ne laicus postulatus episcopus ordinetur, nisi in singulis ecclesiasticis ordinibus profixo tempore exercitatus atque probatus foret.

Canon 17. An & quomodo clericis appellatio concessa fuerit.

q Habeat potestatem is qui abjectus est, ut episcopo finitimo interpellet, & causa ejus audiatur.) Clericus ab episcopo suo communione injuste privatus, permittetur finitimorum episcoporum judicium implorare, & ad eorum sedem appellare. Canone vigesimo secundo concil. II Milevitani idem, quod hic, præcipitur presbyteris & clericis minoribus; ut scilicet suas causas apud vicinos episcopos terminari permittant, & ad sedem apostolicam ulterius non appellent. An, & quomodo Apiarii presbyteri Africani ad Romanum pontificem provocantis appellatio recepta fuerit, dicemus infra in concilio Carthaginensi sexto. Vide Bellarminus lib. de Rom. pontif. cap. 24.

r) Ne zaboravite koliki je i kakav grad Tesalonika - Zašto je ovo bilo odlučeno da se sveštenici izvanjci ne zadržavaju dugo u Tesaloniki na istoku, mislimo da je ovaj razlog. Vikar rimskog pape je sjedio u Tesaloniki, kako se vidi iz 84. Lavove poslanice, kojom pišući episkopu Tesalonike Anastasiju čini ga vikarom rimskog pape na Istoku, kao što su njegovi prethodnici bili vikari prethodnika rimskih pontifika. Da bi ga vidjeli, iz cijele Grčke su se sticali sveštenici, i tamo boravili i više nego što je bilo potrebno. Vikarom papskim nazivam onoga kome je rimski papa povjerio mandat u udaljenim provincijama, ostavivši sebi pravo da rješava krupnije slučajeve, delegirao ga je ili za stalno ili bar na određeno vrijeme da sudi i upravlja onim crkvama. Po tome je presvijetli kardinal Belarmin u knj. 2 o rimskim papama u gl. 20 pravilno zaključio da se vrhovna vlast nad cijelom crkvom odnosi na papsku stolicu i da je samom rimskom papi od Hrista povjerena uprava nad cijelom crkvom najboljim zakonom. Kao i po onome da se za upravu nad provincijama šalju proregesi, i njima da se šalju prava na presudu nad većim slučajevima, podložnost pomenutih provincija, zaista vlast samog kralja, jurisdikcija i vlast se pravilno sakupljaju. Takođe i po tome što Apostolska stolica je imala u gotovo svim udaljenim oblastima ili su svoju vlast povjeravali na neko vrijeme nekom, čuvajući pravo da presuđuje u težim slučajevima, pravilno navodimo, da je Apostolska stolica imala upravu i sud nad cijelom crkvom. Belarmin na pomenutom mjestu.

s) I potpisali su se svi episkopi koji su došli - Prethodno smo rekli da se na saboru bilo okupilo 376 katoličkih i ortodoksnih episkopa iz 36 provincija. Sve su provincije nabrojane u drugoj Atanasijevoj apologiji. A imena episkopa, doduše ne svih, ali bar poznatijih, nalaze se u sabornoj poslanici Atanasijevoj svim episkopima svijeta, premda ono što smo iz nje ovdje prenijeli niže slijedi. Od imena njihovih, oni koji su u slavu vjere bili na saboru u Nikeji su: Maksim iz Jerusalima, Atanasije iz Aleksandrije i Pafnutije episkop. Nakon njih slavni zbog svoje svetosti i čuda Serapion i Spiridon sa svojim učenikom Trifilijem, koga na ovom skupu učitelj moli, kao što smo prethodno vidjeli na saboru u Nikeji; Spiridon je učenika uhvatio da se razbacuje suvišnom rečitošću, pa ga poziva da se služi jednostavnim glasom kakav je u Svetom pismu. A iz Italije najsjajnije svjetlosti su obasjale ovaj sabor, svetošću plemeniti episkopi na istaknutim položajima, episkopi Protasije iz Milana, Severus iz Ravene, Lukil iz Verone, Januarije iz Beneventana, a iz Galije među drugim slavnim imenima zbog izuzetne svetosti i nauka zamjenici su prisustvovali i potpisali se. Maksimin episkop Trevire, Servatije iz Tungra, Simplikije iz Autuna, Martin iz Majnca, Eufrat iz Agripine i, možda, svi drugi koji se na početku nabrajaju na saboru u Agripini. Iz Afrike Gratus episkop Kartagine sa trideset drugih Afrikanaca, nabraja Atanasije. O Fortunatijanu iz Akvileje, Protasiju iz Milana i Severu iz Ravene vidi Baronijuma 337 god., br. 69 i naredne takođe koje smo naveli gore u bilješkama o prvom rimskom saboru pod Julijem. Trebalo je da je Arije episkop, čije se ime nalazi u potpisu, bio ortodoksni i katolički. Jer, kao što je rečeno, niko od jeretika nije bio došao na sabor. Teodor iz Herakleje, Neron iz Neronijade, Stefan iz Antiohije, Georgije iz Laodikeje, Akacije iz Cezareje u Palestini, Menofant iz Efesa, Ursacije i Valens episkopi Panonije mimo ostalih zbog zločina veoma poznati bili su došli u Sardiku, ali od Osija prijateljski pozvani na sabor, svi su utekli, kao što sam više puta prethodno rekao, riječju *od 370.* Tako da Arije koji se potpisao nije mogao biti onaj Arije, tvorac jeresi, naravno presviter Aleksandije, ne episkop, već neki drugi episkop istog imena, katolik. Možda onaj, sa kojim Atanasije iz Laodikeje u Siriji, god. 338. piše se da je raspravljao i prije rasprave možda u arijanca preobratio. Vinkentije episkop Kapue je onaj koji je sa Eufratom iz Agripe bio poslan u Antiohiju kod imperatora, kada su pokušali da Eufratu sa velikom nesrećom svog činjenja podmetnu zločin bestidnosti, kao što smo prethodno opširno ispripovijedali.

r Non ignoratis quanta & qualis sit Thessalonicensium civitas.) Cur hic constitutum fuerit, ne clerici extranei diu morarentur Thessalonicæ in oriente, causam hanc esse putamus. Vicarius Romani pontificis sedebat Thessalonicæ, ut patet ex epistola 84. Leonis, qua scribens ad Anastasium Thessalonicensem episcopum, facit cum per orientem Romani pontificis vicarium, sicut ejus prædecessores fuerant vicarii suorum prædecessorum Romanorum pontificum. Ut hunc spectarent, Thessalonicam ex tota Græcia clerici confluebant, ibique diutius quam oportebat, hærebant. Vicarium pontificis appello, cui in longinquas & remotiores provincias mandato pontifex Romanus, reservatis sibi causis majoribus, judicandi & regendi ecclesias illas vicem suam aut ordinarie, aut saltem ad tempus delegat. Ex quo sane illustrissimus cardinalis Bellarminus lib. 2. de Roman. pontif. cap. 20 aptissime concludit, summum totius ecclesiæ judicium ad sedem apostolicam pertinere, ipsumque Romanum pontificem demandatam sibi a Christo totius ecclesiæ monarchiam optimo jure semper in ecclesia usurpasse. Sicut enim ex eo, quod ad provincias gubernandas mittuntur proreges, illisdemque reservatione majorum causarum judicia delegantur, prædictarum provinciarum subjectio, ipsius vero regis potestas, jurisdictio & dominium recte colligitur; ita quoque ex eo, quod apostolica sedes vicarios habebat in omnibus fere longinquis regionibus, vel vice, suæ ad tempus alicui committebat, gravioribus negotiis sibi reservatis, recte inferimus, ad apostolicam sedem totius ecclesiæ regimen ac judicium pertinere. Bellarminus prædicto loco.

Canon 10. Cur clericis extraneis Thessalonicæ commoratio interdicta

Vicarius pontificius quis.

Romanus pontifex præest universæ ecclesiæ.

f Et subscripserunt, qui convenerant episcopi omnes.) Trecentos septuaginta sex catholicos & orthodoxos episcopos ex triginta sex provinciis in concilio congregatos fuisse, supra diximus. Provinciæ omnes ab Athanasio recensentur apologia secunda. Nomina vero episcoporum, non quidem omnium, saltem celebriorum, ab Athanasio epistola synodali encyclica, quam ad omnes totius orbis episcopos scripsit, quamque ex eo huc transtulimus, infra subsequuntur. E quorum numero, ii qui confessionis gloria celebres concilio Niceno interfuerunt, sunt: Maximus Hierosolymitanus, Athanasius Alexandrinus, & Paphnutius episcopus: post hos sanctitate & miraculis clari, Serapion, & Spyridon cum suo discipulo Triphyllio, quem in hoc fortasse conventu orantem, ut supra diximus in concilio Niceno, Spyridon reprehendit, quod nimia diffluens eloquentia, simplici voce divinæ scripturæ (grabbatum) uti dedignatus fuisset. Ex Italia vero lumina clarissima eamdem synodum illustrarunt, nobiles sanctitate & illustrium sedium episcopi, Protasius Mediolanensis, Severus Ravennas, Lucillus Veronensis, Januarius Beneventanus, episcopi. Ex Galliis autem inter alios celebris nominis ob egregiam sanctitatem & doctrinam antistites interfuisse & subscripsisse ponuntur; Maximinus episcopus Trevirensis, Servatius Tungrensis, Simplicius Augustodunensis, Martinus Monguntiacus, Euphrates Agrippinensis, aliique fortasse omnes, qui in concilio Agrippinensi recensentur in principio. Ex Africa Gratum Carthaginensem episcopum cum triginta Africanis aliis Athanasius refert. De Fortunatiano Aquilejensi, Protasio Mediolanensi, Severo Ravennate episcopo, Vide Baronium an. 337. nu. 69. & sequentibus. Item quæ diximus supra in notis ad concilium Romanum I. sub Julio. Arium episcopum, cujus nomen subscriptum invenitur, orthodoxum & catholicum fuisse oportuit. Nam, ut supra diximus, hæreticorum nemo ad concilium venit. Theodorus Heracleæ, Narcissus Neroniadis, Stephanus Antiochiæ, Georgius Laodiceæ, Acacius Cæsareæ Palæstinæ, Menophantes Ephesi, Ursacius & Valens Pannoniæ episcopi præreliquis ob scelus magis famosi, urbem quidem Sardicam ingressi fuerunt, sed ad concilium per Osium amice invitati, omnes subterfugerunt, ut pluribus supra retuli, verbo, *a trecentis septuaginta*. Arius itaque hic subscriptus non potest fuisse Arius ille auctor hæreseos, presbyter dumtaxat Alexandrinus, non episcopus, sed aliquis alius episcopus ejusdem nominis catholicus: & fortasse is, cum quo Athanasius Laodiceæ in Syria anno Christi 338. disputasse scribitur, & ante habitam disputationem fortasse Arianum convertit. Vincentius Capuæ episcopus est ille, cui cum Euphrate Agrippinensi Antiochiam ablegato ad imperatorem, Ariani magno cum incommodo suæ factionis crimen impudicitiæ impingere conati fuerunt, ut supra prolixius a nobis est narratum.

De subscriptionibus episcoporum.

Nomina episcoporum celebrium.

Ariani cui auxerint.

Arius hic subscriptus an hæreticus fuerit.

F AP-

Godina 353-354:
Pismo pape Liberija imperatoru Konstanciju u kome nudi mir sa arijancima[67]

Sveti Liberije (352-366)
10

Godina 353/4 Razne stvari sa sabora koje treba objediniti i o jedinstvu u vjeri izlaže

Preslavnom Konstanciju Avgustu, Liberije episkop.

Molim, preblagi... Jer govor pobožnosti tvoje već do sad je poslat narodu, potrebno je da ja, koji upravo strpljivo sve podnosim, većinu upropaštava... Ja naime, prepobožni imperatore, tražim sa tobom istinski mir, koji ne bi bio sklopljen na riječima, unutarnjom dispozicijom prevare, već razumno potvrđen zakonima Jevanđelja. Ne samo slučaj Atanasijev, već mnoge druge stvari su u pitanju, zbog kojih je bila zamoljena tvoja blagost da se sastane sabor i, prije svega - ono što posebno želi iskrena odanost tvog duha prema Bogu - da bi pitanje vjere, u kojem je naša prva nada prema Bogu, marljivo bilo ispitano, poslovi onih koji treba da se dive našem poštovanju prema Bogu, moglo da se definiše. I bilo je dostojno poštovaoca Božijeg, dostojno tvoje vlasti, da se vlada i uvećava pobožnošću Hristovom, posebno to samo za poštovanje svete vjere, kome si se mudro naklonio, da tvoja blagost nama za ovo treba da isposluje.

Ali mnogi iz crkve žure da rastrgnu počela, oni koji su izmislili da sam ja pismo uklonio..... No dovoljno je svima jasno, i niko ne negira da smo mi najusrdnije primili pisma istočnih crkava, pročitali ih crkvi, pročitali saboru i da smo odgovorili istočnjacima. Nijesmo usaglasili vjeru i mišljenje naše, tako da u isto vrijeme osamdeset episkopa Egipta su se suprotstavili presudi o Atanasiju, koju takođe smo rekli i naznačili episkopima Italije. Otuda se čini takođe protivno božanskom zakonu, pošto se veći broj episkopa u korist Atanasija izjasnio, da se u nekom dijelu saglasnost uredi.

Vidi, dakle, tvoja mudrost da ništa nije ušlo u moju dušu, o čemu nije bilo dostojno da razmišljaju sluge Božije. A svjedok mi je Bog, svjedok je cijela Crkva sa svojim članovima da ja iz vjere i straha u Boga moga sve zemaljsko, kao što nalažu jevanđelja i apostoli, gazim i gazio sam. Ne bijesom nepromišljenim, već uredbom i poštujući zakon božanski u drugoj službi kao čovjek crkve živeći, ne razmećući se, ne iz žudnje za slavom, što se odnosilo na zakon, ispunio sam. Za tu dužnost - moj Bog mi je svjedok - pristupio sam nevoljno. I u njoj želim bez uvrede prema Bogu da ostanem, dok god budem u životu. I nikada nijesam djelovao po svojoj odluci, već apostolskoj, kao što je uvijek bilo potvrđeno i čuvano. Baš tako sam dopustio običaj i red starijih, ništa ne dodajući ni oduzimajući rimskom episkopatu. I čuvajući tu vjeru, koja mi je zapala kao nasljeđe tolikih episkopa, od kojih su mnogi bili mučenici, uvijek želim da se čuva neumanjena.

Naposljetku, već, da ja otvorim slučaj ubjeđuju tvoju pobožnost crkvena briga i sama odanost. Naznačuju Istočnjaci da sa nama žele da sklope mir..... Ono što dakle može da bude mir, preblagi imperatore, ako episkopima pokažete da je sada po Italiji učinjeno, primoravaju li se da se pokore mišljenjima takvih?

Otuda ponovo i ponovo milost tvoju i dušu tvoju odanu Bogu molimo... da.... ovo na saboru episkopa marljivo učiniš da se sa svakom promišljenošću razmotri, da .... uz saglasnost tvoje blagosti..... tako se sve prodiskutuje, da, ono što na sudu sveštenika su odlučili, potvrđeno od

[67] *Acta Romanorum Pontificum, Vaticanis, 1943. vol. 1, col.64*.

S. LIBERIUS (352 - 366)

10

ANNO. 358/4. *Varia de synodo coadunanda et de unitate in fide exponit.*

G. Wendland, *Collectio Avellana*, Series A, VII = *CSEL* tom. 65, p. 89 ss. — Constant, p. 423. — Mansi III, 201. — *ML* 8, 1351. — *JK* 212.

Gloriosissimo Constantio Augusto Liberius episcopus.

Rom. Pontifex, de universali Eccles. sollicitus, concilium petit.

Obsecro, tranquillissime..... Sermo enim pietatis tuae iam dudum ad populum missus me quidem, quem patienter omnia ferre necesse est, plurimum lacerat..... Ego enim, religiosissime imperator, tecum veram pacem requiro quae non sit verbis composita interna dispositione fallaciae, sed praescriptis evangeliorum rationabiliter confirmata. Non Athanasii tantum negotium, sed multa alia in medium venerunt, propter quae concilium fieri mansuetudinem tuam fueram deprecatus, ut, ante omnia — quod specialiter optat mentis tuae erga Deum sincera devotio — cum fidei causa, in qua prima nobis spes est ad Deum, diligenter fuisset tractata, negotia eorum, qui nostram circa Deum observantiam mirari debent, possent finiri. Et dignum fuerat Dei cultore, dignum imperio tuo, quod Christi pietate regitur et augetur, specialiter hoc ipsum pro reverentia sanctae religionis, cui prudenter intentus es, clementiam tuam nobis ad hoc impetranda praestare.

Iudex sine partium studio.

Sed multi Ecclesiae membra lacerare festinant, qui confinxerunt me litteras subrepsisse..... At satis omnibus clarum est nec quisquam negat nos Orientalium litteras intimasse, legisse Ecclesiae, legisse concilio atque haec etiam Orientalibus respondisse. Quis fidem et sententiam non commodavimus nostram, quod eodem tempore octoginta episcoporum Aegyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitavimus atque insinuavimus episcopis Italis. Unde contra divinam legem visum est etiam, cum episcoporum numerus pro Athanasio maior existeret, in parte aliqua commodare consensum.

Apostolica ratio. Ius divinum.

Videt igitur prudentia tua nihil in animum meum introisse, quod Deo servientibus non dignum fuerat cogitare. Testis autem mihi est Deus, testis est tota cum suis membris Ecclesia me fide et metu in Deum meum cuncta mundana, ita ut evangelica et apostolica ratio praecepit, calcare atque calcasse. Non furore temeraria, sed constituto atque observato iure divino atque in alio ministerio ecclesiasticus vivens nihil per iactantiam, nihil per gloriae cupiditatem, quod ad legem pertinebat, implevi. Ad istud officium — testis est mihi Deus meus — invitus

Boga, svi u izlaganju vjere, koja je među toliko episkopa u Nikeji, u prisustvu tvog blaženopočivšeg oca, bila potvrđena, o čemu su se svi složili, da bi kao primjer mogla da se ubuduće čuva..... Molimo, dakle, tvoju blagost da se umilostiviš da saslušaš blagonaklono naše legate, brata i koepiskopa moga svetog čovjeka Lucifera sa presviterom Pankracijem i đakonom Hilarijem koji su izabrani da putuju. Vjerujemo da će oni lako moći kod tvoje blagosti da izdejstvuju sastanak radi mira svih katoličkih crkava....

accessi; in quo cupio quidem sine offensa Dei, quamdiu in saeculo fuero, permanere. Et numquam mea statuta, sed apostolica ut essent semper firmata et custodita, perfeci. Secus morem ordinemque maiorum nihil addi episcopatui urbis Romae, nihil minui passus sum. Et illam fidem servans, quae per successionem tantorum episcoporum cucurrit, ex quibus plures martyres extiterunt, inlibatam custodiri semper exopto.

Ecclesia Romana et Apostolica statuta.

Denique iam me aperire causam pietati tuae sollicitudo ecclesiastica atque ipsa devotio persuadet. Significant Orientales paci se nostrae se velle coniungi..... Quae ergo potest pax esse, tranquillissime imperator, si exhibitis episcopi, ut nunc per Italiam factum est, cogantur talium sententiis obedire?

. . . . . .

Unde iterum atque iterum mansuetudinem tuam et animum tuum Deo devotum rogamus..... ut..... haec in coetu episcoporum diligenter facias omni cum consideratione tractari, ut..... tranquillitate tua consentiente..... sic omnia discutiantur, ut, quae iudicio sacerdotum Dei confirmata constiterunt, omnes in expositionem fidei, quae inter tantas episcopos apud Nicheam praesente sanctae memoriae patre tuo confirmata est, universos consensisse, cum exemplo possint in posterum custodiri..... Ad exorandam igitur mansuetudinem tuam, ut benevolo animo allegationes nostras audire digneris, fratrem et coepiscopum meum sanctum virum Luciferum cum Pancracio presbytero et Hilario diacono placuit proficisci. Quos credimus de clementia tua ad pacem omnium ecclesiarum catholicarum non difficulter posse concilium impetrare.....

Coetus (concilium) episcoporum, in quo res eorum iudicio confirmandae.

Legati apostolici.

Godina 359.[68]
Arijanski i gnostički sabor u Nikeji Tračkoj[69] koji je održan po nalogu dukljanskog i arhiepiskopa Sardike

Sabor u Nikeji
Održan godine 359

Ove godine su arijanci dva puta održali sabor u Nikeji, oba nakon Arimijenskog, a prije Seleukije, prvi u Nikeji Tračkoj, a drugi u Nikeji Bitinskoj. Pominje ih autor saborne knjige. Za prvi kaže da ga je sazvao Konstancije, na podsticaj Eudoksijanaca, na kome je izložena definicija vjere koja potpuno ukida riječ ***supstanca****, i neki pravovjerni iz straha, drugi prevareni su se potpisali ispod ove definicije, a oni koji su to odbili, u najudaljenije krajeve svijeta su poslati u egzil. Ono što je prisvojeno poznato je iz crkvene istorije Teodoreta, knj. 2, pogl. 21. Ali prvi, kojim se ovdje bavimo, najviše je objavljivan iz knjige fragmenata svetog Hilarija, gdje se njene odluke nalaze opisane na ovaj način.* Djela u kojima su episkopi izdali svoju dužnost. Itd. *Objavljuju se uskoro od strane Labeusa na zboru u Ariminumu (Rimini).* Postoji pak kod Teodoreta u knjizi gore pomenutoj ispovijest vjere izdata na ovom saboru, za koju on kaže da je ne iznosi stoga što je ispravna , već da javno pokaže zavjeru arijanaca. Ona glasi ovako:

Vjera izložena u Nikeji Tračkoj, koja nije valjana.

Vjerujemo u jednog samog i istinskog Boga Oca svemoćnog, od koga je sve. I u jednog Sina Božijeg jednorođenog, koji prije svih vjekova i prije svakog početka je rođen od Boga, kroz koga je sve stvoreno vidljivo i nevidljivo. Koji je rođen kao sam jednorođeni od samog Oca, Bog od Boga, poput Oca koji ga je rodio kao što piše Sveto Pismo, za čije rađanje niko nije znao osim Otac koji ga je rodio. Njega jednorođenog Sina Božijeg, poslatog od Oca sa neba smo saznali da je sišao, kao što je napisano, da zatre grijeh i smrt i rođen od Svetog Duha i Djevice Marije, kao što je zapisano, otjelotvorio se i sa učenicima saobraćao, i uredivši sve po Očevoj volji, razapet, umro je i sahranjen, sišao je među mrtve, od koga su sami mrtvi zadrhtali, a trećeg dana je vaskrsao, sa učenicima se družio četrdeset dana, potom se uznio na nebo i sjeo uz desnicu Očevu, da dođe poslednjeg dana uskrsnuća sa slavom Očevom, da svakome presudi po djelima njegovim. I u Svetog Duha, koga je jednorođeni Sin Božiji Isus Hrist Bog i Gospod naš obećao da će ga poslati ljudskom rodu, kao tješitelja kako je zapisano, duh istine, koga je takođe poslao nakon uznesenja svog na nebesa, sjedeći uz Očevu desnicu. Otuda će doći da sudi živima i mrtvima. A ime supstancije, što je od otaca prosto postavljeno, a koje narod nikako nije razumio, za većinu je uvreda, stoga što ga sveti spisi ne obuhvataju, odlučeno je da se ukloni, i da se potom nikako ne pominje supstancija, budući da sveti spisi nigdje ne pominju supstanciju Oca i Sina, niti pak u liku Oca i Sina i Duha Svetoga treba imenovati jednu hipostasu. Takođe nazivamo Sina Ocu, kao što kažu i poučavaju sveti spisi. A sve jeresi, bilo da se radi o onima koje su već osuđene, ili pak o onima koje će tek nastati, ako su u suprotnosti sa ovom definicijom vjere, neka im je anatema.

Ovu definiciju vjere pominje Hilarije na kraju prvog dijela fragmenata; gdje se ovako obraća arijancima: Gdje je, dakle, vaša definicija u Nikeji Tračkoj, kojom ste rekli da su sve jeresi osuđene?

[68] *Mansi, vol. III, col. 310.*
[69] Današnji Požarevac, Srbija (*prim. prir.*).

CONCILIUM NICÆNUM [1]

Habitum anno CCCLIX.

Ex nova Baluzii collectione.

Duplex hoc anno Nicæna ſynodus habita eſt ab Arianis, utraque poſt Ariminenſem & ante Seleucienſem, prior apud Nicæam Thraciæ, poſterior apud Nicæam Bithyniæ. Earum mentionem facit auctor libelli ſynodici. Et de priore quidem ait eam a Conſtantio coactam fuiſſe inſtigantibus Eudoxianis, in eaque fidei definitionem expoſitam quæ ſubſtantialis vocabulum omnino tolleret, ac orthodoxorum aliquos metu, alios fraude deceptos ei definitioni ſubſcripſiſſe, qui vero recuſarunt, in extremas orbis partes exulatum miſſos: quod ſumptum D*eſſe conſtat ex hiſtoria eccleſiaſtica Theodoreti lib.* II. *cap.* XXI. *Sed prior, de qua hic agimus, plurimam lucem accipit a libro fragmentorum ſancti Hilarii, ubi acta ejus deſcripta reperiuntur hoc modo.* Geſta ubi prævaricati ſunt Epiſcopi &c. *afferuntur mox a Labbeo in Conciliabulo Ariminenſi.* Extat autem apud Theodoretum in libro ſupra laudato profeſſio fidei edita in hoc Concilio; quam ille ſe non ideo referre ait quod recta ſit, ſed quod Arii factionem manifeſte coarguat. Ea eſt hujuſmodi.

Πίστις ἐκτεθεῖσα ἐν Νίκῃ τῆς Θρᾴκης, οὐκ ὀρθὴ οὖσα.

E *Fides apud Nicæn-Thraciæ expoſita, quæ non recta eſt.*

Πιστεύομεν εἰς ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα. γεγεννῆσθαι δὲ μονογενῆ μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, Θεὸν ἐκ

Credimus in unum ſolum ac verum Deum Patrem omnipotentem, ex quo omnia. Et in unum Filium Dei unigenitum, qui ante omnia ſæcula & ante omne principium genitus eſt ex Deo, per quem omnia facta ſunt viſibilia & inviſibilia. Qui genitus eſt unigenitus ſolus ex ſolo Patre, Deus ex Deo, ſi-

1 Ab oppido Nicæa, ut Socrates appellat & Theodoretus. Legati Ariminenſis Synodi, ad Conſtantium miſſi, excommunicationis ſententiam Arimini prolatam adverſus Urſacium & Valentem reſcindunt: formulam fidei hæreticam publicant, fidem hanc Nicænam eſſe jactitantes, ratti ſimpliciores eſſe decludendos ſimilitudine nominis, & hanc eſſe Nicæa in Bithynia conditam exiſtimaturos, inquit Socrates lib. 2. hiſt. Eccleſ. cap. 37. ſub] ſineon. *Harduinus.*

Iz ovoga je jasno da definicija ovog sinoda u Nikeji nije bila odobrena od istočnih episkopa, od kojih je jedan bio sveti Hilarije. Ovo se potvrđuje riječima saborne knjige, gdje je zapisano da ova definicija koja je utvrđena u Nikeji Tračkoj s pravom su anatemisali očevi istočnih crkava, i pošto se saznalo za događaj, one koji se nisu slagali, čim se toga prihvatio Imperator Konstancije, okupili su se na saboru u Nikeji Bitinskoj da božanski simvol prokunu, ali prije nego što su započeli ovo bogohuljenje, pošto se grad uzbunio zbog zemljotresa, odbačene su ove trice. Nadalje, autor knjižice saborne čini se da je to preuzeo iz druge knjige crkvene istorije od Teodoreta, gl. 26.

Isti sabor u Nikeji Tračkoj
Iz saborne knjige

Eudoksijanci dakle, istaknuti branitelji bezbožništva, uz Eusebijevu pomoć, nagovoriše Konstancija da u Nikeji Tračkoj, protivno božanskom simvolu, sazovu sabor jeretičke falange, izloživši definiciju vjere, koja u potpunosti izbacuje supstanciju. Tu definiciju su neki pravovjerni iz straha, a neki prevareni, potpisali. A oni koji se nijesu htjeli složiti, poslati su u najudaljenije krajeve u egzil.

milis Patri qui ipsum genuit secundum scri- A
pturas, cujus generationem nemo novit nisi
Patei qui ipsum genuit. Hunc unigenitum
Filium Dei, a Patre missum e cœlo descen-
disse novimus, sicut scriptum est, ad culpam
mortemque abolendam, & ex Spiritu sancto
natum de Maria virgine, secuti scriptum est,
secundum carnem, & cum discipulis versatum
esse, & universa dispensatione juxta Patris vo-
luntatem impleta, crucifixum, mortuum, &
sepultum, ad inferos descendisse, quem infe-
ri ipsi tremuerunt, eundem tertia die resur-
rexisse, & cum discipulis versatum fuisse per
quadraginta dies, deinde assumptum in cœ-
los, sedere ad dexteram Patris, & in ultimo
resurrectionis die venturum cum gloria Pa- B
tris, ut reddat unicuique mercedem operum
suorum. Et in Spiritum sanctum, quem uni-
genitus ipse Filius Dei Jesus Christus Deus
ac Dominus noster missurum se promisit ge-
neri humano, consolatorem sicut scriptum est,
spiritum veritatis, quem etiam misit post a-
scensum suum in cœlos sedens ad dexteram
Patris: unde venturus est ut judicet vivos ac
mortuos. Nomen vero substantiæ, quod a pa-
tribus simplicius positum, a populo vero mi-
nime intellectum, offensioni est plurimis, pro-
pterea quod in scripturis non continetur, pla-
cuit omnino removeri, nec ullam deinceps
subsistantiæ fieri mentionem, quoniam scriptu-
ræ sacræ nusquam meminerunt substantiæ Patris C
& Filii, neque item in persona Patris & Filii
& Spiritus sancti unam hypostasim nominari
oportere. Similem vero Patri Filium dici-
mus, quemadmodum divinæ scripturæ di-
cunt ac docent. Omnes vero hæreses, seu
quæ jam prius damnatæ, seu quæ postea ex-
ortæ sunt huic fidei expositioni contrariæ, ana-
thema sint.

Θεὸν, ὅμοιον τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς
γραφάς· ὃ τίνι γενήσεται ἄδηλον οἶδεν, εἰ μὴ μό-
νος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον οἴδαμεν μονο-
γενῆ Θεοῦ Υἱὸν, πέμπτον τοῦ πατρὸς παραγεγε-
νῆσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν καθὼς γέγραπται, εἰς κα-
θαίρεσιν ἁμαρτίας καὶ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ
πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καθὼς γέ-
γραπται, κατὰ σάρκα. καὶ συναναστραφέντα μετὰ τῶν
μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης
κατὰ τὴν βούλησιν πατρὸς σωτῆρι προσηλωθέντα,
ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελ-
θόντα, ὃν αὐτὸς ὁ ᾅδης ἐτρόμαξε. καὶ ἀνελθόντα
ἀπὸ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, συναναστραφέντα
μετὰ τῶν μαθητῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πληρωθέντων·
καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὰς οὐρανὰς, καὶ καθεζόμενον ἐκ
δεξιῶν τοῦ πατρὸς. ἐρχόμενον τε τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς
ἀναστάσεως μετὰ δόξης πατρικῆς, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κα-
τὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον, ὅπερ αὐτὸς
ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ θεὸς καὶ
κύριος ἐπηγγείλατο ἀποστεῖλαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώ-
πων, τὸν παράκλητον καθὼς γέγραπται, τὸ πνεῦ-
μα τῆς ἀληθείας. ὅπερ καὶ αὐτὸς ἀπέστειλεν ἀνελθὼν
εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς,
ἐκεῖθεν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. τὸ δὲ
ὄνομα τῆς οὐσίας, ὅπερ ἁπλούστερον ἐνετέθη ὑπὸ τῶν
πατέρων, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς σκάνδαλον ἔφε-
ρε, διὰ τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς τοῦτο μὴ ἐκφέρεσθαι,
ἤρισε παντελῶς ἀφαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνή-
μην οὐσίας τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι, διὰ τὸ μᾶλλον τὰς
θείας γραφὰς μηδαμῶς περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ
οὐσίας μεμνῆσθαι, μήτε μὴν δεῖν ἐπὶ προσώπου πα-
τρὸς ἢ Υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, μίαν ὑπόστασιν ὀνο-
μάζεσθαι· ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν Υἱὸν,
καθὼς καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσι
πάσας δὲ τὰς αἱρέσεις τὰς ἤδη πρότερον καθαιρεθεί-
σας, ἢ καί τινες νεωστὶ ἀνεφύησαν ὑπεναντίαι ταύ-
της τῆς ἐκθέσεως, ἀνάθεμα ἔστωσαν.

Meminit istius professionis Hilarius in fine primæ partis fragmentorum; ubi ita alloquitur Arianos: Ubi igitur vestra professio apud Nicæam Thraciæ, qua dixistis omnes hæreses damnatas esse? Ex quo patet definitionem istius synodi Nicænæ probatam non fuisse Episcopis occidentalibus, quorum unus fuit sanctus Hilarius. Quod confirmatur ex verbis libelli synodici, ubi scriptum est definitionem illam quæ apud Nicæam Thraciæ constituta fuerat

*D*ineritis anathematismis subjectam fuisse a patribus occidentalibus, eaque re cognita, eos qui diversum sentebant, simul arrepto Constantio Imperatore, Nicææ Bithyniæ synodum congregavisse ut divinum execraverentur symbolum, sed prius quam hanc inchoarent blasphemiam, concussa urbe terræ motu, contritos illos inde ejectos esse. Porro auctor libelli synodici illud accepisse videtur ex libro secundo historiæ ecclesiasticæ Theodoreti cap. XXVI.

EADEM SYNODUS NICÆNA THRACIÆ.

Ex libello Synodico.

EUDOXIANI igitur impietatis propugna- E
tores præcipui, Eusebii auxilio, Con-
stantio persuadent, ut in Nicæa Thraciæ con-
tra divinum symbolum, hæreticæ phalangis
synodum constituerent, fidei definitione expo-
sita, quæ substantiale omnino tolleret: cui or-
thodoxorum aliqui metu, alii fraude decepti
subscripserunt. Quibus qui assentiri nollent,
in extremas orbis partes exulatum mittebantur.

Οἱ γὰρ περὶ Εὐδόξιον τῆς ἀσεβείας ὑπέρμα-
χοι δόκιμοι, Εὐσεβίου συνάρσει πείθουσι τὸν
Κωνσάντιον, ἐν Νίκῃ τῆς Θράκης κατὰ τοῦ θείου
συμβόλου, συνόδου αἱρετικῆς συστήσασθαι φάλαγ-
γος, εἰς ἅπαν ἐξαρτᾶν τὸ ὁμοούσιον, πίστεως ὅρον
ἐκθέμενοι. εἰς ὃν μὴ δέει, οἱδὲ φενακισμῷ, τῶν
ὀρθοδόξων ὑπεγράψαν. Ὧν οἱ συνθέσθαι μὴ βου-
ληθέντες, εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης ἐξόρισοι
διεπέμφθησαν.

Godina 365.
Saborna poslanica episkopa Ilirikuma istočnjacima[70]

Episkopi Ilirikuma, episkopima Božje crkve, dijeceza Azije, Frigije, Karofrigije, Pakatijane, u Gospodu pozdrav

Pošto smo se okupili i dugo i mnogo raspravljali o spasonosnom Logosu, potvrdili smo naposljetku da je Trojstvo Oca, Sina i Svetoga Duha jednosuštastveno. Činilo se prirodnim da vam o ovoj stvari napišemo pismo, nehimbeno i nadaleko i naširoko pripovijedajući o onome što se odnosi na poštovanje Trojice, već s poniznošću duha odlučujući o tome. Ovo naše pismo smo poslali preko voljenog brata našeg i kolege presvitera Elpidija. A ono što stoji u pismu nijesmo mi napisali svojom rukom, već je rečeno u knjigama Spasitelja našeg Isusa Hrista: *Nijesam li ja Pavle, nijesam li Apostol, Kifa, Hrist. Zar nije Pavle za vas razapet, i nijeste li u Pavlovo ime kršteni?* I naša pokornost ovim je mogla biti zadovoljena da vam nikakvo pismo ne pišemo: naravno vašom propovijedi, kojom Sveti Duh od Oca i Sina odvajate, toliki strah je nametnut svim provincijama kojima vi upravljate. Stoga smo prisiljeni da gospodara i kolegu našeg Elpidija sa pismom iz Rima, koji je prijestonica carstva, vama pošaljemo, da sazna da li propovijedate tako ili ne. Jer oni koji smatraju da Trojstvo nije jednosuštastveno, neka su prokleti. I ako bi se saznalo da neko sa takvima saobraća, neka je proklet. A oni koji propovijedaju da je Trojstvo jednosuštastveno, zadobiće carstvo nebesko. Stoga vas zaklinjemo, braćo, da drugačije ne podučavate, niti drugačije mislite; već da propovijedate stalno da je Trojstvo jednosuštastveno, kako biste mogli postati nasljednicima carstva Božijeg. Dok smo vam pisali o ovome, prisjetili smo se da u ovom našem pismu takođe napišemo o postavljanju episkopa, tj. naših kolega. Da ako može biti takav, ako se dokaže njegova vjera, neka obavlja episkopsku funkciju, a ako ne bi bili takvi neka se uklone iz svešteničkog kolegijuma. Na isti način, kako presviteri, tako i đakoni, neka se primaju u svešteničkí stalež, da u svakom pogledu budu neporočni: nikako iz kurije ili iz vojne uprave. Stoga, dakle, nijesmo htjeli mnogo riječi trošiti u ovom pismu, jer smo vam poslali jednoga u ime svih, gospodara i kolegu našeg Elpidija, da pomno sazna da li propovijedate onako kako smo saznali od gospodara i našeg kolege Eustatija. Uostalom, braćo, iako ste odavno u zabludi, ipak odbacite starog čovjeka u vama i prihvatite novog. I sam brat i kolega naš Elpidije će vas podučiti propovijedanju prave vjere, tj. da je Trojstvo jednosuštastveno, i da se Bog Otac sa Sinom i Svetim Duhom posvećuje i slavi: jer Otac postoji u Sinu, i Sin u Ocu zajedno sa Svetim Duhom na vjeki vjekova.

Pošto je ova činjenica jasno objavljena, moćićemo uistinu da ispovijedamo da je Sveto Trojstvo jednosuštastveno, kao što kaže simvol vjere odavno na saboru u Nikeji oglašen, a koji su takođe naši oci potvrdili. Tako ćemo, propovijedajući vjeru, moći da izbjegnemo mreže opakog demona: pošto se to zlo uguši, mnoštvo će biti sa nama, putem pisma koji na sklapanje mira obostrano pozdravljaju, tada provodeći miran i spokojan život. Stoga smo vam napisali da Arijance, koji su odlukom sabora izopšteni, možete prepoznati: koji ne žele priznati niti da se Sin Božiji sastoji od Očevog suštastva, niti Sveti Duh. Njihova imena vam dostavljamo: Polihronije, Telemah, Faust, Asklepijad, Amantije, Kleopater[71]. Ovo je učinjeno u slavu Oca, Sina i Svetoga Duha, na vjeki vjekova. Amen. Molimo se Ocu i Sinu, Spasitelju našem Hristu, sa Svetim Duhom da na mnoga ljeta budete zdravi.

---

[70] *Mansi, vol. III, col. 385-386.*

[71] Većina navedenih je iz dijeceza Prevalitane (tada provincije Makedonije). Jedan, najviše dvojica pripadaju temi Meziji koja je bila pod jurisdikcijom dukljanskog arhiepiskopa (*prim. prir.*)

EPISTOLA SYNODALIS

Illyricorum Episcoporum ad orientales.

[1] *Episcopi Illyrici, episcopis Ecclesiarum Dei, diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino salutem.*

ΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΤΟΥ ΙΛΛΥΡΙΚΟΥ Ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπισκόποις διοικήσεως Ἀσιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατιανῆς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Episcopi Illyrici, ecclesiis Dei, & episcopis diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, & Pacatianæ, in domino salutem.

COnvenientibus nobis in unum, & habita maxima quæstione de salutari Verbo, probavimus consubstantialem esse Patri Trinitatem Patris & Filii & Spiritus sancti. Quamobrem justum fuit vobis literas destinare, non quibusdam argumentationibus religionem Trinitatis scribentes, sed in humilitate rogantes. Has nostras literas destinavimus per dulcissimum fratrem & consacerdotem nostrum Elpidium presbyterum. In præsentibus itaque nostris literis quasi illud refertur, quod in Salvatoris nostri Jesu Christi libris adscriptum est: *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ,* [a] *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Et hæc quidem sufficiebant humilitati nostræ, etiamsi non vobis universales literas mitteremus [b] propter timorem tantum, quem ibi prædicatis cunctæ vestræ provinciæ, a Patre & Filio Spiritum sanctum dividentes. Quamobrem necessarium habuimus ad vos destinare dominum nostrum & comministrum Elpidium [c] a regio principatu Romanorum has literas deferentem, ut si forte talis est prædicatio vestra, cognoscat. Qui enim consubstantialem Trinitatem non prædicant, anathema sint. Et si quis his communicans invenitur, anathema sit. His autem qui consubstantialem prædicant Trinitatem, præparata sunt regna cœlorum. Rogamus ergo vos, fratres, ut non aliud doceatis, non aliud innovetis; sed consubstantialem semper & ubique prædicantes Trinitatem possidebitis regnum Dei.

Ob hoc scribentes & commemorantes has literas desti-

ΣΥΝΕΛΘΟΝΤΩΝ ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γνωμβίσης περὶ τῆ σωτηρίω λόγω, ἀπεδείξαμεν ὁμοούσιον εἶναι τὴ Τριάδα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. καὶ διὰ τοῦτο δίκαιον γράμματα ἀποχαράξαι πρὸς ὑμᾶς, ἃ σοφίσμασι τὰ τῆς θρησκείας τῆς Τριάδος γράφοντας, ἀλλ' ἐν ταπεινοφροσύνῃ καταξιωθέντας. τοῦτο ἡμῶν τὸ γράμμα ἀπεσάλκαμεν, διὰ τὸ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ἐλπιδίου τὸν [2] πρεσβύτερον. ἐν γὰρ τοῖς τῆδε ἡμετέρων χειρῶν γράμμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βίβλοις γέγραπται, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου. ἐγὼ δὲ Ἀπόλλω, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ. μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; καὶ ταῦτα μὲν ἤρκει τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει, μήτε τὸ καθόλου γράμματι ἀποχαράξαι πρὸς ὑμᾶς, διὰ τὸν τηλικοῦτον φόβον ὃν αὐτόθι κυρώσετε πάσῃ τῇ ὑφ' ὑμᾶς ἐπαρχίᾳ, ἀποχωρίζοντες τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. ἀναγκαίως ἔν ἐχομεν πέμψαι πρὸς ὑμᾶς τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν [3] Ἐλπίδιον ἀπὸ τῆς βασιλεύσης Ῥωμαίων ἀρχῆς, τοῦτο τὸ γράμμα ἔχοντα, καταμαθόντα, εἴγε ἄρα οὕτως ἔχει τὸ κήρυγμα ὑμῶν. οἱ γὰρ μὴ ὁμοούσιον τὴν Τριάδα δοξάζοντες, ἀνάθεμα ἔσωσαν. καὶ εἴ τις τούτοις φωραθείη κοινωνῶν, ἀνάθεμα ἔστω. τοῖς δὲ κηρύττουσιν ὁμοούσιον τὴ Τριάδα, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡτοίμασται. παρακαλοῦμεν οὖν ὑμᾶς ἀδελφοὶ, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ ἑτεροδοξεῖν, ἀλλ' ὁμοούσιον ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς κηρύττοντες τὴν Τριάδα, δυνηθῆτε κληρονομῆσαι τὴν

CUM in unum essemus coacti, & diu multumque de salutari Verbo disceptatum esset; tandem confirmavimus, Trinitatem consubstantialem esse, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. De qua re consentaneum videbatur literas ad vos perscribere, non captiose & vafre ea quæ ad cultum Trinitatis pertinent, tradendo, sed cum humilitate animi de illis decernendo. Has nostras literas misimus per dilectum fratrem nostrum & collegam Elpidium presbyterum. Est quidem literis proditum, non in epistola nostra manu scripta, sed in libris Salvatoris nostri Jesu Christi: *Ego sum Pauli, ego vero Apollo, ego Cephæ, ego Christi. Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?* Atque nostra modestia his potuisset esse contenta, ut nullas omnino literas ad vos scriberet: quippe cum vestra prædicatione, qua Spiritum sanctum a Patre & Filio separatis, tantus terror omnibus provinciis, quæ a vobis administrantur, injectus sit. Itaque coacti fumus dominum & collegam nostrum Elpidium cum literis Roma, quæ est caput imperii, ad vos mittere, ut discat, utrum vestra prædicatio ita se habeat, an non. Nam qui opinantur Trinitatem non esse consubstantialem, anathema sunto. Et si quis cum hujusmodi communicare deprehensus sit, anathema esto. His autem qui prædicant Trinitatem consubstantialem esse, regnum cœlorum paratum est. Quare obsecramus vos, fratres, ne aliud doceatis, neve aliud opinemini; sed prædicetis perpetuo Trinitatem consubstantialem esse, quo possitis hæredes regni Dei effici.

Apud Theod. lib. 3. cap. 8. extat, male post ordinationem Ambrof. collocata. Baron. ann. 365. num. 18. 19. 20.

1. Cor. 1.

a *In Græco quædam exemplaria hic addunt*, ego vero Christi.

b *Græce*, propter talem religionem. *Esset timor, religio est, in epist. Xysti ad Cyril. Item Cyprianus.* Quanto illi & fide majores & timore meliores? *Hic vero pro falsa religione posita vox videtur.*

c *Hoc est*, ab eo tractu Imperii, qui subest ei Imperatori, cui & Roma paret: Valentiniano scilicet.

1 Hæc est ex Epiphanii Scholastici hist. Trip. lib. 7. cap. 10. desumpta interpretatio, qualem exhibet Harduinus tom. 1. Concil. pag. 794.

2 In Savilii mss. codice, ut quidem refert Valesius, πρεσβύτου, senem. Harduinus. 3 Συλλατουργὸν coepiscopi sunt. Sententia hujus loci est, nec constituendos esse, nec constitutos tolerari in sua sede episcopos oportere, nisi qui in fide perstiterint sani: alioqui, si ad Arianos defecerint; ex ipso etiam presbyterio repellendos. Nam & vox ea *repprellantur*, quam Epiphanius Schol. legit, e Græco textu excidit: & cum scriptum esset primo Latine, *qui in fide perstiterint sani*: Græcus interpres imperite legit, *qui in fine restiterint*, quia est etiam χρῆσις *restiterit*, Budæo teste. *Hard.*

navimus. De epiſcopis autem conſtituendis, vel [a] comminiſtris jam conſtitutis, ſi permanſerint uſque ad finem ſani, bene: alioquin ex ipſo presbyterio repellantur. Similiter presbyteros atque diaconos in ſacerdotali ordine definivimus, ut ſint irreprehenſibiles, undique [b] & a Curia, & ab officio militari. Propterea ergo hoc noluimus pluribus verbis ſcribere, eo quod miſerimus unum ex omnibus dominum noſtrum & comminiſtrum Elpidium, ſtudioſe prædicationem veſtram cogniturum, an ita ſe habeat, ſicut audivimus a domino noſtro & conſacerdote Euſtathio. Poſthac licet in errore fueritis, deponentes veterem hominem, induimini novo. Nam & ipſe frater & comminiſter Elpidius docebit vos veram prædicare fidem: quia ſancta Trinitas conſubſtantialis Deo & Patri & Filio cum Spiritu ſancto ſanctificata, glorificata, manifeſtata eſt; Pater in Filio, Filius in Patre, cum ſancto Spiritu in ſæcula. Hoc itaque declarato, aperte poterimus ſanctam Trinitatem confiteri conſubſtantialem eſſe, ſecundum fidem olim in Nicæa expoſitam, quam Patres confirmaverunt. Qua fide prædicata, poterimus erroneum dæmonem declinare. Quo extincto, pacificos noſmetipſos literis degentes in pace ſalutabimus. Scripſimus itaque vobis, ut noveritis Arianos eſſe condemnatos, nolentes confiteri ex Patris ſubſtantia Filium & Spiritum ſanctum. Quorum nomina ſunt ſubjecta: Polychronius, Telemachus, Fauſtus, Aſclepiades, Amantius, Cleopater. Hæc ergo ita ſe habent, in gloria Patris & Filii & Spiritus ſancti, in ſæcula ſæculorum, Amen. Valere vos [c] optamus Patri & Filio Salvatori Chriſto, cum ſancto Spiritu, multis annorum curriculis.

[a] *Sententia hujus loci, ſcil. epiſcopos non eſſe conſtituendos niſi qui in fide ſemper perſeverave-rint: confiſtituti jam, ſi a fide defecerint ad Arianos, ex ipſo presbyterio repellendos: ne presbyterorum quidem loco ſint.*

[b] *Græce, & nona curia.*

[c] *Melius, optamus Patrem & Filium &c.*

τῆ Θεῦ βασιλείαν. περὶ τύτυ γράφοντες, καὶ ὑπόμνησιν ἔχοντες ἐχαράξαμεν τυτὶ ἡμῶν τὸ γράμμα, καὶ περὶ τῶν καθισαμένων ἐπισκόπων, ἢ κατυσαθέντων συλλειτργῶν, ἐὰν μὲν εἶεν ἐκ τῶν ἐν τέλει χρησαμένων ἐπισκόπων ὑγιεῖς, εἰ δὲ μὴ, ὀξ αὐτῆ τῆ πρεσβυτερίᾳ, ὁμοίως τε καὶ πρεσβυτέρυς καὶ διακόνυς, ὀξ αὐτὲ τοῦ ἱερατικῆ τάγματ@, ἵνα ὦσιν ἀνεπίλητοι παντα χόθεν, καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ βελδτιτέρυ καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς. εἰς τῆτο ἦν αὐτὸ ὀκ ἠβελήθημεν διὰ πολλῶν ἀποχαράξαι, διὰ τὸ ἀπεσαλῆναι ἕνα ἐκ πάντων τὸν κύριον ἡμῶν καὶ συλλειτργὸν Ελπίδιον ἐπισπέδως καταμαθόντα τὸ κήρυγμα ὑμῶν, εἴγε ὕτως ἔχει ὥσπερ ἀκηκοάμεν παρὰ τῆ κυρίυ ἡμῶν τῆ συλλειτργῆ Εὐσαθίυ. λοιπὸν εἰ καὶ ποτὲ ἐν παλαίᾳ γεγύμνισθε ἦτε, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδύσασθε τὸν καινόν. καὶ γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτργὸς Ελπίδιος, διδάξει ὑμᾶς κηρῦξαι τὴν ἀληθῆ πίστιν. ὅτι ἡ ἁγία Τριὰς, ἡ ὁμοόσι@ τῆ Θεῷ καὶ πατρὶ, σὺν υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι ἡγίασαι, δεδόξασαι, πεφανέρωται, πατὴρ ἐν υἱῷ, υἱὸς ἐν πατρὶ σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τὺς αἰῶνας. φανερωθέντος γὰρ τύτυ, φανερῶς δυνησόμεθα τῷ ἁγίαν Τριάδα ὁμολογεῖν ὁμοούσιον, κατὰ τὴν πάλαι ἐκτεθεῖσαν πίστιν τὴν ἐν Νικαίᾳ, ἣν καὶ οἱ πατέρες ἐβεβαίωσαν. κηρυττομένης δὲ τῆς πίστεως ταύτης, δυνησόμεθα τῆ ἀλιτηρίᾳ δαίμν@ ἐκφυγεῖν τὰ θήρατρα. σβεσθέντος γὰρ τύτυ, δυνησόμεθα εἰρηνικοῖς γράμμασιν ἑαυτὺς προσκυνεῖν, ἐν εἰρήνῃ διάγοντες. ἐγράψαμεν δὲ ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχητε τὺς καθαιρεθέντας Αρειομανίτας, τὺς μὴ ὁμολογῦντας ἐκ τῆς ὐσίας τῆ πατρὸς τὸν υἱὸν, μήτε τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὧν τὰ ὀνόματα ὑπετάξαμεν. Πολυχρόνι@, Τηλέμαχος, Φαῦστος, Ασκληπιάδης, Αμάντιος, Κλεόπατρος. καὶ ταῦτα μὲν ὕτως εἰς δόξαν πατρὸς, καὶ υἱῦ, καὶ ἁγίυ πνεύματος, εἰς τὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐῤῥῶσθαι ὑμᾶς ἀχόμεθα ἐν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, πολλαῖς ἐτῶν περιόδοις.

Dum hac de re ſcriberemus ad vos, commoneſacti ſumus, ut in his noſtris literis ſcriberemus etiam de epiſcoporum, collegarum ſcilicet noſtrorum, inſtitutione: ut ſi quo modo fieri queat, e magiſtratibus qui probata ſpectataque fide fuerunt, epiſcopatu functuri cooptentur: ſin autem tales non reperiantur, e ſacerdotum collegio repellantur. Ad eumdem modum tum presbyteri, tum diaconi de ordine ſacerdotali ſumantur, ut omni ex parte inculpati ſint: minime vero de curia aut militum ductoribus. Atque propterea non erat animus ad vos pluribus ſcribere, quod unum omnium nomine ad vos miſimus dominum & collegam noſtrum Elpidium, ut accurate diſcat, utrum veſtra prædicatio ita ſe habeat, uti a domino & collega noſtro Euſtathio accepimus. De cetero, fratres, tametſi dudum in errore verſati eſtis, tamen vetere homine depoſito, novum induite. Atque ipſe frater & collega noſter Elpidius docebit vos veræ fidei prædicationem, nimirum quod ſancta Trinitas conſubſtantialis eſt, & Deus Pater cum filio & Spiritu ſancto ſanctificatur & glorificatur: & quod Pater in Filio exiſtit, & Filius in Patre una cum Spiritu ſancto in omnem æternitatem.

Alia decreta ſynodi IIIa Nicæna.

Fidei profeſſio.

Qua re perſpicue declarata, poterimus vere confiteri ſanctam Trinitatem conſubſtantialem eſſe, uti formula fidei olim in concilio Nicæno edita vult: quam etiam patres noſtri confirmarunt. Itaque hac fide prædicata, poterimus ſceleſti dæmonis retia evitare: quo repreſſo, copia erit cum nos per literas ad pacem conciliandam mutuo ſalutandi, tum vitam quietam tranquillamque degendi. Proinde ſcripſimus ad vos, ut Arianos, qui ſunt concilii ſententia abdicati, poſſitis cognoſcere: qui quidem neque Filium Dei ex Patris eſſentia conſtare, neque Spiritum ſanctum confiteri volunt: quorum nomina ſubjunximus, Polychronius, Telemachus, Fauſtus, Aſclepiades, Amantius, Cleopater. Atque hæc quidem ad hunc modum acta ſunt, ad gloriam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, in ſæcula ſæculorum. Amen. Vos ad multorum annorum curricula optamus in domino Patre & Filio Salvatore noſtro Chriſto, cum ſancto Spiritu, valere plurimum.

Epi-

Viminacium
Hister F.
MOESIA SUP.
DACIA
IV
MOESIA INFERIOR
Naissus
PRAE-VALITANA
Margus
Serdica
HAEMIMONTUS
Philippopolis
Hadrianopolis
DARDANIA
THRACIA
Tzirallum
Stobi
RHODOPE
MACEDONIA
Heraclea
Thessalonica
Nicaea
EPIRUS NOVA
V
HELLES-PONTUS
THESSALIA
Pergamum
LYDIA
Nicopolis
ACHAIA
ASIA
Ephesus
Corinthus
Athenae
Delos
CARI
SULAE

Godina 365.
Poslanica imperatora Valensa i Valentijana Azijatima[72]

Imperatori najveći, uvijek Uzvišeni, pobjednici, Valens i Valentinijan, episkopima dijeceza Azije, Frigije, Karofrigije, Pakatijane, u Gospodu pozdrav.

Pošto su se okupili na saboru u Ilirikumu, i pošto su mnoge rasprave vođene o spasonosnom Božijem Logosu, blaženi episkopi su dokazali da su Trojstvo, tj. Otac i Sin i Sveti Duh jednosuštastveni. Od ove vjere da se ne bi (kako kažu) ni prst uzdigao, ispripovijedali su iz poštovanja svemoćnog Kralja, što je naša uzvišenost također naložila da se svuda propovijeda.

No, ipak, ovo nije razlog zašto bi mogli reći da oni slijede vjeru vladara, koji upravlja ovim svijetom, tj; zanemarujući nalog onoga koji nam daje pravila za naše spasenje. A to je nalog jevanđelja Boga našeg, koji je sadržan u rečenici: *Dajte caru carevo, a Bogu božije.* Šta dakle kažete vi episkopi i sveštenici spasonosnog Logosa? Jer ako i vi jednako tako razmišljate, tada se sigurno opet volite između sebe i tada ne želite da zloupotrebljavate vladarevu funkciju. Nemojte progoniti istinske sluge Božije, čijim se molitvama smiruju i ratovi na zemlji i napadi anđela se odbijaju, koji su se odmetnuli od Boga: koji se također trude da odbiju molitvama zloguke demone; koji danke, kako zakoni nalažu, ne odbijaju da plate; koji se ne opiru moći vladarevoj, već pobožno i iskreno slijede kako zakon svemoćnog kralja Božijeg, tako i naše zakone. A poznato je da ste se vi tvrdoglavo opirali ovim stvarima.

Mi smo se uvijek od početka do kraja služili strpljenjem, a vi ste se nasuprot tome pokoravali nemoći vašeg duha. No, mi želimo da ste čisti i ispravni od vaše krivice baš kao i Pilat koji, kada je ispitivao Hrista koji je tada među nama živio, nije želio da ga ubije; zamoljen od Jevreja da ga razapne, on se okrenuo ka istoku, zatražio vodu, i počeo da pere ruke, istovremeno govoreći: *Nevin sam od krvi ovog pravednika.* Zbog toga je naša država uvijek to zapovijedala: Da niko nikoga ne progoni ili priziva u zavisti pastire Hristove, niti da se izgone prokuratori najvišeg kraljevstva; mi koji vladamo nikakvu dobit iz toga nemamo, ni štetu od njegovog testamenta: to {to je proiza{lo iz krvi je Zaharijine. Jer oni krvolo~ni, isto tako i zlokoban demon, koji je drug ovog pokolja, molba smrti prenijeta smrti, kad sa nebesa siđe kralj naš Isus Hrist, propašće razbijeni.

Taj nalog smo dali prisutnima i slušaocima onoga što je učinjeno Amegetiju, Keroniju, Damasu, Dailamponu i Bretesiju. Nadalje ta činjenja smo vam poslali da shvatite ono što je slavni sabor odlučio. Jer ovim pismom smo dodali odluke sabora, koje su ukratko obuhvaćene.

Slijedeći odluku velikog pravovjernog sabora u Nikeji, ispovijedamo da je Sin jednosuštastven sa Ocem. Svakako jednosuštastvenošću ne podrazumijevamo ono što su nekad izlagali, kao oni koji se nijesu iskreno iz duše potpisali na saboru u Nikeji. Niti kao drugi, koji u ono vrijeme one nazivaju ocima, i odbacuju snagu te riječi - *jednosuštastven*, i slijede mišljenje onih koji su pripovijedali da ova riječ - *jednosuštastven* - ništa drugo ne označava nego sličnost. Na taj način Sin se ne prikazuje bićem po sebi, već samo sličnim Ocu. Oni koji tako pripovijedaju, da Sin Božiji nije ništa drugo nego uzvišeno biće, potpuno bezbožno ga definišu. Mi, pak, sasvim drugačije mislimo, kao i dva sabora od kojih se jedan već održava u Rimu, a drugi u Galiji, tj. da su jedne iste suštine Otac, Sin i Sveti Duh, oličeni u tri lika, što znači u tri supstancije, kako Grci kažu, hipostaze. Ispovijedamo također (kao što je objavljeno u formuli vjere iz Nikeje) da se Sin, jednosuštastven sa Bogom Ocem, otjelotvorio iz svete Djevice, nastanio među ljudima, i ispunio sve za naše uređenje, rodivši se, trpeći patnje, vaskrsnuvši i uznijevši se na nebo: da dođe ponovo, na sudnji dan kako bi svakome dodijelio ono što je u životu zaslužio, i svakom će biti vidljiv:

[72] *Mansi, vol. III, col. 389-390.*

Epiſtola Imperatorum [1] Valentis & Valentiniani ad Aſianos.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΓΙΣΤΟΙ ΑΕΙ ΣΕΒΑΣΤΟΙ ΝΙΚΗΤΑΙ Αὔγυστοι, Βαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης, καὶ Γρατιανὸς, ἐπισκόποις διοικήσεως Ασιανῆς, Φρυγίας, Καροφρυγίας, Πακατιανῆς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Imperatores maximi ſemper Auguſti, victores, Valens & Valentinianus, [a] *epiſcopis dioeceſis Aſianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in domino ſalutem.*

[a] & Gratianus ex Gr.

ΣΥΝΟΔΟΥ τηλικαύτης συγκροτηθείσης ἐν τῷ Ιλλυρικῷ, καὶ ζητήσεως πολλῆς γενομένης περὶ τοῦ σωτηρίου λόγου, ἀπέδειξαν οἱ τελεσμακαριώτατοι ἐπίσκοποι τὴν τριάδα ὁμοούσιον πατέρος καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἰῶν δὲ ὅλως ἐκκλίνοντες, λειτουργίας τὰς κατὰ δίκαιον ἐπιβαλόσας αὐτοῖς, θρησκείαν ἢ θρησκείαν τῆ μεγάλη βασιλέως. κηρύττειν δὲ πιστὸν παρεσκεύασε τὸ ἡμέτερον κράτος. ἵνα μὴ λέγωσί τινες, ὅτι ἀνήκαμεν θρησκείᾳ βασιλέως τῷ δεσπότης ἢ γῆν ταύτην, μὴ ἀνεχόμενοι τῶν ἐντολῶν ἡμῖν τὰ περὶ τῆς σωτηρίας. ὡς γὰρ φησι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὅπερ ἐπίκρισιν τοιαύτην ἔχει, ἀποδίδοσθε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. τί λέγετε ὑμεῖς οἱ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι τοῦ σωτηρίου λόγου, εἴ ἐστιν ἔχει τὰ τῆς ἀποδείξεως ὑμῶν; ὅτω μισοῦντες ἀγαπῶντες ἀλλήλους, παύσασθε ἀποχρᾶσθαι ἀξιώματι βασιλέως. καὶ μὴ διώκετε τοὺς ἀκεραίως τῷ Θεῷ λειτουργοῦντας, ὧν τοῖς ἔχαις, ἐν πόλεμοι καταπαύονται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀγγέλων ἀποσταλῶ ἐπιβάσεις ἀποστρέφονται. καὶ πάντας δαίμονας φθορμαίους ἀποστρέφειν διὰ δεήσεως σπουδάζοντες, καὶ τὰ δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ. ἀλλ' εἰλικρινῶς καὶ τὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ Θεοῦ ἐντολὴν φυλάττουσι, καὶ τοῖς ἡμετέροις νόμοις ὑποτάσσοντες. ὑμεῖς δὲ ἀπειθεῖς ἐδείχθητε εἶναι. ἡμεῖς μὲν ἐχρησάμεθα τῷ ἄλφα ἕως τοῦ ω, ὑμεῖς δὲ ἑαυτοὺς ἀπεδώκατε. ἡμεῖς μέντοι καθαρὲς ἑαυτοὺς ἀφ' ὑμῶν εἶναι θέλοντες, ὡς καὶ Πιλάτος ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἐν ἡμῖν πολιτεύματος Χριστοῦ, μὴ θέλοντος αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ ὑπὲρ τοῦ παθεῖν αὐτὸν παρακληθέντι ἐπισταφεὶς ἐπὶ τὴ τῆς ἀνατολῆς μέρη, καὶ αἰτήσας ὕδωρ ἐπὶ χειρῶν, ἐνίψατο αὐτοῦ τὰς χεῖρας λέγων. ἀθῶος εἰμὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου. ὅπως καὶ τὸ ἡμέτερον κράτος διὰ παντὸς ἐντέταλται, μὴ διώκειν, μήτε ἐπιλύζειν, μήτε ζηλᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὸ χωρίον τοῦ Χριστοῦ, μήτε τοὺς διακονητὰς ἀπελαύνειν τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἵνα μὴ σήμερον μὲν, ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου κράτους, αὔξειν δόξητε καὶ μεταξὺ τοῦ παρακεκλημένου παθεῖν τὰ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου τοῦ αἵματος. ἀλλ' οἱ μετ' αὐτοῦ μετοχὴ τῆς ἀφίξεως ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν βασιλέως ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ ἐρράγησαν, παραδοθέντες εἰς χεῖρας θανάτου μετὰ τοῦ συνδραμόντος αὐτοῖς φθορμαίου δαίμονος. τοῦτο προσεπέξαμεν ἐπ' Αμεγετίου καὶ Κηρωνίου, καὶ Δαμάσου, καὶ Δαϊλάμπωνος, καὶ Βρετησίου, ἀκροατῶν ὁμομύων. ἅπερ καὶ αὐτὰ τὰ προσαχθέντα ἐξαπεστάλκαμεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα γνῶναι ἔχητε τὰ προσηκόντα ἐν τῷ ἑναρέτῳ σιωσθῶ. Τούτοις συνεζεύξαμεν τοῖς γράμμασι καὶ

UBI frequenti *in* concilio Illyrico coacto multum in utramque partem de ſalutari Dei Verbo diſceptatum erat, beatiſſimi epiſcopi Trinitatem conſubſtantialem eſſe, hoc eſt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, certis rationibus oſtenderunt. A qua fide ne digitum quidem (ut ajunt) deflectentes, debito cultu religionem præpotentis Regis proſequuntur: quam etiam noſtra celſitudo paſſim prædicari mandavit.

Extat apud Theodor. lib. 4. cap. 6. Baron. anno 365. num. 21. 22. &c.

Attamen non eſt hæc cauſa, cur quidam dicant ſe religionem ſequi imperatoris, qui hunc mundum gubernat, neglecto ſcilicet illius mandato, qui nobis de ſalute noſtra præcepta dat. Eſt enim præceptum evangelii Dei noſtri, qui hanc habet velut ratam definitamque ſententiam: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Quid ergo vos dicitis epiſcopi, & verbi ſalutaris antiſtites? Quod ſi vos eadem decernatis, tum certe mutuo vos ipſi complectimini, & imperatoria celſitudine nolite abuti. Nolite perſequi veros Dei miniſtros, quorum precibus & bella ſedantur in terra, & incurſiones angelorum, qui a Deo deſciverunt, arcentur: qui etiam orando peſtiferos dæmones repellere nituntur; qui veſtigalia, uti leges poſtulant, penſitare non recuſant; qui poteſtati imperatoriæ non refragantur, ſed ſancte & ſincere tum mandatum præpotentis regis Dei obſervant, tum noſtris legibus obſequuntur. At conſtat, vos obſtinate his rebus reſtitiſſe.

Marc. 12. Luc. 20.

Nos patientia ſemper a principio uſque ad finem uſi ſumus; vos contra animi veſtri impotentiæ obſecuti eſtis. Sed nos a veſtra culpa volumus eſſe vacui & puri, non aliter atque Pilatus, qui, cum de Chriſto jam tum inter nos vitam agente haberetur quæſtio, noluit eum interficere; & rogatus a Judæis ut cruci affigeretur, ſe convertere ad orientem, petere aquam manibus, eaſque lavare cœpit, ſimul hæc locutus: *Innocens ſum a ſanguine juſti hujus.* Ob quam cauſam noſtra celſitudo ſemper iſtud imperavit: Ne quis quem ſubmergat, vocetve in invidiam Chriſti agricolas: Neve procuratores ſummi regis exagitet; ne regnantibus non nobis, nihil hinc emolumenti conſecuti, poſtea una cum ſceleris exhortatore, in ea quæ teſtamenti ipſius ſunt, damna incurratis: id quod in Zachariæ ſanguine eveniebat. Nam funeſti illi, perinde ac peſtifer dæmon, qui cædis illius ſocius erat, mortis ſupplicio traditi, adveniente cœlitus rege noſtro Jeſu Chriſto, diſrupti perierunt.

Matth. 27.

Iſtud mandatum dedimus præſentibus, audientibuſque ea quæ facta ſunt, Amegetio, Ceronio, Damaſo, Lampone, & Brinteſio.

Legati apud Imper.

[1] Hanc Epiſtolam exiſtimat Baronius Valenti, non vero Valentiniano ejus fratri attribuendam; in quo ſine dubio fallitur: data enim ea a Valentiniano, cui integrum Illyricum parebat, quique fidem catholicam, a qua Valens abhorrebat, tuebatur, quod ex Petro de Marca, ac Valeſio late probat Pagius ad an. Chr. 365. num. 9. & ſeqq.

pokazaće svoju božansku moć: Bog odjeven u meso, ne čovjek odjeven u božanstvo. A oni koji drugačije misle neka su prokleti. Takođe i oni koji kažu da nije rođen. Onaj koji tvrdi da Sin nije postojao prije nego što se rodio, već pripovijeda da je silom i moćima prije u Ocu bio, i samim tim je rođen, neka je proklet. Jer tako nešto može da se kaže za sva bića koja nijesu uvijek sa Bogom, kao što je Sin uvijek sa Ocem, rođen vječnim rođenjem[73].

[73] Rođenje (*generatio*) ö božanskog bića, posebno u relaciji Bog Otac i Sin, takođe Hristovo rođenje (prim.prev.)

Porro ipſa facta ad vos miſimus, ut intelligatis quæ hoc præclarum concilium decreverit. Nam his litteris attexuimus decreta concilii, quæ ſummatim complectuntur iſta.

Fides Illyricæ ſynodi.

Sententiam magni & orthodoxi concilii Nicæni ſequentes, confitemur Filium Patri conſubſtantialem eſſe. Neque certe ita intelligimus conſubſtantialem, ut quidam olim exponebant, qui non ſincere & ex animo concilio Nicæno ſubſcripſerunt. Neque ut alii, qui hoc tempore illos appellant patres, & vim hujus verbi, conſubſtantialis, tollunt; ſequunturque opinionem eorum qui tradiderunt, per hanc vocem, conſubſtantialem, nihil aliud ſignificari, quam ſimilem: per quam vocem Filius nulli creaturæ per ipſum conditæ, ſed ſoli Patri ſimilis oſtenditur. Qui iſta tradunt, Filium Dei nihil aliud quam creaturam eximiam eſſe impie plane definiunt. Nos autem non aliter ſentimus, atque duo concilia, quorum alterum jam Romæ, alterum habetur in Gallia: Nimirum unam eamdemque eſſentiam eſſe Patris & Filii & Spiritus ſancti in tribus perſonis, hoc eſt, in tribus perfectis, ut Græci loquuntur, ὑποστάσεσι. Confitemur item (ut eſt in fidei formula Nicææ edita) conſubſtantialem Dei Patris filium ſumpſiſſe carnem ex ſancta virgine, inter homines habitaſſe, impleviſſeque omnem pro nobis œconomiam, naſcendo, patiendo, reſurgendo, & in cœlos aſcendendo: venturum quoque denuo, ut in die judicii, prout, quiſque ſe geſſit in vita, reddat cuique, carni univerſæ viſum fore: divinam ſuam demonſtraturum potentiam: Deum carne indutum, non hominem indutum divinitate. Illis autem qui contraria ſentiunt, anathema denunciamus. Pari ratione his, qui non ingenue dicunt anathema ei qui aſſerit Filium non ante fuiſſe quam naſceretur, ſed tradit eum vi & facultate prius in Patre fuiſſe, quam re ipſa genitus eſſet, anathema denunciamus. Nam iſtud dici poteſt de omnibus creaturis, quæ non ſemper cum Deo ſunt, ſicut Filius ſemper cum Patre eſt, æterna generatione genitus.

A τῆς συνόδου τὰ δογματα ὧν κεφαλαίῳ ταῦτα ἐπλέξαντα. Ὁμολογοῦμεν ἀκολούθως τῇ μεγάλῃ καὶ ὀρθοδόξῳ συνόδῳ ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν. καὶ οὐχ οὕτω νοοῦμεν τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ πάλαι τινὲς ἐξηγήσαντο, μὴ ἀληθινῶς ὑπογράψαντες, καὶ γαῦ ἕτεροι πατέρας ἐκείνους καλοῦντες, τὴν δύναμιν τῆς λέξεως ἀθετήσαντες καὶ ἐπόμενοι τοῖς γράψασι, τὸ ὅμοιον δηλοῦσθαι διὰ τὸ ὁμοούσιον, καθ' ὃ οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κτισμάτων δι' αὐτοῦ γνωρίζων ἐμφερὴς ὁ υἱός, ἀλλ' ἢ μόνῳ τῷ πατρὶ ἀφωμοίωται. οἱ γὰρ ταῦτα ἐξηγούμενοι. κτίσμα ἐξαίρετον ἀσεβῶς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δογματίζουσιν, ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν ὡς καὶ αἱ σύνοδοι νῦν, ἥτε κατὰ Ῥώμην καὶ ἡ κατὰ Γαλλία, μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὃν ἔστι πρόσωποις, τοῦτ' ἔστιν, ὃν ἕστι τελείαις ὑποστάσεσιν. ὁμολογοῦμεν δὲ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τὴν ὑπὸ Νικαίᾳ καὶ σεσαρκῶσθαι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁμοούσιον, ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, καὶ ὑπ' ἀνθρώποις ἐσκηνωκέναι, καὶ πεπληρωκέναι πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν, ὑπ' αὐτοῦ καὶ πάθει καὶ ἀναστάσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀναβάσει. καὶ πάλιν ἥξειν ἀποδιδόντα ἡμῖν κατὰ τὴν ἑκάστου βιοτὴν ὑπ' τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως σαρκὶ ὁρώμενον καὶ τὴν ἑαυτοῦ θείαν δύναμιν ἐπιδεικνύμενα Θεὸν ὄντα σαρκοφόρον καὶ ἄνθρωπον θεοφόρον. καὶ τοὺς ἐναντία φρονοῦντας ἀναθεματίζομεν. ὁμοίως ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς μὴ γνησίως ἀναθεματίζοντας τὸν εἰπόντα, ὅτι πρὶν γεννηθῆναι ἐκ τοῦ ὁ υἱός. ἀλλὰ γράψαντα, ὅτι καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει τοῦ ὢν τῷ πατρί. τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν κτισμάτων ἐστὶ τῷ μὴ ἀεὶ ὄντων μετὰ τοῦ Θεοῦ, καθὸ ὁ υἱὸς ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρός ἐστιν, ἀϊδίῳ γεννήσει γεννηθείς.

Ljeta Gospodnjeg 365.
Poslanica episkopa Italije koji čestitaju Ilircima na Nikejskoj vjeri koju su prihvatili[74]

Voljenoj braći u Ilirikumu koji se drže očinske vjere, episkopi Italije, u Gospodu vječan pozdrav

Milost je božanskog dara, to što smo svi počeli, u skladu sa apostolskim predanjem, jedno da osjećamo, i da svi jedno ispovijedamo: i što se tiče Italije, pošto se vratio očinskoj vjeri koja je zapisana u Nikeji, prepoznajući prevaru koja je pretrpljena u Riminiju, radujemo se što je Ilirik ispoštovao Boga milosrdnom voljom, i odbacivši zajednicu bezbožnika, koja im je bila nametnuta, čestitamo na tome što su počeli da odobravaju ono što je valjano. A naše dakle, voljena braćo, jedno i isto primite čvrsto mišljenje potpisom. Čuvamo odluke donijete u Nikeji protiv Arija, Sabelija i njihovog dionika koji se osuđuje, Fotina. S pravom, uz saglasnost svih provincija, ukidamo odluke sabora u Riminiju, koje su neki preinačili. Odlučili smo, takođe, da te odluke treba (svima) prenijeti, da se one ne bi zadržale u vjeri, niti da se u pobijanju stavova sabora u Riminiju ne pokaže nekakva superiornost.

Ko god dakle želi da je član našeg jednodušja, ko god žudi da sa nama sklopi mir kao pojedinac, neka pohita da potvrdi naše odluke, poslavši bez oklijevanja potpis o pomenutoj vjeri i o odbacivanju sabora u Riminiju. To zasigurno tražimo, jer mi sami jemčimo saglasnost većine ovih provincija. A tvorci jeresi, arijanske, odnosno aetijanske, Valent i Ursacije, i ostali njihovi sljedbenici, koji se odavno pokazuju (kao moć) na Ilirikumu, očito je da su već od početaka svojih osuđeni.

[74] *Mansi, vol. III, col. 392*; Patnologija latina, vol. 13.

ANNO DOMINI CCCLXV.

[1] EPISTOLA EPISCOPORUM ITALIÆ ILLYRICIS DE FIDE NICÆNA SUSCEPTA GRATULANTIUM.

Dilectissimis fratribus per Illyricum fidem paternam retinentibus, episcopi Italiæ, in Domino æternam salutem.

Divini muneris gratia est, ut secundum apostolum omnes unum sapere, omnes unum confiteri cœperimus : et quantum ad Italiam pertinet, cum [2] fidei paternæ, hoc est apud Nicæam scriptæ se reddidit, fraudem quam passa est apud Ariminum recognoscens, Illyricum etiam Deum clementi nutu respexisse gaudemus, et consortio infidelitatis, quo gravabatur, abjecto, ea quæ sunt rectæ sententiæ probare cœpisse, gratulamur. Nostram igitur, dilectissimi fratres, unam eamdemque accipite firmam subscriptione sententiam. Nicæni tractatus adversus Arium, Sabelliumque, cujus Photinus partiaria hæreditate damnatur, decreta servamus. Ariminensis concilii stata quorumdam tergiversatione corrupta, consensu omnium provinciarum jure rescindimus ; quorum etiam exemplaria transmittenda censuimus, ut nec in fide retinenda, nec in confutando Ariminensi concilio aliqua videretur [3] condescensio.

Quicumque igitur nostræ unanimitatis optat habere consortium, quicumque individuam pacem nobiscum habere desiderat, quæ sunt nostræ sententiæ, comprobare festinet, et fidei nobis memoratæ subscriptionem, et rescissionem Ariminensis concilii sine ambiguitate mittendo. Id certe petimus, quod complurium harum provinciarum porrigimus ipsi consensum. Auctores autem hæresis Arianæ vel Aetianæ Valentem et Ursacium, cæterosque eorumdem consortes, non nunc esse quod manifestari apud Illyricum cœperunt, sed olim condemnasse, manifestum est.

[1] Exstat apud Hilar., frag. lib. I, pag. 38. Baron., anno 365, num. 26 et 27.

[2] Olim.

[3] Esse.

Godine 366:
Papa Liberije piše episkopima Makedonije tražeći vjerski mir[75]

12

Istočnjake koji ispovijedaju pravu vjeru u crkvenu zajednicu prima, osuđuje bogohuljenje sabora u Riminiju

Onako kako Sokrat, koji nam je sačuvao ovu poslanicu, pripovijeda događaj:

Uostalom kad su homousijanci u to vrijeme veoma teško bili zlostavljani i sputavani, opet progonitelji protiv Makedonaca su počeli da bijesne. Više iz straha nego nasiljem sapeti, po pojedinim gradovima ovamo i onamo su poslali između sebe poslanike, naznačavajući kao neophodno da se pobjegne čas kod brata imperatorovog, čas kod Liberija, episkopa Rima, i da se prigrli njihova vjera prije nego da saobraćaju sa Eudoksijem (episkopom Konstantinopolja). Šalju dakle Eustatija, episkopa Sevastije (današnja Sivas), koji je često bio protjerivan, Silvana iz Tarsa u Kilikiji i Teofila iz Kastavalona, koji je takođe grad u Kilikiji, sa nalogom da se ne razilaze po pitanju vjere sa Liberijem, već da potvrde zajedništvo sa Rimskom crkvom i daju saglasnost na istovjetnost vjere. Oni su, dakle, sa pismima onih koji su se u Seleukiji razišli sa Akacijem stigli u Rim... i Liberiju uručili svoja pisma. On je u početku odbio da ih primi, govoreći da dolaze od strane Arijanaca i da crkva ne može da prihvati ono što negira vjeru iz Nikeje. Ali oni upravo tada odgovoriše da su se opametili i spoznali istinu i zakletvom smjesta odbiše nauku anomoeaca[76], priznaše Sina u svemu sličnom Ocu, i da se u ničemu ne razlikuju u supstanci. Kad su to rekli Liberije im je zatražio napismeno to priznanje. Oni su mu, dakle, ponudili knjižicu, u kojoj bijahu zapisane riječi Nikejske vjere. A napisana pisma tada iz grada Smirne u Aziji, iz Pamfilije, Isaurije i Likije, gdje su se održavali sabori, iz želje za sažetošću tom prilikom sam propustio da pridodam. Ali knjižica koju su legati zajedno sa Eustatijem poslali Liberiju, sadrži ovo: "Zbor bezumnih jeretika..."

Poslanica Liberija[77] episkopa grada Rima, episkopima Makedonije[78]

Voljenoj braći i kominstrima[79] Evetiju, Kirilu, Hiperehiju, Uraniju, Eronu, Elpidiju, Maksimu, Eusebiju, Eukarpiju, Eortasiju, Neonu, Eumatiju, Faustinu, Proklinu, Pasinuku, Arseniju, Severu, Didimionu, Britaniju, Kalikratu, Dalmatiju, Edesiju, Eustohiju, Ambrosiju, Geloniju, Pardaliju, Makedoniju, Pavlu, Markelu, Herakliju, Aleksandru, Adoliju, Markijanu, Stenelu, Jovanu, Makeru, Karisiju, Silvanu, Fotinu, Antoniju, Anitu, Kelsu, Eufranoru, Milesiju, Patrikiju, Severijanu, Eusebiju, Eumolpiju, Atanasiju, Diofantu, Menodoru, Dioklu, Hrisampelu, Neonu, Eugeniju, Eustatiju, Kalikratu, Arseniju, Eugeniju, Martiriju, Hijerakiju, Leontiju, Filagriju, Lukiju i svim istočnim ortodoksnim episkopima, Liberije episkop Italije i episkopi Istoka u Gospodu vječni pozdrav.

---

[75] *Acta Romanorum Pontificum, vol. 1, col. 66*.

[76] Eunomijanci, ekstremni članovi Arijeve sekte (prim.prev.)

[77] Papa je tada bio samo "patrijarh Italije" dok je *dukljanski mitropolit* kao vikar imao svu administrativnu nadležnost - to je značilo prevlast ne samo arijanaca već i maniheja (prim. prir.).

[78] Papa Liberije ne spominje dukljanskog mitropolita Basusa, tada vikara Italije. Očito je da rimski prvosveštenik traži da se ne prihvate "formule vjere" arijanaca koje su na Ilirikumu počele da zamjenjuju Nikejske kanone (prim. prir.).

[79] Rimski pontifeks priznaje primat Duklje i položaj dukljanskog mitopolita u Makedoniji - makedonski episkopi su njegovi "kominstri", "sadrugovi u administriranju po vjerskim pitanjima". Ovaj dokument je izuzetno značajan jer svjedoči o izuzetnoj moći Dukljanskog arhiepiskopata i mitropolita Basusa (prim. prir.)

12

ANNO 366. *Orientales rectam fidem profitentes in Ecclesiae communionem suscipit, Ariminiensis synodi blasphemias damnat.*

Socrates, *Hist. eccl.* IV, 12 (*MG* 67, 490). — Coustant 457. — Mansi III, 213. *ML* 8, 1581. — *JK* 228.

Ea quomodo Socrates, qui in sua Hist. hanc epistulam nobis servavit, l. c. momentum rei enarrat:

Orientales, fide scripto data, in Ecclesiam suscipit.

Τῶν δὲ φρονούντων τὸ ὁμοούσιον σφοδρῶς τότε συνελαθέντων, αὖθις οἱ διώκοντες κατὰ τῶν Μακεδονιανῶν ἐχώρουν· οἱ δὲ, φόβῳ μάλλον καὶ βίᾳ στενοχωρούμενοι, κατὰ πόλεις διεπρεσβεύοντο πρὸς ἀλλήλους· δηλοῦντες δεῖν ἐξ ἀνάγκης καταφεύγειν, ἐπί τε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ Λιβέριον τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον. Ἀσπαζεσθαί τε τὴν ἐκείνων πίστιν μᾶλλον, ἢ κοινωνεῖν τοῖς περὶ Εὐδόξιον. (1) Πέμπουσιν οὖν Εὐστάθιον τὸν ἐκ Σεβαστείας, ὃς πολλάκις καθήρητο Σιλβανὸν τῆς Κιλικίας, καὶ Θεόφιλον Κασταβάλων· Κιλικίας δὲ καὶ ἥδε πόλις· ἐντειλάμενοι μὴ διακριθῆναι πρὸς Λιβέριον περὶ πίστεως, ἀλλὰ κοινωνῆσαι

Caeterum cum Homousiani tunc temporis gravissime vexati fugatique essent, denuo persecutores adversus Macedonianos grassari coepere. Qui metu magis quam violentia constricti, per singulas civitates ultro citroque legatos inter se miserunt, significantes necessario confugiendum esse tum ad fratrem imperatoris, tum ad Liberium Romanae urbis episcopum, eorumque fidem amplectendam potius quam ut cum Eudoxio (1) communicarent. Mittunt igitur Eustathium Sebastiae episcopum, qui iam saepius depositus fuerat, Silvanum Tarsi Ciliciae et Theophilum Castabatorum, quae etiam Ciliciae urbs est; mandantque ne in fide dissentiant a Libe-

12 (1) C.-politano episcopo.

Najviše željenu radost mira i sloge su nam donijela pisma koja odišu svjetlošću vaše vjere, mnogo voljena braćo, koja su nam donijeli predraga braća episkopi Eustatije, Silvan i Teofil: i to tim najvećma stoga što su potvrdila i pokazala da se vaše mišljenje i nauk podudaraju i slažu sa mojom malenkošću i sa svima u Italiji i na Istoku... Ovo su još istakli predraga braća Eustatije, Silvan i Teofil, kako oni sami, tako da je vaša milost uvijek ovu vjeru poštovala i da će je čuvati do posljednjeg daha.

... Stoga čini nam se sljedstvenim da napišemo pismo vašoj milosti i pomognemo onima koji traže ono što je pravično: osobito pošto smo iz izlaganja vaših poslanika saznali da su se Istočnjaci, koji su se prizvali pameti, saglasili sa ortodoksnim istočnim episkopima. Naznačavamo vam, pak, da ne biste bili u neznanju, da su sva bogohuljenja sabora u Riminiju, od strane onih koji su tada izgleda bili prevareni, anatemisana i da su se svi saglasili jednodušno sa Nikejskom vjerom. Ali i vi to treba svima da naglasite da oni koji su silom i prevarom pretrpjeli neku štetu zbog svoje vjere, sada napokon mogu da izrone iz jeretičke tame na božansku svjetlost katoličke slobode; a oni koji nakon ovog sabora odbiju da uklone otrov izopačenog učenja i da odbace sva Arijeva bogohuljenja i da ih osude kao anatemisana, neka znaju da će se smatrati jednakim sa Arijem i njegovim učenicima i ostalim zmijama, tj. sabelijancima[80], patropasijancima[81] i bilo kojim drugim jereticima, izopštenim i udaljenim iz crkvene zajednice, koja ne prihvata lažnu braću. ö Bog neka vas čuva kreposnim, braćo premila.

[80] Sabelijanci su učili o jednosuštastvenosti, ali nijesu priznavali jednu hipostasu (prim. prev.)

[81] Učenje blisko Sabelijusovom, ali radikalno okrenuto slavljenju Boga Oca. Učenje patropasijanaca omogućavalo je da se služba hrišćanskog kulta vrši u paganskim hramovima, tamo gdje su lokalno stanovništvo i vjernici prihvatali da je hrišćanski Bog "Otac svih bogova". Ovaj gnostički pokret bio je poznat po svojim žučnim propovjedima u kojima je osudjivao zvaničnu crkvu da se kloni pagana (primj. prir.)

τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ καὶ κυρῶσαι τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν. Οὗτοι γράμματα τῶν ἐν Σελευκείᾳ διακριθέντων ἐπικομιζόμενοι, τὴν παλαιὰν Ῥώμην κατέλαβον·... Λιβερίῳ δὲ τὰς ἐπιστολὰς ἐγχερίζουσιν· ὁ δὲ αὐτοὺς προσδέξασθαι οὐδαμῶς ἐβούλετο. Τῆς γὰρ Ἀρειανῶν μοίρας εἶναι, καὶ μὴ δύνασθαι δεχθῆναι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔλεγεν, ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν ἀθετήσαντας. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ἐκ μεταμελείας ἐπεγνωκέναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἠρνῆσθαι μὲν ἤδη πρότερον τὴν τῶν ἀνομοίων πίστιν, ὅμοιόντε ὡμολογηκέναι κατὰ πάντα τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· μηδέν τε διαφέρειν τοῦ ὁμοουσίου τὰ ὅμοιον. Ταῦτα λέγοντας, Λιβέριος ἔγγραφον τὴν ὁμολογίαν τῆς γνώμης ἀπῄτησεν. Οἱ δὲ αὐτῷ βιβλίον ὤρεξαν, ἐν ᾧ καὶ τὰ ῥήματα τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκδοθείσης πίστεως προσεγέγραπτο. Τὰς μὲν οὖν ἐπιστολὰς, ἃς ἀπὸ Σμύρνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ, καὶ ἀπὸ Πισιδίας, Ἰσαυρίας τε καὶ Παμφυλίας καὶ Λυκίας, συνόδους ποιησάμενοι ἔγραψαν, ἐνταῦθα διὰ τὸ μῆκος οὐ προσέγραψα. Τὸ μέντοι βιβλίον, ὃ οἱ περὶ Εὐστάθιον πρέσβεις, Λιβερίῳ ἐπέδοσαν, ἔστι τόδε· 'Διὰ τὰς τῶν αἱρετικῶν...'

rio, sed cum Ecclesia Romana communionem ineant, fidemque consubstantialis consensu suo confirment. Hi ergo cum litteris eorum qui Seleuciae ab Acacio dissenserant, Romam venerunt..... Liberio vero litteras suas porrexerunt. Ille initio quidem eos admittere recusabat, Arianarum partium illos esse dicens, nec ab Ecclesia suscipi posse, utpote qui Nicaenam fidem abrogassent. At illi se dudum resipuisse et veritatem agnovisse responderunt et Anomoeorum quidem doctrinam eiurasse iampridem, Filium vero Patri per omnia similem confessos esse, nec ullatenus differre consubstantialem a simili. Quae cum dixissent, sententiae suae professionem scripto comprehensam Liberius ab iis exegit. Illi ergo libellum ei obtulerunt, in quo verba etiam fidei Nicaenae erant ascripta. Et epistolas quidem scriptas tum ab urbe Smyrna in Asia, tum ex Pomphylia, Isauria, ac Lycia, ubi concilia celebraverant, hic apponere brevitatis studio praetermisi. Libellus vero quem legati una cum Eustathio missi Liberio tradiderunt, ita se habet: ' Propter insanas haereticorum ...'

En et epistula s. Liberii:

'Επιστολὴ Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν Μακεδονιανῶν. (2)

Epistula Liberii Romanae urbis episcopi ad episcopos Macedonianorum. (2)

Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, Εὐρθίῳ, Κυρίλλῳ, Οὐρανίῳ, 'Ηρωνι, 'Ελπιδίῳ, Μαξίμῳ, 'Εὐσεβίῳ, 'Εὐκαρπίῳ, 'Εορτασίῳ, Νέωνι, Εὐμαθίῳ, Φαυστί-

Dilectis fratribus et comministris Evethio, Cyrillo, Hyperechio, Uranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, Eumathio, Fau-

(2) Qui, Macedoniani, ei ex synodo Lampsaci a. 364 legatos misere. Nonnulli ex istis episcopis dein pneumatomachi sunt facti. Cf. Coustant p. 451 nota IV.

νῳ, Προκλίνῳ, Πασινίκῳ, Ἀρσενίῳ, Σευήρῳ, Διδιμίωνι, Βρεττανίῳ, Καλλικράτει, Δαλματίῳ, Αἰδεσίῳ, Εὐστοχίῳ, Ἀμβροσίῳ, Γελωνίῳ, Παρδαλίῳ, Μακεδονίῳ, Παύλῳ, Μαρκέλλῳ, Ἡρακλείῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀδολίῳ, Μαρκιανῷ, Σθενέλῳ, Ἰωάννῃ, Μάκερι, Χαρισίῳ, Σιλβανῷ, Φωτεινῷ, Ἀντωνίῳ, Ἀνύθῳ, Κέλσῳ, Εὐφράνορι, Μιλησίῳ, Πατρικίῳ, Σευηριάνῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐμολπίῳ, Ἀθανασίῳ, Διοφάντῳ, Μηνοδόρῳ, Διοκλεῖ, Χρυσαμπέλῳ, Νέωνι, Εὐγενίῳ, Εὐσταθίῳ, Καλλικράτει, Ἀρσενίῳ, Εὐγενίῳ, Μαρτυρίῳ, Ἱερακίῳ, Λεοντίῳ, Φιλαγρίῳ, Λουκίῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας (3), καὶ οἱ κατὰ τὴν Δύσιν ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ πάντοτε χαίρειν.

stino, Proclino, Pasinico, Arsenio, Severo, Dydimioni, Britannio, Callicrati, Dalmatio, Aedesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Iohanni, Maceri, Charisio, Silvano, Photino, Antonio, Anytho, Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eusthatio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leontio, Philagrio, Lucio et omnibus Orientis orthodoxis episcopis, Liberius episcopus Italiae et Occidentis episcopi in Domino sempiternam salutem.

Orientales legati professionem rectae fidei scripto portantes, Romam veniunt.

Τὴν εὐκταιοτάτην ἡμῖν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ ὑμέτερα γράμματα, τῷ τῆς πίστεως φωτὶ προλαμπόμενοι, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν τιμιωτάτων ἀδελφῶν τῶν ἐπισκόπων Εὐσταθίου, Σιλβανοῦ καὶ Θεοφίλου· καὶ ταύτῃ μάλιστα, ὅτι τὴν ὑμετέραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ συνᾴδειν, πρός τε τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ δυτικῶν πάντων διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν... Ἐπεί τε καὶ τοῦτο ὡμολόγησαν οἱ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν, Εὐστάθιος καὶ Σιλβανὸς καὶ Θεόφιλος, ἑαυτούς τε καὶ

Optatissimum nobis pacis et concordiae gaudium attulerunt litterae vestrae fidei lumine resplendentes, fratres dilectissimi, redditae nobis per carissimos fratres et episcopos Eustathium, Silvanum ac Theophilum: idque eo maxime, quod sententiam vestram atque doctrinam cum tenuitate nostra, cumque omnibus Italis et Occidentalibus consentire prorsus et consonare affirmarunt simul ac demonstrarunt..... Hoc insuper professi sunt carissimi fratres Eustathius Silvanus ac Theophilus, tum ipsos, tum vestram charitatem semper hanc fidem habuisse et ad extremum

(3) Fors οἵ τε τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν... cf. heic infra in textu Liberii.

τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πάντοτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέναι, καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, ...

... Ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη, γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ βοηθῆσαι τοῖς δίκαια αἰτουμένοις· μάλιστα δέ, ὅτε διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ὑμετέρων πρεσβειῶν, ἀναφρονήσαντας τοὺς ἀνατολικοὺς συμφωνεῖν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν δυτικῶν ἐπέγνωμεν. Καὶ δηλοῦμεν ὅπως εἰδέναι ἔχοιτε τὰς ἐν τῇ Ἀριμήνῳ βλασφημίας, καὶ ὑπὸ τῶν δοξασάντων τότε κατα συναρπαγὴν παραβεβλάφθαι νῦν ἀναθεματισθείσας, καὶ πάντας πρὸς τὴν κατὰ Νίκαιαν πιστιν συμπεπνευκέναι. Καὶ χρὴ δι' ὑμῶν τοῦτο πᾶσι γνωσθῆναι, ὅπως δυνηθεῖεν καὶ οἱ κατ' ἐπήρειαν παραβλαφθέντες, ἤδη ποτὲ ἐκ τοῦ αἱρετικοῦ σκότους πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἀνακάμψαι· οἵ τινες μετὰ ταύτην τὴν συνόδον, εἰ μὴ θελήσειαν ἀποπτύσαι τὸν τῆς κακοδοξίας ἰὸν, καὶ τας βλασφημίας Ἀρείου πάσας ἀνελεῖν, ταύτας τε ἀναθεματίσαι, γινωσκέτωσαν ἑαυτοὺς μετὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτου μαθητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ὄφεων, ἤ τῶν Σαββελλιανῶν, ἤ Πατροπασσιανῶν, ἤ οἵας δή ποτε ἄλλης αἱρέσεως, ἐκσπόνδους εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων ἥτις τοὺς ἐκ μοιχείας υἱοὺς οὐ προσίεται. — Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐρρῶσθαι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. (4)

usque spiritum servaturos esse:

... Quamobrem congruum nobis visum est, ad caritatem vestram litteras scribere, et iusta petentibus subvenire: praesertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus, Orientales, ad sanam mentem reversos, cum orthodoxis Occidentis episcopis consentire. Significamus autem vobis, ne sitis nescii, omnes Ariminensis concilii blasphemias ab iis ipsis qui tunc per fraudem decepti fuisse videntur, anathemate damnatas esse, et universos conspirantibus animis in Nicaenam fidem consensisse. Sed et vos id omnibus indicare debetis, ut qui per vim ac fraudem aliquid fidei suae detrimentum passi sunt, nunc tandem ex haeretica caligine ad divinam catholicae libertatis lucem possint emergere; qui quidem si post hoc concilium perversae doctrinae virus emovere et omnes Arii blasphemias reicere easque anathemate damnare noluerint, sciant se pariter cum Ario eiusque discipulis et reliquis serpentibus, Sabellianis scilicet, Patropassianis, aut quibuslibet aliis haereticis, extraneos esse et alienos a communione Ecclesiae, quae adulterinos filios non admittit. — Deus vos incolumes servet, fratres carissimi. (4)

Iusta petentibus subvenitur.

Haeresim damnare renuentes, qua adulterinos filios, a communione Ecclesiae extraneos esse declarat.

(4) Eustathium, statim ut Liberii epistolam Thyanensi synodo exhibuerit, in locum suum fuisse restitutum s. Basilius epist. sua 74 tradit.

Godina 372.
Vasilije Veliki[82] piše episkopima Italije i Galije, među njima i Basusu[83]

Vrlo voljenoj u Bogu i presvetoj braći, njihovim sadruzima na istom poslu, episkopima Italije i Galije koji su im u osjećanjima sjedinjeni, Meleciju, Euzebiju, Vasiliju, **Basusu**, Gregoriju, Pelagiju, Pavlu, Antimu, Teodotu, Bitosu, Abraamiosu, Jobinusu, Zenonu, Teodoretu, Marcijanu, Barahosu, Abraamiosu, Libaniosu, Talasiosu, Josifu, Boetosu, Atrejosu, Teodotu, Eustatiju, Barsumasu, Jovanu, Hosoreosu, Iozacesu, Narcesu, Mari[84], Gregoriju, Dafnosu, pozdrav u Gospodu.

Istovjetni uzdasi koji donose neku utjehu napaćenim dušama toliko se opet i opet šire iz dubina srca, pa, nesumnjivo, suze što se liju iz sveg srca prevladavaju silu nedaća. Za nas, ipak, nema utjehe u riječima šta smo sve u našim nesrećama učinili u ljubavi prema bližnjem, u uzdasima i suzama, jer nas veće uzdanje ponovo sokoli: ako ste spoznali predmet našeg bola možda možemo da vas natjeramo da se odlučno saglasite i pružite pomoć koju već dugo očekujemo da stigne od vas u crkve Istoka, a koju još nijesmo izdejstvovali, jer je Bog, koji mudrošću svojom upravlja našim postupcima, čvrsto i neizbježno odlučio, sudeći po nevidljivim rasuđivanjima njegove pravednosti, da što duže ostanemo na probi ovih kušanja. Vi zaista nijeste znali šta se kod nas događa, vrlo voljena braćo, jer se buka digla do krajeva svijeta i, bez sumnje, nijeste bez sažaljenja za one od vaše braće koji dijele ista osjećanja, pošto ste učenici Apostola koji je poučavao da je milost prema bližnjem ispunjenje zakona. Ali, kako to rekosmo, vaš polet bio je zaustavljen pravednim promišljanjem Boga, koji nas odmjerava, da bi smo izdržali do kraja muku koja nam je predodređena zbog grijehova naših. Ali, molimo vas da sada bar obodrite vašu privrženost istini i vašu samilost prema nama, kada ste doznali, čak i ono što je do sada izmicalo vašem sluhu, od našeg vrlo milosrdnog brata, konđakona Sabinosa[85], koji bi još mogao da vam sam ispriča sve što u pismu nije rečeno. Molimo vas da svojim posredovanjem podarite srdačnu milosrdnost, da nimalo ne oklijevate i da se latite ljubavi prema bližnjem. Ne osvrćite se ni na (teškoće) dugog putovanja, ni na vašu zauzetost domaćim poslovima, niti na bilo koju drugu obavezu koju kao ljudi imate.

Opasnost nije samo nad jednom crkvom, nijesu samo dvije ili tri pale u ovoj strašnoj nepogodi[86]. Gotovo čitavim prostorom od granica Ilirije do Tebaide[87] talas jeresi širi svoju popla-vu. Zlo je sjeme najprije bačeno od strane nečasnog Arija; ono je pustilo duboko korijenje za-hvaljujući velikom broju onih koji su ga u međuvremenu pomno gajili, sa žestinom beščašća, i oni sada ubiraju svoje opake plodove. Dogme milosrđa su satrvene a zakoni su Crkve iz temelja potreseni. Ambicije onih koji se ne boje Gospoda nalaze se na prvom mjestu, i već se episkopsko zvanje otvoreno uslovljava cijenom beščašća, tako da je onaj ko izriče najstrašnija svetogrđa predodređen da postane episkop i bude na čelu naroda. Nestala je svešteničkа ozbiljnost, nema više ljudi koji će sa znanjem pristupiti stadu Gospodnjem, pošto pomoć sirotinje bez prekida rasipaju

---

[82] *Epistolae Basilii Magni, col. 92.*

[83] Basus je bio vikar Italije i nadležan za sve vjerske i administrativne poslove u prefekturi Italikum - Ilirikum. Trideset dva episkopa kojima piše Vasilije Veliki predstavljaju najmoćnije crkvene administratore Istoka - južna Galija je u to doba, to je epoha arijanizma, bila preko pohodnih gotskih i sarmatskih korpusa smatrana za dijecezu Istoka po odluci koju je za posljednjih godina vladavine donio imperator Konstancije (*prim. prir.*)

[84] Visoka crkvena lica od Barsumasa do Mare pripadaju Crkvi Persije i Jermenije (*prim. prir.*)

[85] Neprevodiva riječ "konđakon" označava crkveno lice koje ima čin đakona, ali koje obavlja ne crkvene već administrativne i policijske poslove (*prim. prir.*).

[86] Arijanci su preuzeli gotovo sve crkve na Istoku i Zapadu, među njima najžešći su bili arijanci sa Ilirikuma, koje je štitilo oružje Gota i Sarmata - Slovena (*prim. prir.*).

[87] U Gornjem Egiptu (*prim. prir.*).

XCII

ΠΡΟΣ ΙΤΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΑΛΛΟΥΣ

1 Τοῖς θεοφιλεστάτοις καὶ ὁσιωτάτοις ἀδελφοῖς συλλειτουργοῖς, τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ὁμοψύχοις ἐπισκόποις Μελέτιος, Εὐσέβιος, Βασίλειος, Βάσσος, Γρηγόριος, Πελάγιος, Παῦλος, Ἄνθιμος, Θεόδοτος, Βῖτος, Ἀβραάμιος, Ἰοβῖνος, Ζήνων, Θεοδώρητος, Μαρκιανός, Βάραχος, Ἀβραάμιος, Λιβάνιος, Θαλάσσιος, Ἰωσήφ, Βοηθός, Ἀτρεῖος, Θεόδοτος, Εὐστάθιος, Βαρσούμας, Ἰωάν, νης, Χοσσορόης, Ἰωσάκης, Νάρσης, Μάρις, Γρηγόριος, Δαφνὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Φέρει μέν τινα παραμυθίαν ταῖς ὀδυνωμέναις ψυχαῖς καὶ στεναγμὸς πολλάκις ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἀναπεμπόμενος, καὶ που καὶ δάκρυον ἀποστάξαν τὸ πολὺ τῆς θλίψεως διεφόρησεν. Ἡμῖν δὲ οὐχ ὅσην στεναγμὸς καὶ δάκρυον παραμυθίαν ἔχει τὸ ἐξειπεῖν ἡμῶν τὰ πάθη τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν, ἀλλά τις ἡμᾶς καὶ ἐλπὶς χρηστοτέρα θάλπει, ὡς τάχα ἄν, εἰ ἐξαγγείλαιμεν ὑμῖν τὰ λυποῦντα, διαναστήσομεν ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν, ἣν πάλαι μὲν προσεδοκήσαμεν παρ' ὑμῶν ταῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίαις γενήσεσθαι, οὐδέπω δὲ τετυχήκαμεν, πάντως που τοῦ ἐν σοφίᾳ τὰ ἡμέτερα διοικοῦντος Θεοῦ κατὰ τὰ ἀθεώρητα αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης κρίματα πλείονι χρόνῳ παραταθῆναι ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς τούτοις οἰκονομήσαντος. Οὐ γὰρ δήπου ἠγνοήσατε τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ὧν ἡ ἀκοὴ καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης διέδραμεν, οὐδὲ ἀσυμπαθεῖς που ὑμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοψύχους τῶν ἀδελφῶν, μαθηταὶ ὑπάρχοντες τοῦ Ἀποστόλου τοῦ πλήρωμα εἶναι τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην διδάσκοντος. Ἀλλ', ὅπερ εἴπομεν, ἐπέσχεν ὑμῶν τὴν ὁρμὴν ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις, ἐκπληρωθῆναι ἡμῖν τὴν διατεταγμένην ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν θλῖψιν ἐπιμετροῦσα. Ἀλλὰ νῦν γοῦν καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον καὶ τὴν ἡμετέραν συμπάθειαν διαναστῆναι ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, πάντα μαθόντας, καὶ ὅσα πρὸ τούτου τὰς ἀκοὰς ὑμῶν διέφυγε, παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν τοῦ συνδιακόνου Σαβίνου, ὃς δυνήσεται ὑμῖν καὶ ὅσα τὴν ἐπιστολὴν διαφεύγει παρ' ἑαυτοῦ διηγήσασθαι· δι' οὗ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐνδύσασθαι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ καὶ ἀποθέσθαι μὲν πάντα ὄκνον, ἀναλαβεῖν δὲ τὸν κόπον τῆς ἀγάπης, καὶ

33 αἵρεσις : διαίρεσις L || 36 ἀποπληροῦσθαι : ἀναπλ- C.

XCII. — Titulus deest in LC.

1 1 ἀδελφοῖς om. VBMLC || 2 τὴν om. L || 4 ordo παῦλος ἄνθιμος πελάγιος L || 5 ἰοβῖνος : ἰουβῖνος M || 5-9 ἰοβῖνος ... δαφνός : καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀδελφοὶ L || 7 ἀτρεῖος : ἰάτριος C || 8 χοσσορόης : χοσρόης C || ἰωσάκης : ἰσαάκης M || μάρις : μάρης M.

11 τοῦ om. LC || 13 ὅσην : ὅσον LC || 14-15 τῇ ἀγάπῃ : πρὸς τὴν ἀγάπην LC || 15 καὶ om. ML || ἐλπὶς om. L || 16 λυποῦντα : λυποῦντα ἡμᾶς LC || 16-17 διαναστήσομεν : -σωμεν VM -σαιμεν LC || 17 μὲν om. LC || 19 που om. LC || 20 τοῦ : τοῦ τὰ πάντα LC || 24 εἰς : ἐπὶ LC || διέδραμεν : ἐξέ- LC || 28 εἴπομεν : εἴπαμεν LC || 35 δυνήσεται : -σηται M.

ambiciozni zarad sopstvenih potreba ili njenih darova. Ne uočava se više dosljedno poštovanje kanona, pa je velika sloboda grijeha. Ovi koji su do moći došli spletkama, među ljudima predusretljivošću nagrađuju spletku samom činjenicom da su u saglasju sa grešnicima u svim prilikama zarad njihovog zadovoljstva. Pravedno je rasuđivanje nestalo, svako ide samo za željom sopstvenog srca. Pokvarenost je bezmjerna, narodi ne prihvataju upozorenja, vođe nemaju slobodu da ih izgovore. Zaista, ovi koji su se služili ljudima da bi kao korist stekli moć, robovi su onih koji dopuštaju da stiču njihovu naklonost. Neki već priželjkuju da se late oružja i izazovu rat jednih protiv onih koji brane, što je, nesumnjivo, istinitovjernost (ortodoksiju); prikrivaju sopstvene mržnje i sve čine da prikažu da je mržnja u interesu pobožnosti. Drugi, ne bi li izbjegli (činjenicu) da se stvara dokaz o njihovim najsramnijim zločinima, podstiču narode na ludilo suparništva, jedne protiv drugih, da bi sopstvene grijehe prikrili tminom zajedničkih zala. Ovaj je rat stoga neumoljiv, jer se oni koji čine zlo boje opšteg mira, sposobni su, oni misle, da razotkriju tuđu zajedničku sramotu. To je još jedna tema za smijeh nevjernika, za nemir ljudi sa malo (slabe) vjere; vjera je neizvjesna, neznanje počiva u dušama, jer istinu podražavaju oni koji u svojoj izopačenosti samovoljno mijenjaju doktrinu. Usta bogobojažljivih ljudi su nijema, ali su odriješeni svi bogohulni jezici. Sveta mjesta su svjetovna, stanovništvo čija je misao zdrava bježi od domova molitvi kao od škola beščašća i u samoći diže ruke uzdišući i sa suzama prema Gospodaru što je na nebesima. Novosti o onome šta se dešava u većini gradova izvjesno je da su stigle do vas; narod, podrazumijevajući i žene, đeca, čak i starci, raštrkali su se ispred zidina (gradova), mole se na otvorenom, podnoseći sve nepogode sa mnogo strpljenja i iščekujući pomoć od Gospoda.

Koji je plač dostojan ovih stradanja?! Koji bi izvori suza presahli zbog tako velikih zala?! Dok su neki izgleda još postojani, dok su ostaci starog poretka stvari još očuvani, prije no što crkve zadesi brodolom, pohitajte k nama, pohitajte smjesta, da, mi vas prekinjemo, vas našu pravu braću; pružite ruku onima koji su poraženi. Neka se vaša bratska samilost usmjeri ka nama, neka se proliju suze sapatništva! Ne dozvolite da polovina zemlje bude zahvaćena grijehom; ne dopustite da se vjera ugasi zbog onih kod kojih je najprije zaplamsala. Šta ćete, dakle, učiniti da izvidate ovo stanje, kako ćete pokazati vaše sapatništvo sa onima koji su ucvijeljeni? Neće biti neke potrebe da vas tome poučavamo, sam Sveti Duh će vas nadahnuti. Odmah treba brzo djelati da bi se spasili oni koji su preostali, potrebno je prisustvo velikog broja braće da bi sabor bio kompletan prisustvom onih koji su daleko[88]. I ne samo zbog dostojanstva onih koji će biti poslani, već i zbog njihovog broja, i njih samih, imaće dovoljno autoriteta da izvrši obnovu. Oni će obnoviti program vjere koji su u Nikeji pisali naši Oci, izagnaće jeresi, poslaće crkvama riječi mira, da bi priveli slozi one koji osjećaju isto što i oni. Zaista i nesumnjivo je dostojno sažaljenja da se oni koji se smatraju zdravim podijele i to protiv sebe samih; a mi smo okruženi, izgleda, nesrećama sličnim onima koje su nekad pritiskivale Jerusalim, dok ga je opsijedao Vespazijan. Jevreji su istovremeno bili pod opasnošću spoljašnjeg rata, trošeći se u unutrašnjim podjelama ljudi istog plemena. Za nas, osim rata koji ćemo otvoreno objaviti jereticima, postoji i drugi koji su izazvali ljudi koji naoko dijele naša osjećanja. A on je doveo crkve do najnižeg stepena slabosti. Tako, nama je potrebna vaša velika pomoć da bi oni koji prepoznaju vjeru apostolsku, okončavši sve umišljene šizme, ubuduće bili podređeni suverenom autoritetu crkve. Tako će tijelo Hristovo postati savršeno, vrativši se jedinstvu svih dijelova, a nas neće oduševljavati samo dobro koje uočavamo kod drugih, što se upravo sada događa, već ćemo vidjeti sopstvene crkve kako se zaogrću starom slavom ortodoksije. Zaista je dostojno, uistinu, najsrdačnijih milosrdnih čestitki što je vaša pobožnost potekla od Gospoda, pa razlikujete lažno od dostojnog i čistog poštovanja, i što bez ikakvog pritvorstva ispovijedate vjeru Otaca, onu vjeru koju ste primili kao i mi, koju smo prepoznali pošto je pod znakom apostolskog karaktera, i uz koju smo pristali, kao i uz kanonska učenja, kao pravilo propisana u sinodalnoj poslanici.

[88] Nijedan od mitropolita kojima je pismo upućeno nije se odazvao na poziv Vasilija Velikog (*prim. prir.*)

μήτε ὁδοῦ μῆκος μήτε τὰς κατ' οἶκον ἀσχολίας μήτ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ὑπολογίσασθαι.

2 Οὐ γὰρ περὶ μιᾶς Ἐκκλησίας ὁ κίνδυνος, οὐδὲ δύο ἢ τρεῖς αἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι περιπεσοῦσαι. Σχεδὸν γὰρ ἀπὸ τῶν ὅρων τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι Θηβαίδος τὸ τῆς αἱρέσεως κακὸν ἐπινέμεται. Ἧς τὰ πονηρὰ σπέρματα πρότερον μὲν ὁ δυσώνυμος Ἄρειος κατεβάλετο· ῥιζωθέντα δὲ διὰ βάθους ὑπὸ πολλῶν τῶν ἐν μέσῳ φιλοπόνως τὴν ἀσέβειαν γεωργησάντων, νῦν τοὺς φθοροποιοὺς καρποὺς ἐξεβλάστησεν. Ἀνατέτραπται μὲν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα, συγκέχυνται δὲ Ἐκκλησίας θεσμοί. Φιλαρχίαι δὲ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον ταῖς προστασίαις ἐπιπηδῶσι καὶ ἐκ τοῦ προφανοῦς λοιπὸν ἆθλον δυσσεβείας ἡ προεδρία πρόκειται, ὥστε ὁ τὰ χαλεπώτερα βλασφημήσας εἰς ἐπισκοπὴν λαοῦ προτιμότερος. Οἴχεται σεμνότης ἱερατική, ἐπιλελοίπασιν οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης τὸ ποίμνιον τοῦ Κυρίου, οἰκονομίας πτωχῶν εἰς ἰδίας ἀπολαύσεις καὶ δώρων διανομὰς παραναλισκόντων ἀεὶ τῶν φιλαρχούντων. Ἠμαύρωται κανόνων ἀκρίβεια, ἐξουσία τοῦ ἁμαρτάνειν πολλή. Οἱ γὰρ σπουδαῖς ἀνθρωπίναις παρελθόντες ἐπὶ τὸ ἄρχειν ἐν αὐτῷ τούτῳ τῆς σπουδῆς τὴν χάριν ἀνταναπληροῦσι τῷ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐνδιδόναι τοῖς ἁμαρτάνουσιν. Ἀπόλωλε κρίμα δίκαιον, πᾶς τις τῷ θελήματι τῆς καρδίας αὐτοῦ πορεύεται. Ἡ πονηρία ἄμετρος, οἱ λαοὶ ἀνουθέτητοι, οἱ προεστῶτες ἀπαρρησίαστοι. Δοῦλοι γὰρ τῶν δεδωκότων τὴν χάριν οἱ δι' ἀνθρώπων ἑαυτοῖς τὴν δυναστείαν κατακτησάμενοι. Ἤδη δὲ καὶ ὅπλον τισὶ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου ἡ ἐκδίκησις δῆθεν τῆς ὀρθοδοξίας ἐπινενόηται, καὶ τὰς ἰδίας ἔχθρας ἐπικρυψάμενοι ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐχθραίνειν κατασχηματίζονται. Ἄλλοι δὲ

39 μήτ' : μὴ LC.
2 2 περιπεσοῦσαι : παραπ- LC || 8 ἐξεβλάστησεν : -σαν VPBM || μὲν : μέν γὰρ LCP^{2} || 16 ἀεί : πάντα L || 18 σπουδαῖς ἀνθρωπίναις : διὰ σπουδῆς ἀνθρωπίνης LC || 20 ἐνδιδόναι : διδόναι LC.

τὸν ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐκκλίνοντες ἔλεγχον τοὺς λαοὺς εἰς
τὴν κατ' ἀλλήλων φιλονεικίαν ἐκμαίνουσιν, ἵνα τοῖς κοι- 30
νοῖς κακοῖς τὸ καθ' ἑαυτοὺς συσκιάσωσι. Διὸ καὶ ἄσπονδός
ἐστιν ὁ πόλεμος οὗτος, τῶν τὰ πονηρὰ εἰργασμένων τὴν
κοινὴν εἰρήνην ὡς ἀποκαλύπτουσαν αὐτῶν τὰ κρυπτὰ τῆς
αἰσχύνης ὑφορωμένων. Ἐπὶ τούτοις γελῶσιν οἱ ἄπιστοι,
σαλεύονται οἱ ὀλιγόπιστοι· ἀμφίβολος ἡ πίστις, ἄγνοια 35
κατακέχυται τῶν ψυχῶν, διὰ τὸ μιμεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν
τοὺς δολοῦντας τὸν λόγον ἐν κακουργίᾳ. Σιγᾷ μὲν γὰρ τὰ
τῶν εὐσεβούντων στόματα, ἀνεῖται δὲ πᾶσα βλάσφημος
γλῶσσα· ἐβεβηλώθη τὰ ἅγια, φεύγουσι τοὺς εὐκτηρίους
οἴκους οἱ ὑγιαίνοντες τῶν λαῶν ὡς ἀσεβείας διδασκαλεῖα, 40
κατὰ δὲ τὰς ἐρημίας πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Δεσπότην
μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρύων τὰς χεῖρας αἴρουσιν. Ἔφθασε
δὲ πάντως καὶ μέχρις ὑμῶν τὰ γινόμενα ἐν ταῖς πλείσταις
τῶν πόλεων, ὅτι οἱ λαοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ καὶ αὐτοῖς
τοῖς πρεσβύταις πρὸ τῶν τειχῶν ἐκχυθέντες ἐν τῷ ὑπαίθρῳ 45
τελοῦσι τὰς προσευχάς, φέροντες πάσας τὰς ἐκ τοῦ ἀέρος
κακοπαθίας σὺν πολλῇ τῇ μακροθυμίᾳ, τὴν παρὰ τοῦ
Κυρίου ἀντίληψιν ἀναμένοντες.

3 Τίς θρῆνος τῶν συμφορῶν τούτων ἄξιος; Ποῖαι πηγαὶ
δακρύων κακοῖς τοσούτοις ἐξαρκέσουσιν; Ἕως οὖν ἔτι
δοκοῦσιν ἑστάναι τινές, ἕως ἔτι ἴχνος τῆς παλαιᾶς κατα-
στάσεως διασώζεται, πρὶν τέλεον ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπελ-
θεῖν τὸ ναυάγιον, ἐπείχθητε πρὸς ἡμᾶς, ἐπείχθητε 5
ἤδη, ναὶ δεόμεθα, ἀδελφοὶ γνησιώτατοι· δότε χεῖρα τοῖς
εἰς γόνυ κλιθεῖσι. Συγκινηθήτω ἐφ' ἡμῖν τὰ ἀδελφικὰ
ὑμῶν σπλάγχνα, προχυθήτω δάκρυα συμπαθείας. Μὴ

30-31 ordo κακοῖς κοινοῖς M || 34 τούτοις : τούτους L || 36 μιμεῖσθαι : μισεῖσθαι L || 40 διδασκαλεῖα : -εῖον VBM || 41 τοῖς om. LC || 43 δὲ : γὰρ LC || ὑμῶν : ἡμῶν L || 44 παισὶ : παιδίοις LC || 45 πρεσβύταις : πρεσβυτέροις C || 47 κακοπαθίας : -θείας MLC.

3 2 ordo τοσούτοις κακοῖς LC || ἐξαρκέσουσιν : ἀρκέσωσιν L ἀρκέσουσιν C || 4 διασώζεται : -ζηται MLC || πρὶν : πλὴν L || 4-5 ταῖς ἐκκλησίαις ἐπελθεῖν : ἐπέλθῃ ταῖς ἐκκλησίαις LC.

παρίδητε τὸ ἥμισυ τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τῆς πλάνης καταποθέν, μὴ ἀνάσχησθε ἀποσβεσθῆναι τὴν πίστιν παρ' οἷς πρῶτον ἐξέλαμψε. Τί οὖν ποιήσαντες ἀντιλήψεσθε τῶν πραγμάτων καὶ πῶς τὸ πρὸς τοὺς θλιβομένους συμπαθὲς ἐπιδείξεσθε, οὐ παρ' ἡμῶν πάντως δεήσει μανθάνειν ὑμᾶς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὑμῖν ὑποθήσεται. Γλίχομαι γε ὅτι τάχους χρεία πρὸς τὸ περισώσασθαι τοὺς ὑπολειφθέντας καὶ παρουσίας ἀδελφῶν πλειόνων, ὥστε πλήρωμα εἶναι συνόδου τοὺς ἐπιδημοῦντας, ἵνα, μὴ μόνον ἐκ τῆς τῶν ἀποστειλάντων σεμνότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ οἰκείου ἀριθμοῦ, τὸ ἀξιόπιστον ἔχωσιν εἰς διόρθωσιν· οἳ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσαν παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν πίστιν ἀνανεώσονται καὶ τὴν αἵρεσιν ἐκκηρύξουσι καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ εἰρηνικὰ διαλέξονται τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας συνάγοντες εἰς ὁμόνοιαν. Τοῦτο γὰρ δήπου τὸ πάντων ἐλεεινότατον, ὅτι καὶ τὸ δοκοῦν ὑγιαίνειν ἐφ' ἑαυτὸ ἐμερίσθη, καὶ περιέστηκεν ἡμᾶς, ὡς ἔοικε, παραπλήσια πάθη τοῖς ποτε κατὰ τὴν Οὐκσπασιανοῦ πολιορκίαν τὰ Ἱεροσόλυμα περισχοῦσιν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ὁμοῦ μὲν τῷ ἔξωθεν συνείχοντο πολέμῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ τῇ ἔνδοθεν στάσει τῶν ὁμοφύλων κατανηλίσκοντο. Ἡμῖν δέ, πρὸς τῷ φανερῷ πολέμῳ τῶν αἱρετικῶν, ἔτι καὶ ὁ παρὰ τῶν δοκούντων ὁμοδοξεῖν ἐπαναστὰς εἰς ἔσχατον ἀσθενείας τὰς Ἐκκλησίας κατήγαγεν. Ἐφ' ἅπερ καὶ μάλιστα τῆς παρ' ὑμῶν χρήζομεν βοηθείας, ὥστε τοὺς τὴν ἀποστολικὴν ὁμολογοῦντας πίστιν, ἅπερ ἐπενόησαν σχίσματα διαλύσαντας, ὑποταγῆναι τοῦ λοιποῦ τῇ αὐθεντίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἄρτιον γένηται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς μέλεσιν εἰς ἀλοκληρίαν ἐπανελθόν, καὶ μὴ μόνον τὰ παρ' ἑτέροις μακαρίζωμεν ἀγαθά, ἅπερ νῦν ποιοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμετέρας αὐτῶν Ἐκκλησίας ἐπίδωμεν τὸ ἀρχαῖον καύχημα τῆς ὀρθοδοξίας ἀπολαβούσας. Τῷ ὄντι γὰρ τοῦ ἀνωτάτου μακαρισμοῦ ἄξιον τὸ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ χαρισθὲν παρὰ τοῦ Κυρίου, τὸ μὲν κίβδηλον ἀπὸ τοῦ δοκίμου καὶ καθαροῦ διακρίνειν, τὴν δὲ τῶν Πατέρων πίστιν ἄνευ τινὸς ὑποστολῆς κηρύσσειν, ἣν καὶ ἡμεῖς ἐδεξάμεθα καὶ ἐπέγνωμεν ἐκ τῶν ἀποστολικῶν χαρακτήρων μεμορφωμένην, συνθέμενοι καὶ αὐτῇ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι κανονικῶς καὶ ἐνθέσμως δεδογματισμένοις.

9 παρίδητε : περιίδητε LC ‖ τῆς οἰκουμένης om. M ‖ 10 ἀνάσχησθε : -χεσθε L ‖ 13 ἐπιδείξεσθε : ἐπιδέξησθε L ἐπιδείξησθε C ‖ μανθάνειν : μαθεῖν LC ‖ 16 ὑπολειφθέντας : περιλ- L ‖ 21 ἐκκηρύξουσι : -ξωσι MLC ‖ 22 διαλέξονται : -ξωνται L ‖ 23 συνάγοντες : συναγαγόντες C ‖ 27 περισχοῦσιν : περιέχουσαν L ‖ τῷ : τὰ C ‖ 29 ὁμοφύλων : ἀλλοφύλων M ‖ 30-31 ὁ ... ἐπαναστὰς : ἡ ... ἐπανάστασις LC ‖ ὁμοδοξεῖν : ὀρθοδοξεῖν C ‖ 31 εἰς : πρὸς LC ‖ 34 ἅπερ ἐπενόησαν : ἃ παρεπενόησαν L ‖ σχίσματα : σχήματα C.

Oko godine 380:
Ispovijedanje katoličke vjere po odlukama Rimskog sabora koji je sazvao papa Damasije, na kome je, izmedju ostalog, bačena anatema na manihejske i arijanske episkope Makedonije. Upućeno antiohijskom patrijarhu jer su se pod njegovom vjerskom jurisdikcijom nalazile crkve na zapadnom i srednjem Ilirikumu, medju njima i Duklja (Dioklecijana) sa provincijom Makedonijom[89]

POSLANICA IV

Ispovijedanje katoličke vjere koju je papa Damasije poslao Paulinu, episkopu Antiohije

OPOMENA

Ovo je druga poslanica Damasijeva, od onih koje postoje kod Paulina iz Antiohije, za koju je rekao da je od prve treba razlikovati. Ovo ipak treba opet naglasiti, da ju je Teodoret pripojio na grčkom u svojoj Istoriji i objavio odvojeno od prve u knj. 5, gl.11. Zašto je nije naveo kao cjelovitu, ako je Damas obije tako pripojio da je jedan dio nerazdvojiv od drugog? Ili je možda mislio da se ništa ne može odnositi na crkvenu istoriju što je bilo napisano o imenu Vitalisovom? Ko u ovo ne bi posumnjao? Ili je možda smatrao da se toga treba okaniti? No nikako nije krio njegovu jeres u knj.5, gl.4. Preostaje dakle da je okrnjena i razdvojena do njega došla. No za čije dobro je ova cjelovita poslanica razdijeljena i iskvarena? Osobito u toliko kratkom vremenu i obilju primjera? Stoga je logično i pouzdano da nije bila jedna poslanica u dva dijela, već dvije različite Damasijeve upućene Paulinu. Uostalom ova o kojoj se ovdje radi uvijek je bila poznata i, uz najveće povlađivanje prim-ljena, sakupili smo od Pisaca, koji je pominju, i smatraju zakonom, tj. Celestin i Vigilije, Ambrosije, starog autora Razgovora o savremenicima 129, ranije Augustinijan, sada u dodatku odbačen, tom 5, u Razgovorima 233, gdje se u njegovim anatemama mnogi nabrajaju: Arnobije Mlađi, Isidor u Kodeksu kanona španske crkve, Paulin iz Akvileje, sabor u Trikasinu, i potom i drugi: od Grka, da izostavim skorije, osim Teodoreta, sabor u Konstantinopolju, kako zaista mislim i u Nazijani. Pošto je dakle iz tog razloga često bila prepisivana, nije se moglo dogoditi da sada postoje različita čitanja rukopisa kodeksa, ili slučajno ili namjerno, ili što je neko tako htio; osim onoga što sam ja opazio, nije jedan primjer iznio Petar Konstancije iz kodeksa, koje je on iz svoje urođene marljivosti pre-gledao. Tako da sam ja slijedio njegov primjer u ovom izdanju, kako ono što nam je Teodoret prenio na grčkom, tako sam više pristupio Kvesnelijanu, koji su po mom sudu dvije rijeke, sa bliskih izvora, i iz tog razloga čistiji. Ako bi neko želio da se konsultuje sa svim rukopisnim kodeksima i da ih izloži, pošto ih je veliko mnoštvo, potrebno je da se izloži pretjeranom i suvišnom trudu, i biće u dilemi koji od njih da izabere, premda sam se jednom služio kodeksom Valicelanskim, koji je on imao u rukama.

Ispovijedanje vjere katoličke

Nakon sabora u Nikeji, pošto je u gradu Rimu sazvan sabor katoličkih episkopa, raspravljano je i o Svetom Duhu. I pošto je kasnije on unio zabludu, da svetogrdnim ustima se usude reći da je Sveti Duh nastao kroz Sina.

1. Anatemišemo one koji ne proklamuju potpuno slobodno da su Otac i Sin iste moći i suštastva.

[89] *Patrologia latina, vol. 13. col. 357-358.*

EPISTOLA IV.

CONFESSIO FIDEI CATHOLICÆ QUAM PAPA DAMASUS MISIT AD PAULINUM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

MONITUM.

Hæc altera est Damasi epistola ex iis quæ ad Paulinum Antiochenum exstant, cujus ab priori disjungendæ rationes jam attuli. Hoc tamen admotare iterum placet, Theodoretum scilicet eam Græce redditam Historiæ suæ attexuisse, ac ab priori disjunctam retulisse lib. V, *cap.* 11. *Cur vero non integram recitavit, si utramque Damasus sic junxerat, ut una alterius pars esset inseparabilis? An forte nihil ad Ecclesiæ historiam pertinere posse censuit, quæ de Vitalis nomine scripta fuerunt? Quis hoc ne suspicetur quidem? An potius huic parcendum esse duxit? At illius hæresim lib.* V, *cap.* 4, *minime dissimulat. Reliquum igitur est ut truncata jam et dissecta ad eum venerit. At cui bono hæc integræ epistolæ laceratio et corruptio? in tanta præsertim vicinitate temporis, et exemplarium copia? Ratum igitur, certumque sit, non unam in duas sectam partes, sed duas inter se disjunctas Damasi fuisse ad Paulinum epistolas. Cæterum hanc potissimum, de qua agimus, celebrem perpetuo fuisse, ac summo plausu exceptam colligimus ex Scriptoribus, qui eam memorant, ac pro lege habent, Cælestino sci-*

A *licet et Vigilio, Ambrosio, antiquo auctore Sermon. de Tempor.* 129, *olim Augustiniano, nunc in appendicem rejecto, tom.* V, *Serm.* 233, *ubi ex ejus anathematismis plures recitantur, Arnobio Juniore, Isidoro in Codice canonum Ecclesiæ Hispanæ, Paulino Aquileiensi, Tricassino concilio, atque aliis deinceps: ex Græcis vero, ut recentiores præteream, præter Theodoretum, concilio Constantinopolitano, ut ego quidem puto, et Nazianzeno. Cum igitur ob eam causam sæpe transcriberetur, fieri non potuit, quin varia nunc sit mss. codicum lectio, sive casu, sive temere, ac pro cujusque ingenio; cujus vel præter ea quæ ego observavi, non unum exemplum attulit Petrus Constantius ex codicibus, quos ille pro exquisita sua diligentia inspexit. Ejus itaque exemplar in hac editione ego secutus sum, tum quod illud ad Græcum a* B *Theodoreto ad nos transmissum, tum vero ad Quesnellianum magis accedat, qui duo rivi sunt omnium, judicio meo, fonti proximiores, ac facile ob eam causam puriores: si quis enim mss. codices consulere omnes velit ac referre, cum ingens eorum copia sit, vel improbum et non necessarium laborem sustineat necesse est, vel incertus judicii sit, utrum ex iis eligat, quamquam Vallicellano codice aliquando usus sim, quod ille ad manus fuerat.*

CONFESSIO FIDEI CATHOLICÆ [c].

Post concilium Nicænum, [d] quod in urbe Roma concilium congregatum est a catholicis episcopis, addiderunt de Spiritu sancto. Et quia postea is error inolevit, ut quidam ore sacrilego auderent dicere C Spiritum Sanctum factum esse per Filium [e].

I. Anathematizamus eos, qui non tota libertate proclamant, cum Patre et Filio unius potestatis esse atque substantiæ.

II. Anathematizamus quoque eos, qui Sabellii sequuntur errorem [f], eumdem dicentes Patrem esse, quem Filium.

2. Anatemišemo one koji slijede Sabelijev[90] grijeh, govoreći da je isti Otac onaj koji je Sin.
3. Anatemišemo Arija, kao i Eunomija, koji jednakom bezbožnošću, premda na različite načine, tvrde da su Sin i Sveti Duh stvoreni.
4. Anatemišemo makedonijance[91], koji imaju ishodište u Arijevom korijenu, koji su promijenili dlaku ali ne i ćud.
5. Anatemišemo Fotina, koji *obnavljajući* jeres Hebionita ispovijeda da je Gospod Isus Hrist samo Marijin sin.
6. Anatemišemo one koji tvrde da postoje dva Sina, jedan prije vremena, i drugi poslije otjelotvorenja iz Djevice.
7. Anatemišemo one koji za racionalni i inteligibilni ljudski duh kažu da je Božji Logos preobučen u ljudsko meso, pošto je sam Sin Božji Logos i nije za racionalni duh i inteligibilni bio u svom tijelu, već našem, tj. primio je inteligibilni duh bez grijeha, i spasio ga.
8. Anatemišemo one koji tvrde da je Logos Sin Božji nastao ekstenzijom ili sakupljanjem i od Oca odvojen insupstantivan i da će imati kraj.
9. Anatemišemo one koji su se selili iz crkve u crkvu toliko dugo da se smatraju od naše zajednice otuđenim, dok se ne vrate u one gradove u kojima su prvi put postavljeni. Ako je neko rukopoložen u mjestu prebivališta drugog koji se preselio, biće toliko dugo lišen svešteničkog dostojanstva, onaj koji je napustio svoj grad, dok njegov nasljednik ne premine.
10. Ako neko ne bude govorio da su Sin i Sveti Duh uvijek sveti, neka je proklet.
11. Ako neko ne bude govorio da je Sin rođen od Oca, tj. od njegove božanske supstance, neka je proklet.
12. Ako neko ne bude govorio da je Logos Gospodnji Sin Božiji Bog, kao što je Bog Otac njegov, i da sve može i da je sve *znao* i jednak Ocu, neka je proklet.
13. Ako neko bude govorio da u mesu otjelotvoren Sin Božiji dok je bio na zemlji, na nebesima sa Ocem nije bio, neka je proklet.
14. Ako neko bude govorio da je u patnjama na krstu bol podnosio Sin Božji kao Bog, a na meso sa dušom, koju je bio primio u liku raba, koju je prihvatio, kao što kaže Sveto Pismo, neka je proklet.
15. Ako neko ne bude govorio da u mesu koje je uzeo sjedi kraj Očeve desnice, u kojem će doći da sudi živima i mrtvima, neka je proklet.
16. Ako neko ne bude govorio da je Sveti Duh uistinu od Oca, kao i individualno, kao što je Sin od božanske supstancije i istinski Bog, neka je proklet.
17. Ako neko ne bude govorio da Sveti Duh može sve i da sve zna i da je svuda, kao i Sin i Otac, neka je proklet.
18. Ako neko bude govorio da je Sveti Duh stvoren, ili stvoren od Sina, neka je proklet.
19. Ako neko ne bude govorio da je Otac sve stvorio preko Sina i Svetog Duha, tj. vidljivo i nevidljivo, neka je proklet.
20. Ako neko ne bude govorio da su Otac, Sin i Sveti Duh jednako božanski, moćni, uzvišeni, slavni, od jednog kraljevstva i jedne volje i istine, neka je proklet.
21. Ako neko ne bude govorio da su tri lika istinska Oca, Sina i Svetog Duha, jednaki, uvijek živi, da sve sadrže vidljivo i nevidljivo, da su u svemu moćni, svima sude, sve oživljavaju, sve čine, sve spašavaju što se treba spasiti, neka je proklet.
22. Ako neko ne bude govorio da se treba moliti Svetom Duhu u svakom biću, kao Sinu i Ocu, neka je proklet.

[90] Sabelijanci su propovijedali da su Otac i Sin jednosuštastveni, ali ne i istosuštastveni (prim.prev.)
[91] Sljedbenici Makedonija, jeres koja ne priznaje božanstvenost Svetog Duha (prim.prev.)

III. Anathematizamus Arium, atque Eunomium, qui pari impietate, licet sermone dissimili Filium et Spiritum sanctum asserunt esse creaturas.

IV. Anathematizamus Macedonianos [a], qui de Arii stirpe venientes non perfidiam mutavere, sed nomen.

V. Anathematizamus Photinum, qui Hebionis hæresim *instaurans* [b], Dominum Jesum Christum tantum ex Maria confitetur,

VI. Anathematizamus eos, qui duos Filios [c] asserunt, unum ante sæcula, et alterum post assumptionem carnis ex Virgine.

VII. Anathematizamus eos, qui pro hominis anima rationali, et intelligibili [d], dicunt Dei Verbum in humana carne versatum, cum ipse Filius sit Verbum Dei, et non pro anima rationali, et intelligibili in suo corpore fuerit, sed nostram, id est intelligibilem sine peccato animam susceperit, atque salvaverit.

VIII. Anathematizamus eos, qui Verbum Filium Dei extensione, aut collectione, et a Patre separatum, insubstantivum, et finem habiturum esse contendunt.

IX. Eos quoque, qui de Ecclesiis ad Ecclesias migraverunt [e] tamdiu a communione nostra habemus alienos, quamdiu ad eas civitates redierint, in quibus primum sunt constituti. Quod si alius alio transmigrante in locum viventis est ordinatus, tamdiu vacet sacerdotis dignitate, qui suam deseruit civitatem, quamdiu successor ejus quiescat in pace.

X. Si quis non dixerit semper Filium et semper Spiritum sanctum esse, anathema sit.

XI. Si quis non dixerit Filium natum de Patre, id est de divina substantia ipsius, anathema sit.

XII. Si quis non dixerit Verbum Domini Filium Dei Deum, sicut Deum Patrem ejus, et omnia posse, et omnia *nosse* et Patri æqualem, anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, quod in carne constitutus filius Dei, cum esset in terra, in cœlis cum Patre non erat, anathema sit.

XIV. Si quis dixerit quod in passione crucis [a] dolorem sustinebat Filius Dei Deus, et non caro cum anima, qua induerat formam servi [b], quam sibi acceperat, sicut ait Scriptura, anathema sit.

XV. Si quis non dixerit quod in carne, quam assumpsit, sedet [c] ad dexteram Patris, in qua venturus est judicare vivos et mortuos, anathema sit.

XVI. Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse vere, ac proprie, sicut Filius de divina substantia, et Deum verum, anathema sit [d].

XVII. Si quis non dixerit omnia posse Spiritum

23. Ako neko bude imao ispravno shvatanje o Ocu i Sinu, ali ne i o Svetom Duhu, jeretik je; jer svi jeretici o Sinu Božijem i Svetom Duhu koji pogrešno misle smatraju se nevjernicima judejskim i paganima.

24. Ako ko dopušta da se kaže da je Bog Otac, a da su Bog Sin i Bog Sveti Duh *Bogovi*, a ne Bog zbog jedne božanstvenosti i moći u što mi vjerujemo i znamo da su Otac, Sin i Sveti Duh, već smatraju da je samo Otac Bog, ne spominjući Sina ili Svetog Duha, kažu ili vjeruju da je samo Otac Bog, neka je proklet. Jer Bog je nametnuo i darivao ime bogovi, i anđelima i svim svecima; o Ocu pak i Sinu i Svetom Duhu, zbog jedne iste božanstvenosti, ne ime bogovi već Boga smatramo ispravnim: da vjerujemo, jer se krštavamo u Ocu, Sinu i Svetom Duhu, a ne u ime arhanđela, ili anđela, kao što to čine ludi jeretici, Judejci ili pagani. Ovo je dakle spas za hrišćane, da vjerujući u Trojstvo, tj. Oca, Sina i Svetog Duha i u istinsku, samu i jedinu božanstvenost, moć, uzvišenost i jednosuštastvenost, bez sumnje vjerujemo kako bismo zaslužili vječni život.

sanctum, omnia nosse, et ubique esse, sicut Filium et Patrem, anathema sit.

XVIII. Si quis dixerit Spiritum sanctum facturam, aut per Filium factum, anathema sit.

XIX. Si quis non dixerit omnia per Filium et Spiritum sanctum Patrem, fecisse, id est visibilia, invisibilia, anathema sit.

XX. Si quis non dixerit Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam divinitatem, potestatem, majestatem, potentiam, unam gloriam, dominationem, unum regnum, atque unam voluntatem et veritatem, anathema sit [a].

XXI. Si quis tres personas non dixerit veras Patris, et Filii, et Spiritus sancti, æquales, semper viventes, omnia continentes visibilia, et invisibilia, omnia potentes, omnia judicantes, omnia vivificantes, omnia facientes, omnia quæ sunt salvanda, salvantes, anathema sit.

XXII. Si quis non dixerit adorandum Spiritum sanctum ab omni creatura, sicut Filium, et Patrem, anathema sit [b].

XXIII. Si quis de Patre et Filio bene senserit, de Spiritu autem sancto non recte habuerit, hæreticus est : *quod* omnes hæretici de Filio Dei, et Spiritu sancto male sentientes, in perfidia Judæorum et Gentilium inveniuntur [c].

XXIV. Quod si quis patiatur, Deum Patrem dicens, et Deum Filium ejus, et Deum Spiritum sanctum, *Deos. dici*, et non Deum propter unam divinitatem et potentiam, quam credimus esse, et scimus, Patris, et Filii, et Spiritus sancti : Deum, subtrahens autem Filium, aut Spiritum sanctum, ita solum existimet esse Deum Patrem, dici, aut credi unum Deum : anathema sit. Nomen namque deorum, et angelis, et sanctis omnibus a Deo est impositum, et donatum ; de Patre autem, et Filio, et Spiritu sancto, propter unam æqualem divinitatem, non nomen deorum, sed Dei nobis ostenditur, atque indicatur : ut credamus, quia in Patre, et Filio, et Spiritu sancto solum baptizamur, et non in archangelorum nominibus, aut angelorum, quomodo Hæretici, aut Judæi, aut etiam Gentiles dementes faciunt. Hæc ergo est salus Christianorum, ut credentes Trinitati, id est Patri, et Filio, et Spiritui sancto, in ea veram solamque unam divinitatem, et potentiam ac majestatem et substantiam eamdem sine dubio credamus, ut æternam attingere mereamur ad vitam [d].

Oko 380. godine
Carevi Gratijan, Valentinijan i Teodosije donose propis o kamatama u presuđenoj stvari[92]

Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije, Eutropiju prefektu pretorije.

Oni, kojima po zakonu o plaćanju nije dopušteno zatezanje, a koji po završenom suđenju nakon dva mjeseca otežu da plate, od dana završenog suđenja kada su proglašeni krivim, osuđuju se da plate kamate od dvostrukog procenta, osim toga, to jest uračunavajući polovinu duga, oko koga se vodio spor, kao što je prije utanačeno, sve do roka do koga će dug isplatom biti umanjen. Ono što smo mi odredili isto je po starom zakonu propisima uređeno, a to je da kako povjerioci zbog zle namjere (*mala fidei*) dobijaju dvostruki iznos, jednako će zbog zle namjere dužnici na sličan način pretrpjeti štetu. No ipak povjerilac, tri mjeseca nakon sudske odluke, moraće na sudu posvjedočiti o kašnjenju zbog otezanja, da bi mogao da dobije dvostruki procenat sume. S druge strane treba se čuvati takođe ovog zla povjerilaca da ne bi, težeći dvostrukoj kamati, počeli nakon presude da odlažu isplatu. Premda je osuđen, ako požuri da izbjegne ovu kaznu, dugovani novac može ili kod sudija da položi zapečaćen ili na sudu da ga ponudi da bi izbjegao opasnost od plaćanja dvostruke kamate od dana od kada se računa da je kriv. Prosudili smo da treba ukazati i na ovo, ako padne ugovor o dugovanju po stipulaciji (ugovoru) i slučajno se tokom godina kamate izjednače sa sumom glavnice, tj. da se suma glavnice izjednači sa sumom kamate, poslije sudske odluke, dvostruke kamate ne teku od oba duga, već od glavnice dvostruko, a od kamata jednostruko. U Solunu, za vrijeme konzula Gratijana i Teodosija.

Tumačenje: Dužnik, koji nakon završetka suđenja, na kome je pobijeđen, zanemari da isplati svoj dug, treba da plati nakon dva mjeseca dvostruki procenat tog duga, sve do dana isplate, ali tako da se prisiljava da uskoro donese polovinu presuđene stvari, jer je pravo da kao što zbog zle namjere posjednik dvostruku dobit ima tako i onaj koji nakon suđenja bude kasnio sa isplatom dvostruki procenat plati. No ipak da bi se spriječile zloupotrebe povjerilaca, kojima su dužnici predati na milost i nemilost, naređujemo da ne pokušavaju iz nade u dvostruki procenat da sporije nego što je presuđeno izvrše naplatu duga svojim nemarom. Zbog toga će povjerilac morati tri mjeseca nakon završenog suđenja da posvjedoči da ima mogućnost da traži dvostruki procenat. Jer ako bi dužnik imao sakupljen novac i ponudio ga, a povjerilac ne bi htio iz želje za dobitkom dvostrukog procenta da ga primi, dužnik će zapečatiti dug i položiti ga kod osoba od povjerenja, da ne bi kasnije imao štetu od kamata zbog kašnjenja. Naređujemo da se pazi na ovo, da ako se kaucija dužnika istrajno produži i kamate tokom više godina sa glavnicom duga se izjednače, od dužnika se više ne traže. Naravno, nakon presude o vraćanju dvostrukog procenta, koji naređujemo da se vrati, plaća se onoliko koliko da se od glavnice duga vrate dvostruke kamate, a od sume što se stvorila u kamatama prije presude, samo se daje jednostruki procenat.

[92] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 201.*

XVIIII [= BREV. XVII]. DE VSVRIS REI IVDICATAE

usuius *N* — rei *om. S*¹. — *Iust.* 7, 54.

IIII, 19, 1 [= BREV. IIII, 17, 1] (380 Iun. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTI(NIANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. EVTROPIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)o. Qui post iudicii finem exceptis duobus mensibus, quibus per leges solutionum nonnumquam est concessa dilatio, moram adferent solutioni, a die patrati iudicii, quo obnoxii redditi sunt, in duplicium centesimarum conveniantur usuras, extrinsecus scilicet medietatem debiti, de quo litigatum est, sicut prius constitutum est, inferentes, usque in id tempus, quo debitum solutione diluerint. Quod a nobis exemplo aequabili ex iuris prisci est formulis introductum, ut, quia malae fidei possessores in fructus duplos conveniuntur, aeque malae fidei debitores simile damni periculum per-
1 sequatur. Sed tamen creditor ternis interiectis mensibus post sententiam contestari moram debebit adhibitae tarditatis, ut ei centesimarum duplicium fructus possit adquiri. Cavendum quippe ex diverso est etiam contra illam malitiam creditorum, ne iudicatis ad solutionem cunctantibus incipiant spe dupli fenoris inminere; quamquam iudicatum, si hanc poenam a se removere festinet, contractam pecuniam vel apud iudices obsignatam locare vel iudicio conveniat offerre, ut periculum duplicium usurarum incurrere ex ea
2 die, qua obnoxius esse coeperit, desistat. Distinguendum vero hoc quoque arbitrati sumus, ut, si contractus debiti ex stipulatione descendit et casu usurae per annorum curricula summam capitis inpleverint, scilicet ut quantitas sortis quantitati fenoris adaequetur, post sententiam usurae duplices non utriusque debiti currant, sed capitis quidem

---

1 et *om. O* 1/2 p̄p̄o] p̄f u̅r *F* 2 qui post] quibus *X* quibus *om. N* leges solutionum] *S*, legis solutionum *X*, leges (legis *DOEC*, legum *F*) solutionem *HNDOEFC*, solutionem legis *B*, legis per solutionem G^t, locis solutionum (-n•m Q^a) *PMLQK*, per locis solutionem G^v 3 nonnumquam] numquam *H* conc. est *O* morum *X* adferant *N*, ferent G^a solutione *N*, dilationi *S* a] ad *L* parati *NE*, inpetrati HBG^v, prefati G^t iuditio *K* 4 quo] quod *HBGE*, qui *ODS*, *om. FPMLQK* obnoxi *H* redditi sunt] hereditate sunt *B*, sunt hereditate *G*, sunt (*om.* redditi) *O* in *om. E*ᵇ conueni-entur *N* 5 debiti *om. N* inferentis *S* 6 id] diem *D* quo] quod $D^1BGE^bXPMLQSK$ debitam *BG* solutionem *BGX*, solatione *K* diluerint] *HDOC*, deluerint E^a, diluerit *PM LSK*, deluerit *NQ*, debuerint E^b, diliberent *G*, deliberent *B* exemplum *BG* 6/7 aequali *BGEK* 7 iure *BG* prisci est] prisdem *G*, priscis est B^b 8 fructos duplos HBG^aS, duplos (-plus *ND*) fructus (-tos *E*) *NDE* aequi *L*, hec quae *H* debitores] debitor est *G* simili *NEXCPMLQK*, similis *BGS* damni] damnui *X* periculo *H* 8/9 persequantur *BGE* 9 creditorem *B* contestari *om. O* 10 morum *K* debet G^v, debitam G^t, dederit *H* adhibitae] adabitae *X*, debitae BG^v eademque *H* traditatis *X* ut] adicientes ut *BG* ei] eis *D*, *om. B* 11 ex *om. N* ne] nec *NBG*, de *S* iudicantis *BG*, dicatis *X* ad] ab *H* 12 spem *GPMLQSK*, in spe E^b: *malim* spei dupli fenoris] duplici *(sic)* *X* quamquam] quit(*vel* d)quid *GFPMLQK* iudicatus *NDE*, in iudicatum *B*, iudicatum est *F* si] sic Q^a, sit Q^bS 13 hac *S* festinet] *HBOE* (*hic post* 12 inminere) K^a, festinent *NG XCPMLQSK*ᵇ iudices] uindices (-cis *N*) *NE* obsignata *BG* 14 conuenit Q^b, conueniet OQ^a, conueniatur *E* auferre *K* 15 qua] quod *S* obnoxios *X* ceperint *Q*, coepit *O* desistat] desistas Q^a, non desistat *NE (repetit* non *in margine, non delet) F*: *malim* desinat 16 ex] e *X* casu] casus *Q*, *om. BG* usura *O* 17 summa *X* inpleuerent *L*, inpleuerit *HO* quantitas] quantitatis *G* quantitate *EK*, quantitatis *X* fenoris] nouerit *(sic)* E^v 18 usurae duplices (-cis *NDXCPMLSK*)] d. u. *O* currant] incurrant *Q* sed] sed currant E^v quidem] est *PMLQSK*

duplae, usurarum vero simplae. DAT. XV KAL. IVL. THESSAL(ONICA) GRAT(IANO) V ET THEOD(OSIO) I AA. CONSS.

INTERPRETATIO. Debitor, qui post emissum iudicium, a quo victus fuerit, debiti summam inplere neglexerit, transactis duobus mensibus duplam centesimam debiti ipsius usque in diem solutionis se noverit redditurum, ita tamen, ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre, quia non inmerito sicut malae fidei possessor duplos fructus, ita et qui post iudicium tardior ad reddendum fuerit, duplam centesimam reddat. Sed tamen et hoc contra creditorum malitiam, quibus debitores addicti fuerint, ordinamus, ut non velint pro spe duplicandae centesimae suo vitio tardius exequi quod fuerit iudicatum: unde debebit creditor ternis interiectis mensibus post datum iudicium contestari, ut sic duplam centesimam possit exigere. Nam si collectam pecuniam habuerit debitor et oblatam ille qui vicit noluerit pro lucro duplandarum centesimarum accipere, signatam eam debitor apud idoneas faciat sequestrari personas, ut damnum usurarum postea non possit incurrere. Hoc quoque praecipimus observari, ut, si debitoris cautio cum omni firmitate proferatur et usurae per annos plures cum capitali debito se aequaverint, a debitore amplius non petatur. Sane post iudicium duplam centesimam, quam reddi iussimus, taliter solvat, ut de capitali debito tantum duplae usurae reddantur, de illud vero, quod in usuris ante iudicium crevit, simpla tantum centesima detur.

BREV. *(HND f. 220 BGO[om. int.]EFXCPMLQ[text.]SK).*

1 dupli *N*, duplex *BG* simplex *BG* 1/2 dat. xu k. iul. *(sic HNOE*, iun. *BGXCPMQSK*, ian. *F)* thess. grat. (aug. *ins. O*) u et theod. i *(sic HBXC, om. reliqui)* aa. (aug. *O*) *libri* 3 a *om. BS* quo *om. B* 4 duplam *om. C*¹*PMLQK* debiti ... 5 nouerit *om. L* die *BC* 5 solutionis] s. fuit *G* ita] id *G* 6 et] ei *N* 7 reddat] reddet *EPMLK*, reddit *C*¹ et] ex *BG*, ad *D* creditorum] creditorem *E*, debitorum *PMLK* 7/8 malitia *E* 8 debitores (-ris *N*)] creditores *G*ᵛ ordinamus (ordinabimus *N*, ordinatur *C*¹) ut (quod *N*, si *BG*) non *(om. BG)* uelint (ualent *N*)] 'in reg et in dy ordinauimus quo non uelint' *D (marg.)* spem *PMLK* duplicanda *G* 9 debet *BGE*ᵃ ternis] t. et *H* 10 sic] sit *H*, si *PMLK* possit *om. H*ᵃ collectum *L* 11 ille] et ille *NEC* lucro *om. PMLSK* duplandarum] duplandorum *H*, duplendarum *S*, duplarum *BG* 11/12 cent.] cent. modo *PMSK*, cent. modum *E* 12 accipere signatum *E*, accipi resignatam *C*¹ idoneos *K* faciet *D* sequaestrare *N* 13 postea *om. B* praecepimus *NDEL* si] siue *BS* debitores *NK* 14 firmitatem *N* cum *om. S* aequauerit *PML* 16 usurae] pemniae *(?) C*² illud *(vel* t)] *HNB*ᵃ*PMLSK*, id *E*, illo *B*ᵇ*GC* 17 simbla *N* debetur *GPMK*, debitor *L*

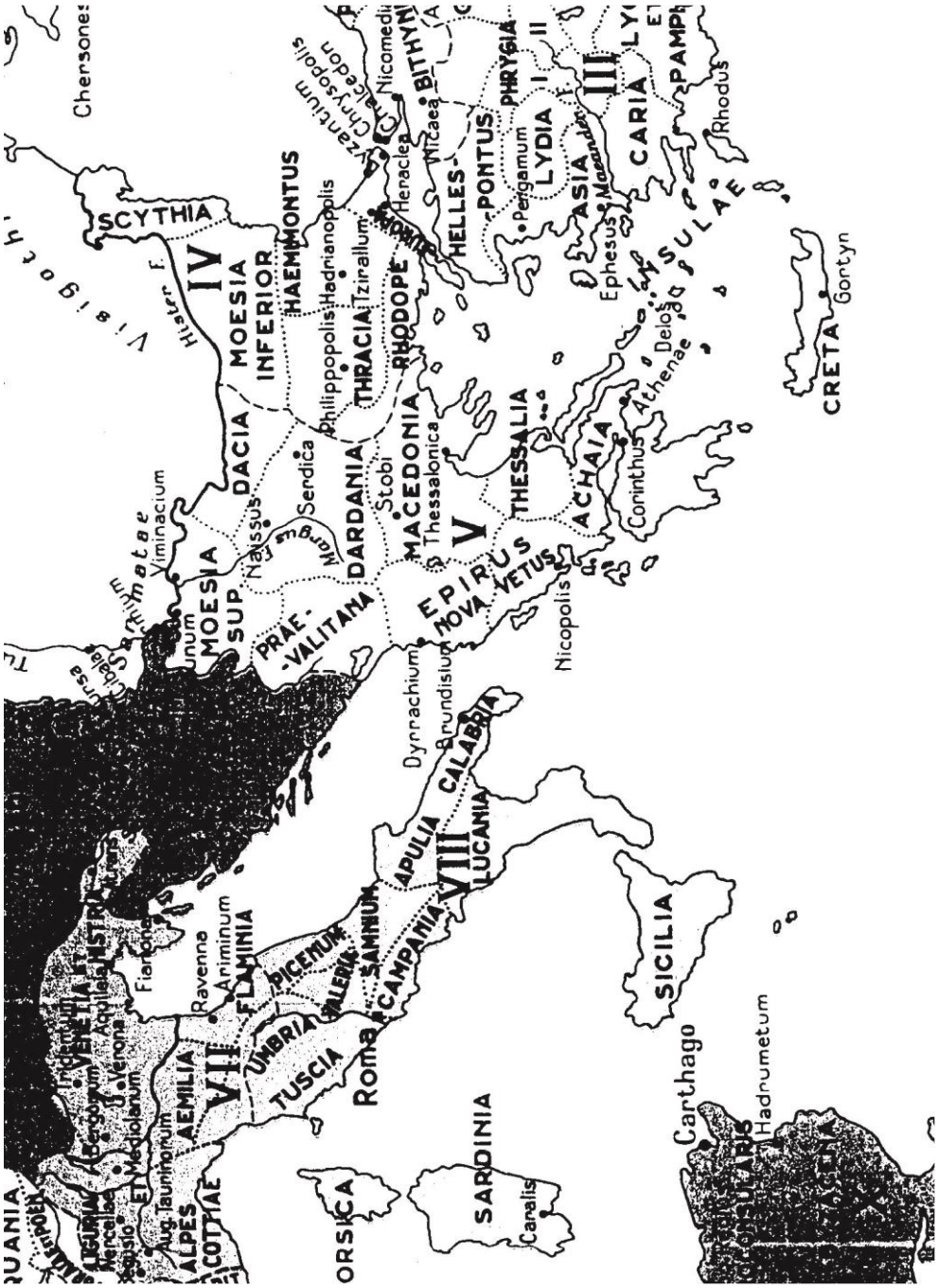
Chersones
SCYTHIA
IV
MOESIA INFERIOR
HAEMIMONTUS
Hadrianopolis
Tzirallum
Philippopolis
THRACIA
RHODOPE
Heraclea
Nicaea
BITHYN
Nicomedia
Chrysopolis
Chalcedon
Byzantium
HELLES-PONTUS
Pergamum
PHRYGIA
LYDIA
ASIA
Maeander
Ephesus
III
CARIA
Rhodus
INSULAE
Delos
Athenae
CRETA
Gortyn
Corinthus
ACHAIA
THESSALIA
Thessalonica
MACEDONIA
Stobi
DARDANIA
Serdica
Naissus
DACIA
Viminacium
MOESIA SUP.
Unum
PRAE-VALITANA
V
EPIRUS
NOVA VETUS
Nicopolis
Dyrrachium
Brundisium
CALABRIA
APULIA
VIII
LUCANIA
SAMNIUM
CAMPANIA
PICENUM
FLAMINIA
Ravenna
Ariminum
Fiamona
VENETIA ET INSTRIA
Aquileia
Verona
Mediolanum
Bergomum
Indentum
AEMILIA
VII
UMBRIA
TUSCIA
Roma
SICILIA
Carthago
Hadrumetum
SARDINIA
Caralis
ORSICA
ALPES COTTIAE
Aug. Taurinorum
LIGURIA
Nercellae
Aquisio
Sarmatae
Hister F.
Visigoth

Godine 380.
Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije propisuju zakon o vjenčanju i darovima[93]

17. jun 380.

Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije, Eutropiju prefektu pretorije

Ocu, majci, staratelju, odnosno svima kojima su dati svadbeni darovi prije djevojčine navršene desete godine života, izričemo dvostruku kaznu, ako se predomisle od vjenčanja. A ako djevojka u međuvremenu premine, naređujemo da se svadbeni darovi vrate vjereniku. Jer ako je do na-vršene djevojčine desete godine ili preko, otac ili neko drugi, koji brine o djevojci, prije dvanae-ste godine, tj. sve do jedanaeste godine njenog života, vjerovao da primljene zaloge treba zadrža-ti, potom pošto promijeni datum vjenčanja ne drži se date riječi, dvostruko neka se smatra kri-vim. Druga je stvar kad se radi o udovici, koju ne opravdavaju godine, tj. smatra se dvostruko krivom ako ne stupi u brak po starom ugovoru. Nakon navršene dvanaeste godine ko god zaruči djevojku, ako je to otac, on se sam obavezuje, ili majka ili staratelj ili drugi roditelji, djevojka se smatra krivom. A onoj kojoj se protiv majke tutora, staratelja ili roditelja čitavi postupak po dobru i jednakosti čuva iz njihovih zaloga, ona će ih prema zakonu vratiti od sopstvenih prihoda, ako se dokaže da su je prinudili da prihvati brak. Pisano u Tesaloniki, za vrijeme konzula Gratijana i Teodosija.

Tumačenje - Otac ili majka djevojke, ili ako nema oca, tutor, staratelj ili neki rođak, ako je prije navršene desete godine života sklopljen ženidbeni ugovor i primljeni svadbeni darovi, ako promijeni mišljenje i odbije onog kojeg je bio ranije prihvatio, ne osuđuju se dvostruko, već samo vraćaju ono što su primili. I u slučaju da djevojka umre, samo ono što su primili neka vrate. Ako pak djevojka od deset godina u jedanaestoj, pošto su ugovorene zaruke ili sama ili roditelji, tutori ili staratelji budu obavezni, to treba razmotriti, da ako budu htjeli da promijene svadbeni ugovor i ne prihvate onoga od koga su primili svadbene darove, bez oklijevanja da se kazni dvo-struko ta osoba, koja god je sklopila ugovor o djevojčinoj svadbi. Jer ako prije navršenih jedana-est godina bude vratio primljene darove, neka se ne boji nikakve kazne zbog primljenih darova. A ako bi bila udovica, ne može se opravdati godinama, ako se predomisli, i bude htjela da raski-ne zaruke. U tom slučaju ima da vrati dvostruko više od primljenih svadbenih darova. A djevojka koja je navršila dvanaest godina, ako bi otac želio da drugačije učini od onoga kako je ugovore-no, i on sam treba da se kazni dvostrukom kaznom. Ako je otac mrtav i o svadbi djevojke odlču-je majka kao tutor, ili staratelj ili neki rođak, a djevojka bude željela da se uda za drugoga, ona sama treba da vrati svadbene darove pređašnjem vjereniku od svojih prihoda i to dvostruko od onoga što je primila. Bila bi oslobođena samo pod uslovom da je, pošto protiv pomenutih osoba može da pokrene parnicu, zaruke koje je odbila, protiv svoje volje prihvatila pod njihovim pritiskom.

[93] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 137-138.*

III, 5, 11 [= BREV. III, 5, 6] (380 Iun. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. EVTROPIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)o. Patri matri tutori vel cuicumque ante decimum puellae annum datis sponsalibus quadrupli poenam remittimus, etsi nubtiae non sequantur; et si interea puella decesserit,
1 sponsalia iubemus sponso restitui. Quod si decimo anno vel ultra pater quisve alius, ad quem puellae ratio pertinet, ante duodecim annos, id est usque in undecimi metas, suscepta crediderit pignera esse retinenda, deinceps adventante tempore nubtiarum a fide
2 absistens quadrupli fiat obnoxius. Viduae autem ratio diversa est, cui auxilium non suffragatur aetatis, scilicet ut ea matrimonium non inplens ad quadruplum ex vetere
3 constitutione teneatur. Duodecimo autem anno inpleto quisquis de nubtiis paciscitur, si quidem pater, semetipsum obliget sive mater curatorve aut alii parentes, puella fiat
4 obnoxia. Cui quidem contra matrem tutorem curatorem eumve parentem actio ex bono et aequo integra reservetur eorum pignerum, quae ex propriis iuxta poenam iuris reddiderit facultatibus, si ad consensum accipiendarum arrarum ab his se ostenderit fuisse compulsam. DAT. XV KAL. IVL. THESSAL(ONICA) GRAT(IANO) A. V ET THEOD(OSIO) A. I CONSS.

INTERPRETATIO. Pater vel mater puellae aut, si pater defuerit, tutor, curator vel aliquis ex propinquis si, antequam decimum annum puella contingat, de nubtiis pacti fuerint et sponsalia susceperint, si postea mutata voluntate rennuere voluerint quem prius susceperant, non addicantur ad quadruplum, sed ea tantum quae sunt suscepta restituant: nam et si puella mortua fuerit, hoc tantum quod acceperant reddant. Sin vero iam puella decimum agens annum usque ad undecimum plenum susceptas arras vel ipsa vel parentes tutores curatoresve tenuerint, id observandum est, ut si fidem placiti mutare voluerint et illum rennuant, cuius sponsalia suscepit, ad quadrupli poenam sine dubio teneatur persona, quaecumque de puellae nubtiis placitum fecit. Quod si antequam annus undecimus compleatur, pignera suscepta reddiderit, nullam de susceptis arris calumniam pertimescat. Nam si vidua fuerit, nihil per aetatem poterit excusare, si animum alibi deverterit et priorem sponsum rennuere voluerit. Tunc quaecumque suscepit sponsaliorum titulo, in quadruplum reddat. Puella vero post duodecimum aetatis suae annum, si pater de nubtiis illius aliud facere voluerit quam promisit, ad quadrupli poenam et ipse tenendus est. Si pater mortuus est et de nubtiis puellae mater tutor aut curator aut propinquus aliquis definierit et puella alteri nubere maluerit, ipsa sponso priori de propriis facultatibus quadruplum satisfaciat, quod accepit: hac tamen condicione servata, ut postmodum contra praedictas personas agere possit, si illius arras, quem rennuit, illis cogentibus invita suscepit.

---

1 ual. grat. *G* et *om. O* eotropio *S* 2 quicumque *E* ann. puell. *G* dotis *B* 3 quadrupi E^a poena *BGEPMLS* etsi] ut si *NG* nuptias *L* sequatur *L* discesserit *BGL* 4 sponsi *S* decimum *GL* ulta L^a quisue al.] *L ex em.*, quis uel al. *NGECPMS*, quis al. B^1, uel quis al. B^2, uel al. quis *O* 5 ad quem] aliquem *M* duodecimum annum *BG*, duodecimo anno *E* id est] idem *G* in] *NBO*, ad *GECPMLS* undecimi metas] *PM*, undecimum aetas *NBGE*^{a}*(?)L*^{a}*S*, undecimum annum aetas *C*, undecimum aetatis *OL*^{b}, undecimo die aetas *E*^{b} 6 crediderit *M* pignira *L*, pignora *BGC* retinenda] reddenda *GPM* adueniente *N*, aduenta ante *E* 7 quadrupi E^a, quadruplu *L*, quadrupli poena *BG* obnoxios *EL* cui] cum *G* 8 aetates *N* scilicet *om. O* ut ea] ut eam *ECL*, minoris antea *N*, quae *O* patrimonium *N* ueteri *OC* 9 teneatur] teneantur *N*, *om. L* duodecimum *N* annum *N* pascitur NB^1 10 siue] si *CL*, sin *NE* curatorue] curatori *N* 11 obnoxiam *S* tutorem] tutore *L*, tutorum *GPM*, *post* curatorem *O* curatorem eumue] curatorum eumue *P*, curatorumue *GM*, uel curatorem eumue E^a, uel curatoremue E^b, ue *B* 12 et] et ex *CL* aequo integra] integro aequa *O* reseruentur *PM*, reseruatur *EC*, reseruato *B* pignorum *BECL* quae] qua M^a ex] hec *L* poenam] bonam *L* 13 ad] et *S* arrarum] rerum *BG* his] hi P^a, eis *BG*, ipsis *E* ostenderet *N* 14 conpulsum *N* dat. xu (xii *BG*) k. iul. thess. grat. a. *(om. BC)* u *(om. BC)* et th. a. (aa. *C*) i *(om. NBGOE) libri* 15 pater] si pater *B* aut] autem *B* tutor] uxor *B* alius quis *CL* 16 puellam *NPM* 16/17 sponsalicia *B* 17 mutare *NL* renouere *G* quem] quam C^1L, quae *GPMS* 18 addicantur] *NBGO*, addicuntur *ECPLM*, adducuntur *S* sunt (sint *N*, *om. G*) suscepta] susceperant *B* restituent *L* et *om. CL* 19 reddant] *NOGS*, reddunt *BCPML* sin] si OE^aL, si quit *GPMS* uero iam] iam uero *G* 20 plenus *N* curatoresue] uecuratores S^a, uel curatores S^b tenuerunt *C*, tenuerant *PMS* 21 ut] quod *G* immutare *OC* uoluerit *NPMS* renuant *G*, ren(n)uat *OEPMS*, rennuit *NB* 22 poena *PM*, poenas *C* 23 quid *L* annos *N* pignora *NEC* reddiderint *L* nulla *PMS* 24 pertimescant *edd.* uiduam *N* per] pro *N*, propter *BG* potuerit *N* 24/25 excusari *EC* 25 si] si enim *O* deuerterit] *NS*, auerterit *L*, diuerterit *plerique* tunc] haec *BG* 26 sponsaliorum (-liciorum *BG*, -liarum *L*) titulo] t. sp. *O* quadruplo *BL* 27 illius] alius *N*, *om. L* aliud . . . 28 et de nubtiis *bis E* 27 poena *NPMLS* 28 si] quod si *BG*, si uero *O* et *om. BG* 28/138, 1 tut. mat. cur. prop. *O*

BREV. (*NBGOECPMLS*). — SCHOLIA SINAITICA c. 3: *Σαβ.: ἐκ πλεύρου τῆς μνηστῆς παραιτουμένης τὸν γάμον κέχρησο τῇ ἐν τῷ γ΄ βιβλίῳ τοῦ Θεοδοσιανοῦ διατάξει· περὶ γὰρ αὐτῆς μόνης διαλέγεται.* — BVRG. R. 27, 1.

1 aliquid *NGS* defuerit *B* uoluerit *BL* ipsa] et ipsa *L*, ipso *B*, ipsi *G* priori *om. N* 2 quadruplum satisfaciat] *libri*, s. in q. *edd.* haec *E* 3 illius] eius *O* quem] quae *N* rennuit] retenuit *L* 4 susciperet *B*, suscipiat *G*

Godine 380.
Ako bi rektor provincije odnosno oni koji su pod njim dali svadbene darove[94]

17 jun 380.

Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije, Eutropiju prefektu pretorije, nakon ostalog.

Ako neko, moguće užasan čovjek, ko je u javnoj vlasti i upravi provincija, očevima, tutorima ili starateljima ili samim djevojkama koje će sklopiti brak, bude dao svadbene darove, naređujemo da potom, bilo da roditelji ili ona sama promijene volju, ne samo da se oslobode zamke zakona i ne okuse kaznu, koja je dvostruka, već da date zaloge kao stečene zadrže, ako se ne smatra da treba da se vrate. Želimo da to ubuduće bude na snazi, ne samo što se tiče upravitelja, već i sinova upravitelja, njihovih potomaka, rođaka, i domaće čeljadi kojima se upravitelj bavi. Nakon braka ne zabranjujemo da se to ispuni, ako je u vrijeme vlasti onih osoba o kojima smo govorili obavljena vjeridba, ako se postigne saglasnost o sklapanju braka. Pisano u Solunu, za vrijeme konzula Gratijana i Teodosija.

Tumačenje - Sudija bilo koje provincije ili bilo ko ko radi u upravi ako ima odrasle sinove na položajima ili rođake, odnosno svi koji su u vezi sa onima koji obavljaju upravne poslove, ako tim položajem, prijeteći roditeljima ili plašeći tutore, staratelje ili čak same djevojke prinude na brak ili na obavezu da se vjere, budu dali nešto da bi obavezali bilo čiju kuću, ako protiv volje ili roditelji ili same djevojke budu željeli da to odbiju, imaju slobodnu mogućnost da ne prihvate, ako se pokaže da je na takav način primljeno. Niti se primoravaju na dvostruku kaznu, štaviše ono za što se pokaže da je prihvaćeno iz straha, u svoju korist, ako budu htjeli, zadržaće, i ne mogu se obavezati da to vrate ako, slučajno, ne budu željeli. A ako poslije uprave ili kod roditelja ili djevojaka bude ostala želja za vjenčanjem, za one koji su bili dali svadbene darove neka se sklopi ugovoreni brak.

[94] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 140*.

VI. SI PROVINCIAE RECTOR VEL AD EVM PERTINENTES SPONSALIA DEDERINT

uel] et *O* — sponsalicia *E* — dederit *C*. — *Iust.* 5, 2: si r. pr. uel .... dederint.

III, 6, 1 [= BREV. III, 6, 1] (380 Iun. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENTIN(IANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. EVTROPIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)o. POST ALIA: Si quis in potestate publica positus atque honore administrandarum provinciarum, qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus aut ipsis, quae matrimonium contracturae sunt, potest esse terribilis, ⌜sponsalia⌝ dederit, iubemus, ut deinceps, sive parentes sive eaedem mutaverint voluntatem, non modo iuris laqueis liberentur poenaeque ⌜expertes sint, quae quadruplum statuit⌝, sed extrinsecus data pignera lucrativa habeant, si ea non putent esse reddenda. Quod ita late patere volumus, ut non solum circa administrantes, sed et circa administrantium filios nepotes ⌈ propinquos participes ⌈⌈ domesticosque ⌜censeamus⌝, quibus tamen administrator operam dederit. Inpleri autem id postea matrimonium non vetamus, quod tempore potestatis ob eas personas, de quibus locuti sumus, arris fuerat obligatum, si sponsarum consensus accedat. DAT. XV KAL. IVL. THESSAL(ONICA) DD. NN. GRATIANO A. V ET THEODOSIO A. I CONSS.

IVST.
⌜arras sponsalicias⌝
⌜statutae expertes sint⌝
⌈ ac ⌈⌈ id est consiliarios ⌜locum habeat⌝

INTERPRETATIO. Iudex provinciae cuiuslibet vel quicumque in administratione constitutus si habeant aliqui adultos secum filios in praedicto honore positi aut propinquos vel qui ipsis in consortio administrationis videntur adiuncti, si per potestatem aut comminando parentibus aut terrendo forte tutores sive curatores vel ipsas quoque puellas sponsaliorum nomine aut arrarum ad obligandam cuiuslibet domum aliqua dederint, si contra hanc voluntatem aut parentes vel ipsae puellae resultare voluerint, habeant liberam facultatem rennuere, quod ita suscepisse videntur. Nec poenam sibi noverint quadrupli exigendam, sed etiam ea, quae sub terrore visae sunt accepisse, in lucrum suum, si voluerint, retinebunt, nec constringi possunt, nisi forte ex suo arbitrio reddere voluerint. Nam si post administrationem aut parentum aut puellarum circa eos, qui sponsalia dederint, voluntas nubendi permanserit, sequatur electa coniunctio.

BREV. *(NBGO[om. int.]ECPMLS)*. — IVST. 5, 2, 1.

1 et (eti S^b) tropio *S* 2 honores *L* administrandorum *L* 3 aut cur. *om. O* 4 contractores *N*, contractae *G* sint *Iust.* 4/5 potest esse terribilis] potestates se terribilia *BG* 5 dederint *B*, dederunt *G* 6 eadem NE^t, eandem *L*, alii (alia G^a) eadem B^aG^a, alii eandem B^bG^b, heredes *S*, heredes eandem *O* demutauerint *CPM* 6/7 laq. iur. *O* 7 liberantur *BG* pena quam *B* expertes (-te *BGL*) sint (sunt *G*)] experti sint NE^v, expetissent E^t 8 statuit sed] statuisset *B*, statuisset sed *G* pignora B^bGECS 9 eam *N* putent] potent NE^aLS^1, putauerint *G*, potuerint *B*, potest S^2 quo *L*, quod si *E* late patere] latere *B*, latere (late.. G^a) patere *G*, lateat patere E^b 10 uoluimus *B* ut *om. B* administratores *BG* et *om. G* 11 filiorum *G* 12 censemus *BGEPMLS* tamen] iam *B* 13 opera *N* dederint G^a inplere *E* matr. post. *O* 14 quod] quo *BGC* pot. temp. *BG* ob] *OCL*, ut *GPM*, ab NB^aE, ad B^bS fuerit *GE*, fuerint *L* 15 obligate *L* 15/16 dat. xu (u *S*) k. iul. thessalonica (thessale *N*) dd. nn. (dd non *E*, donno *G*, *om. B*) grat. a. *(om. NOE)* u *(om. E*, aug. *ins. G)* et theodosio (honorio *PMS*) ā i (ā i *C*, i a. *B*, a *NOE*, i *PM*, *om. GS) libri* 17 in] in eadem *BG*, *om. NL* 18 aliquid *N*, aliquis *L*, aliquos *G* adultus ME^a ipsis] in ipsis *B* 19 potestate *E* communicandum *N* 20 terrendos *B* 21 ad] id *PMS*, aut *BGE*, *om. L* aliquam *S* uel] aut *L edd.* 22 habebunt *L* quod] quod si *BGES* 23 quadrupli E^a exigenda *L* ea *om. N* uisa *NBGEC* 25 si *om: G* administratione *N* 26 dederunt *PMS* electe *S*

Godina 380.
Kad neko zloupotrijebi vlast da se oženi primjenom sile[95]

17 jun 380.

Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije, Neoteriju prefektu pretorije.

Ako bi neko ko je na bilo kom položaju ugovorio brak protiv volje djevojke ili roditelja, bilo da se radi o siročetu ili djevojci koja ima oca, ili udovici ili samostalnoj udovici, naposlijetku o bilo kojoj djevojci, i okoristio se svojim položajem da prijetnjama stekne naklonost, naređujemo da se kazni sa deset funti zlata onaj za koga se otkrije da je na taj način zloupotrijebio položaj, a kad ode sa položaja zabranjujemo da se koristi prethodnim privilegijama. Određuje se takva kazna, vezano za položaj koji je zloupotrijebio, ako ne bude htio da se pokori kazni našeg zakona, da mu se ne dozvoljava da za dvije godine uzastopce boravi u onoj provinciji u kojoj se bavio zloupotrebom. Jer, ipak se radi o prikrivenoj malicioznosti nekih institucija, odnosno smatramo da treba zaštititi roditelje, naređujemo da ko god ovim latentnim obećanjima i prijetnjama preko sudije pokuša da se vjenča, čemu ne prethodi saglasnost o tome, odmah se podigne parnica, i svi njegovi poslovi prestaju da budu pod njegovom jurisdikcijom. I naravno ako bi ova izopačenost dolazila od strane redovnog sudije, svi njegovi poslovi, građanske i krivične parnice prelaze u nadležnost njegovog zamjenika. A ako zamjenik nastavi da primjenjuje silu na isti način vezano za bračni ugovor, s druge strane redovni sudija se postavlja za posrednika. Ako obojica budu sumnjivi, slučaj prelazi u nadležnost više instance. U Solunu, za vrijeme konzula Gratijana i Teodosija.

Tumačenje: Ako bi neko od sudija, koji upravljaju provincijama, ili oni kojima su povjereni na upravu gradovi i mjesta, na silu, protiv volje roditelja djevojke ili čak udovice, ako su samostalne, na silu ih primorali na brak, ili na silu da se ožene siročadima, zloupotrebljavajući njihov položaj, služeći se strahom ili prevarom. Ko god bi to pokušao, neka zna da će biti kažnjen sa deset funti zlata, i zabranjuje mu se da dođe na dvije godine u provinciju u kojoj je bio sudija nakon što se udalji sa položaja. Zakon, blagonaklon prema ovim ljudima tj; roditeljima i samim djevojkama, koje su samostalne, ili onima koji brinu o mlađima, dopušta da svjedoče kod drugih sudija ili u najbližim gradovima i da se stave pod njihovu zaštitu. Da ako bi u istoj provinciji postojala druga vlast, tj. da postoje dvojica sudija, a da se jedan bavi privatnim a drugi crkvenim pravom, ako bi od jednog pod ovim uslovom bilo koja osoba bila maltretirana, da je odbrani drugi, ili do vrhovne vlasti da ode, gdje može da izloži svoj slučaj.

[95] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 148-149.*

XI. SI QVACVMQVE PRAEDITVS POTESTATE NVBTIAS PETAT INVITAE

quacumque] q. quis *L* — nuptiae petantur *E* — inuitas *C*. — *Iust.* 5, 7: si q. pr. pot. uel ad eum pertinentes ad suppositarum iurisdictioni suae adspirare temptauerint nuptias.

III, 11, 1 [= BREV. III, 11, 1] (380 Iun. 17).

IMPPP. GRAT(IANVS), VALENT(INIANVS) ET THEOD(OSIVS) AAA. NEOTERIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)o. Si quis ordinaria vel qualibet praeditus potestate circa nubtias invitis ipsis vel parentibus contrahendas, sive pupillae sive apud patres virgines sive viduae erunt sive iuris sui viduae, denique cuiuscumque sortis, occasione potestatis utatur et minacem favorem suum invitis is, quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegitur, hunc ⌜et⌝ multae librarum auri decem obnoxium statuimus et, cum honore abierit, peractam dignitatem usurpare prohibemus: tali scilicet poena, ut, si circa honorem eum, quo male usus est, vindicandum

IVST.

⌜et⌝] licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine

1 ual. grat. *B* et *om. C* neuterio *libri praeter L* 2 pot. pr. *B* 3 pupillae (puellae *NBEL*) siue *om. O* patris *E*, parentes *B* uirgines *om. O* 4 iuris sui] *NEL Iust.*, et (etiam *O*) i. s. $B^{b}OC$, et in i. s. $B^{a}PMS$ sortes *N* occasionem *E* potestates *N* moenacem *E* 5 his *libri* 6 et *om. O* multa *B* 7 obnoxium] o. esse *O* 7/8 et cum honore (-rem *BL*) *om. PMS* 8 abierit] OE^{a} *Iust.*, habuerit $NBE^{b}L$, habiret *X*, haberet *C*, haberiqui *PMS* 9 talis *C* poenam *E* 10 eum] meum C^{a}, in eum C^{b}, in eum cum *B*

ˈstatuti nostri sanctioniˈ parere noluerit, ˈsemperˈ eam provinciam, in qua sibi ˈhocˈ usurpaverit, habitare per iuge biennium non sinatur. ˈQuia tamen contra latentem malitiam praeterea quasdam domos vel quosdam parentes intellegimus muniendos, iubemus, ut, quicumque his et quaecumque erit latentibus per iudicem promissis minisve temptata, ad id matrimonium, cui aspernatur praestare consensumˈ, confestim contestatione proposita cum sua suorumque domo ˈad iurisdictionem eius desinat pertinereˈ: curaturis hoc uniuscuiusque civitatis ˈvindicibusˈ et eiusdem iudicis apparitoribus. Et quidem si haec pravitas ordinarii iudicis erit, universa eius domus ratio atque omnia vel civilia vel criminalia negotia, quamdiu idem in administratione fuerit, vicario conpetant; sin autem vicarius vel similis potestatis vim in huiusmodi contrahendo matrimonio molietur, vicissim ordinarius iudex intercessor exsistat; sin erunt uterque suspecti, ad inlustrem praefecturam specialiter talium domorum, quamdiu idem administraverit, ˈtutelaˈ pertineat. DAT. XV KALEND. IVL. THESSAL(ONICA) GRAT(IANO) A. V ET THEOD(OSIO) A. I CONSS.

ˈstatutis nostrisˈ ˈsemperˈ *om.*
ˈhocˈ *om.*
ˈquia . . . 9 consensumˈ] illo videlicet adiciendo, ut et in potestate adhuc constituto liceat personae, quam huiusmodi ambitu circumire temptaverit
ˈad . . . pertinereˈ] iurisdictionem eius evitare
ˈdefensoribusˈ
ˈtuitioˈ

INTERPRETATIO. Si aliquis de his iudicibus, qui provincias administrant, vel etiam his, quibus civitates vel loca commissa sunt, per potentiam invitis parentibus virgines aut etiam viduas, si sui iuris sint, per potestatem ad nubtias suas addixerint, aut si pupillae sint, et earum utilitatibus obviantes per terrorem aut per quorumcumque conludium addicantur, ut his personis, de quibus loquitur, invitae iungantur: quicumque hoc praesumpserint, decem pondo auri se noverint condemnandos, et in ea provincia, in qua iudex fuerit, dignitate amissa biennio prohibeatur accedere. Beneficium tamen lex ista adversus eiusmodi homines parentibus vel ipsis mulieribus, quae in suo iure sunt, vel qui minorum aetates tuentur, indulsit, ut contestationes ad alios iudices vel civitates proximas deferant et eorum patrociniis defendantur: ut, si in eadem

1 statutis *NE* sanctione *NBCPMS*, sanctionem *E* parare *NE (loco priore) L* uoluerit *NP MS*, uoluerint *E (loco pr.)* semper *om. O Iust.* 2 eum prouincia *B* usurpauerit] usurpare noluerit *O* 3 iugi *E (loco pr.) S* non] num N^a, nam N^b quia] *O*, qui *NBECPMLS* 4 latantem *L* praeterea *O edd.*, praeterea enim *PMS*, parum *NECL*, patrum *B* 5 domus *NLS* parentes] parietes *O* 6 muniendus *E*, puniendos *L* ut quicumque] ubicumque *N*, ut *O* his *(vel* is*)* et] *NBCPMS, om. OL* 6/7 quaecumque *om. L* 7/8 minis uel *B* 8 temptata] tempora *L* id] dis *(sic) C* matrimonio *N* 9 contestationem *N* 10 propositam *NE* suarumque *L* domu *N* 10/11 iurisdiccione *L* 11 eius *(om. N)* desinat] eiusdem sinat *E* curaturis] *Iust.*, curatoris *BO*, curatores *NECPMLS* hoc] hoc curantibus *O* 12 ciuitates *S* uindicibus] *ECPML*, uendicibus *S*, iudicibus *BO*, iudices *N* 13 apperitoribus *N*, apparatoribus *E* et quidem] *L Iust.*, equidem *reliqui* 13/14 paruitas *L* 14 iudices *N* eius] cuius *N* 14/15 domos *S* 15 ciuiliã *(sic) E* 16 fuerint B^a 17 uicariae *PMS* si *L* 18 in *om. S* eiusmodi *N* 19 molitur C^1, multetur *N*, molientur E^b ordinarios *E* 20 sin erunt] *NBEO Iust.*, si nolunt C^1, si erunt C^2PMLS suscepti NE^t 20/21 ad inlustrem *om. in sp. vacua* C^1 22 tutelae *N* 23/24 dat. xu k. iul. *(om. XC PM, hi duo in sp. vac.)* thess. grat. a. *(om. NO)* u *(om. B)* et theod. a. (augg. *N*) i *(om. NBES) libri* 25 etiam his] etiam hii *NECL*, etiam hi *BPMS* 26 ciuitatis *NE* potentiam] sententiam *B* uirginis *N* 27 adduxerint BC^2, adduxerunt *N* pupillae] puellae B^1L sint] species *PM* et *om. S* 28 errorem NE^bCPM per *om. B* conludio *B* ut *om.* C^1PM 29 iungantur] cogantur *L* praesumpserint] *NBEC*, praesumpserit *PMLS* pondus *BE* 30 nouerint] *NBEC*, nouerit *PMLS* condemnandos] *NBEC*, condemnandum *PMLS* in] de*L* ea] eadem *S* admissa *B* 31 excedere *L* beneficio *BE* huiusmodi *EPMS* 32 quae] qui *libri* qui] qui in *L* minores *B*, minore E^b aetatis *ES*, aetate *BL* tuentur] instituentur *B* ut *om. L* contestationis *S* 33 proximos *B* differant *E* defendantur] deferantur *B*

provincia sit alia potestas, ut puta si sint duo iudices, unus privata et alius dominica iura gubernans, si ab altero sub hac condicione quaecumque persona prematur, alterius tutela debeat defensari, aut certe ad magnificam potestatem, qui principis auribus hoc possit intimare, recurrat.

BREV. *(NBO [om. int.] E (transpositis foliis archetypi verba p. 149, 1* parere . . . *3* sinatur *leguntur bis) XCPMLS).* — IVST. 5, 7, 1.

1 ut puta] *NBCPMS*, ut pute *E*, ut pota *L*, utpote *edd.* sunt *B* priuate *C* alias *NPM* 2 conditionem *N* alterius] uberius *B* tutelae *N* 3 defensare *N* ad] per *PMS* qui] *libri*, quae *edd.* princeps *N* auribus *om. C*[1] posset *N*

Nakon godine 380[96]:
Poslanica šesta pape Damasija Aholiju episkopu Soluna[97]

Rustik se preporučuje kao komornik Gratijana i potvrđuje se ono što se o rukopoloženju Maksima i o drugom izboru nalaže u prethodnoj poslanici

Voljenom bratu Aholiju, Damasije

Za zaslugu sina moga Rustika ne može se dodati nešto više, gospodine časni brate. Jer on imajući prerogativ svoje službe, kao komornik sina našeg Gratijana Avgusta, ovamo je došao, pošto milost Božju u Rimu je primio (tj. krštenje), tako da je poslat po nagradi želio doći u ove krajeve. U tome se, dakle, u svemu preporučujem tvom ugledu, da se udostojiš da primiš sopstveni zalog: da uz Božju pomoć u tuđini rukopoloženi shvati da je voljen i poštovan od kosvešteni ka Božijih.

Potpuno sam otpisao na pismo tvoje svetosti, da mi se nije svidjelo što ništa ne znam da su dugokosog Maksima iz Egipta čija je osobito spoljašnjost, prema apostolskoj tradiciji, bila sramotna, htjeli da postave za episkopa Konstantinopolja. Pravilnije bi dakle učinila tvoja svetost ako bi nastojala da se ubuduće postavlja katolik, sa kojim bismo mogli, uz Božju pomoć, održati trajan mir.

[96] *Patrologia latina, vol. 13, col. 370*.
[97] Rimski pontifeks nije našao podršku u Makedoniji pa pokušava da nešto dozna o aktivnostima imperijalne kancelarije preko doušnika koji je pratilac Avgusta Gracijana (prim. prir.).

EPISTOLA VI.

DAMASI PAPÆ AD ACHOLIUM THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Rusticus Gratiani [a] *Silentiarius commendatur, et confirmatur quod de Maximi ordinatione deque altero eligendo superiori epistola mandatur.*

Dilectissimo fratri Acholio Damasus.

Ad meritum filii mei Rustici addi aliquid amplius non potest, domine frater honorabilis. Hic enim cum B habeat prærogativam officii sui, quod Silentiarius sit filii nostri Gratiani augusti, huc accedit, quod gratiam [b] Dei Romæ consecutus est, ita ut vellet munitus ad illas partes missus venire. Hinc ergo in omnibus honorificentiæ tuæ commodo, quasi proprium pignus suscipere digneris : ut Deo propitio in peregrinatione constitutus intelligat se a consacerdotibus Dei et diligi et honorari.

[c] Ad litteras sanctitatis tuæ plene rescripsi, non mihi placuisse quod nescio quem Maximum ex Ægypto venientes comatum, vel maxime cujus habitus, juxta Apostolum, ignominiosus esset, Constantinopoli episcopum ordinare voluissent. Rectius igitur fecerit sanctitas tua, si dederit operam ut de cætero catholicus constituatur, cum quo nobis, Deo propitio, possit pax perpetua perdurare.

Nakon 380. godine[98]: Poslanica peta pape Damasija[99]

Pape Damasija Aholiju i drugim episkopima Makedonije

Pošto je osuđeno rukopoloženje Maksima Kinika, Damasije bodri Makedonce da se na saboru koji se održava u Konstantinopolju postavi episkop koji bi bio dostojan tog grada; i da se poštuju odluke predaka o premještaju episkopa.

Voljenoj braći Aholiju, Euridiku, Severu, Uraniju, Filipu i Jovanu, Damasiju.

Veoma me ožalostilo hitno pismo vaše milosti, voljena braćo, koje primih u vrijeme kada uz Božju pomoć jeretici bijahu izopšteni. Ne znam da su oni koji su došli iz Egipta, u zahtjevu, protivnom pravilu crkvene discipline, otuđenika od našeg zvanja željeli pozvati kiničara za sveštenika u grad Konstantinopolj. Kakav je to bio žar duše, kakva sramna namjera, ne možemo znati. Tamo je očito da ljudi nemirnog duha, kad mnogo toga smišljaju, ne znaju ono što treba da čine. Ne bijahu li čitali Apostola koji kaže: *A čovjek koji njeguje kosu, služi na sramotu.* Nijesu znali da način ponašanja filosofa ne priliči nastupu jednog hrišćanina. Zar nijesu čuli opomene Apostola, da se kroz filosofiju i isprazno zavođenje, što dugo bijahu vjerovali, lišavaju odijela zdrave vjere. Ne znam, dakle, kakva je to žurba bila da pošto hrišćanima ovaj običaj nije po ćudi, tako drsko učine ono što nikako ne priliči? No što je drugo trebalo da učini nevaljalstvo nemoralnih ljudi nego da protjerani iz crkve, unutar tuđih zidova, koliko se da shvatiti, rukopolože čovjeka nemirnog duha? No ovo se smatra neprijateljskim izmišljotinama, što jereticima služi kao materijal za odvlačenje pažnje. Nepotpuno je, što bijaše rekao jevanđeljski govor: *Svaki zasad koji nije posadio moj nebeski otac, biće iskorijenjen.* Što znači, ono na što sam često opominjao vašu milost, da se ne dogodi nešto nesmotreno. Zar ne zna vaša iskrenost da je u svjetovnim ratovima pažnja vojnika najvećma usredsređena onamo gdje neprijatelj napada? Ako je, dakle, naš zadatak da se uvijek odupiremo episkopskim oružjem, treba promišljeno da radimo, da ne bi, ne daj Bože, prepustili stado Hristovo grabežljivim vucima. Filosofija koja je prijateljica svjetovne mudrosti, neprijateljica je vjeri, otrov za nadu, najteži rat milosti. Gdje je saglasje između hrama Božijeg i idola? U čemu su dionici Hrist i Belial. No, možda će neko reći: Bio je hrišćanin. Ovom čovjeku, koji stupa u odjeći idola (palijum), nikada ne treba nadjenuti ime hrišćansko: jer ne može biti da onaj koji žudi da se svidi paganima, može sa nama imati ikakvo zajedništvo čiste vjere. Zasluženo, pak, oni koji bijahu došli iz Egipta, obilježeni od svih su se povukli, osuđujući svoj grijeh: kasnije, pošto mu je odrezana kosa, onaj koji nije valjano bio rukopoložen, podnio je gubitak kose, a ono što je molio nije moglo biti. Valjano je dakle učinjeno da se ono što je pogrešno bilo započeto, poništi javnim dekretom.

---

98 *Patrologia latina, vol. 13. col. 365-366.*

99 U ovoj poslanici rimski pontifeks traži od episkopa Makedonije da podju na Drugi vaseljenski sabor koji je već zakazivao imperator Teodosije. Imperator je pregovarao sa Gregorijem Nazijansom da preuzme funkciju konstantinopoljskog patrijarha i ne dopusti da arijanac iz Egipta, sa prostora Aleksandrijskog patrijarhata, Maksim Kiničar, ostane na ekumenskom prvosveštenom tronu. Makedonski su se episkopi pobunili protiv Teodosijeve odluke o imenovanju Gregorija Nazijansa i odbili su da dodju na vaseljenski sabor u Konstantinopolj. Istraživače ovaj dokument zbunjuje: papa Damasije obraća se solunskom (arhi)episkopu a ne dukljanskom mitropolitu koji je vikar Italije - očito je da dukljanski arhiepiskop Basus postupa po instrukcijama imperatora Teodosija i da se ne obazire na zahtjeve pontifikalne kancelarije. Stoga papa Damasije piše svom privrženiku u provinciji Makedoniji (arhi)episkopu Soluna, nadajući se da će on moći da okupi nešto pristalica (prim. prir.).

EPISTOLA V.

DAMASI PAPÆ AD ACHOLIUM ET ALIOS MACEDONIÆ EPISCOPOS.

Maximi Cynici ordinatione damnata, Damasus Macedones hortatur, ut in synodo proxime Constantinopoli celebranda dignus huic civitati præficiatur episcopus; ac majorum adversus episcoporum translatione statuta serventur.

Dilectissimis Fratribus [a] Acholio Eurydico, Severo, Uranio, Philippo et Johanni Damasus [b].

Decursis litteris dilectionis vestræ, fratres charissimi, satis sum contristatus [c]; eo tempore, quo Deo præstante hæretici iverant abjecti [d], nescio quos ex Ægypto venientes [e] in postulatione contra regulam ecclesiasticæ disciplinæ alienum a nostra professione in Constantinopolitana civitate Cynicum ad sacerdotium vocare voluisse. Qui igitur is fuerit ardor animi, quam fœda præsumptio, scire non possumus. Hinc apparet, inquietos homines, cum multa præsumunt, quid agere debeant ignorare. Non legerant Apostolum scribentem: *Vir autem si comam nutriat, ignominia est illi.* Nesciebant philosophorum habitum non convenire [f] incessui christiano. Non audierant monentem Apostolum, ne per philosophiam et inanem seductionem, quam diu crediderant, spoliarentur sanæ fidei indumento. Quanta igitur hæc festinatio fuerit nescio, ut cum Christianis hic habitus displiceret, tam insolenter totum quod non decuerat ageretur? Sed quid aliud facere debuit improbitas hominum levissimorum, quam ut expulsi [g] Ecclesia, intra [h] parietes alienos [i] ambientem, quantum intelligi datur, inquietum hominem ordinarent? Sed hæc inimici intelliguntur esse commenta, qui hæreticis subministrat materiam detrahendi. Impletum est, quod Evangelicus sermo dixerat: *Omnis*, inquit, *plantatio, quod non plantaverit pater meus cælestis, eradicabitur.* Hoc est, quod sæpe dilectionem vestram commonui, ne fieret aliquid inconsiderate. Nescit sinceritas vestra, quod in sæcularibus bellis ibi major cura militum excubat, ubi hostis insistit? Si ergo nobis episcopalibus armis semper est resistendum, debemus sollicite agere, ne, quod Deus prohibeat, gregem Christi lupis rapacibus relinquamus. Philosophia sapientiæ sæcularis amica, est inimica fidei, venenum quoddam spei, bellum gravissimum charitatis. Qui ergo consensus templo Dei, et idolis? Quæ participatio Christo, et Belial?

Što se tiče ostalog, opominjem vašu iskrenost da, pošto sam saznao da treba da se uredi sabor u Konstantinopolju, vaša iskrenost se postara da se pomenutom gradu izabere episkop, koji će biti besprijekoran: da uz Božju milost kad neokrnjeni mir katoličkih sveštenika bude potvrđen, nakon toga se ne izrode nikakve nesuglasice u crkvi: da uz Božju milost, što već odavno želimo, sa katoličkim sveštenicima može da se održi trajni mir.

To zatim opominjem vašu milost da ne dozvolite da neko, protivno odlukama naših predaka, iz jednog grada u drugi prelazi i da napušta narod koji mu je povjeren i da zbog ambicije pređe drugom narodu. Iz toga se rađaju nadmetanja, tada počinju teški raskoli; jer i oni koji su izgubili sveštenika, bez bola u duši ne mogu biti, a oni koji su primili episkopa drugog grada, ma kako se radovali, shvataju da će biti omraženi, pošto žive pod vlašću tuđeg episkopa.

Sed fortasse dicturi sunt aliqui: Christianus erat. Huic homini, qui in habitu [a] idoli incedit, numquam adscribendum nomen est Christiani: quia fieri non potest, ut qui hinc placere gentibus desiderat, ullum nobiscum consortium integræ fidei possit habere. Non immerito autem, qui ex Ægypto venerant, notati ab omnibus [b] discesserunt, errorem suum condemnantes: ut amputatis ejus postea capillis, qui non recte fuerat ordinatus, et jacturam capitis sustineret, et quod ambierat esse non possit. Recte igitur factum est, ut id quod male cœptum erat, auctoritate [c] publica destrueretur.

De cætero commoneo sanctitatem vestram, ut quia A cognovi [d] dispositum esse Constantinopoli concilium fieri debere [e], sinceritas vestra det operam, quemmadmodum prædictæ civitatis episcopus eligatur, qui nullam habeat reprehensionem: ut Deo propitio cum integra [f] pax catholicorum sacerdotum fuerit confirmata, nullæ deinceps dissensiones in Ecclesia oriantur: ut præstante Deo, quod jam dudum optavimus, cum Catholicis sacerdotibus possit pax perpetua perdurare.

Illud præterea commoneo dilectionem vestram [g], ne patiamini aliquem contra statuta majorum nostrorum de civitate alia ad aliam transduci, et deserere plebem sibi commissam: et ad alium populum per ambitionem transire. Tunc enim contentiones oriuntur, tunc schismata graviora accipiunt; cum et illi qui amiserint sacerdotem, sine dolore animi esse non possunt, et illi qui alterius civitatis acceperint episcopum, etiamsi gaudeant, invidiosum sibi intelligunt fore, sub alieno se agere sacerdote.

Godina 381:
Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije protiv maniheja[100]

7. *Isti imperatori (Gratijan, Valentinijan i Teodosije) Avgusti, Eutropiju, prefektu pretorije.*

Ako neki manihejac ili manihejka od dana davno donijetog zakona, kao i prvi put po onome koji su donijeli naši oci, testamentom ili bilo kojom vrstom oporuke i poklona prebaci sopstvena sredstva nekoj ličnosti, ili se bilo ko od njih na bilo koji način sakupljanjem novca od datog nasljeđa obogati, budući da smo im odredbom o pravednoj sramoti po rimskom zakonu o nasljeđu i življenju oduzeli za svagda svaku mogućnost i nijesmo im dozvolili da imaju pravo niti da ostavljaju u nasljeđe niti da ga primaju, ljudi koji će ih pratiti u stopu kada to istraže neka se njihova imovina pripoji našoj državnoj blagajni. Bilo da je namijenjeno supružniku, rođaku ili bilo kome ko ga zaslužuje, ili čak i sinovima, koji su ipak sa njim povezani zločinom njegovog života, ili će ga isti koristiti preko posrednika, ako se nađe da je od te fele i vrste i bude nastao nedopuštenom darežljivošću, biće sudbeno prisvojeno kao imovina bez gospodara (pripašće državnoj blagajni). 1. A ovaj zakon neće biti na snazi samo u budućnosti, već se odnosi i na pređašnje stanje, da što god su takve ličnosti ili ostavile kao svojinu ili imale kao nasljeđe, ima da pripadne državnoj blagajni. Jer premda poredak nebeskih statuta ukazuje sljedbenicima nakon primjedbe posvećene uredbe, i nije navikao djelima da škodi, ipak, budući da je i to običaj, upor-na narav tvrdoglavosti, zaslužuje, time samo, što posebno želimo da se razvija, prepoznajemo zakonskim članom pravednog poticaja one koji se takođe poslije zakona odavno donijetog, nikako ne obuzdavaju od nedopuštenih i profanih združivanja da se obuzdaju makar božanskom opomenom, takoreći smatramo ih krivcima u odnosu na svetinje u nepravdi prema ovom zakonu koji je predočen; odredili smo primjerom strogosti sadašnjih statuta, ne toliko radi njihove primjene koliko radi zakonske osvete, tako da u tom slučaju nije od koristi ni odbrana terminom na koji se odnosi. 2. Samo onim sinovima neka se ustupi nasljeđe od oca ili majke koji, premda rođeni od manihejaca, opomenuti savješću i osjećajem za sopstveni spas su se distancirali od tog učenja i takvih družina, predavši se čistoj vjeri, i kao takvi su oslobođeni zločina. 3. Pridodajemo ovoj odluci i to da se na skupštinama gradova ne podižu u slavnim gradovima uobičajeni spome-nici pogrebnih misterija, od slavnih gradova sasvim neka se ograde. Niti da se pod simulacijom njihove prevare tj. imena, kojima većina, kako smo saznali, hitaju da se nazovu i time označe dokazanu vjeru i časnije namjere, brane zlom prevarom; jer osobito poneki od njih žele da se nazovu enkratitima[101], apotaktitima[102], hidroparastatima[103] ili sakoforima[104], i obiljem različitih imena kao da izmišljaju službe vjerskog posla. Svima njima odgovara ne da se brane ispovijedanjem imena, već se smatraju zločincima sekti koje su ozloglašene i treba ih iskorijeniti. Pisano 8. maja 381. god. u Konstantinopolju, za vrijeme konzula Euherija i Siagrija.

[100] *Patrologia latina, vol. 13. col. 534*.
[101] Sekta koja se suzdržavala od braka i upotrebe mesa i vina, bazirajući svoju askezu na dualističkoj doktrini o zlu materije (*prim.prev.*)
[102] Sekta enkratita (*prim.prev.*)
[103] Sekta poznata kao apotaktiti, koji prilikom euharistije koriste vodu umjesto vina (*prim.prev.*)
[104] Jeres tretirana na krajnje asketski način (*prim.prev.*)

7. *Idem AAA. Eutropio Pf. P.* Si qui Manichæus Manichæave ex die latæ dudum legis, ac primitus a nostris parentibus, in quamlibet personam condito testamento vel cujuslibet titulo liberalitatis atque specie donationis transmisit proprias facultates, vel quisquam ex his aditæ per quamlibet successionis formam collatione ditatus est, quoniam iisdem sub perpetua justæ infamiæ nota testandi ac vivendi jure Romano omnem protinus eripimus facultatem, neque eos aut relinquendæ aut capiendæ alicujus hæreditatis habere sinimus potestatem, totum fisci nostri viribus imminentis indagatione societur. Sive id marito sive propinquo aut cuilibet bene merito sive etiam filiis, quos tamen vitæ ejus et criminis facinora sociata conjungant, sive etiam per interpositam quamlibet personam profuturum eidem, quæ tali hominum genere et grege reperitur, illicita liberalitate provenerit, eaduci titulo vindicetur. § 1. Nec in posterum tantum hujus emissæ per nostram mansuetudinem legis forma prævaleat, sed in præteritum etiam, quidquid talium personarum aut proprietas reliquit, aut successio habuit, usurpatio fiscalis commodi persequatur. Nam licet ordo cœlestium statutorum secuturis post observantiam sacratæ constitutionis indicat, neque actis obesse consueverit, tamen, quoniam et quid consuetudo, obstinationis pertinax natura, mereatur, in hac tantum, quam specialiter vigere volumus, sanctione justæ sensu instigationis agnoscimus, eos, qui, etiam post legem primitus datam, nequaquam ab illicitis et profanis coitionibus refrenari divina saltem monitione potuerint, tamquam in ipsius depictæ legis injuriam veluti sacrilegii reos tenemus; severitatem præsentium statutorum non tam ad constituendæ, sed ad ulciscendæ legis sanximus exemplum, ita ut nec defensio temporis prosit. § 2. His tantum filiis paternorum vel maternorum bonorum successio deferatur, qui, licet ex Manichæis orti, sensu tamen et affectu propriæ salutis admoniti ab ejusdem vitæ professionisque collegiis pura semet dediti religione demoverint, tali immunes a crimine. § 3. Illud etiam huic adjicimus sanctioni, ne in conventiculis oppidorum, ne in urbibus claris consueta feralium mysteriorum sepulcra constituant, a conspectu celebri civitate penitus coerceantur. Nec se sub simulatione fallaciæ eorum scilicet nominum, quibus plerique, ut cognovimus, probatæ fidei et propositi castioris dici ac signari volent, maligna fraude defendant; cum præsertim nonnulli ex his Encratitas, Apotactitas, Hydroparastatas vel Saccophoros nominari se velint, et varietate nominum diversorum velut religiosæ professionis officia mentiantur. Eos enim omnes convenit non professione defendi nominum, sed notabiles atque exsecrandos haberi scelere sectarum. *Dat. VIII Id. Maii Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381).

Godina 381:
Carevi Teodosije i Valentinijan komesu Orijenta donose akt kojim ograničavaju prava jereticima[105]

8. *Isti Avgusti Kliheriju komesu Orijenta.*

Naredili smo da nijedan eunomijanac, arijanac ili iz dogme Ethi[106] u gradovima ili poljima nema mnoštvo sagrađenih crkava. A ako bi se slučajno neko odvažio na to, ta kuća kao i zem-ljište na kome bi bila sagrađena, što se zabranjuje, odnosno privatni posjed zauvijek dolazi u po-sjed državne blagajne, a tako i sva mjesta odmah postaju državna, na kojima budu uzela sjedište ove dogme ili njihovi službenici. Pisano 19. jula 381. god. u Konstantinopolju, za vrijeme konzula Euherija i Siagrija.

[105] *Patrologia latina, vol. 13. col. 535.*
[106] Hrišćanski jeretik (*prim.prev.*)

8. *Iidem AAA. ad Clicherium Comitem Orientis.* Nullum Eunomianorum atque Arianorum vel ex dogmate Ethi in civitatibus vel agris fabricandarum ecclesiarum copiam habere præcipimus. Quod si temere ab aliquo id præsumptum sit, domus eadem, ubi hæc constructa fuerint, quæ construi prohibentur, fundus etiam vel privata possessio protinus fisci nostri viribus vindicetur, atque omnia loca fiscalia statim fiant, quæ sacrilegi hujus dogmatis vel sedem receperint vel ministros. *Dat. XIV Kal. Aug. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381).

Godina 381.
Poslanica vaseljenskog sabora u Konstantinopolju imperatoru Teodosiju[107]

Imperatoru Teodosiju, odanom vjeri, religiji i ljubavi Božijoj, sveti sabor episkopa, koji su došli iz raznih provincija u Konstantinopolj

Na početku našeg pisma tvojoj pobožnosti, zahvaljujemo Bogu, koji je utemeljio carstvo tvoje pobožnosti za zajednički mir crkava i potvrdu zdrave vjere: upućujući dužnu zahvalnost Bogu, neophodno je izvijestiti tvoju pobožnost o onome što je urađeno na svetom saboru; bez sumnje ono što smo tada otkrili u pismima tvoje pobožnosti u Konstantinopolju, kao prvo je to da smo međusobno obnovili slogu: potom smo takođe objavili kratke odluke (definicije), kojima smo potvrdili i vjeru otaca koji su se bili okupili u Nikeji; a one koje su se protiv vjere izrodile, izopačene jeresi i pogrešna mišljenja sa krajnjim gnušanjem i kletvama smo iznova potvrdili. Osim toga, takođe smo ustanovili određene kanone radi pravilnog upravljanja i definisanja statusa i crkvene discipline: to smo sve priključili ovom našem spisu. Molimo, dakle, tvoju milost da još i pismom tvoje pobožnosti ozakoniš saborski dekret: da kao što si pismom, kojim si nas pozvao, darovao crkvu počašću, tako isto da potvrdiš ono što je na kraju odlučeno. A Gospod neka utvrdi tvoje carstvo u miru i pravičnosti, i produži na mnoge vijeke i pokoljenja i za zemaljsko carstvo još kraljevstva nebeskog radost i uživanje neka pridoda. Neka bi Bog učinio milost zemlji da tebe, koji si uistinu potpuno posvećen vjeri, i najvoljeniji Božji vladalac, da si zdrav i napredan i viđen u svim stvarima od značaja, a tome se Bogu mole u svojim molitvama čak i sveti ljudi.

[107] *Patrologia latina, vol. 13, col. 543-544*.

APPENDIX.

EPISTOLA CONCILII CONSTANTINOPOLITANI ŒCUMENICI AD THEODOSIUM IMPERATOREM.

(Labb. Concil. t. II, col. 945-946.)

Religionis ac pietatis observantissimo, Deique amantissimo imperatori Theodosio, sanctum concilium episcoporum, qui ex diversis provinciis Constantinopoli convenerunt.

A Τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ ἡ ἁγία συνόδος τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν συνελθόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Initio quidem nostri ad tuam pietatem scripti, gratias agimus Deo, qui tuæ pietatis imperium constituit ad communem pacem Ecclesiarum, et sanæ fidei confirmationem : agentes autem Deo debitas gratias, necessario quoque ea quæ acta sunt in sancto concilio, ad tuam [illegible]us pietatem; nempe quod ex quo tempore [illegible]ta litteras tuæ pietatis Constantinopoli convenimus, primum quidem mutuam inter nos concordiam renovavimus : deinde vero breves etiam pronuntiavimus definitiones, quibus et patrum, qui Nicææ congregati fuerunt, fidem confirmavimus; et, quæ adversus eam obortæ sunt, perversas hæreses B **ac pravas opiniones extrema cum exsecratione ac detestatione reprobavimus. Præterea etiam ad recte constituendum et ordinandum statum et disciplinam Ecclesiarum, certos canones statuimus : quæ omnia huic nostro scripto subjecimus (*a*). Rogamus igitur tuam clementiam, ut per litteras quoque tuæ pietatis ratum habeatur concilii decretum : ut sicuti litteris, quibus nos convocasti, Ecclesiam honore prosecutus es, ita etiam finem eorum quæ decreta sunt, obsignes. Dominus autem imperium tuum in pace et justitia stabiliat, et producat in multas ætates et generationes, atque ad terrenum imperium cœlestis quoque regni gaudium et fructum adjiciat. Gratifice-** C **tur Deus orbi terrarum, ut te, qui revera pietatis studiosissimus, Deique amantissimus imperator es, valentem, omnibusque præclaris rebus florentem et excellentem videat : id quod sancti etiam ab illo precibus ac votis petunt et orant.**

Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν τοῦ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν γράμματος, εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἀναδείξαντα τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας τὴν βασιλείαν, ἐπὶ κοινῇ τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνῃ καὶ τῆς ὑγιοῦς πίστεως στηριγμῷ· ἀποδιδόντες δὲ τῷ Θεῷ τὴν ὀφειλομένην εὐχαριστίαν, ἀναγκαίως καὶ τὰ γεγενημένα κατὰ ἁγίαν συνόδον πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν ἀναφέρομεν· καὶ ὅτι συνελθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινού πόλιν κατὰ τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐσεβείας, πρῶτον μὲν ἀνενεωσάμεθα τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν· ἔπειτα δὲ καὶ συντόμους ὅρους ἐξεφωνήσαμεν, τήν τε τῶν πατέρων πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ κυρώσαντες, καὶ τὰς κατ' αὐτῆς ἐκφυείσας αἱρέσεις ἀναθεματίσαντες. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ὑπὲρ τῆς εὐταξίας τῶν ἐκκλησιῶν ῥητοὺς κανόνας ὡρίσαμεν· ἅπερ ἅπαντα τῷδε ἡμῶν τῷ γράμματι ὑπετάξαμεν. Δεόμεθα τοίνυν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐπικυρωθῆναι τῆς συνόδου τῆς ψῆφον· ἵν' ὥσπερ τοῖς τῆς κλήσεως γράμμασι τὴν Ἐκκλησίαν τετίμηνας, οὕτω καὶ τῶν δοξάντων ἐπισφραγίσῃς τὸ τέλος. Ὁ δὲ Κύριος στηρίξῃ σου τὴν βασιλείαν ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ παραπέμψῃ γενεαῖς γενεῶν, καὶ προσθείῃ τῷ ἐπιγείῳ κράτει καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐπουρανίου τὴν ἀπόλαυσιν. Ἐρρωμένον σε, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς διαπρέποντα ὁ Θεὸς χαρίσαιτο τῇ οἰκουμένῃ, εὐχαῖς τῶν ἁγίων, τὸν ὡς ἀληθῶς εὐσεβέστατον καὶ θεοφιλέστατον βασιλέα.

(*a*) Hæc Constantinopolitani concilii statuta videsis, si libuerit, in Labb. tom. II, col. 946.

(Vide alias epistolas eidem imperatori Theodosio ab Ambrosio episcopo scriptas inter Opera hujus Sancti Antistitis.)

Godina 382:
Imperatori Valentinijan i Teodosije traže pokrštavanje najznačajnijih maniheja monaha u Makedoniji (i Prevalitani)[108]

9. *Isti Avgusti Floru, prefektu pretorije.*

Ko god od manihejaca izbjegava društvo dobrih pritvornošću monaškog života i bira tajne gradove najgorih, tako da se kao skrnavitelj i kvaritelj šalje pod jaram katoličkoj disciplini koju smo svi prihvatili. Neka nepošteno živi, dok je živ ništa nevaljalcima ne daje, na samrti ništa ne ostavlja nedostojnima, svojima obnavlja sve ne po običajima već po prirodi, ili bližnjima, ako nema legitimnog nasljednika odriče se imovine u korist državne blagajne, ako nema nasljednika, bez prevare neka prihvati obaveze. Toliko o monasima. 1. Dalje, one koje nazivaju enkratitima, imenom koji zlu kob odvraća, sa sakoforima ili hidroparastatima odbijeni na sudu, ako se otkrije da su se predali zločinu ili su na tragu zločinu, naređujemo da se podvrgnu najstrožijoj kazni, ako se radi o slučajevima koje smo naveli, po zakonu koji odavno postoji. Stoga tvoja uzvišenost neka obezbijedi inkvizitore, otvori forum, primi uhode i denuncijante bez zavisti prema denuncijanciji. Niko neka ne prekine početak ove optužbe opštom naredbom. Niko neka ne organizuje takve tajne i skrivene sastanke: na njivama nije dozvoljeno, u gradovima je zabranjeno, a na mjestima javnim i privatnim kažnjivo. 2. I sa krajnjom brižljivošću neka se istraži da ko god ne bude došao na jedan dan Uskrsa poštujući vjeru, takvi nedvojbeno neka se smatraju onakvim kakve smo ovim zakonom kaznili. Pisano 31. marta 382. god. u Konstantinopolju, za vrijeme konzula Antonija i Siagrija.

[108] *Patrologia latina, vol. 13. col. 535*.

9. *Iidem AAA. Floro Pf. P.* Quisquis Manichæorum vitæ solitariæ falsitate cœtum bonorum fugit, ac secretas urbes eligit pessimorum, ita ut profanator atque corruptor catholicæ, quam cuncti suspicimus, disciplinæ legi subjugetur, ut intestabilis vivat, nihil vivus impendat illicitis, nihil moriens relinquat indignis, omnia suis non moribus, sed naturæ restituat, aut proximis, si deerit legitima successio, melius regenda dimittat, aut fisci dominio, deficiente agnatione, sine fraude molitionis intelligat obligata. Hæc de solitariis. § 1. Cæterum quos Encratitas prodigiali appellatione cognominant, cum Saccophoris sive Hydroparastatis refutatos judicio, proditos crimine vel in mediocri vestigio facinoris hujus inventos, summo supplicio et inexpiabili pœna jubemus affligi, manente ea conditione de bonis, quam omni huic officinæ imposuimus, a latæ dudum legis exordio. Sublimitas itaque tua det inquisitores, aperiat forum, indices denuntiatoresque sine invidia delationis accipiat. Nemo præscriptione communi exordium accusationis hujus infringat. Nemo tales occultos cogat latentesque conventus : agris veritum sit, prohibitum mœnibus, sede publica privataque damnatum. § 2. Ac summa exploratione rimetur, ut quicumque in unum Paschæ diem non obsequenti religione convenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnavimus, habeantur. *Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382).

Godine 383, 25 jula:
Avgusti Teodosije i Valentinijan pokušavaju da ograniče moć jeretika, medju njima maniheja i makedonijanaca[109]

11. *Isti Avgusti Postumijanu, prefektu pretorije.*

Svi koji su potpali pod grijeh jeresi tj; eunomijanci, arijanci, makedonijanci, pneumatomahi, manihejci, enkratiti, apotaktiti, sakofori, hidroparastati, neka se ne okupljaju u udruženja neka ne privlače sebi narod, niti pokazuju privatne zidove kao sliku crkava i ništa neka ne čine ni javno ni privatno što može da smeta katoličkoj svetosti. A ako se pojavi neko ko tako očito krši zabrane, davši mogućnost svima koje raduju poštovanje i ljepota pravilnog štovanja, neka se protjera zajedničkim naporom svih dobrih ljudi. Pisano 25. jula 383. god. u Konstantinopolju, za vrijeme konzula Merobauda II i Saturnina.

[109] *Patrologia latina, vol. 13. col. 535-536*.

11. *Iidem AAA. Postumiano Pf. P.* Omnes omnino, quoscumque diversarum hæresum error exagitat, id est Eunomiani, Ariani, Macedoniani, Pneumatomachi, Manichæi, Encratitæ, Apotactitæ, Saccophori, Hydroparastatæ, nullis circulis coeant, nullam colligant multitudinem, nullum ad se populum trahant, nec ad imaginem ecclesiarum parietes privatos ostendant, nihil vel publice vel privatim, quod catholicæ sanctitati officere possit, exerceant. Ac si qui exstiterit, qui tam evidenter vetita transcendat, permissa omnibus facultate, quos rectæ observantiæ cultus et pulchritudo delectat, communi omnium bonorum conspiratione pellatur. *Dat. VIII Kal. Aug. Constantinopoli, Merobaude II et Saturnino Coss.* (383).

Godine 383, 2. septembra:
Avgusti Teodosije i Valentinijan zabranjuju javna okupljanja jeretika, medju njima i makedonijanaca[110]

12. *Isti Avgusti Postumijanu, prefektu pretorije.*

Nauk grijehova, mrzak Bogu kao i ljudima tj; eunomijanski, arijanski, makedonijanski, apolinarijanski i ostalih sekti, koje iskrena vjera časnim poštovanjem istinske katoličke vjere osuđuje, neka ni ne pomisli na javna ili privatna okupljanja unutar gradskih, poljskih i seoskih mjesta ili na okupljanja crkvenih zborova, niti da proslavlja svoje perfidnosti ili svečanost strašne zajednice, niti da stvara sveštenike ili da vrši rukopoloženja. Čak i kuće u kojima se svuda okupljaju bilo u gradovima ili bilo kojim mjestima gomile profesora i takvih slugu potpadaju pod naše poreze po pravu o vlasništvu, tako da se oni, koji su navikli nauk ili misterije takvih okupljanja da vrše, pošto budu pronađeni u svim gradovima i mjestima, protjeruju iz društava propisom određenog zakona i naređuje im se da se vrate u zemlje odakle su porijeklom, da ne bi neko od njih imao mogućnost da se vrati u u bilo koje drugo mjesto ili da odluta u neki grad. A ako bi se zanemarilo to što je naša milost odlučila, ozloglašavaju se i kancelarije provincijskih sudija i upravitelji gradova, u kojima se pokaže da je otkriveno društvo kojemu je izrečena zabrana okupljanja, podliježu kaznenoj presudi. Pisano 2. septembra 383 god. u Konstantinopolju, za vrijeme konzula Merobauda II i Saturnina.

[110] *Patrologia latina, vol. 13. col. 536*.

12. *Iidem AAA. Postumiano Pf. P.* Vitiorum institutio Deo atque hominibus exosa, Eunomiana scilicet, Ariana, Macedoniana, Apollinariana cæterarumque sectarum, quas veræ religionis venerabili cultu catholicæ observantiæ fides sincera condemnat, neque publicis, neque privatis aditionibus intra urbium atque agrorum ac villarum loca aut colligendarum congregationum aut constituendarum ecclesiarum copiam præsumat, nec celebritatem perfidiæ suæ vel solemnitatem diræ communionis exerceat, neque ullas creandorum sacerdotum usurpet atque habeat ordinationes. Eædem quoque domus, seu in urbibus seu in quibuscumque locis passim turbæ professorum ac ministrorum talium colligentur, fisci nostri dominio jurique subdantur, ita ut hi, qui vel doctrinam vel mysteria conventionum talium exercere consueverunt, perquisiti ab omnibus urbibus ac locis, propositæ legis vigore constricti expellantur a cœtibus, et ad proprias, unde oriundi sunt, terras redire jubeantur, ne quis eorum aut commeandi ad quælibet alia loca aut evagandi ad urbes habeat potestatem. Quod si negligentius ea, quæ serenitas nostra constituit, impleantur, et officia provincialium judicum et principales urbium, in quibus coitio vetitæ congregationis reperta monstrabitur, sententiæ damnationique subdantur, *Dat. III Non Sept. Constantinopoli, Merobaude II et Saturnino Coss.* (383).

Godina 387:
Papa Siricije ne želi da presudjuje Bonosiju, jeretičkom episkopu Naisusa, već sve poslove prepušta solunskom (arhi)episkopu kao svom pristalici. Dukljanski mitropolit je "koepiskop" (savladar u crkvenim pitanjima a kao vikar administrativni upravnik Italikuma) rimskog pontifeksa - ostarjelom Basusu odredjuje se za pomoćnika i budućeg poglavara *metropolia prima* u Duklji, Senecije

Poslanica IX
Pape Siricija Anisiju episkopu Soluna i drugim episkopima Ilirika[111]

Siricije ne želi da izrekne presudu Bonosu: ali naređuje da ispune svoju dužnost one sudije koje mu je bio poslao sinod u Kapui. Potvrđuje u međuvremenu da je onaj zbog grijeha o sinovima Marijinim s pravom bio uhvaćen.

Voljenoj braći Anisiju i drugim episkopima Ilirika, Siricije

1. *Određene su sudije Bonosu i njegovim tužiteljima.* - Primio sam vaše pismo o episkopu Bonosu, kojim ste, ili iz istine ili iz skromnosti, htjeli da ispitate moju presudu. Ali pošto je sabor u Kapui presudio da se Bonosu i njegovim tužiteljima dodijele pokrajinske sudije, a posebno Makedonci koji su upoznali episkopa Soluna o njegovim činjenjima i spisima: uočili smo da ovo suđenje nije u našoj kompetenciji. Ako je sinod danas jedinstven, pravilno smo odlučili o onom što smo shvatili iz niza vaših pisama. Na vama je dakle, koji ste prihvatili ovo suđenje, da donesete presudu o svima, ne dajući priliku ni tužiteljima ni optuženom da je izbjegnu ili izmaknu. Primili ste, naime, posao sinoda, one koje je sinod izabrao za ispitivanje.
2. *Ambrosije odvraća Bonosa od namjere da provali u crkvu za koju mu je izrečena zabrana.* - Naposlijetku kad je episkop Bonos poslije vašeg suđenja poslao predstavnika kod brata našeg Ambrozija, koji je odobrio presudu, provalio je i ušao u crkvu za koju mu je izrečena zabrana; odgovoreno je (Ambroziju) da ništa neće biti oskrnavljeno. Sve skromno, strpljivo, po redu da se sprovede, (rečeno nam je) da se ništa neće pokušavati protivno vašem mišljenju; da vi kojima je ovaj sabor dao ovlašćenje odlučite onako kako vam se čini da je pravedno. Stoga je prioritet da sude oni kojima je dato ovlašćenje da sude: vi ćete naime u ime cijelog sabora odlučiti, kao što smo napisali; ne priliči da mi kao po ovlašćenju sinoda presuđujemo.
3. *Bonosijev grijeh o sinovima Marijinim. Ide na ruku Judejcima.* - Zaista ne možemo poreći da je s pravom ukoren zbog učenja o Marijinim sinovima i s pravom se vaša svetost zgrozila, da je iz iste djevičanske materice, iz koje je rođen Hrist, rođen još jedan sin. Niti bi Gospod Hrist bio izabrao da se rodi kroz djevicu, da je smatrao da će ona biti neobuzdana, da taj oplođujući dio Gospodnjeg tijela, tu aulu vječnog kraljevstva, ukalja ložnica ljudskog sjemena. Oni koji su to izmislili ništa drugo nijesu izmislili do nevjeru judejsku, koji kažu da On nije mogao biti rođen od djevice. Jer ako im je to učenje nametnuo svešteničkí autoritet, kao da je Marija rodila više njih, većim naporom nastoje da osvoje istinu vjere.

[111] *Patrologia latina vol. 13, col. 1176.*

EPISTOLA IX,

SIRICII PAPÆ AD ANYSIUM THESSALONICENCEM ALIOSQUE ILLYRICI EPISCOPOS.

Siricius de Bonoso sententiam rogatus, non vult dicere: sed quos Capuana synodus ei judices delegerat, munere suo defungi jubet. Illum interim ob errorem de Mariæ filiis merito reprehensum atque horrori fuisse confirmat.

Dilectissimis [a] fratribus Anysio et cæteris episcopis per [b] Illyricum constitutis, Siricius.

1. *Bonoso et ejus accusatoribus judices dati.*— Accepi [c] litteras vestras de Bonoso episcopo, quibus vel pro veritate, vel pro modestia, nostram sententiam sciscitari voluistis. Sed cum hujusmodi fuerit concilii Capuensis judicium, ut finitimi Bonoso atque ejus accusatoribus judices tribuerentur, et præcipue Macedones, qui cum episcopo Thessalonicensi de ejus factis vel [d] cognoscerent : advertimus quod

4. *Opovrgava se*. - I gdje je ono što je zapisano, kako kaže Gospod majci o Jovanu Evanđelisti: *Ženo, evo sina tvoga:* i opet Jovanu o Mariji: *Evo majke tvoje* (Vidi Ambrozija o Inst.djevice,c.7, br.46, Jev Jov XIX, 26,27)? A šta mu je to trebalo, da je Gospod razapet na krstu podnoseći grijehe svijeta, obznanio majčinsku čistotu? Ili šta drugo to znači nego da zatvori lažljiva usta, i umukne, da se ne bi usudio da majku Gospodovu oskrnavi nekim prijekorom? Svjedok je dakle isti sudija, isti branitelj majčinskog stida, što zaručena samo bijaše sa čovjekom Josifom, no nikakvu bračnu zajednicu nije spoznala po zakonu bračnog kreveta (Matej, I,18). Niti primajući je nije je htio odijeliti od zajednice sa mužem Josifom. I ako ovo nije dovoljno, Jevanđelista je dodao svjedočanstvo, govoreći da *ju je primio učenik u svoje* (Isto, 30). Zar je, dakle, raskid učinio? Zar je od muža odveo i odnio? Dakle onaj koji ovo čita u Jevanđelju, kako kao brodolomac da posrće i koleba se? Ovo je dakle svjedočanstvo sina o čistoti majčinoj, ovo je blagosloveno nasljeđe Marijine nepomućene čistote, ovo je kraj cijelog svršetka. Naposljetku je ovo rekao, i poslao duh koji je izveo svaku tajnu dobrim svršetkom pobožnosti.
5. *Povjerena uprava nad crkvom*[112].- Pročitali smo također i sve promislili o tome da je našem bratu i koepiskopu Basusu dat Senecije za zajedničku upravu nad crkvom, kao i o ostalim pitanjima o čemu očekujemo da izdate akt vašeg mišljenja.

[112] Ova odluka, tačnije saglasnost pape Siricija, podrazumijeva upravu dukljanskih mitropolita nad čitavim Ilirikumom i jugom Italije (po svemu sudeći i Sicilijom?), a to znači da Rim i Antiohija zajednički, preko Duklje, ostvaruju uticaj na tom prostoru. Dukljanski mitropoliti su najznačajniji povjerenici imperijalne kancelarije (prim. prir.).

nobis judicandi forma competere non posset. Nam si integra esset hodie synodus, recte de iis, quæ comprehendit vestrorum scriptorum series, decerneremus. Vestrum est igitur, qui hoc recepistis judicium, sententiam ferre de omnibus, nec refugiendi vel elabendi vel accusatoribus vel accusato copiam dare. Vicem enim synodi recepistis, quos ad examinandum synodus elegit.

2. *Bonosus interdictam sibi ecclesiam irrumpere cogitans, ab Ambrosio dissuadetur.* — Denique cum Bonosus episcopus post judicium vestrum misisset ad fratrem nostrum Ambrosium, qui ejus sententiam consuleret, [a] interdictam sibi ecclesiam irrumpere atque ingredi; responsum est ei, quod nihil temerandum foret, sed omnia modeste, patienter, ordine gerenda, neque contra sententiam vestram tentandum aliquid; ut quod videretur vobis justitiæ convenire, statueretis, quibus hanc synodus dederat auctoritatem. Ideo primum est, ut ii judicent, quibus judicandi facultas est data: vos enim totius, ut scripsimus, synodi vice decernitis; nos quasi ex synodi auctoritate judicare non convenit.

3. *Bonosi error de filiis Mariæ. Judæis favet.* — Sane non possumus negare de Mariæ filiis jure reprehensum, meritoque vestram sanctitatem abhorruisse, quod ex eodem utero virginali, ex quo secundum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neque enim elegisset Dominus Jesus nasci per virginem, si eam judicasset tam incontinentem fore, ut illud genitale Dominici corporis, illam aulam Regis æterni, concubitus humani [b] semine coinquinaret. Qui enim hoc astruit, nihil aliud nisi perfidiam Judæorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex virgine. Nam si hanc accipiant a sacerdotibus auctoritatem, ut videatur Maria partus fudisse plurimos, majore studio veritatem fidei expugnare contendent.

4. *Refutatur.* — Et ubi est illud quod scriptum est, dicente Domino ad matrem de Joanne Evangelista, *Mulier, ecce filius tuus:* et rursus ad Joannem de Maria, *Ecce mater tua* (*Vide Ambros. de Instit. virg. c.* 7, *n.* 46, *in Joan.* XIX, 26, 27)? Quid sibi istud vult, quod cum in cruce Dominus positus peccatum mundi tolleret, pronuntiavit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur, nisi ut claudat sua ora perfidia, et obmutescat, ne matrem Domini aliquo audeat temerare convicio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor, quod desponsata fuerit viro tantummodo Joseph, nulla tamen conjugalis coitus consuetudine tori jura cognoverit (*Matth.* I, 18). Neque enim eam susceptura ex Joseph filios a viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimonium Evangelista, dicens quod *suscepit eam discipulus* [c] *in sua* (*Ibid.*, 30). Numquid ergo divortium fecit? numquid a viro abduxit atque abstulit? Ergo qui hoc legit in Evangelio, quomodo quasi naufragus titubat et fluctuat? Hoc ergo testamentum filii est de matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. Denique hoc dixit, et emisit spiritum consummans omne mysterium bono fine pietatis.

5. *Ecclesiæ regimen commissum.* — Legimus etiam et omnia percurrimus vel de eo, quod fratri nostro et coepiscopo Basso in consortium regendæ Ecclesiæ [d] datus est Senecio, vel de cæteris unde vestræ normam exspectamus sententiæ.

U Solunu godine 388.
Imperatori Valentinijan, Teodosije i Arkadije izopštavaju Jevreje iz hrišćanske zajednice[113]

14. mart 388.

Imperatori Valentinijan, Teodosije i Arkadije, Kinegiju prefektu pretorije.

Neka se Jevrejin ne oženi hrišćankom, niti Jevrejka da se uda za hrišćanina. Jer ako bi neko nešto ovako dopustio, počiniće zločin obostrane preljube, pošto bi se dopustilo da se čak javno osude. Pisano u Solunu, za vrijeme Teodosija II i Kinegija konzula.

Tumačenje - Ovaj zakon strogo zabranjuje da se Jevrejin ženi hrišćankom i da se hrišćanka uda za Jevrejina. Ako bi neko prekršio ovaj zakon i tako se oženio, neka zna da će biti kažnjen po zakonu o preljubi, i da će zbog tog zločina ne samo biti progonjena porodica već se dozvoljava progon svih.

[113] *Codex Theodosiacus, vol. I, tom 2, col. 142*.

III, 7, 2 [= BREV. III, 7, 2] (388 Mart. 14).

IMPPP. VALENT(INIANVS), THEOD(OSIVS) ET ARCAD(IVS) AAA. CYNEGIO P(RAEFECTO) P(RAETORI)o. Ne quis Christianam mulierem in matrimonio Iudaeus accipiat, neque Iudaeae Christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata. DAT. PRID. ID. MART. THESSAL(ONICA) THEOD(OSIO) A. II ET CYNEGIO V. C. CONSS.

INTERPRETATIO. Legis huius severitate prohibetur, ut nec Iudaeus Christianae matrimonio utatur, nec Christianus homo Iudaeam uxorem accipiat. Quod si aliqui contra vetitum se tali coniunctione miscuerint, noverint se ea poena, qua adulteri damnantur, persequendos, et accusationem huius criminis non solum propinquis, sed etiam ad persequendum omnibus esse permissam.

BREV. *(NBG [finit 6 in* legis huius*] O [om. int.] ECPMLS [om. int.])*. — GEMINA 9, 7, 5. — IVST. 1, 9, 6.

1 et *om. O* quinigio *L* 2 ne quis] neque *O* christianum NS^1 matrimonio] $NE^a(?)CP$ *MLS*, matrimonium BGE^bO *Iust.* iudaeos *E* iudaeae] iudeam *BGOL*, iudei *E* 3 christianam *E* coniugio *NBL*, coniungio *G*, in coniugium *O* sociaetur *L* quid C^a admiserit] crimen a. *O*, commisit *BG* 4 commissi huius] commisisse huiusmodi *E* libertatem *BGECPMLS* publicis] p. locis *L* 5 relaxatam *BGL* dat. prid. *(om. BG)* id. mart. thessalonica th. a. (x *BGECPMS*) ii *(om. N)* et cynegio (cenegio *C*) uc (uucc *N*, aug. *B*, *om. GS*) *libri* 6 leges *N* serenitate *N* christianae] christiana *N*, christianam *B* matrimonium *E* 7 nec christianus iudee consortio misceatur *L*, nec christiana mulier iudeum maritum accipiat *BE* 7/8 quod si aliqui (-quid *B*) c. u. se tali coniunctione (-ni *edd.*) miscuerint (-rit *N*)] quod si fecerint *L* 8 se *om. L* persequendus *N* 8/9 accusationem . . . . otiam] ā *(sic) L* 9 permissum *NEL*

Godina 388, 15. jun:
Imperatori Teodosije i Valentinijan zabranjuju skupove jeretika[114]

15. *Isti Avgusti Trifoliju, prefektu provincije.*

Svima koji pripadaju raznim prevarantskim sektama koje se služe mahnitošću bijedne zavjere protiv Boga, ne dozvoljava im se da održavaju nikakve skupove, ni tajne sastanke, niti da bezbožnim rukama bezočno podižu oltare bezbožnog grijeha, i simulacijom misterija čine uvredu istinskoj vjeri. Jer da bi se postigao harmoničan efekat, uzvišenost tvoja u slaboj nadi postavlja vjernike koji ih mogu zauzdavati i uhvaćene ih predati sudijama, veoma strogo, u skladu sa prethodnim odlukama i onima koje će se uz molitvu Bogu donijeti i zakonima. Pisano 15. juna 388 god. u Stobima, za vrijeme konzula Teodosija II i Kinegija V.

[114] *Patrologia latina, vol. 13, col. 537*.

15. *Iidem AAA. Trifolio Pf. P.* Omnes diversarum perfidarumque sectarum, quos in Deum miseræ vesania conspirationis exercet, nullum usquam sinantur habere conventum, non inire tractatus, non cœtus agere secretos, non nefariæ prævaricationis altaria manus impiæ officiis impudenter attollere, et mysteriorum simulationem ad injuriam veræ religionis aptare. Quod ut congruum sortiatur effectum, in specula sublimitas tua fidissimos quosque constituat, qui et cohibere hos possint et deprehensos offerre judiciis, severissimum, secundum præteritas sanctiones, et Deo supplicium daturos et legibus. *Dat. XVIII Kal. Jul. Stobis, D. N. Theodosio A. II et Cynegio V. C. Coss.* (388.)

Godina 390:
Imperator Teodosije (u potpisu je i imperator Valentinijan)
u znak iskupljenja za pokolj u Solunu kažnjava maniheje u Makedoniji[115]

390 god, imperatori Valentinijan i Teodosije

Solunjani ubijaju Boteriha, prefekta vojnog u Ilirikumu: zbog toga se imperator tako ražestio da je naredio vojnicima koje je poslao zbog toga u pozorište gdje se okupio narod na igre, da bez razlike pobiju 7000 ljudi. Poslije tog pokolja sam Sozomen kaže da se zadesio Evgenije. Da je tako, Teodosije je, kao primjer pobožnosti, platio javnu kaznu koju je on sam ustanovio. Protjeruje se Gala, supruga Teodosija preko Arkadija svog pastorka. (Marcelin).

[115] *Patrologia latina, vol. 13, col. 475*..

An. U. C. 1143, *Christi* 390, *Valentin.* 16; *Theodos. imp.* 12, *ætat.* 45.

Thessalonicenses Boterichum in Illyrico militiæ præfectum perimunt: quare ita exarsit imperator ut populum ad circenses ludos invitatum sine discrimine per milites eam ob rem in theatrum immissos ad septem hominum millia interfici jusserit. Id post cæsum Eugenium contigisse ait solus Sozomenus. Ut ut est, Theodosius publicam pœnam ab illo impositam insigni pietatis exemplo persolvit (*Rufin.*, *Theodor.*, *Paulin. in Vita S. Ambr.*, *Prosper*). Galla Theodosii conjux per Arcadium privignum suum ejicitur (*Marcellin.*).

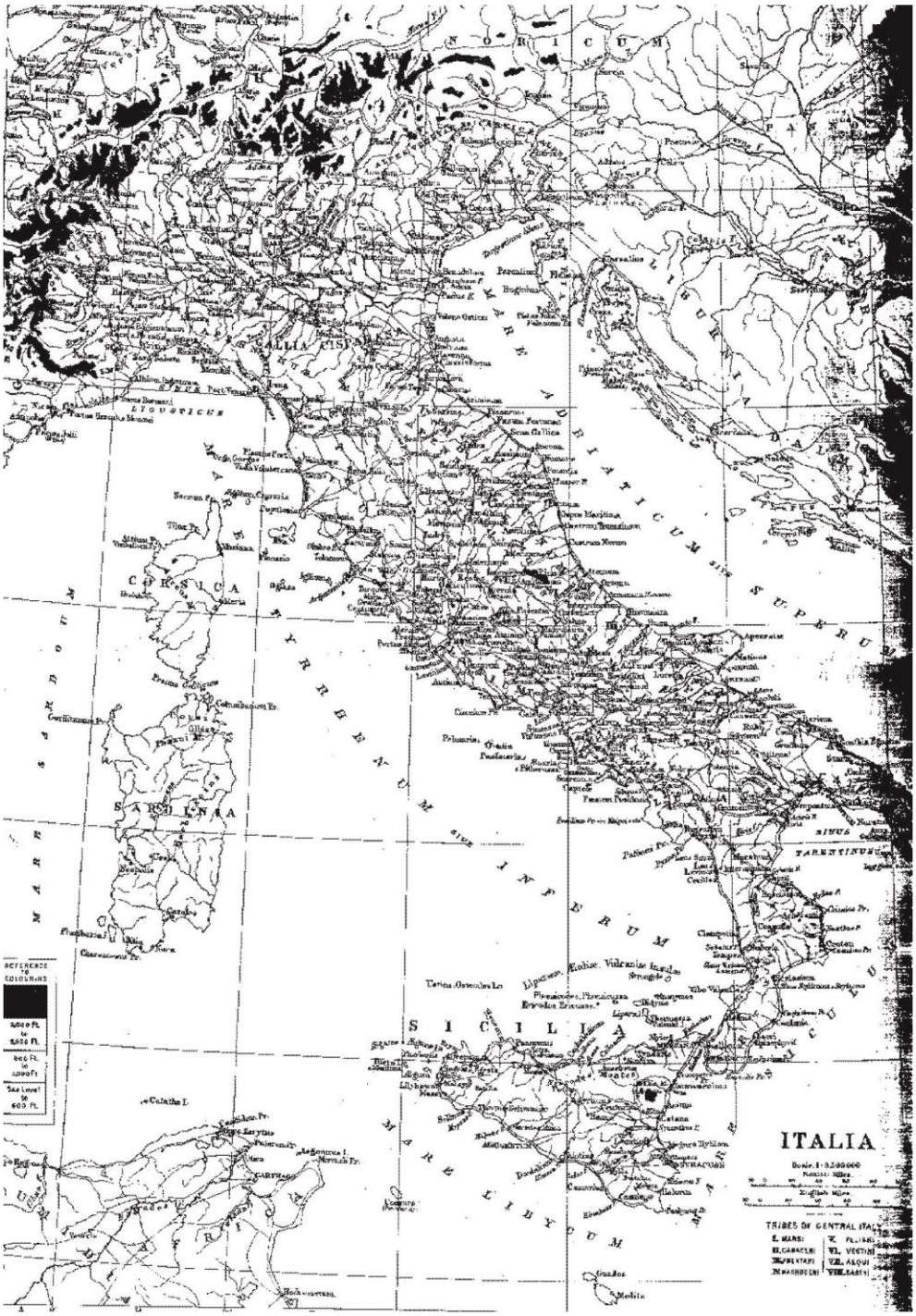
NORICUM
PANNONIA
GALLIA CISALPINA
LIGURIA
MARE ADRIATICUM sive SUPERUM
MARE TYRRHENUM sive INFERUM
CORSICA
SARDINIA
SICILIA
MARE LIBYCUM
ITALIA
TRIBES OF CENTRAL ITALY

Prevalitana i Makedonija
u poznom Rimskom i ranom Vizantijskom carstvu

PROVINCIA PRAEVALITANA

49.1.3 ACHRIDA, Ochrida, Ohrid, Lychnida, Lichnide — eccl. byzantina

Sede del patriarcato bulgaro e quindi di un arcivescovado greco-bulgaro. Il patriarcato bulgaro, posteriore al 972, nel 980 o dopo si stabilì ad Acrida; abolito dall'imperatore Basilio II nel 1019, fu sostituito da un arcivescovado greco-bulgaro, che rimase fino alla soppressione (16 gennaio 1767) operata dal patriarcato greco di Costantinopoli; la sua estensione, fissata da Basilio II, comprendeva 30 diocesi, ripartite tra Albania, Serbia, Macedonia e Bulgaria (Vailhé, col.328); le variazioni successive sono collegate alle vicende politiche; dopo il 1557 troviamo 17 diocesi, e 14 nel secolo XVII. A partire dal secolo XII, in particolare da un concilio di Costantinopoli del maggio 1157, si identificò Acrida con Giustiniana prima, chiamando gli arcivescovi col titolo «di Acrida e Giustiniana prima» (Vailhé, col. 321)

Bibl.: Le Quien, II, coll. 287-300; Janin, *Églises*, pp. 226-231; R. Janin, DHGE, X, coll. 1120-1194; S. Vailhé, DHGE, I, coll. 321- 332; E. Honigmann, «Byzantion», XI (1936), pp. 553-556; A.P. Péchayre, *L'archevêché d'Ochrida de 1394 à 1767*, EO, XXXV (1936), pp. 183-204, 280-323; *Les archevêques d'Ochrida et leurs relations avec l'Occident à la fin du XVI siècle et au début du XVIIe*, EO, XXXVI (1937), pp. 398-439; M. Théarvic, *L'église bulgare*, EO, II (1898-1899), pp. 275-286; Laurent, *Sceaux*, V, 2, pp. 317-327; V, 3, pp. 289-290

Silvester (?), Ioseph (?)	(-871 nov. 10)		Jaffé, nn. 2943-2944: PL, 122, coll. 1309-1312; Janin, col. 1130
Georgius	(-878 apr. 16)		Jaffé, n. 3130: PL, 126, coll. 758-760; cfr. Le Quien, II, coll. 288-289
Gabriel	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, coll. 373-376
Leontius			Janin, col. 1130
Demetrius			
Sergius			
Gregorius			
Conradus, Gorazd, s.			G. M. Fusconi, BS, III, coll. 593-594
Clemens Achridensis, s.	>893	916 iul. 27	G. Eldarov, BS, IV, coll. 29-35
...	(-<919-920>)		Grumel, II, n. 663
Damianus	(-927)	(972-)	Janin, col. 1130
Georgius	saec. X		Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1491
Germanus, Gabriel	saec. X pars post.		I. Dujcev, DHGE, XX, col. 908
Philippus	980 c.		Vailhé, coll. 322-323
David	1016	1018	
Iohannes, patr. Bulgariae, aep. Achriden.	1018	1025	Janin, col. 1150
Leo, aep.	1025	1056	Janin, col. 1150; cfr. Grumel, III, col. 862
Theodulus	1056	1065	Janin, col. 1150
Iohannes Lambenos	1064	1077/1078	Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 2016; V, 2, n. 1492
Iohannes Aoinos, Abstemius	1078		

Theophylactus	1088/1089	(1126-)	P. Gautier, REB, XXI (1963), pp. 159-178; Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1493
Leo	(-1156 ian. 26)		Grumel, III, n. 1038; Le Quien, II, col. 292; Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1494
Iohannes	(-1157 mai. 12)		Grumel, III, n. 1041
Michael Maximus			Vailhé, col. 323; Janin, col. 1150; Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1495
Eustathius	1134		
Iohannes Com-	(-1143 aug. 20)	1157	Vailhé, col. 323; Grumel, III, n. 1011
Constantinus	(-1170 ian. 30)		Grumel, III, n. 1109; Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1496
...	(1180-1183)		Vailhé, col. 323; Janin, col. 1150
Iohannes Camateros	(-1213 oct.)		Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1497
Demetrius Chomatianos, Chomatenos	1217	(1235-)	L. Stiernon, DHGE, XIV, coll. 199-205
Ioannicius			Vailhé, col. 323; Janin, col. 1150
Sergius	(1218-1241)		
Constantinus Cabasilas	1250	1261	
Iacobus			
Adrianus			
Gennadius	sacc. XIII fin.		Vailhé, col. 323; Janin, col. 1150; Leo Allatius, II, XVIII, col. 871; R. Aubert, DHGE, XX, coll. 476-477
Macarius	1294	1299	Vailhé, col. 323
Sabas	(-1321)		Actes, V, p. 414
Nicodemus	(-1322)		
Gregorius	(-1327 nov.)		Darrouzès, V, n. 2139; cfr. Vailhé, col. 323; Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1498
Anthimus Metochites	(1328-1355)		Vailhé, col. 323; Janin, col. 1150
Nicolaus	1347		Vailhé, col. 324
Gregorius	1348	1378	Vailhé, col. 324; cfr. Darrouzès, V, n. 2524
...	(-1388)		Actes, V, p. 544
...	(-1394)		Darrouzès, VI, n. 2975
Matthaeus	1408	1410	Vailhé, col. 324; Leo Allatius, II, XVIII, coll. 872-873
Nicodemus	(-1450)		Actes, V, p. 564
Dorotheus	1456	1466	Vailhé, col. 324
Marcus Xylocaraves	1466		Péchayre, pp. 280-281
Nicolaus			Vailhé, col. 324

Zacharias			
Prochorus	1523	1550	Janin, col. 1150; Péchayre, p. 281
Symeon	(-1550 iul.)		Actes, IV, p. 130
Neophytus	1551		Janin, col. 1150
Nicanor		1557	
Acacius	1557 (?)	1564 (?)	Janin, col. 1151
Paisios	1565	(1566 iul.-)	Actes, IV, p. 132
Sophronius	1566	1572	Janin, col. 1151; Péchayre, pp. 286-288
Macarius	1574 sept.		Péchaire, p. 288
Gabriel	1585	1588	Janin, col. 1151; cfr. Actes, II, p. 46; Péchayre, pp. 405-409
Theodulus	1588		Janin, col. 1151
Ioachim	1588 (?)	1593 (?)	
Gabriel			
Athanasius	1593	1596 (?)	Péchayre, p. 409 ss.; Janin, col. 1151
Nectarius	1597		Janin, col. 1151
Barlaam	1597	1598 mai. 28	
Metrophanes, dep.	(-1614 iul. 21)	1623	Janin, col. 1151; Péchayre, p. 292
Nectarius	1623		Janin, col. 1151
Porphyrius Palacologus	(-1624 sept. 28)	1627 (?)	Péchayre, pp. 292, 435
Georgius	1627		
Ioasaph	1628		
Abraham Mesapsa	1629	1633	Janin, col. 1151; Péchayre, p. 435
Symeon	1633		
Meletius	1637	1644	
Chariton	1644	1646	
Daniel	1650		
Athanasius	1653	1660	
Gabriel			
Dionysius	(-1665)		
Ignatius			
Paphnutius (?)			
Arsenius			
Zosimus			
Nectarius	1671	1673	
Ignatius			
Gregorius	1674		

Theophanes		1676 sept.
Meletius	1676	1679
Parthenius	1679	1683
Gregorius	1683	1688 mai. 8
Germanus	1688 mai. 8	1691 aug. 8
Gregorius	1691 aug. 9	1693 aug. 7
Ignatius	1693 aug. 13	1695 iul. 9
Zosimus	1695 iul. 9	1699 iun. 8
Raphael	1699 iun. 8	1703
Ignatius	1703 aug.	
Dionysius	1706	1707
Methodius	1708 mai. 28	1708 iun. 11
Zosimus, metr. Sisan.	1708	1709
Dionysius	1709 iun. 4	1714 iun. 16
Philotheus	1714 iul. 16	1718
Ioasaph	1718	1745 oct.
Ioseph	1746 ian.	1752
Dionysius	1752	1757
Methodius	1757	1759
Cyrillus	1759	1762
Hieremias	1763	
Ananias	1763 mai.	
Arsenius	1764 (?)	1767 ian. 16

49.2.3 CHIMARA, La Chimere — eccl. byzantina

Vescovado del patriarcato bulgaro di Acrida; vescovado suffraganeo di Naupacto nella *notitia* 10, di Ioannina nella 21; vescovado latino fino al 1363; dal 1631 unito al vescovado latino di Delvinon e, prima, a quello di Cozila, nel secolo XIX al vescovado di Dryinopolis e Argyrocastron col titolo di Dryinopolis e Chimara.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 488

Bibl.: R. Janin, DHGE, XII, coll. 692-693; Laurent, *Sceaux*, V. 1, p.8 518

Leontius	saec. XI pars post.		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 685
Nicolaus, "cp. Chimarae et Cozilae", ren.		1360 dec. 4	Janin, col. 692; Darrouzès, *Registre*, p. 360
Sophronius		1554 febr. 24	
Dositheus	1579 apr. 24		

Timotheus	saec. XVI fin.		
Meletius	(-1627)		
Matthaeus	(-1637)		
Nicephorus			
Sophronius	(-1662)		
Seraphim	1662 aug. 1		
Callinicus			
Zacharias	1672	1693	
Manasses	1694	1708	
Zacharias	1708		
Dionysius	(-1725 c.)		Omont, p. 315
Gennadius, Gregorius, dep.	1730	1755	Janin, col. 692
Ioannicius, dep.	1755	1795	
Parthenius, dep.	1795 sept. 20	1804	
Anatolius, dep.	1804	1812	
Ambrosius, exp.	1812	1813	
Paisios, dep.	1821	1832	

49.3.3 **DIOCLEA**, Dioclia, Doclea, Duklja (?) — eccl. byzantina

Sede metropolitana della provincia di Prevalitana, inclusa nella *notitia* 13 come suffraganea di Durazzo.

Fonti: Hierocles, 656, 6: Honigmann, p. 21; *notitia* 13: Darrouzès, p. 330

Bibl.: Le Quien, II, coll. 277-282; Farlati, VII, pp. 1-7; G. Mikulin, DHGE, XIV, coll. 541-546

Bassus	(-343 aut.)		Turner, I, p. 548
Maximus	(-451)		ACO, II, V, p. 88
Paulus, dep.		590	Gregorius I, Reg. XII, 10-11: II, pp. 357-359
Nemesius, Nemesion		(602-)	
...			Farlati, VII, pp. 5-7
...			
...			
Iohannes			

49.4.3 ELISSOS, Alexium, Alassium, Lessium, Lissus, Graditzin, Gradetzeion, Lesh, Lješ — eccl. byzantina

Sede vescovile della provincia di Prevalitana, compare come suffraganea di Durazzo nelle *notitiae* 7, 9-10, 13, e in quest'ultima col nome di Gradetzeion.

Fonti: Hierocles, 656, 5: Honigmann, p. 21; *notitiae*: Darrouzès, p. 490

Bibl.: Le Quien, II, coll. 281-282; Farlati, VII, p. 384-394; Fluss, RE, XIII, coll. 731-736; P. Richard, DHGE, II, coll. 151-153

49.5.3 LYCHNIS VETUS, Ochrid, Ohore, Alheri, Ohrida — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Durazzo incluso nelle *notitiae* 3 e 10.

Fonti: Hierocles, 653, 8: Honigmann, p. 20; *notitiae*: Darrouzès, pp. 236, 330

Bibl.: Le Quien, II, coll. 281-286; Farlati, VII, p. 158 ss.; Fluss, RE, XIII, coll. 2111-2115; *Acta et documenta*, p. 26

Zosimus, "de Ligmedon"	(-343 aut.)		Farlati, VIII, pp. 158-159; Turner, I, pp. 552-553
Antonius, Antoninus	(-449 aug.)	(458-)	Honigmann, *Listes*, p. 35; ACO, II, VII, p. 96
Laurentius	(-<492-496>)		Gelasius I, *ep.* II: Mansi, VII, coll. 10-12
Theodoretus	(-519)		Farlati, VIII, pp. 160-161

49.6.3 IUSTINIANA PRIMA, Tauresium, Scupi (?), Uskub (?) — eccl. byzantina

Con le *novellae* XI del 14 aprile 535 e CXXXI del 18 marzo 545, Giustiniano elevò il vescovo «pro tempore» della sua città natale, Giustiniana prima, a metropolita ed arcivescovo, attribuendogli la giurisdizione ecclesiastica sulle province di Dacia Mediterranea e Dacia Ripense, Mesia prima, Dardania, Prevalitana, Macedonia seconda e parte della Pannonia seconda; Tessalonica restava la capitale dell'Illirico meridionale col territorio della Macedonia prima a maggioranza greca. La sede di Giustiniana prima fu traslata a Cipro ed inclusa nella *notitia* 2; è ricordata nella *notitia* 13.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, pp. 220, n. 184, p. 371

Bibl.: Le Quien, II, coll. 285-286, Fluss, RE, II A, col. 909; Procopius, *De aedificiis*, IV, 1; B. Granic, *Die Gründung des autokephalen Erzbistums von Justiniana Prima durch Kaiser Justinian I im Jahre 535 n. Chr.*, «Byzantion», II (1925), pp. 123-140; Darrouzès, pp. 152-153

Catellianus	(-535 apr. 14)		Iustinianus, Novella XI
Benenatus	(-549)	(553 mai.-)	Victor Tonnennensis episcopus, *Chronica*, 549: MGH, *Chronica Minora*, II, ed. T. Mommsen, Berolini 1894, p. 202; ACO, IV, I, pp. 30-31
Iohannes, exc.	(-592 oct.)	(602 mar.-)	Gregorius I, Reg. III, 6; XII, 10: I, pp. 163-165; II, pp. 357-358

49.7.3 SCODRA, Skodrai, Shkodra, Skutari eccl. byzantina

Vescovado della provincia di Prevalitana incluso nella *notitia* 10 come suffraganeo di Durazzo.

Fonti: Hierocles, 654, 4: Honigmann, p. 20; *notitia* 10: Darrouzès, p. 330

Bibl.: Le Quien, II, coll. 275-278, Farlati, VII, pp. 304-308; Fluss, RE, II A, coll. 828-829

Bassus	(-386 (?))		Farlati, VII, p. 305
Senecio, Senecion	(-446 ian. 6)		Jaffé, n. 409: PL, 54, col. 663; cfr. Farlati, VII, p. 305
Andreas	(-519)		Farlati, VII, pp. 305-306
Stephanus	(-591 mar.)		Gregorius I, Reg. I, 36: I, p. 49
Iohannes	(-579 nov.)	(599 mai.-)	Gregorius I, Reg. VIII, 10; IX, 156: II, pp. 12, 157
Constantinus	(-602 mar.)		Gregorius I, Reg. XII, 11; II, p. 358

DIOECESIS ILLYRICI ORIENTALIS

PROVINCIA MACEDONIAE

43.1.2 THESSALONICA

eccl. primaeva et byzantina

Sede metropolitana della provincia di Tessalia prima. Dopo il 379, la Macedonia era unita all'impero d'Oriente, restando parte del patriarcato di Roma; dal 382 al 389 i metropoliti di Tessalonica fungevano da vicari apostolici dell' Illiria orientale; nel 732, Leone III Isaurico separò definitivamente l'Illirico da Roma, unendolo al patriarcato di Costantinopoli; nel 904 la città fu devastata dai Saraceni e nel 1185 fu presa dai Normanni. Dopo la parentesi crociata (regno di Tessalonica), nel 1246 era parte dell'impero greco di Nicea; ceduta a Venezia nel 1423, fu occupata dai Turchi nel 1430 fino al 1912, quando passò alla Grecia.

Fonti: Hierocles, 638, 2: Honigmann, p. 14; *notitiae*: Darrouzès, p. 516

Bibl.: Le Quien, II, coll. 27-66; E. Oberhummer, RE, VI A, coll. 143- 164; O. Volk, LTK, X, coll. 110-111; L. Petit, *Les évêques de Thessalonique*, EO, IV (1901), pp. 136-145, 212-221; V (1902), pp. 26-33, 90-97, 150-156, 212-219; *Nouveaux évêques de Thessalonique*, EO, VI (1903), pp. 292-298; *Macaire de Thessalonique*, EO, VIII (1905), pp. 272-274; *Le synodicon de Thessalonique*, EO, XVIII (1916-19), pp. 236-254; V. Laurent, *La liste épiscopale du synodicon de Thessalonique*, EO, XXXII (1933), pp. 300-310; *La succession épiscopale de la métropole de Thessalonique dans la première moitié du XIIIe siècle*, BZ, LVI (1963), pp. 284-296; Mystakides, pp. 174-176; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 324-341; V, 3, pp. 82-84; E. Pelekanidou, DPAC, II, coll. 3429-3435

Aristarchus (?)			R. Aigrain, DHGE, IV, coll. 185-186; Petit, IV, pp. 137-138; T. Garcia de Orbiso, BS, II, coll. 417-418
Caius, Gaius			*Rom.*, XVI, 23; Origenes, *Commentaria in ep. ad Romanos*, X, 41: PG. 14, col. 1289; Petit, IV, p. 138
Achilleus, Achilius (?)			Le Quien, II, col. 28; Petit, IV, pp. 138-139
Nicolaus (?)			Petit, IV, p. 139
Alexander	(-325 mai. 20)	(335 sept. 17-)	Gelzer, pp. 52, 217; A. Lehaut, DHGE, II, col. 184
Iohannes (?)			Le Quien, II, col. 29; cfr. Petit, IV, p. 140
Aetius	(-343 aut.)		Turner, I, pp. 552-553; cfr. Petit, IV, p. 140
Heremius, Eremius	(-355)		Athanasius, *Apologia ad Constantium imperatorem*, 27: ed. J.M. Szymusiak, (SC, 56), Paris 1958, p. 119
Ascholius, Acholius	(-380)	383	Socrates, HE, V, 6: PG, 67, col. 1424; A. Regnier, DHGE, IV, col. 901; Petit, IV, pp. 140-141; E. Prinzivalli, DPAC, I, coll. 36-37
Anysius, s.	383	410 c.	R. Aigrain, DHGE, III, coll. 909-910; E. Prinzivalli, DPAC, I, col. 210
Rufus	(-412 iun. 17)	434	Jaffé, n. 300; Petit, IV,pp. 141-142; cfr. Grumel, I, n. 37

Anastasius	(-435)	452	R. Aigrain, DHGE, II, coll. 1444-1446; D. Stiernon, DPAC, I, coll. 183-184
Euxitheus	(-452 aest.)	(457 sept. 13-)	Grumel, I, n. 132; Jaffé, n. 525; ACO, II, V, pp. 24, 17
...	(-479)		Malchus Rhetor Philadelphiensis, *Historia*, 1: edd. I. Bekkerus-B. G. Niebuhrii, CSHB, XIV, Bonnae 1829, p. 245
Andreas	(-483)	(498-)	R. Aigrain, DHGE, II, col. 1607; Petit, IV, p. 144
Dorotheus, exc.	(-514)	(521 apr. 26-535)	V. Laurent, DHGE, XIV, col. 691; M. van Esbroeck, DPAC, I, col. 1039
Aristides	(-535)		Petit, IV, p. 145
Elias	(-553 ian. 6)	(553 iun. 2-)	Petit, IV, p. 145; ACO, IV, I, pp. 3, 202
Thalelaeus			Ioannes Moschus, 43: PG, 87/ 3, col. 2897
Eusebius	(-597 nov.)	(603 nov.-)	Jaffé, nn. 1497, 1921: S. Gregorius Magnus, *Registrum epistolarum*, ed. D. Norberg, CCL, 140-140 A, Turnholti 1982: VIII, 10; XIV, 8: pp. 527, 1076; Petit, IV, p. 213; G. Ladocsi, DPAC, I, col. 1299
Ioannes	605	630 c.	J. Laurent, BZ, IV ' (1895), pp.424-431; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 325-326; D. Stiernon, DPAC, II, col. 1578
Paulus, monoth.	(-649 nov.)		Jaffé, n. 2071: PL, 87, col. 181
Ioannes	(-681 sept.)		Mansi, XI, col. 688
Sergius (?)	(-691 sept.)		Mansi, XI, col. 989; Petit, IV, p. 214
Anastasios	saec. VIII		Zacos-Veglery, II, n. 1701; Laurent, *Sceaux*, V, 3, pp. 83-84
...	(-716)	718	Nicephorus Constantinopolinus, *Breviarium*, ed. C. de Boor, Lipsiae 1880, pp. 56, 19-23; cfr. Theophanes, p. 400, 28
Petrus	saec. VIII		Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 326-327
Theophilus	(-787 oct.)		Mansi, XIII, col. 133
Thomas	(-797 mar. 25)	(806 apr. 12-)	Theophanes, p. 461, 4; Petit, IV, pp. 215-216
Ioseph, dep.	807	809 ian.	H. J. Schulz, LTK, V, col. 1136; Le Quien, II, coll. 43-45
Ioannes			Petit, XVIII, pp. 240-241
Theodorus			
Ioannes			
...	809	811	Petit, IV, p. 216
Ioseph, iter., ex.	811	815	Petit, IV, p. 216; AA, VII, p. 12, n. 85
Leo Philosophus, dep.	840 (mar.-apr.)	843	Petit, IV, p. 217; Grumel, II, n. 423

Antonius, ep. Dyrrachien.	843	843 nov. 2	Grumel, II, n. 423
Plotinus	855		Petit, XVIII, pp. 240-241
Basilius, ep. Creten.	(-858)	(865 nov.-)	Grumel, II, n. 453; Jaffé, n. 2796; PL., 119, col. 956
Theodorus	866	(879 nov.-)	Petit, IV, p. 219; Mansi, XVII-XVIII, col. 373; cfr. Grumel, II, n. 530
Sergius			Petit, XVIII, col. 242
Neophytus			
Paulus	880		Petit, IV, pp. 219-220; Grumel, II, n. 530; cfr. III, p. 200; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 327-328
Gregorius	(-882 aug.)		Grumel, III, p. 200
Methodius	(-885)	889/890	Petit, IV, p. 220
Ioannes	(-892 aug. 29)	(904-)	Petit, IV, pp. 220-221; cfr. Schlumberger, p. 106; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 328- 329
Basilius			Petit, IV, p. 221
Anatolius (?)			J. M. Hoeck, LTK, I, coll. 497-498; R. Janin, DHGE, II, col. 1501; cfr. Petit, XVIII, p. 242
..., ep. Lemn.	(925 iun. 29-928 iul. 18)		Grumel, II, n. 785
Gregorius	(-942 mai.)	(950-)	AA, VII, n. 4, p. 191; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 329-330; V, 2, n. 1609
Isidorus (?)	(-1016)		Petit, VI, p. 293
Iacobus			Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 330
Nicetas de Maronea	saec. XI		Petit, V, p. 26; cfr. XVIII, pp. 242-245
Georgius	saec. XI in.		Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1610
Theophanes, dep., ex.	*(-1027 ian.)	1038	Grumel, II, nn. 831, 848
Prometheus, Romanus (?)	1038 c.		Georgius Cedrenus: II, p. 498; Petit, V, pp. 26-27; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 330-331; V, 3, n. 1728
...	(-1060 iun.)		AA, I, p. 73
Michael	(-1071 nov.)	(1079 dec.-)	Petit, XVIII, p. 243; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 331- 332; AA, VI, n. 4, p. 51
...			Petit, V, p. 27; PG, 122, coll. 1161-1169
Ioannes	(-1094 (?) febr.)		AA, I, p. 127
Theodulus	(-1095 mar.)	(1107-)	Petit, V, p. 27; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 332-333
Euphemianus			Petit, XVIII, p. 243
Michael Chumnos	(-1122)		H. G. Beck, LTK, VII, col. 393; Petit, V, pp. 27-28
Constantinus Bestes			Petit, VI, p. 293; XVIII, p. 243; Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 334

Nicetas de Mytilene	(-1132 sept.)	(<1147-1151>-)	Petit, V, p. 28; XVIII, p. 244; Grumel, III, n. 1034
Leo			Petit, XVIII, p. 245; cfr. Schlumberger, p. 106; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 334- 335
Romanus			Petit, XVIII, p. 245
Basilius de Achrida	(-1155)	(1157 aug./sept.-)	Petit, V, pp. 28-29; Grumel, III, n. 1045; R. Janin, DHGE, VI, coll. 1160-1161; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 335-336
Michael			Laurent, EO, XXXII, p. 301, n. 43; Petit, XVIII, p. 245
Constantinus	(-1169 mar. 10)	(1174 dec.-)	Grumel, III, nn. 1085, 1128; Laurent, *Sceaux*, V, 1, p.333
Eustathius Gataphloros	1175	1195/1196	F. Dölger, LTK, III, col. 1204; Grumel, III, n. 1128; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 337-338
Constantinus Mesopotamites, dep.	1196/1197	1197 apr./mai.	Laurent, *La succession*, pp. 285-286; Grumel, III, nn. 1186, 1187
Ioannes Chrysanthus, adm.	1198		Laurent, *La succession*, pp. 287-288; Grumel, III, n. 1187; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 337-338
Constantinus Mesopotamites, iter., ex.	1204	1227 aest.	Laurent, *La succession*, pp. 288-292; cfr. Laurent, IV, nn. 1243, 1249; *Sceaux*, V, 1, pp. 338-339
Nicolaus	1228 c.	1234	Laurent, *La succession*, p. 292
Ioseph	1234 fin./1235		Laurent, *La succession*, p. 293; Laurent, IV, n. 1281
Basilius Glykis	(-1250 mai. 4)		Laurent, *La succession*, p. 295
Michael Pratanos, dep.			cfr. Laurent, IV, n. 1280; Petit, V, pp. 31-32; AA, VII, p. 269
Manuel Disypatos, dep.		1260/1261	Laurent, IV, nn. 1280, 1349; Petit, V, p. 32; XVIII, p. 246
Ioannicius Cydones	1260/1261	(1270 iun.-)	Laurent, IV, n. 1349; Petit, V, p. 32; XVIII, p. 246; Actes, IV, p. 24
Theodorus Kerameus, dep.			AA, VIII, n. 75, pp. 27-33
Ignatius	1282/1283	(1285-)	Petit, V, pp. 32-33; XVIII, p. 247
Iacobus	1295 ian.	(1306 iul.-)	Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 340; AA, III, p. 96
Malachias, dep.		1310 (oct.-)	Darrouzès, V, n. 2006
Hieremias	(-1315 sept.)	(1325 sept. 27-)	Darrouzès, V, nn. 2038, 2128
Gregorius Koutales	1332 iun.	1334	Petit, V, pp. 90-91; XVIII, p. 248
Ioannes Calecas, prom. patr. CP	1334	1334 febr.	Darrouzès, V, n. 2168
Ignatius Glabas	1336	1342	Petit, V, pp. 91-92; XVIII, p. 248; Darrouzès, V, nn. 2176, 2202

Macarius	1342 apr./iun.	1343	Darrouzès, V, nn. 2228, 2242; Petit, V, p. 92; XVIII, p. 248
Hyacinthus Chypriota	1343 apr.		Darrouzès, V, nn. 2242, 2256
Gregorius Palamas	1347 mai./aug.	1359 nov. 14	Darrouzès, V, n. 2279; Petit, V, pp. 92-93; R. Janin, LTK, IV, col. 1214
Nilus Cabasilas	1360	1361	Darrouzès, V, nn. 2429, 2438; Petit, V, pp. 93-94
Antonius, metr. Caesarae	1363 mar.	(1371 mar.-mai.)	Darrouzès, V, n. 2453; Petit, XVIII, pp. 248-249
Dorotheus Blates	1371	1379	Darrouzès, V, n. 2617; Petit, V, p. 94; XVIII, p. 249
Isidorus Glabas, dep. iter.	1380 mai. 25-1385 sept.	1384 sept.-1396 ian. 11	Darrouzès, VI, nn. 2703, 2772, 2790; cfr. Laurent, *La liste*, p. 309; J. M. Hoeck, LTK, V, col. 788; J. Loenertz, REB, VI (1948), pp. 181-187
Gabriel	1397	(1416-)	Darrouzès, VI, nn. 3055, 3262; Petit, V, p. 95, AA, IV, n. 19, p. 111
Symeon	1416/1417	1429 sept.	Petit, XVIII, p. 250; B. Kotter, LTK, IX, col. 1217; AA, IV, n. 19, p. 111; AA, XI, p. 60
Gregorius	1430	(1437-1439 aug. 19)	Petit, VI, p. 96; XVIII, pp. 250-251
Niphon (?)	1439	(-1458)	Petit, V, p. 96; XVIII, p. 251; cfr. Laurent, *La liste*, p. 309
Methodius	(-1467)		Petit, VI, p. 295
Parthenius		1481 c.	Petit, V, pp. 96-97
Niphon, prom. patr. CP	1482	1486 fin.	Petit, V, p. 97
Maximus	1486/1487	(1511/1512-)	AA, IV, n. 41, pp. 190-191
Macarius, metr. Corynthi	1517 apr. 4		Petit, VIII, p. 273
Ioasaph	(-1527 iun. 10)	(1531 iun.-)	Petit, VIII, p. 273; V, p. 151
Theonas	1537/1538	(1541 mai.-1542 apr.)	Petit, V, p. 151; VI, pp. 295-296; AA, XI, p. 404
Macarius Chiensis	(-1551 oct. 23)		*Concilii Tridentini acta*, IV, I, Friburgi Brisgoviae 1961, p. 259
Theonas, ep. Philippi	1559	1565	Petit, V, p. 152; cfr. S. Vailhé, EO, III (1900), p. 268
Ioasaph Argyropoulos	(-1565 sept.)	(1577-)	Petit, V, pp. 152-153
Dorotheus	(-1578 oct.)		Petit, V, p. 153
Metrophanes	(-1585 febr. 27)	(1590 mai.-)	
Gabriel, prom. patr. CP.	(-1593 mai.)	1596 mar.	Petit, V, pp. 153-154
Cosmas, exp.	(-1598 nov. 2)		Petit, V, p. 154
Sophronius, dep.	1605 dec. 5	1607 sept. 3	
Zosimas, ep. Citrensis	1607 sept. 12		
Paisios	1611	(1629-)	Petit, V, pp. 154-155
Athanasius Patellaros, prom. patr. CP	1630/1631	1634 mar.	Petit, V, p. 155

Damascenus, dep.	1634 mar. 16		Petit, V, pp. 155-156
Callinicus, ep. Polyan.	1636 ian. 27	(1638 sept. 24-)	Petit, V, p. 156; *Synod of Jerusalem*, p. 89
Athanasius Patellaros, patr. CP, iter., adm., ren.	1643 iul. 16	1643	Petit, V, p. 156
Theocletus	1646 iul. 21	1651 ian. 21	
Ioachim	1651 ian./1654 ian.	1665	
Dionysius Bardalis, patr. CP, adm.	1665 oct.	1670	Petit, V, p. 212
Anastasius Pantodynamos, non conf.	1671 mar. 11		
Meletius	1671	(1680 apr.-)	Petit, V, p. 213
Neophytus, exp.	1680 iul.	1686 aug. 20	
Methodius, dep.	1687 febr.	(1689-)	Petit, V, p. 213
Ignatius	1696 (?)	1704	Petit, VI, p. 297
Ignatius	1704	1725 febr. 26	
Ananias	1725 mar.	1733	Petit, V, p. 214; VI, p. 297
Ioachim	(-1734 febr.)	1745 apr. 7	Petit, V, pp. 214-215; VI, p. 297
Gabriel Callimachi, dep.	1745 apr.	1760 ian. 19	Petit, V, p. 215; VI, p. 297; cfr. Actes, IV, p. 149
Spyridon	1760 febr.	1762	
Theodosius Maridakes, ep. de Hierissos et de monte Athos	1762 ian. 21	1769 apr. 16	Petit, V, pp. 215-216; VI, pp. 297-298
Damascenus, metr. de Melnic, dep.	1769 apr.	1780 iun. 27	Petit, V, p. 216; VI, p. 298
Iacobus	1780 iul.	1788 aug. 16	
Gerasimus, prom. ad Chalcedon.	1788	(1806 nov.-)	Petit, V, pp. 216-217, AA, II, p. 216
Ioseph	1811		Petit, V, p. 217
Matthaeus, prom. ad Cyzicen.	1821/1822	1824	
Macarius, ep. Lemni, dep.	1824 ian.	1831	
Meletius Pancalos, metr. Amaseae, prom. ad Cyzicen.	1831 nov.	1841 mai.	
Hieronymus		1853	
Callinicus, prom. patr. Alexandriae	1853 mar.	1858 ian. 26	Petit, V, p. 218
Neophytus, metr. Tirnovi, dep.	1858 ian. 26	1874 ian. 9	
Ioachim Demetriades, metr. de Varna	1878 sept. 4		
Callinicus Photiades, exp.	1878 sept. 6	1883	
Gregorius Callidis, metr. Trapezunden., dep., prom. ad Ioanninam	1884 dec. 20	1889 sept. 29	Petit, V, p. 218

Sophronius, ep. Ioanninae, dep.	1889 sept. 29	1893 apr. 6	
Athanasius Megacles, "metr. de Sisanion"	1893 mai. 4	(1902-)	Petit, V, p. 219
Panteleimon Nikolaos Chrysophakis, metr.	1974 aug. 3		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 78

43.1.20 THESSALONICA — eccl. armena-gregoriana

Bibl.: Le Quien, I, coll. 1445-1446

Isaias	(-1307 mar. 19)	Mansi, XXV, col. 140

43.2.3 AMPHIPOLIS, Chrysopolis — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: Hierocles, 640, 1: Honigmann, p. 15; *notitia* 3: Darrouzès, p. 236

Bibl.: Le Quien, II, coll. 83-86; Hirschfeld, RE, I, coll. 1949-1952; S. Vailhé, DHGE, II, coll. 1348-1350

Alexander	(-553 mai. 5)	ACO, IV, pp. 5, 227
Andreas	(-691 sept.)	Mansi, XI, col. 993
..., "ep. Chrysopolis"	(-809)	Theodorus Studita, I, ep.48: PG, 99, col. 1073
Philippus, "ep. Chrysopolis	(-879 nov.)	Mansi, XVII-XVIII, col. 376

43.3.3 ARDAMERIUM, Ardameri, Herculia — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 10, 13, 21: Darrouzès, pp. 278, 317, 371, 420

Bibl.: Le Quien, II, coll. 97-98; AA, V, I, p. 231; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 344-345

Elias	saec. X		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 470
Iohannes, "ep. Ercoulou"	(-943)		AA, V, p. 231; VII, n. 6; I. n. 5
Demetrius	(-1081 iul.)	(1091/1106-)	AA, I, pp. 94, 123
Demetrius	(-1196 oct.)		AA, V, pp. 231, 360

Theodosius		(1325-)	AA, III, n. 16, p. 127
Gregorius	(-1503/1504)		AA, IV, n. 44
Samuel, "ep. Sisaniou et Ardameriou"	(-1619 dec.)		AA, II, p. 189
Meletius	(-1638 sept. 24)		Le Quien, II, coll. 97-98; *Synod of Jerusalem*, p. 89

43.4.3 BARGALA, Bargallus — eccl. byzantina

Località inclusa nella provincia di Macedonia seconda; vescovado suffraganeo di Tessalonica (*Index*, p. 7).

Fonti: Hierocles, 641, 6: Honigmann, p. 16

Bibl.: Le Quien, II, coll. 89-92; R. Janin, DHGE, VI, coll. 785-786

Dardanius, Dardanios	(-451 oct. 8)	ACO, II, I, p. 64
Heremias		B. Aleksova, *The Presbyterium of the Episcopal Basilica at Stobi and Episcopal Basilica at Bargala*, in *Studies in the antiquities of Stobi*, III, edd. B. Aleksova-J. Wiseman, Titov Veles 1981, p. 34

43.5.3 BELIKEIA, Belicia, Vilikios — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Filippi; durante il periodo latino non è ricordato nessun prelato (cfr. Fedalto, II, p. 238).

Fonti: *notitiae* 7, 9-10, 13: Darrouzès, pp. 285, 304, 329, 364

Bibl.: R. Janin, DHGE, VII, col. 768; Lemerle, *Philippes*, pp. 258-260; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 540-541

Stephanus	saec. XI pars post.	Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 714
Iohannes	saecc. XI-XII	Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 1775

43.6.2 BERRHOEA, Beroia, Beria, La Verre, Verria, Karaferia, Ber — eccl. primaeva et byzantina

Sede arcivescovile dalla *notitia* 1 alla 5; nelle *notitiae* 7, 9-10, 13 vescovado suffraganeo di Tessalonica e nella 17 di Acrida; nelle *notitiae* 12 e 15 risultava ancora sede arcivescovile e nelle *notitiae* 11, 17-21 metropoli senza suffraganei (v. 28.5.2 Beroe).

Fonti: Hierocles, 638, 6: Honigmann, p. 14; *notitiae*: Darrouzès, p. 486

Bibl.: Le Quien, II, coll. 69-74; Oberhummer, RE, III, coll. 304-306; R. Janin, DHGE, VIII, coll. 885-887; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 342-343

Carpus, s. (?)			T. Garcia de Orbiso, BS, III, coll. 876-877
Onesimus			*Constitutiones apostolorum*, VII, 46: ed. F. X. Funk, Paderbornae 1905, I, p. 454
Gerontius, Geroncius	(-343 aut.)		Turner, I, pp. 558-559
Lucas	(-449 aug. 8)		Honigmann, *Lists*, p. 35
Sebastianus	(-451 oct. 13)		ACO, II, III, II, p. 74
Timotheus	(-536 mai. 2)		ACO, III, pp. 127, 154, 162
Ioseph	(-870 febr. 28)		Mansi, XVI, col. 194
Basilius	saec. XI		Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 343
Christophorus	sacc. XII		Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 1812
...	(-1274)		Mansi, XXIV, col. 75; cfr. Laurent, IV, n. 1410
Leo	(-1280 mai. 3)		Leo Allatius, III, I, col. 897
Antonius Malakes	(-1285 aug.)		V. Laurent, EO, XXVI (1927), pp. 129-149: 148
Maximus	(-1326)		Darrouzès, V, n. 2156
Dionysius	(-1330 apr.)	(1351/1352-)	Darrouzès, V, nn. 2156, 2323; Miklosich-Müller, I, pp. 157, 300
..., cp. Tzouroulou	1364 fin.		Darrouzès, V, n. 2466; Miklosich-Müller, I, p. 454
Daniel	1393	(1394 mai.-)	Darrouzès, VI, n. 2959; Janin, col. 887
Eustathius	(-1403)	(1409 aug.-)	Darrouzès, VI, nn. 3263, 3284
Methodius	(-1506 mai. 25)		AA, IV, n. 3, p. 53; II, p. 166
Neophytus	1538		Pèchayre, p. 322
Ignatius	1550		Janin, col. 887
Matthaeus	1554		
Neophytus	1555		
Metrophanes, vic. patr. CP	1572	1578	Janin, col. 887; Le Quien, II, col. 73
Cyrillus	1579		
Arthemius	(-1591 iun.)		Actes, II, p. 49
Paisius	1606	1607	Janin, col. 887
Ioasaph	1610		
Abercius	1613		
Timotheus	1621		
Cyrillus	1630	1633	
Cyrillus	1634		
Ioachim	1638		
Ioannicius, prom. patr. Alexandrin.	(-1638 sept. 24)	1645	Janin, col. 887; *Synod of Jerusalem*, p. 88

Ioseph	1645		Janin, col. 887
Ioachim	1649	1689	
Leontius	1705		
Macarius	1715	1721	
Agapius	1725		
Ioachim de Chio	1727		
Macarius	1730	1735	
Ioachim	(-1745 iun.)		Actes, III, p. 62
Samuel	1746		Janin, col. 887
Dorotheus	1763		
Daniel	1766	1799	
Chrysanthus	1799	1811	
Zacharias	1811	(1819 sept.-)	Janin, col. 887; Actes, I, p. 90
Methodius	1823	1831	Janin, col. 887
Dionysius	1831	1848	
Theocritus	1848	1863	
Sophronius	1863	1869	
Benedictus	1869	1877	
Procopius	1877	1892 apr.	
Cosmas	1892 apr.	1895 aug.	
Constantius Isaacides	1895 aug.	1906 iul.	
Apostolus Christodoulos	1906 iul. 12	1909 sept. 7	
Lucas Petrides	1909 sept. 9	1911 iul. 7	
Callinicus Delicanes	1911 iul. 7	1922 febr. 5	
Apostolus	1924 febr. 5	1924 apr. 15	
Chrysostomus	1924 apr. 15	1924 oct. 7	
Sophronius Stamoules	1924 oct. 7	1927 nov. 19	
Polycarpus Kellaropoulos	1927 nov. 19		
Paulos Giannikopulos, "metr. de Berrhoea et Naoussa"	1968 nov. 24		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 76

43.6.5 BERRHOEA eccl. semiariana

Demophilus, prom. patr. CP	(-343/344)	370	H. de Riedmatten, DHGE, XIV, coll. 212-215; M. Simonetti, DPAC, I, coll. 909-910

43.6.9 BERRHOEA eccl. apollinarista

Eunomius	saec. IV fin.	R. Aubert, DHGE, XV, col. 1399

43.7.3 CAMPANIA, Castrium, Castrion eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica dalla *notitia* 7 e quindi nelle *notitiae* 10, 13, 21; sede metropolitana dal 1923 al 1931, quando venne divisa tra le metropoli di Tessalonica e Verria.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 496

Bibl.: Le Quien, II, coll. 91-92; R. Janin, DHGE, XI, coll. 628-629

...	(-1315 mai./iul.)		Darrouzès, V, n. 2324
(Macarius ?), tr. ad Smyrn.		1360/1361	Darrouzès, V, nn. 2429, 2214
Melitus	(-1421 apr.)		Janin, col. 628; Dölger, n. 3387
Acacius	(-1569 ian.)	(1590-)	Janin, col. 628
Constantius	1700 c.		Janin, col. 629
Macarius	1716		
Ananias	(-1720 c.)		Le Quien, II, col. 92
Christophorus	1725		Janin, col. 629
Theophilus	1749	(179- 3-)	
Neophytus		1828	
Gregorius	1828	1853 mar.	
Hierotheus	1853 mar.	1861 mai. 13	
Iacobus	1861 mai. 27		
Gregorius, dep.		1878	
Neophytus, dep.	1882 iul.	1892	
Parthenius	1892	1904	
Hilarion Macarones	1904	1907 iun. 19	
Diodorus, prom. ad Sisan.	1912 febr. 20	1931	

43.8.3 CASSANDRIA, Cassandreia eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica nelle *notitiae* 7, 9-10, 13, 21; arcivescovado autocefalo nel 1715 e metropoli nel 1855.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 496

Bibl.: Le Quien, II, coll. 77-78; Oberhummer, RE, IV, Suppl., coll. 877- 878; R. Janin, DHGE, XI, coll. 1305-1306; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 343-344

Hermogenes	(-449 aug. 8)	(451 oct. 8)	Honigmann, *Lists*, p. 35; ACO, II, III, I, p. 55
Ignatius	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 373
Ioannicius			Le Quien, II, coll. 77-78
...	(-1074 apr.)		AA, V, I, pp. 208-211
Leontius	saec. XI		Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 344
Adam, "ep. Cassandriae et Bryae"	(-<1191-1198>)		Grumel, III, n. 1188
Michael	saec. XII fin.		AA, V, I, p. 231
Basilius	(-1259 ian.)		AA, VIII, p. 5
Callistus	1560 sept. 7		Janin, col. 1306
Cosmas	1565 ian.		
Callinicus	1569		
Cosmas	(-1591)		Actes, II, p. 50
Euthymius, dep.		1607 dec.	Janin, col. 1306
Damascenus	1607 dec.		
Ionas	1611 mai.		
Sisoes	1622/1623		
Laurentius	1639 oct.		Janin, col. 1306; cfr. Le Quien, II, col. 78
Damascenus	1640 (?)	(1643-)	Janin, col. 1306; Mistakides, p. 182
Theophanes	1651 iun.		Janin, col. 1306
Philotheus	1659 febr.		
Meletius, dep.		1680 apr. 15	
Melchisedech	1680 iun. 5		
Ioannicius	saec. XVII fin.		
Ignatius	1706		
Arsenius	(-1720 c.)		Le Quien, II, col. 78
Sophronius	1725		Janin, col. 1306
Ioachim	(-1727)	(1734-)	

Daniel			
Iacobus, tr. ad Serren.	1832 nov.	1846 iun.	
Hieremias	1846		
Ignatius	1850 aug.	1860 dec.	
Neophytus Drymides	1860 dec. 24	1865 mar. 14	
Chrysantus, dep.	1865 mar. 15	1867 dec.	
Gregorius	1867 dec.	1873 apr.	
Constantinus Gazes	1873 apr. 21	1892 apr. 14	
Procopius	1892 apr. 14	1901 ian. 21	
Leontius	1901 febr. 15	1903 aug. 8	
Iohannes	1903 aug. 8	1907 iul. 26	
Ireneus Hadji Apostolou	1907 iul. 26	(1939-)	
Synesios Visvinis, metr.	1960 mai. 25		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 80

43.9.3 **CHRISTOUPOLIS**, Cavala, Kabala

eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Filippi nelle *notitiae* 7, 9-10, 13, 20; arcivescovado e metropoli senza suffraganei nelle *notitiae* 17 e seguenti; nel periodo latino non compaiono vescovi residenti (Fedalto, II, p. 83), nell'aprile 1395 la metropoli venne ceduta al vescovo di Eleutheropolis, e nel 1675 al metropolita di Drama.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 488

Bibl.: Lemerle, *Philippes*, pp. 257-263

Nicetas	(-1260 ian.)		Lemerle, *Philippes*, p. 262
Babilas, proedros, metr. Ancyrae	saec. XIII		
Hierotheus	(-1305)	(1315 sept.-)	
Markellos, metr. Varnae et proedros Christoupolis	(-1327)		
...	(-1340)		
Macarios	(-1350)	(1358 aug.-)	AA, XII, n. 12, pp. 100-105
Gregorios	(1358-)		
Petrus, ep. Polystylou	1363	(1374-)	
Daniel	(-1746 mai.)		Actes, III, p. 71
Hieremias	(-1782 mai.)		Actes, III, p. 76

43.10.3 DEABOLIS, Diabolis, Debole, Devol — eccl. byzantina

Vescovado della provincia di Nuova Epiro dipendente da Ocrida; la località è ricordata la prima volta nel 1020, nella novella di Basilio II che istituiva l'arcivescovado di Ocrida (Gelzer, BZ, II, 1893, p. 42) come una delle cinque città dipendenti da Castoria; nella *notitia* 13 è inclusa tra le sedi di Giustiniana prima o di Bulgaria; nel 1676, l'eparchia fu unita a quella di Corytsa, che divenne metropoli col titolo di Corytsa e Selasphoros.

Fonti: *notitia* 13: Darrouzès, p. 371

Bibl.: Le Quien, II, coll. 99-100; P. N. P., MEE, IX, p. 175; R. Janin, DHGE, col. 141

Theodosius	(-1078)		Iohannes Scylitza Curopalata, *Excerpta ex breviario historico*, ed. I. Bekkerus (CSHB, 24), Bonnae 1839, p. 739
...	(-1199 febr.)		Grumel, III, nn. 1192, 1193: PG, 119, coll. 889-893
Michael	saec. XII fin.		Janin, col. 141
Gregorius	(-1361 aug. 25)	(1365-)	
Parthenius	(-1676)		

43.11.3 DIUS, Dium, Dium colonia, Dion — eccl. byzantina

Vescovado della provincia di Macedonia prima e suffraganeo di Larissa nella *notitia* 3.

Fonti: Hierocles, 638, 5: Honigmann, p. 14; *notitia* 3: Darrouzès, p. 243

Bibl.: Le Quien, II, coll. 73-76; Philippson, RE, V, col. 833 (1); R. Janin, DHGE, XIV, col. 522

Palladius	(-343 aut.)	Turner, I, pp. 558-559

43.12.3 DOBEROS, Daborus, Dojran — eccl. byzantina

Nel secolo V risultava vescovado della provincia di Macedonia prima, nel secolo XIII di Giustiniana prima.

Fonti: Hierocles, 639, 4: Honigmann, p. 14

Bibl.: Le Quien, II, coll. 75-78; Philippson, RE, V, coll. 1249-1250; R. Janin, DHGE, XIV, coll. 534-535

Eusebius, "ep. Dobirorum, Doberitanus"	(-449 aug. 8)	(451 oct.-)	Honigmann, *Lists*, p. 35; ACO, II, III, I, p. 181; II, III, II, p. 108

..., "ep. Debrenus"	(-1283 mar.)		Nicephorus Gregoras, *Historia Byzantina*, VI, 1, ed. L. Schopeni (CSHB, XIX, I), Bonnae 1829, pp. 164-165

43.13.3 DRAMA

eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo da Filippi; sede arcivescovile nelle *notitiae* 15, 17-18, metropoli senza suffraganei nelle *notitiae* 17-18, 20-21.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 489

Bibl.: Le Quien, II, coll. 97-98; R. Janin, DHGE, XIV, coll. 784-786; Lemerle, *Philippes*, pp. 259-260

...	(-1315 sept./dec.)		Darrouzès, V, n. 2043
Callinicus	1316		Janin, col. 784
..., metr. Christoupolis	1317 mai.		Darrouzès, V, n. 2078
...	(-1342 aug.)	(1343 apr.-)	Darrouzès, V, nn. 2235, 2243
Sophronius	(-1344 nov. 4)		Darrouzès, V, n. 2250
..., metr. Philippi	(-1371 mai.)	(1379-)	Darrouzès, V, n. 2614; VI, n. 2692
... (?)	(-1386/1387)		Darrouzès, VI, n. 2807
..., metr. Ainou, adm.	1395 febr.		Darrouzès, VI, n. 2981
Ioasaph, tr. ad Larissam	(-1389 febr.)	1392/1393	Darrouzès, VI, nn. 2847, 2915
..., metr. Ainou, adm.	(-1395 febr.)		Darrouzès, VI, n. 2981
..., cl., tr. ad Sougdaiam		1403 aut.	Darrouzès, VI, nn. 3132, 3265
Dositheus	(-1437 nov.)	(1439 iul. 21-)	Syropoulos, pp. 184, 514
...	(-1467 ian. 15)		Janin, col. 785
Iacobus	(-1474)	(1483-)	
...	(-1488 iul.)		
Ioachim		1498	Le Quien, II, coll. 97-98
Athanasius	(-1548)		Janin, col. 785
Ioachim	(-1555)		
Neophytus	(-1591 iun.)		Actes, II, p. 49
Nicanor			Janin, col. 785
Athanasius	(-1593 mai.)		
Neophytus	(-1611 mai.)	1619	
Clemens	1619	(1622 mar.-)	
Neophytus, prom. ad Nicomediam		1623 (?)	
Germanus, dep.	1663 dec. 6	1673 oct.	

Neophytus	1674 mar. 13		
Antonius	1682		
Damascenus	1688	1689 mar. 9	
Gregorius	1692	1700	
Anthimus	1701 mai.	1710 iun.	
Ioachim	(-1721 febr.)		
Parthenios	1721 aug.		
Iacobus	1739 mai.		
Callinicus	1739 oct. 26	(1753 apr.-)	
Bartholomaeus	1761 nov.		Janin, col. 786
Gregorius	1781 oct.	1786 oct.	
Ioseph	1808 aug. 12	1809 mai.	
Parthenios		1817 iun.	
Chrysanthus	1817 iun.		
Nicodemus	1817	1819	
Dionysius		1831 mai.	
Germanus	1831 mai.	1835 nov. 22	
Neophytus	1835 nov. 22	1842 iun.	
Athanasius	1842 iun.	1848	
Meletios Staraveros, dep.	1848	1861 mai. 13	
Agathangelus Scholarios	1861 mai. 13	1872 mai.	
Tarasius	1872	1879	
Germanus Michaelides	1879 ian. 25	1896 iul. 25	
Philotheus Constantinides	1896 aug. 1	1902 mai. 18	
Chrysostomus Kalaphates	1902 mai. 18	1910 mar. 11	
Agathangelus Constantinides	1910 mar. 13	1922 oct. 24	
Laurentius Papadopoulos	1922 nov. 7	1928 iul. 24	
Basilius Combopoulos	1930 aug. 12	1942	
Georgius	1942		
Dionysios Panagiotis Kiratsos, metr.	1965 nov. 21		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 77

43.14.3 DRYGOBITIA, Dragobitia — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 9-10, 13: Darrouzès, pp. 278, 299, 316, 358

Bibl.: Le Quien, II, coll. 93-96, R. Janin, DHGE, XIV, coll. 782-783

Petrus	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 376

43.15.3 EDESSA, Bodena, Bodona, Vodena — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica nella *notitia* 3, di Giustiniana prima o di Bulgaria nella *notitia* 13 (Edessa o Moglena); il titolo di chiesa metropolitana fu ristabilito il 1° novembre 1922 e la sede fu unita a Pella.

Fonti: Hierocles, 638, 8: Honigmann, p. 14; *notitiae*: Darrouzès, pp. 236, 372

Bibl.: Le Quien, II, coll. 79-80; I. S. S., MEE, IX, pp. 706-707; Oberhummer, RE, V, col. 1933; Hirschfeld, RE, I, col. 944; R. Janin, DHGE, XIV, coll. 1420-1421

Isidorus	(-691 sept.)		Mansi, XI, col. 993
...	(-<1169-1177>)		Theodorus Balsamon, *Commentaria in canones SS. Apostolorum*, 74: PG, 137, col. 187; L. Bréhier, DHGE, VI, coll. 419-421
Sophronius	(-1642)		Leo Allatius, III, 11, col. 1089
Daniel	(-1672)		Le Quien, II, col. 80
Nicephorus	(-1721)		
Agathangelus	1922 nov. 1	1924 febr. 5	Janin, col. 1421
Constantius, Constantinus Capitzoglou	1924 febr. 5	1939	
Panteleimon Papageorgiou	1941 oct. 24	1951 mar. 27	
Dionysius	1951 sept. 25		
Chrysostomos Chrystos Kakoulidis, metr.	1984 oct. 7		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 77

43.16.3 ELEUTHEROPOLIS, Alectoropolis, Alectryopolis, Anaktoroupolis, Eîon, Leftero, Praison — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Filippi incluso nelle *notitiae* 7, 9-10, 13; nella *notitia* 21 compare come il solo suffraganeo; dopo la fine della metropoli di Filippi fu sottoposto alla metropoli di Drama e nel febbraio 1889 promosso sede metropolitana, soppressa nel 1926 e ristabilita nel 1933.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, pp. 285, 304, 329, 364, 421

Bibl.: Oberhummer, RE, V, coll. 2116-2117; S. Pétridès, DHGE, II, coll. 79-80; R. Janin, DHGE, XV, coll. 153-154; Lemerle, *Philippes*, pp. 267-268; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 541-542

Theodosius	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 376
Georgius	sacc. XI		Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 542
Nicander	(-1351 aug. 15)		Darrouzès, V, n. 2326; cfr. E. Honigmann, *Die Unterschriften des Tomos des Jahres 1351*, BZ, XLVII (1954), pp. 104-115: 113-114
...	(-1395 apr.)		Darrouzès, VI, n. 2985
Sophronius	1580 apr.		Janin, col. 154
Damianus	1615		
Macarius			
Paisios	1808 febr.		
Dionysius		1814 ian.	
Ioseph	1815 ian. 8	1826 oct.	
Anthimus	1826 oct.		
Hierotheus	1841 nov.		
Anthimus		1863 mar. 28	
Meletios	1864 febr. 3	1867 nov. 30	
Neophytus	1867 nov. 30	1871 ian. 31	
Agathangelus, dep.	1872		
Dionysius	1875 iul. 17	1882 iun.	
Gennadius	1882 iun.	1885	
Macarius, dep.	1885	1888 iul.	
Dionysius Stavrides	1883 oct. 18	1900 oct. 3	
Panaretus Petrides	1900 oct. 10	1909 iul.	
Germanus	1909 iul.	1920	
Constantinus Mingreles	1922 oct. 6	1924 febr. 9	
Emilianus Dragoules	1924 mar. 13	1927 dec. 11	
Sophronius Stamoules, ren.	1927 dec. 19		
Sophronius			
Ambrosius	1956 mar. 4		
Evdokimos Kokkinakis, metr.	1984 oct. 6		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 77

43.17.3 EZEVA, Ezova, Ezevai, Azeva, Eziova, Stephaniana — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Serrai, ad est del fiume Strymon, ricordato dal 1062, incluso nelle *notitiae* 13 e 21, e in quest'ultima anche come sede arcivescovile; il vescovado compare unito a Stephaniana.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, pp. 151, 366, 420, 421

Bibl.: P. N. Papageorgiu, BZ, III (1894), pp. 299-300; AA, II, p. 66

Ioannicius		(-1358 febr.)	AA, VI, n. 25
Matthaeus	(-1358 febr.)		AA, III, p. 36
Theodosius	(-1378 nov.)		Actes, V, p. 334
Matthaeus	(-1393 febr.)		AA, VI, n. 30

43.18.3 HERACLEA PELAGONIAE, Heraclea Sintica, Bitolia, Monastir — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica nella *notitia* 3, di Giustiniana prima o di Bulgaria nella *notitia* 13.

Fonti: Hierocles, 639, 9: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, pp. 236, 372

Bibl.: Le Quien, II, coll. 81-84; Oberhummer, RE, VIII, col. 429; Collart, *Philippes*, pp. 504-507; Laurent, *Sceaux*, V, 2, pp. 334-335

Evagrius	(-343 aut.)		Turner, I, pp. 550-551
Quintillus	(-449 aug. 8)	(451 oct.)	ACO, II, I, I, p. 78; II, III, II, p. 139
...	(474-491)		Malchus Rhetor, pp. 246, 248
Benignus	(-553 mai.)		ACO, IV, I, pp. 3, 222
...	(1090-1108)		Theophylactus, Bulgariae archiepiscopus, ep. 32: PG, 126, col. 432
Stephanus	saec. XII		Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1506
Theodosius	(1328-1341)		Le Quien, II, col. 84
Ioannicius	(-1639 sept.)		Leo Allatius, III, XI, col. 1069

43.19.3 HIERISSUS, Hierissos, Apollonia, Hagion Oros — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica, compare nella *notitia* 3 come Apollonia e dalla *notitia* 7 come Hierissos; nelle *notitiae* 17 e 18 sede metropolitana.

Fonti: Hierocles, 640, 3: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, pp. 236, 279, 317, 371, 402, 409, 420

Bibl.: Le Quien, II, coll. 99-102; Hirschfeld, RE, III, col. 114; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 345-346; D. Papachryssanthou, *Hierissos, metropole ephemere au XIVe s.*, «Travaux et memoires», IV (1970), pp. 395-410

Elias	saecc. X-XI		Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 345-346
Georgius	(-1008/1009)	(1018-)	Actes, V, I, pp. 134, 172
Nicephoros	(-1013)	(1014 febr.-)	AA, I, n. 17, p. 49; Actes, V, I, p. 151
Georgius	(-1032 dec.)		AA, III, n. 4, p. 53
Nicolaus	(-1032 dec.)		AA, III, n. 4, p. 52
Georgius	(-1071 iun. 22)	(1085 dec.-)	Actes, V, I, pp. 53, 203-207; AA, III, n. 7, pp. 66-8 67
...	(-<1092-1096 / 1108>)		Grumel, III, n. 960
Basilius	(-1165 oct. (?))		AA, VII, p. 266
Nicolaus	(-1196 oct.)		Actes, V, I, p. 231
...	(-1235 c.)		Laurent, IV, n. 1279
Theodosius	(-1290 apr.)		AA, VI, p. 78; Actes, III, p. 31; AA, VIII, p. 60
Gregorius	(-1304)		AA, VII, p. 266
...	(-<1306-1309>)		Laurent, IV, n. 1657
Niphon	(-1314 iun.)		AA, III, p. 131
Theodosius	(-1317 c.)	(1323-)	AA, IX, p. 38
Niphon	(-1323)	(1325 mai.-)	AA, VII, p. 137, nn. 258-259, VIII, p. 4
Isaac	(-1328 mar.)		Actes, IV, p. 64
Iacobus	(-1330)	(1334 sept.-)	AA, II, p. 79, Actes, III, pp. 24-25; cfr. Papachryssanthou, p. 410
Iacobus	1339/1340	(1356 aut.-1365)	AA, XI, p. 396; Darrouzès, V, nn. 2317, 2396
Sergius (?)			Darrouzès, V, n. 2312; AA, VII, p. 137, n. 261
David	(-1368)	(1371 sept.-)	Darrouzès, V, nn. 2539, 2632; AA, II, p. 115
Isaac	(-1377 iun.)	(1380 mai.-)	Actes, IV, p. 113; AA, II, p. 134; XI, p. 396; Darrouzès, VI, n. 2700
	1389 iul.		Darrouzès, VI, n. 2860
	1391 mar.		Darrouzès, VI, n. 2884
	1393 iun.		Darrouzès, VI, n. 2922
	1396 febr.	1396 apr.	Darrouzès, VI, nn. 3018, 3024
Nicander (?)	(-1441 sept.)		AA, III, p. 238
Methodius	(-1499 mar.)		AA, XI, p. 50
Gregorius	saec. XVI		AA, VII, p. 266
Macarios	(-1527)	(1543-)	AA. IX, p. 99
Hilarion	(-1555 aug. 7)		AA, II, p. 178
David	(-1564)		Martinus Crusius, II, p. 174

Eugenius	(-1569 mar. 20)	Le Quien, II, coll. 100-102
Daniel	(-1720 c.)	Le Quien, II, col. 102
Iacobus	(-1768 iul.)	Actes, V, p. 368
Nikodemos Anagnostou, "metr. de Ierissos, Agion Oros Athos et Ardamerion"	1981 mar. 29	*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 79

43.20.3 IMBROS, Imroz adasi — eccl. byzantina

Sede arcivescovile (*notitia* 18) creata da Manuele Paleologo, sede metropolitana (*notitia* 21).

Fonti: Hierocles, 649, 2: Honigmann, p. 19; *notitiae*: Darrouzès, p. 494
Bibl.: Le Quien, I, coll. 951-952; Fredrich, RE, IX, coll. 1105-1107; Darrouzès, p. 188

Ioachim		Martinus Crusius, pp. 318, 509
Athanasius	(-1619 dec.)	AA, II, p. 189
Gregorius	(-1721)	Le Quien, I, col. 952
Nicephorus	(-1879 mai. 31)	Actes, II, p. 60
Photios Savvaidis, "metr. de Imbros et Tenedos"	1972	*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 92

43.21.3 KAISAROPOLIS, Caesaropolis — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Filippi.

Fonti: *notitiae* 7, 9-10, 13: Darrouzès, pp. 285, 304, 329, 364
Bibl.: R. Janin, DHGE, XII, coll. 250-251; Lemerle, *Philippes*, pp. 263- 268; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 542-543

Methodius	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 376
Agapios	saecc. XI-XII		Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 543
Meletius	(-1320)	(1321-)	Lemerle, *Philippes*, pp. 265- 266
Theoleptos	(-1333)(?)		
Hierotheus	(-1357 iun.)	(1358-)	Lemerle, *Philippes*, p. 266
Gabriel	(-1378 nov.)		Actes, V, p. 334

43.22.3 KITROS, Pidna, Citrum — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 3, 7, 9-10, 13, 21: Darrouzès, pp. 236, 278, 299, 316, 358, 371, 420

Bibl.: Le Quien, II, coll. 79-82; R. Janin, DHGE, XII, coll. 998-999; Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 341; V, 2, p. 429

Germanus	(-870 febr. 28)	(879 nov.-)	Mansi, XVI, col. 194; XVII- XVIII, col. 377
...	(-<1090-1108>)		Theophylactus, Bulgariae archiepiscopus, ep. 11: PG, 126, coll. 324-325
...	saecc. XI-XII		Laurent, *Sceaux*, V, 1, p. 342
Leo	saec. XII in.		Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1597
Ioannes	saec. XII in.		Rhalles, V, pp. 403-410
Georgius, ep. Citren.		(1329-)	AA, X, n. 118
Neophytus	1486		Janin, col. 998
Damascenus	(-1564)		Martinus Crusius, II, p. 174
Zosimas	(-<1548-1580>)		Martinus Crusius, IV, p. 338
Lucianus	1589 ian.		Janin, col. 999
Zosimus	1607 sept.		
Hieremias	(-1613)		
Hieremias	1617 nov.		
Maximus			Le Quien, II, col. 82
Iohannes (?)			Janin, col. 999
Ioachim	1671		
Athanasius	1700	1715	
Ambacum, Habacuc, Abacum	(-1720)		Le Quien, II, col. 82
Ciprianus	1821		Janin, col. 999
Meletius, dep.		1846 nov.	
Gregorius	1846 nov. 9	1856	
Meletius, dep.	1856 oct. 15	1876 mar.	
Philaretes			
Ioachim	1882		
Nicolaus	1893	1896 aug. 16	
Parthenius Papaioannou, dep.	1896 aug.	1904 febr.	
Parthenius Bardacas	1904 febr.	1933 ian. 26	
Constantinus Coidakes	1934 mar.	1954	
Barnabas Zorzatos	1954 mar. 28	1985 aug. 18	
Agathonikos Phaturas	1985 nov. 24		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 80

43.23.34 LANGADAS eccl. orthodoxa

Bibl.: *Orthodoxia, 1986-1987*, p. 81

Spyridon Tradelis, metr.	1967 iun. 26	*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 81

43.24.3 LEMNOS, Lemnus eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo della provincia delle isole nell'Illirico orientale e quindi compreso nel patriarcato romano fino al secolo VIII; sede arcivescovile dalla *notitia* 7 alla 18; durante l'occupazione latina era unito ad Imbros; tra 1321 e 1354 elevato a sede metropolitana, senza suffraganei (*notitiae* 19 e 21), per tornare sede arcivescovile fino al 1453.

Fonti: Hierocles, 649, 1: Honigmann, p. 19; *notitiae*: Darrouzès, p. 500

Bibl.: Le Quien, II, coll. 85-88; I, coll. 951-954; Fredrich, RE, XII, coll. 1928-1930; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 657-658; V, 3, pp. 161-162; A. Ateses, AEKD, XII (1957), pp. 74-89, 145-160

Strategius, Stratedius	(-325 mai.)	(325 iun.-)	Turner, I, pp. 75-76
Silvanus	(-691 sept.)		Mansi, XI, col. 993
Iohannes, "ep. Limbi"	(-787 oct. 13)		Mansi, XIII, col. 392; cfr. Le Quien, II, col. 85
Arsenius	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 373; Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 1819
Stephanus	(900-925)		Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 1820
..., tr. ad Thessalonicam		(925 iun. 29-928 iul. 18)	Grumel, II, n. 785
Basilius	saecc. XI-XII		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 846
Nicolaus	(-1027 nov.)		Grumel, II, n. 833: Rhalles, V, p. 24
Paulus	(-1054 iul./aug.)		Grumel, III, n. 869: PG, 120, col. 740
...	(-1066 apr. 26)		Grumel, III, n. 896: Rhalles, V, p. 51
Penctatenes, Pentaclas, Pentailas, ep. Rhousian.	(1084-1111)		Grumel, III, n. 990, cfr. 991: Rhalles, V, p. 393
Michael	(-1157 mai. 12)		Grumel, III, n. 1041: PG, 140, col. 201
...	(-1168 ian. 24)		Grumel, III, n. 1077
Constantinus	(-1172 mai. 5)	(1173 iul. 11-)	Grumel, III, nn. 1125, 1126
Basilius	(-1197 febr. 24)		Grumel, III, n. 1185: Rhalles, V, p. 101
Leo	(-1209 iun. 17)		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 847
...	(-1310 oct.) 1316 iun.		Darrouzès, V, nn. 2005, 2071-2072
Iacobus	1321 febr.	(1331 apr.-)	Darrouzès, V, nn. 2101, 2131; V. Laurent, REB, XII (1954), pp. 190-193

Gregorius	(-1351 aug.)	(1365 iul.-)	Darrouzès, V, nn. 2326, 2488, 2499, 2521
...	(-1381 iul.)		Darrouzès, VI, n. 2718
	(1391-1392)		Darrouzès, VI, n. 2898; AA, IV, pp. 147, 158
	(1394-1395)		Darrouzès, VI, nn. 2978, 2986
Ioseph	(-1425)		AA, IV, n. 22
Iacobus	(-1447)		Ateses, pp. 80-81
Ioasaph	(-1499)	(1500 c.)	AA, IV, n. 40
Neophytus	(-1564)		Martinus Crusius, II, p. 174
Zacharias	(-1575)		Martinus Crusius, VII, p. 506; II, p. 179
Ioasaph	1575	1578	Ateses, p. 84
Anthimus	(-1591 iun.)		Actes, II, p. 49; AA, IV, p. 49
Metrophanes	(-1593)		Ateses, p. 84
Constantios	1604	1605	Ateses, p. 85
Metrophanes	(-1606)		
Clemens	1610	1621 (?)	Ateses, pp. 85-86
Gerasimos	1632		Ateses, pp. 86-87
Ignatius	(-1642 mai.)		Leo Allatius, III, XI, col. 1085; *Synod of Jerusalem*, p. 102
Paisios	(-1653)		Ateses, p. 88
Clemens	1653		Ateses, pp. 88-89
Ioachim	1654		Ateses, pp. 145-146
Parthenios	1655	1661	Ateses, p. 146
Philotheos	1661		
Parthenios		1697	
Galaction	1697		
Hilarion	1698		Ateses, pp. 147-148
Ioannicius	1707	1733 (?)	Ateses, pp. 148-153
Dionysius			
Parthenios	1746	1756	Ateses, pp. 153-156
Hierotheos	1756	1764	Ateses, pp. 156-157
Hieremias	1764		Ateses, pp. 157-158
Ioachim	1770		Ateses, pp. 158-159
Panteleimon	1960 mai. 29		Orthodoxia, 1986-1987, p. 81
Mertyris, metr.			

43.25.3 LYCOSTOMIUM, Thessala Tempe, Lykostomion, Thettalika Tempe — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 13: Darrouzès, pp. 279, 358, 371

Bibl.: Le Quien, II, coll. 101-102

Pharebius, ep. Thessalonicensium saltuum	(-431 iun.)		Mansi, V, col. 587

43.26.3 MELENICUS, Melenicos — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Serrai nel 1274; sede metropolitana nel 1285 (*notitiae* 15, 17-19, 21); nel 1371 al metropolita venne conferito lo stesso rango di Rodi (Darrouzès, V, n. 2613); nella *notitia* 20 compare ancora come vescovado di Serrai (Darrouzès, V, p. 417)

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 502

Bibl.: Le Quien, II, coll. 95-96; E. Tapeinos, E A. XII (1892), pp. 143-144, 151-152, 159-160, 167-168, 182-184

...	(-1274 febr.)		Mansi, XXIV, col. 75
Iohannes	(-1315 sept.)	(1316 mai.-)	Darrouzès, V, nn. 2038, 2070
...	(-1318 aug./oct.)		Darrouzès, V, nn. 2085-2087
...	(-1327 ian.)		Darrouzès, V, n. 2133
Metrophanes	(-1347 oct.)	(1354 ian.-)	Darrouzès, V, nn. 2294, 2356
Cyrillus	(-1355 iun.)		Actes, V, p. 304
Spyridon, tr. ad Peć		(1377 oct.-1379 iul.)	Darrouzès, VI, nn. 2692,- 2802
Metrophanes	(-1379 iul.)	(1386 aug.-)	
Athanasius (?)	(-1394 mai.)		Darrouzès, VI, n. 2959
Matthaeus	(-1437 oct.)		Syropoulos, p. 184; cfr. Leo Allatius, col. 1388
...	(-1564 ian.)		Martinus Crusius, II. pp. 174, 179
Methodius	(-1578 mai. 18)	(? oct. 20-)	Martinus Crusius, IV, pp. 509, 341-342
Matthaeus (?)			Le Quien, II, col. 96
Anastasius, tr. ad Philippen.		1589/1590	S. Vailhé, EO, III (1900), p. 268
Philaretus	(-1591 iun.)		Actes, II, p. 49
Anthimus	(-1721)		Le Quien, II, col. 96
Leontius	(-1793 aug.)		Actes, III, p. 80
Dionysios	(-1856 oct.)	(1875 mar. 25-)	AA, II, p. 224; Tapeinos, pp. 143, 160
Procopius			Tapeinos, p. 168

43.27.3 NIKE eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitia* 3: Darrouzès, p. 236

Theodorus	(-879 nov.)	Mansi, XVII-XVIII, col. 373

43.28.3 PARTHICOPOLIS, Paroecopolis eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: Hierocles, 639, 8: Honigmann, pp. 14-15; *notitia* 3: Darrouzès, p. 236

Bibl.: Le Quien, II, coll. 75-76; cfr. Honigmann, pp. 14-15, n.8

Ionas, Ionan	(-343 aut.)	Turner, I, pp. 554-555
Ioannes	(-451 oct. 25)	ACO, II, I, II, p. 150

43.29.2 PHILIPPI eccl. primaeva et byzantina

Città della provincia di Macedonia prima; con la sottrazione dell'Illirico alla chiesa romana e l'attribuzione al patriarcato di Costantinopoli diventò sede metropolitana della Macedonia prima e come tale compare dalla *notitia* 1 in poi; nel maggio 1371, la sede, da lungo tempo priva di titolare a causa della dominazione serba nella penisola balcanica, fu ceduta al metropolita di Drama (Darrouzès, V, n. 2614); nel 1616, Cavala, antico vescovado di Christoupolis o Neapolis, venne unita a Filippi; nel 1619, il metropolita Clemente unì la metropoli di Drama a Filippi, tenendo i due titoli.

Fonti: Hierocles, 640, 1: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, p. 508

Bibl.: Le Quien, II, coll. 65-70; P. Collart, *Philippes ville de Macédoine, depuis les origines jusqu'à la fin de l'époque romaine*, Paris 1937; S. Vailhé, EO, III (1900), pp. 262-272; Lemerle, *Philippes*, pp. 268-280; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 538-539; E. Pelekanidou, DPAC, I, coll. 1359-1364

Epaphroditus		Theodoretus, *Interpretatio epistolae ad Philippenses*, I, 2: PG, 82, col. 560; cfr. *Phil.* 1, 1; 2, 25; 4, 18
Erastus		Martyrologium Adonis, ad diem 26 iul.: H. Quentin, *Les martyrologes historiques du moyen age*, Paris 1908 (2a ed.), p. 592; cfr. F. Spadafora, BS, IV, col. 1293
Olympas		Le Quien, II, col. 67
Vitalis (?)	(-107 c.)	Vailhé, p. 266; cfr. Tertul- lianus, *De praescriptione haereticorum*, 36, 2: ed. R. F. Refoulé, (CCL, I), Turnholti 1954, p. 216

Porphyrius	(-343 aut.)		Turner, I, pp. 548-549
Flavius	367 c.		Vailhé, p. 266
Flavianus	(-430 aug. 11)	(431 iul. 22)	Jaffé, n. 373; ACO, I, I, VII, p. 85; S. Leanza, DPAC, I, col. 1384
Sozon	(-449 aug. 8)	(451 oct. 25-)	Honigmann, *Lists*, p. 35; ACO, II, I, II, p. 150
Demetrius	(-532/533)	(534 mar. 24-)	ACO, IV, II, p. 169; Grumel, I, n. 224; Jaffé, n. 884
Andreas	(-691 sept.)		Mansi, XI, col. 993
Nicander	717		Vailhé, p. 266
Bonifacius		761	
Nicolaus	(-879 nov.)		Mansi, XVII-XVIII, col. 373
Basilius, s.			H. O. Coxe, *Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae*, I, Oxford 1853, p. 400: cod. Barocc. n. 234, 18
Methodius			S. P. Lambros, *Catalogue of the Greek Manuscripts on mount Athos*, Cambridge 1895, mss. 1579, n. 7, p. 136
Auxentius	975		Vailhé, p. 267
Euthymius	(-997 febr. 21)		Grumel, II, n. 834: Rhalles, V, p. 19
Iohannes	(-1028 ian. 21)		Grumel, II, n. 834; Rhalles, V, p. 32
...	(-<1025-1043>)		Grumel, II, n. 847
Innocentius, ep. Amphipolis	1053 c.		Vailhé, pp. 267, 264
...	(-1066 apr. 26)		Grumel, III, n. 896: Rhalles, V, p. 51
Damianus	1072		Vailhé, pp. 267, 264
Nicetas, ep. Ancyrae	1098		
...	(-1140)		Grumel, III, n. 1007: Rhalles, V, p. 76
...	(-1157 mai. 12)		Grumel, III, n. 1041
Ioannes	(-1166)		Leo Allatius, II, XII, col. 690; cfr. Laurent, *Sceatix*, V, 1, p. 539
Epiphanius	(-1171 mar. 24)		Grumel, III, n. 1120; Vailhé, p. 267
Stephanus	saec. XII		Lemerle, *Philippes*, p. 273
Hyacinthus, dep.		1196	Vailhé, pp. 267, 264
Hilarion	1213 c.		
Gregorius (?)	(-1235 c.)		Vailhé, p. 267; cfr. Laurent, IV, n. 1282; AA, VII, pp. 269-270
Theodorus	(-1260 ian. 1)		Vailhé, pp. 267, 264; Lemerle, *Philippes*, p. 273
...	(-1274)		Mansi, XXIV, col. 75; cfr. Laurent, IV, n. 1410
Macarius	(-1294 iun. 2)		Laurent, IV, n. 1565
Babilas	(-1298 iun.)	(1303-)	Lemerle, *Philippes*, p. 273

Callinicus	(-1315 iul.)	(1317-)	Darrouzès, V, nn. 2032, 2044; AA, V, 1, p. 283
..., dep.		1335/1336	Darrouzès, V, n. 2172, cfr. n. 2190
Neophytus	(-1342 aug.)	(1347 aug.-)	Darrouzès, V, nn. 2235, 2289
..., "metr. Dramae et Philippi"	(-1371 mai.)	(1379-)	Darrouzès, V, nn. 2614, 2692
Matthaeus, Serrae, ren.		1395 febr.	Darrouzès, VI, nn. 2981, 2989
Athanasius (?), metr. Ainou	1395 febr.		Darrouzès, VI, n. 2981, cfr. n. 2959; Vailhé, p. 267
...	(-1474)		Vailhé, pp. 267-268
Samuel, ep. Nicopolis			Vailhé, pp. 268, 264
Thedosius	(-1514)		Lemerle, *Philippes*, p. 275
Gennadius, metr. Serrae	1537		
Theonas, tr. ad Thessalonicam		1564	Vailhé, p. 268
Aristarcus	1564		
Nectarius	(-1567)		Martinus Crusius, II, p. 282; Vailhé, p. 268; Lemerle, *Philippes*, p. 275
Anastasius, ep. Melenikou	1589/1590		Vailhé, pp. 268, 264
Parthenios	(-1600)	(1606-)	Lemerle, *Philippes*, p. 276
Clemens, metr.	1607 ian. 29	(1624-)	Vailhé, p. 276
Abercius	1625 ian.		Vailhé, pp. 268, 265
Ioasaph		1627 mar.	
Meletius, ep. Drystrae	1627 mar.		Vailhé, p. 268
Abercius	(-1632 apr.)		Lemerle, *Philippes*, p. 277
Theocletus	1636 apr.	1640 ian.	Vailhé, p. 269
Gerasimus, dep.	1640 ian.	1651 aug.	
Sophronius	1651 aug.	1653 mai.	
Laurentius	1653 mai.	1663	Lemerle, *Philippes*, p. 278
Athanasius			Vailhé, pp. 269, 265
Germanus, "metr. Philippi et Dramae" dep.	(-1663 dec.)	1673 oct.	Vailhé, pp. 269, 265
Neophytus, ep. Petrae	1674 mar. 13		
Pachomius, "metr. Philippi et Dramae"			Vailhé, pp. 269-270
Antonius, "metr. Philippi et Dramae", dep.		1682	Vailhé, p. 270
Damaskinos			Lemerle, *Philippes*, p. 279
Meletius		1692 oct.	
Gregorius	1692 oct.	(1700 iun.-)	Vailhé, p. 270
Anthimus	(-1707 iun.)	(1715-)	
Ioachim			

Parthenius, tr. ad Serren.	(-1721)	1728 febr. 5	Le Quien, II, col. 70; Vailhé, p. 270; Lemerle, *Philippes*, p. 279
Iacobus			Vailhé, p. 271
Agapius	(-1740)		Le Quien, II, col. 70
Callinicus			Vailhé, p. 271
Prokopios Mihail Tsakumakas, "metr. de Philippi, Neapolis et Thason"	1975 mai. 25		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 86

43.30.34 POGOIANA ecci. orthodoxa

Sede arcivescovile non anteriore al 1453; compare in due manoscritti della *notitia* 18 e nella *notitia* 21, ugualmente in epoca turca.

Fonti: *notitiae* 18, 21: Darrouzès, pp. 188, 410, 420, 197-198

Bibl.: Le Quien, II, coll. 93-94

Gabriel	(-<1548-1580> iun. 27)	(1591 iun.-)	Martinus Crusius, IV, p. 337; Actes, II, p. 49
Sophronios	(-1619 dec.)		AA, II, p. 189
Ioachim	(-1720 c.)		Le Quien, II, col. 94
Euthymius	(-1721)		

43.31.34 POLIANA, Polyana, Bardoritae ecci. orthodoxa

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 10, 13, 21: Darrouzès, pp. 279, 317, 371, 420

Bibl.: Le Quien, II, coll. 91-94

Macarios, "ep. Vardariou et Poleaniae"	(-1503/1504)		AA, IV, n. 43
Macarius	(-1564)		Martinus Crusius, II, p. 173
Gerasimus	(-1579 feb.)		Martinus Crusius, IV, p. 337
Porphyrius	(-1638 sept. 24)		Leo Allatius, III, XI, col. 1069; *Synod of Jerusalem*, p. 89
Ambrosios Nikolaos Stamenas, "metr. de Polyane et Kilkis"	1974 iul. 15		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 84

43.32.3 POLYSTYLOS ecci. orthodoxa

Vescovado suffraganeo di Filippi, ceduto prima del 1371 al metropolita di Drama.

Fonti: *notitiae* 7, 9-10, 13: Darrouzès, pp. 285, 304, 329, 364

Bibl.: Lemerle, *Philippes*, pp. 260-262; Stamoules, p. 160

Demetrius	(-879 nov.)	Mansi, XVII-XVIII, col. 377; Stamoules, p. 160
Petrus, tr. ad Christoupolim	(-1363)	Lemerle, *Philippes*, p. 262

43.33.3 RHENDINA, Rhentina, Lite ecci. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica: compare dalla *notitia* 7 (inizio del secolo X) nelle *notitiae* 10, 13, 21 col titolo di Lite.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, pp. 279, 317, 358, 371, 420, cfr. 68-69, 152

Bibl.: Le Quien, II, coll. 97-100

..., ep. Platamon., adm.	(-<1357-1359>)	Darrouzès, V, n. 2454
..., "ep. Lites et Rhenthinae"	(-1420 ian.)	AA, X, p. 174
Acacios, "ep. Lites et Rhentinae"	(-1503/1504)	AA, IV, n. 44
Damascenus	(-1564)	Martinus Crusius, II, p. 174; Le Quien, II, coll. 97-98
..., vic. patr.	(-1574)	Martinus Crusius, VII, p. 487

43.34.3 SERRA, Serrae, Serrha, Siris, Sirra, Seres ecci. byzantina

Sede arcivescovile nelle *notitiae* 7-8, 11, 15; sede metropolitana senza suffraganei nella *notitia* 8 e dalla 10 in poi.

Fonti: Hierocles, 639, 9: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, p. 513

Bibl.: Le Quien, II, coll. 87-90; Oberhummer, RE, III A, coll. 313-314; P. N. Papageorgios, BZ, III (1894), pp. 225-329: 260-276; Mystakides, p. 216; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 595-598; V, 3, p. 133

Maximinus, Maximianus	(-449 aug. 8)	(451 oct.-)	Honigmann, *Lists*, p. 35; ACO, II, I, I, p. 64
Georgius	(750-850)		Zacos-Veglery, II, n. 1914; Laurent, *Sceaux*, V, 3, n. 1818
Leontius	(-997 febr. 21)		Grumel, II, n. 804; Rhalles, V, p. 19
...	(-1019 sept. 12)		Grumel, II, n. 826

Gregorius	saec. XI pars post.		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 1787
Stephanus	(-1071 aug.)		Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 777
Nicetas	(-1077)		Le Quien, II, coll. 88-89
Theodorus	(-1166 mar./apr.)		Leo Allatius, col. 690; Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 778
Iohannes	(-1191 nov. 22)	(1192 ian. 8-)	Grumel, III, n. 1180; Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 779
Basilius	(-1232 aug.)		Le Quien, II, col. 89; Laurent, IV, n. 1261
...	(-1274)		Mansi, XXIV, col. 75
Nicolaus	(-1315 iul.)	(1318/1319-)	Darrouzès, V, nn. 2032, 2093; AA, II, p. 59
Niphon			Darrouzès, V, n. 2135
Macarius	(-1327 sept.)	(1331 apr.-)	Darrouzès, V, nn. 2135, 2164
Iacobus	(-1348)	(1360-)	AA, VI, p. 156
Savas, Sava	(-1365 aug.)	(1371 mai.-)	Darrouzès, V, nn. 2503, 2612; AA, VI, n. 27
Theodorus	(-1375 aug.)		AA, II, n. 33
Matthaeus Phakrases	1375 fin./1376	(1409 aug.-)	Darrouzès, V, n. 2667; VI, n. 3284; AA, VI, p. 173
Nicolaus (?)	(-1394 mai.)		Darrouzès, V, n. 2959
...	(-1410)		Le Quien, II, col. 90
Maximus Manasses, prom. patr. CP	1487	1491 in.	AA, IX, p. 103; Martinus Crusius, II, p. 142
...			Martinus Crusius, p. 179
Gennadius	1517	1537	Lemerle, *Philippes*, p. 275
Theophanes	1603	1613	Papageorgios, p. 262
Damascenos	1613	1617	
Timotheus	1617	1625	
Achilleus	1625	1628	
Daniel	1628	1650	
Cyrillus	1650	1678	
Anthimus	1678	1706	
Stephanus	1706	1728	
Parthenius, metr. Philippi	1728 febr. 5	1735	
Gabriel	1735	1745	
Ioannicius	1745		
Meletios	(-1768 iul.)		Actes, V, p. 368
Anthimus	1769	1779	Papageorgios, p. 262
Matthaeus	1779	1791	
Constantius	1791	1811	

Chrysantus	1811	1824	Papageorgios, p. 263
Porphyrius	1824	1829	
Anthimus, tr. ad Prusam	1829	1833	
Gregorius, prom. patr. CP	1833	1835 sept. 27	
Iacobus, ep. Cassandriae, adm.	1834	1836	
Neophytus, ep. Dramae, adm.	1836	1838	
Athanasius, tr. ad Tornovum	1838	1846	
Iacobus, ep. Cassandriae	1846 iun.	1860	
Nicodemus, ep. Lampsacensis, tr. ad Cyzicum	1860	1861	
Meletius, ep. Selymbriae, tr. ad Cyzicum	1861	1867	
Neophytus	1867	1875	
Philotheus, tr. ad Nicomediam	1875	1877	
Gregorius, ep. Chiensis	1877	1879	
Nathanael, tr. ad Prusam	1879	1886	
Lucas, tr. ad Aenum	1886	1888	
Constantinus, ep. Maroneae, tr. ad Nicopolim	1888	1892	
Gregorius	1892		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 85
Maximos Georgios Xydas, "metr. de Serrai et Nigrita"	1984 mai. 3		

43.35.34 SIDEROKASTRON eccl. orthodoxa

Bibl.: *Orthodoxia, 1986-1987*, p. 85

Ioannis Papalis, metr.	1967 iun. 7	*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 85

43.36.3 SERVIA, Serbia eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 9-10, 13: Darrouzès, pp. 278, 299, 316, 358, 371

Bibl.: Le Quien, II, coll. 101-102; Laurent, *Sceaux*, V, 3, pp. 84-85

Iohannes	saec. X in.	Laurent, *Sceaux*, V, 3, p. 85
Nicetas	saecc. XI-XII	Laurent, *Sceaux*, V, 3, pp. 85-86

Damianus	(-1720)	Le Quien, II, coll. 101-102
Dionysios Nikolaos Psarianos, "metr. de Serbia et Kozani"	1957	*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 84

43.37.3 SLANITZA, Pella — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Giustiniana prima o di Bulgaria, incluso nella *notitia* 13, diverso da Sthlanitza; il vescovado di Pella come suffraganeo di Tessalonica compare nella *notitia* 3.

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, pp. 372, 236

Bibl.: AA, X, p. 106

Michael	(-1230 iun.)	AA, X, p. 106
...	(-1375 mai.)	AA, X, p. 107

43.38.3 STOBI, Starachino, Sturaci, Pustogradsko — eccl. byzantina

Vescovado della provincia di Macedonia seconda, in epoca giustinianea di Giustiniana prima, compare nella *notitia* 13 tra le sedi di Bulgaria.

Fonti: Hierocles, 641, 2: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, pp. 372, 152-153

Bibl.: Le Quien, II, coll. 75-76: Saria, RE, IV A, coll. 47-54; B. Saria, *Neue Funde in der Bischofskirche von Stobi*, «Oesterreichisches Archaologisches Institut im Wien. Jahreshefte», XXVIII (1933), pp. 112-139; *Studies in the antiquities of Stobi*, edd. B. Aleksova-T. Wiseman, Titov Veles 1981; J.R. Wiseman, DPAC, II, coll. 3313-3314

Bunius, Bodius	(-325)	Mansi, II, col. 696
Nicolaus	(-451 oct.)	ACO, II, III, I, p. 96; II, I, II, p. 150
Philippus	saec. V fin.	Saria, col. 50; pp. 132-133
Phocas	(-553 mai.)	ACO, IV, I, pp. 18, 185
Ioannes	(-680)	Mansi, XI, col. 673
Margarites	(-691 sept.)	Mansi, XI, col. 993

43.39.3 THASSUS, Thasus — eccl. byzantina

Isola del mar Egeo; la *notitia* 18 ricorda che la sede fu creata arcivescovado da Manuele II Paleologo (1391-1425) (Darrouzès, pp. 410, 188); nel 1365 e nel 1371 ne venne affidata l'amministrazione rispettivamente all'arcivescovo di Maronea e al metropolita di Cristopoli (Darrouzès, V, nn. 2496, 2610; VI, n. 3034)

Fonti: Hierocles, 640, 9: Honigmann, p. 15; *notitiae*: Darrouzès, p. 515

Bibl.: Le Quien, II, coll. 87-88; F. v. Hiller, RE, V A, coll. 1310- 1327; Mystakides, p. 174

Honoratus	(-451 oct.)	ACO, II, I, I, p. 64; II, III, II, p. 169
Alexander	saec. VIII	Mystakides, p. 174

43.40.3 THEORIUM, Theorina — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Filippi.

Fonti: *notitiae* 10, 13: Darrouzès, pp. 329, 364

Bibl.: Le Quien, II, coll. 91-92

Georgius	(-691 sept.)	Mansi, XI, col. 1005

43.41.3 TURCHIA, Turchi (vescovado di o dei) — eccl. byzantina

Si tratterebbe di un vescovado creato tra 972 e 980, e prolungatosi almeno fino all'epoca comnena, per ungheresi fatti prigionieri durante le guerre del secolo X e colonizzati nel corso medio del Vardar; il vescovado compare nelle *notitiae* 7, 10, 13 tra i suffraganei di Tessalonica.

Fonti: *notitiae* 7, 10, 13: Darrouzès, pp. 279, 317, 371

Bibl.: G. Konidaris, T H, XXIII (1952), pp. 87-94; Laurent, *Sceaux*, V, 1, pp. 346-347; V, 2, p. 441

Antonius	saec. XI	Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 472
Theophylactus	saec. XI pars pr.	Laurent, *Sceaux*, V, 1, n. 473
Demetrius	saecc. XI-XII	Laurent, *Sceaux*, V, 2, n. 1611

43.42.3 ZICHNAE — eccl. byzantina

Vescovado suffraganeo di Serrai, elevato a metropoli tra giugno 1328 e gennaio 1329 dal basileus Andronico II Paleologo (Darrouzès, V, n. 2147); compare entro la metà del secolo XIV, a partire dalla *notitia* 17 e nelle *notitiae* 18, 20, 21; nel dicembre 1663, il patriarca Dionigi lo uni alla sua sede, dopo che nel 1655 era già stato riunito a quello di Nevrocop (S. Vailhé, EO, III (1900), p. 269).

Fonti: *notitiae*: Darrouzès, p. 518

Bibl.: Le Quien, II, coll. 93-94

Antonius	(-1039 sept.)	Grumel, II, n. 846

...	(-<1081-1084>)		Grumel, II, n. 933: PG, 119, col. 860
Zenobius	(-1196)		Lemerle, *Philippes*, p. 273
...	(-1276 aug. 12)		Laurent, IV, n. 1427, n. 15
Ioachim	(-1324 dec.)	(1329 ian.-)	Darrouzès, V, nn. 2121, 2147
Isaac, adm.	1371 (mar.-mai.)		Darrouzès, V, n. 2608
Paulus	(-1372)	(1386-1388)	Darrouzès, VI, nn. 2692, 2807, 2854
Matthaeus	(-1388 nov.)	1405	Darrouzès, VI, nn. 2807, 3269
Pachomius, el. patr. CP		1503	Martinus Crusius, II, p. 145
Gregorius	(-1564)		Martinus Crusius, II, p. 174; IV, p. 282
Spyridon Kyvetos, metr.	1974 mai. 27		*Orthodoxia, 1986-1987*, p. 78

Rezime

Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) and Prevalitana (Praevalitane) until the year 400

According to Hellenic geographers and historians from Early Roman Empire period, Scythian people Slavs conquered and settled Epirus, Greece, Peloponnese and Macedonia in late old era and in the early part of the new era ("...Και νυν δε πασαν 'Ηπειρον και 'Ελλαδα σχεδον και Πελοπονησον και Μακεδονιαν **Σκυθαι Σκλαβοι** νεμοσται..."). Diopolis was one of the most significant towns in the region of the then Epirus and Macedonia, with central cult dedicated to Zeus God of Sky and Light and Apollo Phoebus and, by all accounts, to one of the most important Scythian-Sarmatian-Slavic gods with the same attributes of power such as Perun and Svjatovid (Svetovides). After it had been settled by Slavs, Diopolis (Διοπολις) was named Diokleja, Duklja.

In the period of early Christianity until it became institutionalized by the decisions of emperor Constantine, the cult-related ritual was most likely performed by the members of the Basus (Bassus, Βασσος) family, who belonged to a caste of pagan priests and devotees to mysteries of Light connected with Apollo Phoebus, whose main shrine was in the Hellenic region Basa (Βασσα). In late 3rd century, the Bassus built a huge Manichaeic temple in Salonoe and a little town-shrine with their name in Panonija (Bassiana). In that period, town Diopolis-Diokleja had co-operation with Diom (Διον)-town at the foot of the Mount Olympus, which was a significant center of the same cult in the province of Macedonia as well.

Roman pontifexes from early Christianity period emphasized in their epistles the importance and influence of the Christian communities from the region of Epirus and Macedonia (the territory of present-day Montenegro was also a part of this region), pointing out in late 3rd century that this region was one of the most powerful centers of Manichaeism, or, more precisely, the center of the earliest gnostic Christian studies among which the Manichaeism established a point of reference. The name of Diopolis was changed when Diocletian came into power, and from that point on, the town was referred to as Dioklecijana (Diokletiana), Duklja, Diokleja, rarely Dioklecijanopolis and only once, in early 6th century, the town was mentioned under its original name. According to unverified and indirect indications for the time being, and on the basis of its status under the documents that were excavated in the archeological researches, this town was Diocletian's birthplace; in the 2nd and 3rd century, Diopolis-Diokleja had status "Res Publica" where, in late 3rd century, command of cavalry troops of Epirus was placed, which was mentioned by then under the name of Gornja Dalmacija (Dalmatia Superioris).

In the period of the First Ecumenical Council, Diopolis-Diokleja became an important ecclesiastic center- metropolitanate. The first archbishop was son (or next of kin) of consul and censor of emperor Constantine, Basus. He appeared for the first time in 324 as a young Constantine's emissary in the Council in Gangre, and some months later he was appointed the first archbishop of Diopolis-Diokleja. In accordance with Constantine's reorganization of the empire, the emperor transformed Ilirikum (Illyricum) into the military camp of the empire, when some of the provinces of South Italy (Apulia and Calabria) were placed under administration of the highest administrators of Mezija (Moesia) and Macedonia. According to the only one document known to us so far from the Corpus Iuris Civilis, young archbishop Basus was appointed the vicar of Italy in 326, when a united prefecture Illyricum-Italicum was created, to which, in certain point of time, Africa was joined. Basus was a political figure and empire administrator rather than ecclesiastical figure. When Diopolis-Diokleja was proclaimed capital of the province of Macedonia by young emperor Konstancije (Constantius), Basus' position and influence allowed him to remain apart, even in the Council of Sardice,

from all disputes and argues between Arians and those who supported Nikea decisions. Famous Marcelus Ancyrensis, who was anathematized in several Councils and two great Arians-episcopes Valens and Ursacius were under his protection, including, most likely, even Arius himself during the decade of his exile in Illyricum. Roman pontifex proclaimed aged Basus his coepiscope ("...coepiscopus meus...") for the prefecture Illyricum-Italicum and appointed Praevalitanean presbyter Senecion as his deputy. This was the period when corpuses of Goths, followed by Scythes-Slavs, began to settle in Italicum.

Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) et Prevalitana (Praevalitane) jusqu'à l'an 400

Selon les géographes et historiens hélleniques du début de l'Empire Romain, le peuple scythe nommé Slaves envahit et peupla l'Epire, la Grèce, le Péloponnèse et la Macédoine vers la fin de l'ère ancienne et au début de l'ère nouvelle ("...Και νυν δε πασαν 'Ηπειρον και 'Ελλαδα σχεδον και Πελοπονησον και Μακεδονιαν **Σκυθαι Σκλαβοι** νεμοσται..."). Diopolis fut une des plus importantes villes sur le territoire d'Epire et de Macédoine de cette époque, avec le culte central dédié à Zeus, dieu de ciel et lumière et à Apollon Phœbus et, selon toute apparence, à une des plus importantes divinités scytho-sarmato-slaves, aux mêmes attributs du pouvoir, telles que le dieu Perun et Svjatovid (Svetovides). Après avoir été peuplé par les Slaves, Diopolis (Διοπολις) fut nommé Diokleja, Duklja.

Pendant la période du christianisme primitif, jusqu'à son institutionnalisation due aux décisions de l'empereur Constantin, le culte rituel fut le plus probablement pratiqué par les membres de la famille Basus (Bassus, Βασσος), qui appartenaient à la caste des prêtres sacrificateurs et des prêtres dévoués aux mystères de Lumière, liés à Apollon Phœbus, dont le sanctuaire principal fut situé dans la région hellénique Basa (Βασσα). Vers la fin du III-e siècle, les Bassus bâtirent un grand temple manichéen à Salona (Salona) et une petite ville-sanctuaire avec leur nom en Pannonie (Bassiana). À cette époque, la ville de Diopolis-Diokleja avait une cooperation avec la ville de Diom (Διον), centre important du même culte, qui faisait aussi partie de province de Macedoine et qui fut situé au pied de Mont Olympe.

Les pontifes romains du début de l'époque du christianisme relevèrent dans leurs épîtres l'importance et l'influence des communautés chrétiennes des provinces Epire et Macedoine (le territoire du Monténégro d'aujourd'hui faisait aussi partie de cette région), tout en soulignant que, vers la fin du III-e siècle, ces régions devinrent un des plus puissants centres du manichéisme, ou, plus précisément, le centre de premières études gnostiques chrétiennes, parmi lesquelles le manichéisme trouva son point d'appui. Le nom de Diopolis fut changé avec l'avènement de Dioclétian au pouvoir - et à partir de ce moment, cette ville portera le nom de Dioklecijana (Diokletiana), Duklja, Diokleja, rarement Dioklecijanopolis, et seulement une fois, au début de VI-e siècle, la ville fut mentionnée sous son nom original. D'après les indications non vérifiées et indirectes jusqu'à present, cette ville fut le lieu de naissance de Dioclétian, ce qui est témoigné par son statut figurant dans de nombreux documents trouvés lors de fouilles archéologiques: au II-e et III-e siècle, Diopolis-Diokleja avait le statut de "res publica" où siègeait, vers la fin de III-e siècle, le commendement des troupes de cavalerie d'Epire, mentionnée déjà à cette époque sous le nom de Haute Dalmatie (Dalmatia Superioris).

À l'époque de Premier Concile Œcuménique, Diopolis-Diokleja devint un important siège ecclésiastique - archevêché. Le premier archevêque fut le fils (ou le plus proche parent) de Basus, consul et censeur de l'empereur Constantin. Il apparut pour la première fois comme le jeune émissaire de Constantin au Concile de Gangre tenu en 324, et quelques mois plus tard il fut nommé le premier archevêque de Diopolis-Diokleja. Conformément à la réorganisation de l'empire par Constantin, l'empereur transforma Ilirikum (Illyricum) en camp militaire de l'empire, quand certaines des provinces de l'Italie Sud (Apulia et Calabria) furent mises sous l'administration de suprêmes administrateurs de Mezija (Moesia) et Macedoine. Selon l'unique document connu jusqu'à présent du corpus "des actes judiciaries de l'empire" (Corpus iuris civilis), le jeune archevêque Basus fut nommé le vicaire d'Italie en 326, quand fut créée la prefecture unitaire Illyricum-Italicum, à laquelle, à un moment donné, fut ratachée l'Afrique. Basus fut une figure politique, ou administrateur impérial, plutôt qu'une figure ec-

clésiastique. Au moment où la ville de Diopolis-Diokleja fut proclamée la capitale de la province de Macedoine par le jeune empereur Konstancije (Constantius), la position et l'influence de Basus lui permirent de rester à part, même au Concile de Sardice, de toutes les disputes et querelles entre les Ariens et les sympathisants des décisions de Nicée. Il prêtera aussi sa protection à Marcelus Ancyrensis, personage fameux et anathematisé à plusieurs conciles, ainsi qu'à deux grands Ariens - évêques Valens et Ursacius, et selon toute apparence, à Arius lui- même, durant une décennie de son exil en Illyricum. En 387, le pontife romain proclama le vieux Basus pour son co-évêque ("...coepiscopus meus...") pour la prefecture Illyricum-Italicum et désigna le presbytère de Prevalitana Senecion pour son remplaçant – ce fut l'époque où les corps des Goths, suivis des Scythes-Slaves, commencèrent à peupler Italicum.

Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) und Prävalitanien (Praevalitania) bis zum Jahr 400

Nach hellenischen Geographen und Historikern aus der Zeit des Frühen Römischen Reiches hat das alte skythische Volk der Slawen gegen Ende der vorchristlichen Zeit und Anfang der nachchristlichen Zeit Epirus, Griechenland, Peloponnes und Mazedonien eingenommen und sich dort angesiedelt. („...Και νυν δε πασαν Ήπειρον και Έλλαδα σχεδον και Πελοπονησον και Μακεδονιαν **Σκυθαι Σκλαβοι** νεμοσται...“). Eine der bedeutendsten Städte der damaligen Gebiete Epirus und Mazedonien war Diopolis mit dem Zeus dem Himmlischen und Erleuchtenden und Apollo Phoebus und allem Anschein nach noch einigen der bedeutendsten skythisch-sarmatisch-slawischen Gottheiten mit gleichen Machtattributen, wie Perun und Svjatovid (Svetovides), gewidmeten Zentralkult. Nach der Niederlassung und Ansiedlung der Slawen bekommt Diopolis (Διοπολις) den Namen Dioclea, Duklja.

Der Kultdienst in Diopolis-Dioclea wurde während der Epoche des frühen Christentums bis zu seiner Institutionalisierung durch Beschlüsse Imperator Konstantins höchstwahrscheinlich von den Mitgliedern der Familie Bassus (Βασσος) ausgeübt. Die Familie gehörte der Kaste der Opferpriester und der in die mit dem Apollo Phoebus, dessen Haupttempel sich im hellenischen Gebiet Bassa (Βασσα) befand, zusammenhängenden Mysterien Eingeweihten an. Die Bassus´ erbauten Ende des III. Jahrhunderts einen großen manichäischen Tempel in Salona und ein Kultstädtchen mit ihrem Namen in Panonien (Bassiana). Die Stadt Diopolis-Dioclea arbeitete zu der Zeit mit dem bedeutenden ebenfalls zur Provinz Mazedonien gehörenden Sitz des gleichen Kultes am Fuße des Olymps, der Stadt Diom (Διον), zusammen.

Die römischen Pontifices der frühen Christentumsepoche heben in einigen Episteln die Bedeutung und den Einfluss der christlichen Gemeinschaften der Provinzen Epirus und Mazedonien (zu denen damals auch das Territorium des heutigen Montenegros gehörte) hervor. Gegen Ende des III. Jahrhunderts heben sie hervor, diese Gebiete seien zum stärksten Zentrum des Manichäismus (manicheisme), genauer gesagt zum Zentrum des Bekenntnisses der frühesten gnostischen christlichen Lehren, unter denen der Manichäismus seinen Stützpunkt gefunden hatte, geworden. Als Diokletian zur Herrschaft gelangte, wurde der Name Diopolis geändert – die Stadt wird in Zukunft in den Dokumenten unter dem Namen Diokletiana, Duklja, Diokleja, sehr selten als Dokletianopolis und nur einmal am Anfang des VI. Jahrhunderts unter dem ursprünglichen Namen erscheinen. Nach den immer noch nicht bestätigten und indirekten Anzeichen war diese Stadt der Geburtsort Diokletians, worauf ihr Status laut bei den archäologischen Forschungen gefundenen Aufzeichnungen schließen lässt: Diopolis-Dioclea hatte im II. und III. Jahrhundert den Status „res publica“ und dort befand sich gegen Ende des III. Jahrhunderts das Kommando der Kavallerie von Epirus, der bereits damals unter dem Namen Oberdalmatien (Dalmatia Superioris) erwähnt wird.

Diopolis-Dioclea wurde zur Zeit des Ersten ökumenischen Konzils zu einem bedeutenden Kirchensitz – zur Metropolie. Der erste Erzbischof war Bassus, der Sohn (oder der nächste Verwandte) des Konsuls und Zensors Imperator Konstantins. Er erscheint zum ersten Mal als junger Gesandter Konstantins im Jahr 324 im Konzil von Gangre und wird einige Monate später zum ersten Erzbischof von Diopolis-Dioclea ernannt. Im Einklang mit Konstantins Umorganisierung des Imperiums lässt der Imperator Illyricum zum Militärlager des Reiches werden, wobei einige Provinzen Süditaliens (Apuglia und Kalabria) unter die Verwaltung der höchsten Administratoren Moesiens (Moesia) und Mazedoniens gestellt wurden, und der junge Erzbischof Bassus wurde nach einziger bisher bekannter Urkunde aus dem Korpus der „Gerichtsakten des Imperiums“ (Corpus iuris civilis) im Jahr 326 zum Vikar

Italiens ernannt – damals wurde die einheitliche Präfektur Illyrikum-Italikum erschaffen, der eine Zeit lang auch Afrika angeschlossen war. Bassus war eine politische Person, der imperiale Administrator, weniger eine kirchliche Persönlichkeit. Seine Stellung und sein Einfluss ermöglichten ihm, als der junge Imperator Constantinus Diopolis-Dioclea zur Hauptstadt der Provinz Mazedonien werden ließ, auch im Konzil in Sardice außerhalb aller Auseinandersetzungen und Streiten zwischen den Arianern und Anhängern der Beschlüsse von Nikeia zu bleiben. Unter seinem Schutz wird sich der berühmte und in mehreren Konzilen anathematisierte Marcelus Ancyrensis sowie zwei große Arianer, Bischöfe Valens und Ursacius und allem Anschein nach auch Arius selbst während seiner Flüchtlingszeit in Illyrikum befinden. Der römische Pontifex proklamierte 387 den gealterten Bassus zu seinem „Koepiskopus“ („... coepiscopus meus...“) für die Präfektur Illyrikum-Italikum und zu seinem Stellvertreter bestimmte er den prävalitanischen Presbyter Senecion – das war die Zeit, als die Korpora der Goten (Goths), begleitet von den Skythen-Slawen begannen, sich auf Italikum niederzulassen.

Дукля (Dioclea, Doclea, Διοκλιαζ) и Превалитана (Praevalitane) до 400 г.

Ссылаясь на греческих географов и историков из периода древней Римской империи, под конец старой и в начале новой эры, скитский народ славяне занимает и поселяет Эпир, Грецию, Пелопонез и Македонию (..Και νυν δε πασαν ΄Ηπειρον και 'Ελλαδα σχεδον και Πελοπονησον και Μακεδονιαν **Σκυθαι Σκλαβοι** νεμοσται … "). На просторах тогдашнего Эпира и Македонии одним из самых значительных городов был Диополис, с центральным культом, посвященным Зевсу Небесному и Световому и Аполлону Фебу (Phoebus) и судя по всему, некоторому из самых значительных скитско—сарматских—славянских божеств с такими же свойствами мочи как Перун и Святовид (Svetovides). Диополис (Διοπολις) после заселения славянами получает название Диоклеа, Дукля.

В течение эпохи раннего христианства до его превращения в учреждение, согласно решениям императора Константина, в Диополисе, Диоклее по всей вероятности службу культа выполняли члены семьи Басус (Bassus, Βασσος), принадлежавшие касте жрецов и посвящнных в мистерии Света, связанные с Аполлоном Фебом, святое место у которых находилось в греческой области Баса (Βασσα). Басусы под конец 3 века построили манихейский храм в Салоне (Salona) и городок—святое место их имени в Панонии (Bassiana). Город Диополис—Диоклеа в то время сотрудничит с городом, значительным местом того же культа, под Олимпом — Диом (Διον), который тоже принадлежал Македонии.

Римские понтифики из эпохи раннего христианства в ряде посланий подчеркивают значение и влияние христианских сообществ с просторов провинций Эпир и Македония (которым принадлежала и сегодняшняя территория Черногории), подчеркивая, что под конец 3 века указанные области тоже стали одними из сильнеших центров менихейства (manicheisme), или более точно центрами исповедования самых ранних гностических христианских учений в которых манихеизм нашел точку опры. С приходом Диоклециана во власть, Диополис изменяет название — данный город в будущем в документах встречаем под названием Диоклециана (Diokletiana), Дукля, Диоклеа, совсем редко Диоклеанополис и — только раз, в начале 6 в. под первоначальным названием. Исходя из до сих пор непроверенных и посредственных документов, данный город был местом рождения Диоклециана, что подтверждается его статусом в записях, найденных в течение археологических исследований: Диополис — Диоклеа в 2—3 вв. имел статус "res publica" и в нем под конец 3 в. находилась команда кавалерии Эпира, который уже в это время упоминается под названием Верхняя Далмация (Dalmatia Superioris).

Диоплоис—Диоклеа становится значительным церковным центром — митрополией, во время Первого вселенского собора. Первым архиепископом был сын (или самый близкий родственник) Басуса, консула и цензора императора Константина. Он впервые появляется как молодой эмиссар Константина, 324 г. на соборе в Гангре, а несколько месяцев потом его назначают первым архиеписком Диополиса—Диоклеи. В соответствии с переустройством Константином империи, император из Илирикума (Illyricum) устраивает военный лагерь империи, в течение которого некоторые из провинций Южной Италии (Апулия и Калабрия) переходят под управление высших администраторов Мезии (Moesia) и Македонии. Молодой архиепископ Басус, на основании до сих пор единственного известного документа из корпуса "судебных документов империи" (Corpus iuris civilis), 326 г. назначается

викарием Италии – потом создана единная префектура Илирикум – Италикум к которой в одном промежутке времени была присоединена и Африка. Басус является политической личностью, имериальным администратором, а в меньшей степени цековной личностью. Его статус и влияние после провозглашения молодым императором Констанцием (Constantius) Диополиса – Диоклеи столицей провинции Македонии, предоставляют ему возможность остаться, и на соборе в Сардике (Sardice), вопреки всяческим обсуждениям и ссорам между арианцами и сторонниками никейских решений. Под его защитой становятся и на ряде соборов анатематизированые Марцел из Анкири (Marcelus Ancyrensis), и два великих арианца, епископы Валенс и Урсаций (Ursacius), по всему судя и сам Ариус (Arius) во время беженства на Илирикуме. Римский понтифекс 387 г. провозглашает устарелого Басуса своим "коепископом" (" . . .coepiscopus meus . . . " для префектуры Илирикум – Италикум и его заместителем назначают превалитанского презвитера Сенециона (Senecion) – это эпоха когда корпусы Готов (Goths), которых сопровождали славяне, начинают поселяться на Италикуме.

SADRŽAJ

VIZANTIJSKA PREVALITANA:
DIOKLECIJANA (DIOKLEJA) KAO UTOČIŠTE MANIHEJA I
UPORIŠTE ARIJANACA.....7

Kraj stare i početak nove ere:
Skitski narod S(k)lavi zaposjeo je i nastanio Makedoniju, Epir i Ahaju.....58
Oko 190. godine:
Papa Viktor prijeti crkvama Istoka i Ilirikuma da će ih isključiti
iz hrišćanske zajednice jer proslavljaju Uskrs na paganski ili jevrejski način.....60
Godine 242:
Papa Fabijan traži od hrišćana da ostanu dosljedni uprkos progonima i poplavi jeresi
Počinju dekreti pape Fabijana.....70
Nakon 242. godine:
Papa Fabijan poručuje hrišćanskom kleru.....76
Godine 255:
Papa Kornelije svom hrišćanskom kleru u epohi progona imperatora Decija.....84
Godine 266:
Poslanica pape Dionisija u kojoj izlaže svoju propovijed - poslano svim crkvama
Počinju dekreti pape Dionisija.....88
Godina 295.
Imperatori Diokleцijan i Maksimijan šalju poslanicu Dioklu. (zapovjedniku Duklje?).....92
Godina 296:
Poslanica pape Marcelina poglavarima crkava na Istoku (i Ilirikumu).....94
Godina 315.
Zakon o zalogama.....98
Godina 317-319.
Car Konstantin prefektu grada Basusu.....100
Godina 319 (?)
Car Konstantin prefektu grada Basusu o izboru tutora i staratelja.....104
Godine 320 (?)
O komisorijama koje treba ukinuti.....106
Godina 321.
Imperator Konstantin mladom Basusu.....108
Godina 323.
Imperator Konstantin donosi zakon o slobodi.....110
Godina 324.
Budući dukljanski mitropolit Basus po naredjenju imperatora Konstantina
prisustvuje saboru u Gangru.....116
Godine 320-325:
Edikt cara Konstantina.....126

Nakon 325. godine
Poruka cara Konstantina Basusu kako da postupa
u odredjenim sudskim sporovima o onima koje nisu oslobodili gospodari..... 136
Godina 325.
Prvi vaseljenski sabor u Nikeji i Konstantinova organizacija Rimskog carstva 138
Ljeta Gospodnjeg 325:
Poslanica Konstantina crkvi nakon Nikejskog sabora 164
Nakon 325. godine:
Imperator Konstantin o Dioklecijanu koji je sramno abdicirao
i koji je zbog progona crkve udaren munjom 170
Godine 325:
Konstantinova poslanica crkvama - imperator naređuje da se spale Arijeve knjige 174
Godina 325-326:
Poslanica Konstantinova Ariju i Arijancima..... 176
Godina 326.
Dukljanski mitropolit Basus postavljen je za vikara (upravnog administratora)
Italije i sprovodi zakonski akt imperatora Konstantina..... 186
Godina 326.
Zakon koji se odmah sprovodi 188
Godina 329, 18. avgusta:
Naređenje imperatora Konstantina dukljanskom mitropolitu..... 190
Godina 329, 29. septembra:
Nalog imperatora Konstantina 192
Godina 329, 25 oktobra:
U Herakleji Makedonskoj:
Car Konstantin naređuje da svi učestvuju u građanskim poslovima 194
Godina 329, 25. novembra:
Konstantinov zakon o vojnicima - nasljeđuju ih sinovi..... 196
Godina 330.
Imperator Konstantin prefektu grada Basusu (iz zakonskih akata) 198
Godina 331.
Imperator Konstantin propisuje zakon o imovinskoj parnici 200
Godine 331:
Imperator Konstantin prefektu pretorije Basusu 202
Nakon 340. godine
Odluke sabora u Laodikeji koje su dostavljene dukljanskom mitropolitu
da upozna ostala episkopska sjedišta na Ilirikumu -
prvi put se propisuje upotreba kanonskih tekstova Starog i Novog zavjeta..... 204
O saboru u Sardici pozniji prepisi 212
Godina 343.
Poslanica sabora u Sardici Juliju, episkopu grada Rima (2) 226
Godina 343.
Formula vjere pseudosinoda u Sardici..... 230
Godina 343.
Odluke sabora u Sardici 232

Godina 343.
Pismo učesnika sabora u Sardici papi Juliju 244
Godina 343.
Saborna poslanica iz Sardike Aleksandrijskoj crkvi 262
Godina 343.
Poslanica sabora u Sardici svim episkopima 268
Godina 343.
Sabor u Sardici svim crkvama 278
Godina 343.
Sabor u Sardici, ekumenski 286
Godina 353-354:
Pismo pape Liberija imperatoru Konstanciju u kome nudi mir sa arijancima 302
Godina 359.
Arijanski i gnostički sabor u Nikeji Tračkoj
koji je održan po nalogu dukljanskog i arhiepiskopa Sardike 306
Godina 365.
Saborna poslanica episkopa Ilirikuma istočnjacima 310
Godina 365.
Poslanica imperatora Valensa i Valentijana Azijatima 314
Ljeta Gospodnjeg 365.
Poslanica episkopa Italije koji čestitaju Ilircima na Nikejskoj vjeri koju su prihvatili 318
Godine 366:
Papa Liberije piše episkopima Makedonije tražeći vjerski mir 320
Godina 372.
Vasilije Veliki piše episkopima Italije i Galije, među njima i Basusu 326
Oko godine 380:
Ispovijedanje katoličke vjere po odlukama Rimskog sabora koji je sazvao papa Damasije,
na kome je, izmedju ostalog, bačena anatema na manihejske i arijanske episkope Makedonije.
Upućeno antiohijskom patrijarhu jer su se pod njegovom vjerskom jurisdikcijom nalazile crkve
na zapadnom i srednjem Ilirikumu, medju njima i Duklja (Dioklecijana)
sa provincijom Makedonijom 332
Oko 380. godine
Carevi Gratijan, Valentinijan i Teodosije donose propis o kamatama u presuđenoj stvari 338
Godine 380.
Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije propisuju zakon o vjenčanju i darovima 342
Godine 380.
Ako bi rektor provincije odnosno oni koji su pod njim dali svadbene darove 344
Godina 380.
Kad neko zloupotrijebi vlast da se oženi primjenom sile 346
Nakon godine 380:
Poslanica šesta pape Damasija Aholiju episkopu Soluna 350
Nakon 380. godine:
Poslanica peta pape Damasija 352
Godina 381:
Imperatori Gratijan, Valentinijan i Teodosije protiv maniheja 356

Godina 381:
Carevi Teodosije i Valentinijan komesu Orijenta
donose akt kojim ograničavaju prava jereticima 358
Godina 381.
Poslanica vaseljenskog sabora u Konstantinopolju imperatoru Teodosiju 360
Godina 382:
Imperatori Valentinijan i Teodosije traže pokrštavanje najznačajnijih maniheja monaha
u Makedoniji (i Prevalitani) 362
Godine 383, 25 jula:
Avgusti Teodosije i Valentinijan pokušavaju da ograniče moć jeretika,
medju njima maniheja i makedonijanaca 364
Godine 383, 2. septembra:
Avgusti Teodosije i Valentinijan zabranjuju javna okupljanja jeretika,
medju njima i makedonijanaca 366
Godina 387:
Papa Siricije ne želi da presudjuje Bonosiju, jeretičkom episkopu Naisusa,
već sve poslove prepušta solunskom (arhi)episkopu kao svom pristalici.
Dukljanski mitropolit je "koepiskop" (savladar u crkvenim pitanjima
a kao vikar administrativni upravnik Italikuma) rimskog pontifeksa -
ostarjelom Basusu odredjuje se za pomoćnika i
budućeg poglavara metropolia prima u Duklji, Senecije 368
U Solunu godine 388.
Imperatori Valentinijan, Teodosije i Arkadije izopštavaju Jevreje iz hrišćanske zajednice 372
Godina 388, 15. jun:
Imperatori Teodosije i Valentinijan zabranjuju skupove jeretika 374
Godina 390:
Imperator Teodosije (u potpisu je i imperator Valentinijan)
u znak iskupljenja za pokolj u Solunu kažnjava maniheje u Makedoniji 376

Prevalitana i Makedonija
u poznom Rimskom i ranom Vizantijskom carstvu 380

Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) and Prevalitana (Praevalitane) until the year 400 425
Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) et Prevalitana (Praevalitane) jusqu'à l'an 400 427
Duklja (Dioclea, Doclea, Διοκλιας) und Prävalitanien (Praevalitania) bis zum Jahr 400 429
Дукля (Dioclea, Doclea, Διοκλιαζ) и Превалитана (Praevalitane) до 400 г. 431

SADRŽAJ 433

Monumenta Montenegrina
knjiga I
tom 2

DUKLJA I PREVALITANA DO 400. GODINE

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Preveo sa latinskog
Ana Klikovac

Izdavač
Istorijski institut Crne Gore

Za izdavača:
prof. dr Đorđe Borozan

Lektura i korektura:
Marijan Miljić

Tehnička i kompjuterska obrada
Stevan Ljumović, dipl. ing.

Tiraž:
500 primjeraka

Štampa:
Štamparija "OBOD" AD - Cetinje

ISBN 86-305-0329-7

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње
272-772 (497.16) (091) (093.2)
271 / 272 (497.16) (091) (093.2)
94 (497.16) (093.2)

MONUMENTA Montenegrina / pripremio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević; prevela Ana Klikovac. - Podgorica : Istorijski institut Crne Gore, 2001-<2005> (Cetinje: Obod). - Knj. <1-2>; 29 cm. - (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja)

Tekst na srp. i lat. jeziklu - Tiraž 500 - Bilješke uz tekst. - Rezimei na stranim jezicima.
Dosadašnji sadržaj:
T. 2: Duklja I Prevalitana do 400. godine. – 2005. – 436 str. ; ilustr. Vizantijska Prevalitana: Dioklecijana (Diokleja) kao utočište Maniheja I uporište Arijanaca: str. 7-54.
ISBN 86-7015-015-8 (knj. 2)
1. Никчевић, Војислав Д. 2. Кликовац Ана
а) Архиепископије - Црна Гора - Историјска грађа
б) Хришћанска црква - Црна Гора - Историјска грађа ц) Црна Гора - Историјска грађа
COBISS.CG - ID 3878160

Национална библиотека Црне Горе
Б М
27903/1/2
000603197
COBISS ©